

Büyük Osmanlı Tarihi

Joseph von Hammer

Cilt 5

İÇİNDEKİLER

BU TARİHİN ÜÇÜNCÜ DEVRESİ İÇİN MÜELLİFİN MÜRACAAT ETTİĞİ DOĞU KAYNAKLARI CEDVELİ	5
I - Umûmi Târihler	5
II - Husûsi Târihler	6
B - Diğer Eserler	7
III - Terâcîm-i Ahvâl (Biyografiler)	7
IV - Kanun Mecmuaları Ve Devlet Yazışmaları	8
YÎRMİBEŞİNCİ KİTAP	8
Büyük Süleyman'ın Cülusu	8
Gazâli'nin İsyanı	14
İlk Macaristan Seferi Ve Belgrad'ın Zaptı	17
Venedik Cumhuriyeti İle Muahede	24
Dâhili İşler	25
Rodos'un Fethi	26
Rodos Fethinin Neticeleri	39
İran Ve Rus Elçileri	40
İbrahim Paşa'nın Sadâreti	41
Kırım'da Hanlık Mücâdelesini	42
Hayrbay'ın Vefatı Ve Mısır'da Vâlî Hâin Ahmed Paşanın İsyanı	44
Dâmâd (Makbul) İbrahim Paşa'nın İzdivacı	46
İbrahim Paşa'nın Mısır'da Asayışı Sağlaması	48
YİRMİALTINCI KİTAP	53
Dâmâd Ferhâd Pasa'nın İdamı	53
Yeniçerilerin İsyanı	53
Ecnebî Devletlerle Dostane Münâsebetler	58
Hırvatistan'da Muharebeler	59
Macaristan'ın Fethi	62
Mohaç Meydan Muharebesi Ve Neticeleri	64
Kalender İsyanı Ve Bastırılması	71
Kaabız'ın Muhakemesi	83
Bosna, Macaristan Ve Dalmaçya'da Fetihler	85
Zapolya Ve Ferdinand'ın Elçileri	86
İbrahim Paşa'nın Seraskerliğe Getirilmesi	88
2. Macaristan Seferi	91

Viyana Muhasarası.....	93
Kuşatılmanın Kaldırılması.....	101
Akıncılar Orta Avrupa'da	103
Ricat Sebepleri.....	106
YİRMİYEDİNCİ KİTAP	108
Şehzadelerin Sunnet Düğünü	108
Ferdinand'ın Elçisi	113
Kanunînin Beşinci Seferi (Alman Seferi).....	122
Avusturya İçlerine Akınlar	128
Ordunun Dönüşü	133
Koron'un Andrea Dorya Tarafından Zaptı.....	139
Avusturya'nın Osmanlı Devleti İle Münâsebetleri Ve İlk Muahedenin Akdi	140
İbrahim Paşa Ve Müzâkerelerin Seyri.....	144
Elçiler Huzûr-i Şahanede.....	152
YİRMİSEKİZİNCİ KİTAP	156
İran Seferi.....	156
Kanûnî'nin Orduya Katılışı	162
Tebriz'in Zaptedilmesi	163
Bağdadın Zaptı	163
Bağdâd.....	165
İmâm-I Âzam Ebu Hanîfe'nin Kabrinin Bulunması Ve Türbe İnşâ Edilmesi	169
İskender Çelebinin İdâmı	170
Fransa Ve Safevî Elçileri	172
Fransa İle Ticâret Anlaşması: İlk Kapitülasyonlar	179
Makbul İbrahim Paşanın Gözden Düşmesi Ve İdamı	180
Koron'un Geri Alınması	183
Barbaros Hayreddin Paşa	184
Barbaros'un Ve Şarlıken'in Tunus Çekişmesi.....	187
İmparator Şarlıken Nezâretinde Halı Vahşeti	194
YİRMİDOKUZUNCU KİTAP	198
Vefât Eden Âlim ve Şâirler	198
Venedik İle Harb.....	200
Korfu Muhasarası.....	203
Kaçyanerin Hezimetİ.....	209

Akdeniz'de Birçok Adanın Fethi	212
İdâri Değişiklikler.....	218
Boğdan Seferi	219
Barbaros'un Akdeniz'deki Fetihleri	222
Preveze Zaferi.....	223
Hadım Süleyman Paşanın Mısır Valiliği Aden'i Fethi Ve Hind Seferi	225
Osmanlı Donanması Hind Yolunda.....	227
Ayaş Paşa'nın Vefatı	229
Şehzadelerin Sünnet Düğünü	230
Venedik'le Savaşın Bazı Safhaları	231
Venedik'le Anlaşma	236
OTUZUNCU KİTAP	239
Ferdinand'ın Elçileri	239
Macaristan Seferi.....	244
Budin'in İlhak Edilmesi.....	247
Şarlken'in Cezayir'i Zabtetme Teşebbüsü	255
Peşte Muhasarası.....	263
Onuncu Sefer-İ Hümâyûn.....	264
Orduy-U Hümâyûnun Muazzam Yürüyüşü	265
Valpo Ve Şikloş'un Fethi	266
Gran (Estergon)'Un Zabtı	270
Ştühlveysenburg Fethi	273
Şehzade Selimin Sabuhan Valiliğine Tayini	279
Rüstem Paşanın Sadareti.....	280
Barbaros Hayreddin L'aşa'mn İrtihali.....	281
İmparator Şarlken Ve Kral Ferdinand İle Anlaşma.....	282

BU TARİHİN ÜÇÜNCÜ DEVRESİ İÇİN MÜELLİFİN MÜRACAAT ETTİĞİ DOĞU KAYNAKLARI CEDVELİ

I - Umûmi Târihler

(I. Süleyman ve II. Selîm saltanatlarından)

1- Tabakatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, Nişancı Celâlzâde Mustafa'nın eseri (ölm. 1568/978); «Büyük Nişancı» unvâmyle maruf; büyük kıvada 371 varaklık bir cild; bu kitap 982/1575 senesinde, yâni hitâ-mından 12 sene sonra Solnok (Szolnok)'da istinsah olunmuştur; kolleksiyonumda mevcuttur.

2- Târîh-i Sultan Süleyman, Ferdî'nin eseri; saltanatının başlangıcından 949/1543 senesine kadar; orta boyda 364 varaklık bir cild; Osmanlı Hanedanı şehzadelerinden Mustafa tarafından nefis bir hatla istinsah olunmuş (Şehzade için yazılmış olsa gerektir. M. Atâ); kolleksiyonumda mevcuttur.

3- Süleymân-nâme, müftî Karaçelebî-zâde Abdülazîz; iki nüshadır ki, tam olan birincisi büyükçe boyda 186 varaktır; orta boyda da 159 varak teşkil eden ikinci nüsha nakıstır. (Şemsî'nin eseri olan manzum Süleymân-nâme Roma'da Berberini Kütüphânesi'ndedir ki, gayet güzel bir nüshadır; Bu kitap Şehname eczâsındandır; Sultân Süleyman'dan evvel yazılmış olan eserler sırasında evvelki ciltlerde gösterilmiştir. İranlı Fet-hullah Arif II. Selim tarafından ilk nasb olunan şehnâmecî'dir. Diğer bir Arif -ki Para-para-zâde Molla Ahmed şöhretiyle maruf olup 968 (1560)'-da vefat etmiştir- I. Süleyman'ın oldukça parlak vekayiini nazm ederdi; Mahremi nâmında bir şâir de Bağdâd fethine kadar Süleyman'ın fetihlerini tasvîr eden şiirler bırakmıştır.).

4- Târîh-i Peçevî, müellifi îbrâhîm Efendi Fünfkirchen kasabasından¹ ve bir müslüman babadan olup beğlerbeğî sıfatıyla birçok sancakları idare etmiş ve 1032 (1623) senesinde Hakka beğlerbeğî olmuştur. Bu güzel târih Sultân Süleyman'ın cülusundan başlar ve 1041 (1632) senesine kadar gider. Müverrih kendi zamanı vekayiinin ekserisini bizzat vâki olan müşahedeleri üzerine nakl eder. İfâdesinde ekseriya muasır ve kendisince tercümeleri

¹ Almanca «Fünfkirchen» (Fünfkirchen) denilen kasabanın Macarca adı Peees (Peç)'dir. Meşhur tarihçinin nereli olduğunu gösteren «Peçevî -Konevî ve Bursevî gibi- ism-i mensûb olacağı anlaşılar. Lâkin eski târihlerimizde Peç şehri ismi için de «Pe-;evî» şeklinde ism-i mensûb yapıldığı görülmektedir. R. Atâ.

malûm olan Macar müverrihlerine müracaatı i'tinâ eder. Büyükçe boyda 318 varaklık bir cild olup Viyana Kütüphanesinde 127 numarada kayıtlıdır. Almüç (Almütz) Kilisesinde dahî diğer

bir nüshası vardır. Archiv für Geschicht. Geographi und Statistik adlı kitabı müracaat, 1822, no. 87-88.

5- Târîh-i Selânîkî, Sultân Süleyman'ın ilk üç senesinden başlıya-rak 1007 (1599) senesine kadar gider. Müverrih 36 senelik vekayî'i devresini bizzat şâhid olarak nakleder. Siget (Szîgeth) (Sigetvar) muhasarasından i'tibâren bütün muharebelerde bulunarak evvelâ teşrifat me'-mûriyetini ve sonraları Mekke ve Medine ve en sonra Anadolu defterdarlığı vazifesini îfâ eyler. Me'mûriyeti doğru istatistik bilgilerin toplanmasını kolaylaştırdığı için, eseri bu hususta en kıymetli kaynaklardandır. Büyük boyda, güzel yazılmış 843 sahîfelik bir cildir. Koleksiyonumda mevcuttur.²

II - Husûsi Târihler

I. Süleyman'ın Saltanatı Zamanına Dâir.

6- Târîh-i Feth-i Rodos, Arabca, bu muhasarada hazır bulunan pâdişâhın tabibi Ramazanın eseridir. Tersiyе (Tercier) tarafından tercüme edilmiştir. Meni. de Tacad. des inscriptions'a müracaat, s. 22.

7 - Târih-i Feth-i Rodos, Veysî'nin eseri. Bu târih bendeki Münşe-fit-ı Veysî Mecmuasmdadır.

8- Gazavât-ı Mohac, Kemâlpasazâde'nin eseri. Bu eser «Tevârîh-i Al-i Osman» nâmını dahî hâiz olup I. Süleyman'ın 926 (1520) senesinde cûlusundan başlayarak Mohac seferinden sonra Ofen (Budin, Buda) şehrinin 933 (1527)'de fethine kadar gider. İki nüshadır: Biri orta boyda 123 ve diğeri 83 varaktır. Pek güzel yazılmış bir diğeri nüshası Dresd (Dres-den) Kraliyet Kütübhânesin'dedir.

9- Gazavât-ı Estrogon ve İstoni Belgrad, Sinan Çavuş'un eseri; bu Sinan Çavuş, Sultân Süleyman'ın emriyle Barbaros Hayreddîn'in sergüzeştini kendisine naklettiği zâttır. Orta boyda 190 varaklık bir cild olup koleksiyonumda ve Paris Millî Kütüphanesinde 75 numarada mevcuttur.

10- Fetihname-i Sigetvar, manzum, Merâkî'nin eseri, küçük boyda 29 varaka.³

² Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/V-VI.

³ Hacı KaLfa'nın Keşfü'z-Zfinûn'unda Â#hi'nin cFeth-nârae-i S%etvâi>i mukayyed İse de, bunu ve «Heft Daftan» ide «Nadlretü'l-Muhârib» unvanlı iki eseri bulamadım. Heft Dastân Sultan Süleyman'ın saltanatından son

B - Diğer Eserler

11- Berku'l-Yemanî fî Fethi'l-Osmanî, Şeyh Kutbü'd-dîn el-Mek-kî'nin eseri (ölm. 990/1583). Büyükçe boyda 206 varakta, 986/1579 senesi istinsah olunmuş bir nüshası koleksiyonumda mevcuttur; Paris Millî Kütüphanesi'nde 826 ve 826-A, 827, 828 nu. larda dört nüshası vardır.

12- Kitâbü'l-Ticânî'l-Vafireti's-Semen fî Târih-i Yemen, müellifi gayrı ma'lûm; Paris Kütübhânesi'nde 829 nu.da («tzâhât ve Müstahre-cât»da SilvestrDö Sasi'nin makalesine müracaat, c. 4, s. 512).

13 - Metâli'ü'n-Nîrân, Ahmed bin Yûsuf bin Muhammed Fîrûz'un eseri, Paris Kütübhânesi'nde, nu: 28.

14- Bulûğu'l-Merâm fî Târih-i Devlet-i Mevlânâ Behrâm, Muhammed bin Yahya el-Mutîb el-Hanefî ez-Zebîdî. (Behrâm, Yemen Fâtihi Sinan Paşa'nın halefidir) Paris Kütübhânesi'nde, nu: 829.

15 - Feth-i Yemen, Mukaffâî Nihâlî'nin eseri, Viyana Kütübhânesi'nde, nu: 479.⁴

16- Selîm-nâme-i Usûlî, müellif, II. Selîm'in Manisa valiliğinde ma-yyetinde idi. Küçük boyda 69 varak.⁵ Koleksiyonumda mevcuttur.

17- Târih-i Feth-i Kibns, Zeyrek'in eseri, 982/1575 senesi istinsah olunmuş olan bu eser, küçük boyda, 63 varaktan mürekkeb olarak koleksiyonumda mevcuttur.

18- Târih-i Feth-i Kıbrıs, îmâm Ahmed'in eseri, 1160/1747 senesinde istinsah olunmuş; koleksiyonumda mevcuttur.⁶

III - Terâcîm-i Ahvâl (Biyografiler)

19- Ahlak-ı Süleyraânî, şâir Fevrn'nin eseri. Bu eser, Pâdişâhsın yüksek vasıflarını bildirir ve Sultân Süleyman'ın şiirlerinin şerhlerinden ilham alınarak yazılmıştır; küçük boyda 160 varak; koleksiyonumda mevcut.

20- Genc-nâme-i Ahlâk, vezîr-i a'zam büyük Sokollu'nun yeğeni olan

Üç sene vekayiiini ve Sıget fetniyle n. Selîm'in cülusuna hâvi ve Âli bin Mustafa bin Ahmed tarafından yazılmıştır. Bu müellif KtinhÜ'l-Ahbîr sahibi olup Cidde paşasının hizmetinde vefat etmiştir. Künhü'l-Ahbâr, Sen-Jermen el yakılarında 118 numaradadır.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/VI.

⁴ Nihâü'den başka, sair Rümûzl t« Mîmâl (Alî, vajak: 350). Yemen fethini nazm etmişlerdir.

⁵ Sellm-namo müellifi Ştkrl'nin oğlu Şehâbl yine bu unvan ile diğer bir eserin sâhlbdr. Bu iki SeMm^Ume bir sayılmamalıdır, zira* Sükrî I. 8e-llm'tn fütuhâtını, Şehabl n. Selîm'in saltanatım hikaye eder.

⁶ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/VII.

Budin Vâlisi Sokollu Mustafa Paşa'nın tercüme-i hâl ve medîhakârânesi; orta boyda 178 varaklık büyük bir cild; lâkin eksik; koleksiyonumda mevcut.

21- Gazavât-ı Hayreddîn (Barbaros). Barbaros Hayreddîn'in Sultân Süleyman'ın emriyle Sinan Çavuş'a söyleyip 'yazdırdığı vekayi'dir. Türkçe'de iki türüsü mevcuttur ki, biri birçok tafsilât ve kaba bir lisan ile yazılmıştır. İkincisi daha münakkah (özlü) ve daha fasîh (güzel türk-çe ile) olup «Hulâsa-i Muhârebât-ı Bahriyye»ye esas olmuştur. Birincisi orta boyda 89, ikincisi küçük boyda 128 varaktır. Roma'da Barberini Kü-tübhânesi'nde biraz hatalı ve fakat pek güzel bir nüshası vardır.

22- Hadâiku'l-Hakaik fî Tekmileti'-Şâkaik, Nev'î-zâde Atâullah'ın eseridir. Taşköprü-zâde'nin eserinin zeyli olup I. Süleyman'ın cülusundan IV. Murad'ın vefatına kadar fukahâ ve meşâyîhdan bin zâtı muhtevidir. Büyük boyda 433 varak, koleksiyonumda mevcut.

23- Halîfetü'r-Rüesâ, reîs efendilerin biyografileridir ve Resmî Ah-med Efendi tarafından yazılmıştır. Küçük boyda 107 varaktır.⁷

IV - Kanun Mecmuaları Ve Devlet Yazışmaları

24- Kanun-nâme-i Süleymânî, Ebussuûd ve Nişancı Mehmed tarafından cem' edilmiştir. Bunun iki nüshası Viyana Kütübhânesi'nde, 94 numaradadır.

25- Münşeât-ı Sultân Süleyman. Bu eser Sultân Süleyman'ın* on-dört nâmesiyle ilk sekiz seferinin rûz-nâmesi'ni hâvidir. 15 parmak uzunluğunda ve dokuz parmak genişliğinde 405 varaklık büyük bir cilddir. İhtimâl ki Feridun'un III. Murad'ın 11 cild olarak takdim ettiği devlet yazışmalarından bir cildir. Bunun lütuf gösterilerek tarafıma hediye edilmiş olmasını Avusturya İmparatoru hazretlerinin İstanbul sefaretî tercümanı Şövalye Raab'a medyunum.⁸

YİRMİBEŞİNCİ KİTAP

Büyük Süleyman'ın Cülusu

Büyük vak'alar insanın iktidarından ve daha ziyâde ahvâlin zorlama-

⁷ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/VII-VIII

⁸ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/VIII.

sından doğar. Bütün bir insanlık kadrosu -terakkiye doğru sessizce hareketinde hiçbir inkılâbın buhrânî ile fâsılâdâr olmadığı zamanda bile- dâima gayretle dolu bir levha arz eder; vak'aların ehemmiyeti her zaman faillerine göre değil, ihata ettikleri dâireye ve -az çok ağır, az çok mütekerrir olmak üzere- ortaya çıkardıkları ve meydana getirdikleri hâdiselere göre hesâb edilmelidir. Lâkin ulviyet ifade eden fiiller ve mânevi bir asalete delâlet eden eserler, müstesna ufuklarda uçuşan ruhlara has özelliklerdendir. Teessüfe şayandır ki, bu türlü fiiller ve eserlerin zuhurunu gören zamanlar, insaniyet târihinde nâdirdir. Ancak milletlerin mukadderâtında bir dereceye kadar ehemmiyeti hâiz vazife icra etmiş hiçbir devlet yoktur ki, medeniyet tohumlarının hep birden açılmış olduğu bir safha göstermesin. Bir milleti kudretinin zirvesine çıkaran bu hareket, bâzan sahibinin iştiraki olmaksızın, hattâ onun irâdesi hilâfına hâsıl olursa da, alelade halk kitlesini terakkiye sevk eden, büyük adamların te'sîr-leridir. Şöhretli hükümdarların hayatla ilgili faaliyetlerine dâima meyletmiş olan dikkat -bunlar milletlerin vâsıl oldukları en yüksek azamet noktasının mikyası olmuş ve «fâtih», «kanunî», mükemmel siyâsî sıfatıy-le yalnız seleflerine ve haleflerine örneklik etmekle kalmıyarak, saltanatları zamanında civardaki devletlerde dahî büyük adamların ve büyük vak'aların oluşmasına mâruz bulunmuş olduğu takdirde- daha ziyâde artar. «Kanunî», «Muhteşem», «Büyük» unvanlarıyla⁹ yâd olunan Süleymân'm saltanatı zamanı bu pekçok vasıflarla Osmanlı târihinin en mühim devresidir. Devlet kudretinin, yeni fetihlerinin, medeniyetinin, kanunî ve mîmârî eserlerinin en geniş ve yaygın mevcudiyetini bu Pâdişâh'a borçludur. Osmanlılar ancak «Kanunî» mütevazı unvanını verdikleri halde, Avrupa müverrihlerinin «Büyük» sıfatıyla vasıflandırdıkları Osmanlı Pâdişâhı, yalnız Sultân Süleyman'dır. Süleyman'ın saltanatı zamanı, bütün dünyâda meydana gelen muazzam hallerden dolayı son çağlar târihinin en şâyân-ı dikkat safhalarındandır. X. asrın (hicrî) başlarında Amerika'nın keşfini müteâkib Avrupa, siyâsî muvâzene usûlünü teessüs eylemiş ve pekiştirmiş. Hristiyanlık'ta zuhur eden ta'dîl-i mezhebi (refor-masyon) insan düşüncesinde yeni bir yol açmıştır. Hangi zamandır ki, faaliyetleri ve neticeleri i'tibâriyle bundan daha muhteşem olsun? Fransa'da I. Fransuva ve İngiltere'de VIII. Hanri'nin hüküm sürdüğü, X. Leon'un san'at ve ilimlerin tecdidi hareketine riyaset ettiği, Şarlken'in yeni mezhebe mukavemet gösterdiği, Andreas Gritti'nin Venedik Doc'u makamını şerefle

⁹ Avrupa, tarihlerinde «Kanunî» kelimesine mukabil «legelateur» kullanılır. Bu târihlerin «magnifique» ve «grand» kelimeleri «muhteşem» ve «büyük» diye tercüme olunur. Mütercim.

işgal ettiği, Vasil İvanoviç'in Rusya'nın müstakbel azametinin esaslarını hazırladığı, I. Sigismund'un 40 senelik bir saltanatla Lehistan'ın kudretini te'yîd ettiği ve Safevî Hânedâm'ın müessisi ve İran'ın Kanûnî'si olan Şâh İsmâîl'in Sultân Selim tarafından vurulan darbe altından kalktığı ve bir taraftan da Hindistan'da Moğol hükümdarlarının en meşhuru olan Şâh Ekber'in, devletine bütün Asya hükümdârları-nınca nümûne-i imtisal olmuş bir esas vaz* eylediği zaman kadar «en büyük» şeyleri cem' etmiş bir târih safhasına pek az tesadüf olunur.¹⁰

Târih sahnesinde Sultân Süleyman, haklı olarak şöhret kazanmış olan bu hükümdarların hepsiyle rekabet edecek bir surette ortaya çıkmıştır. Avrupa müverrihlerinin Sultân Süleyman'ı II. Süleyman olmak üzere yâd etmeleri bir hatâ eseridir; Osmanlılar I. Mehmed'in birader ve ra-kîbi olan Süleyman'ı, hiçbir vakit meşru hükümdar değil, saltanat müd-deî'si olarak tanımışlardır. Şarklılar'da «Büyük» ve «Muhteşem» unvanları da görülmez; onlar yalnız «Kanunî», «Sâhib-Kırân»,¹¹ «Sâhib-i Aşe-re-i Kâmile» unvânlarıyla tavsif ederler. Millî müverrihler bazen II. Süleyman ta'bîr ederlerse de, bundan maksadları Avrupa lisanlarında «Sa-lamon» ta'bîr olunan Süleyman Peygamber'e göre ikinci addetmektir ki, Arab, Acem ve Türkler o peygamberi «Süleyman» imlâsında yazarlar. İşbu Süleyman isminin tesâdüfündeki güzelliğe ve Şark'ca ondan daha az manidar olmamak üzere Pâdişâh'm onuncu hicrî asır başlarında (900/ 1495) doğmuş olmasına istinâdendir ki, cülusu umûmî teveccühe mazhar olmuştur. Şarklılar her asır başında büyük bir adam zuhur edeceği ve bu adamın asrına hâkim olarak ve kendi tâbirlerince boynuzlarından tutarak asrını nefsinde tecessüm ettirip onun hayâtın timsâli olduğu hakkındaki kanaatlerinden, saltanatın kuruluşu vak'alarını yazdığımız kitapta bahsetmiştik; burada da 10 sayısı hakkındaki inançları ve bunun Süleyman'ın saltanatına tatbiki hakkında birkaç söz söyleyeceğiz.

Fisagor vâsıtasıyla Şark'tan getirilen kadîm ahkâm-ı â'dâd (sayılara atfedilen bir takım hükümler) nazariyesine göre, mukaddes 7 sayısı tabiatteki inkılâblar, buhran ve facia en müessir olmak hususunda 3 ve 1 sayılarından sonra ilk mevkide bulunur. Maahaza 10 adedi Fisagor'un

¹⁰ Müverrih Robertson, Beşinci Şarî, kitap: 2; yalnız X. Leon ve V. Şarl ve I. Fransuva ve VIII. Hanri ile I. Süleyman'dan bahseder.

¹¹ «Sâhib-Kırân» iki şekilde tefsir olunur: Biri, asrında sa'deyn (Üti uğru-lar)'in, yâni Müşteri (Jüpiter) ve Zühâl (Zühre)'nin hıranı (yakınlaşması) vâki olan pâdişâhtır ki, ondan sonrakî kırân'a kadar geçen müddetin sahibidir; diğeri, Avrupa, lisanlarında «kron» tâbir olunan kırân adlı altın sikke'nin sahibidir. İkinci tefsir daha basit addolunursa da, şâirlerin birinci manâya itibâr ettikleri zannolunur. Mütercim.

«erbaa»sına (dörtler; unsurların esası olan 4 sayısı kastediliyor) tercih edilir ve hepsinin en mükemmeli olmak üzere mâruftur. Zîra sayılar silsilesi 10 ile hitam bularak, bundan sonra saymak için tekrar ilk sayı ile başlamak lâzım gelir. Şark'ta 10 adedinin mükemmelliği el ve ayak parmaklarının ve havasın (duyumların) (beş havâs-ı zahire ve beş bâtına) 10 olması, Kur'ân'ın «aşer»leri, kiraât-ı aşere, Tevrat'taki «Evâmir-i Aşere» (On Emir), Aşere-i Mübeşşere¹² (Cennetle Müjdelenmiş 10 kişi) ordunun 10'lu taksimatı (onbaşı, yüzbaşı, binbaşı)¹³ ve semâvât-ı aşere (10 gökler)¹⁴ ukûl-i aşere (Aristo taksimine göre aklın 10 mertebesi) ile tecellî eder. 10 adedinin ehemmiyet ve kemâli hakkındaki bu kadîm fikirler iktizâsinca, Hicret'in 10. asrı ve 10. Osmanlı pâdişâhının saltanatı Doğulular'ca büyük vak'alarm zuhuru zamanı olmaktan başka bir suretle telâkki edilememek tabîi idi.¹⁵ Asya târihi nasıl IX. hicrî asırda Timur'da şahsiyetini buluyorsa, X. hicrî asırda Süleyman'da şahsiyetini buluyor ve o târihe göre 9 adedinin te'sîri, nasıl Tatar cihangirinin faaliyetlerinde tecellî etmiş ise, Sultân Süleyman'ın saltanatı ve-kayîini de 10 adedi tanzim etmiştir. X. asrında ilk senesinde doğmuş olan 10. Osmanlı Pâdişâhı ömrünün baharında tahta oturdu. Her türlü kalbî ve fikrî meziyyetlere, kuvvetli bir beden yapısına ve teşebbüs azmine mâlik olarak millî kanaati yükseltmekte olan Süleyman, Osmanlılar'ca ta-raf-ı İlâhî'den gönderilmiş olmak üzere telâkki edilmiş,¹⁶ ve milletin sadâsı büyük vak'alannın yüceliğini keşfederek Süleyman

¹² Ebû Befcri's-Siddîk, Ömerül-Fârûk, Osman bin Affân, Alî bin Bbl Talîb, Talha bin Ubeyd'l-lah, Zübeyr binî'LAvâm. Sa'd bin Bbl Vakkas, Saîd bin Zeyd, Abdurrahmân bin Avf. Ebû Ubeyde binil-Cerrâh (r.a.).

¹³ «Timur'a» Te*slsftjt» eserine müracaat. s. 74, 75; 1787, Paris.

¹⁴ Ukûl-i aşere sayılarının silsilesinde semâvâtın aksine bir tertîb üzere bulunurlar. Semâvât, ikincisi birincisinin üzerinde ve diğerleri de bu şekilde yukarı doğru müretteb oldukları halde, ukûl-i aşere (akû katları) ikincisi birincisinden sonra ve hilm-i cerâ tertîb-i hubûtî ile mürettebdirlar. Binâenaleyh afcl-ı evvel (ilk akıl) semây-ı âşir'de (onuncu semâ'da) ve onuncusu olan akl-ı insanî (insan aklı) birinci gökte, yâni arzda hükümünü yürütür. Semâvât ve onları idare eden ukûlun bu tertibi hakkında daha ziyâde tafsilât almak için Heidelberg Sal-nâmesi'nde (1823, Nu: 20, s. 314) düsturlar ilanına bkz. İşbu 10 rakamında şüphesiz ki Komalılar'ın «fluctus decumanus» ve «Porte decumana» tâbirlerini görmelidir. Fotius'a da müracaat. Avrupalı müverrihler içinde yalnız biri bu sayıyı na-zar-ı dikkate alarak, onuncu pâdişâh olmak itibariyle Sultân Süleyman'a tatbik etmiştir ki, o da Selânikli Moiz Almosnino (Moise Almosnino) nâmındaki âlim hahamdır. Bu müverrihin az bulunması sebebiyle az tanınmış olan şu eserine müracaat: Extremos y grandezas de Constantinopla. Compuesto por Rabi Moysen Almosnino, Hebreo. Traducido por Jacob Can-sino, Vassallo de-su Magestâd Catolica interprete suyo, y Len-gua en las Plâces de Oran. (Madrid, 1638) Bunun 172. sahi-fesinde şu ibare görülür: «La. providencia divina ordene fu-, esse en esta Monarquia dezîmo al Ottomano, que es numero perfreto.» Eğer Osmanlı târihi yazan Fransız, İtalyan, İngiliz müellifleri bu fıkraya muttali olsalardı, onuncu pâdişâh olan I. Süleyman'ı, 14. pâdişâh olmak üzere II. Süleyman i'tibâr etmek hatâsına düşmezlerdi.

¹⁵ Süleyman'ın velâdeti Avrupalılarca XV. asrın sonu olduğu halde, Şark için X asrın birinci senesidir.

¹⁶ Bir adamın taraf-ı Hak'dan gönderildiğine i'tikad etmek İfo türlü olur: Biri, o zat, cânib-i Hak'dan İlâhî emirlerin tebliği için seçilmiş olduğunu iddia, ve mu'cize Ue isbât ederek nübüvveti tasdik olunur ki, hâtemü'l-en-blyâ gelmiş ve artık yeni bir nübüvve imkân kalmamıştır. Diğerî zahirî fililerine ve me'mûlesine nazaran hakkın lutfi olmak üzere gönderildiği zannodunur ki, bu yoldaki zan ve İnanışlarda hata farz etmek hatâdır. Sultân Süleyman hakkındaki halkın it'fıcadı dâjî bu yolda bir hüsn-i zan İdi ve ona liyakatini târîh i'urâf etmektedir. Mütercim.

Peygamber tarafından Sabâ Melikesi Belkıs'a gönderilmiş olan nâme-ber (mektup götürücü) lisânından Kur'ân'da «tnnehu men Süleymâne ve innehu bismil-lahi'r-rahmâni'r-rahîm» âyetini onun hakkında iktibas etmiştir.¹⁷

Bundan önceki kitapta gördüğümüz veçhile vezîr-i âzam Pîrî Paşa Sultân Selîm'in vefatının duyulmasından çekinerek silahdârlar kâhyası Süleyman Ağa'yı sûr'atle Şehzade Süleyman'ın ikametgâhına göndermiş (22 Eylül 1520) olduğu gibi, Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa'yı İstanbul'a yollamıştı.¹⁸ Yeni pâdişâhın yaklaştığı haberi üzerine Selîm'in vefatını bildirmek için solakları topladı. Bunlar külahlarını yere atıp teessür feryâdlarıyla bağırarak, bütün ordu çadırları da matem alâmeti olmak üzere yıkıldı. Pîrî Paşa, hazîne arabalarına mühür vurarak ikinci vezîr Mustafa Paşa ile Ferhâd Paşa'yı Sultân Selîm'in na'sını İstanbul'a götürmeğe me'mûr etti; kendisi de yeni efendisini karşılamak üzere ulak kıyafetinde payitahta gitti.¹⁹

16 Şevval 926 / 30 Eylül 1520²⁰ pazar günü Şehzade Süleyman gemiden Üsküdar'a çıkıp Yeni Saray'a teveccüh eyledi.²¹ Yeniçeriler saf saf dizilmiş oldukları halde mu'tâd olan cûlus bahşişini istediler. O gün öğleden sonra

¹⁷ «Innehû nûn Süleymâne ve innehû bismillâhırrahmânırra-hiym»; 37. sûre-i Kur'âniyye'nin 31. âyeti ki, Sabâ melikesi Belkıs ile Süleyman Peygamberin bu kelimeleri ihtiva eden mektubunu ona ulaştırın Hüdhüd hakkında olup, Sultân Süleyman saltanatı zamanına âit devlet yazışmalarında ekseriyâ tekrarlanır. (Bu âyet-i kerîme Nemi sûresindendir. Mütercim)1.

¹⁸ Nişancı Celal-zade'nin târihi, varak: 17. Müftî Kara, Çelebzâde Abdülazlâz , Bfendî'nin târihi, varak: 9.

¹⁹ Celâl-zâde, varak: 17.

²⁰ (Yirmibeşinci Kitapla ilgili Not: 3'deki dipnotta Mütercim tarafından ilâve olunduğu gibi, Sultân Süleyman'ın cûlusu târihi 17 Şevval 926 - 30 Eylül 1520 Pazar günüdür. Hammer, Venedik elçisinin raporundan aldığı 30 Eylül târihini arabiye çevirirken bir gün hatâ ederek, 16 Şevval yazmıştır. Bu itibarla, 20 Eylül Sultân Selîm'in vefatı târihi olduğu halde, 21 Eylül olması iktizâ eder. Fakat, Süleyman Ağa, irtihâlin ertesi günü gönderilebileceğinden onun gidiş târihi olmak itibarıyla doğru olması mümkündür.

Kanûn'ın cûlus târihi olan 17, Solak-zâde'de doğru yazılmıştır (İstanbul matbuu, s. 432). Kara Çelebi-zâde'nin Sü-leymân-nâme'si (İstanbul basımı, s. 11), «Onbirind» deniliyor ki, galiba «yedinci» kelimesi tertib hatâsına uğramıştır. Nişancı Târihi'nde (İstanbul basımı, s. 222) 18 denilmesi, biât resminin, Pâdişâh'ın İstanbul'a geliş târihi olan ve îlân-nâmede cû-fûs târihi sayılan 17 Şevval Pazar gününün ertesi günü yapıldığından dolayıdır. Diğer bâzı târihi eserlerde, yanlış olarak, muhtelif târihler gösterilmiştir.

²¹ Ferdî'nin Süleymân-nâme'si. Marini Sanuto'nun eserinden 19. cildde (Avusturya Hanedanı arşivinde ve bir nüshası Venedik'te Aziz Mark Kütüphânesi'nde) munderic Venedik elçileri muhârebâtına müracaat etmeksizin Sultân Süleyman'ın vusulü târihini tâyin etmek müşkil olacaktı. Celâl-zâde, Pâdişâhın İstanbul'a geliş târihi olmak üzere 11 Şevval Pazar gününü gösterir. Ancak Selim Şevvâl'in 8'inde vefat ettiğinden, bu ifâde doğru olamaz. Bir de 11 Şevval (25 Eylül) Pazar'a değil, Salı'ya tesadüf eder. Abdülaziz Efendi dahî bu hatâda bulunmuştur. Ferdî, yemîn (biât) merasimini 18 Şevval (2 Teş-rîn-i evvel) göstermekle de hatâ ediyor. Zannıma göre Venedik raporuyla tâyin olunan 30 Eylül târihini²¹ almak daha iyidir (Marini Sanuto): «Questa mattina gionse con tre fuste il suo (di Selim) figlio Suleimano.» Selîm'in Edirne yakınında 22 Eylül târihinde vefatından ve Süleyman'ın o ayın otuzu târihinde Manisa'dan gelişinden anlaşılır ki, Sagredo, Knol-les ve diğerleri gibi Avrupa müverrihleri tarafından Süleyman'ın birinci habere i'timâd etmiyerek, yola çıkmak için ikinci bir haberi beklediğine dâir yazılan sözler ağır hatadır. Zâten bu ifâdenin bir dayanağı da yoktur, zirâ bu hususta Osmanlı müverrihlerinden hiçbirisi birşey yazmamıştır.

gelen Pîrî Paşa'nın vusulünü müteâkib râsime-i dest-bûsî (bîat merasimi) *nin²² ve dîvân-ı mâtem-i tedfinin ertesi gün vuku bulacağı îlân olundu. 17 Şevval /1 Teşrîn-i evvel günü²³ Süleyman siyah elbise giymiş olduğu ve refakatinde vezîr-i âzam bulunduğu halde Enderun'dan Dîvân Odası'na çıkarak çavuşların alkışlarıyla istikbâl olundu. Müftî, ulemâ, devletin diğer büyük me'mûrları Pâdişâhın elini Öpmeğe geldiler. Öğleye doğru, Selîm'in na'sı Edirne-kapısına yaklaşmış olduğu haberi duyularak, Süleyman, na'sı istikbâl etmek üzere şehir hâricine çıktı.²⁴ Paşalar atlarından inip tâbuta girerek, Sultân Süleymân da yaya olarak refakat etti. Selîm'in na'sı, İstanbul'un yedi tepesinden altıncı, yâni Rum Patrikhanesi'ne bitişik tepenin üzerine konuldu. Sultân Mehmed Câmii'nde cenaze namazı kılındıktan sonra²⁵ Sultân Süleyman, saltanatının fatıhası olmak üzere pederinin na'sının bulunduğu mahalde türbe ve cami ile mekteb inşâsını emretti.²⁶

Yeni Pâdişâh İstanbul'a vusulünün üçüncü günü cûlus bahşîşi ve maaşlarına terakki taleb eden askeri hoşnûd etmek üzere hazînenin mü-hürlerini açtı.²⁷ Selîm'in cûlusunda üçer bin akçe (50'şer duka altını) ihsan etmiş olduğu yeniçeriler beşer bin akçe istiyorlardı.²⁸ Ordunun diğer fırkalarının talepleri de bu nisbette artmıştı. Yeniçeriler sekiz sene Önce aldıkları kadar bahşîş ve terakki aldılar. Sipahilere, silâhdârlara, gariblere, ulûfecilere bunların üçte biri derecesinde bahşîş verilmekle beraber kendilerine tahsîs edilen yevmiyeler nisbî surette artırılarak sipâhî ve silâhdârlara yevmî 5, garîblere 4, ulûfecilere 3 akçe zammolundu.²⁹

Süleyman Manisa hükûmetinde iken rriaiyyetinde bulunan ağaları ih-sana gark ile, lalası Kaasîm Paşa'yı vezîr, diğer bir tâbirle üç tuğlu paşa tâyin etti.³⁰ Saltanatının ilk üç gününü pederi ve eskiden hizmetinde bulunan asker ve şâir şahıslar hakkındaki vazifelerinin ikmâlîne sarf f-tikten sonra, hükûmranlığın esâsı ittihaz ettiği adi ve ihsana müstenid işleri yapmakta

²² Şark'da dest-bûs (el öpme; daha doğrusu biat merasimidir). Avrupalı-lar'ın yemin merasimine muâdildir.

²³ Ferdî, varak: 8 ve Marini Sanoto'da, c 19, Venedik elçisi raporu.

²⁴ Celâl-zâde, varak: 18. Venedik elçisinin 1 Teşrîn-i evvel raporu eli bassi smontati tolsero la cassa e 11 pledi andano apresso 11 Patriarcatu in uno loco dito Mysakoi» (Mirza Sarayı olacak).

²⁵ Celâl-zâde, varak: 18 (Sultân Süleyman pederinin cenazesini istikbal üe Fâtih CâmWnde namaz kılındıktan sonra merkatüne kadar piyade teşyi eytedi. Süleymân-name, Bulak basımı, 1248, s. 11, Mütercim.)

²⁶ Câml, İmaret, sıbyân mektebi, Yeni'bahçe yanında medrese. Sü'eymân-nâtn. Mütercim.

²⁷ Venedik elçisinin (Marini Sanoto'da, 19) raporu: «Li 2 Ottobre cav* dal sachettl 507 di asprl 50 Casne (Rumca'dan bozma olup, chazîno) m. l'uno per ai Janizeri, ea mandato per i librl dei Casne, ohe sono İn Adrianopoli»

²⁸ Solak-zâde, Selîra-* Evvel'in cûlusu, vatsûk: 82.

²⁹ Celâl-zâde, varafe: 19. Âlî, 223.

³⁰ OelâKzade, varak: İ», »«di, varaifc; 8,

gecikmemiştir.³¹

Selîm'in vatanlarından ayırarak İstanbul'a getirmiş olduğu 600 bedbaht Mısırlı yurdına avdet müsâadesi aldılar. İran'la demir ticâretinin yasaklanması hakkındaki Selîm'in irâdesine mugayir hareketlerinden dolayı malları müsadere edilmiş olan tüccara tazminat nâmiyle bir milyon akçeden ziyâde tevzî olundu.³² Pâdişâh, -maiyyeti tarafından kötü halleri görülmüş olan- silâhdâr ağasını azl ile müttehimlerden beşini idâm ettirdi. Vahşiyâne şiddetinden dolayı «Kanlı» lâkabını almış olan donanma kapdânı Ca'fer Beğ'in tersane kethüdası tarafından sû-i istimali ortaya konuldu; bu ihbar üzerine Pâdişâh, Ca'fer Beğ'in azl ile itham altına alınmasını ve istintak (sorgulama) ta cürmü tebeyyün ettikten (ortaya çıktıktan) sonra asılmasını emr etti.³³

. Bu âdilâne tutumlar ve cömertçe ihsanlar hudud boylarına kadar bütün memlekette, Asya, Avrupa eyâletleri valilerine, Mısır'da Hayrî Beğ (Hayrbay'a) e, Mekke Şerîfi'ne, Kırım Hân'ına cülustan birkaç gün sonra gönderilen îlân-nâmeler kadar sür'atle yayıldı.³⁴

Gazâlî'nin İsyanı

Süleyman'ın cülusunu tebrik için en evvel gelmiş ve 8280 duka kıymetinde altınlı ve gümüşlü dokumalar takdim etmiş olan Raguzalılar il-tifatlarla kabul edildi ve imtiyazları ve muafiyetleri te'yîd olundu. Sultân Süleyman, (Hayrbay'ı) Hayrî Beğ'i Mısır Valiliğinde bırakan fermanında fikirlerini şöyle ifâde ediyordu:

- «Emr-i şerîf-i kazâ-cereyân ve kadr-i tûvânım budur ki zengin ve

³¹ Kur'ân-ı Kerîm'in pek meşhur olan «tinnellâhü ye'murü bi'l-adli ve'l-ihsâne» nassı ve Ferdî'nin iktibas ettiği diğer «fah-küm beynennâsi bi'l-hakki ve lâ tetehi'il-heva» âyeti mucibince.

³² Ferdî, varak: 9,

³³ Ferdî, varak: 9, Celâ!-zâde, varak: 20. Âli. varak: 223.

³⁴ Evâsıt-ı Şevval târihiyle târihlennmiş olan bu üç mektup, Sultân Süleyman'ın tarihi hakkında gayet kıymetli ma'lûmât vermekte olan Rûz-nâme-i Esfâr-i Süleymanî'de mündericidir. Bunda Süleyman'ın saltanatı zamanına âit devlet evrakı ile Mekke Şerîfinin, Kırım Hân'ının, Hayrî Beğ (Hayr-bay) 'in cevâb-nâmeleri de vardır. Selîm'in vefat târihi bunlarda 8 Şevval (22 Eylül) ve Süleyman'ın cülus târihi 17 Şevval (1 Teşrîn-i evvel) gösterilmiştir. Bu üç mektubun ikincisi içinde bulunan Kur'ân âyetlerinden dolayı dikkate şâyân olup bunlar 4 numaralı Not'ta gösterilenlerle birlikte Sultân Süleyman'ın saltanatına en muvafık âyetler olarak görünürler. Sözü geçen âyetler şunlardır: 1) «Velection hiyl-kıssâsi heyâtün ya ulıyyel-bâbi», 2) «Ve le'in şekertüm le ezidenneküm» 3) «(Mealen) Şükür sayesinde nimet devam eder». Mektubun nihâyetinde «misâl-i lâzımı'l-imtisâl vâsıl olıcak ber-muktezây-ı» «İnnêhü niin Süleymâne ve innêhü bismillâhirrahmânirrahîm» ibaresinden sonra vâki emirlerin icrası beyân olunmuştur. (Yazılı âyetlerden yalnız «İnnêhü min Süleymâne...» âyet-i kerimesi Süleyman'ın saltanatına muvafık olarak, diğerlerinde öyle bir ihtisas olmadığı açıktır. «Şükür sayesinde nimet devam eder.» cümlesine âyet demekle Hammer yanılmıştır. Mütercim).

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/1-6.

fakirler, bilâd ve kura ahâlîsi, kâffe-i tebea bilâ-is-tisnâ sana mutî' olmalıdırlar; eğer içlerinden vazifelerinde kusur edenler bulunur ise emir olsun, fakîr olsun, itaate mecbur etmelisin. «Veleküm fî'1-kisâsin hayâte emr-i âlîsini tahattur ile her türlü karışıklığı men' eylemelisin, tltifât ve himayeme bu suretle nail olursun.» «Ve lein şekertüm le ezîdenneküm» hikmeti teemmül etmek lâzım gelir.» «Şükür sayesinde nîmet devam eder.» muktezâsmca bâb-ı hümâyûnumdan verilen emirlerin müeddâsını itkan ile müsâreâten icra ve zîr-i hükûmetinde bulunan ekâbir ve asâgiri himaye etmelisin..._ilh.». ³⁵

Hayrî Beğ (Hayr-bay), Pâdişâh'a takdim ettiği cevâb-nâmede cülûs-i hümâyunlarının mes'ûd haberini ve kendisinin yerinde bırakıldığı hak-kindaki irâde-i seniyyeyi Kayrevan ve Habeş hududuna kadar neşr ettiğini, hutbe ve sikkenin nâm-ı şâhâneleriyle tezyin oldunduğunu, bütün Arab meşâyîhından Pâdişâh için tebriknâmeler gelmiş olduğunu, bunları onların ve kendisinin hediyeleriyle birlikte yakında takdim edeceğini bildiriyordu. Hayrî Beğ'e gönderilen emre benzer bir emrin Şâm Vâlîsi Ga-zâlî'ye gönderilmiş olduğunda şüphe yoksa da, Gazali yeni Pâdişâh'a bağ- -lılığını bildirecek yerde, isyan gösterdi. Asklavun cinsinden olup Memlûk hükümdarlarının emîri olduğu halde Mısır'ın sondan bir evvelki Sultânı Kansu Gûrî (Gavri)'ye hıyanetle, buna mükâfâten I. Selîm .tarafından Suriye Valiliğine tâyin olunmuş bulunan Canbirdi Gazâlî, Selîm'in vefatını Osmanlı kontrolünden çıkmak ve istiklâlini ilân etmek için müsâid bir vesile telâkki etti. Dımışk kalesini zabt ve Beyrut'u en sâdık kölelerinden biri vâsıtasıyla istilâ ederek, Dürzi ve Arablar'ı isyan ettirmek için de Suriye dağlarına ve Mısır'a iki me*mûr gönderdi. ³⁶

Bu sırada bir taraftan da ilk hıyanetinde şeriki olan Mısır Vâlîsi'ni isyana ortak etmek emelinde bulunarak, tecrübesiz genç bir pâdişâhın zamanında pek kolay muvaffakiyet sağlamanın kaabil olacağını bildirdi. ³⁷ Hayr-bay girizgâhlı bir cevâb verdi: Evvelâ bütün Suriye'yi ve özellikle en mühim mevkii olan Haleb'i zabt etmesi lâzım geleceğini ve ancak o zaman isyanda

³⁵ Gerek ferman, gerek cevâbı Münşeât-, Feridun'un 1. c.dedir. s. 461-456. Dercolunan fıkralar meâlen alınmıştır. Mütercim.

³⁶ Marini Sanuto, c. 29, Dımaşk Venedik konsolosunun 6 Teşrîn-i sâni tarihli raporu: «Come essendo venuta nova o Damasco della morte del Sr. Turcho addi 14 Octobre passato al Sr. Gazele, che dominava Damasco a nome del Sr. defunto di nazon Schiavon, di oaccupar per se la Sona, et immediatamente ex-pugno il Castello di Damasco, e mando levar U governo ch'era in man di Turchi, e mando in rominato Mir Gibi ai Drusi, e quel senza difficoltà entro Bairuti et occise quel Druso tutti i Turchi, che de li si ritrovavano in quel castello. n Gazeli spazzo, il Suo schiavo chiamato Bono Bacar capo de Arabi al Cairo, qual pol far in questi contorni da cavalli 20 mille per sublevar li. Schiavi.»

³⁷ Süheylî, varak: 39. Koçî Beğ, varak: 103.

muvaffakiyet te'mîn edilmiş olacağını iş'âr etti. Lâkin bu iş'âr ile beraber Gazâlî'nin mektubunu da mahremlerinden Alâî nâmında biriyle Pâdişâh'a gönderdi.³⁸

1520 Teşrîn-i evveli başlarında (Zilhicce 926) Gazâlî, 15.000 Türkmen ve Memlûk süvarisi ve 8.000 tirendaz ile Şam'dan çıkıp İstanbul yolunu tuttu. Âsîler üzerine sevk olunan ordunun başkumandanlığına tâyin olunan üçüncü vezir Ferhâd Paşa, bu sırada 4.000 yeniçeri ve o kadar sūvârî ile Gelibolu'dan Boğaz'ı geçerek askerini Karaman Beğlerbeği'nin ve evâ-mir-güzâr sıfatında bulunan Dülkadir Beği Şehsüvâr-oğlu'nun askerleriyle birleştirdi.³⁹ Tarablus-ı Şâm, Beyrut ile bütün Suriye arazisine sahip olan Gazâlî Haleb'i muhasara etmişti; mevkiin kumandanı olup Antakya, Tarablus, Hama, Humus beğlerini celbetmiş olan Karaca Paşa⁴⁰ âsîlere şiddetli mukavemet göstermekte olduğu halde, bir taraftan da Ferhâd Paşa'nın yakınlaştığı haberi geldi (22 Kânun-ı evvel). Gazâlî Şam'a ric'atle Selim'in orada muhafız bırakmış olduğu yeniçeriyi büyük bir ziyafete davet etti; bunlar toplanınca öte tarafa geçer korkusuyla cümlesini kati ettirdi.⁴¹ Ferhâd Paşa ve Şehsuvar-oğlu'nun toplanmış bulunan askerleri sür'atli bir yürüyüşle Haleb'den ayrılışlarının dördüncü günü Şâm önüne vâsıl olmuşlardı. Gazâlî talihini denemek için şehirden çıkmış olmasıyla Mastaba meydânında vuruşma oldu (27 Kânun-ı sâni 1521 -17 Safer 927); muharebe isyancı takımının uzun bir katliâmından ibaret oldu ve arta kalanlar derviş kıyafetinde kaçtılar. Gazâlî de kendi hazinedarının hiyânetiyle ele geçirilerek başı galibin huzurunda yuvarlandı (6 Şubat-27 Safer).⁴²

³⁸ Celâl-zâde, varak: 22. Ferdî, varak: 11, Âlî, varak: 224. Solakzâde, varak: 100. Abdülazîz Efendi, varak: 11, Lutfî, va: 21.

³⁹ Celâl-zâde, Abdülazîz Efendi, Âlî, Solak-zâde, bu hususta mütefiktirler. Venedik konsoloslarının ikamet ettikleri mahallerde cereyan etmiş vak'alara dâir raporlarına i'timâd etmemelidir. Bu hususta delil olarak Famagusta (Kıbrıs'ta Magosa) konsolosunun 17 Teşrîn-i sâni tarihli raporundaki yanlışlıklardan bahsetmek kâfîdir (Sanuto, 19). Bu raporda Hayrbay Ga-zalî'nin mektubunu getiren adamın başını kestiği kaydedilmiştir. Halbuki bu adamı kaçamaklı bir cevapla efendisine iade etmiştir. Rapordan": «E fece taiar la testa al nonzio, et subito expedi due nonzii verso il Sr. Turco, del li quali uno e dis-montato a Selefke, et le altro a Schandelo^o.» Yine bu rapor, Osmanlı müverriMeriran 15.000 sūvârî ve 800 tüfekçi yazdıktan Gazalî takımını 20.000 sūvârî ve 20.000 piyade olmak üzere gösteriyor: <H Sr Gazelli usci da Damasco per andare alta impresa del Castello di Aleppo con 20.000 cavalli et 20.000 pe-doni.»

Sagondino, Osmanlılar'a kumanda eden şahıs hakkında yanılıyor. Çünkü, Gazalî'yi yakalayan vezîr-i âzam Pîrî Paşa olduğu zanında bulunur (Kitap: 1, s. 90), Süheylî (varak: 50) ve Koçî Beğ -sonraları Haleb beğlerbeğisi tâyin olunan- Ayaş Paşa ile ser-asfer Ferhâd Paşa'yı karıştırıyorlar.

(Mükerrer; metinde işaret edilmesi unutulmuştur). Türk müverrihlerinin gösterdikleri târihlerin yanlışlığına ve onlara müracaat olunurken ihtiyata riâyet lüzumuna yeni delil: Bu katliâmıdan bahsedenlerin hepsi 12 Rebîü'l-evvel'e tesadüf eden Peygamberin doğum yıldönümünde vukuunu yazmakta olup, hâlbuki Gazâlî'nin öldürüldüğü muharebe 15 gün önce, yani 27 Safer'de vuku bulmuştur.

⁴⁰ «Oggi (22 Kûnun-ı evvel) vi e levato l'assedio» (Haleb Venedik konsolosunun raporu, Marini Sanoto, c. 29.)

⁴¹ Celâl-zâde. Solak-zâde, Abdülazîz, Ali.

⁴² Marini Sanoto, c. 30: «Havendo con grantfssima fatica e frecuente in* vestigaglone scritto de mie mano volumi

Bu niuzafferiyet haberi İstanbul'a ulaşınca Sultân Süleyman Mısır seferinde yeniçeri ağası sıfatıyla seçkin hizmetlerde bulunduğunu gördüğümüz Anadolu beğlerbeği Ayaş Paşa'yı Haleb vâîsi olarak tâyin etti; Ferhâd Paşa'ya da Şâh ismail'in -Gazâlî isyanının kendisine müsâid bir netice vermesini beklemekte olarak- hudud üzerinde toplamış olduğu askerin hareketini gözetlemek üzere Kayseri civarında Erciş Dağı eteklerinde ordu kurması emrini tebliğ etti.⁴³

Suriye muzafferiyeti Pâdişâh'a o kadar sevinç verdi ki, husûsî muhabbetinin bir nişanesi olmak üzere Gazâlî'nin başını sevincine ortak etmek için Venedik Doçu Loredano'ya göndermek istedi; İstanbul'daki Venedik balyozu kendisini bu arzudan güçlkle vazgeçilebildi.⁴⁴

İlk Macaristan Seferi Ve Belgrad'ın Zaptı

Sultân Süleyman Gazâlî'nin başı geldiği sırada, bir vergi istemek için Macaristan Kralı'na sefaretle göndermiş olduğu BeKrâm Çavuş'un tahkir ve îdâm edildiği haberini aldı.⁴⁵ Pâdişâh, elçisinin katlinden dolayı hiddetlenerek Macarlar*la hemen muharebeye girişmeğe karar verdi. Zâten, saltanatının ilk günlerinde Semendire ve Verbuzani beğleri Serbernîk, Tisna, Sokol, Kanin mevkilerinin zabtıyla muhâsama yolunu açmışlardı. Bunlardan ilk üçünün Hristiyan muhafızları -serbestçe çekilmeleri hakkındaki teslim şartlarına aykırı olarak- kati olunmuştu. Kanın, yağma edilip yakıldı ve episkopos kahraman Berisolov Koreniça şehri kenarlarında gafletinden istifâde edilerek îdâm edildi.⁴⁶ Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa

XXIX, etc' Şam'da Venedik kon, solosunun Kıbrıs valisine raporu; «Bntro H ş <U questo meşe (febrajo) l'esercito vittorioso turco.-La vittorio quasi senza occiston di niuno Turc-ho.- Furono tagliati a pezzi col Gasali morii 5000 da Damasco. 12 febrajo 1521.

⁴³ Celâl-zade, varak: 22-29. Solak-zâde, varak: 100-101, Âlî, varak: 224. Ferdi, varak: 11-15. Abdülazîz, varak: 10-20. Süheylî, varak: 49-50. Koçî Beğ, varak: 104-105. Ferdî, varak: 21.

⁴⁴ Martoi Sanoto, c. 30: «Il Baglio fece tanto, che non fu mandatoda tes-ta) dlcendo scover <lui».

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Ücdal Neşriyat: 3/6-8.

⁴⁵ Katona, c. 19, s. 236, îstoanfi'ye tercihân Tobero'nun rivayetini kabul ediyor. İstoanfi, Behrâm Çavuş'un îdâm edildiğini ve Tata yakınında bir göle atıldığı yazdığı halde, Tobero buna dâir birşey söylemez. Osmanlı müverrihleriyle Sagundi-no'ya nazaran Behrâm Çavuş'a yalnız fena muamele olunmuş ve mahbûs tutulmuştur. Âli'de (Süleymân-ı Evvel saltanatından 2. Hâdis) şu sözler okunur: «Harâc talebine varan çavuş-ı alakomağın...» Sugündino (s. 90) şöyle söylüyor: «in quella hora medesima, che la testa di Gazelli fu recata a Constanti-nopoli, Solimano intese çome il suo Âmbasciadore, ch'egli havea mandato a nuntiar la guerra al Re d'Ungheria, se non gli dava tributo, era stato ingiuriato dagli Ungheri.» Ancak nâmeber (mektupçu) îdâm olunmamış olsa vezîr-i âzam îbrâ-hîm Paşa Ferdinand'ın ilk iki elçisi Hobordanski ve Veykzel-bergeri' nasıl azarlayacak ve bunlar, sefâretnâmelerinden anlaşıldığı üzere, kendi hayâtları hakkmda niçin endişeye düşeceklerdi? (VVindisch Ungarisches Magazin IV).

⁴⁶ İstoanfi. Katona, 19, s. 225 vd. Engel'in Sırbistan TâHhi'ne de müracaat, s. 437.

hemen İstanbul'dan İpsala'ya gitmek emrini aldı; 15.000 azab yazıldı; ordunun arkasınca yüz toptan tertiblenmiş bir takım gönderilip 40 çekdirme techîz edildi.⁴⁷

Sultân Süleyman, babası nâmına inşâsına başlanan camiin ilk taşını attıktan ve pederini ve cedleri II. Bâyezîd ve II. Mehmed'in kabirlerini ziyaret ettikten sonra, payitahttan çıkıp seferi bizzat açtı. Suriye seferinden dönüşünden beri hareket emrini beklemekte olan ordugâhını İpsala'da kurmuş olan Ferhâd Paşa, Sofya'da Pâdişâh'a mülâki olarak barut, kurşun ve diğer harb levazımını taşımakta olan 3.000 deve gönderdi; Asya'da toplamış olduğu 30.000 deve de bir günlük mesafe fâsılasıyla kendisini takip ediyordu. Sofya, Semendire, Alacahisar, Vidin Hıristiyanları 10.000 araba un ve arpa tedârikiyle mükellef oldular; deve sırtında getirilen levazımın bedeli ve devecilerin ücreti hazîneden verildi.⁴⁸ Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa Niş'den Şabaç'a gönderildi. Akıncılar iki kola taksim edilerek Mihâl-oğlu Mehmed kumandasında bulunan bir fırkası Transilvanya'yı yağmaya ve Ömer Beğ oğlu kumandasında bulunan diğer fırkası ordunun pişdârlığına me'mûr oldu. Vezîr-i âzam Pîrî Paşa 1.000 yeniçeri ile sipâhî ve azabları alarak Belgrad yolunu tuttu. Sultân Süleyman ise Alaşehir yoluyla Şabaç üzerine yürümekte idi.⁴⁹

Bu sırada Ahmed Paşa Şabaç muhasarasını şiddetle tazyik ediyordu; lâkin yüz kişi ile birkaç süvariden ibaret olan muhafızlar, reisleri bulunan cesur Simon Logodi'nin emri altında, kahramanca müdâfaa ettiler. Türkler hendekleri doldurdukları zaman bu mevkiin müdafileri Sava'yı kendileriyle düşman arasına almak suretiyle kolayca kurtulabilirlerken, altmış kişiden ibaret kalmakla beraber hücumla intizâra karar vererek cümlesi telef oldular. Ancak Osmanlılar'dan da yediyüzü maktul oldu (8 Temmuz, - 2 Şa'ban).⁵⁰ Sultân Süleyman, ertesi gün Şabaç galibi Ahmed Paşa ile sancak beğlerini huzuruna kabul ettikten sonra kaleye geldi. Macarlar'ın başları Pâdişâhsın geçeceği yol üzerinde kazıklara vurulmuştu.⁵¹ Pâdişâh, şehrin istihkâmlarının arttırılmasını, güçlendirilmesini emrederek, askerin Sirmi'ye

⁴⁷ Ferdi, Âlî, va: 225. gemilerin adedini 400'e çıkarmakla aldanıyor (Süleyman-namette 50 aded kadirge ve 400 pare let gemisi diyor, «let» küçük gemiler <risa> gerektir. Mütercim.)

Bu donanma «Kadr ü hâcetden ziyâde zâd ü zevâde ve bârût ve top ve şâir âlât-ı ceng» yüklenmek suretiyle Dânişmend Reis kumandasında Karadeniz'den gönderilmişti (Süleymân-nâme, Kara Çelebi, s. 23).

⁴⁸ Ferdi, varak: 17, 19, 23, 24.

⁴⁹ Ferdi, varak: 25. Ali, varak: 225. Bu Ömer Beğ oğlu, Turhan (Tura-han)'m oğlu idi. Âli, Bosna valisini Baba Paşa oğlu Bafa Beg, Semendire valisini Husrev Beğ diyor.

⁵⁰ İstoanfi, I, 7, Tobero, I ve Katona, c. 19., s. 273.

⁵¹ Bûz-name-i Süleyman!, Logodi'nin esir olduğunu söylüyor.

geçmesi için Sava üzerine köprü attırdı. Bu inşâatın sürdüğü dokuz gün zarfında Süleyman, işçilerin gayretini' huzuruyla teşvik için nehir kenarında bir çardak altında kaldı. Ordu ve saray ağaları da şu manevî te'sîri ondan daha az müessir olmayan değnek darbelerini ilâve ediyorlardı. Bu aralık haber alındı ki, Semlin kalesi Vezîr-i âzamin eline düşmüş, Kulpanik kalesi sahibesi kaleden kaçmış, Yahya Paşa oğlu Balı Beğ birçok kaleleri zabtederek altmış esirin başını kestirmişti.⁵² İnşâata başlanıldığının onuncu günü 1800 dirâ' (zira?) uzunluğundaki köprü kamilen hitâm bulmuştu. Lâkin nehrin ansızın vukua gelen bir feyezanı köprüyü kısmen tahrîb ettiğinden askerin geçmesi

ancak sekiz gün sonra kaabil olabilmıştır (21 Şa'bân-27 Temmuz).⁵³ Bir aydan beri vezîr-i âzam Pîrî Paşa Belgrad'ı abluka etmekte olduğu halde, Süleyman ordunun bakıyyesiyle yetişerek ablukayı muhasaraya çevirdi. Padişah, duvarların zayıf tarafı Sava ve Tuna'mn birleştiği yerde olduğunu kaleden firar edenler vâsıtasıyla haber alarak «Adakale» denilen mevkîe kurduğu topraklarla şehrin bu tarafından gedikler açtırdı. Kuşatılanların topu olmadığı ve şu suretle en kuvvetli müdâfaa vâsıtasından mahrum bulundukları cihetle, Osmanlı bataryalarının mütemâdi ateşleri daha ziyâde muvaffakiyet elde ediyorlardı. Havala (Kavala) voyvodası, muhafazasına tevdi olunan mevkii alçakça terkederek, Belgrad'm bütün topraklarını Osmanlılar'a teslim etmişti (9 Ağustos). Bulgar yardımcı askerleri kaleye girmek üzere şehir istihkâmlarından çekildiler: Kumandan Blasius Olah, Yanos Botius, Jan Murgey bu aylıkla tutulmuş korkakların kale müdâfaasını da ihlâl edecekleri endişesiyle içeri girmelerine mâni olmağa kalkıştılsa da, nihayet muvafakat gösterdiler. Sultân Süleyman'ın selefleri tarafından vâki olan taarruzlara dâima mukavemet etmiş olan şu hristiyanlığın mühim mevkii Macar kumandanları büyük bir kahramanlıkla müdâfaada devam ettiler; yirmi defadan ziyâde vuku bulan hücumu def etmiş oldukları halde;⁵⁴ Pâdişâh, bir İtalyan yâhud Fransız mühtedîsinin nasihatı üzerine şehrin -Macarlar'ın «Nişantaşı» ve Osmanlıların Nebuza adını verdikleri- en cesîm kalesinin altına lâğim konulmasını emretti.⁵⁵ Kuşatılmış olanların

⁵² Bûz-nâme-i Süleyman!.

⁵³ Ferdî, varak: 50. Rûz.nâme-i Süleymânî, kumandanları arasında Kulpanik (Koulpenlc)'i zabt eden Avlonya sancak-beğînl; Kulpanik sahibesini tâkib eden Niğbolu sancak-beğî Behrâm, ve Silistre sancak-beğî Mahmûd beğle-ri; Mora Fâtîhi torunlarından Mora Sancak Beğî Ömer Beğ oğlu Hasan Beğ'i; II. Mehmed'in amirali sülâlesinden Balta-oğlu Pîrî Beğ'i sayar.

⁵⁴ İstoanfi, 70, Agrippa, s. 96 ve 97, 1622.

⁵⁵ Celâl-zâde, varak: 24. Ferdî, varak: 36.

arasında eli silâh tutabilecek, ancak dört yüz kişiden ibaretti. Şu bir avuç kahraman Belgrad'ı teslim etmektense duvarları altında gömüleceklerdi. Lâkin Fransuva Dö Hedervar ile Valanten Török'ün hıyaneti ve Sirblılar'm dînî husûmeti⁵⁶ serbestçe çekilmek şarûyle kendilerini teslim icbar eyledi. Binâenaleyh muhafızlar 25 Ramazan 927 (29 Ağustos 1521)⁵⁷ târihinde kaleyi boşalttılar.⁵⁸ Bulgarlar'ı İstanbul'a gönderdiler.⁵⁹ Hâlâ İstanbul'un bir köyü «Belgrad» adıyla anılır. Pâdişâh Balı Beği kale kumandanlığına tâyin ederek 3.000 yeniceriden başka istihkâmı tamir için 20.000 Ulah'ı da maiyyetine bıraktı.⁶⁰ Belgrad'm düşmesi Sirmi mıntıkasının Baric, Perkas, Selankamen, Metroviçe, Karloviç, Oyluk gibi müstahkem mevkillerinin de Osmanlılar eline geçmesi ile neticelendi.⁶¹

Sultân Süleyman bu mühim fethi memleketin bütün kadılarına ve kumandanlarına tumturaklı fetihnamelerle⁶² bildirdiği gibi Venedik Docu'na da bir sefirle haber vermiştir ki, Venedik Cumhuriyeti arşivi bu elçinin Senato huzuruna resmen kabul suretini muhafaza etmektedir.⁶³ Kalenin tesliminin ertesi günü Pâdişâh Cuma namazını Bel-grad baş kilisesinde kılarak bu kiliseyi bu suretle camie çevirmiş ve Osmanlı müverrihlerinin tabiriyle putlardan temizlemiştir. Bu tâbirle yalnız haçları, tasvirleri değil,

⁵⁶ Katona, 19, s. 313, 314. Dobraydus'dan naklen Prey, tstoanfi ve Engel, Sırbistan Târihi, s. 455.

⁵⁷ Belgrad'ın fethi târihi 26 Ramazân 927 - 29 Ağustos 1521 Perşembe günüdür. Feridun Beğ'de (c. 1, s. 461) Belgrad Seferi Me-râhil-nâmesi'nde «hem Kadir gecesi, hem Cum'a gecesi mübarek günde feth müyesser oldu» denilmiş ve «Devletlü pâdşâh saadetle Belgrad'a geleliden tamam otuz gün oldı; kal'a tamam otuzuncı günde feth olındı» sözleri ilâve olunmuştur. Feridun Beğ Mecmuasının 460. s.de «Yevmü'l-cum'a fi 26» denilmesi, yanlışlık eseridir. Zîrâ ondan evvelki günün çarşamba olduğu yukarısından, ertesi günün cum'a olduğu, cum'a namazı kılındığı aşığıısından anlaşılır. Hammer fethi târihinin Milâdî'sini doğru göstermiştir; Hicrî'sinde bir gün aldanmışsa da «Perşem-ge» olduğunda bizimle aynı fikirdedir. Belgrad'ın fethine târih: «Bâd-i feth-i bâb mülk-İ Ungürüs 927»

⁵⁸ İstoanfi, s. 99. Rûz-nâroe-İ Süleymânî Macartar'm Selankanıenden 30 Ey-101 târihinde gemiye bLndirildiğini yazar.

⁵⁹ Ferdi, varak: 38. Celâl-zâde, varak: 45.

⁶⁰ Ferdi, varak: 40.

⁶¹ Celâl-zâde, varak: 44, İstoanfi, varak: 93, Cenâbî, s. 424, İstoan-fi'nin «Perquasium» dediği mahalli Birkas (Bürkass) ve Met-roviçe'yi Dimitrofcâ olmak üzere yazar. Kantemir birincisini Burgaz ve ikincisini Tiroya yapar! Bundan mâada bu mevkiin 26 Ramazan'da teslim olunduğu Cenâbî'de yazılı iken, 5 Ra-mazan'da teslim edildiğini söyler.

⁶² Rûz-nâme-î Süleymânî'de aşığıdaki vesika dercedilmiştir: 1) Memâlik-İ Osmâniyye kadılarına irsal olunan slh Ramazân (3 Eylöl) tarihli zaferâmeler; bunlar Ferhâd Paşa'nın Gazâlî'ye galebesine. Şâbaç'm Ahmed Paşa ma'rifetiyle ye Belgrad'm Pâdişâh tarafından fethine dâirdir. Son zafer-nâmede vezir-i âzam Pîrî Paşa ile ikinci vezir Mustafa Paşa zikr-i cemil ile yâd olunmuştur (Nu: 14, varak: 42). 2) Dülkadiriyye Beği'ne Belgrad fethi-nâmesi (Nu: 15, varak: 47) ve onun Gazâlî'ye galebe eden Ferhâd Paşa'ya cevâb-nâmesi (Nu: 17 ve 18, varak: 48). 3) Raguza cumhuruna gönderilen mektup (Marini Sanuto, c. 20). Bunda fethedilen kalelerin isimleri güç anlaşılır: Oppida Prochaz denilen mahallin Perguasium ve Dimit-roaç'ın Metroviçe, Darnisi'nin (Daris) Barygium, Selanhmen'in Salankamen olacağı kestirilmekeyse de, Cinevarz'ın neresi olacağı bilinmiyor.

⁶³ Marini Sanoto, Halil Çavuş nâmında kırmızı külâhlı bir Osmanlı elçisinin 28 Teşrîn-i evve tarihinde gelişini şu fıkrasıyla yazar: «28 ottobre verine l'orator turco Chalil Ciaus (Halil Çavuş), vestlto di casacha rosa per rallegrasi della ereazione di Doge e significar la vittorta di Belgardo.» Elçi Senato'dan 300 duka hediye atmıştır. Lojlye'nin Venedik Tarhi'ne de müracaat, kitap: 32, s. 21.

husûsiyle Suata Patinga nâmindaki Sırb azizesinin (Sent Venerand) na'smı kasdediyorlar ki, Sultân Süleyman Sırb papaslarının Belgrad muhâsarasındaki hizmetlerine mükâfaten bu na'sı alıp istanbul'a götürmelerine müsâade etmişti;⁶⁴ ancak şu hıyanet bedelinden çok uzun bir zaman istifâde edemediler; çünkü müteakiben Rum Patriki'ne bu cesed bakiyesi ile Sent-Barb'm bir kolunu ve Meryem tasvirini 12.000 dukaya satmağa mecbur oldular.⁶⁵

Sultân Süleyman askerine mükâfat verdikten, şehrin idaresini tanzim ettikten ve 200 top ile müdâfaasını emniyet altına aldıktan, Şabaç istihkâmı da 20 topla takviye ettikten sonra İstanbul'a teveccüh ederek, istikbâline gelen ahâlinin teşkil eylediği zafer alayı ile şehre dâhil oldu.⁶⁶

⁶⁴ Engel, Sırbistan Tfcühi, s. 455. Brutus ve tstoanfi'den naklen; İstoanÜ bu azizeye «Petea» diyor; Tobero «Petitoa» yazıyor.

⁶⁵ Spandojlno. s. 91.

⁶⁶ Ferdî, varak: 43; Rûz-nâme-i Süleymânî, varak: 42. Uyuduğu esnada hanesinin yağma edildiğinden dolayı Süleyman'a şikâyet eden ve tebaya nezâretsin hükümdarın vazifelerinden olduğunu nazar-ı dikkate aldırın kadın hakkında Sagredo'nun nakl ettiği vak'a, şüphesiz bu kısa sefer esnasında olmamıştır; yâhud hiç olmazsa -henüz vezâret makamına yükselme-miş bulunan- şikâyetçi hâtûnun zarar ve ziyânını nakden ödediğini kabul de mümkün değildir.

(Sultân Süleyman'ın adaletine dâir Avrupa'da mektep kitaplarına bile geçmiş olan bu fıkra şudur: Bir kadının gece herkes uyuduğu esnada hanesi soyulur. Kadın gelir, Pâdişâh'a şikâyet eder. Pâdişâh «Nasıl olup da o kadar derin uyudunuz ki hırsızların geldiğini haber alamadınız?» der. Kadın da: «Biz sizi uyanık bilirdik de onun için o kadar derin uyuduk.» cevabını verir. Zayıyatı tazmin olunur. Mütercim).

Rûz-nâme-i Süleymânî'den⁶⁶ Belgrad Seferi

Mayıs (Cumâdel-uhârâ) - Ordûy-ı hümâyûn 10 cumâdel-uhârâ927 (18 Mayıs 1521) (Cuma ertesinde⁶⁶ Halkalı-Pınar'a konar. 19, Harami Deresi, 20, Bigados, 21, Çeltikli Burun,⁶⁶ Boğdân elçisi râsime-i dest-bûsiye kabul olundu; 22, Çorlu, 23, Karışdırın, 24, Burgaz; 25, BabaesMsi; 26, Hafsa, 27, Edirne; bu belde halkı istikbâl-i sultanîye şitâb ve atebeye hedâyâ takdim iderler; 28 ve 29, tevakkuf; Rûm-ili beğlerbeğiyle sancak beğleri pâdişâhın ayakları altına nefis eşya vaz' ederler, pâdişâh iade eyler, 30 ve 31, tevakkuf.

Haziran (Receb) - 1, Tatar Köyü, 2, Hisarlı. Tatar elçisi mevkeb-i hümâyûna gelir. 3, Sazlıdere, 4, Kara Köçeri oğlu. Sefirin râsime-i dest-bûsiye kabulı. 5, Çayır-Altunlar (Feridun'da «Altunlı»). 6, tevakkuf. 7 (1 Receb), Hisarlık. 8, Kuş (Feridun'da Köpes veya Küps), 9, Filibeye duhûl. 10, tevakkuf, divân; silâhşorlar huzûr-ı pâdişâhîde silâh ta'lîmi yaparlar. 11, Celiye (Feridun'da Celic). 12, Tatarpazarcığı. 13, Akıncı karyesi, 14, İhtimân ovası, 15, Kazaker deresi, 16, Sofya. 17, tevakkuf. 18, tevakkuf, divân; defterdarlar erzak tedârîki irâdesini telâkki ederler; Kaasım Beğ ŞehirKöyü'ne, Dizdârzâde Niş'e ve Abdû's-selâm Sofya'ya giderler. 20 ve 21, tevakkuf. 22, Eflâklar Konağı. 23, Tekfur Pınarı. Semendire hâkimine 1.000 yeniçeri gönderilir. 24, ŞehirKöyü. 25, Azur. 26, Ordu Bana Önüne konar. 27, Niş yanından, Dorpa (Feridun'da Turpa-la) Köyü kurbünden geçer; Ahmed Paşa Şabaç (Sabacz) (Feridun'da Böğürdelen)'e doğru gider. 28, Botna, 29, Alaca-hi-sar. 30. Kadıköy; yüz yeniçeri Şabaç üzerine gönderilir.

Temmuz (Şa'bân) - 1, İlyascık; ordu Şabaç üzerine yürür; Haçfa (Feridun'da Haçka)'dan geçer ve mevâki-i arzîye sapa, dolaşık yollar tâkîb ettirir; yeni akıncı alayları toplamağa me'mûr Turhan (Turahan) ahfadından Ömer Beğ-oğlu Hasan Beğ mevkeb-i hümâyûna iltihâk eyler. 3, Ramki, Piri Paşa Belgrad üzerine yürür. 4, Şaturna, 5, Ratloş (Feridun'da Ratlus). 6, Biberçik (Feridun'da Grebiriço). 7, (1 Şa'-bân, pazar) tevakkuf. Şabaç'm haber-i fethi alınır. Sava nehriyle, arkadaşlarıyla firara muvaffak olamayan yüz muhafız neferlerin başları gelir. 8, bu başlar yola rekz olunur. (Sudan gelenler ecsâd idi; BÖğürdelen'de kesilen başlar da başkaca gelmişti. Feridûna müracaat. Mütercim); sancak beğleriyle birlikte Ahmed Paşa huzûr-ı hümâyûna kabul edilirler ve dest-i sultanîyi takbîl şerefine nail olurlar; Sultân Süleyman hisarı gezer ve etrafı hendekle muhat bir tabiiye inşasını ferman buyurur; orduyu imrâr için Sava üzerine köprü kurdurur. 9, tevakkuf; Ahmed Paşa Rûmili sipahileri ve sekbanbaşı bin yeniçeri ile Syrmie (Sirmi) (Sirem) kıt'asına dâhil olurlar; köprü inşası ameliyatını huzûnyle tesri* için Sultân Süleyman bir çardağa yerleşir; paşalar sopalarla amelenin gayretini tahrik ederler. 10, tevakkuf; alayların kısm-ı küllisi Sa-va'yı geçerler. Memleketi tahribât-ı harbdan tahlîs etmesi şar-ıyle Sirmi Prensesi'nin tâbiyyet-i

şahaneyi kabul edeceği haber alınır; bir tercüman te'mînât-ı matlûbeyi isâle me'mûr edilir. Sultân ve ekâbir-i devlet şafakdan hulûl-i leyle kadar köprü başında kalırlar. 11, İnşâta devam. 12, Sirmi'de bulunan Ahmed Paşa ameliyatı ta'cîl için çağırılır. Sirmi Prensesi'nin kaçtığı ve Osmanlı tercümanın Kral'a gönderdiği haberi gelir; Avlonya sancak-beği Balı Beğ Prenses'in makarr ittihâz eylediği Kulpeniza'nın zabtına gönderilir. Semlin'in (Feridun'da Zemin'in) Pîri Paşa ve Semendire Beği Husrev Beğ taraflarından teshiri haberi. 13, Pâdişâh köprü inşasına nezâret eder. Mustafa Paşa müstahkem hisarların fethi için Sirmi'ye gönderilir. 14, Niğbölü Behrâm ve Silistreli Mahmûd beğ-ler Sirmi Prensesi'ni tâkib ederler. Pek çok Tatar ile Hân akrabasından birinin düşman eline düştüğü haber alınır. 15, Yahya Paşa-zâde Balı Beğ Sirmi'de beğlerbeği ordugâhına iltihâk eder ve Macaristan'da bir cevelânıhdan avdetde, altmış baş ile Hân'ın hasmını mağlûb ve kati eden Deli Markus (Mar-cus)'u esir olarak getirir. 16, Pâdişâh Behrâm ve Mahmud beğlerin firarı Prenses'in izini bulamadıklarını, fakat kesretli ganimet elde ettiklerini öğrenir. Pâdişâh ameliyatı tesrî' için dâima köprü yanında bulunur. 17, Mustafa Paşa birçok esir ile avdet eder; Hünkâr Balı Beğ ile müşavere eder; yağmurdan Sava taşar. 18, yevm-i istirahat. Köprü itmam olunur; Sava üstüvây-ı zemine kadar yükselir. 19, Sular köprüyü aşar ve müruru adımı'l-ımkân bırakır; ubûrun sandallarla icrası emri; Belgrad'a karadan erzak gönderilir. 20'den 24'e kadar tevakkuf. 25, Belgrad muhafızlarının muhâsîrın toplanır çivilemek üzere hürûc hareketinde bulundukları ve def edildikleri haberini yollayan Pîri Paşa'nın tatârı vâsıl oldu. Bu tatar Bariç (Baridj) (Feridun'da Barih) kal'asının teslimi haberini de getiriyordu. 26, Süleyman Sirmi'ye dâhil olur. 27, istirahat. Hasan Beğ, Balta-oğlu Pîri Beğ ve Balı Beğ taraflarından sevk edilen seferin muvaffakiyet haberi. Altmış seksen kadar esirin orduya muvasalatı. Selankamin (Selanka-men)'in zabtı. 29, Süleyman Sava boyunca Belgrad üzerine yürür. 30, Kulpanik (Koulpanik) nâm-i diğerle Kulpaniza'dan geçer; 31, Pâdişâh ordunun meserret ve tahsîn avâzeleri arasında Belgrad surları altında gözükür.

Ağustos (Ramazan) - 1, Süleyman Belgrad ve Semlin'i teftiş eder, yeniçerileri Belgrad önüne sıralar, sol cenâhda yeniçeri ağası Mustafa Paşa maiyyetine verilir, sağ kolda da sekbân-başı vezir-i âzam Pîri Paşa kumandası altında harb eder. 2, hücum, işâler hendekleri doldurur; beş-altı yüz kadar şehîd. Mîrahor-ı evvel ve sâni maiyyetleriyle emr-i hafriyatta istî'mâl olunurlar. 3, Hünkâr alây-ı vâlâ ile tekrar kal'a önünde görünür ve Pîri ve Mustafa Paşalar'ın idare ettikleri hücum hareketinde bulunur; hendek işâlelerle dolar; yeniçeri ağası Balı Ağa yaralanır. Ahmed Paşa muhasara ordusuna iltihak eder. Bu günden itibaren şehir cihetinden Ada kal'a topa tutulur. Macarlar'ın muhâfızına gönderdikleri im-dâd-ı mev'ûdun yolunu kesmek üzere beşyüz yeniçeri kayıklarla Tuna'dan yukarı doğru çıkmak emrini alırlar. 4, hareket ederler. Dâhil-i şeh'r ve sahilde bulunan kule tahrib olunur ve kulenin sukutu Mustafa Paşa'nın hücumunu teshil eyler. 5, (1 Ramazan pazartesi), Pâdişâh üçüncü defa olarak maiyyeti erkânıyla Belgrad önüne gelir. 6, Süleyman tekrar gelir; Karaca Paşa Sava üzerine köprü kurur. 7, divân; ertesi günü yine hücum olunması kararlasın 8, Sağdan Pîri, soldan Mustafa ve merkezden Ahmed Paşalar üç muhtelif cihet-den hücumda bulunurlar. Düşman şehrin müdâfaasını terk ile yangın çıkarır ve kal'aya çekilir. 9, Hisar kuleleri altına lâğım açılmak emri. 10, Toplar siper arkasına alınır. 11, Silâhdâr-başı, müfrezesiyle Diyârbekir'den gelir; 12, divân, 13, istirahat, 14, divân. Yeni bir hücum tertib edilir. 15, Kal'adan kaçmış bir kadın Pîri Paşa'ya kuvve-i muhafazanın zaafını haber verir. 16, Süleyman hisar önünde merzküz bir çadıra nazil olur ve hücum emrini verir. Ahmed Paşa, hareketi cenâbeyn-den takviye olunmadığı için telefat ile ric'at eyler. 17, Ahmed Paşa'ya atıyye-i hümayûn olarak hil'at aksa, altın kaplamalı seyf-i kıymetdâr ile ikibin duka sikkesi ihsan edilir; Diyârbekir yeniçerileri orduya dâhil olurlar. Sava köprüsü itmam olunur. 18, Rûmîli askerleri de muhasara ameliyatında bulunmak üzere gelirler. Bir nefer Mustafa Paşa cihetinden düşman çardağına ateş verir. 20, Pîri Paşa cenahı efradının Önündeki kulenin zirvesi yıkılır. 21, Orduya yedi esir getirilir. 22, Pîri Paşa Selanfcâ-men'i teftişe gider. 23, Divân 24, Şehsuvâr-oğlu Üveys Beğ'in muvasalatı; râsime-i dest-bûsiye kabulü. Bir düşman fîrarisinin vürûdu. 25, Divân. Beş on gün mühlet Hâsî şartıyla kal'a teslim olacağını bildirir; bu teklif red olunur; ateş başlar ve muhâsîrın yeni hücum icrasına hazırlanır. 26, Hücum def edilir; Karaca Paşa, Mahmûd Bej ve İskender Çelebi mecrûhîn meyânında. 27, Divân; bir kulenin behava olması; hücum, kesretli telef ât. 28, Divân; bu divâna bilcümle ümerâ ve zue-mâ çağırılır. Kral'in muhâfızına gönderdiği casus bir fîrât tarafından ihbar ve tevkif olunur. Birincisi istintaka çekilir ve ikincisi hil'at alır. Bu haber üzerine kuvve-i muhafaza mü-zâkerâta ibtidâr ve arz-ı teslimiyet eder; Semendire beşli-ba-şısı ile bir yeniçeri neferi hisara girerler; iki muhafız dest-i sultanîyi öpmeye gelir ve mevkîin ertesi gün teslimini va'd eyler. 29, Belgrad'ın zabtı; Hristiyanlar çekilirler; yeniçeriler kal'aya yerleşir. Hisar kumandan râsime-i dest-bûsiye kabul olunur ve pâdişâh hil'at ihsan buyurur. Belgrad'da ezan okunur. Ordu mûsikası üç kere çalar. 30, Pâdişâh köprüyü geçer ve aşağı mahallede camie tahvil olunan bir kilisede salât-ı cum'ayı edâ etmek üzere Belgrad'a girer. Vatanlarına avdet isteyen Macarlar ailelerine kavuşmak üzere Selankamen'e gönderilir. 31, Divân.

Eylül (Şevval) - 1, Divân. Balı Beğ üçbin akçe atıyye-i hümayûn alır. 2, Hünkâr nehir tarihiyle Belgrad'a gider. 3, Tevakkuf. 4, (1 Şevval, Çarşamba), karaya çıkar ve at ile gezer. 5, gemiye biner ve Belgrad'a teveccüh eder, 6, Sayd için karaya çıkar. 7 ve 8, Divân. Şehr önündeki adanın ağaçları kesilir. 9, Hünkâr ava çıkar. Belgrad'da mukîm Sirbhlar istanbul'a gönderilirler. 10, Süleyman, adayı dolaşır. 11, İstirahat. 12, Divân. Yeniçeri kâhyası

Pâdişâh, Belgrad'dan İstanbul'a gelirken (19 Teşrîn-i evvel) 2 yaşındaki oğlu Murâd'ın ve muahharan, yâni varışından iki gün evvel bir kızının vefatı haberini almıştı; İstanbul'a girdikten 10 gün sonra da 9 yaşındaki oğlu Mahmûd'un çiçek'ten vefâtıyla müteellim oldu (29 Teşrîn-i evvel). Vezirler Süleyman'ın çocuklarının cenazelerine yayan refakat ettiler ve bunlar, I. Selîm'in türbesi yanına defn olundular.⁶⁷

Pâdişâh, birbirini müteâkib akdolunan dîvânlarda Ragusa, Rusya, Venedik hükümetlerinin tebriklerini tebliğe gelen elçilerin kabulüyle meşgûl olarak kederini dağıttı. Raguzalılar ihtiyaçları için buğday satın al-• mak müsâadesine ve Osmanlı memleketlerinin bütün liman ve pazarlarında resm (vergi) den muafiyete nail oldular.⁶⁸ Tratjak Guben isimdeki Rusya sefirinin talebi üzerine Pâdişâh, Ruslar'ı rahatsız etmemesini Kırım Hânı'na iş'âr ile beraber, aksi takdirde gazaba uğrayacağını bildirdi.⁶⁹ Rus elçisinin Moskova'ya dönüşünde Kırım hân-zâdelerinden îs-kender Mengûb (Menküb) (?) birlikte gitti ve Pâdişâh'ın Çar Vasili'ye dostluk duygularını tebliğe me'mûr edildi. Osmanlı Devleti ile ittifakın bütün ehemmiyetini takdir etmekte 'olan Çar, sonraları iki devlet arasında taarruzî ve tedafüi bir ahidnâme akdetmek üzere zabitlerinden Jan Morosofu İstanbul'a göndermişse de, maksadına ulaşamadı.⁷⁰

sekbân-başûğa ve samsoncu-başı kâhyalığa nasb olunur; onsekiz zabıt bölük başılığa terfî eder. 13, Sayd. 14, Zât-ı şahane Belgrad Köprüsünü geçer ve yatmak için şehre gelir. 15, Dokuzyüzbin akçe tahsisat ile Balı Beğ'in Belgrad ve Semendire sancak-beğlerine ta'yini. 16, Dîvân ve yeniden sancak-beğlikleri tevcihi. 17, İstirahat. 18, Ordu Hisarlığı döner. 19, Semendire. 20, Yeniçeriler ve sancak-beğleri mîr-i alem ile ilerlerler; Semendire'ye elli, Belgrad'a ıkiyüz, Şabaça'yığirmi top gönderilir 21, Luzinça (Louzindja). 22, tsflanîça (İsüanidja). 23, Şoylaç (Schouiladj). Süleyman burada Şehzade Murad'ın irtihâU haberini alır. 24, Bardak, 25, Kalum, 26, Niş, 27, Tevakkuf. 28, Derbend. 29, Şehr-Köyü (Şehr Köki?), 30, Tekir-Pıman.

Teşrîn-i evvel (Zilkâ'de) - 1, Betlis, 2, Hacı Kurban. 3f (1 Zilkâ'de, Perşembe), ihtimân. 4, Akıncı Karyesi, 5, Çelebî 6, Filibe. 7,8,9, Tevakkuf. 10, Ordu kayalıktan geçer ve bir boğaza girer. 11, Semizce. 12, Çirmen. 13, Edime, 14, İştirahat. 15, Sayd, 16, Babaeskisi, 17, Karışdıran. 18, Garibler. 19, Silivri. Hünkâr burada bilâhare İstanbul sarayına teveccüh etmek üzere, bir müddet tevakkuf eder,

26, 27 Ağustos'ta vâkı' olan altı hücumda bizzat bulunduğu zlhîr olur. Bundan başka Macarlar'ın kısm-i küllisinin Se-lankamenMen vatanlarına gönderildikleri de anlaşılr. İstoan-fi'nin zikrettiği umûmî katliâm olmamıştır. Federvar (Feder-war), Török ve sair birçoğu serbestçe Macaristan'a döndüklerinden muhafız askerlerinden birkaçı tarafından öldürülmüştür. (Federwar, «Fehervari» olsa gerek. «Fehervari» «Küçük kaleli» demektir. Bu isimde Budapeşte'nin bir caddesi vardır. «Török», «Türk» kelimesinin Macarcası'dır. Refik Atâ'mn notudur)1.

Solak-zâde (s. 439) Belgrad fethini yazdıktan sonra, yine o sene (927) Yemen vilâyetini istilâ eden ve kendi zannınca oranın hâkimi .bulunan İskender'in maiyyetindekiler tarafından öldürülerek başının İstanbul'a gönderildiğini yazıyor. Nişancı Târi-Jri'nde, bunun üzerine Yemen fethedilmiş ülkelerden sayılarak hutbe ve şikkenin nâm-ı pâdişâhî ile ziyet bulduğu ilâve edilmiştir.

⁶⁷ Ferdi, varaf: 41 ve 44. Rtiz-n&me-t SffleynMknl; Celâl-zâde, Abdül-azlz.

⁶⁸ Marini Sanoto'da, c. 32, Venedik elçisinin raporu.

⁶⁹ Engel, Rag-uzâ Târihi, s. 198.

⁷⁰ Karamsin, Rusya Târihi, c. 7, s. 129 ve 142.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/8-12.

Venedik Cumhuriyeti İle Muahede

Venedik hükümetinin, Selîm'in vefatından beri Bâb-ı Hümâyûn ile münâsebetleri pek güzel idi; sefiri Marko Meho vâsıtasıyla eski kapitülasyonları yenileyerek (1 Muharrem 928-1 Kânun-ı evvel 1521),⁷¹ otuz maddeyi ihtiva eden bir ahidnâme akdetti. O zaman devlet sırlarının gizli tutulmasına o kadar i'tinâ olunurdu ki, bu ahidnâmenin varlığı şimdiye kadar Venedik müverrihlerine meçhul kalmıştır. İşbu ahidnâme ticâretin serbestisini, tüccarın emniyetini te'yîd ile her üç sene bir değiştirilmek üzere İstanbul'da Venedik elçisi bulundurulmasını tanzim ediyordu. Kaçak köleler Venedik'e iade olunacak ve İslâm'ı kabul etmiş bulundukları takdirde biner akçe hesabıyla bedel verilecekti; prenslerin hürriyeti iade edilecek ve deniz kazazedelerin ilişilmiyecekti. Her kapdân -gemisi, kendisi içinde bulunmadığı halde bir limana girdiği zamanda bile- sefinesinden mes'ûl idi. Kaatiller ve şâir cinayet erbabı iki hükümet tarafından iade olunacaktı. İki devlet tebeası arasındaki dâvalarda tercümanlar muhakemede hazır bulunacak,⁷² borç için balyos (Venedik konsolosu) habs edilemiyecek,⁷³ Venedik tüccarı balyosun ruhsatı olmadıkça Osmanlı memleketlerinde seyahat edemiyecek, verasete müteallik dâvaları balyos tarafından görülecek, bu tacirler «harâc»dan muaf tutulacaklardı. Venediklilerin Memâlik-i Berberiyeye (Cezayir, Tarablus-ı Garb) ticâretlerine engel olunmayacak; Venedik gemileri yâlnız Akdeniz Boğazı'na ve İstanbul'a dâhil olacakları zaman muayene edilecekler, Gelibolu'da muayene edilmeyeceklerdi. Nihayet Venedik hükümeti Kıbrıs ve Zanta adalarının temellüküne mukabil her sene, biri 10.000, diğeri 500 dukalık iki vergi tediye edecekti.⁷⁴ Bu diplomatik vesika, Osmanlı Dev-leti'nin daha sonraları diğerk devletlerle akdettiği esasa taalluk eden maddeler itibariyle büyük bir

⁷¹ Biri Viyana arşivinde, diğeri Venedik'in Sen-Mark Kütüphâ-nesi'nde iki nüshası bulunduğu halde, Marini Sanuto târihinin 8. cildine müracaat etmeyen Kont Daru, bu muâhedenâ-meyi bilmez; Martines de görmemiş gibidir; 1 Muharrem 928. tarihli Türkçe yazılmış bir nüshası Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'nde bulunur; aslı Venedik arşivinde şu isim altında saklanmaktadır: «Capitulatio Sultani Su-leimani principe Antonio Grimani per Marco Memmo».

⁷² Şimdi yabancı tebeaya müteallik dâvaların müzâkeresinde bila tercümanların hazır bulunması bu maddeden dolaydır. Hâlbuki hâkim-i şer', kimse ile müzâkere etmeyip kitaba bakacak otursa ne okuduğu tercümana malum olamayacağı cihetle o zaman tercümanın mahkeme-i şer'lye-de huzûriyle şimdi müzâkere odasına nüfuzu büsbütün başka şeylerdir. Muahedeler, addedildikleri zamanın ahvâline göre tefsîr olunmak asıl ka-aidedir; binâenaleyh bu ahidnâmelerin o suretle tefsiri «el-hükmü İlmen galebe» sözünden başka birseye dayanmaz; bununla beraber bu.kapûti-lasyonların ahdi hükümlerinin karşılıklı olması nokta-i nazarından ve şâir noktalardan istinadgâhları hep o sözdür. Mütercim.

⁷³ Yâni efrâddan bir Venedifeli'nin borcu için kefil imiş gibi balyos mah-bûs olmayacak.

⁷⁴ Marlui Sanoto, c. 32.

ehemmiyeti hâizdir. Hudud, Venedik ile Bosna Kralları arasında XIV. asırda olduğu şekilde muhafaza edilmiştir.⁷⁵

Dâhili İşler

Sultân Süleyman'ın cülusunun ilk senesi şu suretle -gelecek yıllar için uygun bir misâl olmak üzere- gerek sulhde, gerek harbde şanlı geçti. Pâdişâh'ın nazar-ı dikkati bir ân devlet işlerinden başka yönler sapmamış, ef'alinin herbiri büyük adam, büyük hükümdar, tam müslümah ahlâkına delâlet eder şekildeydi. Sultân Süleyman yüksek fikirlere ve büyük tasavvurlara mâlik, icrada sebatlı ve sür*atli, tslâmî kaidelere ta-mâmiyle sâdik olarak, ilimler ve san'atları himaye ederdi. Hıristiyanlar*a düşmanlık değil, dostluk gösterir ve fakat Yahûdiler'den son derecede nefret ederdi.⁷⁶ Geniş ve ileriye doğru çıkmış cebhesi, esmer cildi, va-kûrâne tavrı tabiatinde şiddetle meze olmuş âkıbet-endişliğine delâlet ederdi. Gözünün üstüne kadar inen kavuğu çehresinin sertliğini artırırdı.⁷⁷ Babasının ittihaz ettiği kavuğu değiştirdi; Süleyman, dül-bendi külâhının etrafında o suretle sarardı ki, külâhın yalnız ucu görünürdü.⁷⁸ Serpuş, Şark'ta pek mühim addolunur ve halk sınıflarının ve memurların, ilmiyye ve diğer dînî tarikatlerin fırkalarına delâlet eder. Süleyman'ın saltanatında kavuk ve elbise daha husûsî bir dikkatle kaai-delere rabt olundu.⁷⁹ Yalnız Pâdişâhın kavuğu mürtefî fci'î şekilde mas-nû' ve iki adet balıkçıl kuşu tüyüyle (tuğ ile) müzeyyen idi. Vezirlerin kavuğu alt tarafından genişti ve yukarısında dülbendin etrafına geniş bir sırma şerit konulmuştu, ki bunlara «kallavi» denilirdi. Sarayın büyük memurlarına mahsûs «mücevveze»ler Pâdişâhın serpuşuna benzer ve fakat daha küçük idi. Ulemâ ve fukahâ etrafına dülbend sarılmış «horasanı» giyerlerdi. Sarayın enderûn muhafızlarının altın işlemeli külâhlarına «üsküf» denilirdi; bîrûn muhafızlarının, yâni bostancıların külâhı -uclan arkalarından omuzlarına doğru iner- «barata»

⁷⁵ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/12-13.

⁷⁶ Sultân Süleyman'ın Yahûdiler'e nefret gösterdiğine dâir olan ifâdesinde Hammer, kaynak göstermemiş ve bu hususta târihî bir delile tesadûf olunamamıştır,

⁷⁷ Venedik sefiri Memmo, Sultân Süleyman'ın saltanatının ilk senesi tarihli raporunda, bu pâdişâhı şöyle tavsif eder: «Per-fetto Turco, observa molto la lege, connive li Christiani, tra-tamal li Ebrei, e persona che studia, obstinato nella sua opi-nione, di eta 25 (26), di natura cholerico, bruno, porta un tur-bante molto sopra gli occhi, che li rende un aspetto oscuro di giudi zio.» Marini Sanuto, c. 33.

⁷⁸ Sultân Selim'in kavuğuna «Selimî»ye denilirdi; Süleyman'ın kavuğuna -her itist Şark'ta hikmet timsâli olan- Yûsuf Peygamber'e, yâhud Yû-suf-ı Salâhaddin'e mensûb olması muhtemel ol*ak üzere «Yûsufiyye» tâbir olunurdu.

⁷⁹ Şemâil-nâme'de Süleyman zamanına müracaat.

idi. Yeniçeri zabıtları miğfer şeklinde ve tüylerle müzeyyen «koka», yeniçeri neferleri «keçe» kullanırlardı. Memur ve asker olmayan ahâlî «perişanı», yâhud âdî bir «dülbend» veya -başın etrafına gelişigüzel bağlanmış- şal kullanırlardı.⁸⁰

Pâdişâh -bu şekilde serpuşlarıyla hizmet sıfatları muayyen- devletin büyük memurlarıyla birlikte her cuma alay ile camie giderdi. Mülki idarede dört vezîr istihdam eden ilk Osmanlı pâdişâhı Sultân Süleyman'dır. Seleflerinin zamanlarında bunların adedi hiçbir vakit 3'ü geçmemişti.⁸¹ Bu vezirler, Şeyh Cemâleddîn Aksarayî ahfadından Kara-man'da doğmuş olan, Çaldıran muharebesinde Selîm'in son derecede teveccühünü celb ederek Mısır muharebesini müteâkib sadâret makamına getirilen Pîrî Mehmed Paşa; Süleyman'ın eniştesi ve Gegbüze'deki güzel camiin bânisi plan îskalavun cinsinden Mustafa Paşa; Sebe Nikoli olup Süleyman'dan on yaş büyük, tab'an cenkçi, şerir, pek haris bulunan Fer-hâd Paşa; devlet hizmetinde sakalını ağartmış, Pâdişâh'm şehzadelğinde Manisa'da işlerinin idaresinde ve defterdarlığında bulunmuş olan Kaasım Paşa idi.⁸² Belgrad'm zabtından sonra Kaasım, ihtiyarlığından dolayı fekaüdlüğünü istedi; Pâdişâh arzusunun yerine getirerek 200.000 akçe ile -ki o zamanın hesabına göre 4.000 duka tutar- tahsis etmiştir.⁸³ Vezirlerin tekaüd maaşları o zamandan beri bu miktarda tâyin edilmesi mu-tâd olmuştur. Kaasım'm oğlu Ahmed de babasının tekaüdlüğü sırasında sancak beği nasb olundu.⁸⁴

Rodos'un Fethi

Kış, dîvânlarla, inşâat ile geçti. İstanbul'da Selîm nâmına başlanılan cami yavaş yavaş hitâm buldu. Macaristan hududunda, Şabac ve Belgrad,

⁸⁰ M. D'Ohsson'a müracaat.

⁸¹ M. D'Ohsson, dört vezir tâyininin 1556 senesinden evvel olmadığını yazmakla yanılıyor. Peçevî Süleyman'ın vezirlerinden bahsettiği sırada Kaasım Paşa münâsebetiyle der ki: «İb-tidâ dört vezîr olmak bunlar ile vâki' oldu». Lâkin Solakzâde II. Mehmed zamanında dört vezîr zikreder (bknz. Devleti Os-mâniyye Târîhi, c. II). Memmo'nun 1521 tarihli İstanbul raporunda (Marini Sanuto, c. 33) şöyle mündericir: Va (il Sr.) il Venerdi alla moschea accompagnato delli 4 vezeri. 1° Piri di nazione turco risponde â tutti, et stato piratico.» İşbu Pîrî kelimesi «ihtiyar» demek olduğu halde, târihte yanlışlıklara sebep olmuştur. Avrupa müverrihlerinin bir takımı bunu Pyrrhus (Pirus) ve bir takımı «pirate» yâni deniz haydudu yapmışlardır. Halbuki Acem ve İngilizler'in «Pear» («pîr» okunur) kelimelerinin karşılığıdır.» 2° Mustapha Schiavone cugnado del Sr. 3° Firat (Ferhâd) da Sebenico ann. 35 belli-coso 4° Casim turcho vecchio.»

⁸² Peçevî, Defter-i Vörerây-i SMeymân'de Âlt.

⁸³ Bir duka 50 akçe kıymetinde idi. Solak-zâde'ye göre Selh'n'tn cülusunda altmış akçe tutardı.

⁸⁴ Ferdi, varak: 47.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/13-14.

Belgrad yakınında Havale kalesi,⁸⁵ Akdeniz sahilinde Kavala şehri muhkem bir hâle getirildi. Tersanede 1.000 amele yeni donanma ve tec-h ziyle meşgul idi. Osmanlı P diş hlarının tasavvur ettikleri fütuhat için bu kadar müsâid bir zaman olmamıştı. şarlken ve I. Fransuva, rekabetleriyle birbirinin kuvvetini mahv ediyorlardı. II. Lui'nin küçük yaşta bulunması Macaristan'ı asilz deg n n istibdadına bırakmıştı; X. Leon, bir Alman papasıyla, yâni bizzat Luter ile mücadelede idi. Bu türlü ahvâl içindedir ki, Süleyman Rodos'un fethini kararlaştırdı. II. Mehmed'in muvaffak olamadığı bu seferi tasarlamış olması yalnız Avrupa ahv linin karışıklığından kaynaklanmayıp, Rodos, şövalyeler'in elinde bulundukça, Akdeniz'de gemi yüzdürmek Hristiyan devletlerinin deniz kuvvetlerinin elinde kalacağı açıkça g r l yordu. Bundan başka İstanbul ile yeni zabt edilen Mısır arasında bir muvasala noktası te's s edip de şu s retle tic ret serbestliğini, deniz yoluyla Suriye'ye ve oradan Mekke'ye giden hacıların emniyetini sağlamak ihtiy c m hissetmişti. Kâfi derece müessir olan bu sebeplere diğer şahs  arzular da inzımam ediyordu. Hristiyanlar'* demir zincirleri altında inleyen Müslümanları kurtarmak, ceddinin parlak s nına gölge düşürmüş olan lekeyi izâle etmek, II. Mehmed'in m ğ-l b olduğu yerde gâlib olmak fikrinden pek mahzûz oluyordu. O zamana kadar ele geçirilemez addolunan Belgrad'ı zabt ederek memleketlerinin kuzeyinde Hristiyanlığın mühim bir mevkiini zır   zeber ettiği gibi. şimdi de Akdeniz'de Hristiyanlar'ın ileri karakol noktası olan Rodos'u zabı etmek ve bu suretle Osmanlı istil s n  karada, denizde genişletmek istiyordu,⁸⁶ Harb taraftarı olan vezîr Mustafa Paşa ile amiral Kurdoęlu⁸⁷ ele geçirmek arzusunu tahrik etmemiş olsalar bile şu sebeplerin toplamı, hiç şübhe yoktur ki, Pâdişâh için muharebeye kâfi görünecekti. Bunlara şunu da ilâve etmelidir: Memleketlerine hiyanet eden iki şalus -ki biri bir Yahûdî tab bi ve diğeri daha ziyâde Almaral ismiyle mâruf, şövalye tarikatı baş kan ıları Andre'dir- adanın h k met merkezinin zahiresinin az olduğunu ve kalenin birçok yerlerinde gedikler bulunduğunu beyân ile Rodos  zerine hücum etmek için zamanın münâsib olduğunu defalarca Sultân Süleyman'a arz etmişlerdi. Bunun  zerine sevkiy t için

⁸⁵ Ferdi, Solak-zade; Ali.

⁸⁶ M. Bourbon, Fontanus, ve onlardan naklen. Bosio ve Verto (Vertot), bu muharebenin sebeblen hakkında Celâl-zâde, Ferdi, tabib sıfatıyla Rodos' da Pâdişâh'ın refakatinde bulunan Arab müverrihi Ramazân  le hemen hemen aynı şeyleri söylerler. Tereler (Tersiye)'n n «Rodos'un 15:J2'de II. Süleyman Tarafından Z btı Hakkında H t ralar» eserine müracaat.

⁸⁷ Osmanlı müverrihleri Kurdoğlu'nun meselenin üzerine ısrarla düştüğünden bahsederler. Lakin Fontanus. Knolles, M zeray ve birçok müverrihler ona s ylettirdikleri uzun nutuklardan ve vezirleri asırsız oldukları şüphe götürmeyen mektuplar  sn d etmekten aarf-ı nazar etmiş olsalar iyi olurdu.

karar verildi. Ancak Pâdişâh, çatışmaya başlamadan evvel Kur'ân'm emrini yerine getirmek için Üstâd-ı Âzam'a bir mektup göndererek teslim olmasını ihtar ve kendi arzusuyla itaat ettiği takdirde Şövalyeler'in hürriyetlerine ve mallarına dokunulmıyacağı hakkında ber-mûtâd yerin ve göğün yaratıcısı ile Peygamber'i Muhammed (S.A.V.) ve diğer yüzsek-senbin rûsl-i Huda ve asmandan nazil olan dört mukaddes kitâb nâmına yemin etmiştir.⁸⁸ 18 Haziran 1522'de, 300 yelkenden mürekkep Osmanlı donanması⁸⁹ İstanbul'dan Rodos'a müteveccihen hareket etti. Donanmada pek çok mühimmât⁹⁰ başka, bu sefere serasker (başkumandan) tâyin olunan vezir Mustafa Paşa kumandasında on-bin bahriye ve itfaiye efradı bulunuyordu. İki gün Önce (21 Receb-16 Haziran) Sultân Süleyman takriben 100.000 askerle⁹¹ karadan Marmaris Körfezi'ne gitmek üzere yola çıkmıştı. Azimetinin ikinci günü Maltepe'de, Osmanlı donanmasının müsâid bir rüzgâr ile bütün yelkenlerini açarak gitmekte olduğunu görmek mahzûziyetine nail oldu.

Ordunun Küçük Asya'dan geçişi esnasında Pâdişâh birbirini müteâ-kib birkaç sevinçli haber aldı: Hersek sancak-beğinin kardeşi -Kerka (Titius) nehri mansabından pek uzak olmayan bir yerde olup deniz hırsızlarının barınağı olan- Dalmacıya'nın îskaradin (Skardona) kalesini istilâ etmişti;⁹²

⁸⁸ Verto, Burbon'un eski Fransız lisanında yazılmış olan «La grande et merueilleuse et tres-cruelle oppugnation de la noble cite de Rhodes, imprime l'an 1526» kitabını yeni Fransızca'ya nakl etmekle belki hatâ etmiştir. Bu kitabın tercümesinde eskiden beri söylendiği veçhile yüzüymidörtbin peygamber yerine yüzüymialtubın görülür. «Gökten inmiş dört mushâfı» dediği de «Kütüb-i Erbaa», yâni Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ân'dır. Yalnız mevzû-ı bahis olan mektup doğrudur: Beusneri Epistolae'nin 8. c. de dercedilmiş olup Süleyman ve Viliye Dö Lil-Adam arasında teâfî olduğu denilen mektuplar, tamamen hayaldir.

⁸⁹ «Parti da Constantinopoli li 18 Giugno, 99 galle sottile, 70 grosse, 40 palandarie, 50 fuste, Brigantini, e altri navigli fin, il numero di 300 vele.» Marini Sanuto'nun 33. c. de elçi Tiepo-lo'nun raporu. Burbon, Türklerin deniz kuvvetleri hakkında mufassal bir levha yapmıştır. Verto, târihinin bu kısmında uydurma mektup ve nutuklar dere edecek yerde bunu nakletmiş olsa daha iyi olurdu. O levha şudur: «n y avoit 103 galle-res, qui vindrent premierement faire le gast et qui tindrent les passages durant le siege il y avoit 35 gaaces belles et gros-ses, 15 mahones et 20 tafforees; ces navires ici sont quelque peu differento de galleaces. Il y avoit 60 fustes ou plus et plusieurs brigantins et autres barcetz galliors et esquirasses pouvoient estre dix ou douse navires, sus les quelles estoient les munitions e la grosse artillerie potu* battre la villa; toute foyz depuys la venue des susdites navires qui estoient au nombre deux cent cinquante ou environ, quelques galleres et fustes et navires vindrent de Surye et se jongnirent avec Tar-mee et depuys en vindrent d'ailleurs durant le siege et furent la plus part du temps au nombre de quatre cens voiles ou environ.»

⁹⁰ Arab müverrihi donanmada karaya çıkarılacak 2.000 kişi ve 8.000 bahriye askeri bulunduğunu yazar. Tersiyе, s. 733.

⁹¹ Eserinin unvanında kendisini «Burbon piçi, asıl şövalye Jak Kardeş» diye tarif eden vekayi-nüvis, Rodos adasında toplanan Osmanlı ordusunu aşağıdaki ifadesiyle 200.000 olmak üzere tâyin eder: «Le nombre des enemys, qui estoient au canip turc tant de guerre que de travail selon le commun dit, estoient deux cens mil hommes, dont il y avoit soixante mille duyts et experts à faire seulement les mynes.»

⁹² Peçevl, varak: 28, bu vak'ayı tarif eder. Solak-zâde, varak: 102, Celâl-zâde, varak: 55t Spandojino, Ferdi, varak: 98. Abdülazîz, varak: 46.

Peçevî'nin «İskradîn» kalesinin zabtı hakkındaki fıkrasının Özeti şudur: «928. Hersek beği Mahmûd Beğ'in adamlarından Bek-taş Voyvoda nâmındaki dilâver, bâzı serhad gâzileriyle bu kalenin üzerine varıp ele geçirmeğe

yeniçeriler, Rodos'un batısında Piskopia ve Limonia arasındaki Halke (Haliki, Halki) küçük adasına yanaşıp, kalesine lağım açarak bu mevkii ellerine geçirmişlerdi;⁹³ Ferhâd Paşa, Kemah'ın fethi sırasında Sultân Selim tarafından Dülkadiriyye emirliğine tâyin olunmuş olan Şehsuvar-oğlu Alî Beğ'i îdâm ve memleketini devletin arazîsine ilhak etmişti;⁹⁴ hâsılı bütün ahvâl Pâdişâh için müsâid idi.

Şu sırada Osmanlı donanmasının bir kısmı -bu azizden kalma mukaddes eşyaya mâlik bulunan- adanın en büyük yortularından biri olan Azîz Yahya Günü Favez kalesi yanından Rodos'a asker çıkarmıştı. İki gün sonra bütün donanma şehirden az bir mesafede kâin Parambolen koyuna demir attı.⁹⁵ Askerin, mühimmatın, topların dışarı çıkarılması, ordugâh kurulması için, bir de seraskerin muhasarayı açmak şerefini Pâ-dişâh'a bırakması lâzım geldiği cihetle onun gelmesi için bir ay geçti. Rodos'un hemen karşısında Asya toprağında --birbiri üzerine binmiş dağlarla rüzgârlara karşı mahfuz- geniş bir körfezin nihâyetinde Marmaris (Fiskus)_nâmında bir kariye vardır ki, körfeze de ismini vermiştir. Fiskus ahâlîsi İskender'in Dârâ üzerine seferinde ardçılanna hücum etmişlerdi; Makedonyalılar tarafından muhasara

çalışırlar. Düşmana iradâd gelir. Bektaş Voyvoda pusuya girer. Pek kanlı bir muharebe ile imdâdcıları târ ü mâr eder, ondan sonra kaleyi de alır.»

Peçevî kaleyi ziyaret etmiştir. Bir liman kenarında ve taş üzerinde imiş. Gayet dar olduğundan üç hâne bile iskâna elverişli değilmiş. Düşman elinde iken içinde bir-iki yüz kişi bulunarak Müslümanlar'a ziyâde tecâvüz ederlermiş; el'ân (Peçevî zamanında) içinde kapıcısından başka kimse yok imiş.

⁹³ Peçevî, varak: 26, SiUeymân-nâme. Kâtip Çelebi'nin Bahnyye'si. Dresden nüshası, varak: 45, bu adanın tarifine müracaat. Orada Harke, yâhud Hâre yerine Halke okumalıdır.

⁹⁴ Süleymân-nâme, Âli, Beşinci Vak'a, varak: 225. Abdülazîz, varak: 46. Ce-lâl-zâde, varak: 41, Ravzattî'l-Ebr&r, varak: 288. Nuhbetitt-Tevârih, varak: 128.

Peçevî'nin (s. 73) verdiği malûmata göre Şehsuvar-oğlu Alî Beğ Dülkadiriyye vilâyetinde müstakil surette hareket ederek, şâ-kiler gelip emir gönderildikçe onlara dahî inkıyâd etmemiş olduğundan, Ferhâd Paşa öte yakının muhafazası bahanesiyle Alî Beğ'i yok etmek için gönderilmişti. Ferhâd Paşa Sivas yakınına gelince, Alî Beğ'i müşavere için diyerek getirip, oğullanyla birlikte îdâm ettirmiştir. Fakat yine Peçevî (s. 82), 4 Muharrem 932'de Ferhâd Paşa'nın katlini naklederken, Sultân Selim zamanında Paşa'nın bâzı eşkıya tenkiline me'mûr olarak ve Rumeli beğlerbeği olduğu halde vezâret rütbesi alarak Anadolu'ya geçtiğini; hâlbuki Şehsuvar-oğlu Alî Beğ'in kendisinden evvel eşkıyayı dağıtmasıyla Paşa'nın Ekecik nâm yaylakda kalması emredildiğini ve Ferhâd Paşa, Şehzade Sultân Ahmed merhumun evlâdından Sultân Murad'ın İran'dan bu tarafa geçerek Amasya âyânıyla birleştiğine ve hurûc etmek üzere bulunduğu dair halk arasında dolaşan bir rivayeti rikâb-ı hümayûna iş'âr ile altıyüz kişinin kanına girmiş ve şu suretle haylî para edinmiş olduğunu yazıyor. Kara Çelebi-zâde'nin RavzattîW-Eb-râr'da (İstanbul basımı, 418) yazdığı gibi, Şehsuvaroğlu, Ferhâd Paşa'nın eski kininden doğmuş olan gadrine uğramış ve kendisinin de cezasını görmesi fazla gecikmemiştir (Yirmialtmı Ki-tap'm baş tarafına müracaat edilsin). Zavallı Şehsuvar-oğlu Alî Beğ Belgrad fethini tebriken ve cevap sadedinde Sultân Süleyman'a takdim ettiği arzada:

«Ba'demâ pâdişâh-i âlem-penâh haledi saltanatehu bunun gibi gazalara teveccüh idicek me'mûldür ki bu çâker-i bî-mikdâr da'vet olma, tâ ki fermân-ı şerif-i vâcbii'l-iz'ân ile meşîyyen ale'rre's varup sultânü'l-guzât ...in önünde rikâb-ı hümayûnunda baş oynadup âhir ömrümüzde Hakkı Taâlâ şehâdet müyesser ide.» diye arz-ı hizmet ediyordu (Ferîdün Beğ, I, s. 467)

⁹⁵ Solak-zâde (s. 440) donanmanın Rodos adasında «Acem Bağçe-si» ve Nuhbetitt-Tevfirîh (s. 57) «Cem Bağçesi» önüne demir attığını yazıyorlar ki, Hammer'in «Parambolen Koyu» dediği yer olmalıdır. Solak-zâde'de «Cem»in «Acem» olması tertîb hatâsı olacaktır.

olunmaları üzerine -bir orduya karşı bütün kuvvetleri 600 kişiden ibaret olduğundan- zevcelerini, çocuklarını boğazlayarak ve evlerine ateş vererek Rûm ordusu arasından kendilerine yol açıp dağa iltica ettiler.⁹⁶ Bizim zamanımızda, yâni 1801 baharında Mısır'a memur 300 yelkenden mürekkep bir İngiliz donanması İskenderiye'ye gitmek üzere Marmaris'e girmişti. 1522 Temmuzunun sekizinde Sultân Süleyman, 100'den ziyâde muhasara toplarının selâmları arasında Rodos'a çıktı. 12 aded gayet büyük top nazar-ı dikkati celbedi-yordu ki, bunların ikisi II. Mehmed tarafından İstanbul muhasarasında kullanılanlar gibi 11-12 palm (Eski Yunan ve Romalılar'm el ayasına mü-sâvî ölçüleri. M.) çapında gülle atıyorlardı. Kalenin duvarlarında ve iç kısmında bu büyük dânelerden tesadüf olunan birkaçı müverrihlerin hemen inanılmayacak derecedeki ifâdelerinin maddî delilidir⁹⁷. Süleyman bizzat istihkâmları gezdi ve askerinin muhtelif mevkilerini teftiş etti. Üstâd-ı Âzam Viliye Dö Lil-Adam köylere ateş vermiş, bütün haricî binaları yıkmış, köy ahâlisini gediklerin tamirinde istihdam için kale içine almıştı. Yedi mevkiden herbirini Sekiz Lisan Şövalyeleri'ne, yâni Fransız, Alman, İngiliz, İspanyol, Portekiz, İtalyan, Overniyo, Provans Şövalyeleri'ne tevzî etmişti. Bu suretle her millet bir mevkie me'mûr ve şerefi sâikasıyla muhafazasına mecbur idi. Üstâd-ı Âzam sarayını terk ile Meryem'e mensub muzafferiyet kilisesi yakınında bulunan «Gâlibler Kapısı»na yerleşmişti. Gâlibler Kapısı, Mandraçio (Mendirek) ve Kadirga limanı karşısında ve şehrin kuzeydeki girişi idi. Bu kapının solunda Alman lisanı burcu, sonra Sent-Ambruaz kapısı, müteakiben Fransız lisanı burcu bulunuyordu; sağda Overniya ve Fransa burçları vardı. Bu dört istihkâm beldenin kuzey tarafım müdâfaa ederek, kuşatanların hücumlarını yöneltmiş oldukları doğu tarafında -Osmanlı müverrihlerinin «Becne» nâmıyla yâd ettikleri- İngiliz lisanı burcu ve ondan sonra Sent-Ambruaz

⁹⁶ Tersiyer (Tereler), «Loyafa Akademisi Muhtıraları», c. 25, s. 714.

⁹⁷ O devir müverrihlerinin ifâdelerinin sıhhatinden emin olmak için bu güllelerden birkaçını bizzat ölçtüm. Burbon, bütün bataryaların mevkilerini tâyin eder ve topları sayar: Dört palm muhitinde gülle atar dört dökme top; beşten altı palme kadar taş gülle atar onbeş demir top; gülleleri dokuzdan on palme kadar on bombardıman toplanı, oniki palmlık diğer iki bom-barda topu; demir gülle atar oniki aded «Vasilik» topu («Va-* silik» Rumca'da «hükûmdara mensup» demektir. Bu toplara bizde eskiden «şâhî» denilirdi. Mütercim) ile keza demir gülleli çifte çapda onbeş top; muhtelif çapta oniki dökme havan 1d «hevâya atarlardı». En büyüklerinin yediden sekiz palmhâ kadar gülleleri vardı: «La moyenne artillerie comme sacres, passevolans estoient en grand nombre 1 espingarderie innombrable et increable.» Toplar, 29 Temmuz'dan Ağustos nihayetine kadar şehre 1.713 taş ve havanlar 1.721 gülle atıldılar. Yalnız sekiz aded bakirden yapılmış yakıcı bomba vardı. Marini Sanuto'nun 34. c. nde Rodos'un iki muhasarası rûz-nâ-mesi olduğu gibi, diğer bir cildinin sonunda bütün muhasara müddeti boyunca Hristiyanlar tarafından atılan güllelerin miktarı da şöyle gösterilmiştir: 19 Temmuz'dan 31 Ağustos'a kadar 1.556 ve 7 Eylül'den beri 9.460 gülle. Bunlardan 8.300'ü yeni bataryalarla ve 1.150'si vasilik toplanı ile atılmıştır. Cem'-an 11.416.

Kapısı ve Üstâd-ı Âzam'ın sarayı geliyordu.⁹⁸ Şehrin güney tarafı Provans ve İtalya şövalyelerine bırakılmıştı; Portekiz Şövalyeleri Deniz kapısının müdâfaasına memur idiler. Liman zincirlerle kapatılmıştı ve zabtı gayet zor olan mevkilerinin müdâfaa etmekte oldukları «Melekler Kulesi» ve Sen-Nikola Kuleleri ile de korumakta idi.⁹⁹ Osmanlılar şehri kuzeyden güneye doğru şu tertîbde kuşattılar:

Sağ cenâhda Fransız ve Alman lisanları burçları karşısında Rumeli beğlerbeği Ayaş Paşa ve onun yanlarında İspanya ve Overniya burçları karşısında üçüncü vezîr Ahmed Paşa vardı. Merkezde ve İngiliz burcu karşısında ser-asker ikinci vezîr Mustafa Paşa bulunuyordu. Pâdişâh'ın ordugâhı Mustafa Paşa'nın işgal ettiği mevkiin arka tarafında, Sen-Kom ve Sen-Damien tepesi üzerinde Meryem'e nisbet edilen Alemonitra Kilisesi yakınında idi. Şehrin güney-doğusunda, muhasara ordusunun sol cenahında Anadolu beğlerbeği Kaasım Paşa Provans burcu üzerine vuku bulacak hücumu idareye me'mûr olduğu gibi, daha ötede ve yine bu sol cenahın nihâyetinde vezîr-i âzam Pîrî Paşa¹⁰⁰ İtalya Şövalyelerine mukabil bulunuyordu.

Ağustos'un l'inde Rumeli beğlerbeği -daha önce Fürstenfeld, Müd-ling, Viyana, Hagno komandoru olan- Kristof Valdner'in kumandasında muharebe eden Alman Şövalyeleri mevkiî üzerine yürüyerek muhasarayı başlattı.¹⁰¹ 21 top Alman burcuna, 22 top da Sen-Nikola Kulesi'ne yıldırımlar yağdırıyordu. Herbiri 3 toptan mûrekkep ondört batarya İspanya ve İngiltere burçları üzerine tevcih edilmişti.¹⁰² Kuşatanlar ve kuşatılanlar,

⁹⁸ «Topographische Ansichten gesampittet uuf cAner Reise In die I*ev*nte», 8. 72, 1811.

⁹⁹ Burbon Piçi'nin eserinde «Madraklden hücum tasavvurunda bulunan düşmanların içeriye girmek için besledikleri büyük ümidi İzale ettiler» deniliyor.

¹⁰⁰ «Peri bascha le plus viell des quatre Baschas print la tran- chee tirant â la porte d'Ytalie. Acmeet bascha estoit aux trenches d'Espagne est d'Auvergne. Le beglerbeg de la Na-tolie estoit aux trencpîes de la Provance et le beglerbeg de la Romania estoit avec sa bande vers les jardins de S. Antoine de 2a bande tramontane.» Asya muharebelerinde Anadolu beğ-lerbeği sağ cenah kumandanlığında bulunmasına ve Rodos muhasarasında bu tertîb üzere hareket olunmamasına nazaran, bu adanın o zaman Avrupa memleketlerinden sayılmış oldu* ğu anlaşılar.

¹⁰¹ Valdner Hanedanı bu -komandorun hâtrasını ebedileştirmek için Tir&l eyâletinde Ploden kasabasında onun şerefine bir yıldönümü te'sis etmiştir ki, Marten Yortusu'ndan sonra gelen salı günleri icra olunacaktı. Tersiyi, Muhtıralar, 22, s. 753. Ploden, bu hâtrayı kaybetmiştir.

¹⁰² Burbon'un ifâdesine göre her biri üç toptan mûrekkep onyedî batarya olduğu halde Amsterdam basımı Verto'nun 331. s'inde 17 batarya yerine 17 top denilmiştir.

Sultân Süleyman'ın İkinci Seferi (Rodos) Rûz-nfimesi Haziran (Receb) - 16 Haziran 1522 (21 Receb 928). Hu-dâvendigâr Üsküdar'a geçer. 17, tevakkuf. 18, Maltepe» 19, Çukurçayır, 20, Hereke; bir günde iki merhale kat* olunur. 21, Çımarlı, 22, İzmîd kurbünde Yıldız Köprüsü, 23, Kazıldık, 24, İznik civarında Dikilitaş, 25, tznik civarında Pamukçu, 26, (1 Şa*bân, perşembe), Yenişehir, 27, Akbıyık, 28, Ermeni-Pazan civarında Zencirli Köy. Yine bir günde iki merhale alınır. Ordu in-önü kurbünde Ermeni Derbendi'ni geçer. Meş-yi askeri taz'if olunur. 30, Kızılkaya Ilıcası, Temmuz (Ramazan) - 1, Kütahya ovası. Anadolu beğ-lerbeği Kaasım Paşa, yeniçeri ağası Balı Ağa ve azablar ağası Alî Beğ maiyyet-i hümâyûna gelirler. 2, Kütahya'da tevakkuf; dîvân. 3, Tevakkuf. Rûmîli beğlerbeği râsime-

i dest-bû-sîye kabul olundu. 4, Altuntaş sahrası; bir uzun merhaleden sonra ordu Pınarbaşa konar. 5, Ekçe (Egde) köyü; ordu Marmaris'den geçer. 6, Şıcanlı ovası. 7, Sandıklı ovası. Rodos-dan Mustafa Paşa, şehri uzlaşma तरीکیyle almanın adımıl-imkân bulunduğunu bildirir. 8,9,10, Üç gün (...) yürüyüş-den sonra suyun fıkdanından dolayı ordu İl-pınar'a karib Ho-nar civarında durur. 11, tevakkuf. 12, ordu Ladikya civarında bir kervansarayaya yakm çadır kurar. 13, Tonca, 14, Çoban Ilıcası, Ahmed Paşa biraderi Hersek beğlerbeği Mahmud Beğ'in Dalmacija'da tskradin (Scardona) hisn-ı haşinini zabt eylediği haberi alınır. 15, Kırk-Söğüd; bir günde iki merhale. 16, istirahat; bu memleket akreb yatıldığı. 17, Bir günde iki merhale. Bozdoğan suyuna muvasalat. Sabık Konya kadısı Kara Kadı'nın idâmı. 18, istirahat. Halk ezeiresinde Herkes (yâ-hud Hereke) hisarının lâğım lar vâsıtasıyle alındığı öğrenilir. 19, Talma, 20, Şâh-medresesi, 21, Şahne Ovası, Ferhâd Paşa-nui Şehsuvar-oğlu'nu üç oğluy la birlikte esir ve idâm eylediği haberi gelir. 22, Bozöyük; ordu müşkilâtla GÖK-beli derbendini geçer. 23, Muğ la civarında Karabağ sahrası. 24, istirahat. 25 (1 Ramazan, Cum'a), Gök-ova; Kargasekmez boğazmdan geçilir. 26, Marmaris limanı. 27, istirahat; yük hayvanâtı geri gönderilir. 28, Rodos adasına asker çıkarılması. 29, Ök müsa-deme; Anadolu askerinin bulunduğu sol cenandaki metrisler tahrib ve birkaç topçu itlaf olunur. 30, Divân; yeni yapılan metrisler de tahrib olunur ve civarın tesviye-İ türâbisine başlanır. 31, Şehenshâh otağ-ı hümayûnun mevkii ni tebdil ettirir ve şehri o kadar şiddetle doğdurur ki, muhafızlar zaaf âlâmeti olarak toplarının gürültüsünü keserler.

Ağustos (Şevval) - 1, Bataryaların helâk-efsân ateşinden nefislerini sıyânet. için muhafızlar yer-alı mahzenlerine iltica ederler. 2, Harekâtı aakeriyyeye nezâret ve emr-i teftiş bizzat ifâ için Hazret-i Pâdişâh ağsân ve eşcârda (dal parçaları ve taşlardan) otaklar rezk ettirir. 3, Harb-i azim; firkalar toplarını siperler içinde kullanır. 4,5, Kurd-oğlu kadırgaları ile orduy-u hümayûna muavenet etmesi irâdesini telâkki eder. 6, Sağ cenâhda yeni hendekler hafî* edilirken birkaç tonilato un bulunur. 7,8, Şehenshâh Mısır donanmasından ma'l-lûmât alır. 9, Divân; Hayri-Bay'm (Hayr-bay) gönderdiği yi-girmidÖrt kadırganın vürüdü. 10, Divân, Ayaş Paşa müfrezeleri önündeki Çao li Kule (Tschaouli koule) (Canlı Kule) yıkılır. Mükâfâten bütün paşalar hil'at ile taltif olunurlar. 11, Süleyman Hayrî-Bay'm hedâyasını kabul eder; Memâlik-i Çe-râkise (Çerkes Memlûkleri) râsime-i dest-bûsiye kabul edilirler. 12, Şehenshâh Santarh-oğlu (Saint Eremo?) bağçesinde te-nezzüh eyler. 13, Mısır alayları Pîrî Paşa cenahında mevkî-i mahsûslarını işgal ederler. 14, Reis Kara Mahmûd Piskopia adasındaki Illik hisarını zabt emrini alır. 15, Pîrî Paşa bataryalarını sıralar. 16, ilbasan alay-beğinin irtihâli. 17,18, Tesvi-ye-i türâbiye amelîyatı hendeklere kadar ileri götürülür. 19, Cenâh-ı yemînde harb; üyüz düşman Pîrî Paşa toplarının üzerine saldırır. 20, Muhâfızınin hurûc hareketi, der-akab def olunur. 21, Orduya bir topçu firarisinin vürüdü. 22, Sol cenah firkaları tarafından ikisi mühlik surette yaralı üç kişinin esir edilmesi. 23, (Pazar) ıyd-ı saîd. resm-i muâyede. 24, Kanlı harb. 25, ordunun iki topçusu öldürülür. 26,27, Harb, 28, hendekleri çalılarla ve taşlarla imlâ emri. 29, Düşmanın devirdiği Pîrî Paşa toplan tekrar ateşe başlar. 30, Hendek amelîyat-ı imlâiyyesi biter. 31, Pek şiddetli cidal.

Eylül (Zilka'de) - 1, Divân; Ahmed Paşa Zindan Kulesini döğerek gedik açmağa başlar. 2, Mahmûd Paşa'nın Illik (Piskopia) kal'asma yürüyüşde vefat eylediği ve maahaza asker in kal'ayı aldığı haberi gelir. 3, Şehrin hendeği Ahmed Paşa'nın askeri tarafından dolduruldu. 4, Mustafa Paşa tarafından lâğım; bütün bataryalar birden ateş ederler. 5, İncirli Kal'ası ahâlisi bilâ-şart teslim olurlar. Lâğımclar düşmana tesadüf eyler. Düşman çok nefit isti'mâl ederse de bir netice vermez. 6, Divân; yiğirmibez kadı azl olunur. 7, Casusluk eden bir firârî ordugâha getirilir. 9, Hristiyanlar birçok havan toplan yerleştirdiler. 9, İstirahat. 10, Mustafa Paşa'nın kumanda ettiği cenâhda iki lâğım patlaması. Asker istihkâm ât dâiresine girerse de Hristiyanlar yeni mancımık isti'mâl etdikleri cihetle ric'at ederler. 11, Hudâvendigâr ata râmben Eski Rodos'a gider; Ahmed Paşa ordugâhının önündeki tepeyi ikiye ayırarak şehir duvarlarının alt tarafından gedik açmak üzere merkeze toplan vaz' eder. Bu hücumda topçu-başı yaralanarak ertesi gün vefat eder. 12, Muhâsırlar ve mahsurlar birbirini tah-ris için elfâz-ı muhakkirâne teâtî ederler. 13, Hudâvendigâr kal'a istihkâmâtına tevcih olunan ateşin kâfi olmadığını görerek Mustafa ve Ahmed Paşalar'dan her birinin kendi taraflarındaki duvarların altına lâğım koymalarını emr eder. 14, Divân. 15, Hristiyanlar Kaasım Beğ'in iki lâğımını keşfederler. 16, Hendeklerdeki askeri ateşle çıkarılır. 17, Ahmed Paşa iki lâğım atattırnsa da o anda başladığı hücum takviye olunmadığından çekilmeğe mecbur olur; bu lâğım ların patlamasıyla yüzelli kişi mecruh olur. 18, Bir firârî istihkâmın üzerinden bir ok atar ki, buna yapıştırılmış olan mektubda Mısır donan-masıyle gelen Pîr Ali Reis'in Osmanlı ordugâhımdaki ahvâlden her gün düşmanı haberdâr etmekte olduğu muharrer idi. Ahmed Paşa bu işin tahkikini üzerine alır. Pîrî Paşa tarafından birkaç Çerkes istihkâma girip dört beş bayrak ile muhâsırla-rın ayakları altına koyarak cerhadâr etmek üzere düşmanın hazırlamış olduğu, üstüne çiviler kakılmış bir uzun tahtayı ele geçirirler. Bu münâsebetle içerde ne ikinci bir hendek, ne de ikinci bir duvar olmadığı anlaşılr. 20, Ahmed Paşa'ya, Ayaş Paşa'ya, Balı Beğ'e kaftan giydirilir. 21, Mustafa Paşa kolunda lâğımclar düşman lâğımına tesadüf ederler. Vâki olan muharebede iki taraftan zâyîât olur. 23 (1 Zilka'de, Salı), Ahmed Paşa birkaç lâğım atdırır. Ertesi gün hücum olunacağını öğle vaktinden gece yarısına kadar dellâllar nida ederler. 24, Hücum edenler ric'at ettirildiler. 25, Me'kulât getirmek için Anadolu'ya me'murlar gönderildi. 26, Divân, Pâdişâh hiddetlenerek Ayaş Paşa'yı tevkif ettirir. 27, Divân; Ayaş Paşa me'mûriyetine iade olunur. 28., Pîrî Paşa, nikrîsden muztarip olduğu cihetle Ayaş Paşa, kendi askerini Pîrî Paşa'nın

Ağtistos'u lâğım ve lâğıma mukabil lâğım açmak işleriyle geçirdiler. Üstâd-ı Âzam Vilye DÖ Lil Adam'ın (Villiers de l'Isle Adam) kahramanlığı ve Girid adasından geldiğinde Tarikat'ın «Salîb-i âzam» payesini almış olan Venedikli mühendis Gabriel Martinengo'nun mahareti sayesinde, Şövalyeler'in yeraltı manevraları büyük neticeler verdi. Osmanlılar ancak Eylül'ün 4'ünde (12 Şevval) idi ki, ingiliz burcunun güney kısmını uçurmağa muvaffak oldular. Açılan gedikler üzerine yürüyüp yedi Hristiyan bayrağı aldılar; Lâkin Üstâd-ı Âzam, «Salîb-i Âzam» bayrağını açarak yetişip, hücum edenleri ikibinden ziyâde zayıat verdirek ric'ate mecbur bıraktı.¹⁰³ Türkler'in altı gün sonra ikinci bir hücumları da yine o kadar büyük bir zayıatla neticelendi; mahsurlar ise yalnız otuz maktul verdiler ki, topçu generaliyle Üstâd-ı

askeriyile birleştirmeye me'mûr olur. Düşmandan kaçarak ihtida etmiş olan bir şahıs son hücumda muhafızlardan üçyüz kişi telef, bütün tüfekçi ve topçu rüesâsının mecruh, tarikat rüe-sâsmdan birinin maktul ve bir diğerrinin ağır mecruh olduğunu haber verir. Rodos halkından birkaç kişiyi gizlice Anadolu tarafına geçirmekle müttehim olan onbeş gemici kadirga serenlerine asılır. Bir şehzadenin velâdetinden dolayı ordugâh-da şenlik. Teşrin-i evvel (Zilhicce) - 1, Ordugâha iki Acem neferi başı getirildi. 2, Frenk istihkâmı denilen iç istihkâmın döğül-mesine başlanır. 3, Hudâvendigâr at ile Eski Rodos'a gider. 4,

Şehir duvarlarını yıkmak üzere yine ameliyata ibtidâr olunur. 5, Mendirek limanı üzerine top atılmaktan vazgeçilerek, toplar istihkâmın karşısına nakledilir. 6, Ayaş Paşa ilk mevkiini alıp Pîr! Paşa askerinin başına geçer. 7, Ayaş Paşa kolundan birkaç bin kişi şehir duvarını hücum ile zabtetmek tecrübesinde bulunarak kal'aya en yakın kulelerden birine girerler. 8, Tulû-i şemsde başlayan kavga geceye kadar sürer. 9, Mustafa Paşa hücumu çıkar. 10, Tahtalı Kulesi'nden gönderilen iki casus düşmanın yakında bir donanma vürûduna muntazır olduğunu haber verirler. 11, Mağrib kapûdâm dest-bûsa kabul olunur. Düşman toplarıyla o kadar güzel nişan alır ki, hendeğin üzerine serâp ateş tutarak elli altmış adam itlaf ederler. 12, Mustafa Paşa yeniden hücum eder ve iç duvarın birkaç yerinde bir müddet yerleşmeye muvaffak olur. Y&-niçeri ağası Balı Beğ yaralandı. 13, Hudâvendigâr Eski Rodos'a gider ve yeniden yapılmasını emreder. 14, Pîr! Paşa -dün olduğu gibi- divâna yalnız gider. Eski Rodos'un tekrar inşası ameliyatına defterdar Abdüsselâm ve Menteşe ve Karesi beğleri nezâretiyle ibtidâr olunur. Akşama doğru, düşmanın Mustafa Paşa tarafından açmış olduğu yarma tahrib edilir; düşman ric'at ettirilerek şehir duvarı hemân başdan başa zabt olunur. 16, Hudâvendigâr, Sultân Cem bağçesini görmek Üzere ata biner. 17, Günün nihayetine doğru, duvarın henüz düşman elinde bulunan kısmı hücum ile zabt olundu. 18, Nisfu'l-leyle doğru Ahmed Paşa kolundan kal'aya ateş verilir. 19, Büyük muharebe. 20, Ahmed Paşa kulundan altına lâğım konulan duvar çöker. 21, Hudâvendigâr esb-sûvâr olarak gezer. 22 (1 Zilhicce, Çarşamba), Mısır vâlisî Hayr-bay'ın vefâtı haberi Pâdişâha vâsil olur. 23, Divân; birkaç sancak be*ğinin terfii. 24, Mustafa Paşa Mısır Valiliğine nasb olunur. 25, Divân 26, Mustafa Paşa azimetinden evvel Pâdişâh'ın elini Öpmeye kabul edilir. 27, Mustafa Paşa onbeş gemiden mü-rekkeb bir donanma ile Mısır'a gider. 28, Anadolu Beğlerbeği Kaasım Paşa Mustafa Paşa'nın yerine tâyin olunur. 29, Şiddetli muharebe. 30, Anadolu beğlerbeği düşmanın açtığı bir yarmayı yıkmak için askerini Ahmed Paşa kuluyla birleşdi-rir. 31, Divân. Donanma, kışlamak için Marmaris Körfezine çekilir.

Teşrin-i sâni - 1, Hudâvendigâr inşaatı görmek için Eski Rodos'a gider. 2 ve 3, İstirahat (Bendeki Rûz-nâme-i Süleyman! nüshasından burada bir sahife tamamen eksiktir. Teessüf olunur ki bu sahife 4 Teşrin-i sâni tarihinden 27 Kânun-ı evvelle kadar muhasaranın en mühim vekâyüyle şehrin teslimini mutazammındır. Rûz-nâme 27 Kânun-ı evvelden başlayıp Pâdişâh'ın İstanbul'a varış târihi olan 29 Kânun-ı sâni'ye kadar devam eder.)

Kânun-ı evvel (Rebiül-evvel) - Sultân Süleyman 27 Kânun-* evvel'den 6 Kânun-ı sâni'ye kadar Rodos'da tevakkuf eder. 7, Ordugâhını «Olu (Olou)»da kurar. 8, Muğla. 9, Tevakkuf. 10, Kodoş köyü kurbünde Letnecl (?). 11, Kenüs (Ki-nüs?), 12, Kalobekler. 13, Yenışehir. 14, Çatmış. 15, Alaşehir. 16, Turaslı, 17, Akhisar kurbünde Turahanlı, 18 (1 Rebiül-evvel, Pazar), tevakkuf 19, Paşaköyü, 20 Tevakkuf. 21, Su-sı-ğırılık köyü, 22, Tevakkuf, 23, Gerdene, 24.; Subaşı, 25, Bala-banlı yakınmda Anahor köyü. 26, Kurşunlu ve Umurbeğ, 27, Pazar köyü, 28, Dil. 29, Hudâvendigâr İstanbul'a müteveccihen gemiye biner.

¹⁰³ Burbon Piçi. Rûz-nâme-İ Süleyman!.

Âzam'm bayrakları bunların arasında bulunuyordu.¹⁰⁴ Eylül'ün 13'ünde (21 Şevval) üçüncü bir hücumu müteâkib Türkler yeni lâğımlar açmağa mecburiyet görmeksizin İngiliz burcunu zorlayarak, üzerine beş bayrak dikmeğe muvaffak oldular. Komandor Valdner gayet kanlı bir muharebe ile bu bayTaklardan birini alabilmiş ve Overveiler hâmisi Sen Tibo'ya (Thibault) takdim etmiştir.¹⁰⁵ Ertesi gün şehre hıyanet etmekte ve Osmanlı ordusuyle münâsebette olan Yahûdî tabibi bir ok ile düşmana mektup atacağı sırada yakalanarak parçalandı.¹⁰⁶ Bu üç muharebe umûmî olmayıp, muhasara ordusunun bir kısmıyla İngiliz burcunu müdâfaa eden şövalyeler arasında vuku bulmuştu. Lâkin Eylül'ün 24'ünde istihkâmların bütün hatlarına yayılacak bir umûmî hücum îlân olundu. Öğleden gece yarısına kadar Osmanlı ordusunda dellâllar dolaşarak; «Yarın hücum olacak; taş, toprak pâdişâhındır; kan ile mal gâliblerin ganimetidir»¹⁰⁷ diye bağııştılar. Güneş doğarken Osmanlılar şehrin kuzeyine, doğusuna, güneyine yürüdüler. Ve sancaktan İspanyol lisanı burcunda dikilerek, yeniçeri ağası burçtan içeri girdi. Bayrağını dikti; lâkin bu üstünlük kısa bir süre devam ederek bütün. sancakları Hristiyanların ellerine geçti. Türkler gediklerde ve hendeklerde 15.000 telefât vererek her taraftan ric'at ettirildiler.¹⁰⁸ Muhasara müddetince vuku bulan yürüyüşlerin en müdhişi olan bu hücumda yalnız Şövalyeler'in ve tarikate mensûb olmayanların değil, Rodos kadınlarının da kahramanlıkları görülmüştür. Yanlarında akan kan deryalarından dehşete kapılmayarak bir takımları o kadar korkunç bir cenkte bî-tâb kalan muhâriblere yeniden kuvvet vermek için ekmek ve şarâb, bir takımı da gedikleri doldurmak için toprak ve hücum edenlerin üzerine atmak için taş getirmekteydiler.¹⁰⁹ İngiliz burcunun müdâfaasında ölen kumandanlardan birinin ma'sukası -ki nâmi meçhul kalmış bir Rum'dur- diğerlerinin arasında hem mecnûnluğa, hem de azamete, muhabbete ve vahşete delâlet edecek bir hareketle imtiyaz kazanmıştır. İki çocuğunu kucaklayıp alınlarına haç işareti yaptıktan sonra göğüslerine hançer sokarak ve: «İşte, düşman, artık siz ne sağ, ne de ölü iken nâzik bedenlerinizi lekedâr edemiyecektir...»

¹⁰⁴ Burbon topçu generalini Guyôt de Marsel hac ve alemdarı Henri Mau-selle diye adlandırır. Verto, birincinin ismini Kadırgalar kapdâni Michel Argiliemont ile karıştırır. (Tarafların ziyat miktarlarını İhtiyatla karşı-lamalıdır. Mütercim).

¹⁰⁵ Tersine (Tercier) der ki: «Beşinci hücumda bir bayrak almıştır ki bunu Ovenveiler'in hâmisi olan Azîz l'ibo (Thibault)'-ya hediye ettiğini, yine o mektubunda yazar.» Bu hücum, -Burbon'un ifâdesinden anlaşıldığı üzere-, beşinci değil, üçüncüdür.

¹⁰⁶ Borbon. Rûz-nâme-i Süleyman!, Yahudi'nin mektubunu da bu günün vekayiinde kaydediyor.

¹⁰⁷ Rûz-nam«-i Süleyman!.

¹⁰⁸ Borbon. Rûz-nameH Süleyman! daha, ziyâde telefât beyan eder.

¹⁰⁹ Borbon.

diyerek ateşe fırlattı. Ondan sonra âşıkının kanlı mantosunu giyerek ve eline bir kılıç alarak kavganın en kızgın tarafına koştu. Fevkalâde bir kahramanlık göstererek kahramanlara layık bir şekilde öldü.¹¹⁰

Pâdişâh, hücumda muvaffakiyet gösterilememesinden hiddetlenerek mes'ûliyeti Rumeli beğlerbegi Ayaş Paşa'nın üzerine atıp azl etmiş ve habsettirmişse de, ertesi gün serbest bıraktırp mansıbını da iade etmiştir.¹¹¹

Üç gün sonra Mısır Vâlisi Hayr-bay'in vefatı haberini alması üzerine, serasker Mustafa Paşa'yı müteveffaya halef olmak üzere gönderdi; üçüncü vezîr Ahmed Paşa muhasarayı idare etmek için onun yerine geçti.¹¹² Donanma amiralliği memuriyeti Yaylak Mustafa Paşa'dan alınarak Behrâm Beğ'e verildi.¹¹³

12 Teşrîn-i evvelde (21 Zi'1-ka'de) güneş doğduğu sırada Ahmed Paşa İngiliz burcunu almayı tecrübe etti; istihkâmlar Osmanlılar'ın eline geçmişken yeniçeri ağası yaralandı ve askeri ric'ate mecbur oldu.¹¹⁴ Yine bu ayın nihayetine doğru hücumla geçen Türkler kanlı bir muharebeden sonra İtalya ve Provans burçlarından ric'at ettirildi. Üç hafta daha, münferid muharebelerle uğraşıldı; lâkin Osmanlılar gittikçe yaklaşan bir muvaffakiyete doğru ilerliyorlardı. Bununla beraber 23 Teşrîn-i sâni'de "(4 Muharrem) vukâa gelen neticesiz bir muharebe Türkler'den beşyüz kişinin zâyiine yol açtı.¹¹⁵ Nihayet Sen-Andre Yortusu günü (30 Teşrîn-i sâni -11 Muharrem) İspanya ve İtalya burçları yağmur seylâbları boşandığı bir sırada zabt olundu; lâkin yeniden 3.000 zâyîât olması üzerine artık serasker açık hücumlara girişmeyerek hendek açmak ve lâğım kazdırmakla iktifaya karar verdi.¹¹⁶

Muhasaranın başlangıcından beri Türkler büyük telefata vermişlerdi; yansı harb ederken, yarısı hastalıktan olmak üzere 100.000 gibi büyük bir

¹¹⁰ Bizzat hazır bulunan mühendis Fontanus'un Rodos Muharebesi nâmın-dakl eseri, c. 11: «Ne hostis, dicebat, vilissimus vivis aut mortuis ge-mina, npbuitate orporibus potlatur.»

¹¹¹ Rûz-nâme-i Süleyman! Bu tevkif, Burbon'un ve ondan naklen Boziyo, Verto, Knolles, Mezerey, Sagredo, Miniyo, ve Osmanlı vekayinâmelerinin yeni müstensihisi olan Aliks'in «Mustafa Pâşa'nın Pâdişâh'ın gözünden düşmesi münasebetiyle yazdıkları hikâyeyi doğurmuştur. Bu hikâyeye göre Sultân Süleyman vezirini bir kazığa bağlatmıştır. Hattâ bu müverrihler Mustafa Paşa'yı vezir-i âzam yaparlar; hâlbuki vezir-i âzam Piri Paşa idi; «Cyr Lucas» kelimesinden bozma olmak üzere Mutasa Paşa'yı cKîrlo» lâkabıyla yâd ederler.

¹¹² Celâl-zâde, varak: 67. Rûz-nâme-4 Süleyman!.

¹¹³ Ferdî, varak: 64. Ali, Defter-i Vüzera.

¹¹⁴ Rûz-nâme-i Süleyman!, Burboa: «O araziden (İtalyan elindeki) ve Provans gediğinden.»

¹¹⁵ Burbon ve Rûz-nâme-i Süleyman!.

¹¹⁶ Celâl-zâde, varak: 70, Fontanus Tükrler'in zayıatını besbin tahmin eder. Burbon: «Akmad Paşa (Ahmed Pasa) bundan böyle hücum etmiyerek hendeklerine devam etmeyi kararlaştırır» diye yazar. Tersiyede müverrih Ramazân. Tersiyе, s. 755, bu hücumu sehven 9 Muharrem'de gösterir.

rakam tahmin ediliyordu.¹¹⁷ 10 Kânun-ı evvel 1522'de Şövalyeler düşman ordugâhında beyaz bayrak dalgalandığını görerek, onlar da bir beyaz bayrak çektiler. Müteakiben iki Türk gelerek pâdişâhın altın yaldızlı tuğrasını taşıyan bir mektup getirdiler ve Üstâd-ı Âzam ile mülakat taleb ettiler. Sultân Süleyman'a iki şövalye gönderilmesi üzerine Pâdişâh, şehri üç gün zarfında teslim etmek şartıyla Şövalyeler'e şerefli bir teslim teklif etti ve muvafakat edilmediği takdirde bütün Rodos ahâlisini kılıçtan geçirip kedileri bile müstesna tutmayacağını bildirerek teh-dîd etti.¹¹⁸

Kalenin teslimi, Tarîkat'm «büyük haç» (salîb-i ekber) payesini hâiz olanları arasındaki müzâkerede ve daha sonra her lisandan temsilci olarak iki şövalyenin bulunduğu müşavere meclisinde kararlaştırılmıştı. Lâkin bu karar kuvvetli bir muhalefete maruz kalmış ve şiddetle takbih edilmiş olduğundan, Pâdişâh'a İspanyol Şövalyelerinden iki temsilci daha gönderilerek, bu kadar mühim bir mes'ele hakkında karar vermek için daha mühlet istemişlerdi. Rodos ahâlisi Rum ve LâtinlerMen mürekkep olduğundan, aralarında müzâkerenin bittabi daha güç olduğu beyân ediliyordu. Sultân Süleyman, vecâb yerine geçmek üzere, kumandanlarına harbe başlanılmasını emretti (18 Kânun-ı evvel-29 Muharrem).¹¹⁹

Lâğım ve hendek çalışmaları yeni bir gayretle ele alındı. Türkler İspanyol burcunun ileri istihkâmı üzerine bir yürüyüşlerinde püskürtüldülerse de, ertesi gün o kadar şiddetle hücum gösterdiler ki, şövalyeler şehir içindeki istihkâm ve hendeklerin arkasına çekilmek zorunda kaldılar.¹²⁰

Nihayet mühimmatın tükenmesi, mahsurları teslime mecbur etti. Vil-ye Dö Dil Adam, serasker Ahmed Paşa'yâ iki şövalye gönderdi; Bunlar, Rodos'un Üstâd-ı Âzam Piyer Dö Bussori tarafından serbestçe tasarrufunu kendisi ve halefleri nâmına te'min için II. Bâyezîd'in verdiği bir ve-sîkayı getirdiler. Ahmed Paşa, bunu ele geçirir geçirmez yırtıp, ayakla-rıyla çiğnedi. O gün esîr etmiş olduğu iki neferin parmaklarının, burunlarını, kulaklarını keserek galîz küfürlerle dolu bir mektupla o halde Üstâd-ı Âzam'a gönderdi.¹²¹ Nihayet Vil-ye Dö Lil Adam son dereceye gelerek bir şövalye ile şehir ahâlîsinden iki kişiyi Rodos'un teslimini müzâkereye

¹¹⁷ «Paşa, muharebede 64.000'den ziyâde ve hastalıktan 40-50 bin telefât vukua geldiğini dini üzerine yemin ile beyân etmiştir» (Burbon).

¹¹⁸ Burboa,

¹¹⁹ Burbon'da 10 Kânun-ı evvelde.

¹²⁰ «Le 17 deceinbre, les Turcs donnernt l'assault a & barbacane d'Espag-ne.-Le lendemain (18), Us vindreut avec grosse pu'ssance donner l'assault â la dite barbacano.» (17 Kânun-ı evvel'de Türkler İspanya burcuna hücum ettiler.- Ertesi gün (16), yine o burca hücum etmek: üzere büyük kuvvetle geldiler) Burbon.

¹²¹ Burbon, Foitfanus, Haulkondil'in Bale tab'ında, s. 493.

gönderdi (21 Kânun-ı evvel-2 Safer). Sultân Süleyman, bunların tekliflerini kabul ederek vezîr-i âzamini Tarîkat'ın Murahhasları-yle teslîm şartlarını müzâkereye me'mûr etti. Üstâd-ı Azamın 25 Şövalye-ler'den, ve 25 ahâlînin ileri gelenlerinden olmak üzere 50 kişiyi Osmanlı ordusuna rehin göndermesi; Tarikat âzalarının 12 gün mühlet zarfında adadan çıkmaları için kendilerine gemiler tedârik olunması; Rûm ve Lâ-tinler*'in mezheb ve kiliselerine hürmet edilmesi kararlaştırılmıştı. Ahâlî temsilcilerinin Pâdişâh'dan husûsî talepleri üzerine, ahidnâmenin bir maddesi, askerın Rodos'tan bir mil öteye çekileceğine dâirdi. Lâkin ahidnâmenin imza edildiğinin beşinci günü¹²² yeniçeriler, korkunçluğu derecesinde intizamsız olan o asker, kendilerini tutamadılar, Ferhâd Paşa kumandasında İran hududundan gelen 15.000 arkadaşlarını ziyaret bahanesiyle, ellerinde değnekten başka bir silâh olmadığı halde şehre yaklaşarak ve Kosküvinien Kapışım zorla açarak ileri gelenlerin hanelerini yağma ve her türlü kötülüğü yaptılar. En ziyâde Azız Yahya Kilisesi'nde gazaba gelerek duvarlardaki aziz tasvirlerini, istatüleri bozup kırarak Üs-tâoVı Azamlar'ın kabirlerini açtılar, mihrâbları alt-üst ettiler; mukaddes tazyînâtı yağma ettiler.¹²³ Azîz Yahya Kilisesi'nin çan kulesi üzerinden Ezan okuyup Müslümanlar ibâdetle davet edildi; işte bu suretle Müslüman müezzinleri, Türk davulları Hristiyanlık âlemine Rodos'un fethini îlân ettiler.¹²⁴ Bu karışıklıklara muhalefet göstermek isteyenler ya değnek altında can verdiler, yâhud alınan malları yük hayvanı gibi omuzlarına alıp ordugâha götürmeğe mecbur oldular.

Rodos'un fethi, Noel Yortusu sabahı, Papa Adriye'nin Sen Piyer Kilisesi'nde duây-ı kudsiyi îfâ eylediği sırada vuku buldu; bu merasim esnasında pencere kenarından bir taş düşerek papanın ayakları altına yuvarlanmış olduğundan, Hristiyanlığın en büyük mukavemet mevkiinin düşmesine alâmet sayılmıştır.¹²⁵ Şu suretle, teslîmin başlıca maddeleri imza olunur olunmaz bozulmuştu. Lâkin bundan dolayı Pâdişâh'ın mı, vezirlerin mı, yoksa yeniçerilerin intizamsızlığını¹²⁶ mı itham etmek lâzım geleceği bilinemez.

Ahidnâmenin tasdikinden birkaç gün sonra Ahmed Paşa, Vilye Dö Lü Adam'a bâzı tebligatta bulunmak veya Pâdişâh'ın kendisiyle mülakat

¹²² Burbon, bu vak'a ahidnâmenin imzasından beş gün sonra, yâni Rodos' un, Türkler tarafından istilâsına tesadüf eden 25 Kânûn-i evvel târihinde olduğunu acjicca belirtir.

¹²³ Fantam» ve Burbon.

¹²⁴ Celâl-zâde, varak: 71.

¹²⁵ SpandoJIno, varak: 94.

¹²⁶ Burbon «Onun (Pâdişâhın) mı, yoksa paşaların emriyle mi olduğunu bilmem» diyor.

arzusunda bulunduğunu bildirmek için İspanya burcu gedikleri üzerine geldi. Üstâd-ı Âzami canıgönülden bu görüşmeyi istememekle beraber Safer'tn 7*sinde (22 Kânun-ı evvel 1522)¹²⁷ refakatinde yalnız birkaç şövalye olduğu halde- Osmanlı ordugâhına gitti. O gün dîvân günü (bakanlar toplantısı günü) olduğu cihetle, uzun müddet galibin çadırı Önünde, kar ve yağmur altında kabul edileceği zamanın gelmesini bekledi. Vezirlerle Ferhâd Paşa Pâdişâh'ın elini öpmek merasimi için ayakta huzura kabul olunmuş ve Ferhâd Paşa bu sırada vazolardan, tabaklardan, gümüş kupalardan tertîb edilmiş hediyelerini takdim etmişti.¹²⁸ Nihâyet Üstâd-ı Âzam bir hil'at giydirildikten sonra Süleyman'ın huzuruna götürüldü. İki sene önce hükümet makamına gelmiş olan bu iki hükümdar uzunca bir müddet sükût ederek yekdiğerini anlık nazarlarla tedkîk ettiler. Sonra Pâdişâh söze başlayarak beldeler, ülkeler kaybetmek hükümdarların talihlerinin nasibi olduğunu söyleyerek, Üstâd-ı Âzam'ı mağlûbiyetinden dolayı tesliyeye çalıştı ve serbest çekilip gitmesi müsâadesini tekrar te'mîn eyledi.¹²⁹ Süleyman bu tavrıyla yüksek fikirlilik ve mertlik gösterdi. Lâkin, bu necîbâne hareketi ertesi gün tekzib etti. Bedbaht Şehzade Cem'in -bilinmez bir kıyafetle Şövalyelerle birlikte Avrupa'ya geçebilmek ümidinde olan- oğlu meydana çıkarılması üzerine bunu erkek çocuğuyla birlikte îdâm etti ve diğerk çocuklarını İstanbul'a¹³⁰ gönderdi.

Süleyman İspanya burcunu ve Sen-Nikola Kulesi'ni görmeğe giderek, ordugâhına dönmeden evvel Rodos'u ve Üstâd-ı Âzam'm sarayını gömmek arzusunda bulundu. Maiyyetinde yalnız Ahmed Paşa ile bir genç köle bulunduğu halde, Şövalyeler'in yemekhanesine giderek Vilye Dö Lil Adam'ı istedi. Pâdişâh, -kendisinin sözlerini Rumca'ya tercüme etmekte olan Ahmed Paşa vâsıtasıyla- teslim şartlarının her noktasının kafiye icra olunacağı yeniden te'mîn etti ve Rodos'un tahliyesi için daha uzun mühlet verdi (29 Kânun-ı evvel -10 Safer). Üstâd-ı Âzam Pâ-dişâh'a teşekkür etti ve ahdin şartlarına sâdık kalmasını istemekle yetindi.¹³¹ Ertesi ve daha ertesi gün^ beşyüzü yeniçeri olmak üzere 1.000 kişi Rodos muhafazasına

¹²⁷ Süleymân-nâme (s. 68), «Megali Mastori» yâni «Büyük Üstâd», «Üşjâd-ı Âzam»ın huzûr-ı pâdişâhiye kabulünü «mâh-i saferü'l-hayrun gurre» olmak üzere kaydeder. Yine Süleymân-nâme'l nin bu sahifesinde Pâdişâh'ın o gün Rodos zindanında mahbus olan birçok müslümanı kurtardığı ve bunlara pek çok ihsanlar verdiği kayıtlıdır.

¹²⁸ CeUl-zââe. BOz-aame-i

¹²⁹ Fontanus, Burbon.

¹³⁰ Pontanus, Rûz-nâme-i SüleynMûî, Spandojtao, va: 96; Osmlnl müverrihleri.

¹³¹ Burbon. Fontanus, iki hükümdara yeniden uzun nutuklar söyler. Pâdişâh'ın söz söylerken Üstâd-ı Âzam'la ihtirâmen selâm verir <i elini sarığına, götürdüğünü İfadeye kadar çıkar..

konularak Şehenşâh'ın¹³² eşyası Marmaris'e gönderildi; Donanma amirali de adanın diğer şehirlerini teslim almağa gitti. 1 Kânun-ı sâni 1523 (13 Safer 929)'da¹³³ Üstâd-ı Âzam hareketinden evvel Pâdişâh'ın elini öpmeye gelerek dört altın vazo takdim etti. Sultân Süleyman tbrâhîm Paşa'ya hitaben:

- «Bu Hristiyan ihtiyarlığında hâne ve emvalini terke mecbur ettiğimden dolayı müteessif olmuyor değilim» dedi.¹³⁴

O günün gece yansına doğru Vilye Dö Lil - Adam maiyyetindekiler-le beraber Avrupa'ya müteveccihen yelken açtı. Ondan sonra gelen cuma günü Sultân Süleyman Azîz Yahya Kilisesinde namaz kıldıktan sonra, Piskopia muhasarasında telef olan kapdân Kara Mahmûd'un¹³⁵ kadirgasına bindi; Marmaris'e varınca Menteşe, Karesi, Aydın, Saruhan san-cak-beğleriyle emîr-i âhûru İskender Beğ'e, Rodos istihkâmlarının sür'at-le tamirine nezâret etmelerini emretti.¹³⁶ Kendisi de muhasara esnasında eski beldenin mevkii olan ve Şövalyeler tarafından «Filermos» ve Türkler tarafından «Sünbüllü» adı verilen mevkîe bir bina¹³⁷ yaptıрмаğa başlamıştı ki, hâlâ o gönül okşayıcı yerde bâzı kalıntıları vardır.¹³⁸

Rodos Fethinin Neticeleri

Rodos'un sukutu, ona tâbi sekiz adanın, yâni: Leriüs (îlerös), Kos (îs-tankoy),¹³⁹ Kalimne (Gülmez), Nisiros (İncirli), Telos (îleki), Halce (Halki), Limonia, Sima (Sömbeki) adalarının da düşmesine yol açtı.¹⁴⁰ Yüzgeçlikteki

¹³² Hammer, şimdiye katlar diğer pâdişâhlar hakkında kullanmadığı halde, bundan sonra Sultân Süleyman hakkında tevkîren arasına «imparator» tabirini kullanmağa başlamış okluğundan, bu kelimeye tesadûf olunduğu csehensah ile tercüme olunacaktır, Mütercim,

¹³³ Sultân Süleyman'ın 14 Safer Cum'a günü «Câmi-i cedîd-i Senci-vânbde namazı kılarak, daha sonra Rodos'tan Marmaris'e geçtikleri Süleymân-nâme'de kayıtlıdır ki, 14 Safer 929, 2 Kânun-ı sâni 1523'e tesadûf etmektedir. «Sencivân» (veya Sencuvân) «Sen Jan»dır; bu târihte «Azîz Yahya» diye tercüme olunmuştur. Haber-i Sahîh'de (Asr-ı Süleymânî, s. 33) tertîb hatası olarak «Sen-Jak» olmuştur.

¹³⁴ Rûz-nâme-i Süleyman!

¹³⁵ «İl ki «il Şeyvâl 928 feth olundu; Mahmûd Reis kal'a yörüyişinde tüfenk kurşunu ile uruldu.» Peçevî, c. 1, s. 75. Mütercim.

¹³⁶ Cıvlo.

¹³⁷ Rûz-nâme-i Süleyman!

¹³⁸ Pontanus, Halkondilas'ın Bale basımı, s. 468: «Ad montem Phijermum süper cujus verticem tyrannus Sacello diviparae vdrinis İn balaneas se-demque arcanarum id bidinum et monstruci concubitus mutato, arcem erexit.» Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/14-24.

¹³⁹ Padişân'ın bu adaya gönderdiği teslim teklifi mektubu Marini Sanoto'nun Kroniğinde 1523 tarihinde dercedilmiştir. Bunda Sultân Süleyman sekenerin hürriyetine riâyet edeceği hakkında yüzseksen bin peygamber ve mukaddes kitaplar üzerine yemin ediyor.

¹⁴⁰ Pontanus, s. 481. Celâl-zade, varak: 71.

Peçevî 11 Şevval 928'de ilke (îleke?) ve 14 Şevvâl'de tncirli kaleleri fethini gösterir. Ondan sonra tarihsiz olarak «Kal'a-i Tahtalı», cCezîre-i İstanköy», «Kal'a-i Bodrum» (adasıyla beraber) fetihlerini kaydeder.

mahâretleriyle muhasara esnasında Pâdişâh'a büyük hizmetler göstermiş olan Sömbeki kadınları beyaz dülbentden bir serpuş taşımak imtiyazına nail oldular.¹⁴¹ Kadîm Alikarnas harabeleri üzerine Alman Şövalyesi Şleghold tarafından inşâ olunan Petreron (Pet-rorum?) kalesine Osmanlı muhafızları konularak, Süleyman'ın «on fe-tih»i ikmâl olundu.

Rodos muhasarası, mevcut devirlerin muharebeleri târihinde yalnız Vilye Dö Lil-Adam'ın ve Şövalyeleri'nin kahramanlık ve cesaretleri ile değil, Türkler'in ilk defa olarak kullandıkları bombaların ve Martinengo icâd olunan lâğım mukabili lâğımın ve davulların kullanılmasıyla ehemmiyetlidir.¹⁴²

Sultân Süleyman, RodosHan hareketinden bir ay sonra muzaffer bir şekilde İstanbul'a dâhil oldu.¹⁴³ Rodos'ta Şehzade Mehmed'in doğumunu haber alarak duyduğu sevinç, Abdullah adında diğer bir şehzadesinin ölümüyle haleldar olmakta gecikmedi. Pâdişâh, Rodos'tan Osmanlı memleketlerinin bütün kadılarına, Kırım Hânı'na, Mekke Şerîfi'ne zafer-nâ-meler göndermişti. Rodos fethinin resmen tebliğ olunduğu bütün Hıristiyan hükümetlerinden yalnız Venedik dîvân-ı hümayûnun tebligatına sevinç tezahüratı ile mukabele etti.¹⁴⁴

İran Ve Rus Elçileri

Sultân Süleyman'ın parlak muvaffakiyetleri îrân ve Şîrvân Şahlarının o zamana kadar pek de hayır-hâhhğa delâlet etmeyecek surette muhafaza etmiş oldukları sükûtu bozdu: Pederinin irtihâlinden ve kendisinin cülusundan dolayı -fakat bir müddet te'hîrle- ta'ziyet ve tebriki ihtiva eden" kâğıdın geldiği gibi, Rodos'un fethinden dolayı da memnuniyetlerini bildirerek, zamanında nâmeler gönderdiler.¹⁴⁵ 500 süvarilik maiyyetiyle

¹⁴¹ TurnerTn Tiav**s% c. 3.

¹⁴² Pontanus, s. 401. Burbon. (Ter altında çalışıldığını hissettirecek hassas davullardır. Mütercim).

¹⁴³ Rûz-nâme-i Süleymanl. Donanma İstanbul'a gitmek üzere Sakız'dan geçer. SpandoJlno, s. 97.

¹⁴⁴ Rûz-nâme-i Süleymanl. 30 Bylül Padiş&h'ın Bursa kadısına fetihnâmesi, varak: 67, Nu: 21; Kırım Hânı'na, va: 64, Nu: 20 münclerictir. Venedik Doou'na olan nâmeden Marini Sanoto'da bahsedilmiştir.

Bursa kadısına gönderilen Türkçe Rodos fetihnâmesi Münşeât-ı Feridun'da (s. 470-473) mevcuttur ve «Evâil-i şehri-i saferi'l-mu-zaffer sene tis'a ve uşrîn ve tis'a mi'e, be-yurt-i kal*a-i Rodos» ile târihlenmiştir. Kırım Hânı'na gönderilen fetihnâmenin unvanı farklı olduğundan, Münşeât-ı Feridun (s. 470) yalnız bu unvanı dercetmiştir.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/24-25.

¹⁴⁵ Rûz-nâme-i Süleymanl. İran Şahı'nın mektubu, va: 71, Nu: 22; Pâdişâh* m cev&b-nâmesi, Nu: 23; Şîrvan Şahı'nın mektubu, va: 73, Nu: 24; cevâbı, 75, 25.

İran Şahı'nın tarihsiz olarak Tâcüd-dîn Hasan Halife ile gönderdiği mektup Münşeât-ı Feridun'da (s. 473 ve 474) mevcuttur. Bunda Rodos zi kredi İm eksizin zaferin tebriki ve ta'ziyet yerine getirilmiştir. Reisül-küttâb Çevri Çelebi inşâsiyle yazıldığı gösterilen cevâb-nâme 930 Muharrem'i târihiyledir (s. 474). Sultân Süleyman, Şâh'a

Boağziçi'nin Anadolu sahiline gelen Acem elçisine, bir ecnebi hükümet sefirinin o kadar kalabalık ile İstanbul'da boy göstermesi münâsib olmayacağı bildirilerek, ancak 20 kişi ile¹⁴⁶ gelmesi emro-lundu. Çar VasiH'nin Osmanlı Devleti ile ittifak akdine memur etmiş olduğu Rus elçisi Jan Morosof da o sırada İstanbul'da bulunuyordu; lâkin Morosofun teşebbüsleri neticesiz kaldı.¹⁴⁷

İbrahim Paşa'nın Sadâreti

1523 Hazîran'ında vezîr-i âzam Pîrî Paşa -makamına göz dikmiş olan Ahmed Paşa'nın iftirası üzerine- azledildi ve daha sonra i'tiyâd edildiği veçhile 200.000 akçe tahsisat ile tekaüde ayrıldı.¹⁴⁸ Süleymân, Pîrî Paşa'nın yerine, kendisine oldukça iltifât-kâr davrandığı hade-me-i hassa reîsi ve doğancı İbrahim'i¹⁴⁹ nasb etmiştir ki, bu zât o zamandan itibaren Rumeli

«Cenâb-ı emâret-meâb, hükûmet-inti-sâb, İsmail bin Şeyh Haydari's-Safevî erşedehu'llah» diye hitâb ediyor; babasının şeyhliğinin hatırlatılması ve «erşedehu'llah» (Allah irşâd eylesin) ta'bîri İran hakkında iyi niyetler besle-nilmediğini açıktan açığa göstermektedir. Şâh ise, oldukça ta' zimli (saygılı) yazmıştı. Şîrvân-Şâh'm nâmesi tarihsizdir; 14 Muharrem 930 tarihli cevâbı s. 475 ve 476'dadır. «Cenâb-ı emâret-meâb, tarîkat-intisâb, şeyh İbrâhîm Beğ» şeklinde hitâb ediyor.

¹⁴⁶ Ferdî, va: 82, Venedik elçisi Pietro'nun 6 Kanun-ı evvel raporunda «yirmi kişi» denilmiştir, Marlî Sanoto, c. 35.

¹⁴⁷ Karamsin, Rusya Târîki, 7, s. 143. Marini Sanoto, agc.; Venedik elçisinin beyân olunan raporu İran elçisiyle birlikte Rusya elçisinden de bahseder. Venedik elçisi, Süleyman'ın tabiatı hakkında «Non, 6 Sodomlta co-me 11 aîtri Sîgnori Türeni, e ama la glusblzla.> der.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/25.

¹⁴⁸ Celâl-zâde, Ahmed Paşa'nın iftiraları hakkında pek serbest bir sefkide fikirlerini beyfın eder, varak: 77. Süleyman'ın saltanatının ilfç vekayii hak kında az i'tim&da lâyük olan Almosino, 104-114. sahifelerde hikâye eder ki: Fiyale (Pîrî Paşa demek ister), Selimin giydirmek istediği zehirli elbiseden muhafaza etmek suretiyle Şehzade Süleyman'ın hayatını kurtar-, mis; l&klm İbrahim, Almasino'nun sandığı gibi İstanbul sarayında değil. Ma* nîsa'da Süleyman'ın yanında bulunduğu düşünülünce, bu hikâyenin asılsız olduğu anlaşılır.

Peçevî, Pîrî Paşa'nın Rodos seferindeki gayreti -düşmanlarının fesatçılıklarından dolayı- pek teşekküre değer olmadığından, İstanbul'a geldikten sonra, eskiden Mısır'dan bu tarafa sürgün edilmiş ve cülûsda affedilmiş olan zavallıların birçok mallarını aldığı dair Ahmed Paşa tarafından yapılan telkinler üzerine «teftiş olunmak» ferman buyurulduğunu, müfettiş tâyin olunan Fenârî-zâde Muhyîd'dîn'in şer'e aykırı bir çok maddeler ileri sürdüğünü, fakat Ahmed Paşa'nın da emeli olan sadârete nail olamayıp, bu hizmetin «Harem-i hümayûnda olan oda-başığına iç şâhinciler-âğalığı zamîme olunan İbrâhîm Paşa'ya» verildiğini yazar (s. 79). Süleymân-nâme'de Kara Çelebi-zâde şöyle yazar: «İfşâd-ı hussâd-ı bed-nihâd ile ba'de'l-azl keş-me-keş-i teftiş mübtelâ olup... defteri â'mâlinde vaz'-engûşt i'tirâz olına-cak madde bulunmamağın ta'fîn-i havâss-i tekaüd ile nev'an tatyib buyuruldu.» (s. 199).

¹⁴⁹ Solak-zâde, varak: 102. Ferdî, varak: 80. Celâl-zâde, varak: 78. Cenâbî, (Viyana Kütüphânesi'nde, nu: 469), s. 428. Hasoda-başı ve iç şâhinci ağası İbrahim'in 13 Şa'bân 929'da Rumeli beglerbeği ve vezîr-i âzam makamına yükseltildiğini yazar. Cenâbî, yalnız oda-başı unvanını verir. Bu müverrihin ancak fihristine müracaat etmiş olan ve has-oda-başı nâmı ile bir mansıb olduğuna hiç şüphesiz vâkıf bulunmayan Kantemir, İbrâhîm'in âdî bir yeniçeri neferi iken vezîr-i âzam olduğunu - beyân eder. Miniyö, Kantemir'in ifdâesindeki yeniçeri'yi görünce, bir yeniçeri isyanı icâd ederek, bunların odabaşısı olan İbrahim'in (hâlbuki İbrâhîm Paşa hiçbir vakit yeniçeri ocana mensup bulunmamıştır) bu isyanı bastırdığını ve hareketinden dolayı vezîr-i âzam tâyin edildiğini söyler. Bu müellifin sözüne göre bu isyan da, Pâdişâh'ın Rodos'un yağma edilmesine mâni olmasından çıkmış. Yine aynı müverrih, ondan sonra Mustafa Paşa'nın vezîr-i âzam olduğunu ve kazığa bağlandığını hikâye ederek, Lafonten'e nazire yapar. Bu cezanın ikinci vezîr Mustafa Paşa'nın Mısır'a gidişi sırasında - gözden düşmüş olan Yaylak Mustafa Paşa

beğlerbeğliğini de vezîr-i âzamlığa ilâveten hâiz olmuştur (13 Şa'bân 929-27 Haziran 1523). Parga gemicilerinden birinin oğlu ve gençliğinde mahir kemancı olan îbrâhîm, Türk korsanları tarafından tutularak Manisa civarında bir dul kadına satılmıştı. Bu kadın genç kölenin tabîî güzelliği ve hünerini, gayet güzel giyindirmek ve i'tinâ ile terbiye etmek suretiyle ortaya çıkarmıştı. O zaman henüz ve-liahd bulunan Şehzade Süleyman bir gün gezerken, keman çalmakta bulunan İbrahim'e tesadüf etti. Genç kölenin hüner ve zekâsına o kadar meftun oldu ki, o vakitten beri kendisine ayrılmaz bir dost ve cülusunda hademe-i hassa ve doğancılar reisliğine tâyin etti.¹⁵⁰ İbrahim'in her gün artmakta olan nüfuzu -Rodos seferini münâsip görmemekle idbârı-nı ta'cil etmiş olan-Pîrî Paşa'nın geçmiş hizmetlerine mukabil gelmekte te'hîr eylemedi. Vezîr-i âzamin o vakitsiz gözden düşmesi sebebiyledir ki, seferin başkumandanlığı kendisine uygun görülmemişti. Ahmed Paşa'nın hırslı ve şedîd tabiati Pâdişâh tarafından İbrahim'e gösterilen tercihe mütehammil değildi; Pîrî Paşa azl olununca, ikinci vezirlikte bulunması cihetiyle vezîr-i azamlık makamı usûl bakımından kendisine verileceğine inanıyordu. Süleyman'ın gözdesinin muzafferiyetine her ân şâ-hid olmamak için Mısır valiliğini istedi; Ahmed Paşa ile İbrahim'in rekabeti dîvân-ı hümayûnda elîm bir manzaranın doğmasına yol açtığı ve onun Mısır'a gitmesi şu hâle son vereceği için, "Pâdişâh, Ahmed Paşa'nın arzusunun yerine getirdi."¹⁵¹

Kırım'da Hanlık Mücadelesi

Kırım Hânı Mehmed Giray'm, saltanatının sekizinci ve ömrünün 58'-inci senesinde vefatı vukua geldi. Gerek o, gerek kardeşi Kalgay, kendisinin iki oğlu Gazî Giray ve Baba Giray taraflarından ihdas olunan bir gece isyanında hayâtı terk ettiler (929/1522). Bu katmerli cinayetten sonra iki hân-zâde, mağdurlarının hükümet ve emvalini aralarında taksim ettiler. Gazî babasının, baba da amcasının unvanını aldı. Şîrîn Beğ, diğer tâbirle baş sancak-beği olan Memiş, Kırım Hânlığı'nın Kalgay'dan sonra en büyük

hakkında icra olunmuş olması muhtemeldir. Ancak Avrupa müverrihleri bu iki Mustafa'yı birbirinden ayırmamakla beraber, ikisini de sad-râzamlı karıştırırlar.

¹⁵⁰ Spandojno, s. 100, Parga'da doğduğunu söyler. Venedik elçisi Flyero Zen, İbrahim'in, veladeti, terbiyesi ve saraya girmesi hakkında Venedik Sena-tosu'na mufassal bir rapor göndermiştir. 6 Kanun-ı evvel tarihli ve Ma-rîni Sanoto'nun 35. c.'nde dercedilmiştir.

¹⁵¹ Ferdî, varak: 80. Solafe-eâde, varak:: 102. Celal-zâde, ya: 78.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/25-26.

me'mûru bulunduğundan, şu hdâiseye dâir bâb-ı devlete bir arîza takdim ederek, gaasıbın yerine, kardeşi Mehmed Giray tarafından rehin olarak İstanbul'a gönderilen Saadet Giray'm tâyinini Pâdişâh'dan istirham etti. Saadet Giray, yeniçeriler canibinden de himaye görerek Kırım Tahtını zabt ve yeğeni Gazî Giray'ı Memiş Beğ'in arzusu veçhile «kal-gaylığa» (Kırım velîahdlığı) nasb eyledi. Tatarların idare usûlüne göre kalgay mansıbı dâima, hükümette olan hanedanın en kıdemli azasına, yâni hân'ın ya bir amcasına, yâhud bir kardeşine verilmek lâzım geleceği cihetle, buna mugayir olan o tevcih yeni karışıklıklar yarattı. Altı ay sonra, Gazî Giray -ki henüz 21 yaşında idi- biraderi Baba Giray ile birlikte bayram tebriki için hanın huzuruna çıktıkları sırada îdâm olundular. Saadet Giray kalgaylığa yeğeni Devlet Giray'ı intihâb etti. Lâkin, az vakit sonra tslâm Giray, kardeşi Gazî'nin intikamını almak üzere milleti ayaklandırarak, hükümeti ele geçirdi. Saadet Giray, yedi sene daha İstanbul'da, Pâdişâh'ın verdiği tahsisat ile yaşayarak Eyüb Oâmii'ne defn edildi (944/1537).¹⁵² İslâm Giray, kalgaylığı kardeşi Özbek Giray'a verdi; lâkin Özbek, Sultân Süleyman'ın teveccühünden düştüğü için bir sene sonra onun yerine Mengli Giray'ın oğlu Sâhib Giray tâyin edildi. Mehmed Giray, hükümeti eline alıp da, memleketin asayişini bütün kardeşlerini ortadan kaldırmak suretiyle te'mîn etmek istediği zaman, henüz çocuk yaşta olan Sâhib Giray Kazan'a iltica ederek ölümünden kurtulmuştu. O vakitten beri Nogaylar¹⁵³ onu kendilerine hân seçtiler. Sâhib Giray'm Kırım Hanlığı'na cülusu ile neticelenen ahvâlden aşağıda bahse-deceğiz.¹⁵⁴

¹⁵² Es-Seb'ü'l-Yesir, itaMnski'nin el yazısı kitabı, varak: 61-64.

¹⁵³ «Es-Seb'ü's-Seyyâr» adlı eser, Nogaylar'la birlikte muharebe eden aşiretler arasında Sırlas ve Âs kabilelerini sayar. Bunun mukaddimesinde (varak: 9), Çin neslinden olmak üzere aşağıda zıkr olunacak Tatar ve Türk kabileleri sayılmıştır: Mun-suk (Muncuk), Sedestân, Kumarı, Sakalibe (Slavlar), Hâlic (Halaçlar, Kalaçlar), Hazar (Evlâd-ı Yâfes), Hitayî, Corce, Si-ruk, Kumak, Bahşân, Bulgar, Tas, Atlas, Âs, Ye'cüc, Me'cüc. Müncine neslinden olmak üzere şunları zikreder: Tutek, Çıgılı (Çiğil?), Perşagan, Ablak (Yâfes'in diğer evlâdı). 13, sahifesinde şu kabileleri sayar: Tatar, Moğol, Karayet, Nayman, İnkut, Tunkut, Yekrin, Kırgız, Çalayır (Celâyır), Sunyet (Sü-nit?), Merkit, Kirlot, Turgud, Ayrat (Oyrat), Bargout, Tam-kalık, Tolas (Töles?), Yarlık, Komat, Herçin, Hermoçin, Or-şut, Kitmin, Tüрман (Toraman?), Sakayet, Pise.

¹⁵⁴ Halîm Giray'm 1226 târihinde telif ettiği Gülben-i Hânân (Tâ-rihi: Hoş-ter oldı gül jâle-dârdan/ Bitdi nihâi Gülben-i Hânân rabî'de 1226 Sürûrî)*a göre (İstanbul basımı 1287, s. 11-15) Kırım'da «kalgaylık» mansıbı Mehmed Giray Hân'dan başlar. Pederi Mengli Giray Hân bir akma giderken «Yerinize kimi bırakacaksınız?» diye sorulduğunda «Oğlum Mehmed Giray kalgay (kalsın)» (kalgay: kala, kalsın demektir) demişti. Döndüğünde oğlunu hükümetten mahrum etmek istemedi; «Kalgay Sultân» unvanını vererek Kırım'm Akmesicid kasabasını kendisine hükümet merkezi olarak gösterdi. İstanbul'dan da Mehmed Giray'a velîahd olmak üzere berât verildi. Gülben-i Hânân, bahsedilen ihtilâlde (Zilhicce 929) Nogay emirlerinden «Mamây» (Hammer* in «Memiş» dediği) ve «Şıgum» beğleri öne sürerek bunları kelb-i akûr (kuduz köpek) vasfıyla yâd eder. Mehmed Giray'a halef olan Saadet Giray, Sultân Selim'in maiyyetinde bulunmuş, onunla birlikte İstanbul'a gelmişti. Pek zengin bir kütüphane sahibi imiş. Onun halefi Sâhib Giray Hân'ın evvelce Kazan Han-ı'na intihabı, Kazan Hân'ın İçim Hân'ın çocuksuz vefatından doğmuş olduğu ve Sâhib Giray*ın orada îrad bulamadığından hacc bahanesiyle bu tarafa savuştuğu Gülben'in verdiği izahattandır.

Hayrbay'ın Vefatı Ve Mısır'da Vâlî Hâin Ahmed Paşanın İsyanı

Hayrbay, Gazâlî'nin isyanında Pâdişâh'a sâdık kalmış ve gördüğümüz veçhile Rodos'taki orduya yedi Arab şeyhi kumandasında 3.000 kişilik bir yardımcı kuvvet göndermişti.¹⁵⁵ Lâkin cinayetine ortak olmaktan çekindiği Gazâlî'nin sonunu haber alınca derin bir mahzunluğa düştü.¹⁵⁶

Ömrünün sonuna yaklaştığım hissederek bütün kölelerini âzad ederek-, birçok hayrat te'sîs ve bunlara tahsisat tâyin etti. Pekçok emlâkini vakıf yaparak, bunların sağlayacağı menfaatleri oğullarına ve Memlûk Sultânı Nasır bin Muhammed Kalavun'dan dul kalan ve Sultân Gûrî ile evlenmekten imtina etmiş olan zevcesine vasiyyet etti. Hayrbay'm son hizmeti 20 yelkenden mürekkep bir donanmanın teçhizidir ki, bu gemiler dâmâdı Kaytbay kumandasımda, henüz Rodos'da bulunan Pâdişâh'a taze asker ile Müslümanlar için zafer sermâyesi olmak üzere «Ukab» isimindeki Peygamber'in sancağını getirmişlerdi¹⁵⁷

Yukarıda yazıldığı üzere Süleyman, Hayrbay'ın vefatını adaya çıktıktan on hafta sonra Rodos hisarları önünde haber alarak, eniştesi Mustafa Paşa'yı Mısır valiliğine tâyin etti.¹⁵⁸ Mustafa Paşa, Canım ve înal nâmında - kötü fiilleri cümlesinden olmak üzere Arab şeyhi Hasan Merrî ile onun amcasını öldüren- iki kâşifin (yâni Mısır beğlerin-den ikisinin) isyânıyla uğraşmağa mecbur oldu. Yeniçerilerle, bir fırka tirendaz (okçular) ile âsîlerin

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/26-27.

¹⁵⁵ Gazâlî'nin vefatına dâir Venedik elçisinin raporunda (Marini Sanuto, c. 30) Dervez (Derûz?) emîri Kaasım Beğ'den naklen mühim ma'lûmât vardır: «Li (Gazali) sopragionse in cam-po 7 capi de la gente araba nominata Naboles (Nablus) con 3.000 persone, dove fu scoperto come detti capi erano sta man-dati per Chairbeg con ordine, che dovessero interdarsi coi Turchili venne lettera del Sofi per la quai fu molto ripreso esso. Gasali, che senza aver data notizia alla sua Signoria et altri amici sehavea mosso, - mando la sua donna e fioli al castello Karak, 8 giornate distante da Damasco.»

¹⁵⁶ Solak-zâde, Mısır târihlerinden naklen yazar ki: GazâlTnin öldürüldü* gü gün öğle ezanı sırasında Ezher C&mii önünde bir adam yüksek sesle «Yâ ma'serü'l-müsUmîn! Bu gün, bu saat Gazâlî'nin bası, Ali nâmında birinin kinciyle Sultân Süleyman'ın dergahına gönderildi.» diye bağırmiş. Birkaç gün sonra Şam'dan gelen ulaklar Gazâlî'nin gerçekten o ffln öldürüldüğü haberini getirmiştir. Hayrbay da Bâb-ı ZÜveyle'ye defa olunmuştur. Mütercim.

¹⁵⁷ Süheylî, varak: 51. ŞûJcrî, varak: 105. Bugün «Sancâk-ı Şerif» denilir.

¹⁵⁸ 9 Ağustos'ta 24 kadirğadan mürekkep olan donanma Rodos karşısında demir attı; 22 Teşrîn-i evvel'de Hayrbay'ın vefatı haberi alındı. Rûz-nâme-i Süleyman! ve hattâ Süheylî ve Şük-rî, vezir Mustafa Paşa ile kapdân Yaylak Mustafa Paşa'yı Mustafa ismi altında ayırmaksızın zikrederler. Avrupa müverrihlerinin bu iki şahsı karıştırmaları bundan kaynaklanır; o müverrihler bir taraftan da bunları vezir-i âzam Piri Paşa ile karıştırırlar. İki Musta'mn bu müverrihlerce aynı kişi zannedilmesinde aşağıdaki durumların dahil olması melhuzdur: Bunlarm ikisi de Bosnalı olup, ikisi de saraydan yetişmişti. İkisi de saraydan evlendirilmişti; biri Sultân Süleyman'ın bir hemşiresini, öteki Şâh-Hübân nemında bir cariyesini almıştı. Kapdân Mustafa Paşa'nın sonraları vezir olması haremi sayesinde, iki Mustafa'nın ikisi de birer cami yaptırmışlardır. Birinin Gëgbüze'de, diğerinin Gelibolu'dadır. Âlî'nin Defter-i Vüzerây-ı S ü ley m ân'ı ine müracaat.

üzerine yürüyerek mağlûb etti; iki reisinin başını Kaahire'de Bâb-ı Züveyle'nin mazgallarına diktirdi.¹⁵⁹ Az bir müddet sonra Mustafa Paşa, haremi Sultân'm ricası üzerine, İstanbul'a getirildi. Sultân, Pâdişâh'a talihsizliğinden şikâyet etti: Evvelâ Se-lîm tarafından bostancı-başıya nikâhlandığı halde onun, babasının emriyle îdâmı felâketine uğramıştı; şimdi de Mustafa'ya verilir verilmez, zevcinin kendinden uzaklaştırılmasıyla dulluğa mahkûm oluyordu.¹⁶⁰ Mustafa'nın yerine rikâb ümerâsından, adıyla anılan mahallenin müessisi Güzelce Kaasım¹⁶¹ tâyin edildi. Lâkin Kaasım, tâyininden birkaç ay geçer geçmez Mısır Valiliğini --sonraları «Hâin» lâkabım almış ve Osmanlı târihlerinde bu suretle yâd edilmiş olan- Ahmed Paşa'ya terke mecbur oldu. Ahmed, vezîr-i âzam mansıbını kaybetmiş olmasına karşılık, Mısır Sultanlığını gasb etmek istedi. Fakat Memlûkleri kazanabildiyse de yeniçerilerin sadâkatini bozmadı. Mısır büyük timarlarını tasavvurlarına âlet olan sefillere verdi. Kaahire kalesine sahip olan yeniçerilerden kurtulmak için alenî ve gizli her türlü vâsitalara teşebbüs etti; lâkin entrikaları hiçbir netice vermedi. Beklediğine nail olamayınca, altı aydır hiyanetine perde ittihaz ettiği maskeyi kaldırdı, ordugâhını Anbâbe'de te'sîs etti ve payitaht kalesini muhasara etti. Yeniçeriler bir yürüyüş yaparak gösterdikleri cesaretle hâtıralara nakşedilmiş olan bir muharebede, âsîlerden dörtbinini öldürdüler. Ahmed Paşa, Memlûk emirlerinden Celâleddîn adında birinden, kale içine giden ve iki asırdan beri unutulmuş eski bir su yolu bulunduğunu haber aldı. Bu ümîd olunmadık muvaffakiyet vâsitasından istifâde ederek, memlûklerini kaleye soktu ve yeniçerileri katliâm ettirdi.¹⁶² Ahmed, Mısır'a mâlik olunca «sultân» unvanım ve îslâmiyet'in iki hakk-ı saltanatını (hutbe ve sikke) aldı (Kânun-ı sâni 1524).¹⁶³ iskenderiye ile bütün sahil elinde olduğu için, Mısır ile devlet merkezi arasında muvasalatı kesmek kolay oldu. Bununla beraber, onun azliyle yerine -Mustafa Paşa'nın valiliğinde Arablar*ın isyanım büyük muvaffakiyetle bastıran- yiğit Kara Musa'nın tâyin olduğunu bildiren Pâdişâh'm fermanım getirmekte olan gemiyi eline geçirdi. Yeni vâlî ile

¹⁵⁹ Solak-zâde, varak: 102, Ferdî, varak: 77, Süheylî, varak: 52, Şükrî, varak: 106.

¹⁶⁰ Spandojino, varak: 99.

¹⁶¹ Alî, Ferdî; Süheylî, varak: 53. «Nîlzhētü'n-Narirtın» ile diğer Mısır târihleri, Kaasım Paşa'yı valiler cedvelinde unutulmuşlardır. Tertîb târihiyle Mustafa ve Ahmed Paşalar arasındadır. Hacı Kalfa'nın Takvimü't-Tevârîh'inde vardır, s. 218.

¹⁶² Solak-zâde, varak: 102. Ahmed Paşa İstanbul'dan 20 Ramazan'da hareket etmiş ve 8 Şevvâl'de Kaahire'ye varmıştır. Ferdî, varak: 84. Süheylî, va: 53; Şükrî, varak: 106. Ali, varak: 225. Martni Sanoto*da, c. 35, Gırlid Venedik elçisinin raporu: «Tuttl da Turehia sonos ta tagllatl a pezzL»

¹⁶³ Ferdî, va: 85. Celâl-zâde, varak: 74. Solak-zâde; varak: 102, Süheylî, va: 53. Şükrî, va: 107. Abdülazîz, varak: 58.

fermanın hâmile olan çavuşu öldürdü. Ahmed, Osmanlı Pâdişâhları gibi üç vezîr bulundurmak isteyerek, Mısır'ın idaresini bunlara taksim etti. Lâkin bunlardan Mehmed Beğ, Pâdişâh'a sadâkatle, Ahmed'e vefasızlık gösterdi. Ahmed'i kaldırmak için her tedârîki gördükten ve Kaahire evlerinde birkaç yüz asker sakladıktan sonra, gaasıbın kaleden inip de şehirde hamama gideceği bir zamanı bekledi. Girdiği mahal «Allahü yen-surü's-Sultân Süleyman!» sadâlanyle basıldı. Ahmed, tıraşı yarım olduğu halde, o mahallin üzerine çıkıp kimse görmeksizin indi; atına binerek kaleye kaçtı; alelacele toplanmış birkaç askerden ibaret Mehmed Beğ takımı Ahmedle birlikte içeri girdi. Lâkin Hâin'in iç kalede yeni bir sığınak ve Memlûkleri çağırmak için vakit bulmasından endîşe ediliyordu. Her dakika, bir son olabileceği için Mehmed Beğ, saraydaki hazînelerin gâliblerin malı olacağını îlân ettirdi. Yağma hırsıslı birçok Arab'ın koşuşması için bundan müessir bir şey olamayacağından, Arablar duvarlardan tırmanarak kapıları zorladılar. Ahmed, bu karışıklık ve yağma sayesinde 20 adamıyla tanınmaksızın kurtularak, Şarkıyye nahiyesinde Benî Bekr aşiretine kaçtı.¹⁶⁴ Mehmed Beğ, Çerkeş Canım Hamravî kumandasında üçbin süvariye onun takibine gönderdi. Cânrrnı Hamravî kaçakları tu-tamadan geri dönmesi üzerine, Mehmed Beğ silâhlan mükemmel üçbin kişi ile bizzat çıkıp «Mahalle»ye gitti. Orada Arab şeyhi Haris, Ahmed'i zincir içinde teslim etti.¹⁶⁵ Hâin'in başı istanbul'a gönderildi. Pâdi-şâh'ın isyanı bastırmak için 3.000 Yeniçeri ile karadan göndermiş olduğu üçüncü vezir Âyas Paşa avdet emrini aldı; Kaasım Paşa tekrar vilâyet valiliğine tâyin olundu. Mehmed Beğ'in Pâdişâh'a sadâkati, yâhudbir hâine hıyaneti mâlik olduğu timarlara diğerlerinin ilâvesi ve Mısır defterdarlığı ile mükâfat gördü.¹⁶⁶

Dâmâd (Makbul) İbrahim Paşa'nın İzdivacı

Yine bu sırada Sultân Süleyman İstanbul'da -o zamana kadar alışılmamış bir tantana ile- hemşiresi ile yezîr-i âzam îbrâhîm Paşa'nın düğününü yapıyordu (18 Receb 930-22 Mayıs 1524). Atmeydanı'na mükellef çadırlar

¹⁶⁴ Ahmed, Bekr aşiretinin ve Memlûklerin yardımıyla Kaahire'yi ele geçirmişti, Gırd Venedik konsolosunun raporu: «Saito (Saïd) Begi tbnî Ömer namında bir Arab 80.000 kişi ile ve ibnt Bekr nâmında bir Arab da on-blñ kadar memlûk ve altı bin Zenci köle ile, ahâlinin teveccüh ve kabulüne dayanarak hiç kan döfcülmeksizin Kaahire'ye dâhil oldular.» Ma-rini Sanoto, c. 35.

¹⁶⁵ Ferdî varak: 88. Solak-zâde, varak: 102. Ali, Birinci Vak'a, El-MInhu'r-Rahtnanlye, Eb'û Sürur'un eseri; Peçevl, varak: 30.

¹⁶⁶ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/27-30.

ve Pâdişâh için bir taht kuruldu. Sağdıç vazifesi verilen ikinci vezir Ayaş Paşa¹⁶⁷ ile yeniçeri ağası saraya giderek Pâdişâh'ı, düğünü huzûruyla şerefyâb etmeğe davet ettiler. Sultân Süleyman bunları iltifatlarla kabul etti; İbrahim Paşa'yı övgüde göklere çıkararak dâvet-çileri hediyelere gark etti ve gönderdi. Yedi gün, mütemadiyen, silâhdâr-lar, sipahiler, ulûfeciler, garibler, cebeciler, topçular pek debdebeli bir surette ziyafetlere çekildiler. Sekizinci gün yeniçerilere, vezirlere, beğ-lerbeğlerine, sancak beğlerine parlak bir ziyafet verildi. Dokuzuncu gün -ki gelinin saraydan alınacağı günün arefesidir- Pâdişâh İbrahim'in sarayına gitti. Bütün hanelerin duvarlarına kıymetli kumaşlar serilmiş olduğundan Sultân Süleyman adetâ altm ve ipekten bir duvar arasından geçiyordu. Sağ tarafına müftî-i muhterem Alî Cemâlî'yi, sol tarafına genç şehzadeler muallimi Şemsî Efendi'yi¹⁶⁸ oturtturarak, mezheb mes'elelerin-den bahseden, muhtelif medreseler müderrislerinin derslerine nezâret eyledi.¹⁶⁹ Bu âlimâne sohbetler sona erince beş emîr-i âhûr evvelâ yalnız Pâdişâh, sonra ulemâ için sofrâ tertîb etti; defterdar Mustafa şerbet-dârlık vazifesini îfâ ile Pâdişâh'a yekpare bir pîrûze kâse ile şerbet sundu. Hazîne-i hümayûnda mahfuz olan bu kâsenin ilk sahibi Nûşîrevân olduğu rivayet olunur.¹⁷⁰ Ulemâ helvalar ve şekerlemelerle hânelerine gönderildi. Pâdişâh saraya avdetinde, Sultân Süleyman bir oğlu doğduğu haberiyle muştulanarak «Selim» adını verdi (24 Receb - 28 Mayıs).¹⁷¹ İki gün sonra sağdıç, cihaz nahıllanra¹⁷² götüren büyük bir alayla saray-ı hümayûndan İbrahim Paşa'nın sarayına gitti. Bu nahıllardan biri 60.000 ve diğeri 40.000 küçük parçadan mürettep olarak, üzerlerinde bin şekilde ağaçlar ve simurg¹⁷³ ve ankâ gibi

¹⁶⁷ Eski Rumeli beğlerbeğidir ki, Rodos muhasarasında Alman burcuna karşı hücumları idare ediyordu.

¹⁶⁸ Tafecvîmü't. Terârih, s. 204. (Burada yanlışlık vardır: Pâdisfih'in sağ tarafında, müftî Kem&I-pasa-zade Şemseddin Ahmed, solunda Hoca, Hay-reddin vardı. Mütercim.)

¹⁶⁹ Peçevî, varak: 31. ÂH, varak: 226. Solak-zâde, varak: 103. (Verilen ders «... Innâ caalneke halifeten fil'-ard> âyet-i kerimesinin tefsirinden idi. Mütercim, Solakzâde'den.)

¹⁷⁰ «Hazîne-i amirede olan kâse-i pîrûze ki tabağı ve serpûsî ile Nûştrev&n yâdigâridur dlyü meşhurdur, şerbet ile baş defterdar olan Mustafa Çelebi saâdetlî pâdşâha sunup andan yine gelüp ylrine oturdu.» Peçevî c. 21, s. 81. Mütercim.

¹⁷¹ Abdülazlâz Efendi, varak: 63. Celâl-zade, varak.: 82. Solak-zâde, varak: 103. Almosino, II. Selim zamanındaki vekâyî'den bizzat şahid olmak üzere bahsettiği zaman şây&n-ı mevsuk olmakla beraber I. Süleyman zamanının bütün vekâyîni karıştırır. İbrahim'in, izdivaç düğününü de oğlunun sünnet düğünü yapar. Halbuki İbrahim'in oğlu yoktu.

II. Selim'in doğum târihi Süleymân-nâme'de (İstanbul matbuu, s. 79) 930 Receb'inin 26'ncı günü olmak üzere kayıtlıdır ve bu da 30 Mayıs 1524'e tesadüf eder.

¹⁷² İnşânın kuvvetine âlâmet. «NakKnahl) katırı gibi donanmış» şeklindeki eski tabire nazaran, eski düğünlerde kızın cihazı ağaç şekline konulur ve hayvanlarla, yahud cesametine göre arabalarla götürülürmüş; fakat bunların kuvvet âlâmeti olması doğru görünmez. Mütercim.)

¹⁷³ Zend-Av*sta'nın üç başlı akbabası, Simurg, esasında üç kuş manasına; olduğundan İran esatirinde simurg'un üç başlı, yahud üç vücûdlu tasavvur olduğu anlaşılır. Burhan-ı K&Atı', simurg ve sîreng'in anka olduğunu

hayâlî kuşların resimleri vardı. 2 Şa'bân - 5 Hazîran'da Sultân Süleyman, İbrâhîm'» in bu defa Atmeydanı'na inşâ ettirmiş olduğu saraya avdetle güreş, raks, koşu, ok yansı ve şâir umûmî eğlenceleri temaşa etti. Karı-koca (gelin-dâmâd) şerefine birçok şâirlerin tanzim ettikleri kasideleri kabul lûtfun* da bulundu; Hayâlî'nin kasidesi hepsinden çok takdire mazhar oldu.¹⁷⁴

İbrahim Paşa'nın Mısır'da Asayîşi Sağlaması

İbrâhîm Paşa, mutlak kudreti, Pâdişâh ile paylaşmış addolunabilirdi. İzdivacından dört ay sonra Süleyman'ın yeni bir itimâdı eserine nail oldu: Vâlî Kaasım Paşa ve defterdar Mehmed Beğ arasında zuhur eden ihtilâfları halletmek ve ülkenin kadîm kanunlarını tekrar te'sîs eylemek üzere, donanma ve 500 yeniçeri ve birkaç bin askerle Mısır'a gönderildi (1 Zî'lhicce 930-30 Eylül 1524). Ulûferi-başı Hayreddîn, çavuş-başı Mehmed bin Sûfî, defterdar İskender Çelebi, tezkireci Mustafa, müverrih Ce-lâl-zâde İbrahim'in maiyyetinde idiler.¹⁷⁵ Sonraları reîsül-küttâb ve nişancı memuriyetlerine terfi etmiş olan Celâl-zâde Sultân Süleyman'ın padişahlık devrinin târihini yazmıştır. Devlet hiyerarşisindeki mevkii birçok vekâyide bizzat hâzır bulunmasını sağladığı cihetle, târihi müracaat ve i'timâd edilecek kıymetli eserlerden biridir. Donanmanın azimetinde Pâdişâh İstanbul civarındaki adalara kadar bizzat İbrahim'e refakatle pek meveddetkârâne bir surette veda eyledi ki, Şark milletlerinde işitilmemiş ve Osmanlı pâdişâhları târihinde başka misâli görülmemiş bir iltifattır.¹⁷⁶

Donanma Gelibolu önlerinden geçerken birkaç Acem esîri -i. Selîm zamanında, bu milletin din ve devlet düşmanı olduğu hakkında verilen fetvaya dayanılarak- Pâdişâh'ın emriyle îdâm olundu.¹⁷⁷ Süleyman'ın saltanatının başlangıcında göstermiş olduğu yüce duygular, şu suretle bir taassub ve siyâsetin te'sîri altına giriyordu.

yazıyorsa, da simurg hayâlidir. Arab'ın anka dediği kuş ise, büsbütün hayâlî nü, yoksa vaktiyle mevcûd iken kayıp mı olduğu meşkükdür. Bununla beraber bunlar başka, başka kuşlardır, Simurg, Zer oğlu Zal'ı terbiye etmişti. Mütercim.

¹⁷⁴ Âli, Peçevî, Celâl-zade. Bu düğünün tafsîlatı için Marini Şanoto'da, c. 35. İstanbul Venedik balyosunun oğluna yazdığı mektuba müracaat: «İl Sîg-nor dona 30 gardine d'asprî di 100 l'una ali Ganlzeri che andavano 8000 aile nozze in ordine del Signor, et accetto L'inyito con usarlî porole in gran laude dlbrahm, trai porvioni (çadırlar) del Sr. era l'uns di Usun Hassan l'altro del Gurl.»

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/30-31

¹⁷⁵ Celâl-zâde, varak: 81. Ali, varak: 227. Ferdî, varak: 91. Solak-zâde, varak: 103.

¹⁷⁶ Celâl-zâde, varak: 81. Ali, varak: 227. Ferdî, varak: 91, Solak-zâde, varak: 103.

¹⁷⁷ Ferdî, varak: 92.

İbrahim, Sakız'a uğrayarak Venedik me'mûrları tarafından hürmetle karşılandıktan ve bâzı hediyeler aldıktan sonra, Rodos'a yanaştı (10 Muharrem - 7 Teşrin-i sâni).

Osmanlı donanması İskenderiye'ye yelken açtığı hâlde sonbaharın rüzgârlarıyla Anadolu sahillerine düşerek, Rodos'tan hareketinden üç hafta sonra Marmaris Körfezi'ne girmeğe mecbur oldu (1 Safer - 28 Teşrin-i sâni). Senenin bu mevsiminde deniz yolculuğuna emniyet edilememesi İbrahim'i karadan gitmeğe icbar etti.

Mısır defterdarı Mehmed Emîn¹⁷⁸ idaresi zamanının hesabını vermek için İstanbul'a gitmek üzere iken, vezîr-i âzamin Lazkiye'ye geldiği haberini almasıyla, ilk tasavvurundan vazgeçti ve Suriye'ye doğru yelken açarak, İbrahim'in huzuruna çıktı. İbrahim, hareketini tasvîb etti ve Kaahire'ye geri yolladı. Mısır Vâfisi, Kaasım Paşa, kara yoluyla Şam'a kadar gelerek defterdarın idaresine isnâd etmekte olduğu hatâlar hakkında vezîr-i âzami müsaadeli bir hâkim buldu.¹⁷⁹ İbrahim'in Haleb ve Şam'da bulunuşu, bu iki şehirdeki beğlerbeğlerinin hırs ve zulmünü ortadan kaldırarak, kendilerini halk için selâmet olacak şekilde, korkuttu.¹⁸⁰ Vezîr-i âzam geçtiği bütün yerlerde gösterdiği bî-teraflik ile ahâlînin duasına mazhar oldu.

İbrâhîm Paşa'nın Kaahire'ye girişi (24 Mart 1525) o kadar tantanayla vukua geldi ki, bütün Çerkeş sultânlarının ihtişamlarının hâtıraları yanında sönük kaldı. Ağır elbise giymiş 5.000 yeniçeri, sipahi, memlûk alay teşkil ediyorlardı. Bu münâsebetle Pâdişâh'ın kendisine vermiş olduğu at takımları 150.000 altından ziyâde bir kıymette idi. Süvarilerinin mızrakları - Osmanlılar'ın millî renklerine mugayir olarak- mavi ve beyaz idi. Vezîr-i âzamin hademesi hademe-i şâhâne gibi sırmalı serpuş ve elbise giymişlerdi. Maiyyetindeki memlûkler de böyle giyinmişlerdi.¹⁸¹

İbrahim'in Mısır'da geçirdiği üç ayın her günü, türlü âdilâne ve lu-tufkâr icraatlarla nazar-ı dikkatleri celbetti. Memleketin ihtiyâçlarına göre yeni kanunlar vaz* etti ve eskilerini tâdil etti. İdarenin yaralarının ıslah edilmesi

¹⁷⁸ Bu defterdar «nüzl-emîni» olacaktı ki; askerın levazım memurudur; «konaklama memuru» demektir.

¹⁷⁹ Ferdî, varak: 95 ve 96.

¹⁸⁰ Celâl-zâde, Solak-zâde, Alt, Ferdî. Olftl-zâde'nın naklettiği bir feonuşma-ya nazaran vezîr-i âzam, KaasraVm beglarbegl Sinancık'dan hediye almasını takbih etmiş ve eğer davacısı zuhur ederse, bunların kendisini kurtaramıyacağını söylemiştir.

¹⁸¹ Marini Sanuto tarihi, c. 39: «Entro con nestimabile pompa. Li Qerchessi Janizeri, Sipahi da 5.000, vestiti d'oro, cavalio d'oro e gioje fornimento dato dal Sr. costa 170 mille ducati veneziani; per il suo campo di cavalli 4.000 ben vestiti, ban-diera azur e bianca, poi li garzpni del Sr. vestiti d'oro con Ser-cola (külâh) d'oro; - mostra nomo di gran condizione e in-gegno.» Celâl-zâde'nın yazdığı 8 Cumade'l-uhurâ târihi yanlışdır; çünkü birkaç satır yukarıda Pâdişâh'ın gidişini o ayın 18'-inde gösterir.

hususlarıyla aralıksız çalıştı. Benî Havâre¹⁸² ve Benî Bekr ismiyle anılıp hıyanetle itham olunan aşiretlerin şeyhleri asılarak ceza gördüler, tâ vahalara ve Habeş'e kadar Aşağı ve Yukarı Mısır'daki diğer Arab aşiretleri reislerine, Pâdişâh'a itaatle sadâkatlerine yemîn etmeleri ihtar olundu. Şehirlerde dellâllar dolaşarak, hükümetten şikâyeti olanları, ne zulüm gördüklerini bildirmeğe davet ediyordu. Borç yüzünden hapse atılmış fakirler salıverildi. Çocukların yetişmesi ve iaşesi için husûsî nizamlar konuldu.¹⁸³

Îbrâhîm, kalede, vâlî konağının karşısında hükümet hazînesini muhafaza için iki kule yaptırdı. Nü Mikyası yanındaki yarı harâb Amr bin Âs Câmi'i'ni masraflarını kendisi vermek suretiyle tamir ettirdi. Vergi defterleri Sultân Kaytbay ve Gurî zamanlarındaki hallerine konuldu.¹⁸⁴ Defterdarın hesabına göre îbrâhîm -idare masrafları çıktıktan sonra- Mısır'dan bâb-ı devlet için tahsil olunacak meblâğı 80.000 duka¹⁸⁵ olarak tesbît etti. Umûmî idare bu suretle düzelme yoluna girmekte iken, ga-ribler kumandanı Şücâ' Ağa, îbrâhîm Paşa'nın Mısır valiliğine münâsib gördüğünü tâyîn ederek, mümkün olduğu kadar sür'atle İstanbul'a avdet etmesini emreden Pâdişâh fermanını hamilen Mısır'a geldi.¹⁸⁶

Vezi'r-i âzam, ülkenin idaresini Suriye beğlerbeği Süleyman Paşa'ya bıraktıktan sonra 22 Şa'bân 931 (14 Haziran 1525)'de Kaahire'den çıktı. Şam'dan geçerken Venediklilef'in imtiyazlarını ve muafiyetlerini¹⁸⁷ te'yîd etti. Kayseri'de ikameti esnasında, Dulkadir Türkmen beğlerin-den alınmış olan timarları iade etti (7 Eylül) ve Kaahire'ye girdiği zamankinden ziyâde debdebe ile İstanbul'a dâhil oldu.¹⁸⁸ Pâdişâh muhafız askerleriyle vezirler

¹⁸² Süleymân-nâme'de (s. 77), Havâre Urbanı Beği «Amr» oğlu Şeyh Ali ile Urban şeyhlerinden Bakr-oğul Ahmed olmak üzere görünürler. Birincisinin Bâb-ı Züveyle'de asıldığı tasrih olunmuştur. Bu iki adamın idftmı emsali için İbret olmuştur.

¹⁸³ Celâl-zâde, varak: 88 ve 89. (Salıverilen mahbûsların borçları alacaklılarına ödendi, Süleymân-nâme, s. 78. Mütercim).

¹⁸⁴ Celâl-zâde, Solak-zâde, varak: 104. Âli, varak: 227, Süleyman saltanatından Onüçüncü vak'a. Dljon (Digeon)'da Kanun-n&me-i MisU"a; «Ha-nedân-ı OsraAnl ve Mısır Hükümeti Huiasa-J Vekayi'i Mukaddfesisiyle, Teni 1113% ve Arab HÜkay&ti» eserine, Paris, 1781, müracaat. Fransa Enstitüsü muhtıralarında Mösyö Do Sasi'nin «Mısır'da Arazi Tasarruf Hakfcınn Gelişmesi Seyrl»ne dâir üç muhtırasına müracaat, c. 1, c. 7. (Münşeat-ı Feridun'un 2. cildinde «er-Risâlett'l-Mısıryye fi MenâU'u'd-Dfvanfarfiyye de müracaat. Mütercim.

¹⁸⁵ Solak-zâde, Celâl-zâde, Âli, Pecevf, Lûtfi.

¹⁸⁶ Yine onlar.

¹⁸⁷ Kapitülasyonların târihi için nazar-ı dikkate alınacak malûmattandır.

¹⁸⁸ Marini Sanoto, c. 40. «Ayaş Bascia andava avanti poi Mustafa Bascia poi lui solo fra i Solachi -presento Sdg. una capo d'oro con, gioje compra-ta 200.00a zeccheni- un diamante di 58 carati costa 30 m. 2. Uno di ca-rati 21 costa 16 m. Z. 3. Uno di 11 carati coeta 18 m. Z. Un semerraMo 15 m. Z.- Cosnandamento dato da ibrahim Bascia ai Batki di venzia in Damusco.» (Venedik elçisinin rapora).

dört günlük yoldan istikbâl ve zât-ı şâhâne tarafından -kıymetli taşlarla müzeyyen takımı 200.000 duka kıymetinde- bir Arab atı hediye ettiler. İbrahim de avdetinde Pâdişâh'a o kıymette bir serpuş takdim etti. Dört gün sonra dördüncü bir şehzade dünyâya gelerek Sultân Süleyman'ın Mısır gailisinin sükûn bulmasından ve nedîm-i hassının vusulünden dolayı hâsıl olan memnuniyeti bir kat daha artmış oldu (14 Eylül).¹⁸⁹

YİRMİALTINCI KİTAP.....

Dâmâd Ferhâd Pasa'nın İdamı

¹⁸⁹ «14 ErLül'de Padlsahm Wı oğlu dünyaya gelmiştir ki, dördüncü erkek çocuğudur; birincisi 8 yaşındadır.»
Marini Sanofco, a.g.c.
Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/31-34

Yeniçerilerin İsyanı.....	
Ecnebî Devletlerle Dostane Münâsebetler.....	
Hırvatistan'da Muharebeler	
Macaristan'ın Fethi	
Mohaç Meydan Muharebesi Ve Neticeleri.....	
Kalender İsyanı Ve Bastırılması.....	
Kaabız'ın Muhakemesi	
Bosna, Macaristan Ve Dalmaçya'da Fetihler	
Zapolya Ve Ferdinand'ın Elçileri	
İbrahim Paşa'nın Seraskerliğe Getirilmesi	
2. Macaristan Seferi	
Viyana Muhasarası.....	
Kuşatılmanın Kaldırılması	
Akıncılar Orta Avrupa'da.....	
Ricat Sebepleri	

YİRMİALTINCI KİTAP

Dâmâd Ferhâd Pasa'nın İdamı

Sultân Süleyman'ın saltanatının şu zamanında ecnebi devletleriyle diplomatik münâsebetlerinden bahsetmeden evvel, vezîr-i âzaminin Mısır'a gidişyle dönüşü arasında meydana gelen ve dönmesini gerektiren vak'alara dönelim.

Ferhâd Paşa, Rodos seferi esnasında, tamâ'mı ve hunhar tabiatını Dül-kadir beyliğinde Şehsuvar Hanedanını söndürmekle teskine çalışmış ve idaresine emânet edilen vilâyette kendisini validen ziyâde cellâd sıfatıyla göstermeğe devam etmişti. Mezâlimi ve altıyüzden ziyâde şahsı haksız yere öldürmesi «intikam!» diye feryâd ediyordu.¹⁹⁰ Sultân Süleyman, Asya'dan kendisine erişen mütekerrir şikâyetler üzerine Ferhâd Paşa-yı azl etti. Lâkin Valide - Sultân'ın ve mücrimin zevcesi olan hemşiresinin ısrarlarına dayanamıyarak, 7.000 akçe ile Semendire eyâletine gönderdi. Hiç şüphesiz ki, bu kadar tahsisatın irtikâbına son vereceğini ve hükümet merkezinin yakınlığının insafı bir idareye saik olacağını ümîd ediyordu. Lâkin Dalmaçyah'mn aslen kötülüğe meyyal olan tabiatını hiçbirşey ıslâh edemezdi; yeni eyâleti halkını evvelki eyâleti ahâlisi gibi tazyik ederek gazab-ı şahaneyi davet etti. Pâdişâh, bunda dahî sapmaz adaletinin yeni bir delilini göstererek eniştesi olduğu halde Ferhâd Paşa'yı îdâm ettirdi (4 Muharrem 931-1 Teşrîn-i sân! 1524).¹⁹¹

Yeniçerilerin İsyanı

Bu şiddet numunesi ve Suriye vâlîsi Hurrem Paşa'nın azliyle yerine donanma kapdânı Süleyman'ın nasbi, devletin büyük memurları üzerinde müsbet bir tesire yol açtı. Pâdişâh, vezîr-i âzamin azimetini müteâkib, payitahtından çıkıp, kışı, ilk defa olmak üzere Edirne'de geçirmeğe gitmişti. Dîvân'a yalnız haftada iki gün riyaset ederek ekseri vakitlerini avda geçirirdi. Memleketin idaresi üzerinde mülk sahibinin (devlet sahibinin) kudretli eli

¹⁹⁰ Ali, varak: 229, Süleyman'ın Saltanatından 11- vak'a. Ferdi, varak: 74 ve 99. Solaik-zade, varak: 104. Celâl-z&de, va: 90; Peçevî, varak: 31.

¹⁹¹ Marini Şanoto'da, c. 41, Venedik elcisi Pihero Bragadino'nun 1526 tarihli raporu: «Ferhâd Bassa, fucugnado del Sgr., mediante la moie e la madre sost enuto, ha perso il Ghazali, Alaeddule sua moglie sorella, del Signor bellissima donna vestita di negro.»¹⁹¹

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/35.

hissedilmediğinden, işlerin cereyan tarzı bundan müteessir olmakta gecikmedi. Özellikle İstanbul'da yeniçeriler kendilerinin ve Pâdişâh'ın hareketsiz bulunmasından dolayı söylenmeğe başladılar. Sultân Süleyman Edirne'den avdetinde saraya gitmeyip de Kâğıdhâne kasrında kalması üzerine, bu sessiz hoşnûdsuzluklar açık bir isyana dönüştü.¹⁹² 25 Mart 1525, yâni Pâdişâhın vusulünden üç gün sonra¹⁹³ yeniçeriler İbrâhîm Paşa'nın Ayaş Paşa'nın, defterdarın hanelerini, Gümrüğü, Yahûdî mahallesini yağma ettiler. Süleyman fırtınayı varlığıyla yatıştırmak için saraya koştu. Fesadın tertipçilerinden bırakçı, asker nâmına Pâdişâh'tan hediye talebine cür'et ettiğinden, üçünü kendi eliyle öldürdü. Lâkin oklarını üzerine doğrultmuş olan arkadaşlarının tehdidi üzerine çekilmeğe ve muvafakat göstermeğe mecbur oldu. Tam zamanında dağıtılan 1.000 duka isyanı bastırdı. Ancak yeniçeri ağası Mustafa ile si-pâhî ağası ve birçok zabıtlar fesadı tahrik etmiş veyâhud müsâid bulunmuş olmak şübhesiyle, bir takımı azledildi ve bir takımı da idam edildi.

İbrahim'in çağırılması¹⁹⁴ ve bu vahşî milis askerinin savaşçı ve yağmacı tabiatını işgal için sefere karar verilmesi sebeplerini, yeniçerilerin intizamsızlığında aramalıdır. Süleyman'ın cülusundan beri devletin en korkunç iki komşusu olan «şîî» Acemler ve «gayrı müslim» Macarlarla sulh ahidnâmesi imza olunmamış ve her nekadâr bâb-ı hümayûn bu iki hükümetle alenî muharebede değilse de, düşmanlık hiçbir vakit büsbütün kesilmemişti. Safevî Hanedanı müessisi Şâh İsmâil takriben bir sene önce vefat etmişti. Vezîr-i âzâmin düğününden az sonra İstanbul'a gelmiş olan bu haber bir sefaretle tebliğ olunmadığı için Sultân Süleyman, yeni şâh Tahmasb'i mu'tâd veçhile tebrike lüzum görmedi. Bundan başka, nişancı Celâl'e bir mektup yazdırdı ki, tahkir ve tehdid edici tarzı, Osmanlıların şîî ve

¹⁹² Marin Sanoto, c. 38. Plyero Bragadino'nun 25 Mayıs 1525 raporu: «Avri-sa come il Sr. tornato della caccia dove esser stato con persone 50 mille.»

¹⁹³ Ferdî (varak: 100), sene ve ayda yanılıyor; bu vak'a onun yazdığı gibi 941'de değil 931'dedir. 1 Receb'de dahi değildir; çünkü Receb, Nisân ve Mayıs aylarına tesadüf etmektedir; o isyan ise, Osmanlı müverrihlerinin sükûtuna karşılık bilgi vermekte olan Venedik raporlarına göre 25 Mart'ta çıkmıştır. Sanoto (c. 39) diyor ki: «Il Sr. ritornando di Adrinopoli aile acque dolci li ando contra i Janizzeri e li domando il suo pre-sente consueto, e il Sr. li mostro cattiva ciera dicendo che gionto Ebraim Bassa procedera -e per che Ajas Bassa etiam non li facesse buona ciera, unde detti Janizzeri ritornano in terra e sacherono la casa di Ajas Bassa e del Defterdar, il gi-orno seguente addi 25 (di Marzo) mesero la casa di Ebraim in ruina, sacherono la Judecha -etiam il Commerchio; il Sr. entrato en Seraio volse acquetarli, dandoli Ducati 200 m. ed essendo entrati alcuni dei Janisseri principali- il Sr. di sua mano con le fûze ne amazava tre di loro; vista quelli alcuni di loro voltanöetiam l'archco con la friza verso il Sr. quel fû forzo levarsi dove era, poimediantei capi a dato fin a 220 mille ducati.» Ferdî, Pâdişâhın konakladığı mahallin Beykoz olduğunu ifâde etmekle hatâ eder; Beykoz Boğaz'ın Anadolu tarafındadır; burada kastedilen yer Karadeniz'in Rumeli tarafındaki Terkos'tur (Lutfî, varak: 66).

¹⁹⁴ Ferdî, varak: 101. Marin Sanoto, P. Bragadino'nun 22 Mayıs raporu: «Padişah, İbrahim Paşa'nın karadan dönmelerini yazdı.»

gayrimüslimler hakkında diplomasi üsûbündaki ağır tâbirlerle, İsmail'in Selîm tarafından mağlûbiyetini hatırlattıktan sonra, Pâdişâh şöyle devam ediyordu:¹⁹⁵

«Kğ̃er tabîat-i dalâlet-i siriştende zerre kadar celâdet ve gayret olaydı, çokdan helak olurdun... inâyetimüze mazhar düşüp kılıncımız altında cân-ı pür-hirâsma âmân virildi; niçün der-gâh-ı cihân-penâh ve bârgâh-ı felek-iştibâhımuza âdem gönde-rüp arz-ı ubûdiyyet ve cân-sipârî ve izhâr-ı rıkkıyyet ve hâk-sârî itmedin? Bu noksân-ı akl ile temâm-ı gururun ve dâire-i dalâletden adem-i udûlün inşâ'Allah eizz ve'1-ekrem, benüm dahî an -karib diyâr-ı şarka teveccüh-i hümâyûn ve azîmet-i meymûnuma mûcib-i bâis oldu. Otak-ı gerdûn-natâk arâzî-i Tebriz ve Azerbaycan belki memâlik-i îrân ve Tûrân ve şâir vilâyet-i Semerkand ve Horasan sahralarında kurılmak mukarrer oldu. Bu zamana değin te'hîre sebep aksây-ı memâlik-i mahmiyyede küffâr-ı Üngürüs ve Efrenç'de vâki* olan Belgrad ve Rodos •-ki muazzam ât-1 kılâ*-ı rab'-ı meskûn olup her biri â'cûbe-i dehr-i bukalemun idi- istihlâslan içün leşker-i cerâr ve adüvv-î şikâr ile üzerlerine azîmet idüp vardığını gibi hâ-dî-i «tnnâ fetehnâleke fethâ mübînû» hidâyetiyle ve delîl-i «yensûru-ke'llahu nusran azîzan» delaletiyle darbe-i hücum-ı şahbâzân-ı Rûma mütehammil olmayup her biri zemân-ı ka-lilde hayta-ı feth ve teshire vusul bulup medâr-ı esnam, dârü'l-îslâm ve meâbid-i evsân, mesâcid-i ehl-i îmân olup âyîn-i küfr ve dalâl ilâ-vechî'1-kemâl nigûnsâr kılındı. El-hamdü-lillâhil-lezî hudânâ lihazâ. îmdi habîr ve agâh olası ki inân-ı azîmet-i zafer-kırânım senün üzerine mün'atf olup asker-i zafer-rehbe-rün hücum-ı nusret-i mersûmları vilâyetinedür; mukaddema tenbîh-i ahvâl-i kâr-zâr şîme-i marziyye-i dilâverân-ı nâmdâ-rân olmağın, sana dahî ilâm olındı: Şöyle bil ki gürûh-ı engûh-ı kûh-i şükûh, vilâyetine dâhil olup hân mân ü memlekettin tâ-râc itmeden tâc-ı ilhâd-revâcun başımdan çıkarup tarîka-i ecdadına sâlik olup, abdâl-vâr nemed giyüp, zâviye-i dervîşî ve meskenetde ve tekye-i mezelletde münzevî olup nevvâb-ı kâm-yâbumdan «şey'en lillah»¹⁹⁶ idersen devlet ve saadet senün ola, iyilikden gayrı nesne görmiyessin; velâ, gurûr-ı fir'avnî ve pindâr-ı Nemrûdî cibillet-i şekavet menziline zail olmayup râh-ı dalâlet ve lecâcete zâhib olursan, inşâ' Allahu'1-eizz, sa-dây-ı tesâdüm-i liyûş (?) ve nevâir-i tezâhüm-i rumh-ı cüyûş ve avâze-i top-ı sâika-girdâr-ı ra'd-âsâr hayşûm-ı mahâfet-

¹⁹⁵ Hammerın tercümesi yerine Mttng&t-i Feridun, c. 1, s. 478-479, aslından, alınmıştır. Mütercim.

¹⁹⁶ Dervişler dilençHHc ederken (Allah için birsey ver mânasına olan) bu tâbiri kullandıkları cihetle. Sultân Süleyman bununla Şah'a, babası Hay-dar'ın şeyhliğini ihtar #dftw.

meşûmuna vâsıl olıcak neye uğradığım malûm* ola; şöyle ki mûr bî-mıkdâr olup sakbe-i zemine girersen ve tâyîr-perende olup hevây-ı bâlâda uçarsan dahî seni komayup, be-inâyet-Ullahi'l-mülki'l-habîr. arsa-i cihanı vücûd-ı habisinden tathîr idem. Fermân-ı kadr-i nifâzına cevâb göndürüp er isen vaktine hâzır olasin. Vesselam...»¹⁹⁷

Bu mealde ve uslûbda diyar beğlerbeğine, Geylân Şâhi'na da yazıldı.¹⁹⁸ Tahmasb, Pâdişâh'a cevap yazacak yerde, eskiden olduğu gibi, kendileriyle taarrûzî ve tedafüi ittifak akdetmek üzere, Macaristan Kra-ı'na ve Almanya imparatoru Şarlken'e sefir gönderdi.¹⁹⁹ O zaman Mısır'daki karışıklıkları yatıştırmakla meşgul olan Sultân Süleyman, Gelibolu'da bulunan bütün Acem esirlerinin îdâmı hakkında İbrahim Paşa'ya verdiği emirle, Acem Şâhi'na gânderdiği mektubun hasmâne mânâsını pekiştirdi. Yeniçerilerin isyanını Mısır'da iken haber almış olan vezîr-i âzam bunu bir hükümet sırrı olarak saklamıyarak, bil'akis matem elbisesi giymek suretiyle²⁰⁰ îlân etmiş ve dönüşünde hükümetin hareketini şiddetlendirmiş ve genişletmiş, Pâdişâh'm harb isteklerini teşvik etmişti.

Kış mevsimi, -Macaristan üzerine mi, yoksa İran üzerine mi olduğu bilinmeksizin- her türlü hazırlıklarla geçti. Gemiler yapıldı, toplar döküldü. Bu zamanda Osmanlı topçuluğu, Avrupa'nın şâir devletleri topçuluklarına müdhîş bir üstünlüğü hâiz bulunmuş, Rodos ve Belgrad'm zabtında başlıca sebeplerden biri olmuştu.²⁰¹ Pâdişâh'ın tasavvur ettiği sefer çok zaman gizli kalamadı. O vakit Osmanlı Devleti, Venedik ile mû-sâlaha hâlinde idi. Fransa ile ilk ahi d nâm e si on sene sonra akdedilmiş ise de, iki devlet arasında dostâne münasebetler mevcut olup, mektup ve sefir teatisine başlanılmıştı. I. Fransuva, Süleyman'a mektup yazarak Şarl-ken'i Macaristan'da meşgul

¹⁹⁷ nemed: keçe, ptndâr: zu'm, lecâcet: inad, nevâir: Nâireler, yakıcı şeyler: haysûm: boğaz, sakbe-i zemin; yerin deliği. Mütercim.

Bu mektupta târîh yoktur. Lâkin Gilân Hâkimi'ne gönderilen mektup «evâsıt-ı Ramazân 930» ve Haydar Çelebi inşâsıyla Di-yârbekir beğlerbeği Husrev Paşa'ya gönderilen hüküm «evâsıt-ı Ramazân 931» tarihli olduğundan, ikisinin arasında yazılmış olan şu mektup da bunlara yakın bir târihte olacaktır.

¹⁹⁸ Buna dâir iki mektup Rûznâme-i S'Üleymân'l'de 27, 28 numaralarla varak 75-77'de münderictir. (Geylân hâkimine g&nderilen nâme -ki Şâh İsmail'in vefatı haberini de vermektedir- <Münşe&t_1 Feridun'da, e. 1, s. 477-478; ve Di-yârbekir beğlerbeği Husrev Paşa'ya hüküm 479-480'de mevcuttur. Mütercim)

¹⁹⁹ Marim Sanoto, c. 36, İran Şâhi'nın Piyetro nâmında bir papas ile gönderilen mektuplarını zikreder.

²⁰⁰ «İbrahim yeniçerilerin İsyanından müteessir olarak siyah elbise giydi.» Marini Sanoto, c. 34. Bu tafsilât İstanbul Venedik elçisinin 18 Temmuz 1525 tar'hli raporundan alınmıştır. Bu rapor yeniçeri ve sipahi ağalarının . yukarıda bahsettiğimiz idamı hakkında da şöyle yazar: «Il Si<-nor fece talar la testa al Aga del Janizzeri giovane di 35 anni, a molti cop! fece talar il soldo ed alfcri si che ii Capo del Sipahi ap*chato haven-dost lamentado i Sipahi che taiava il soldo, il Sdgnor fatto rtener il capo del Sipahi.»

²⁰¹ Marini, Sanoto'da, c. 38, 1529 senesi, Plero Bragadino'nun İstanbul'dan mektubu: «Il Sr. ha manda il suo capo di Bombardierl veder l'artilleria, vuol, aver 600 archebusi, fa getar basilischi che per ogni galia ne hebbi uno per le grosse di 8 e le sottile de 9.»

etmek için, orayı istilâsını teşvik etmişti.²⁰²

Vukua gelen meşhur muharebelerin hikâyesine başlamadan evvel, Belgrad'm fethinden Mohaç çengine kadar beş sene zarfında Macaristan ve Eflâk hududunda meydana gelen en mühim vekayîi gözden geçireceğiz.

Eflâk henüz Osmanlı Devleti'nin haracgüzân idi; lâkin Süleyman Eflâk'ı da memleketlerine eklemekle, oraya kendi seçeceği bir vâlî göndermeyi kararlaştırdı. Belgrad muhasarası esnasında (1521) Transilvanya ile Eflâk'ı istilâyâ me'mûr olan Mehmed Beğ, son voyvoda Nagöl-Basarab'ın 7 yaşında bulunan oğlunun hilesiyle Eflâk'ı ele geçirdi. Genç prens ile validesini ve akrabasını İstanbul'a göndererek Osmanlı Devleti'nin gelecekte Eflâk'ta hüküm sürmesine mukaddime olmak üzere subaşılıklara birçok Türkler'i yerleştirdi,²⁰³ Boyarlar, Radiü adında eski bir papası prens intihâb ederek tasdiki ricâsiyle Pâdişâh'a bir temsilciler hey'eti gönderdiler. Mehmed Beğ, kendisine tâc giydirilen papası Ter-goviç'de mağlûb etti. Muzafferiyetinden-sonra kendisini Eflâk sancak-beği olarak îlân etti. Eflâklûar Zips Kontu Zapolya'dan yardım istediler. Mehmed Beğ, memleketi bu korkunç yardımcının istilâsına düşürmemek için, boyarlarla bir ahidnâme akdetmekte isticâl gösterdi ki, eski imtiyazlarını ve kendilerine bir baş tâyini hakkını muhafaza ediyordu. 300 süvârî ile gelen Pâdişâhın husûsî bir me'mûru, yeni intihâb olunan prence berât ile emaret alâmetlerini, yâni sancak, davul, topuz getirdi. Eflâk tahtına oturtulması merasimi günü, me'mûr, prence topuzu vereceği sırada bütün boyarların huzurunda başına vurarak Öldürdü, boyarlardan da birkaçı îdâm olundu.²⁰⁴

Bu haber üzerine Zapolya, bir Macar fırkasını hududtan geçirerek Eflâklılar'a iltihak ettirdi. Basaraba'nın akrabasından olup boyarlar tarafından tahta çıkarılan bir ikinci Radul da memleketi Mehmed Beğ'in elinden almak üzere birbirini müteâkib beş defa cenk etti. Son muharebede Radul tamâmiyle mağlûb olduğu halde, Zapolya 30.000 kişi ile imdadına gelip voyvodalık tahtına tekrar oturttu. Lâkin çekilip giderken, ileride kendisine muhafazaya söz veremeyeceği cihetle, Türkler'le hoş geçinmesini nasihat etti. Radul, uğraşmaktan bir netice çıkmıyacağına kaa-ni olarak,

²⁰² Hiçbir Avrupalı müverrih, hattâ Plasan bu vak'adan bahsetmez. Bu hususta Osmanlı müverrihleriyle Marini Sanoto, c. 41, Venedik elçisinin raporuna ve Celâl-zâde'ye (varak: 104) müracaat edilmelidir. Plero Bra-gadino, 2 Şubat 1526 târihiyle diyor M: «L'ambass&ndor di Pranda e stato oxfordito II, hanno donato asperi Xm. una, vesto d'oro.»

²⁰³ Engel. Eflak; Târihi, s. 203, n. Louis'nin Lehistan Kralı Sigismund'a mektubundan naklen: «tom. actionum regis SigismundUe müracaat.

²⁰⁴ Engel, s. 202, Raguzalı Boçinyoli (Boci«noU)'nin Kaahlre'den mektubu, 29 Haziran 1524.

kendisini Pâdişâh'a teslîm etmesiyle, sarayda alıkonulup, yerine Vlad tâîn olundu. Lâkin Vlad boyarlarla uyuşamayıp kaçmağa mecbur olduğundan,²⁰⁵ Sultân Süleyman, eskiden alınan 12.000 duka yerine 14.000 duka vermekten başka bir şart koşmaksızın Radul'u tahtına iade etti.²⁰⁶ Vlad, İstanbul'a dönüşünde, yevmî 50 akçe ve 16 yaşındaki oğlu -zahir, genç gözdenin güzelliği babasının talihsizliğinden ziyâde iltifata mazhar olmasından dolayı²⁰⁷ - onun iki katı tahsisata nail oldu.²⁰⁸

Ecnebî Devletlerle Dostane Münâsebetler

Bütün iktidarı bir noktada toplamak için yalnız dâhilen değil, Şark ve Garb'da dahî ecnebi hükümetleriyle sulh hâlinde bulunmak, devlet için mübrem bir ihtiyâç olmakla beraber, Osmanlı siyâsetinin de en mâ-hirâne bir tedbîri idi. Binâenaleyh Eflâk ve Moldavya'da sükûneti sağlamak ve Kırım Hâm'nın kolaylıkla makamına oturtulması için Lehistan Krah'yle müzâkerelere girişmek lâzım geliyordu. Süleyman Kırım yarımadasına 1.000 yenieçri ve top ve mühimmatını hâmil 100 araba göndermekle beraber, 10.000 süvari toplanmasını emretti (1525).²⁰⁹ Bu tedârikler arasında Lehistan Kralı Sigismund tarafından, maiyyetinde yüz kişi ile İstanbul'a bir elçi geldi; sefir, huzûr-ı şahaneye kabulünde altı gümüş vazo takdim etti. Ondan sonra saraydan çıkarken, vezirler, mûtâd üzere bir ziyafete davet ettiler. Vusulünde gösterilen teveccühkârâne temayüller tekzîb edilmedi; 5 ay ikametden sonra, mûtârekenin 5 sene uzatılmasına nail olarak geri gitti (Teşrîn-i sâni 1525).²¹⁰

Raguza hükümeti, Devlet'le kendi arasında ortaya çıkan bâzı ihtilâfları 5.160 duka hediye etmekle sonunda halletmişti.²¹¹

²⁰⁵ Eflâk Târîhi, s. 205.

²⁰⁶ 12.000 duka vergi Bocignoli'de dercedilmiştir.

²⁰⁷ Sultân Süleyman'ın ahlâk -temizliği cihetiyle, bu sût-d zanma mahall yoktur. Eflâk Begi'nin memleketinden külliyetli âidâtı vardı. Tahsisat bağlanması sâdece bir iltifat olduğundan, nufetarma bakılamaz. Mütercim.

²⁰⁸ İstanbul Venedik balyosu Piero Bragadino'nun 1525 tarihli raporu: «Eflâk voyvodası azimet ve Pâdişâh'a senevî ondört bin duka vergi itasını ta-ahhüd eyledi. İstanbul'da kendisine yevmî elli akçe, onaltı yaşında olan oğluna yüz akçe tahsis olundu.»

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/36-40.

²⁰⁹ Piero Bragadino'nun İstanbul'dan 30 Haziran 1525 tarihli raporu, Ma-rini Sanoto, c. 39; «Li Tateri havendo mosso il loro Sr. con tradtanento Il Sr. subito spazzo un altro Sangiaehi con 1000 Janizzeri e 100 carete di artigleria, con tutti li Bombardieri e mandamenti al Sanglachi di vil elnanza, sicche sarano di 10 mille cavaHi.»

²¹⁰ Piero Bragadino'nun 6 Teşrîn-i sâni 1525 tarihli raporu; Marini Sanoto: *Jonse un ambassador del Re di Polonla con 100 cavalü, presento 6 cope d'argento manzo colli 3 Bassa e veniva per prolongar la tregua per anni set»

²¹¹ Engel, Raguza Tarihi, s. 199.

Venedik Cumhuriyeti, her türlü siyâsî ahvâlde maslahatgüzar göndermekle beraber, İstanbul'da dâimi bir balyos bulunduruyordu.²¹²

Bu zamanda idi ki, Fransa dahî birinci defa olarak bâb-ı devlete bir elçi göndermiş ve bu elçi zât-ı şahaneden 10.000 akçe hediye, kendisini şereflendiren bir hil'at ve bundan daha mühim olmak üzere Şarlıken ile kardeşi Ferdinand'm kuvvetlerini işgal için, Macaristan'a asker şevki vaadini almıştır.²¹³

O vakte kadar Türkler'le muahede için münferiden mütereddid kalmış olan Macaristan Kralı, Venedik hükümetinden istemeğe kendini haklı gördüğü 8.000 dükânın verilmemesi üzerine, o da ahidnâme akdini kararlaştırdı.²¹⁴

Hırvatistan'da Muharebeler

Belgrad'ın fethinden beri Macaristan, Hırvatistan, Dalmaçya Türk-ler'in akınlarına açık kalmış ve birçok çatışma vuku bulmuştur. Onları burada zikretmek lâzım gelir.

Belgrad'ın düşmesini takip eden sene (1524), Osmanlılar Ostroviçe, Sikardona nâmmdaki Dalmaçya şehirlerini zabtetttiler; lâkin Knin ve Kropa beldelerindeki Avusturya muhafız askerleri tarafından ric*at ettirildiler.²¹⁵ Bununla beraber, bir mağlûbiyet, akıncıların Mihâl-oğlu Fer-hâd Beğ kumandasında, Sava ve Orava arasındaki mıntıkayı tahrîb ile Karniyol'a kadar Hırvatistan'ı ateş ve kan içinde bırakmalarına mâni olmadı.²¹⁶ İki sene sonra 15.000 akıncıyı, Sirmi'de Pol Tomori isimindeki muhârib papâs tamâmiyle mağlûb ederek, bütün esirleri ellerinden almış ve Ferhâd Beğ'in başını, kırk sancak ile birçok at ile altın ve gümüş işlemeli haylî silâhi

²¹² Piero Bragadino'nun yerine Pietro Zen tâyin olunup, bir müddet birlikte bulunmuşlardır. Marlın Sanoto, 1526.

²¹³ Piero Bragadino; MarinJ Sanoto, c. 41, 1526. Solak-zâde, va: 104. Plassan ve I. Fransuva Üe Şarlıken'in bütün müverrihleri Venedik raporlarında ve Osmanlı târihlerinde zikredilmiş olan bu sefâretten hiç söz etmezler. <L'ambasciador di Francia e stato expedito, li hanno donato asptt 10.000, una veste d'oro.» Bragadino'dan.

²¹⁴ «Li Hongaresi per l'avanzio consu tarono, non era ben conclu-der la pace fino non havessero li 80 milla ducati, che preten-dono haver della Sria. nostra.» Budin Venedik konsolosunun 5 Teşrîn-i evvel 1525 tarihli raporu, Marini Sanuto, c. 35. Bu fıkra güvenilir olduğu kadar sahih ise de, Katona'nin (c. 19, s. 417'ye nazaran) fıkirasına emniyet olunamayacağı gibi Süleyman'a isnâd eylediği mektup da uydurmadır. Mektupta gösterilen 1524 târihinde Pâdişâh Belgrad'da olmayıp, bundaki: «Rex Elemitarum, Moabitarum, custos trium fluviorum, pro-tector sepulchri crucifbd, nepos Dei Sabathoti, ac Mahumethi Pensgemuth.» unvanı da o kadar kabadır. Gebel ve Katona'nın bu kadar ağır bir hatâyâ nasıl inanmış oldukları bilinemez.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/40-41.

²¹⁵ Engel, Dalmaçya Târihi, s. 566.

²¹⁶ Valvasur, 4, S- 421.

Budin'de II. Lui'ye göndermiştir.²¹⁷ Zikredilmeğe değer görülen bu hezimetle birlikte, Verbuzen, Manastır, Semendire sancak beğleri Husrev, Sinan* Balı Beğler Yayçe önünde görülmekte gecikmediler. Ancak Piyer Keglaviç ve Blas Seri kumandasındaki muhafız askerleri bütün hücumlara muzaffer bir şekilde karşı koydular.

Birkaç ay önce, Blas Seri, Cem adında bir Türk zabiti tarafından, münferid mübârezeye (teke tek düelloya) çağınıp, bir darbe ile Cem'in bacağını keserek çizmesiyle, mahmuzıyla birlikte düşürmüştü. Frangipan Kontu olup Kork Kardinali'nin kayınpederi ve Şarlıken'in elçisi olan harb adamı Kristof -ki İtalya muharebelerinde İmparator Maksimilyen'e o kadar şecaat örnekleri göstermiştir- 16.000 kişiyle Yayçe'yi muhasaradan kurtarmağa geldi; bu mevkiin önünde Türkler'i bozarak ordugâhlarını, Husrev Beğ'in çadırını, 60 sancak ile askerî mızıkasını ele geçirdi. Bu parlak zafer, Frangipan'a Kral II. Lui tarafından «Dalmaçya ve Hırvatistan Hâmîsi» unvanını kazandırdı. «Martoloz» denilen Osmanlı hudud askerleri, 400 kişi oldukları halde, Frangipan Kontu'nun muzafferiyetin-den biraz evvel Skardino'dan çıkıp Daîmaçya üzerine atılarak, Kont Kar-loviç'in kalesi olan Skoza'yı almış ve içlerinde memleketin ileri gelenlerinden birçokları olmak üzere 300 eşir tutmuş idiler.²¹⁸

Bu vak'alar, Sultân Süleyman'ın Rodos ve Belgrad seferleri gibi, bizzat yaptığı Mohaç muharebesinin mukaddimesi olmaktan başka birşey değildir. İkinci seferin kumandanlığı, Mısır'dan dönüşünden beri hakkındaki teveccüh-i şâhâne dâima artmakta olan vezîr-i azama verildi. Diğer vezirlerin ona nazaran hiç mesâsebinde bulunması kudretini artırıyordu. Bunların birincisi olan Mustafa ihtiyar ve mefluç olduğundan, hemen mütemadiyen yatakta idi.²¹⁹ İkincisi olan Ayaş²²⁰ -ki Mustafa gibi Arnavud'dur-okuyup yazma bilmediği, güçlkle söz .söylediği, yalnız muharebe adamı olduğu cihetle dîvanda ancak âdet yerini bulsun diye görölüyordu, îbrâhîm'in, etrafındakilere üstünlüğü gençliği, seçkin terbiyesiyle Pâdişâh'm

²¹⁷ Istioanfi, Kolonya başımı, 1622, s. 104, ve Totoero, onlardan na&len Ka-tona, 19, s. 478-483.

²¹⁸ Şimek, s. 205. Engel, s. 566.

²¹⁹ Marini Sanoto, c. 37: cTurchi e Martolo&i di Scardona e quelli lochl cir-cumvicinl da clrcha 400 sono andati assaltar Seusa, luoch del conte Zu-ane Carlovic, e l'hanno tolto, e sacheziato e menato yia, anime 308 e pre-so molti noblli irat qua" due Perosichi.»

²²⁰ «Mustafa di anni 84, Albanese vecchio, ammalato di gota, sta di 12 mesl 8 in letto, savlo, cugnado dei G. Sgr. aveva per moje sua sorella, ha gran piacer ehe sia detto, questo dlsordinato lussurioso per lo molto a schdavl 700, e Intrada 70 mille ducati.» Piero Bragadino'nun 1526 raporu, Marini Sanoto, c. 41.

«n terao vezir Ayaş, Albanase di 44 anni, moh sa leger, uomo di guerra, non sa scrilver e raeno parlar, ha scb.ia.yl 600, Intrada, 60.000 ducati poco cervello e la madre e tre fratelli monachi â la.Valona, â la auate manda cent ozecshint l'anno.» Marini Sanoto.

kendisine olan teveccühü, her türlü rekabeti imkânsız bırakıyordu. Sultân Süleyman ile vezîr-i âzâmin mahremiyeti o dereceyi bulmuş idi ki, bermûtâd yemeklerini beraber yedikten başka, ekseriya ayrılmamak için yataklarını birbirine yakın yaptırırlardı. Pek az gün olurdu ki, en mühim işlerle meşgul oldukları halde, Pâdişâh ile vezîr-i âzam sabandan beri tezkire teâtî etmemiş ve o günün akşamını birlikte geçirmemiş olsunlar. İbrâhîm'in fok okuduğu cihetle mısâhabetinin lezzeti nazar-ı dikkate alınırsa, bu emsalsiz teveccühe pek şaşılmaz. İbrâhîm, ana dili olan Rumca'dan başka Türkçe, Farsça, İtalyanca bilirdi; târih ve coğrafya mütelâasını pek severdi, en çok okuduğu Anibal'in ve İskender'in muharebeleri idi. Yalnız karabetlerine değil, yaşlanriin ve tabiatleri-nin münâsebetine de dayanan şu irtibat, Pâdişâh ile sadrâzam arasında altı seneden beri devam ederek, zerrece haleldar olmamıştı.²²¹ Macaristan'a yürünmesi kararlaştırmca, diğer iki vezîr ile birlikte efendisine refakat eden İbrâhîm, Venedik balyosunu .-selefinin Rodos muhasarasında yaptığı gibi- ordu ile birlikte gelmeğe davete memur oldu; lâkin elçi, Şariken ile Kral II. Lui'ye, Venedikliler'in- Türklerle uyuştugu şübhe-sini vermemek için, yaşlılığından dolayı özür beyân ederek, Pâdişâh'm arzusuna muvafakat göstermedi.²²² Hükümetin ecnebî devletlerle münâsebetlerinde başlıca vâsita olan tercüman Yûnus Beğ de seferde beraber idi. II. Bâyezîd zamanında elçilikle Venedik'e gönderilen Alî Beğ ölmüş, yerine bu Yûnus Beğ tâyîn olunmuştur,²²³ ki Süleyman'ın cülusunda Venedik Docu Loredano'ya tebliğini daha Önce görmüştük. Macaristan seferinden bir sene evvel müftî Alî Cemâli vefat etti.²²⁴ Bu zât 20 sene müddetle en büyük şeriat memuriyetinde şerefle bulunmuştu. Sultân Sülemân Cemâlî'nin hâtırasını en güzel surette takdir etmiş olmak için, ulûm ve Osmanlı edebiyatının medâr-ı iftiharî olan en büyük ulemâdan birini, yâni hem fıkıhda, hem Usan ve târîhde büyük bir şöhrete nail olan Kemâl Paşa-zâde'yi tâyîn etti.²²⁵

²²¹ «İbrahim di anni 33 (pâdişâh 32 yasında idi) nostno suddito dela Par-ga; smarto si di letta di ogni cosa di farsd legger Ubri di romancie, la vltâ di Alessandro Magno, di Hannlbale, di guerre, componô a grâ piacere di inuslca a piacere di saper della condizzone del Signori, dei sltî di terre e d'ogni ajltro cosa, copla ognl caotllena ehe puô aver, e dotto, lege persiano, molto aznado dal Sr. dorme spessissimo al Seraio in un letto ehe si toccamio ad uno; ognl giorno 11 Sr. 11 seriye oualche pollzza di sua mano e la mano e la manda per il suo muti). Da anni 6 Insieme hanno fatto questa vita insieme, ha intrada ducati 150 mille, 100000 di Bassa 50.000 di beglerbegio, sehavi 1500, vestldo d'oro, a la madre con due fnt-telû alî Seraio, 11 padre al un Sanglaco». Marini Sanoto'da, c. 41, P. Bragadlno.

²²² Plero Bragadino ve Hetro Zenh İstanbul'dan 26 Mart 1526 tarihli raporu, Mazini Sanoto'da, e. 41.

²²³ Marini Sanoto'da, c. 41, Venedik elçisinin raporu: «In loco di Alibei che morit», il. Sr. ha fatto Jundsbei, che fû aratar alla Signoria al tempo del Lor edan.»

²²⁴ Hacı Kalfa, Müftiler Defteri, s. 128.

²²⁵ Kemâlpaşa-zâde edib ve müverrih olduğu için Arapça olarak Şer'î meselelere dâir yüz kadar risale yazmıştır.

Macaristan'ın Fethi

Sultân Süleyman, kendisinin yokluğunda İstanbul'un idaresi için Kemâl Paşa-zâde gibi bir müftîye, eski Mısır Vâlîsi Kaasım Paşa gibi bir kaymakama (kaaim-makam) i'timâd edebilirdi.²²⁶ Eyyûb, Ebü'l-Vefâ ile babasının, büyük babasının, onun babasının türbelerini ziyaret ettikten sonra 11 Receb 932 (23 Nisan 1526) 100.000 kişilik bir ordu ve 300 ef-vâh-ı nâriye (top vs. ateşli silâhlar) ile²²⁷ İstanbul'dan hareket etti.²²⁸ Osmanlıların telâkkisi, hareket edilen günü iki surette mes'ûd gördü: Evvelâ, tarlaların yeşillenmesine ve âb-ı hayâtın muhafazasına vazifeli olan Hızır'ın gününe tesadûf ediyordu,²²⁹ ki Pâdişâhların kışlık saraydan yazlık saraya²³⁰ gittikleri ve ıstabl-ı şahaneden atların muzaffe-râne çayıra çıkarıldıkları husûsî gündür.²³¹ Ondan başka, -Hz. Mu-hammed ile diğer birçok büyük adamların doğum ve irtihâl günleri olduğu cihetle, yolculuk için en müsâid addolunan- pazartesi idi.²³² Ordunun Osmanlı vilâyetlerinden geçişi büyük bir intizam içinde oldu:

Ekilmiş tarlalara girmek, hayvan otlatmak, arazî sahiplerinin hayvanlarını almak idam cezası ile yasaklanmıştı. Aykırı hareket edenlerin başları kesildi, yâhud asıldılar: Pâdişâh'm emirlerine aykırı hareket eden birkaç kadı bile şiddetinden kurtulamadılar.²³³ Konaklama günleri, Sultân Süleyman askere geçit resmi yaptırır, dîvan kurar, yabancı devlet sefirlerini kabul ederdi. 5 Nisan'da Moldavya Beği'nin elçisi mu'tâd vergiyi takdime geldi; birkaç gün sonra Selîm'in tabibi Ahî Çelebî'nin oğlu Seyfullah'ı huzuruna

Bunlardan başka Sa'dî'nin Gülistân'ına benzer Nigaristân nâmında Farsça bir eseri vardır. Les Mines d'Orient, c. 1, s. 401, c. 2, s. 107, c. 3, s. 47, bu iki eserin bir kısım yerlerini içine almaktadır. Mo-haç Muharebesine dâir Türkçe bir târih (güzel bir nüshası Dresden Kütüphanesi'ndedir), bir tefsir, Keşşafa haşiyeler, Hidâye'ye, Tecrid'e, Miftâh'a, Tehfîfüt'e şerh yazmıştır. Mısır seferinde refakatinde bulunmuş olduğu I. Selîm'in emriyle iki Arabça kitap tercüme etmiş ve Yûsuf ü Zeliha manzum eserini yazmıştır. Şakaiku'n-Nu'mâniyye'ye ve Lâtîffin Tezki-re-İ Şuarâ'sına (Şâber'in tercümesi, Zürich, 1800, s. 79) müracaat.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/41-44.

²²⁶ Kemâl Paşa-zâde Târihi, varak: 14.

²²⁷ Ferdî, 106.

²²⁸ Solak-zâde, varak: 104.

²²⁹ Hızır'ın öyle bir vazifesi ve muhafızlığı olmadığı gibi, <Hızır Bayramı> (Hidrellez) run İslâm'ca bir kudsiyetli olmayıp, mevsimler içinde bahar olmaktan başka, bir meziyyeti de yoktur; baharın başlangıcı veya .en olgun zamanı olmak itibariyle Hristiyanlarca, yortu yapılır. (Mütercim).

²³⁰ Râgıb Paşa'nın Münşeât'ında ve diğer inşâlarda bu münâsebetle pâdişâhları yazlığa azimete teşvik için müteaddid mektup numuneleri görülür. (Husûsî günlere alt tebriklerde olduğu gibi göç zamanında, da sadrazam tarafından tebrik arzı takdimi eskiden beri mu'tâd idi. Mütercim)

²³¹ M. D-Ohsson.

²³² Viyana İmp. Kütüphanesinde tbnî Hacte'nin «SttMcerdân»ı.

²³³ Rûz-nâme4 SÜleymanî, 10, 11, 31 Mayıs ve 5, 19 Haziran.

kabul etti ve yevmi 60 akçe (bir duka) ile husûsî tabîbliğine aldı.²³⁴

Şiddetli yağmur Balkan'dan geçmenin müşküâtını artırıp, Filibe'den Niş'e giden altı boğazı hemen hemen geçilmez hâle getirdi.²³⁵ Filibe'de Anadolu süvarisi orduya iltihâk etti. Bütün askerin «Trayan Kapısı» denilen dar boğazdan geçmesinden çıkarak müşkilâtı bertaraf etmek için, bu süvari doğruya dönerek Bulgaristan'a îzladı Boğazı'ndan girdi.²³⁶ Vezîr-i âzam Sofya'da Pâdişâh'dan ayrıldı; sonra Morava kenarında yine birleşip Petervaradin'e doğru pişdar oldu. Bosna ve Hersek sancak beğleri Tuna kenarında ve Belgrad civarında orduya katıldılar. 800 küçük gemi ve kayıktan mürettep olarak içlerine Mihâl-oğlu, îsken-der-oğlu, Yahşi Beğ kumandalarında yeniçeri konulmuş olan Osmanlı ince donanması, ordugâh karşısında demir attı. İstanbul'dan hareketinden üç ay sonra idi ki, Pâdişâh Belgrad'da bayram münâsebetiyle²³⁷ ordu kumandanlarının ve devletin büyük memurlarının tebriklerini kabul etti (1 Şevval 932-11 Temmuz 1526). Vezîr-i âzam ise Petervaradin duvarlarına erişmişti (5 Şevval - 15 Temmuz). Derhâl kaleye çıkmak için iskeleler kurdurdu, bir gün sonra şehir alındı. Vakit kaybedilmeksizin kalenin muhasarasına başlandı; muhasara 12 gün devam etmiş ve Osmanlı-lar'ın iki hücumuna büyük zâyîât verdirilerek²³⁸ mukavemet edilmiş olduğu halde, duvar altından kazılan iki lâğımın patlaması muhâsırlara geniş bir gedik açtı: Muhafızların 500'ü idam ve 300'ü esîr edildi.²³⁹ Vezîr-i âzam -askerlerinin mızrakları ucuna 500 baş saplanmış olduğu halde- Pâdişâh'ı istikbâle gitti.²⁴⁰

Kalenin fethi müjdesini getirene 1000 altın vermiş bulunan Süleyman, fevkalâde bir dîvan akdederek, vezîr-i âzamin emri altında muharebe eden beğlere memnuniyeti beyân etti. 400.000 akçe tahsisatı olan beğlere üçeryüzbin akçe, diğerlerine bu akçenin yarısı ihsan olundu.²⁴¹

²³⁴ Rftz-nftme-i Süleymânî, 5, 20 Mayıs.

²³⁵ Bu altı boğaz Rûz-nâme-i Süleymânî'de zikr olunmuştur: 1) Filibe'de Tatar-Pazarcığı Boğazı, 2) Trayan Kapısı, Kapılı -Derbend (Amienln Succı Boğazı), 3) ihtiman ve Sofya arasında Kazasker Boğazı; 4) Kaariye Lukariçe Boğazı, 5) Şehr-Köyü (Şehir Köki?) boğazı; 6) Nîş Boğazı (İstihkâm yüzbaşısının Hacı Kalfa'nın Râm-ill'sine ilâve ettiği haritadaki yedi boğaz ile karşılaştırınız.).

²³⁶ a.g.e., 23 Mayıs.

²³⁷ a.g.e., 11 Temmuz, Solak-zâde, varak: 104.

²³⁸ Bûz-nâme-i Süleymânî, bir defasında 150, bir defasında 1000 yazıyor.

²³⁹ Bûz-nâme-i Süleymânî, 28 Temmuz; Kemal-paşa-zâde, 29-32, Macaristan müverrihleri Petervaradin muhasarası hakkında az tafsilât verirler. Celfîlzade'ye müracaat, varak: 97. Ferdî, varak: 118. Peçevî, varak: 3, Alî, varak: 229.

²⁴⁰ Marini Sanoto, c. 42. Venedik elçisinin raporuna atfen: «a Pietro Va-radlno e disfatto tutto, et mortovj dentro 200 fanti alil uallq ha fatto talar la testa.»

²⁴¹ Kemâlpaşa-zâde (varak: 32, 33) Gregpriçe, Burkas, Nogay, Di-mitrofça kalelerini zikreder. Ferdî (varak: 119, 120), Saotln, Volkvar, Raca, Erdud kalelerini de söyler. Peçevî (varak: 32), bunlardan başka dört kale zikreder ki şunlardır: Kopnik, îrin (veya îrik), Çervlk, Parkan. Bu köylerin 10'u Macaristan haritasında şu ilimlerle

Yine bu sıralarda, Sirmi mıntıkasının bütün kaleleri Bosna beğleri tarafından ele geçirildiği haberi Pâdişâh'a ulaştı.

Osmanlı ordusu Illok duvarlarına kadar Tuna boyunca ilerleyerek bu mevkii, muntazam muhasara altına aldı. Türklerin hendekleriyle yaptıkları şâir şeylerin her an daha ziyâde tazyik etmekte olduğu kale, yedinci gün kendi ihtiyariyle teslîm oldu. Hiç ümîd edilmeyen bu teslimden dolayı Illok ahâlîsinden 12 kişi kaftan giydirilerek mükâfat gördüler. El Öpme merasiminin icrasından sonra, Pâdişâh orduda ilân etti ki, seferden maksad Budin'in fethidir.²⁴²

Tuna ve Drava boyunca Eşek (Ösek)'e kadar yola devam olundu. Pâ-dişâh orada durarak 284 «on» uzunluğunda bir köprü attırdı; 6 gün süren inşâatına bizzat nezâret etti. Yalnız 2 «on» genişliğinde olan bu köprüden ordunun geçmesi de o kadar müddette mümkün oldu. Ösek nehri* yağma edilerek yakıldı, köprü tahrîb edildi. Osmanlılar yağmurlar ve sisler arasında her adımda bataklıkları olan, suları taşmış bulunan bir memleket içinden Mohaç sahrasına kadar ilerlediler.²⁴³

Mohaç Meydan Muharebesi Ve Neticeleri

Mohaç, Tuna'nın batısında ve bu şehrin teşkil ettiği bir adanın karşısında, bağlarla örtülü bir ovanın içindedir. Mohaç'ın alt tarafında, Tuna'nın sağ kolu yanında Karasu (Karaşice) nâmıyla anılan muazzam bataklık vardır. Şehrin güneybatısında anfiteatr şeklinde bir dağ yükselir ki, bunun eteğinde, kuzeyde Feldvar köyü ve güneyde Türkler'in «Pusu Kilise» nâmını vermiş oldukları bir kilise görünür. Bu isim bugüne kadar kalmıştır: «Buzokliça»dan «Pusu-kilise»yi anlamak kolaydır. Bu dağla Mohaç arasında kasabanın solunda ve ova istikametinde bir vâdî «Baç-Kalu-pe» adı verilen tepenin eteklerince uzanır.²⁴⁴

gosteTÜmiştir: Gregurovecz, Berkazova, Zotin, Mitrovicz, Ireg, Cserevicz, Vucovar, Racsa, Kupanik, Er-dod.

²⁴² Rüz-n&me-t saieym&nl, FertU, Solak-zâde, Celâl-zftde.

²⁴³ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/44-46.

²⁴⁴ Peçevî (varak: 34), bu mevkileri Broderith'e kadar doğru ve daha ziyâde tafsilâtla tarif eder. Peçevî, Mohaç muharebesini görmemiş ise de, babası ve alay-beği sıfatıyla büyük-babası hazır bulunduklarından, bütün tafsilâtım onlardan almıştır. Peçevî'den nakleden Solak-zâde, Celâl-zâde, Ferdi, Âlî, Lutfî ile diğer Osmanlı müverrihlerindeki malûmat o kadar araştırma mahsûlü ve doğru değildir. Bu Osmanlı müverrihleri gibi tstoanfi, Kamerarius, Gusinianus, Samboko VII, Zermeci Broderith'ten istinsah etmiş ve onların eserleri de Engel, Ka-tona, Vendic, Şimek ile Fessler'e kaynak olmuştur. Bac - Kalupe ismi şimdi bilinmiyorsa da Sultân Süleyman'ın Şato-rizli'den geçtiği ve sol tarafta Nagy Nyarad tepeleriyle doğuda Mohaç; sahrasına son veren tepeler arasındaki vâdîyi tuttuğu ve bugün Baçfa (Batsfa) nâmıyla mâruf ormandan çıktığı malûmdur. Şimdi bahçe hâline konulmuş olan bu orman piskopos emlakinin bir kısmıdır. Ancak Baçfalua yâhud Baç-falo, yâni Bac Köyü kelimesinden türetilmiş olan Baçfa ismi, burada vaktiyle bir köy bulunduğunu gösterir. Buna ve Feld-var tepesine dâir olan

28 Ağustos 1526 (20 Zilka'de 932), Osmanlı ordugâhında: «înşâ'Al-lah!» sadâları aks-i endâz oldu, Bu sadâ, ertesi gün muharebe edileceğine işaretti. Vezîr-i âzam, bâzan me'mûriyeti sıfatının alâmeti olmak üzere samur kürk, bâzan adetâ hademe-i hassa urbası giymiş olduğu halde, muharebe tertibini müzâkere ile kararlaştırmak için, birkaç defa Pâdişâhın huzuruna gitti. Ağustos'un 29*uncu günü, ordu güneşin doğmasıyla beraber -namazı edâ ettikten sonra- harekete başladı. Yahya Paşa'nın oğlu ve Semendire mutasarrıfı Bali Beğ 4.000 zırhlı süvârî ile pişdar idi; ondan sonra, Rumeli askeri ve 150 topu olan bir topçu takımı ile vezîr-i âzam geliyordu; Asya askeriyle topçuların diğer yarısına kumanda etmekte olan Anadolu beğlerbeği Behrâm Paşa vezîr-i âzami tâkîb ediyordu; en sonra da, muhafız askerleri, yeniçeriler, altı muntazam süvârî alayı, Husrev Beğ kumandasındaki Bosna süvarileriyle Sultân Süleyman ge-liyordu. Ordunun başı Naranyavar yoluyla -o zamandan beri Bozokliça nâmını almış olan- kilise yakınına geldiği zaman Balı Beğ 5.000 akıncı ile ayrılarak, Baç-Kalupe'nin solunda Mohaç sahrasına çıkan bir vâdîyi tutarak, bu suretle Macarlar'ı çevirmiş oldu.²⁴⁵ Pâdişâh, öğleye doğru Mohaç kasabasına hâkim tepeleri tutarak harb nizâmı üzere dizilmiş düşmanları ayaklarının altında gördü. Süleyman, gözü önünde cereyan edecek olan kanlı faciayı temaşa etmek üzere, parlak bir zırh giymiş, başına üç sorguçlu bir kavuk koymuş olduğu halde, kendisi için kurulan tahta oturdu. Birkaç sene sonra Budin beğlerbeği Hasan Paşa,²⁴⁶ Pâdişâh'ın bulunmuş olduğu mevkie bir köşk yaptırmış ve tepenin eteğinde bir çeşme yaptırmıştır.²⁴⁷

Sultân Süleyman, muharebe emrini vermeden evvel, ordunun bütün kumandanlarını bir harb meclisine davet etti ve Husrev Beğ'in kumandasında dümdân (artçıları) teşkil eden ihtiyar akıncıların da bunda hazır bulunmasını istedi.²⁴⁸ Bunlardan Altuca²⁴⁹ nâmında bir zabıt, zırhı (cevşeni) arkasında, kepeneği terkisinde, toğulga (tolga) sı başında, dudaklarının

topografya malûmatını Baron Medni-anski'den aldı.

²⁴⁵ Peçevî, varak: 33, 34, bu muharebeyi her müverrihin başka türlü hikâye ettiğini söyleyerek, bizzat hazır bulunan büyük ba,başın ifâdesine göre anlatır.

²⁴⁶ Mukaddema mjr-i alem olağı Hasan Beğ, Peçevî'nin Mojiaç Dagı'nı ziyarete gittiği zaman Budtn, Beğlerbeğ'dydi.

²⁴⁷ Müverrih Peçevî'nin tepenin eteğinde kazılan kuyu ve zirvesinde inşa olunan köşke dâir verdiği malûmat bu mahallerin bugünkü durumunu te'yid etmektedir. Filhakika Feldvar ovasının ortasında oldukça yüksek bir tepe vardır ki, Sultân Süleyman çadırını işte buraya kurdu muştur. Baranya eyâleti ahâlisi o vak'anın hâtrası olarak bunu Sataristye diye isimlendirmiştir, ki Macarca «satur» kelimesi Türkçe'nin «çadır» kelimesi mukabilidir. Kuyu da Türk Çeşmesi mânâsına olarak Török-kutya diye isimlendirilmiştir.

²⁴⁸ Peçevî, varak: 33, Husrev Beğ'i zıkr ile bu divânın husûsü ahvâlini Ali Dede nâmında yine bu muharebede hazır bulunmuş ihÇiyar bir şeyhten naklen yazar; AH Dede Sige'te medfundur.

²⁴⁹ Peçevî'de «Adil Toca» (Âdil Koca), yâni (ihtiyar âdil) olması muhakkak gibidir.

üstünden yanaklarının her tarafına bıyıklan çıkmış olarak ilerledi. Husrev Beğ:

- «Merd ihtiyar! Saâdetli Pâdişâh senin re'yini soruyor» dedi. Altuca (Âdil Koca) :

- «Döğüşmekten iyi re'y mi olur?» cevâbım verip yerine gitti.²⁵⁰ Husrev Beğ, sıkı kitle hâlinde mukavemet edilmez bir kuvvet ve şiddetle yürüyen Macar atlılarının hücumuna mukabele etmenin güç olacağını Pâdişâh'a ihtar etti; bunların, ordunun ağırlığı üzerine atılmaların-daki tehlikeyi beyân ettikten sonra, düşmanın hücumunda safların ayrılıp, Macarlar'ın içeri alınarak, safların kapatılması ve bu suretle yandan ve arkadan hücum edilmesi re'yini arz etti.²⁵¹ Bu re'y kabul edilerek, ağırlık, ordunun arkasında uzak bir yere konuldu. Balı Beğ, Macar bayraklarının görünmekte olduğunu haber verdiğinden, Sultân Süleyman da kendi sancaklarını açtırdı; gözleri yaşlı olduğu hâlde ellerini göğse kaldırarak :

- «İlâhî! Kudret ve kuvvet senden! İmdâd ve himaye senden! Ümmet-i Muhammed'e yardım et!»

diye duâ etti. Bu hâl görülünce, bütün Osmanlı saflarında şecaat ve dîn şevki nümâyân oldu. Süvariler, aynı duygularla, atlarından sıçrayıp yere kapandılar; alınlarını yere sürdüler; sonra yeni bir gayretle atlarına bindiler ve Pâdişâh'ın uğrunda canlarını feda edeceklerine yemîn ettiler. Vezîr-i âzam büyük mükâfat vaad ederek umûmî hisleri ve coşkunluğu Ordu Segedin ve Baç'a kadar ziraat yapılmamış geniş bir arazîden sür'atle geçti.

²⁵⁰ Merhum Alı Dede'den işltdim: İbrahim Paşa, Rumeli alaylarını yerleştirdikten sonra Pâdişâh'ın huzuruna geldiğinde, serh&d kumandanlarının davet edilerek müzâkere olunman fermanı buyrulur. Kumandanlara çavuşlar gönderilir. Husrev Beğ hepsinden evvel gelir; Pâdişâh'ın bulunduğu tepeciğe çıkması emr olunur. İbrâhîm Paşa ayakta, diğer vezirler de Pâdişâh'ın karşısında İdiler. İbrahim, Husrev Beğ'e hitaben «Serhâd beg* lerlsiniz; Saadetti Pâdişâhımız sizden müşavere istiyor; iste Mohaç sahrası, lâkin henüz düşmandan eser yok;; tedbir nedir?» deyince, Husrev Beğ zât-ı şahaneye teveccühle (dönerek): cSaâdetli Pâdişâhım, biz ser-hadde müşavereyi serhaddin umûr-dide thtlyârlanyle ederiz; kendi re'yi-mizle bir is görmeyiz. Ferman olunursa varıp söyleşelim.» dedi. Pâdişâh «O müşavere olunacak adamları buraya getiriniz» diye emretti. Husrev Beğ, aşağıda duran adamlarından birine: «Uz var. Koca Alay-begî, Kara Osman. Mehmed Subaşı, Adi Toca (Âdil Koca), Balaban Çeribaşı müşavereye gelsinler» diye söyledi. Bu adam gittiği gibi Adi Toca dediğ bahadır çıka gelir; cübbesi arkasında, toğulgası başında, kepeneği terkinde, bir kırcı ihtiyar; terrâş (tura dediğ bahadır) amma bıyıkları toğulgasından her biri düşmana bir ok gibi çıkmış; Husrev Beğ, bunu davet Üzerine geldi sanarak «Adi Toca, Pâdişâh müşavere emr ediyor» der; Adi Toca «Burada döğüşmekden başka müşavere mi olur? Beni Koca AJay-begî size gönderdi; düşman alayları görünmüş; çarhacımar tutuşmuş; geliniz, sancağınızın dibinde bulununuz» deyip atını teperek yine kendi alayına doğru gitti. (Peçevî*den telhis, İstanbul basımı, s. 90-91: Mütercim)

²⁵¹ Solak-zade ve Celâl-zâde bu re'yi Balı Beğ'e atf ile yürüyüş esnasında at üzerinde Pâdişâh İle İkonuşarak giderken beyân ettiğini söylerler. (Se-mendire Beğî Balı Beğ Padişâh ile hem-ra&n (atbaşı beraber) bulunarak «Düşman demir kale gibi pulada müstağrak olduklarından (çeliğe bürünmüş olduklarından) mâada birbirine zencir gibi merbutdurlar; bu tarz İle nereye hücum etseler takat getirilemez. Onlar 'bizim üzerimize yürüdükleri zaman İki tarafa ayrılmalıyız; geciverdiklerinde ise Üzerlerine hücum deriz. Şimdiye kadar hep böyle cenk edilmiştir. Lâkin bizim askerın arkası ağırlık İle mfilamâl İken düşmana yol verilemez; mağlûbiyetin bizim tarafta olması İhtimâldir.» diye re'yini beyân etti.) {Solak-fâde'den telhis, s. 454-455. Mütercim)

Lâkin hayvanların bir çoğu, şiddetli yağmurlar yağmakla beraber susuzluktan, otsuzluktan telef oldu. Akıncılar, Segedin'in yağmasında, Yeniçerilerden sür'atli davrandılar; yeniçeriler geldikleri zaman kalenin duvarlarından başka birşey bulamadılar. Baç'da, ahâlî bütün bir gün kiliselerinde mukavemet gösterdilerse de akşama doğru -muhâsır-lar için büyük çapta telefata yol açmakla beraber- hücumla zapt olundu. Bu kasaba ile civarından pek çok şeyler ganimet olarak yağmalandı. Vezîr-i âzam ile defterdarın hissesine Ellişerbin koyun düştü.²⁵² Süleyman, Titol'deki ordugâhında, Radviç'in Osmanlılar'dan birkaç yüz kişinin bir takımını îdâm ve bir takımını esîr etmiş olduğunu ve Batyani'nin dümdân tehdîd etmekte bulunduğunu haber alarak, ordunun arkasını muhafaza için Husrev Beğ'i gönderdi. Baç ile Petervaradin arasında, birkaç bin Macar aileleriyle, mallarıyla birlikte -bataklıklarla çevrili olup müstahkem ordugâh hâline koymuş oldukları- bir ovaya çekilmişlerdi. Türkler için bu mevkiin zaptı, bütün Macaristan kalelerinin ele geçirilmesinden daha pahalıya mal oldu; hattâ Mohaç çenginden ziyâde zabıt kaybedildi. Yeniçeri ağası, samsoncu-başı, bunların muavinleri, çavuş-başı savaş meydanında kaldılar.²⁵³ Macarlar, bu cenkte Misel Dö Bozi'nin Mo-rot'da gösterdiği misâle uygun davrandılar, ki, terkisine almış olduğu zevcesiyle birlikte dolu-dizgin kaçarken, Türklerle yetişmek üzere bulunduğunu görerek, ellerine düşürmemek için kadını hançerle öldürmüş ve sonra intikamını almak için hiçbir tarafa bakmıyarak Osmanlı safları içine atılmış idi.²⁵⁴

Garib bir tesadüf olmak üzere, Morot ile müstahkem ordugâhtaki kanlı sahneler -mağlûbların müverrihleri tarafından tafsîlâtıyla nakledilmekte olduğu halde- gâliblerin müverrihleri tarafından sükûtle geçirilmiştir. Bu da gösterir ki, mükemmel ve bî- taraf bir târih yazmanın birinci şartı muhtelif menbâları birbiriyle karşılaştırmaktır. Petervaradin*-de ordu, Tuna üzerine beş gün zarfında bir köprü kurdu; Süleyman bir hafta Edirne'de kalarak İstanbul'a, yedi ay ayrılıktan sonra,²⁵⁵ 23 Teş-rîn-i sâni (17 Saf er 933) târihinde vâsıl oldu. tbrâhîm Paşa'nın Of en Kraliyet kasrından almış olduğu üç heykel -Dikilitaş ve sütun ile Tunç Yılanlar Amuduna tamamlayıcı bir unsur olmak üzere- Atmeydanı'ndaki sarayı önüne konuldu.²⁵⁶ Bu üç

²⁵² Peçevî, varak: 28, 38, 39. Kemâl-pasa-zâde, varak: 93. Rûa-name-ı Sttleymâtî.

²⁵³ Peçevî, varak: 38 ve 39. Rûi-nâme-i Süleyman!.

²⁵⁴ btoaufl, Sekizinci Kitab'ın nihâyetinde, clarium facinus.

²⁵⁵ Rûz-nâane-i SüHoynAnL

²⁵⁶ Âli Solak-zâde. M. D'Ohsson'a göre Ayasofya'nın tunçtan yapılmış W büyük avizesi Of en soygunumdan (ganimetlerinden) dir.

âsâr-ı atîka henüz mevkilerinde görülmekte ise de, heykeller haylî vakitten beri ortadan kaybolmuştur. II. Meh-med, Kostantiniyye'nin fethinde üç yılan heykelinin başını kestirmişti. Sultân Süleyman, milletin evhamında tereddüdlü olduğu için ve daha doğrusu vezîr-i azâmin ısrarlarına dayanamıyarak Atmeydanı'nı -İslâm bakımından sanem addedilebilecek- bu üç heykelle tezyin etti. Bu husus, burada şundan dolayı da zikredilmeğe şayandır ki, Musevî şerîati gibi Şerîat-i Muhammediye dahî insan eliyle yapılmış tasvirleri men* ettiğinden ve veziri için hakîkaten filozofça bir cesaret eseri addedilmeğe müstehaktır. Mezheb taassubu, İbrâhîm Paşa'nın, din bakımından gösterdiği bu itinasızlıktan şikâyet etmekte geri kalmadı. Figânî nâmında bir şâir, yazdığı bir hicviyede, birinci İbrâhîm putları kırmış iken, ikincisinin meydanlara dikmiş olduğunu söylüyordu. Bu ince eleyip sık dokuyan mukayese, bedbaht şâirin eşeğe ters bindirilerek şehirde dolaştırılmasından sonra, asılmasını mûcib olmuştur.²⁵⁷

²⁵⁷ «İki top Belgrad'da alınıldı; üç. heykel İstanbul'a getirilerek Atmey-danı'nda amûd Üzerine konuldu. Vezirin sarayı kapısı karşısında olmasıyla «Pasa putperesttir» diye. güftüsünid oldu, hattâ Figân! çelebi:

«Dü İbrâhîm âmed-bedîr-l cihan,

Yekt büt-şken, yeki büt-nişân»

diye hicvettiği cihetle bir nice müfsid gaddar zavallıyı beardâr İtdiler.» Solak-zâde'den telhis, s. 459 ve 460.

«Bir Hallî-i evvel gelüp esnamı kılmuşdı şkeşt

Sen, halillim, şimdi geldin, halkı kıldın büt-perest» beyti de hatırlanmağa şayandır. Mütercim.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/46-54

Solak-zâde, varak: 106. Âlî, Süleyman'ın devrindeki Türk şâirlerinin tercüme-i hallerinde (s. 263). Sagredo, Vertiye, Riko, Civvio, Uloa, Knolles Macaristan seferi için iyi kaynak olamazlar. Şunlara müracaat daha iyidir: Oratio protreptica Cus-piniani cum descriptione conflictus quo periit Rex Ludovicus et qua via Turcus Solomes ad Budam usque pervenerit ex Alba Graecia; ondan sonra, Jo. Antonii Flaminii conflictus ille pannonicus cum Turcis, in quo Pannoniae Rex interiit; nihayet: Camerarû de clade accepta ad Mogacium.

Sultân Süleyman'ın Üçüncü Macaristan Seferinin Merâhil-nâmesi Mohaç Muharebesi (932/1526) Nisân (Receb) - 23 Nisan (11 Receb, pazartesi), İstanbul'dan azimet, ordu Halkalı-Pmar'da tevakkuf eder. 24, Çatalca, 25, İnceğiz yakınından geçip Tekvürlü'de durur. 26, Karlı. 27, Ahmed Beğ. 28, Hadim. 29, Ulûfeciler. 30 Mahmûd Ağa.

Mayıs (Şa'bân) - 1, HaskÖy, 2, Memak, 3, Tevakkuf, Hu-dâvendigâr bir sarayda ikamet eder. 4, İstirahat, 5, Dîvân, Moldavya elçisi vergi getirir, fî, Dîvân, 7, Tevakkuf, kethûda Rumeli defterdarı ileri gönderildi. 8, Pâdişâh resm-i geçit icra ettirir. 9, İstirahat. 10, Bir nefer Meriç üzerinde Kemâl karyesi yakınında ekin çiğnediği için idâm edilir. 11, Çeşmeçayı'nı, iki nefer hayvan çalmakla suçlanarak başları kesildi. 12, Ordu Hisarlık, diğer isimle Bağalacı'da durdu, yeniçeriler Filibe üzerine sevk olundu. 13 (1 Şa'bân), Sazlıdere, Zâim Taş-oğlu asıldı. 14, Altuncayırı, 15, Hâlidli, 16 ve 17, Ağaç Korusu, 18, Dermalen, 19, Filibe sahrası; timarh süvariler Sofya'ya gönderildi. 20, Dîvân, Ahî Çelebi-oğlu Seyfullah yevmî almış akçe ile tabib-i sultanî nasb olundu. 21, Anadolu beğlerbeği ordugâha iltihâk etti. 22, Ordu Filibe Önüne vardı, tevakkuf, kethûda ve Rumeli defterdarı yeniçerilerle beraber Sofya'ya doğru hareket ettiler, bir boğaz geçildi; öğleden sonra sahra ceviz büyüklüğünde dolu taneleriyle örtüldü. 23, Pâdişâh Anadolu ve Rumeli askerlerine izladi yolunu tutmalarını emret-ti 24, Emine, 25, Çömlekçi Köprüsü civarında Tatar-Pazarı, 26, Karapınar. 27, Ordu, Kapılı Derbendi'nden geçerek ihti-man'da tevakkuf eder. 28, Kazasker Boğazı'nı geçer; uzun merhale. 29, Şiddetli bir yağmur ile Sofya önüne varır. 30, Tevakkuf; bütün ırmaklar taşıp birçok çadırları sürükledi; Hu-davendigâr bulunduğu mevkîi terke ve otağ-ı hümâyûnu ve-zîr-i âzamin çadırlarının bulunduğu mahalle kurdurmağa mecbur oldu. 31, Tevakkuf; bir kadı, dört adamı, üç nefer idâm olundu.

Haziran (Ramazân) - 1, Dîvân, Rumeli beğlerinden birkaçı dest-bûsa kabul. 2, İstirahat, Rumeli beğlerinin alay gösterişleri 3, Yağmur; Eflâkler; vezîr-i âzam Pâdişâh'dan ayrılıp ileri gider. 4, Tevakkuf. 5, Kariydi Karice, Boğaz; iki si-lâhdâr atlarını biçilmemiş tarlalara koyuverdikleri için başları kesildi. 6, Şehir Köyü karşısında Pınarbaşı, 7, Şehir Köyü boğazı; ordu Niş Boğazı'nda konaklar. 8, Boğaz'dan çıkıp Ilıca yanında bir değirmen etrafında

çadır kurar. 9, Niş önüne gelinir. Semendire suları taşıdığından yağmur ve dolu selleri altında Karacahisar yolu tutuldu. 10, Morava kenarında Despeniç köyü yanında konaklanır; yağmur, 11 (1 Ramazan), Tevakkuf. 12, Ordu Alacahisar Boğazı yanında Bayırbağ'da çadır kurar. 13, Tevakkuf; Hudâvendigâr av yapıyor. H 15, 16, İstirahat 17, Divân. 18, Alacahisar'a geçilip Morava kenarından Muskoviç köyüne kadar ileri gidildi. 19, 20, Tevakkuf. Vezir-İ âzam Pâdişâh'ın ordugâhına iltihak eder, ve büyük bir sür'atle Varadin (Petervaradin) üzerine yürümek için emir alır. 21, 22, İstirahat; Otçular birçok Eflâk köylülerini öldürürler. 23, Kozaron Kızı'nda tevakkuf; yağmur ve taşkınlar devam eder. Sava üzerine köprü kurulduğu haberi geldi. 24, Ordu tre nâmındaki küçük ırmığı geçer, fakat Morava'nın sultan o kadar kabarmış ki, geçmek imkânsız. 25, Tevakkuf.

Ordu'nun önünden gönderilen Vezir-i Âzam'ın katettiği merhaleler 16 Hazîrân, Alacahisar'dan hareket, 17, İre (İbre?) nehrinden geçiş. 19, Kozaron Kızı; dört gün konaklama; 23, Korsovik Pazarı; yağmur yol müşkilâtını artırır. 24, Gece gündüz yağmur; İbrâhîm Paşa beklemeye mecbur olur. Sel gibi yağın yağmurlar çadırları sürükler; Balı Beğ'in askerinden ikisi boğulur. 25, Pirecik; ordu yağmurdan çok ızdırıp çeker. 26, Eraliye, 27, Goricika; üç ırmaktan köprülerle güçlükle geçilir. 28, İbrâhîm Semendire yakınında Baygın'lyâ vâsıl olur. 29, Havale ve Eski Hisarlık Baygın. 30 Belgrad.

Temmuz (Şevval) - İbrâhîm Paşa Rumeli askerine resm-i geçit yaptırır. 2, Tevakkuf; yine resm-i geçit; teşhizatı eksik olan timarlıklar umurlarını kaybederler. 3, Tevakkuf ve geçit. 4, Vezir-i âzam çadırını Tuna'nın öte tarafında Semlin yanına kurdular. Hırsızlık yaparken yakalanan altı Eflâk idâm olundu. 5, Ordu Semlin yanında Tuna sahillerine çadır kurar; Bosna ve Hersek sancakbeglerinin gelmesi. 7, Bozuk-Kilise (Busiklicza); bu köyün kilisesi tahrib olundu. Kadir gecesi don oldu. 8, Teis (Tisa) ve Tuna nehirlerinin kavşağında Selanka-men, Lâin Papas Tomoris'in ikibin kişi ile Petervaradin'e kadar ilerlediğine; Kral'ın Budin'de bulunduğuna dâir vezir-i âzama haber gelir. 9, Tevakkuf. Akıncı reislerinin vürdü. Hudâvendigâr Bayram merasiminin icrası için Belgrad'a gider. 10, Tevakkuf; sekizyüz küçük gemi ve sandaldan mürekkebe olan Osmanlı donanması Tuna'dan yukarı çıkar. Anadolu askeri köprülerden geçip Bozuk-Kilise'de kilise yakınında birleşir. Donanma Mihâl-oğlu, Iskender-oğlu, Yaşî-Beg-oğlu ku-mandasındaki yenicileri alarak yoluna devam eder. 11 (1 Şevval, Çarşamba), Hademe-i Şâhâne Tuna öte tarafına geçerler. 12, Ordu, Tuna sahilinde Petervaradin sahrasına kurulur. 13, Petervaradin, 14, İskele kurmak için kereste toplanır. Yağmur devam eder. Muharebe. (İstanbul'dan Petervaradin'e 49 merhalelidir). 15, Kale, hücum ile alınır. Baba Ca'fer müjdesini getirip, 1.000 altın ihsan verilir. 16, Bosna BeğM. Hus-rev Beğ ve Mihâl-oğlu Mehmed Beğ Tuna'nın öte tarafına keşifte bulunmaları için gönderilir. 17, Anadolu askeri kale önünde yerlerini alırlar: 18, İstirahat. 19, Bataryalardan dâima ateş. 20, Şiddetli muharebe. Asker üç saat hücumdan sonra yüzeli zayıat ile ric'at eder. 22, Şehrin kilise ve haneleri tamamen tahrib olunur. Muhafızlar bir yürüyüş (huruc) yaparlar. Bal-ta-oğlu Piri Beğ'e ansızın hücum olupun mağlûb edilir. Ordugâh kaleye yaklaştırlır. 23, Yeniden faydasız bir hücum; altmış yenicileri ve diğer askerden altıyüz kişi muharebe mevkiinde kalırlar. 24, Hudâvendigâr bin yeniciden mürekkebe bir imdâd kuvveti gönderir. Vezir-i âzam, mevkiini değiştirir. 25, Hücum te'hîr olundu. 26, iskender Çelebi'nin kayın pederi Hüseyin Çelebi'ye altmışbin akçelik bir malikâne ihсан olundu. 27, iki lâgım kale duvarlarında iki gedik açtı; kale hücum ile alındı; kavgada yalnız yigirmibeş kişi zayı oldu. Vezir-i âzam kale muhafızlarından beşyüzünün başını kestirdi; diğer üç-yüzü de esir edildi. 28, Vezir-i âzam ilerler. Hudâvendigâr, İbrâhîm Paşa'nın biraktığı yere konar; vezir-i âzam Pâdişâh'ın ordusu Önüne avdet eder. Çervak (Çerevik: Cserevics) kalesi ahâlisi şartsız teslim olur. 29, Burgazlı Kilise; vezir-i âzam İstanbul'a yetmişdört mütakaidd gönderir. 30, Divân, ordu beğ-lerine mükâfat dağıtılması. Semendire beği, Sava kenarlarında yapılmış olan kalelerin teslim olmalarını talep etmek üzere Izvornik'e gider. Budin yolu tutulur. Yahya Paşa-oğlu illok civarında baskına tutulur; galib gelerek otuz baş ve otuz esir getirir. 31, Çervak kalesi tarafından geçilerek Tuna sahillerine inilir.

Ağustos (Zilka'de) - 1, illok. Hudâvendigâr ordunun civar şehirleri yağma etmesini men' eder. 2, Tevakkuf. 3, Eflâk ve Boğdan voyvodalarının aralarındaki çekişme ve düşmanlığı kapatmaları için emir verildi. Hudâvendigâr köylerin yakılması yaşağını tekrar eder. 4, Tevakkuf, illok kalesi nizam dâiresinde muhasara olundu, metrisler açıldı, toprak yerleştirildi. 5, Muhasara devam ediyor. 6, Hudâvendigâr, kaleyi bizzat keşfetmek için gelir. 7, Öğleye doğru kalenin muhafızları teslim olmak üzere bir mühlet isterler. Pâdişâh günün nihayetine kadar müsâade eder. 8, Üç Hristiyan ordugâha gelir. Bir çavuşla üç yaya-başı kaleye girerek tesellüm şartlarını kararlaştırırlar. Drava üzerinde Erdud ve Ösбек ahâlisi itaat ederler, illok'tan oniki Hristiyanı hil'at giydirdi. 9 (1 Zilka'de; persemba), vezir-i âzam maiyetleriyle ilerler; geldiğinde Pâdişâh el öpmeye kabul eder. 10, Ordu, «İhtiyar Kadının Tahtı» denilen Dukin (Doukin)'de durur. Yağmur ordunun hareketini güçleştirir. 11, Tuna üzerinde Suten (Sztotin) kalesinden geçilir; büyük bir manastır yanında durulur. 12, Vokovar. 13, Burohuk kalesi (Morkoviça: Morcoviza); ağırlıklar, düşman eline geçer korkusuyla ordunun arkasına nakl olundu. 14, Essek üzerine sür'atli yürüyüş. 15, Drava kenarında ordugâh. Hudâvendigâr bu şehre köprü kurulmasını emrederek inşâata bizzat nezâret eder. 16, İnşâatın devamı. 17, Köprü'nün başı yapıldı, fakat daha ayakları konulmadı. 18, Vezir-i âzam, Pâdişâh ile beraber atla gezer; sonra ikisi birlikte inşâata nezâret ederler. 19, Köprü bittiğinden paşalar ve vezir-i âzam huzuruna kabul olundular. Vezir-i âzam yine Hudâvendigâr*-ın yanına giderek, Pâdişâh onunla müşavere eder.

Yahya Paşa-oğlu Balı Beğ'in kumanda ettiği firkalardan Belgradlı Kurdoğlu nâmında bir voyvoda maiyyetinden yüzelli kişi ile, düşman karakollarına hücum için köprüden geçip yedi yüz esir getirir. Dokuz bin akçelik bir timar alır. 21, Yahya Paşa-oğlu Balı Beğ ve Bosna Beği Husrev Beğ ve vezîr-i âzam ile ordunun bakıyyesi köprüyü geçerler. 22, Vezîr-i âzam ile Hudâvendigâr Drava'dan geçerler. 23, Anadolu askeri beklenir; Essek yakılır; köprü de yıkılır. 24, Bir gol kenarında konaklanır. Daimî yağmur. 25, Tevakkuf. 26, Bataklıklar, küçük göller arasından zahmetli gidiş. Eşya ve yük hayvanlarından bir takımın ziyâi. 27, Ordu koşum beygirlerini beklemek üzere tevakkuf eder. 28, İstirahat. Hudâvendigâr ertesi gün muharebe olunacağı ilân ettirir. Genç bir asker izinsiz ilerlemiş olduğu için başı kesilir. Vezîr-i âzam defalarca Pâdişâhın otağına gider. 29, Ordu Mohaç sahrasına konar (Burada muharebenin tafsilâtı anlatılmıştır). 30, Hudâvendigâr at ile çıkar. Bütün esirlerin divânı çadırı önüne getirilmesi ilân olunur. 31, Hudâvendigâr altın bir tahta oturarak vezirlerin ve beğlerin ta'zimâtını kabul eder. İkbin esirin idâmı. Sel gibi yağmur yağar.

Eylül (Zilhicce) - 1, Rumeli defterdarı gayrimüslim ce-sedlerinin defnine me'mûr oldu. 2, Mohaç'ta istirahat. Macar ordusundan yirmibin piyade ve dörtbin zırlı defn edildi. 3, Mohaç yakıldı. Ordu bir gölden müşkilâtla geçer. Yalnız bir köprü bulunduğundan, yük hayvanlarından ancak dörtte biri ordunun arkasından gelebilmiştir. 4, Ordugâha giren bütün köylülerin idâmı için emir; yalnız kadınlar müstesna. Akıncıların yağma emelleri yasaklandı. Rumeli'ne, Anadolu'ya» Suriye'ye, Mısır'a Diyârbekr'e, Kürdistan'a, Boğdan'a, Eflâk'a zafernâmeler. 5, Üç-köprülûde tevakkuf. 6, Tulus'den (Tolha) geçiş, Tuna sahilinde tevakkuf. 7, Miyâne, büyük bir şehir ya-nından geçilerek Tuna sahilinde ordu kurulur. 8 (1 Zilhicce)

(Cumartesi). 9, Tevakkuf 10, Budin, 11, İstirahat. Hudâvendigâr, İbrâhîm Paşa ile birlikte istihkâmları teftiş, eder. 12, Mevkilerin ikinci muayenesi. 13, Hudâvendigâr şehirden çıkar; Tuna üzerine köprü attırır. 14, Pâdişâh tarafından itihaz olunan tedbirlere rağmen Budin'de yangın çıkar. Vezîr-i âzam ateşi söndürmeğe koşar, mesâisi faydasız kalır. 15, Pâdişâh ve vezîr-i âzam Kral'ın av sarayına gider. Kalenin topları ve kralın sarayını süsleyen tunç heykeller nehir yoluyla İstanbul'a gönderildi. 16, Sarayda muzıka ve ziyafet 17 »Hudâvendigâr Kral-T'ın av sarayına gider. 18, (10 Zilhicce) bayramın ilk günü), yine ziyafet, râsime-i dest-bûsî. 19, Kralın bahçesinde şenlik. 20, Semendire Beği Hâce Beğ ve kardeşi Mehmed Beğ Tuna üzerine yeni atılan köprüden ilk olarak geçerek, Ada'nın karşısında çadır kurarlar. Ordunun bir kısmı vezîr-i âzam tarafından idare edilen hareketi tâkiple Peşte'de tevakkuf eder. 21, askerin geçmesi devam eder. Pâdişâh nüzul etmekle şeref verdiği Kral sarayının yakılmasını men ile bir yeniçeri karakolu ikaame eder. 22, Askerin geçmesi devam eder. Budin'den çıkarılan Yahudiler1 İstanbul'a doğru sevk olundular. Macarlar sarayın muhafazasında yeniçerilerin yerine geçerler. 23, Köprü geceleyin üç parça olarak kırılıp iki parçası batar. Mi-hâl-oğlu Beğ, Husrev Beğ, Ömer Beğ kumandalanndaki ordu ardıcıl kayıklarla nehri geçerler. 24, Yarin gidileceği ilân olundu. 25, Sabahla birlikte hareket eden ordu şehirden üç mil mesafede ve Tuna'dan uzak olmayan bir mahalde durur. 26, Ordu gÜOuer ve gayet güzel çayırılar arasından geçerek dört-buçuk fersah Ötede ordugâh kurar. Bu merhalede hiç içilecek su olmadığı için, atların birçoğu telef olmuştur. 27, Su ve yiyecek bulunmuyor. Arpanın okkası yüzyirmi (iki duka ve iki hums) ve dakikin okkası iki yüz (dört duka) akçeye kadar satılır. Yağmur şiddetle yağıyor. Hayvan telefâtı devam ediyor. 28, Bir gün sür*atle gidildikten sonra ordu Teis (Teis) kenarlarında kurulmuş Segedin'e vâsıl olur. Şehrin sakinleri nehrin Öte yakasına kaçmışlardı. Bununla beraber ganimet olarak birçok eşya ve esir alınır. Hudâvendigâr Baç'a (Moçoni-ya) (Mosztonya üzerinde?) vâsıl olur; kasaba hücumla zabt olunur. Vezîr-i âzam ganimetten kendi hissesine ellibin ve defterdar yirmibin koyun alırlar. 30, ordugâh Segedin karşısında Teis kenarında kuruldu.

Teşrin-i evvel (Muharrem) - 1, Teis kenarında küçük bir kale önünde tevakkuf. 2, Titel önünde. Deli Rareş'in (Radiş?) ordu dümdarlarından yüz kadar esir aldığı haber alındı; derhâl Husrev Beğ dümdâra (ardcığâ) gönderildi; Palatin Na-dor İpsani mel'ünü da orduyu taciz ediyor. Hayli esir getirildi. Üç fersah gidildi. 3, Üçbuçuk fersah gidilerek Fraska Dağı eteğinde kâin Petervaradin önüne varıldı. Pişdarlar dünkü gün bir köprü inşasına başlamışlardı. 4, Askerin pencik (her esir için alınan vergi) vermeleri ve aksi takdirde esirlerin ellerinden alınacağı ilân edildi. 5, Köprü inşaatına devam edilmesi için kereste getirildi. Hudâvendigâr gayet müstahkem bir mevki (Baceno: Bacsania? Beçe: Becese?) önüne vâsıl olup şiddetli bir muharebe ile zabt eder. Yeniçeri ağası Şücâ Ağâ, yeniçeri çavuşu, samsoncu-başı, birkaç yaya-başı bu muharebede şehid olmuş ve birçok ağalar yaralanmış ve birçok sipâ-hî de şehid düşmüştür. 6, Tevakkuf. Kethüda ve defterdar askere resm-i geçit yaptırmâğa başladılar. 7, Hudâvendigâr orduya vâsıl olması; onbir merhalede Petervaradin'e gelmişti. Bir gün Beçene'de (Becsne) ve iki gün Petervaradin karşısında kalmıştır ki, cem'an ondört gün. Kapıcı-başı Mehmed yeniçeri ağalığına tâyin olundu. Köprü inşaatı süVatle ilerliyor. 8 (1 Muharrem), Köprü bittiğinden ordunun bir kısmı nehirden geçti; bakıyyesine resm-i geçit yaptırıldı. 9, Hudâvendigâr köprüden geçer; iç-iTde (Kilikya) yeni bir isyan haber alınmasıyla Anadolu beğlerbeği azimet emri alır. 10, Hu-dâvendigâr'ın Selankamen yanında otağı kurulur. İbrahim, Va-radin ve Illok'a muhafız gönderir. 11, Ordu Bozuk-Küise'den geçer. 12, Belgrad. 13, Eski Hisarlık. 14 ve 15, Semendire; asker Laçiçi'de ordugâh kurar; yürüyüş hızlandırılır. Morava üzerinde Koviloc'a köprü kuruldu. Hudâvendigâr bütün ordusuyla köprüden geçip öğleden sonra Koviloc'a vardı. 16, So-poiyçe (Sopoiyische) gayet uzun bir merhaleidir. 17, Parakin (Paraken). 18, Asker Niş'in bu tarafında ordugâh kurdu. Yol müşkilâtmdan dolayı Niş'e

Kalender İsyanı Ve Bastırılması

Sultân Süleyman, Macaristan'ı talan etmekte iken, Anadolu'nun her tarafında isyan ejderi baş kaldırıyordu. Pâdişâh'ın dönüş için Tuna'dan geçtiği gün²⁵⁸ birkaç ulak İç-il (Kilikya) Türkmenleri arasında isyan çıkarak müthiş bir surette etrafa yayılmakta olduğu haberini getirdiler. Anadolu beğlerbeği, memleketin asayişini iade için hemen oraya gönderildi. Bu isyanın sebebi İç-il sancak beği eski vezîr-i âzam Hersek Ah-med Paşa-zâde Mustafa Beğ'in sancağın tahrîri hakkında verdiği emirdi. Kadı Muslihüddîn ile kâtibi Mehmed'e tevdî olunan bu işte alenî haksızlıklar oldu. O vakitten beri ahâlî gizli gizli heyecan içinde idi. Bunu meydana çıkarmak için ancak bir vesile lâzım geliyordu ki, o da zuhur etti. Süğlün Koca nâmında ihtiyar bir Türkmen, tarlasına ikiyüz akçe deresinde ağır bir vergi konulmasından şikâyet etmesi üzerine, cevâp olmak üzere sakalını tıraş ettiler. Bu hakaretten, verginin konulmasından daha ziyâde müteessir olan Süğlün Koca, oğlu Süğlün Şâh Velî ve Zünnûn-oğlu nâmında üçüncü bir nâhoşnûd ile Türkmen aşiretleri başına geçti. Kadı, kâtib, sancak beği ansızın ele geçirilip öldürüldü (10 Ağustos 1527 -12 Zilka'de 933). Karaman beğlerbeği İskender Paşa-zâde Hurrem Paşa kuvvetine mağrur olarak âsîler üzerine yürüdü. Lâkin askeri, Kayseri'ye yakın Kurşunlu Boğazı yanında mağlûb ve maktul olarak kendisi de savaş meydanında kaldı. Gâlibler Tokat tarafına yönelerek, Artıkâbâd ve Kazâbâd ovalarında yığınak yapmaya başladılar. Amasya'da ikamet eden Rûm eyâleti beğlerbeği Hüseyin Paşa, kendi askerini Dülkadir, Maraş, Malatya beğlerinin askeriyle birleştirerek ordugâhını Sivas'ta kurdu. Malatya Beği Yularkasdı Beğ 1.000 süvari ile düşmanın durumunu keşfe gönderildiği halde, 400 kişi kaybederek şehre döndü. Ramazan-oğlu ailesinden ihtiyar Adana Beği Pîrî Beğ -kendilerine ma'lûmât verilmiş ve biri Ayın-tâb (Anteb) ve biri Malatya'ya girmiş olan-

varılamamıştı. 19, Niş'in öte tarafında boğaz girişinde ve Ilıcalar yakınında ordu kurulmak üzere hareket. 20, Niş Boğazı'na girilir ve dağlarda tevakkuf olunur. Çavuş Yârelî Hüseyin İstanbul'dan gelip İç-il isyanı haberini te'yîd eder. 21, Ordu Şehir Köyü yakınından geçerek boğazın girişinde bulunan Kadiç (Kadidj) önünde durur. 22 ve 23, Tevakkuf. 24, Sofya'da ordugâh kuruldu. 25, 26, 27, 28 ve 29, Bu şehirde ikaamet. 30, Hudâvendigâr Filibe köprüsünü geçip İstanmiyaka adlı küçük ırmak kenarlarında kâin Kadınca Köyü'nde tevakkuf eder; vezîr-i âzam beraber idi. 31, Tevakkuf.

Teşrîn-i sânt - 1 ve 2, Hudâvendigâr Edime'ye girip saray-ı hümâyûna iner; sekiz gün istirahatten sonra, 9 Teşrîn-i sânti (2 Safer, cum'a)'da yola çıkar; üç gün sonra -ki 12 Teşrîn-i sânti'dir- silâhdâr Rüstem Ağâ'yı emîr-i âhûr tâyin eder. 13, Sultân Süleyman İstanbul'a dâhil olur.

²⁵⁸ Rûz-nâme-i Süleymân'ı'ye göre 1 Teşrîn-1 evvel tarihinde ve bundan dolayı Mohaç muharebesinin, Fessler'in zannı gibi (c. 1, s. 329) yirmi dördüncü günü değil, kırktıncı günü idi.

Şâm ve Diyânbekr beğler- . beğlerinin getirecekleri imdadı beklemenin muvafık olacağını beyân ey-lediyse de, genç ve cesareti müfrit olan Rûm eyâleti beğlerbeği bu nasî hatı dinlemedi. 16 Eylül (19 Zilhicce) târihinde, ilkönce Türkmenler ric'-ate mecbur ve reisleri Zünnûn telef oldu; lâkin tekrar toplanıp gece yarısına doğru Hüseyin Paşa'nın ordugâhım gafletten yararlanarak basıp Paşa'yı yaraladılar ve Sivas'a kaçmağa mecbur ettiler, ki orada aldığı yaradan ölmüştür. Sonunda Diyânbekr beğlerbeği Husrev Paşa âsîlerin muvaffakiyetlerine son vermek şerefine nail oldu.

Yine bu sırada Adana ve Tarsus'ta da karışıklıklar meydana geldi. Adana mülhakatından Birendi nahiyesinde Domuz Oğlan ve Tarsus sancağından Ulaş nahiyesinden Yenice Beğ²⁵⁹ isyan çıkarmışlardı; Velî Halîfe nâmında bir Acem mutaassıbı da Tarsus civarında Karaisalı aşiretini isyan ettirmişti. Ancak bu iki isyan Adana beği Pîrî Beğ'in akıllıca tedbirleriyle ve müessir bir şekilde az vakit içinde sür'atle bastırıldı.²⁶⁰

Ertesi sene Karaman'da ortaya çıkan isyan daha ehemmiyetli olmuş ve bizzat vezîr-i âzamin orada bulunmasını icâb ettirmiştir. Yeniçerilerin hâmî ittihâz ettikleri Hacı Bektaş sülâlesinden²⁶¹ Kalender-oğlu, bayrağının altına birkaç bin derviş, abdal, kalender ile seraserilerden birçok kişi toplamıştı. Rûm, Anadolu, Diyânbekr beğlerbeğlerinin birbirini mü-teâkib, ettikleri muharebelerde âsîler gâh mağlûb, gâh gâlib oldular: Rûm beğlerbeği Yâkûb Paşa «Onaod» (Avnaod?) boğazında Kalenderce mağlûb olduğu gibi, Kalender de Pasin Ovasında Husrev Paşa'ya bozularak Kara Çayır'da Anadolu beğlerbeği Behrâm Paşa'dan intikam alıp, onu Tokat'a ilticaya mecbur etmişti. Behrâm Paşa, bu şehrin karşısında, kendisine katılan Karaman, Haleb beğlerbeğleriyle birlikte Kalenderle felâketli bir muharebede bulunarak, Karaman Beğlerbeği, Alâiye, Amasya, Birecik beğleri ve Karaman ve Anadolu timar defterdarları bu cenkte maktul düşmüşlerdir. Vezîr-i âzam Dülkadir eylâetinde Kara nâm mahalde iken bu kanlı mağlûbiyetin haberini alarak, İstanbul'dan getirmiş olduğu 3.000 yeniçeri ve 2.000 sipâhî ile alelacele Elbistan'a kadar ilerledi. Lâkin âsîlere hücum etmeden evvel, muvaffakiyetini te'mîn edecek iki tedbîr aldı: Türkmenler'e mağlûb olan askerden orduya gelecekler olursa, mağlûbiyetlerine dâir neşrecekleri haberler, diğer askerlerin zihinlerini bulan-

²⁵⁹ Peçevî, c. 1, s. 120; bu iki âsiyi Tonuz (Domuz)-oğlu ve «Bekçe» isimleriyle kaydeder.

²⁶⁰ Ali, 223, Peçevî, varak: 44, Celfîl-zâde, varak: 114, Ferdî, Solak-zâde.

²⁶¹ «Hacı Bektaş Velî evlâdından, yani Kadıncık Ana'dan Burnu kam dam-lasıyle nefis oğlu olan Habîb oğlu evladından; Kalender ibni İskender, tbnl Balım Sultân, tbnl Resul Çelebi, ibnl Habû> Efendi.» Peçevî, c. 1, s. 12. Mütercim,

dıracağından haklı olarak korkarak, bunlardan kimse gelmemesini ve aksi halde öldürölmelerini emretti. Ondan sonra lâzım gelenlere iltifat göstererek ve timârlar tevcih ederek, evvelce Kalender tarafına geçmiş olan Türkmen aşiretlerini²⁶² bu tarafa kazandı. Bunların ayrılması üzerine âsîler birkaç yüz kişiden ibaret kalarak, sadrâzâmın çaşnigîrlerinden Bilâl, Mehmed ve Deli Pervane kumandasında bir müfreze ile kolayca he-zîmete uğradılar; Kalender, maiyyetiyle beraber Başsaz Dağlan'nda tutularak kendisiyle Dölkadir hanedanından felâket arkadaşı olan Velî Düm-dâr*ın başları kesildi, Peçevî'nin tâbiri veçhile «fitrâke asıldı», vezîr-i azama getirildi (22 Ramazan 933-22 Haziran 1527).

Bu muvaffakiyetten sonra îbrâhîm, Anadolu beğlerbeğiyle Küçük Asya beğlerini -Tokat muharebesinde kaçıp da askerlik sânına gölge düşürmüş olanları araştırmak üzere- topladığı dîvâna çağırdı. Evvelâ Anadolu beğlerbeği Behrâm Paşa'ya tehditkâr bir tarzda: «Yarı çıplak, serseri, hâne berduş, derviş takımının önünden nasıl kaçtınız?»²⁶³ dedi.²⁶⁴ Beğlerbeği cevap veremedi, yâhud cevâba cür'et edemedi. Vezîr-i âzam bu suâli öteki beğlere de sordu. Onlar da ordunun mağlûbiyeti meşguliyetini birbirinin üzerlerine attılar. Cellâdlar, yaklaşmak için emir almış odlukları sırada idi ki, sabık vezîr-i âzam Pîri Paşa-zâde iç-il beği Mehmed Beğ, o vakte kadar muhafaza eylediği sükûtu bozarak, Pâ-dişâh'm saadeti için duâ ettikten sonra:

- «Ecdadımız bir muharebeye girişecekleri zaman, Allah'dan istimdâd ve tecrübeli ihtiyarlarla müşavere etmeyi mu'tâd edinmişlerdir; biz ise ne onu yaptık; ne bunu yaptık; gurur, nefsimize i'timâd bu felâketleri başımıza getirdi. Cezamızı çekmek için işte kılıç ve işte başlarımız?» dedi.

artırdı. İlk safda harbetmekte olan Rumeli askerinin başına geçti. Anadolu askeri, mûtadın hilâfına, ikinci safı teşkil ediyordu²⁶⁵ Pâdişâh'ın yeniçerilerle beraber bulunduğu üçüncü saf bataryaların yakınında dağa arka veriyorlardı.

Macarlar'ın ilk safı Piyer Pereney²⁶⁶ ve papas Pol Tomori kuman-

²⁶² Ferdi, «Çiçekli, Akçakoyunlu, Masadlı. Bozofclu» aşiretlerini sayıyor.

²⁶³ Çıblak, Cırlak, Uşak, Torlak. Civvio, Menavino gibi Osmanlı târihi yazmış eski müellifler defalarca Torlaklar'dan bahsetmişlerdir. Boissard (ivtoe et icones Sultanorum, s. 95) hattâ Torlak dervişlerinin resmini dere eder. Müverrih Celâl-zâde bu mecliste kâtib sıfatıyla hazır bulunarak, mazbatasını yazmıştır, varak: 118.

²⁶⁴ «Bir bölük cırlak, çıplak, birer serdeateli torlak aşıklardan niçin flrâr ettiniz?» Peçevî, c. 1, s. 123. Mütercim.

²⁶⁵ Âli ve Solak-zâde, Osmanlıların askeri usûllerine tamamen muhalif olarak Rumeli beğlerbeğini sağ ve Anadolu beğlerbeğini sol cenaha koyarlar. Hâlbuki eğer bunlar cenanda bulunmuş iseler, aksi vaziyette olacaktı. Ancak Peçevî'de görüldüğü üzere Süleyman bu defa ordusunu üç saf üzerine kurmuştur.

²⁶⁶ Solak-zâde ve Peçevî «Sertini» derler. Solak-zâde, «Tomor Bali dedik» leri papas, kral kendisine kardâş d'ır İniş, onun için Brane nâmiyle meşhur imiş» diye yazar; Peçevî ise, papasın başbuğ olup bu gibi adamlara, «Brat»

masında olarak «sinesinde yıldırım, bir bulut gibi» ileri hücumla -Hus-rev Beğ'in re'yi mucibince Osmanlıların saflarını açmalarından, yâhud Macarlar'ın şiddetli hücumları karşısında ric'ate mecbur olmalarından (ki bu daha muhtemeldir) dolayı²⁶⁷ - Rumeli askerini Anadolu askeri üzerine düşürdü. Lâkin bu ilk galebe pek az sürdü. Balı ve Husrev Beğlei'in akıncıları, bulundukları vadiden ortaya çıkarak, buradan düşmanın ar» kasını çevirip,²⁶⁸ o zamana kadar muzaffer olan ilk Macar safını, İM taraftan hücumla mukavemet için ikiye ayrılmağa mecbur ettiler.²⁶⁹ Bizzat Kral Lui kumandasında olan ikinci saf, Anadolu askerinin içinden Pâdişâh'ın ve yeniçerilerin almış oldukları mevkie kadar kendilerine yol açtılar. Orada şiddetli ve korkunç bir cenk oldu. Ünlü muhârib Marşal ile diğer iki şövalye, muharebe meydânında kalmak, yâhud Pâdişâh'ı ölü veya diri tutmak için yemîn eden otuziki Macar ile²⁷⁰ hakikaten zât-ı şahaneye kadar ilerlediler ve muhafız askerlerinin birkaçını öldürerek, ayakları kesilmiş olan atları altlarında yere kapanıncaya kadar savaştılar.²⁷¹ Sultân Süleyman, defalarca üzerine mızrak ve ok isabet ettiği halde zırhının sağlamlığı sayesinde kurtuldu; ancak genç kral II. Lui'-nin miğferi, kendisini o kadar muhafaza edemedi;²⁷² rivayete göre Lui cenk için silâhlarını kuşanırken, ecelinin yaklaşmış olduğuna dâir gizli

bir hiss-i kable'1-vukû (Önsezi) ile rengi atmıştı.²⁷³ Birbirine zincirlerle bağlı olan Osmanlı topları, o vakte kadar sustukları halde nihayet on adım mesafeden, Macarlar'ın üzerine dânelerini yağdırınca, bunların aralarında korkunç karışıklık çıktı; sol kolları karmakarışık vaziyette dağılarak kaçtı ve artık bundan sonra Kral bir daha görülemedi.²⁷⁴ Sağ kol da, Balı Beğ tarafından sıkıştırılıp her tarafa bölük bölük dağılarak, nasıl yapabildilerse

denildiğini zikir eder; su hâlde bizim tarihler, gerçekte iki ayrı kişi ölmesi daha, muhtemel görünen bu adamları, bir tisi tarz ediyorlar demektir. (Mütercim).

²⁶⁷ Hammer, Hristiyanlık; gayretile planlı hareketi, şiddetli Macar hücumunun başarısına hamı etmek istiyor ki, ilmi bir tavır değildir ve tamamen gerçek dışıdır. (Hazırlayan).

²⁶⁸ Kûz-n&me-l Süfeym&nl.

²⁶⁹ Peçevî, Lûtfî, Rûz-name-d Süleyman! bu hâli zikrederler.

²⁷⁰ «De proelio ad Mohazs nota Sambucci», Kvaşış'in Küçük Macaristan Krallığı Ta'rifâtı, c. 1, s. 27. Osmanlı müverrihleriyle mukayese edilince, anlaşılır ki. ahvâl, naklettiğimiz gibi cereyan etmiştir. Sultân, j Süleyman'ın firar ettiği ve o vakitten beri muharebe günleri Pâdişâh'ı bindiği atın eyerine bağlamanın âdet olduğu doğru değildir.

²⁷¹ Solak-zâde: «Düşmen-i h&ksar alayından üç nefer-1 ehrlmen-i hunhar ellerinde nize-l fîbd&r (mızrak) asker-i İslâmın safların târ ü mâr İdüp yardılar. Padşah-i âlem-penâh (İstanbul basımında: «Cem-câh») hazret-lerinin önüne çıkavardılar.»

²⁷² Solak-zade. (Solai-zade, Kral'ın suda boğulduğunu söyler, s. 457. Bu müverrihe nazaran Tomor BalTMin de başı kesilmiştir. Kezalik, s. 457. Mütercim)

²⁷³ Solatc-zâde, Kral'ın iki yerinden yaralandığını yazarsa, da yanlışır.

²⁷⁴ Broderith ve Istoonfl.

öyle, kimi arkaya, kimi sola kaçıştılar. Bunların içinde Türk elinden kurtulabilenler bataklıkta boğuldular; yaraları muharebe meydânını terketmeğe müsâid olmayan Kral da bunların içindeydi.²⁷⁵

İki aydan az bir zaman içinde Macaristan'ın kaderi tâyin edilmişti. Tuna, bir gün ve bir gece, düşmanın (Türk'ün) darbesinden kurtulmak için ırmağa atılanların cesedlerini Semendire ve Belgrad önüne döktü. Kurtulmağa muvaffak olan cüz'î bir miktardaki asker yağmur seylâbe-lerinden istifâde ettiler. Müverrih ve kançiler Broderith, bunların içinde idi.

Osmanlı ordugâhında, herkesin gece mevkilerinde durması için del-lâllar nida etti; muzıka gece yarısına kadar o günün muzafferiyetiyle yeri göğü çınlattı.²⁷⁶ Ertesi gün Pâdişâh, tbrâhîm Paşa ve ikinci vezîr beraber oldukları halde, muharebe meydanını gezdi. İhtiyar bir alay-beği-nin çadırının önünde durarak kendisini selâmlamakta olduğunu görüp:

- «Şecâatli asker! Şimdi ne yapmak lâzım gelir?» diye sordu. O da Türklerin kaîdm sertliğiyle:

- «Pâdişâhım, dikkat et ki domuz, yavrularım büyütmesin!» dedi.²⁷⁷

Sultân Süleyman, tebessüm ederek askere bir mikdâr duka verdi. Ertesi gün İstanbul'dan birlikte getirilmiş erguvanı bir çadır altına kurulan tahta oturduğu halde, vezirlerin, beğlerbeğlerinin tebriklerini kabul etti. Vezîr-i âzamin başına kendi eliyle bir sorguç koyarak, diğer devlet büyüklerine hiTatler tevzi' ettirdi. Sekiz papasla birçok Macar baron ve imtiyazlı kumandanlarının başları dâhil olmak üzere, 2.000 kesik baş dîvan cadın karşısında ehram şeklinde yığıldı.²⁷⁸ Defterdarlar düşman ölümlerini sayıp defn ettirmeğe me'mûr oldular: 20.000 piyade ve 4.000 süvârîye kadar saydılar.²⁷⁹ Akıncılar, bütün memleketi vurmağa me'zûn oldu. Ordu, Mohaç'ı yakıp, muharebeden yedi gün sonra Budin'e teveccüh etti (3 Eylül 1526).

Pâdişâh, yola çıkmadan evvel orduda bulunan esirlerin hepsinin îdâ-

²⁷⁵ Broderith, istoanfi. Büyük nişancı Celâl-zâde, varak: 100, Ma-carlara aşağıdaki şu lakabları verir: Cehennem-âyîn, cehen-nem-temkîn, div-misâl, sâhib-i dalâl, hınzîrler, anîdler (inatçılar), habisler, kelbler, kâfirler, fâcirler, fâşıklar, münafıklar, divrsiretler, zebânî-suratlar.

²⁷⁶ Celâl-z&de, Solak-zâde, Peçevî, Ferdî, Bta-n&mt-i SüleymânL

²⁷⁷ Koca Alay-beğl -ki 53. notta adı geçmişti- çadır önünde selama durduğu manzûr-ı hümayun olunca «İbrahim Pasa! Alay beğîn çağır ve simdi tedbir nedir sor! * buyururlar. Alay-beği, vezîr-i azamin suali üzerine bî-tekellûf «Oğuzane»: «Domuzun yatağında çocuğı olmasun» diye cevap verir. Padişah nlm-faand lderek bir avuç altun, virir. PeçevS, c. 1, s. 95, 96. Mütercim.

²⁷⁸ Eûz-name-1 Süleyman!

²⁷⁹ Bu tahmin Brodarith ile Istoanfi'nin tahminlerine muvafık gibidir. So lak-zade bu mikdârı 5.000 yazar. (İstanbul basımında göze ilişmedi; bizim taraftan 1.500 maktul olduğunu yazdığı yerde, s. 457, tertib hatâsına uğradığı zannedilir.)

mini emrederek, yalnız kadınları serbest bıraktırmıştı.²⁸⁰ Akıncıların esîr almaları eniri iptal edildi.²⁸¹ Yedi çavuş, zafernâmelerle İstanbul'a, Bursa'ya, Şam'a, Kaahire'ye, Diyârbekr'e, Haleb'e; bir memlûk Edirne'ye,²⁸² diğer iki nâme-ber Eüâk ve Boğdan'a gönderil* di. Pâdişâh, ihtiyarlığının bozamamış olduğu bir güzellik sahibi olan validesine bizzat mektup yazdı.²⁸³

13 Zilhicce 932-20 Eylül 1526,²⁸⁴ Sultân Süleyman Of en (Budin) önüne vardı. Macaristan'ın bu payitahtından bir temsilci hey'eti şehrin anahtarlarını takdim için Feldvar'a kadar istikbâle gelmişti. Pâdişâh, sekenenin can ve malına taarruzu en şiddetli cezalarla men' etti. Gelişini tâkib eden iki gün içinde İbrahim ile birlikte şehri dolaştı. Ertesi gün Tuna üzerine bir köprü kurulmasını emretti. Etrafı temâşâ ettiği sırada şehirde kazaen ateş zuhur etmişti; daha ertesi gün diğer bir mahalle ile Ofen'in büyük kilisesi yandı. Vezîr-i âzam, yangının yayılmasına mâni olmak üzere yangın

²⁸⁰ Bûz-name-i Süleyraânî bir mîkdâr-ı külü demekle yetinir. Peçevî, varak: 36, yazdığımız rakamları gösterir.

Zilka'de 932 tarihli bir Mohaç fetihnâmesi Münşeat-ı Feridun'un 1. elidinde s. 483'de başlar. Bunda Vardayn (Varadin), Illok ile namdâr kalelerden Erig, Gorgorice, Harvik, Barkas, Sutin, Vekin (?) (Vkin?), Erdud, Temirokça, Nokay, Vokuvar, Bavaric, Ösek, Raçe'nin alındığı gösterilmiştir. Üngürüs Kralı Layoş (La-oş)'un Hristiyan krallarından yardım isteyerek «yüzellibin» asker topladığı, Mohaç'm «Budn'den yedi sekiz göç (yânî konak) berüde olduğu, Mohaç muharebesinin 20 Zilka'de 932 Çarşamba günü vuku bulduğu yazılıdır. Münşeat-ı Feridun'un 1. cildinin sonunda ve 535. sahifede «Büdün Fetihnâmesi» unvânıyla dercedilmiş olan diğer bir fetihnâmede «Üngürüs Kralı Laoş'un Hristiyan hükümdarlarından yardım isteyerek Mohaç sahrasında yediyüzellibin düşman toplandığı yazılmıştır; Mohaç muharebesinde düşmandan ikiyüzbin telefât olduğunda Peçevî ve Ham-nier de müttelik olduklarına göre, yukarıda zikr olunan yüzel-li bin rakamında bir hatâ olduğunda şüphe yoktur. Telefâtın miktarına nazaran düşmanın miktarında da mübâlâğa olması gerekmektedir.

Bu ikinci fetihnâmede Semendire sancağı beği Balı Beğ'e Belgrad öünden cereyan eden ve «Kesret-i umkı mümâsil-i bahr-i umman ve arzı müşâkil-i Nil-i yemm-nişâh bî-zebân ve bî-girân ve letafeti şibih-i âriz-i gül'izârân ve mânend-i ruh-sâr, nûşîn-i cân-ı kevser-nişân ve zülâl-i rahşân» olan Sava suyu üzerine köprü kurması emrolunarak, onun da «Sefâîn-i hilâl-misâl üzere pervîn-i peyvend ve süreyâ-mânend bî-nazîr zen-cîrler ile tâk-ı âsmân-ı âlî-revak gibi bir cisr-i vâsi' ve binâ'-ı refî» yaptığı ve bunun aynı «âlemde gözler görmüş ve sun' sem'a gelmiş» olmadığı ve Varadin karasının «kilel-i refî'ası mü-vâzî-i çarh-ı berîn ve bürûc-i menî'ası mülâsık-ı felek-pervîn» olmakla beraber vezîr-i âzam ve Rumeli beğlerbeği İbrahim Paşa'nın mesâisiyle 17 Şevval 932 Cum'a günü feth olunduğu ve ondan sonra Budin'e doğru gidilerek Mohaç muharebesi vukua geldiği gösterilmekte ve düşman serdârı «Timur Pavli nâm papas» olduğu zikr edilmektedir.

Peçevî, 932 Macaristan seferinden sonra (c. 1, s. 106), matbaacılık tekniğine dâir bir fıkracık yazar. Bunda «Basma hatt ile kitabet icâdı garîb san'atdur; ve el-hakk öze icâddur» denilerek 1440 Milâdî tarihinde Mayans şehrinde İvan Gutenberg nâmında «Bir hakimîn» icâd eylediği beyân olunmuştur. Peçevî, IV. Murad devri ricalinden olduğundan bu fikrayı 1050 (hicrî) târihlerinde yazmış olacaktır. Görülüyor ki, matbaacılığın ehemmiyeti o zamanlar takdir olunmuştur; ne çâre ki harf şekillerinin çok çeşitli olması yüzünden matbaacılık bize Peçevî'den de bir asır sonra gelebilmiştir.

²⁸¹ Solak-zade'dâ «(Düşmanın firarından &onra) akıncı taifesi yolların alup çoğum küncdan geçirdiler» denildiğine göre, ne esirlerin İdamına emir verilmiş, ne de esir tutulmaması emr olunmuştur. (Mütercim).

²⁸² Rûz-nâme, mektup gönderilmesine me'mûr aşağıdaki isimleri zikreder: İstanbul için Yarlulu Hüseyin, Bursa'ya Cinci Hüseyin, Şam'a Korkud, Kaahire'ye Ayaş Paşa'mn kardeşi mütefferika Mehmed Beğ, Diyârbekr'e Deli İskender, Karaman'a Düzeni Güzel Sinan, Haleb'e Kôr Ca'fer, Edirne'ye Celeb (Celb?) nâmında memlûklardan bir delikanlı. Rûz-nâme-i Sü-leymânî'de (Nu: 33, s. 112), zafer-nâmeye müracaat. İstanbul kaymakamı bulunan vezire yazılan zafer-nâme ile Budin fethini müteâkib yazılan diğer bir zafer-nâme, reis San Abdullah Efendi'nin Düstûr-ı İnşâ'sında, nu: 138 ve 139'da derce-dilmiştir. Kemalpaşa-zâde, varak: 59.

²⁸³ «I Sgr. marciando verso Buda, ha scrllto alla sua madre», Venedik elçisinin raporu, Marinî Sanoto, c. 42.

²⁸⁴ Hammer'de 3 Zilhicce validesi hata eseridir, Peçevî'den anlaşılır ki, doğrusu yazdığımızdır. Mütercim.

mahalline koştuyorsa da vakit geçmişti.²⁸⁵ Pâdişâh bu felâketi tâkîb eden gün, Kral'ın av sarayına gitti ki, bu sırada Herkül, Diana ile Apollo'mın tunçtan heykelleri ve kalenin bütün top takımları nakl ediliyordu; bunların içinde (Osnianlılar'dan alınma) gayet büyük iki top vardı ki, II. Mehmed'in Belgrad'ı neticesiz muhasarasından sonra, ric'ati sırasında Ofen'e getirilmişti.²⁸⁶ Sultân Süleyman, Kurban Bay-ramı'nı Kral Kasrı'nda geçirerek, vezirler, mer'î usûllere uygun olarak el öpmeğe geldiler. Tuna üzerine Odun Pazarı yakınında kurulmasını emrettiği köprü hitâm bulduktan (17 Zilhicce - 27 Eylül) sonra, yanına ve-zîr-i âzami alarak, Peşte'ye gitti. Ordu yavaş yavaş geçmekte iken be-Şinci gün köprü kırılarak üçte ikisi sulara gömüldü; askerin henüz geçmemiş kısmının sandallarla nakline mecburiyet görüldü.

Peşte'de, Pâdişâh Macar ileri gelenlerini huzuruna kabul ederek Jan Zapolya'yı kral nasb edeceğini vaad etti ki, bu adam Macaristan'ın en zengin ve en haris büyüklerinden ise de, büyük hükümdarlara mahsus vasıflardan mahrumdu. Nihayet Pâdişâh, Budin'e girişinden 14 gün sonra dönüş emrini verdi ve birçok ganimetleri hâmil olan ve önlerinden -her yaşta erkek, kadın ve içlerinde Ofen'den çıkarılma Yahudiler de mevcut bulunan yüzbine yakın- esir sürmekte olan askerini, Tuna'nın sol tarafına şevketti.²⁸⁷ Saray

²⁸⁵ Peçevî, varak: 37. Bûz-name-i SÜteymânî.

²⁸⁶ Celâl-zade, varak: 106. Solak-zade, varak: 106. Kemâl-paşa-zâde varak: 62. Hasan Beğ-zade, Ferdi, varak: 128. Ali, varak: 231. Peçevî, varak: 37.

²⁸⁷ Bûz-nâtqe-i SÜteymânî. Solak-zâde, varak: 106.

RÛz-nâme-i Süteymânî. Marini Sanuto'da (c. 43), Venedik elçisinin raporu diyor ki: «La Turcho e stato in persona in Buda e Peşte ha sacheggiato quello do cittade, delli popoli ne ha amazzati tutti li vecchi ele donne vecchie, salvando solo li fantolini e quelli menando via colle donne giovine. Fin aile gaterade delle finestre portato via per barcha tutto, e poi fatto questo ha posto a fuoco e fiamma tutte do quelle cittade.» Ke-malpaşa-zâde, (varak: 67), Budin Kraliyet Sarayı'nı şairâ-ne bir tarifini yazar; köprünün uzunluğunu 980 zira' tahmin eder. Ona ve Celâl-zâde'ye göre Krallar Bela kumandasında oldukları halde, Macarlar'ın Moğollar tarafından mağlûbiyetleri de bu Mohaç sahrasında vuku bulmuş. Celâl-zâde, (varak: 99), Macaristan Kralı'nı «Korskol» diye isimlendirir. Kemal-paşa-zâde, (varak: 44), Tatarların Bereket Hân kumandasında olarak Mohaç sahrasına kadar nüfuz etmiş olduklarına yazar. Peçevî Mohaç muharebesi münâsebetiyle İslâm'ın zuhurundan beri vuku bulan yedi büyük muharebeyi sayar ve Mohaç muharebesini en mühimmi, en büyüğü, ve en şerefli olmak üzere zikreder. Bu yedi muharebe şunlardır: 1) Çaldıran, 2) Kosoya, 3) Kadisiye, 4) Emirül-Muvahhidin Ya*kûb bin Yûsuf un 1195 senesinde Alarkos (Alarçso)'da vukua ger len muharebesi ki, yine Peçevî'nin rivayetine göre bunda 300.000 düşmandan 46.000 telef olmuştur. 5) Teofil ve Mütevekkil arasındaki Ma'mûriye Muharebesi; 6) Melikşâh'ın Horasan'da Uzlarla (?) (Oğuzlar ?) yaptığı muharebe, 7) Salâ-hü'd-dîn-i Eyyûbî'nin Suriye'de Hristiyanlarca muharebesi.

Peçevî'nin (c. 1, s. 96-98) buna dâir ifâdesi biraz kısadır. Evvelâ: Hudâvendigârın «Kosova», II. Murad'ın yine Kosova ve daha sonra Varna, Fâtih'in Bosna ve Uzun Hasan, I. Selim'in Kânsu Gûrî, Tomanbay, Sultân Süleyman'ın Mohaç, III. Mehmed'in Eğri muharebelerinin, hiçbir hükümdar sülâlesinde görülmediğini söyler. Sonra Selçuklu Sultânı Melik-şâh, Dânişmendli meliklerinden Melik Mehmed Gazî, Sultân Salâhaddin Eyyûbî, diğer melikler büyük galebeler kazanmışlarsa da ne kendilerinin, ne de düşmanlarının sayısı bu kadar olmadığını, Sultân Mansûr Ya'-kûb bin Yûsufun Sebte (Cebelitarık) Boğazı'ndan ötedeki muharebesinde 300.000 kişilik düşman ordusu bozularak 50.000' öldürülmüş, 13.000' esir tutulmuş, 100.000 çadır, 100.000 merkeb ve katır, 46.000 at ganimet olarak alınmış (bu rakamın bir kısmının Hammer'in metninde unutulduğu anlaşılmaktadır) olduğu gibi, Ma'mûriye gazasında 60.000 düşman öldürülmüş ise de Mohaç gazasında 200.000 düşman katolundu denilse «belki noksanı var, mübâlâğası yoktur» denilebileceğini yazar. En sonra Sıddîk-i Ekber'in zamanında

kasrının hazîneleri ve Matyas Korvi-nus'un zengin kütübhânesi îstanbul'a o-
önderilmek üzere, Tuna üzerinde gemiye yüklendi.

Macaristan'ı dolaşmağa devam etmişlerdi. Fünfkirhen şehrinin kendi
ihtiyariyle tesliminden üç gün sonra ahâlisi pazar meydânına toplatılarak
îdâm edilmişlerdi.²⁸⁸ Saraya kadar Tuna ile Balaton Gölü arasındaki mıntıka
bir çölden ibaret kalmıştı. Türkler'in siyâseti Macaristan'ın fethinden ziyâde,
tahrîb edilmesini gerektiriyordu. Bununla beraber bütün şu felâketler
milletin bir kısmına kahramanlık telkin etmekten başka bir netice vermedi.
Macar krallarına mahsûs tacın saklı bulunduğu Visgrad, köylülerin ve
papasların şecaati sayesinde kurtuldu. Kumandanının terk ettiği Gran
istihkâmı, Misel Naji nâmında bir Macar piyade neferi tarafından
muvaffakiyetle müdâfaa olundu.²⁸⁹

Gran başpiskoposunun yazlık kasrı olan Morot'ta olduğu kadar
hükümünü yürütmedi: Ahâlîden 4.000'i mallarıyla oraya çekilmişlerdi; diğer
birkaç bin kişi de arabalardan yaptıkları sed arkasında kendilerini
korunmaya almışlardı. Bunlar, Türkler'in hücumuna karşı koydularsa da,
üzerlerine çevrilen muhasara toplarına mukavemet etmek mümkün olmadı.
Morot'ta parça parça edilen Macarlar'm mikdân -müverrihlerin
tahminlerine göre- Mohaç muharebesi maktullerine müsavidir.²⁹⁰ Bu iki
vak'aya nazaran Macarlar'm bu seferde 200.000'e ziyatı mübalağalı
değildir;²⁹¹

ve Ferdinand yegâne meşru hükümdar ilân olundu (Teşrîn-i sâni 1526).
Ferdinand rakibinin üzerine yürüdü; Zapolya'mn taraftarlarının ekserisi

Rûm, Hz. Ömer Zamanında Acem ve Mısır, Zinnürey'nin (Hz. Osman) hilâfetine İran ve Afrika muharebelerinin
en büyük gazalardan olduğunu hatırlatır. Mo-haç telefâtının miktarını metinde Hammer dahî tasdik etmekte olup,
dünyanın en büyük muharebelerinden biri olduğunda asla şübhe yoktur. (Mohaç meydan muharebesinin önemi ve
büyüklüğü, yukarıdaki rakamlar bakımından teşkil ettiği ehemmiyet yanında, çok kısa bir süre içinde birleşik
Haçlı ordusunu son derecede başarılı bir harb taktiği ve tabiye tarzı uygulanarak imha» etmemizden ileri gelir.
Mohaç aynı zamanda ordu disiplini ve Türk teknik üstünlüğünün sembolüdür. Bu durum, Ka-nûnî'nin babası
Selim'in, 1514'deki Çaldıran muvaffakiyetinde ve Memlûk ordusunu Merc-i Dâbık ve Reydâniye (Ridâniye)'deki
mağlûb edişinde de görülür ki, bu zaferlerin kazanılmasında Türk ordusunun muazzam disiplini, Türk toplarının
üstün ateş gücü, başkumandanın askeri dehâsi ve birliklerin seri ve muntazam manevra yapabilmeleri kaabüyeti
dünyanın o çağdaki bu iki büyük devlete karşı Osmanlı Türkü'nün üstünlüğünü göstermiş, Moğol ordularını
durduran, Haçlı sürülerini Filistin sahillerine gömen ve savaş kaabiliyetleri bütün dünyâca tanınmış olan Memlûk
ordusu, devletleriyle beraber yok edilmiştir. Hazırlayan)

²⁸⁸ Mohaç muharebesinin vukuundan sonra «Hernach folgt des Bluthundts, der sich nennt eitt türkischen Kaiser,
gethaten, so er und die seinen nach Eroberung der Schlacht an den XXVIII (29 olacak) Augusti nechstvergangen
geschehen in unsern mitbrüdern der ungrischen Landschaften ganz un-menschlich triben hat und noch teblisch tut.
(Tahta üzerine yapılmış iki resim ile) ismiyle yayınlanan Almanca raporda Fünfkirhen hakkında şunlar okunur:
«Als sie nun wie die gehorsammen, dahin kommen sein, hat sie der angezeigt wocho (paşa) das christen ech volk
alles bei einander zerteilen und zu tod schlagen lassen.»

²⁸⁹ Broderith, İstoanfi, Naji (Nagy)'nin Mohaç cengi hakkındaki İfâdesi ki Peçevi'de zikredilmiştir.

²⁹⁰ Plures «itur hic quam in campo Mohacs coesd sunt.» Katona 19 s 708

²⁹¹ «Periisse hac clade 200 railliahominum», Broderith, fetoantt

ayrılarak Tokay sahrasında mağlûb ve Fransız elçisi Rison vâsıtasıyla, kayınpederi bulunan Lehistan Kralı Sigismund'dan yardım istemeğe mecbur oldu. Sultân Süleyman'a da tâ Transilvanya içinden bir sefir göndererek, kendisine vaad edilen kraliyet tacını ele geçirebilmek için yardım talebinde bulundu. Bu nâzik sefaret vazifesini -ince bir fikir ve faaliyet sahibi olup kalemını de kılıcı kadar maharetle kullanan ve az bir müddetten beri, sefaretle bulunduğu Paris'ten dönmüş olan- Siradi Palatini Je-rom LaçM'ye verdi. Laçki, Pâdişâh tarafından kabul olunmadan evvel, mu'tâd üzere vezirleri ziyaret etti. İstanbul'a geldiğinden beri Lui Gritti ile dostluk kurmuş ve bâb-ı devletle icra edeceği müzâkerelerin semereli olması için onun hakkındaki emniyetten istifâde etmek niyetinde bulunmuştu.

Lui Gritti, eskiden İstanbul'da elçi ve şimdi Venedik Docu bulunan Andrea Gritti'nin oğluydu. Mahir ve hiçbir şeyden fütur getirmeyecek derecede ikbâl hırsına sâhib olmasıyla, İbrahim Paşa'nın hüsn-i teveccühünü celbederek, bu sayede Pâdişâh'ın iltifatına mazhar olmuştu; o derecelerde ki, devletin şâir devletlerle münâsebetinde dâima Lui Gritti aracılık ediyordu. Kendisini adım adım ecnebilerin işlerinin idaresine hasr etmiş olduğundan, yalnız Venedik hükümetinin memuru değil, Macaristan işlerinde dahî en yüksek derecede" hakem sıfatiyle, siyâset sahnesinde büyük bir vazife icra ettiğini göreceğiz. Laçki, Zapolya'mn mâlik olacağı Krallığın en mühim piskoposluğunu (eyâletini) vaad etmek ve senelik binlerce duka vermek suretiyledir ki, Lui Gritti'yi kazanmıştı.

Gritti'nin nüfuzu sayesinde Laçki'nin işleri büsbütün değişti. Vezirler, evvelce kendisini soğuk ve mütekebbirâne kabul etmiş oldukları halde, şimdi riâyet ve hürmetle karşılar oldular. Eskiden vergi istenilmiş iken, her sene mu'tâd hediyeleri hâmil bir sefir gönderilmesi talebiyle iktifa olundu. Pâdişâh, vezîr-i âzam, vezirler tarafından söylenmiş olan ve Macar elçisinin raporlarında zikredilmiş olan sözler, o zamanın siyâset ve diplomasisini o kadar iyi gösterir ki, burada bir kısmını nakl etmeyi münâsib görüyoruz.²⁹²

İbrâhîm Paşa, 22 Kânun-ı evvel 1527 tarihindeki ilk mülakatında Laçki'ye şöyle söylüyordu:

- «Niçin metbûun Macaristan tacını Pâdişâh'tan daha evvel istemiştir? Ofen yangınıyla Kral KÖşkü'nün muhafazasının ne demek olduğunu anlamadı mı? Burada her şeyden malûmat alınmıştır. Arşidük'ün, senin efendinin değerlerinin ne olduğu ve Hıristiyanlığın öteki prenslerinin ne

²⁹² «Actio Hyronfen,! Lascity fipud Taraftın nom'ne regis; dan BEl, tns ad tatatarfeun, Ho«*ari*© Posontb», 1753, s. 159.

yapabilecekleri ma'lûmdur.»

Bununla beraber Laçki, Zapolya'nın yalnız Pâdişâhın dostluğunu değil, onun üzerinde tam bir nüfuza sahip olan zâtın da teveccühüne maz-har olmak ümîd ve arzusunda bulunduğu şeklinde mâhirâne bir cevap vermekle, tebessüm ve tahsîne nail olmuştur.

Ertesi gün, vezîr Mustafa Paşa'dan şu sert Sözleri işitti: - «Demek oluyor ki, sen hediyesiz olarak, bizim dostluğumuzu değil, yardımımızı istemeğe gelmişsin. Söyle bakayım: Senin efendin, Pâ-dişâh'm atının ayağını bastığı Budin'e ve Efendimizin avdeti için tahsis olunan Kral Köşkü'ne girmeye nasıl cür*et etmiştir? Bizim kanunumuz ister ki, Pâdişâh'm istirahat ettiği, atının görüldüğü her yer dâima hük-ümmüz altında bulunsun. Sen vergisiz olarak ve Pâdişâh'm kullarından biri tarafından geliyorsun. Bilmez misin ki Güneş gibi yegâne olan met-bûumuzun âsmân ve zeminde (Gök'te ve Yer*de) hükmü carîdir. Sen, Transilvanya Banı'nın adamı, saâdetli Pâdişâhı, efendin kadar âciz, fakîr bir prensin babası olmak üzere yâd etmeye nasıl cesaret ediyorsun?»

Üçüncü vezîr Ayaş Paşa daha az sert muamele göstererek, taraf-ı şâ-hânedan Kral Lui nezdine gönderilen kulun henüz hayatta mı olduğunu sormuştur.

İbrahim, 28 Kânun-ı evvel'de Laçki'yi tekrar mülâkate kabul ederek Zapolya'nın, Macaristan Kralı sıfatıyla ve elçisi vâsitasıyla, kendisine küçük kardeşi gibi hitâb etmesine müsâade gösterdi. İlâveten dedi ki:

- «Biz Kral Lui'yi öldürdük. Kasrını aldık, orada yemek yedik ve uyuduk. Onun krallığı bizimdir. Kralların tâc ile kral olacaklarını zannetmek deliliktir. İcrây-ı hükümet eden altın değildir, kıymetli taşlar değildir, demirdir; kılıç, itaate mecbur eder; kılıç ile kazanılan şeyi kılıç muhafaza etmek lâzım gelir. Biliriz ki Macaristan'ın parası, menbâları kalmamıştır; şu hâlde senin efendin Pâdişâh'ı metbû tanısın, onun kudretli ellerinden imdâd istesin; o zaman yardım eder, yalnız Ferdinand'ı değil bütün dostlarını da mahv eder, onların dağlarını atlarımızın ayaklarıyla ova yaparız. Doc Gritti ve oğlu olmasaydı, Ferdinand'ın ve senin efendinin hükümetinden nişan bırakmı-yacaktık; zîrâ, karşılıklı olarak birbirini harâb eden iki düşmanın muharebesi üzerlerine gelen bir üçüncü için dâima mü-sâiddir. Eğer ben yeniçerilerle, Rumeli askerleriyle Ferdinand'ın üzerine yürümüş olsaydım, yâhud Ayaş Paşa Boğdanlılarla, Tatarlarla' efendinin üzerine düşmüş olsaydı, ne olacaktı? Bu yaz, Venedikli dostlarımızın ricası üzerine kendimizi hareketsiz tuttuk. Fakat böyle yapmakla uyumuyorduk, ve eğer gerekirse' muharebeye

çıkmağa hazırız. İki rakibin birbirinin kuvvetlerini mahv etmiş olduğunu görüyoruz; Pâdişâh'm orduları kolayca galebe edeceklerdir. İki hasmımızın üzerine, yalnız birinin üzerine gönderdiğimizden ziyâde asker göndereceğiz ve Budin'i bir ikinci İstanbul yapacağız. Ben sana Türk usulüyle, yâni pek kısa söyledim. Türkler az söylerler, çok yaparlar. Sen benim güldüğümü görüp de taaccüb ediyorsun; kılıcımızın kuvvetiyle fethettiğimiz yerleri istemeğe geldiğin için gülüyorum. Ma'lûmun olsun ki, bizim şahin pençesinden daha korkunç pençelerimiz vardır. Ellerimiz bir kere koyduğumuz yerden çıkmaz, meğer ki kesilmesin. Bu sözleri hatırında tut, çünkü hakikat budur. Yer, Gök'ten düşen her damlayı alır; biz de onun gibi, bize söylenilen sözlerin cümlesini, özellikle bir sefir tarafından söylenilenleri hatırimızda tutarız. Lâkin bizim uzun kollarımız varsa, sizin de uzağı gören gözleriniz vardır. Siz, pek çok senelerden beri kaybedilmiş memleketleri istiyorsunuz, dâima Belgrad'ı koruyorsunuz. Ben zannederim ki, Sînni'yi çoktan beri unutmuş bulunasın; lâkin görüyorum ki Sirmi şarâbı içmişsin ve, anlaşılan, hoşuna gitmiştir. Bu eyâletin bize varidatından ziyâde masraflı olduğunu söylüyorsun; bu şimdilik doğrudur; çünkü her ay yirmi sekiz yük gümüş akçe, yâni el-lialtının duka sarf ediyoruz ki, senede 672.000 duka der.²⁹³ Sirmi'ye mukabil biz hediye istemiyoruz, vergi istiyoruz. Bize iki defa Lehistan'dan bahsettin; bu krallığın son elçisini üç senelik bir mütâreke ile gönderdik M, onun da müddeti yakında bitecektir. Lehistan'la muharebede bulunmamaklığımızla beraber, son senelerde oradan Ellişerbin duka gelmiştir; çünkü Tatarlar, Lehistan'dan aldıkları esirleri hep Türklere satarlar; Kili ve Kefe gümrükleri de iki senede mu'tâd varidatlarından 30.000 duka fazla vermiştir;²⁹⁴ eğer askerimiz Eflâk'dan Lehistan'a girseydi, Kral ne yaparsa yapsın,, bütün bir sene her yeri ateşe vererek, kan saçarak orada kalacaklardı.»²⁹⁵

Sultân Süleyman, Laçki'yi 27 Kânun-ı sâni 1528'de mülâkate kabul ederek, onun söylediği nutka cevaben şu sözleri söyledi:

- «Metbûunun sadâkatini memnuniyetle kabul ederim; şimdiye kadar hükûmeti, filîl surette hiçbir vakit onun olmamıştır. O hükûmet, fetih ve

²⁹³ Bu ifâde gösterir ki, o vakit 1 duka altını 50 akçe idi. Çünkü «yük» 100.000 akçe olduğundan 28 yük akçe 2.800.000 akçe tutar.

²⁹⁴ Bir memlekete idhâlât, menfaat sağlar, ihracât da olmak şartıyla. İbrahim Paşa bu şartı unutulabilir; çünkü ganimet yoluyla da Osmanlı ülkesine yüklü para girerdi. Şimdi ise o olamadığı için, iyi düşünmeliyiz; zira idhâlft memleketin toprağıyla, yâni emlak ve arazisinin ecnebi te-bea eline geçmesiyle hemen hemen aynı şey gibidir. (Mütercim, kendi zamanı' için bunları söylüyor. Bugün için de istihsâli artırarak İhracata zemin hazırlayacak mâhiyette olan İdhâlâtın memleketimizin (ayda sağlayacağını söylemek yanlış olmaz.)

²⁹⁵ Bel, s. 176'da zikredilmiş olan bu nakilleri Katona unutmuştur.

kılıç hakkıyla benimdir. Lâkin zâtıma intisabına mükâfat olarak Macaristan'ı terk ettikten başka, Avusturya'nın Ferdinand'ına karşı onu müessir surette himaye edeceğim, müsterih olabilir.»

Mülakatın sonunda İbrahim Paşa Laçki'ye dedi ki:

- «Şimdi metbûuna «kral» diyeceğiz; Transilvanya Ban'ı değil. Pâ-dişâhımız, hükümdarının düşmanları üzerine bizzat yürüyecektir. Artık ne hediye isteriz, ne vergi!»

Laçki, o vakitten itibaren, açılacak seferin silâh durumunu ve muharebe plânını tâ yîn etti. Dönmesi için ruhsat almak maksadıyla, kabulünden bir gün evvel (3 Şubat 1528) dört kat hil'at ve 10.000 akçe (200 duka) hediye aldı. Ertesi gün Pâdişâhın huzuruna kabul edildi. Pâdişâh, kendisine şu yolda hitâb etti:

- «Metbûuna irtibatımızı isbât için kullanacağımız vâsıtaları bilirsin: Onun işleri benim işlerimdir; bana âid olan ona âiddir. Bilirim ki Hristiyan hükümetleri ecdadımın ve müslümanların üzerine tehdîdli bulutlar yağmışlardır; ancak bulutlardan yıldırım çıkmıyordu. Onlar sebep olmasaydılar, insanı kanı dökülmeyecekti; lâkin her vesile ile üzerimize yürüyenleri mahv etmek mutlaka lâzım idi. Metbûun, Hristiyan hükümetlerinin mühim ve gayrı mühim her hâminden bizi dâima haberdâr etsin; aramızdaki ittifak günden güne daha derin kök salacaktır. Metbûuna dost ve vefakâr bir müttefik olmak isterim. Bizzat, bütün askerimle onun düşmanlarının üzerine yürüyeceğim, Allah'ın habîbi Muhammed'e ve kılıcıma yemîn ederim.»

Laçki de, «metbûunun, Pâdişâh'a dost olanlara dost, ve düşman olanlara düşman olacağına Hayy olan Allah ve bizzat Allah olan Yesu'ü'l-Müncî nâmına» yemîn etti.

29 Şubat 1528'de Macaristan ile Türkiye arasında birinci ittifak ahid-nâmesi akdedildi. Bundan başka, Laçki'ye, 50 top ve 50 kantar barut vaad edilerek, bunların Tuna ve Teis tarikiyle hemen gönderilmesi tedârikleri görüldü. O sırada devletin bütün sancak beğlerine de, bütün askerlerini ük işarette sefer için harekete hazır bulundurmaları emredildi.²⁹⁶

Vezîr-i âzam bu mertçe sözlerden müteessir olarak, geçmişi affedip, Adana'nın akıllı valisi Pîrî Beğ'i maiyyetine alarak İstanbul'a döndü ve pâdişâh tarafından büyük iltifatlarla kabûl olundu (11 Ağustos 1527 - 13

²⁹⁶ Katona, 20, s. 328 ve 334, Laçki'nin bu memuriyeti hattında tstoanfi ve Juvius (Jovius)'daki bazı yanlışlıklar ve LaçK'nin rûz-nâmesindett bâzî târîh hatıflarını tamir etmiştir.

Zilka'de 933)²⁹⁷

Dîvân'da cereyan eden müzâkereleri pâdişâhın dinlemesi ve sâhib-i mülkûn (devletin sahibinin) nazar-ı dikkatinin vükelâsının ef âli üzerinde dâima ber-karar bulunduğuna delâlet etmek üzere, dîvân odasında ve vezîr-i âzam makamının üstünde sarayın iç tarafına esrarengiz bir pencerenin açılması takriben bu zamanda vuku bulmuştur.²⁹⁸

Kaabız'ın Muhakemesi

Vezîr-i âzamin İstanbul'a avdetinden üç ay sonra, dînî bîr mes'ele ortaya çıkarak, evvelâ Sultân Süleyman'ın, sonra bütün şehrin nazar-ı dikkatini kendisine inhisar ettirdi. Ulemâ zümresinden Kaabız nâmında biri, (Hz.) İsa'nın (Hz.) Muhammed'e üstünlüğünü alenî mahallerde bile beyân etmiş olmak töhmetiyle dîvâna getirildi. Rumeli kazaskeri Fenârî-zâde Muhyiddîn Çelebî ve Anadolu kazaskeri Kaadirî Çelebî Kaabız'ın dâvasını dinlediler. İki kazasker bu sapık fikir hakkında yeterli bir düşünceye ve şu yeni meslek sâlikinin cesurca iddialarını redde muktedir değil idiler. Birincisi ecdadının büyük hizmetlerde bulunmuş olmasından mağrur idi ve ikincisi vazifesini yerine getirdiğini gösterecek ilmî bilgiler yerine, bütün düşüncesini servet toplamağa hasretmişti. Kaabız'ın dalâletine (sapıklığına) ikna edici güzel deliller göstermek yerine, katline hükmetmeyi daha kısa ve daha kolay buldular.²⁹⁹ Vezîr-i âzam onların bu ifratını reddetti. Hiddetleri ve hüküm vermekte acele etmelerinin hâkimlik sıfatına yakışmıyacağını ve kendilerinin bu türlü dalâlet fikirleri hakkında, kullanacakları silâhın ancak mezheb kaideleri ve Şariat olup, o adamı hemen meydân-ı siyâsete göndermek (îdâm etmek) değil, konu üzerinde karşılıklı tartışarak ikna etmek lâzım geleceğini, söyledi. Lâkin Muhyiddîn ve Kaadirî Çelebiler Kaabız'ın delillerini reddedemediklerin-den, vezirler itham edeni ve itham edileni muhakemeden çıkardılar. Sultân Süleyman, kafesli pencereden, dîvânda vukua gelen bu sahneyi gördü; muhakemenin neticesinden hoşnûd

²⁹⁷ Âlî, Peçevî, Ferdi, Solak-zâde, Celâl-zâde.

Kalender hakkında Peçevî'nin ne dediği metindeki haşiyede belirtilmişti. Nuhbetü't-Tevârih bu adamın «Hacı Bektaş Velî kud-düsü sırrıhülâzîz» evlâdından olduğunu yazar. Haber-i Sahîh'in ifâde etmiş olduğu üzere, Kalender'in aslı malûm değilse de, başına otuzbin kadar havadar toplamış ve «şâh» unvanını almış olduğundan çok kurnaz bir adamdı. Nuhbe, Zünnûn'un da Bo-zok sancağından ve «Baba» nâmında biriyle beraber çıktığını haber veriyor («Baba» bir şahıs değil, Zünnûn'un kızübaşlarca saygıdeğer bir mevki ifâde eden sıfatıdır). Bu isyanlar bir taraftan mezheb mes'elelerine müstenid olduğundan İranlûar'ın parmakları bulunması tabiidir. Şehsuvar-oğlu takımının uğradığı felâket de Adana taraflarında bir takım nâ-hoşnudlar peyda olması sebebiyledir.

²⁹⁸ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/54-57.

²⁹⁹ «Hikmet-i be-Jcatele>den gayri kelâma kaadir olamadılar.» Peçevî, s. 124 (Mütercim)

olrmyarak -beklenmediği halde- dîvâna girdi;³⁰⁰ şiddetli bir tavırla vezîr-i azama şöyle hitâb etti:

- «İsâ'yı Muhammed'e tercih eden bir mülhid niçin cezalandırılmadı?*-! îbrâhîm Paaş cevaben dedi ki:

- «Kazaskerler salim delillerle müdâfaa edecek yerde hiddetle mahkûm ettiler. Bunun içindir ki, hakkındaki isnâdlardan dolayı cezalandırıldık.»

Pâdişâh:

- «Şerîati bilmek kazaskerlere mahsûs değildir; dâva yarın müftî ile İstanbul kadısının huzurunda cereyan etmelidir; müttehim o zamana kadar mevkuf tutulsun.» dedi.

O vakit İstanbul kadısı bulunan Sa'deddîn ve allâme müftî Kemâl Paşa-zâde, ertesi gün dîvâna gelip oturdular.³⁰¹ Kısa bir müddet içinde Kaabız'la mübâhase ettikten ve fikrinden rücû ettirmek için hayli çalışarak mümkün olmadığını anladıktan sonra, şer'an lâzım gelen usûle tamamen riâyet ederek, katle (ölüme) mahkûm ettiler. Kaabız bu müdhiş fetva üzerine de fikrinde ısrar ederek, son nefesine kadar sözünden dönmedi;³⁰²

Sultân Süleyman'ın, bir mülhidin hayâtını fslâm kaaidelerini muhafaza için feda ederken gösterdiği şiddet, bir zaman sonra dahilî âsâyış için tedbîrlere alacağı sırada vahşete dönüşmüştür. Sultân Selîm Camii civarında bir müslümanın hanesi soyulmuş; erkek, kadın, çocuk, köle, içinde bulunanların hepsi öldürülmüş idi (24 Şubat 1528). Odun yarıcılığı, ciğer satıcılığı ile şehirde dolaşan Arnavudlar hakkında bâzı şüpheler hâsıl olduğundan, bir ailenin intikamını almak için bu bedbahtların katliâmı vukua geldi; sekizyüz kişi başka bir suretle muhakeme edilmeksizin cellâd-lara teslim edildi.³⁰³

İstanbul'da bir müslüman ailesinin îdâm olunduğu gün, isyanını ilân etmiş olan Seydî, Adana'ya bağlı Azîz sancağı beği bulunan amcasının oğlu Ahmed Beğ'i, Azîz yakınında tamâmiyle mağlûb ederek, 5.000 kişi ile Berendi nahiyesi ve sonra buradan aşağı Ayaş kasabasını gâret edip yakarak, Dülkadir arazisinde Kars kasabasında încir-oğlu nâmında diğer bir

³⁰⁰ «(Pâdişâh) vüzerfıy arza da'yet etmiş idi», Bolak-zâde, s. 468. «Vüzerâ arza girdikde», Peçevî, s. 124.' Şu halde pâdişâh dîvâna çıkageimlş değildir. (Mütercim).

³⁰¹ «Rûm-ili kazaskeri tasaddun bahane ile kalkup gitdi» Peçevî, s. 124. Mütercim.

³⁰² Âli, Peçevî, Ferdî, Solak-zâde, Celâl-zâde.

³⁰³ «Her çend ki bu fesadı idenler teecessüs olındı, kat'â sûret-i şer'a girecek mertebe zuhura gelmedi. Akıbet ırgadlık ile esvak-ı şehri devr iden bikâr Arnavud kısmından olmak ihtimali viriüüp ba'zı alâlm dahî zahir olmağm etmekci, mumci, dellak, aşçı, odun yancı kısmından ve bl'l-cüm-le bîfcâr makûlesinden sekiz yüz kadar adam ahz ohnup cargularda sokaklarda cem'iyet yerlerinde kati olunup eşkiyaya balsJ havf ve haşyet olup andan sonra bu-makûle fesâd zuhur îtmedi.» Peçevî, 127. Solak-za-de, birçok günahsız adamların kanına girilmiş olmasına, teessüf eder; s. 469 (Mütercim).

âsî ile birleşip, Sis kalesi Önüne geldi. Bu taraflarda çıkan birinci isyanı okadar muvaffakiyetle bastırdığını gördüğümüz Ramazan-oğlu Pîrî Beğ (ki İstanbul'a gelmişti) Pâdişâh tarafından bu isyanı da söndürmeğe memur oldu. Bir müddetten beri hasta bulunmakla beraber hiç tereddüt etmeksizin, birkaç bin kişi ile İstanbul'dan çıkarak, son derecede tazyik görmekte olan³⁰⁴ Sis kalesinin imdadına tam vaktinde yetişti. O yaklaştığında âsîler ikiye ayrıldılar; bir fırkası Azîz üzerine ric'at ederek, öteki fırka Seydî kumandası altında Sis dağında Derbend kalesi yanında müstahkem bir mevki tuttu. Pîr Alî Beğ, Seydî üzerine hücum ederek, kardeşiyle maiyyetinde 2.000 kişinin savaş meydânını cesetleriyle doldurduklarını gördükten sonra galebe etti; Seydî'yi de ele geçirdi. Ertesi gün Azîz üzerine yürüyerek, âsîlerin ikinci fırkasını da perîşân etti. Canlı olarak zincire vurulmuş olan Seydî'yi, âsî reislerinin başlarıyla birlikte İstanbul'a gönderdi. Seydî de İstanbul'da Pâdişâh'ın emriyle asıldı.³⁰⁵

Haleb ahâlîsi, kadî³⁰⁶ ve valilerinin mezâliminden bîzâr olarak, bir cuma günü ikisini de maiyyetleriyle îdâm etmişlerdi (Mayıs 1528 - Şâbân 934). Halkın bu suretle bizzat hak aramağa aklıışmaları, mücrimlerin Rodos'a sürgünleriyle cezalandırıldı. ...

Bu sırada Sultân Süleyman, memleketlerinin diğer bir ucunda da öyle bir isyan zuhur etmemesi için, îşkodra sancak-beği Balı Beğ'in, voyvodanın, kâhyanın, bu sancakta irtikâb ile suçlanan beş me'mûrun -asılmasını emretti. Emrin icrası, bunun için İstanbul'dan gönderilen iki çavuşa tevdi olundu.³⁰⁷

Bosna, Macaristan Ve Dalmaçya'da Fetihler

Pâdişâh'ın şaşmaz adaletinin korkusu, idarenin her kısmında müsbet te'sîrlere yol açtı. Sultân Süleyman, müteakiben Bosna ve Semendire vâ-lîleri Hüsrev Beğ ile Yahyâ-oğlu'nun Bosna kaleleri üzerine başarılı teşebbüslerini haber alarak, Balı Beğ'in zulümlerinden kaynaklanan hoşnutsuzluğu unuttu. Geçen kış esnasında vezîr-i âzamin dîvana, Osmanlı askerinin bir muzafferiyetini, yâhud bir zabtını arz etmediği gün pek nâdir olmuştu.³⁰⁸ Müstahkem Yayçe beldesi Bosna ve Semendire beğleri-nin

³⁰⁴ 3İs kasabasını gâret ve karasının fethine» de cesaret etmişlerdi. Peçevî, s. 126.

³⁰⁵ Peçevî, varak: 46. Ali, varak: 223, Onseklizincî vak'a. Celal-zade, varak: 119. Solak-zade, varak: 108.

³⁰⁶ Bu kadîya «Kara Kadî» delerdi; emval müfettişi olmuştu. Peçevî, s. 127. Mütercim.

³⁰⁷ Peçevî, varak: 47. Alt v***: 230, Yirminci Vak'a. Celal-zade, 123.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/57-59.

³⁰⁸ Ferdî, s. 146,

müşterek kuvvetlerine uzun müddet mukavemet edemedi;³⁰⁹ cesur zabıt Blas Seri orada olmadığı gibi Jan Hubordanski, Kaasım voyvoda ile bir ferdî mübâreze de aldığı yaradan dolayı henüz hasta idi. Kumandan Etiyen Korbunoğ, serbestçe çıkabilmek şartıyla Yayçe'yi korkakça teslim etti. Radviç de, mukavemet tecrübesinde bile bulunmaksızın, Bosna'nın ikinci kalesi Banyaluka (Banaluka)'yı teslim etti. Bu iki kalenin düşmesi üzerine, Belvizero, Orburaç, Sokol, Levaç, Serpvar; Aparük, Perga, Bo-saç, Greben kaleleri Osmanlılar'ın eline geçti. Hırvatistan'da Obdina, Lika, Çerbava; İskalavyonya'da Modruş,, Pozaga; Dalmaçya'da Orvana mevkileri de Osmanlılara itaati kabul ettiler. Bundan dolayı Knin, Modruş, Çerbava piskoposlukları³¹⁰ lâğv olundu. Pozaga Osmanlı sancak merkezi oldu.³¹¹ Osmanlı sülâlesinden olan Husrev Beğ (II. Bâyezîd'in kızlarından birinin torunu idi), Bosna valiliğinde büyük tantana ile oturmakta, aynı zamanda şiddetli bir adalet neşretmekte idi. Dalmaçya'da Se-beniko'lu Murad Kâhya onun yanında bulunmuş ve Husrev Beğ, Knin sancağının idaresini tam bir selâhiyetle ona vermişti³¹².

Zapolya Ve Ferdinand'ın Elçileri

1528 senesinde, Sultân Süleyman Macaristan'a yeni bir sefer için hazırlandı ve biri Jan Zapolya, diğeri Kral Ferdinand tarafından gönderilen iki elçiyi kabul etti; Zapolya'nın tahta geçmesi krallık için bir nifak tohumu olmuştu. Öteden beri yürürlükte olan muahedeler Macaristan tahtına Maksimilyen'in torunu Arşidük Ferdinand'ı davet etmekte idi. Ferdinand'ın kardeşi Şarlken, 28 Nisan 1521 ve 18 Mart 1522 tarihleriyle Vorms ve Brüjcsel Diyetleri'nde akdedilmiş vesikalar mucibince, Macaristan Krallığı'yla Avusturya'nın saltanat hakkını ona terketmişti. Palatin Etiyen Batori riyasetinde akdedilmiş olan Presburg Diyeti'nde Zapolya gaasıb

³⁰⁹ Yayçe, Fâtih zamanında fethedilerek iki sene Osmanlılar'da kalmış iken, düşman bir cuma namazında müslümanlara hücum ile onları katı ve esir ederek, 68 sene kaleye mâlik oldu. Husrev Beğ'in bir voyvodasına Kaleden bir adam gelip merdivenle iptâi dilmis kapıdan İçeri koymak için yaradım edeceğini söyler. Husrev Beğ'e bildirirler; lakin Husrev Beğ gelinceye kadar iş öte tarafa akseder düşüncesiyle, voyvodanın adamları hemen o gece kaleyi* zabt ederler. Husrev Beğ gelirken müjdeyi alır; atını ve üzerindeki eşyanın hepsini müjdelik verir. Peçevî, 130. Mütercim.

³¹⁰ Bu piskoposluğu, eyâlet, vilâyet mânâsına almalıdır. Mütercim.

³¹¹ İstoanfi, a-g.e.; Kerselich, Zagrebioe Farlattı Tarihi, 4, s. 112. Engel, Dalmaya Târîhi, s. 566, Mac*rfst%, T&rih*, 24, s. 16. Şlrnek (Schüneke), s. 203.

³¹² Âlî. «Süleyman zamanı ümerâsı defteri»nde (varak: 295), 35 sene Bosna'yı idare eden Husrev Beğ hakkında bize hayli taf-silât vermiştir. Murad'ın Knin sancağı beğliğine ne suretle tâyin edildiğini de yazar. Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/59-60

Ferdinand'ın, Zapolya'nın teşebbüslerinden, Laçkfnin memuriyetindeki muvaffakiyetten ma'lûmât alarak, o da Sultân Süleymâna elçi gönderdi. Avusturya'nın bâb-ı devlete gönderdiği ilk sefaret olan bu sefaret, Jan Hobordanski ve Salatnok isimlerinde iki nons³¹³ ile aslen Almanyalı olan Sigismund Weixelberger'den mürekkep olup, imdâd istemeğe değil, Macaristan'dan alınan arazînin talebine, kesin bir anlaşma ve hiç olmazsa bir mütâreke teklifine me'mûr idiler.³¹⁴ Altı hafta seyahatten sonra, İstanbul fethinin sene-i devriyesine tesadûf eden 29 Mayıs 1528 târihinde İstanbul'a vâsıl oldular. Pâdişâh'ın emri mucibince istikblâlerine çıkan bin atlı ile İstanbul'a girdiler.

İbrâhîm Paşa, Hobordanski'den:

- «Bütün Hıristiyanlık âlemi hükümdarlarının, gölgesine iltica etmekte oldukları Osmanlı Pâdişâhı'nın huzurunda senin metbûun (efendin), nasıl, kendisine ziyâde kuvvetli unvanını vermek gibi mağrûrâne bir cür'ette bulunmuştur?»

diye sordu. Hobordanski'nin, Osmanlı devletinin himayesini istirham eden devletlerin hangileri olduğunu bilmek istemesi üzerine, İbrâhîm Paşa Fransa'yı, Lehistan'ı, Venedik'i, Transilvanya'yı saydı. Vezîr-i âzam, Ferdinand tarafından talep edilen memleketlerin listesini görmesi üzerine,³¹⁵ İstanbul'un da istenilmemesine çok şaşırdığını beyân etti. Macar muharibi Hobordanski'nin kabaca tavırları Lehistan palatini Laçki'nin protokollere uygun muamelelerinden pek farklıydı. Sultân Süleyman, Ferdinand'ın yalnız taleplerinden değil, bu taleplerin arz edilmiş şekliyle de o kadar muğber oldu ki, elçileri ikametgâhlarında mevkuf bulundurdu. Ancak dokuz ay esaretten sonra kendilerini serbest bırakarak; herbirine beşyüz duka hediye etti, ve şu sözleri söyledi:

- «Metbuunuz bizimle henüz dostâne münâsebetler ve hudud komşuluğunda bulunmamıştır. Lâkin yakında bulunacaktır. Kendisine söyleyebilirsiniz ki, bütün ordularıyla gidip mülâki olacağım, ve istediğini kendim vereceğim.»

Sefirler, cevaben, efendilerinin, Pâdişâh'ın dost olarak gelmesinden

³¹³ Avusturya elcilerine «nons» denilirdi. Mütercim.

³¹⁴ «Zermeghi, Hex. g«st. iner Ferdinandum et Johannem, d*n Schwaadtner, d, s. 393. Macaristan M'hzenl, 4, 395. Avusturya, İmparatorluk ve Kraliyet Hazîne-i Evrakında Hobordansky'nin raporu; bu arşivde şimdiye kadar bilinmeyen birçok Türk vesikaları vardır ki, defalarca onlardan bahsetmek vesilesi bulacağız.

³¹⁵ Bu şehirlerden yirmidördünün ismi: Selankâmen, Belgrad, Şa-baç, Varadin (Vardayn), illok, Serend, Açya (Atzia), Vednek, Kropa, Bayca (Yayçe?) Ziveçi (Zwetzy), Banyaluka (Bana-luka), Semlin, Onova, İrek, Zanzenet (Zenzeneth), Peçe, Or-sova, Nihaldi, Skardona (Scardona), Udbine, Segedin, Novog-rad, Zadvin.

memnun olacağını, fakat düşman sıfatıyla de kabul edebileceğini beyân ettiler. Müterekenin yenilenmesi için efendisi tarafından gönderilmiş olan Lehistan elçisi Sigismund Weixelberger'i Fefdir-^'Vın sâdık hizmetkârlarından Sigismund Dietrischtein (Ditriştayn) zanneden vezîr-i âzam, bu Avusturya elçisini Şarlken'in kardeşi tarafından gönderilmiş bir casus olmakla itham etti; eskiden II. Lui'nin sarayına gönderilen çavuşun katlini de o kadar acı bir surette takbih etti.³¹⁶

İbrahim Paşa'nın Seraskerliğe Getirilmesi

Sultân Süleyman'ın, Macaristan Kralı'nın mektubuna verdiği cevap, şu suretle tahkir edici idi: Üç gün İbrahim Paşa'ya, senelik 3 milyon akçe tahsisat (60.000 duka) ile ser-askerlik, yâni Avusturya üzerine açılacak seferin başkumandanlığına memur edildiğine dâir bütün dîvân toplantı hâlinde iken bir berât verdi. Bizzat Pâdişâh'ın gözü önünde, nişancı olan müverrih Celâl-zâde tarafından kaleme alınan bu berâtın son fıkraları, vezîr-i azama verilen iktidarı şöyle tarif eder³¹⁷

«Büyürdüm ki ba'de'l-yevm dahî kemâkân vezîr-i âzam ve memâlik-i mahrûsamda cenâb-ı celâlet-meâbım kabilinden ser-askerüm olup vüzerâ'-i âsaf-nişân-i mesned-nişin ve Rum-ili beğler beğisi ve kadı askerlerüm ve âmme-i ulemâ ve fuzalâ ve kuzât ve sâdât ve meşâyih ve şâir beğ-

³¹⁶ Weixelberger'in raporu. Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne bu ilk sefreti hakkında dört varaklık, matbu ve fakat basıldığı yer gösterilmemiş bir rapor mevcuttur: *Welcher gestalt König Maj. zu Hungarn Behmeb Bot-schaften nemlich Herr Sigismund Weichselberger und ein Ungarlscher Herr ssu dem turHschen Kaiser zukommen slnd.» Wendisch'e müracaat, Macarfetan MahienJ, 4.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/60-66

³¹⁷ tbrâhîm Paşa'nın ser-askerlik berâtında kendisine şu vasıflar verilmiştir:

«Râfî-i tevkî'-i refî' âlem-İ metâ*-ı husrevânî ve dârende-i menşûr-i meşhur mücibûis-sürûr kütî-i sitânî, cenâb-ı vezâret meâb, sadâret nisâb, devlet- iktisâb, saadet intisâb, vâsita-i ak-dü'd-devleti'l-ebediyye, râbîta-i akdû*s-saadeti*s-sermediyye, kaa-îd-i cüyüşî'l-İslâm, sâhibü'l-izz ve'l-ihtişâm, es-sârimû's-samsâm, dırgam-ı peleng-intikam, âsafû*z-zemân, melâz-i ehl-i îmân, hüc-cetü'r-rahmân alel-insân, mazhar-ı avâtıfu'llahi teâlâ, masdar-ı eltâf-i bî-intihâ,... ve tebeyyün min ufkun saâdetuhu şemsil-i'tilâ, el-gâzî fî sebîl'llâh, el-mücâhid li-vechullâh el-mahfûf-ı bi-sunûi, letâif-i evâtıfûl-mülki'l-a'lâ, mübârizüM-devle ve'd-dîn ve'd-dünyâ, nizâmül-mülk, vezîr-i â'zam tbrâhîm Paşa...»

Bu türlü mübalâğalı vasıflar Acem saraylarından intikal etmişti, berâtın kâtibi Celâl-zâde «Hüccetü'l-rahmân ale'l-insân» demekle Akaid hududlarını da tecâvüz etmiş ve diğer mübalâğacı tevkîflere rahmet okutmuştur.

Paşa'nın tahsisatı berâtta «evvelden tasarrufunda olan yi-girmi kere yüz bin akçelik hâssları üzerine on kere yüzbin akçelik dahi ilhak ve izafe eyleyüp cümle-i hassları otuz kere yüzbin akçeliğe yetiştirilüp...» ibaresiyle tayin olunmuştur. Bu akçe zamanımızın parasıyla (1911-12 yıllarının parasıyla) 30.000 Osmanlı yüzlük altınından fazladır. Lâkin bizim zamanımızın 1 Osmanlı lirasındaki altının Süleyman asrında tahminen şimdiki zamanın 10 Osmanlı lirası kadar iş göreceği hesab edilmelidir, İbrâhîm Paşa'nın türlü türlü hediye ve aidatları, hattâ civardaki meliklerden aldığı «vergi»ler de bundan hâriçtir. Bu tahsisat ile yapılan israflar, gösterilen debdebe ve dârât, bizim düşüncelerimizin ve hayallerimizin hududuna sığmaz.

Hammer'in tercümesi yerine aslından alınmıştır. Mttne&t-ı Feridun, c. 1, s. 482 ve 483. Mötercim,

lerbeğilerüm ve umâman erkan-ı devlet-i kaahire ve â'yân-ı saltanat-ı baa-hire ve sancak beğleri ve bâb-ı saâdet-meâbumda hıdmet iden bölük ağaları ve hüccâb-ı serâperde-i azamet ve kamrânî ve nevvâb-ı kârgâh-i haşmet ve kişversitânî ve müteferrikalarum ve bölük kethüdaları ve kapum kulları cümlesi ve cemî'-i memâlik-i mahmiyyemde vâki' olan alay beğleri ve subaşılar ve çeri-başıları ve mecmû'-ı asâkir-i nusrat-müesserüm halkı ve şâir zümre-i ekâbir ve efâzıl ve cümle-i âlî ve esâfil ve erbâb-ı menâsıb ve cihât ve cumhûr-ı enamdan kaatinân-ı südde-i arş-âsa ve sa-kinân-ı atebe-i kitîfezâ ve kutân-ı memleket ve vatân-ı vilâyet ve ehl be-rümdür. Ve cümle-i sagîr ve kebîr ve ganî ve fakîr muhassılan havasa ü avâmm kâffe-i enâm-ı mumaileyhi vezîr-i âzam ve her zamanda umûman ser-askerüm bilüp kemâl-i ta'zîm ve tekrîm ile muazzez ve mükerrem ye vüfûr-i becîl ve tefhim ile mübeccel mufahham tutup müşarünileyhin huzurunda ikbâl ve istikbâl içün dakika fevt itmeyüp her ne ki dirse ve her ne vech görürse benüm lisân-ı dür-bârumdan sâdır olmuş kelâm-ı saâ-det-ençâm ve emr-i vâcibü'l-ihtirâmum bilüp sem'-i tahkîk ile sığa ve hüsn-i kabul ile tilka' eyleyüp devlet-i kaahir-i sâhib-kırânîye müteallik olan cümle-i mühimmât-ı umur ve kâffe-i mesâlih-i cumhurda emrinden ve sözünden tecâvüz ve udûl ve inhıraf ve zühul eylemiyeler. Eğer âs-tâne-i saadet âşinâmda ve eğer şâir memâlik-i mahrûsamda vâki' olan beğler beğilerün ve sancak beğilerün ve bakî â'lâ ve ednâ ve erbâb-ı menâsıb ve merâtib ve ashâb-ı cihâtun ve menâzilün ve bi'l-cümle havme-i saltanatumdan olan külli-yâ kullarımın azl ve nasbi anun re'y-i sâibine ve fikr-i sâkıbine müfevvez olup şol ki merâsim-i kavânîn-i ser-askerî ve levâzım-ı esâlib-i sadâret ve dâd-güsterîdür. Müeddî kılup sâlik-i meslek-i adalet ve nısfet ve zâhib-i mezâhib-i şer'ü diyanet olup tabakat-ı mahlû-katı ilâ tefâvütü'd-derecât menâziline tenzil eylemekde dakika fevt eylemeye. Ve her bâr ki sefer-i hümayûn vâki' olup saadet ve ikbâl ve izzet ve iclâl ile cenâb-ı celâlet-meâbum teveccüh itmelü olup veyâhud asker-i zaferpeykerüm irsal olunmak lâzım gele ol vakit dahî şer-askerliğe müteallik olan husûsât her ne ise külliye mûmâileyhün ârây-ı sâibine îsâ-bet-karîn v.e efkâr-ı sâkıbe-i metânet-rehînine müfevvez olup evâmirine imtisal ve nevalesinden ictinâb eyleyüp emrine muhalefet itmeyeler. Yoldaşlığı ve merdâneliği zuhur idenler babında ve müstehakk-ı atıfet ve inayet olanlar hakkında eğer beğler beğilik tevcih itmekdür ve eğer â'lâ ve ednâyâ timâr ve ulufe virmekdür bi'l-cümle envâ*-ı menâsıb ve cihât-dan muhassılâ ne tevcih ve ta'yîn ve tefviz ve taklîd iderse benüm izz ü huzûr-ı saltanat-ı mevfûr-i

müstelzem-ü'l-hubûrumda mahall-i kabulde ve menzile-i irtidâda biline. Ve kezâlik zikr olunan fırka-i asâkir-i nusret-müessirümden el-iyâzi-billah fermân-ı şerife muhalif müşarünileyhtin emrine ve sözüne muhalefet ve inâd edenleri kim gerekse olsun veyâhud hilâf-i şer'-i mutahhar ve mugâyîr-i kanun-\ mukarrer reayaya zulm ve taaddî idenler kaç nefer olur ise olsun asla südde-i saâdetüm canibine arz ve i'lâm itmeğe tevakkuf itmeyüp envâ-ı ukûbât ve siyâsâtdan her neye müstehak ve sezâvar olur ise olsun muktezây-ı şer* ve kanun üzre te'hîr itmeyüp siyâset idüp gereği gibi haklarında geldüre ki şâirlerine mûcib-i ibret ve nasîhat ola. Ol bâbda hiç ehadd mâni' ve dâfi' olmaya. Şöyle bi-îeler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahriren fî evâil-i şehri Şa'bânî'l-muazzam, li-senetü hams ve selâsîn ve tis'a-mi'e, be-makam-ı Kostantî-niyye.»³¹⁸

Pâdişâh bu berât ile birlikte vezîr-i azama üç teşrifat kürkü, mükellef eyerlenmiş dokuz at gönderdi ki, birinin üzerinde oldukça pahalı taşlar parıldayan bir kılıç ve bir keman ile oklar bulunuyordu;³¹⁹ İbrâ-hîm Paşa'ya altı tuğ ve o zamana kadar sancaklar dört olmak mu'tâd iken, yedi sancak verildi. İki kirmızı, ikisi çizgili, ötekileri beyaz, yeşil, sarı olan bu yedi sancak Osmanlı ordularına seyyârât-ı seb'anın (yedi gezegenlerin) mes'ûd te'sîrlerini celb etmek üzere yorumlanmıştı. Rumeli beğ-îerbeği Kaasım Paşa bunları, Dâvûd Paşa'daki ordugâhında vezîr-i azama ulaştırdı. Vezîr-i âzam bu münâsebetle devletin büyük me'mûrlarım ve ordu kumandanlarını pek mükerremâne taltîf etti. Az bir müddet sonra Selîm'in ve oğlunun hizmetinde ihtiyarlamış olan ikinci vezîr Mustafa Paşa vefat etti. İkinci vezirlik Rumeli beğlerbeği Kaasım Paşa'ya ve onun hizmeti ikinci defa olmak

³¹⁸ Celâl-zâde nişancı Mustafa Beğ nakleder ki: «Bir gün divan dağıldıktan sonra Pâdişâh beni çağırıp, 'Hamdolsun, memleketimiz vüs'at buldı; mesâlih çok; her yere kendimiz gitmek münasib degıldür; İbrahim Paşa ser-asker almak üzere bir berât tesvîd it> diye emr Udiler. O gice yazup irtel gün huzurlarında okudum, «ma'kûl» buyurdılar. Gayet mükellef ya-zılıp tuğralanduktan sonra huzura teslim olundu. Hedâyâ ile birlikte yeniçeri ağasına tevdiğ göndürildi. İbrahim Paşa berâtda hftss tâ'yin olunan üç milyon akçeyi azıkşanarak tBbû'l-feth, vezîr-ı âzam Mehmed Paşa'ya kırk kere yüssbîn vermişdur. Bu kulunuza dahi öylece verilse.» deyince Sultân Süleyman «Onlar Kostantiniyye fethine muvaffak olmuş-lardur. Daha ziyâde ihsan l>uyursalar caiz idi» buyurmuşlar. İbrahim Paşa: «Bağdâd ve Bûdûn zamân-ı kadimden ben pâyitahtdur. İstanbul'a tercih olunmazlarsa ondan dün degıldttirle» zemininde cevap virecek olmuş ise de Sultân Süleyman «İstanbul el'ân paylahtımızdur; o şehirler nasıl tercih olunur? Husûsiyle bizüm onlara benzemeğe çalışmak ne had-dunüz!» sözleriyle kat'-ı kelâm itmişdttir.» Peçeyî- c. I, s. 129 ve 130. Bu seraskerlik İbrahim Paşa'nın ikbâlinin son noktası İdi. İdamının sebepleri bundan baslar; nasıl ki ileride görülecektir; fakat İbrahim Paşa serasker olduğu zaman Bağdâd alınmamış İdi. Mütercim

Celâl-zâde, varak: 124-127. (Hammer, İbrâhîm Paşa'nın seraskerlik berâtı mukaddimesinde geçej) bir kısım âyet-i kerîmeyi zikreder ki, bunların tamâmı, Hammer'in zikretmedikle-riyle beraber, Feridun Beğ Münşeati'nin 480-481'inci sahâfele-rinde görülebilir.)

³¹⁹ At takımlarından biri de murassa idi. Peçevî. Mütercim.

üzere vezîr-i âzamlığa ilâveten îbrâhîm Paşa'ya verildi.³²⁰

2. Macaristan Seferi

10 Mayıs 1529'da, Sultân Süleyman, 250.000 asker ve 300 top ile İstanbul'dan hareket etti. Pâdişâh maiyyetinin ne tertîb üzere gidecekleri, husûsî bir emirle tâyin olundu: Başta çaşnigîrler bulunarak, onların arkasından müteferrikalar gelecek ve ağalar da bunları tâkîb edecekti. Nişancılar, defterdarlar, kazaskerler Pâdişâhsın yedi tuğu önünde gideceklerdi.³²¹

Filibe'de Meriç yağmurdan o kadar kabarmıştı ki, köprüyü alıp, Osmanlı ordugâhının kurulmuş olduğu ovayı bastı (9 Haziran-2 Şevval). Birçok asker boğuldu; bir takımı da su ile çevrilmiş oldukları cihetle, yiyecek bulamamak tehlikesine rağmen ağaçlara çıktılar.³²² Ordu şiddetli bir yağmur altında güçlkle yoluna devam ederek Morava ve Sa-va'dan geçmeğe muvaffak oldu. Drava nehrini de Eşek (ösek) yakınında köprü atarak geçti. Pâdişâh Mohaç'a gelince Zapolya, elçisi Laçki ve 6.000 atlıdan mürekkep bir fırka ile bağlılık arızna geldi. Vezîr-i âzam Zapolya'nın yakınlaştığını haber alınca, 50 yeniçeri ve maiyyetinden 50 süvârî ile istikbâline çıktı.³²³ Ertesi gün (20 Temmuz-14 Zilka'de) için Macaristan Kralı'nın resmî kabulü kararlaştırıldı, Otağ-ı hümayûnun iç tarafında saray ve ordu ağaları saf kurmuş idiler; onların arkasına yay ve oklarla müsellâh solaklar, onlardan sonra seyis ve müteferrikalar bulunuyordu. Dışarıda yeniçeriler iki tarafa dizilmişlerdi. Onlardan sonra da sağda sipahilerle Rumeli askeri, solda silâhdârlarla Anadolu askeri mevkî tutmuşlardı.

öğleye doğru sol cenah ağalarıyla müteferrikalar Zapolya'yı almağa giderek, otağ-ı hümayûna kadar maiyyetinde bulundular. Sultân Süleyman Zapolya'nın girdiğini görünce üç adım ileri yürüyerek öptürmek için elini uzattı; sağ tarafına oturmak üzere davet etti. Vezîr-i âzam İbrâhîm, Ayaş, Kaasım Paşalar sol tarafa ayakta duruyorlardı. Pâdişâh Zapolya'-ya ruhsat verdiği sırada sırma gâşiyeli üç baş cins at ve sırmah çukadan dört kaftan

³²⁰ Celâl-zâde, varak: 124, M. D'Ohsson, 7, s. 391. Solak-zade, varai: 168, Ferdi, varak: 150, Ali, Yirmiikinci Vak'a.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/66-68.

³²¹ Rûz-nâme-i Süleyman!

³²² Âli 3. vak'a, varak: 236, ve Solak-zâde, varak: 108, Celâl-zâde'nin 128'inci varakından bir fıkra nakledeler ki, buna inanmayan çok bulunacaktır; Oelâl-zâde'nin nakkaş Ali Beğ'den hikâyesine göre, bu Ali Beğ bir ağaç üzerine çıkmış olduğundan, sabaha kadar küçük yılanlar kendisini bizar etmiş ve ağzını, kulaklarını delik zannedip girmek istemişlerdir.

³²³ Rûz-name-i Süleyman!.

hediye etti.³²⁴

Sultân Süleyman, muharebe meydânında Macar Kralı'nın ta'zîmâtım kabul etmekle parlak muzafferiyeti sahnesini hâtıralarda ebedîleştirmiş olduğu gibi, Mohaç sahrası Kral Lui'nin hezimetini ve mîllî şerefi mevkî hırsına feda eden Zapolya'nın meskenetini gördüğü cihetle, Krallığa - gelen mahcubiyetin iki defa şahidi olmuştur. Mohaç'tan Seksard'a girildiği zaman, İzvornik vâlîsi Balı Beğ, Macaristan Kraliyet Tâci'nı ve bu tacın muhafızı olup Zapolya'ya taraftar (olmayan) (?) bir fırka eline düşmüş olan Piyer Pereney'i almak üzere 500 süvârî ile ileri gönderildi.

3 Eylül'de Süleyman -o vakit Ferdinand'ın elinde bulunan- Budin duvarları önüne geldi ve şehir civarında³²⁵ bağlık sırtlar üzerine ordugâhını kurdu. Muhasara hazırlıklarına başlandı. Pâdişâh ve vezîr-i âzam arkalarında âdî kürklü kaftan ve başlarında miğfer olduğu halde, ekseriya istihkâmları keşfe çıkarlardı. Beşinci gün dahilî kapı Osmanlı-lar'ın eline düştü. Ertesi günü yeni bir hücum vuku bularak, muhafız askerleri, Alman zabitlerinden biri Kristof Besserer ve diğeri Jan Tübinger nâmında iki alçağın te'sîrine kapılarak, hayatları muhafaza olunmak şar-tıyle -henüz gedik açılmadan- teslim oldular.³²⁶ Yeniçeriler, kurdukları ümîdlerinin yerini bulmadığını görerek söylenmeğe ve tazmînât talebine kalkıştılar. Bunların hoşnudsuzlukları ağır karışıklıklara yol açarak, o sırada sekbânbaşı başından yaralandı; diğeri bir takım büyük zabitler de taşa tutuldu.³²⁷ Asker, arzularını Pâdişâhta yerine getirmemesinden infiale kapılarak, ahâlîyi köle olmak üzere sattılar. Alman muhafızlarını da kaleden çıkardıkları zaman teslim şartlarına rağmen katliâm ettiler. Binâenaleyh, Mohaç esirlerinin ve bunların idamı Pâdi-şâh'a değil, münhasıran yeniçerilerin tamahkârlıklarına atfolunmak lâzım gelir.³²⁸ Budin'in zabtından üç gün sonra, Zapolya, Arpadlar'ın³²⁹ tahtına oturtuldu; fakat bizzat Pâdişâh, yâhûd vezîr-i âzam ve

³²⁴ Rûz-name-i Süteymânî, Fecevî, varak: 38, Âli, varak: 237, Celâl-zade, varak: 128, Ferdi, varak: 156. İstoanfi.

³²⁵ Sultân Süleyman, Budin Önüne ancak 3 Eylül târihinde gelmiş ve şehir ancak 8 Eylül'de teslim olmuş olduğundan, Macar ve Avusturya müverrihleri Budin'in teslimini 29 Ağus-tos'ta göstermekle hatâ ederler. Pâdişâhın müteakiben kazandığı zaferlerin ve özellikle 25 Kânun-ı evveFde vuku bulan Rodos fethinin, hep aynı târihe tesadüf ettiğim söylemekle de hatâ ediyorlar. Rûznâme-i Sü ley mâni, bu pâdişâhın kazandığı zaferlerin târihi hakkında doğacak her türlü şübheyi ortadan kaldırır.

³²⁶ 8 Eylül tarihinde, Bûz-nam-le Süleyman».

³²⁷ Roz-name-i Süfeymanî. Celâl-zâde, Solak-zâde, Hasan Beğzâde, Ferdi, Ali, Peçeyi, varak: 48. Peçevl'nin rivayetine göre bir esir, muhafız askerlerin götürmekte olduğu bir arabayı muayene etmek isteyen bir mtislümanın üzerine kılıç çekmesiyle, bundan dolayı katliâm meydana gelmiştir. Gerek yeniçerilerin ihtilâli, gerek bu vak'a başka, hiçbir yerde dercedilme-miştir.

³²⁸ Rûz-name-i Süfeymanî.

³²⁹ Macaristan'ın fâtihi Arpad sülâlesinden olan Macaristan Kralları. Mütercim.

diğer bir vezîr, hattâ Avrupa ve Asya'daki diğer beğlerbeğilerden biri ve yeniçeri ağası tarafından değil, ağanın ikincisi demek olan sekban-başı ma'rifetiyle. Sekban-başı, Lui Gritti ile beraber Transilvanya voyvodasının çadırına giderek Kraliyet Kasrı'na davet etti. Zapolya, sekban-başı-ya, 1000, maiyyetindeki yeniçerilere de bir o kadar altın verdi. Sultân Süleyman Budin'e bir Türk vâli bırakarak ve yeni emirgüzârını maiyye-tine alarak, Viyana üzerine teveccüh etti; Semendire beği Yahya Paşazade Mehmed Beğ, ordunun önünde giderek keşifte bulunmak vazifesini ifâ ediyordu.³³⁰

Viyana Muharasası

Sonbahar gündönünü'nün fırtınalarıyla birlikte, ilk akıncılar, Mihâl-oğlu torunlarından birinin kumandası altında Viyana'ya vardılar. Kont Jan Hardek'in bayrakdân Kristof Zedliç ile altı şövalye,³³¹ o zaman

³³⁰ Rûz-nâme-i Süleymânî, Ali, vara*: 237, Peçevi, varak: 49, Ferdi, varak: 158, Abdülaziz, varak: 81.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Ücdal Neşriyat: 3/68-70.

³³¹ Pessel (Levanklao'da, s. 460, Frankfurt, 1595) ve Labach; birincisi görüşme memuru, ikincisi Ferdinand'ın harb kâtibi idi; binâenaleyh hademesi roudîri Didaco Serava, kanun-şinâs Ribisehi ile Nurembergli Meldeman ve Leyhe gibi bunlar da muharebeyi bizzat görmüşlerdir. Didaco'nun raporu «Alman Hu-ku Araştırmalarına Yardımcı Olan Siyâsî Evrak'da basılmıştır. Leibzig, 1717. Târihin bu kısmı için tercihân şu müelliflere müracaat ettik: tstoanfi, Jovius, Velius, Stella, Soiterus a Vinda, Roccoles, Ulich. Osmanlı müverrihleri arasında hiçbiri Rûz-nâme-i Süleymânî sahibi kadar mükemmel ve doğru değildir. Meldeman, muhasaranın tarifinden başka şehrin ve Osmanlı ordugâhının mufassal bir plânını koymuştur. Kıymetli olduğu kadar nâdir olan eserinin unvanı şudur: «Kurzer Bericht über die reeht wahrhaftig Contrafactur türkUcher Bela-gerung der Stadt Wien, wie dieselbig atzusehen uod verstehen sei, vvelehe zu rhum, prels, lob imd der gantzem Roemischen Volk, gemeiner Ritterschaft und insonderheit einem erbarn Rath der Statt Nurenberg durch Nicolaus Meldeman jetzt ver-fertigt, getruckt und ausgangen ist.»

Sultân Süleyman'ın Dördüncü (Viyana üzerine) Seferi (935/1529)

Mayıs (Ramazan) - 10, Pazartesi, (2 Ramazan), İstanbul'dan hareketle Halkalı pınara konuldu. 11, Çatalca; solaklar otuzbin akçe bahşış aldılar; Galata Frenk beğzâdesi (Gritti) Pâdişâhtan borç olarak otuzbin altın ve üçyüzbin akçe aldı. 12, 13, Şiddetli yağmur, ziyâde soğuk, tevakkuf. 14, Ordu, tn-ceğiz yakınında Kabasakal'a varır. 15, Hedikli, 16, Karlı, Ka-pıcı-başı Mehmed otağ-ı hümâyûnu bir su birikintisinin üst tarafına kurmuş olduğu için altıyüz altın ihsan aldı. 17 Ah-medbeğ Köyü, çaşnigirler, müteferrikalar, ağalar önden giderler. Nişancılar, kazaskerler, defterdarlar Padişahın atını tâ-kib ederler. 18, Ulûfeciler köyüne yetişilemediğinden ordu, Hamza köyünde durur. 19, HaskÖy, uzun merhale. 20, Edirne. 21 ve 22, tevakkuf. 23, Divân. 24 ve 25, Tevakkuf. Anadolu beğ-lerbeği Behrâm Paşa'nın gelişi. 26, Kızılâğaç Yenicesi kadı ve hatibi hırsızlık yaptıklarından dolayı asıldılar. 27, Tevakkuf, Divân; Behrâm Paşa el Öpmekle müşerref oldu. 28, Tevakkuf. 29, şiddetli bir yağmurla yola devam. 30, bir günde iki merhale; Çirmen ovasında ordu kuruldu. 31, Beğ-Olahı (?). Hazîrân (Şevâl) - 1, Sazlıdere, 2, Keklik. 3, Hâlidli Çayın, 4, Dogoviçe, gayet uzun merhale. 5, Filibe, 6 ve 7, Tevakkuf. Yağmur. 8, (Sah, 1 Şevval) Tevakkuf. Ayaş Paşa, Kaasım Beğ, Anadolu Beglerbeği Behrâm Paşa, kazasker Kadri Çelebi, nişancı, defterdar bayram münâsebetiyle vezîr-i âzâmin çadırında ziyafete davet olunurlar. 9, Yağmur. 10 ve 11, Tevakkuf. Meriç suyu köprüyü aşar; insanlar ve hayvanlar boğulur; pekçok nefer boğulmamak için çıkmış oldukları ağaçlar üzerinde iki gün iki gece kalırlar. 12 ve 13, Tevakkuf. 14, Ordu hareket eder. 15, Filibe'nin ötesinde Kuruçay'da çadır kurulur. 16, Karapınar. 17, Mânendler. 18, İhtimân. 19, Karaman Köyü. 20, Sofya. 21, 22, 23 ve 24, Tevakkuf. Yağmur. 25, Otağ-ı hümâyûn ileri gönderildi. 26, Ulahlar*ın oturdukları Ef-lâklar Köyü'ne gelişi; vezîr-i âzam önden gider. 27, Ordu Ka-riyeli Karıca Boğazı'nın ötesinde çadır kurar. İbrâhîm Paşa Sukova (Succi; Suci?) kenarlarına varır. 26, Şehir-Köy karşısında Ozur Köyü civarına çadır kurar. 29, Niş ılıcaları civarına varır. 30, Şehir-Köy Boğazı'ndan geçilip Niş Önüne varılır. Temmuz (Zilka'de) - 1, Niş, 2, Yerlidere, 3, Alaca Hisar, 4, Tevakkuf. 5, Ordu, boğazın girişinde Serluc önünde

çadır 1 kurar. 6, İre'den geçiş. 7 (Çarşamba, 1 Zilka'de) ve 8, Moravâ sahilinde çadır kurulur. 9, Baniçha; vezîr-i âzam, lipaniça ve Erlanik yakınında Korşoviçe Pazarı civarına çadır kurar. 10, 11, 12, 13, Tevakkuf. 14, Ordu Korşuviçe Pazan'na, vezîr-i âzam Ak-kilise'ye vâsıl olur. 15, Hudâvendigâr*ın Balçığa (Balacık?) gelişi. Vezîr-i âzam daha ileride bir köye varır. 16, Hudâven-digâr'ın Ak-kilise'ye, vezîr-i âzamin Hisarlığa gelişi. 17, Hudâvendigâr Belgrad'a, vezîr-i âzam Havâle'ye. 18, Ordunun Sir-mi (Sirm)'de, vezîr-i âzamin Semlin'de tevakkufu. 19, Tevakkuf. 20, Eski Hisarlık. Bir sipâhi ziraat yapılmış bir tarlada at otlattığı için asılır. 21, Pâdişâh, Havale yakınına vâsıl olur; vezîr-i âzam askere istirahat ettirir. 22, Ordu Semlin'e vardı. 23, Dîvân, 24, Tevakkuf. Anadolu askeri ordu ile birleşir. 25, Tevakkuf. Vezîr-i âzam yine hareket eder. 26, Royçe (belki Obrice - Obriesch), 27, Günde iki merhale; Şabaç. 28, Sava üzerinde Barka (belki Jarak), 29, Metroviç yakınında ordu kurulur. Hudâvendigâr'a Diyânbekr'den haber gelir ki, Şâh Tahmâsb Bağdâd'da SSülfikaar*! öldürmüştür. 30, Loradoluçka, uzun merhale. Mârvlç-fcalesi teslim olur. 31, Vukovar yakınında çadır kurulur; daimî yağmur.

Ağustos (Zilhicce) - 1, 2, 3, Tevakkuf. Pâdişâh birkaç köprü yaptırır. 4, Lorah'da çadır kurulur. 5, Ordu Essek (Ösek) yakınında Drava kenarına vâsıl olur. 6, (Cum'a 1 Zilhicce) Moreç; burada taşkın sebebiyle Drava üzerine köprü kurmak muhal olduğundan nehrin bir merhale yukarısından çıkılmağa mecburiyet görülür. 7, Vezîr-i âzam Essek (Ösek) önünde kalır. Ordunun geçebilmesi için, bataklığı çalı ile doldurmağa emir verilir. Köyleri yakmak yahud esir almak men* edilir. 8, Tevakkuf. 9, Bataklık kurutulur. Düşman birkaç esir alır. 10, Drava üzerine köprü kurulur. Asker o kadar acele gösterir ki, birçok yük hayvanları ırmakta telef olur. 11, Hudâvendigâr, köprüünün bu tarafında kalır. Ordunun geçişi için büyük zorluklar. 12, Hudâvendigâr köprü başına otağ kurdurur. 13, öteki tarafa geçer. 14, Tevakkuf. Anadolu askerinin geçişi. Yağmur. 15, 16, Tevakkuf. Fırtına. Dokuz kişi yıldırım çarpmasıyla ölü. Bütün asker Dravafıyı geçtiğinden Pâdişâh köprüyü yıktırır. Birkaç Macar beği itaat arzına gelir. Nehirden geçiş altı gün sürmüştü. 17, Pâdişâh gol kenarında Mabas Yurdu yakınında Baranyavar kalesi önüne vâsıl olur. 18, Mohaç; vezîr-i âzam beşyüzden ziyade adamlı Kral Zapolya'nın istikbâline gider. 19, Tevakkuf; Kral huzûr-i pâdişâhiye kabul olundu. 20, Ordu Sık (belki Kovasik yakınında Bataçek: Ba-taszek)'da Kestuce'ye çadır kurar. Ordu evvelki seferlerde geçmiş olduğu bataklıktan çekinildiği için, uzun bir yoldan doladır. Fırtına, fzvornik beği Küçük Balı Beğ beşyüz süvari alarak, Macaristan tâcu muhafızı Piyer Pereni*yi orduya getirmek için, onun esir eden bir Macar beğinin yanına gider. 21, Tevakkuf. Mühimmat ve zahire ile dolu ince donanmanın gelmesi beklenir. 22, 23, Düşman birçok akıncıyı esir eder. 24, Tevakkuf, yağmur. 25, Vezîr-i âzam Suğsar ırmağını geçer. Pâdişâh bunun kenarında durur. 26, Hudâvendigâr Suğsar (Segsard: Szegzard) ırmağı üzerinde kurulan dört köprüden geçip Suğsar önünde kalır. 27, Suğsar'a Pâdişâhın girişi. 28, Vezîr-i âzam yürümeğe başlar. 29, Hendekler arasından müş-kilâtlı bir merhaleden sonra, Tuna üzerinde Bintlil'de beklenir. 30, Tuna üzerinde Beşnov (Besnoyâ: Besnyoe) ve 31, Tuna üzerinde Kulavar. İbrâhîm Paşa'nın ser-askerliğine dâir yeni bir berât divânda okunur.

Eylül (Muharrem) - 1, Tuna üzerinde bataklık içinde Abhalum 2, Sasçalum (Sashalum: Szâzhalum); üç Hristiyan -ki biri despotun oğludur- Pâdişâh'ın elini öpmeye gelirler; Budin'in teslim olacağı anlaşılar. 3, Hudâvendigâr Budin bağları civarına otak kurdurur. Şehir ahâlisi âsi îlân olunur. 4, Hudâvendigâr istihkâmları keşfe çıkar. Pâdişâh ve vezîr-yeti kavuk yerine samur kalpak giyerler; elli Hristiyan Osmanlı tarafına geçer. 5 (Pazar, 1 Muharrem), vezîr bir kayığa binip kalenin etrafını dolaşır. Düşmanın dışarı hücumundan korkulur. 6, Vezir ve maiyyetindeki subaylar «takiye» denilen askerî serpuşlarını giymiş oldukları halde, yeni bir keşif yaparlar. 7, Kalenin bir kapısı alındı. 8, Gedikler henüz geçilecek halde olmamakla beraber bir hücum icra olunur. Hristiyanlar teslim olurlar. Yeniçeriler terakki isterler; çıkardıkları isyanda sekbân-başı ile diğer birkaç zabiti taşla yaralarlar. 9, Ordugâhta birçok esir satılır. 10, Asker, Alman esirlerini şehirden çıkacakları sırada ele geçirirler. Ekserisi idâm olunarak, ancak birkaçı dolu dizgin kaçmak suretiyle ovaya çıkarlar. Vezîr-i âzam çadırını kaldırır. Esir pazarı. Eski Bu-din'de tevakkuf. Husrev Beğ, elli yeniçeri ile Budin'de bırakıldı. 13, Hudâvendigâr ava çıkar. 14, Sekbân-başı Kral Ya-noş'u makamına oturtur. Yağmur; hil'at tevzi. Yanoş, sekbân-başı'ya ikibin ve yeniçerilere bir altın hediye eder. 15, Hudâvendigâr tevakkuf eder; vezir Gran'a gider; üçbüyük merhaleden sonra bir boğazla girer. 16, Novasilo (belki Neudrof, ya-hud Novoszello); Semendire beği ordugâha birkaç esir gönderir. Pâdişâh, Hristiyanlar'm Viyana'dan kaçmakta olduklarını haber alır. 17, Komorn yakınında bir köprüden geçilir. 18, Paraken kalesi, Yahya Paşa esir gönderir. 19, Kier (Raab), şehir önünden geçilir. Mehmed Beğ düşmanın köprüyü yakmasına mâni olur. 20, Hudâvendigâr Kier köprüsünün, vezîr-i âzam Aksu üzerine kurulan köprüyü geçer. 21, İstergad (Pressburg), müşkilâtlı yol; Hristiyanlar daimi ateşle orduyu ta'ciz ederler. 22, Ordu üç ırmak ve birçok bataklık geçer. Altenburg'dan (Ovar) Macaristan'ın son hududlarına varılır. Ordu Alman hududunu geçip çok yiyecek bulur. 23, İster-grad'm ötesinden iki fersah ilerler. Resm-i geçit. Hudâvendigâr, alayları tam olmayan alay-beğlerine öfkelenir. 24, Bűrük (Buruck). Yahya Paşa-oğlu Viyana şehrine doğru keşfe gönderildi. Alman zırhlı süvarileriyle şehir Önünde öncü çarpışmaları; birkaç Hristiyan başının orduya gönderilmesi. 25, Bűrük; küçük ırmaklar geçilir. Mohaç seferinden sonra Budin'den hareketin sene-i devriyesi. 26, Pâdişâh durur, Vezîr-i âzam Viyana yolunu tutar. 27, Hudâvendigâr hareket edip şehir önüne vâsıl olur. Bütün gece yağmur. 28, Viyana muhafızlarının dışarı hücumları; bir çavuş, iki yaya-başı, birkaç yeniçeri telef olur. 29, İstirahat.

Hristiyanlar hücum ederlerse de, süvari atlanınca çekilirler. 30, Soğuk, yağmur ve rüzgâr. Bö-lük-başı Pervane Beğ askerleriyle hücum çıkâr.

Teşrin-i evvel (Safer) - Vezir-i âzam, Kaasım Paşa ile bütün ağaları alarak nezd-i humâyûna gider. 2, Semendire beği Mahmud Beğ mahsurların bir hücumunu def eder; otuzunu öldürür, onunu da esir eder. 3, Haylı yeniçeri hendekte yaranılır; subaşı Kaasım Beğ muharebe meydanında kalır. 4, Mahsurların şiddetli top ateşleri; bir gülle Rumeli kethüdasının matbahına düşer. 5 (Salı, 1 Safer), Semendire ve Bosna begleri duvarların altına lâğım koymağa me'mûr olur. Anadolu askeri hendekleri çalırla doldurmağa çalışır. Hristiyan beglerinin en âlimi olan Arşık (Simon Litteratus Athinai) Hu-dâvendigâr'a arz-ı ta'zîm etmeğe gelir. 6, Mahsurların hücumu. Beşyüz kişi telef oldu ki, KÖstendil alay-beği de bunların içinde idi. 7, Lâğımçıların çalışmaları ve top ateşi devam eder; Krallığın bütün âyanı kalede toplanmış olduğu haber alındı. 8, Birçok firarının Osmanlı ordugâhına gelmesi. Paşa ve ağalar ansızın hücum olunur endişesiyle bütün gece ayak üzeri kalırlar. 9, İki lâğıma ateş verildi; iki gün faydasız hücum; özellikle Semendire beği tarafından inadla hücum. 10, Vezir-i âzam Pâdişâh huzuruna girer. Çıkarken bütün ağalar refakatinde bulunurlar. Düşman diğer iki lâğımı keşf eder. 11, Başka bir lâğıma ateş verilirse de, açılan gedik geniş olmadığından yalnız Yanya ve Avlonya begleri hücum çıkardılar. 12, İki yeni lâğım büyük gedikler açar. Vezirin çadırında Rumeli beglerbeğinin müsaveresi. Soğuk ve yiyecek kıtlığı gittikçe daha ziyâde hiss olunmağa başlandıktan, ric'at kararlaştırılır; lâkin gitmeden önce son bir gayret tecrübesine hazırlanılır. Hudâvendigâr her yeniçeriye bin akçe bahşış vaad eder. 13, Hücum ilân olunur; Hudâvendigâr gedikleri kontrol eder. 14, Lâğımlara ateş verilir ve yeni gedikler açılır. Divân; faydasız hücum. İstanbul'a avdet için emir verilir. 15, Mahsurlar, Semendire Paşasının olduğu taraftan bir hücum yaparlar. Toplar ince donanmaya nakolunur. Akıncılar ordugâha birçok esir getirirler. Yeniçeriler vaad edilmiş olan bahşışı alırlar. 16, Viyana'dan azimet. Divân; el öpme; ihsan ve mükâfat tevzîi; muhafızlar bir adam gönderip esirlere ilişil-memesini isterler; esirler azâd edilir. Hristiyanlar bu muameleye teşekkür olarak, şehirde mahbus bulundurdıkları üç müslümanı ordugâha iade ederler. 17, Ordu Bürück'e varır; kar. 18, Altenburg yakınındaki üç köprü geçilir. Yüklerden külliyetli bir miktariyle toplardan bir takımı bataklıkta kaybolmuştur. 19, Tuna'dan geçiş için büyük müşkülât. Kar yağışı devam eder. 20, Hudâvendigâr iki köprü geçer. Kiür (Raab) yakınında durur. 21, Diğer iki köprüden geçmekte yine müş-ccllâta uğrambr. Vezir, toplardan ne kalmışsa Altenburg*da gemiye yükleyip, top arabalarını ateşe verir. 22, Ordu zahmetli bir merhaleden sonra gol kenarında Kornom önüne çadırlarını kurar. 23, Tuna üzerinde Tata bir tarafta kalır; nehir uzunluğuna ordu kurulur. Hiçbir alay beği huzur-ı pâdi-şâhide gözükmeklerinden, bu ihmâllerinden dolayı te'dîb için bunlardan otuzu emr-i sultanî ile tevkîf olunur. 24, Gran ve Budin arasında bir boğazda ordu kurulur. 25, Kral Yahoş Pâ-dişâh'ı istikbâle gelir. Anadolu askeri hemen gece yarısına kadar köprüden geçmekle uğraşır. 26, Otağ-ı humâyûn Tuna'nın öteki sahiline kurulur. 27, Hünkâr Budin köprüsünü geçer ve Peşte karşısında otağı dikilir. Arkasında Rumeli ordusu bulunur. Her piyade ve muntazam süvarie (bölükler) bir okka dakik ve bir okka arpa verilir. 28, Kral, Seferin neticesinden dolayı Hudâvendigâr'ı tebrike gelir. Budin'den azimet. Bal-ba'da ordu kurulur. Kılavuz bulunamaması orduya karışıklık verir; kimse çadırı bulamaz. Venedik Docu'nun oğlu (Gritti) ikibin altın ihsan alır. 29, Rumeli beglerbeği dümdâr (artçı) kumandanlığını Anadolu beglerbeğine terk eder. 30, Bugün de ordu epeyce eşya ve hususiyile vezir-i âzâmın eşyasını kaybetmiştir. Vezir-i âzam ât üzerinde begleri toplayıp ordugâha gelmesi olan Macaristan tacını gösterir. Yüklerde görülen karışıklıktan dolayı ceza olarak altıbin kişi ulufeden mahrum olur. Hudâvendigâr Tuna üzerinde Nâsid'e yerleşir. Gritti, Pi-yer Pereni, Arşık (Aihinai) Yanoş'a tâc giydirmek için Bu-din'e gönderilir. 31, Hünkâr, Aktoyi köyü yakınında bir göl kenarında ikaamet eder. Büyük toplar Budin'den ancak burada orduya getirilebilmiştir.

Teşrin-i sâni (Rebîul-evvel) - 1, San-Ciyorci (Szent-Gioergy). Birçok at bataklıkta bırakılır, birçok da insan telef olur. Hudâvendigâr çavuş-başıya ve çaşnigâr-başıya gazab ederek, zeametlerini beşbin akçeye indirir, birçok asker açlıktan ölür. 2, Ordu, yeniçeri ağası Kaasım'ın öldürüldüğü yere konar. 3 (Çarşamba, Rebî'ül-evvel), hızlı gidiş. Yine yük hayvanları zayi' olur, arpanın okkası yüzyetmiş akçeye kadar satılır. 4, Ordu baç kalesi yanında kurulur. 5, Varadin, hızlı gidiş. Hayvanların telef olmaları devam eder. 6, Hudâvendigâr Petervaradin yakınındaki köprüden geçer. Vezir-i âzam askere resm-i geçit yaptırır. Tuna geçilirken yine birçok eşya zayi' olur. 7, Tevakkuf ve yeni resm-i geçit. 8, Hudâvendigâr Pe-tervaradin'e girer. 9, Nehir kenarında ve eski bir kilise yakınında otağ-ı humâyûn kurulur. 10, Belgrad'a vusul. Yeniçeri ağası gitmek üzere ruhsat alır. 11, Tevakkuf, Kovilock yakınında Morava üzerine kurulmakta olan köprüünün inşasının tamamlanması beklenir. Divân; Hudâvendigâr beglerin yurd-lanna dönmelerine müsâade eder. 12, Eski Hisarlığa geçilir. Yağmur şiddetle yağar. Çavuş-başı Şücâ Ağa, ağalık payesinde yerinde bırakılır. 13, Semendire'ye varış. 14 ve 15, Ordu yoluna devam eder. Pâdişâh şehirde kalır. 16, Spondiçe; şiddetli kar yağışı. 17, Şuyluk. 18, Garmatoviç. 19 ve 20, Niş. 21, Tevakkuf. 22, Niş'ten çıkış; boğazda ordu kurulur. 23, Suhazor, 24, Şehir-Köyü. 25, Kalotna, 26, Eflâkler, 27, Sofya, 28, Ormanlı, 29, Ihtiman, 30, Akıncı.

Kânun-ı evvel (Rebî'ü'l-âhir) - 1, Doğancı, 2, Filibe, 3 (Cum'a, 1 Rebî'ü'l-âhir), Koniş; yeniçeri ağası ve mîr-alem İstanbul'a varırlar. 4, Semizce. 5, Yenice; Ayaş Paşa İstanbul'dan Pâdişâh*ı istikbâle gelir. 6, Yağmur; ordu

müverrihlerinin «Orakçı», yâhud «Deri yüzücü» adını verdikleri korkunç intizamsız askerin ilk aldığı esirler arasında idi. Zedliç ile felâket arkadaşlarından her biri mızrak ucunda bir esir başı götürmeğe ve şu suretle Leytâ üzerinde Brün'e kadar gidip de Pâdişâhı istikbâle mecbur oldular.

Sultân Süleyman, Viyana muhafız askerlerinin mikdârlarını ve şimdi Ferdinand'm nerede bulunduğunu sordu. Bunlar, muhafızların 20.000 piyade ve 2.000 süvariden ibaret bulunduğunu ve Ferdinand'm yukarı mintikalara çekildiğini bildirdiler. Bunun üzerine Pâdişâh, Ferdinand'ı buluncaya kadar tâkîb edeceğini ve kendiliğinden teslim olacak olursa Viyana ahâlîsinin mallarına ilişmeyeceğini ve fakat böyle yapmazlarsa şehri askerlerine bırakacağım söyledi. Aziz Vaçeslav Günü'nün arefesinde (27 Eylül-23 Muharrem) Süleyman, Viyana duvarları önüne gelerek, ordugâhını Simering köyüne kurdu.

Otağ-ı hümayûn -ki onun yerine sonradan o vüs'atte bir bina yapılmıştır- dâhilen sırmalı kumaşlarla döşenmiş olarak, hâriçte altın direkler

Edime'ye varır. 7, Tevakkuf; Kaasım Paşa İstanbul'a vâsıl olur. 8, Tevakkuf; zelzele. 9, Tevakkuf; defterdar İskender Çelebi tarafından ikaame olunan Yanbolu voyvodası Mahmud asıldı. 10 ve 11, Tevakkuf. 12, Ordu Babaeski'ye geçer. 13, Kaşdırın, 14, Çeltükçi 15, Harâmîderesi, 16, Hudâvendigâr İstanbul'a girer.

Rûz-nâme-i Süleyman!, bu seferde Osmanlı ordusunun harekâtı hakkında müracaat olunacak en kıymetli eser olduğundan şüphe yoktur. Şarlken'in müverrihleri Şardius, Velius, Jo-vius, Mesanius, Stella, Soiter ile istoanfi'den başka, Viyana'nın birinci muhasarası için şu müelliflere dahî müracaat olunabilir: Görüşme memuru Pessel, mühimmat memuru Beck de Leopoldsdorf, harb kâtibi Labach, hademe müdürü Serava, L'ecrivain de Goerlitz de Leyhe, Kanun-şinâs Ribischi, Mari-ni Sanuto'nun 42. cildinde İtalyan rûz-nâmesinin iki muharriri. Levanklo'da Pessel'e ve Gebel (Goebel)'de «Avrupa Siyâsî Târihine Mûteallik Evrak» (Lamgov, 1767) *a müracaat edilmelidir. «Almanya Hukuk Târihi Araştırmalarına Dâir Siyâsî Evrak» (Leibzig, 1717). Lehye'ye de müracaat. Stern de Labach'un Meldeman tarafından neşredilen raporunun adı:

Wahrhaftige Handlung wie und welchermassen der Türk die stat Ofen und Wien beleget, erstlich durch KM. zu Hun-germ und Bhemb Kriegs-Sekretari, Herrn Beter Stern von Labach kürzlich begriffen und beschrieben. Nachfolgend durch Niklausen Meldeman Bürger zu Nürnberg mit einer Anzei-gung was von Tag zu Tag sich zutragen hat, auss angeben, deren so von anfang mit und dabei gewezen sindt, gemert und erlengert. Şunlara d« müracaat: Sampt einer contrafactur der

Stat Wien ausgangen 1530. Ain grindlicher und ivahrhafter Bericht was sich nnter der Belagerung der Stadt Wyen imem-lich un 1529 Jar swischen denen in Wyen und Türgken ver-lauffen begeben und zugetragen hat von Tag zu Tag klaerlich angezeigt und verfasst. Des Türekschen Kaysers Herzug, wie er von Constantinopel mit aller Rüstung zu Ross und fuss, zu wasser und land gen kriechische Vaessenburg kummen und fürter Für die kaeniglihen stat Ofen yn Ungarn und Wyen yn OEsterreich gezogen, die beleget und gestürmet mit ange-henκτη ermammg der grausamen - Tyranny wyder christ-liche nation. Şu eser Şarlken ile Süleyman'ın tahta üzerine yapılmış bir resmin ihtiva eder: Ein neues Lied in welchem auss augsburg, denen so von anfang mit und dabey gewesen die gantz Handlung der Türken in Ungarn und OEsterreich nem-lich die Belagerung der Stat Wyen begriffen ist, im Thon: O Gott in Deinem haechsten Thron. Didaküs'ün raporu: DeVien-nae Austriae urbis obsidione a Soiymano Turcarum impera-tore suscepta'da bulunur. Schardius ve Reusuer, Syn dromus, s. 51'de de vardır. Wagner, (Alm.) Türkenbüchlein, s. 313 Ayrıca Ribischi'ye de bkz. De re turcia ad Viennae Austriae Hen-riei Ribî - schi Juriscomsulti Serenissimi Ferdinandi Hung. Bohem, regis et per Silesiam quaestoris aerarû, epistola his-torialis ad dar. virum Henricum Stromerum; (Leibzig, 1530). Viyana Kütüphanesinde mahfuz olup Kovaşış/in Lis Script. m'n eserinde zikrettiği el yazısı, yalnız iki sahifeden ibarettir; lâkin Pessel'in târihleri «Meçhul bir şahsın» Rûz-nâmesiyle tezyîd olunmuştur (Nu: 714).

üzerine kurulmuştu. Bütün etrafına 12.000 yeniçeri tevzi olunmuştu. Anadolu beğlerbeği Behrâm Paşa'nın askeri, Şehat Deresi'ne kadar Pâ-dişâh'ın bütün ordugâhının sağ tarafına yayılıyordu. Simering'in sağ tarafında nişancı ve defterdar çadırları bulunuyordu; vezîr-i âzamin ordugâhı azız Mark ile Viyana'nın «Ocaklar Kapısı» denilen kapısına kadar olan mesafeyi işgal ediyor ve bu noktadan Vienerberg denilen dağa kadar uzanıyordu. İbrahim Paşa'nın çadırları yanında Gran istihkâmlarını silâh patlatmaksızın alçakça teslim etmiş³³² olan Pol Verday, Macar Krallığı tacının muhafızı Pol Pereny (Pereney), Zapolya'nın âlim dostu Si-mon Atinayi (?) ile vezîr-i âzamin mahremi Lui GrittTnin çadırları vardı. Azîz Mark ile Vienerberg arasında topçubaşı kumandasında dörtyüz toptan mürekkep topçu takımı, doğancılar, kolovrincüar (?) (kolomborn-cılar?) (muhasara topçuları) bulunuyordu. Pişdar kumandanı Balı Beğ³³³ Vienerberg tepelerini ve bu dağın şehre karşı olan yamaçlarını iş-gâî ediyordu; Vienerberg ilerisinde dümdâr kumandanı Husrev Beğ'in³³⁴ askeri, Viyana'ya kadar yayılmıştı. «Köşk Kapısı» adı verilen kapıya Bulgarlardan, Hırvatlar'dan, Sırbıllar'dan toplanılmış Rumeli eyâleti askeri konulmuştu; «Iskoçyalılar Kapısı»nda ve Dubling*e doğru Mos-tar Paşası oturtulmuştu. Muhasara ordusunda takriben 120.000 adam ve 20.000 deve vardı. Kaasım Voyvoda³³⁵ Tuna üzerinde, içlerinde mar-toloz bulunan (gayri muntazam asker bulunan) sekizyüz balıkçı kayığından mürekkep bir ince donanmaya kumanda ediyordu. Şehirde mahsurlar -her biri Türkler'in bir ordugâhına karşılık olmak üzere- yedi mevkiin istihkâmları üzerine dağıtılmışlardı.

Vezîr-i âzamin cadın karşısında -ki otağ-ı hümâyûnun arkasına tesadüf ediyordu- Bavyerâ Dukası Palatin Filip 400 süvari ve 14 tabur imparatorluk askeriyle Ocaklar Kapısı'm işgal ederek, solda Kırmızı Kule'ye, sağda Karintiya Kapısı'ndan yan yola kadar yayılmakta idi. İstihkâmın Karintiya Kapısı'yle bitişik ve Ogüstenler Manastırına kadar uzanan kısmının muhafazası şövalye Eck Dörebişah kumandasındaki Aşağı Avusturya muavin askerlerine tevdi olunmuştu. Ogüstenler Manastırı dâhil olduğu halde, oradan itibaren kasma kadar istihkâm hatları Abel Dö Hulnek'e ve onun İstiryah askerine verilmişti. Harb müşaviri ve topçu baş-üstâdı Olerik

³³² İstoanfi, Katona, 20, s. 488.

³³³ Pessel, Küçük Balı Beg ki, daha üç kardeşi olup hepsi birer kumandanlığa tâyin olunan z&t olduğunu söylüyor. Avusturya Tarihi Almanagında yazıldığı gibi, dört oğluyula Belgrad Paşası değil. Bu takvimde, s. 94, Narstaski yerine Mostar okunmalıdır. Vellus'a da müracaat.

³³⁴ Pessel'In. «Ujlumbeg» dediği.

³³⁵ Labach, Pesei, 7.

Leyyiser, kasrı müdâfaa ediyordu. Kasr ile Iskoçyalılar kapısı arasındaki mevkîe -birkaç Avusturya timarlısı ile Viyana Belediye muhafızları zabıtları maiyyetinde olduğu halde- huzûr-ı hükümdarı müşaviri Leonar Löfels kumanda ediyordu. Ocaklar Kapısından Elend (sefalet)³³⁶ denilen Yahûdî mahallesine yakın Verder Kapısı'na kadar istihkâmlar Rampreht Debersdorf ile bir takım Avusturya timarlısına ve îspanyol askerine verilmişti. Saray kumandanlarından dört Bohemya taburu miralayı Emst Dö Landanstayn ile Jan Halvek kumandasında 500 süvârî Verder ve Sel kulelerinden kırmızı Kule'ye kadar uzanan hatda cenk ediyorlardı.³³⁷ Mahsurların kuvvetleri toplamı 16.000 kişiden ibaret olup, bu bir avuç asker Süleyman'ın müdhîş ardusuna karşı nihayet 6 kadem kalınlığında ve burçtan tamâmiyle mahrum bir istihkâmı müdâfaa edecekti.

Lâkin müdâfaa vâsıtalrı zayıf ise de, Türkler'e karşı kin şiddetli ve derin, neferlerin gayreti emsalsiz, kumandanların maharet ve cesareti aded noksanını kâfi* surette karşılamaktaydı. Bu kumandanlar, daha sonra Spir umûmî toplantısında Türkler'e karşı harb edecek ordunun -yeğeni Bav-yerah Frederik'in yerine- baş-kumand anlığına tâyin olunmuş olan Pa-latin eyâleti kontu ve Bavyera Dukası ile Kont Nikola Dö Salem ve Baron Rökkendrof idi.³³⁸

Düşmanı beklerken Viyana civarındaki mahalleler yakılmış veya yıkılmış idi. Birinci istihkâmdan yirmi adım mesafede şehre doğru topraktan yeni bir istihkâm yapıldı. Tuna sahili kazıklarla müdâfaa olundu. Sel Kulesi ve Mezbahalar Köprüsü yakınında bir burç yapıldı. Kumbaraların yakıcı te'sîrlerine karşı konulabilmek üzere evlerin ahşab sakafları yıkıldı. Mahsurların topları 72 adedden, yâni Osmanlı toplarının beşte birinden ibaretti.

Süleyman, ordugâhını Simering'de kurduğu gün (27 Eylül - 23 Mut harrem), Tuna Osmanlı ince donanmasını teşkil eden 400 kayık nehirden yukarı doğru çıkararak, tesadüf ettikleri köprüleri kamilen yakmışlardı. Ertesi gün, mahsurlar, 2.500 kişi oldukları halde, Karintiya Kapısından Türkler'in üzerine bir yürüyüş yaparak 200 kişi öldürdüler ki, iki yaya-başı, bir çavuş, birçok yeniçeri bunların arasında idi. Tebdîl-i kıyafetle at üzerinde şehrin etrafını dolaşmakta olan vezîr-i âzam da az daha esir edilecekti.³³⁹ 29 Eylül

³³⁶ «Quae ajudconim turri tenet et im ellendt germanice appellatur.» Müverrih Didaco Serav'a müracaat, s. 58.

³³⁷ Pessel, Levanklav (Leonklavi), s. 457,

³³⁸ Pessel, s. 447.

³³⁹ Pessel ve Did&co, bu yürüyüşü 29, Labach, Meldeman 27, Rûznâme-i Stt-leymanl 29 Eylül'de gösterirler.

(25 Muharrem) günü, üç takım tımarlı, Kasır Kapısından bir ikinci yürüyüş yaptılarsa da, Türkler'e biraz zayıat verdirdikten sonra dönmekte gecikmediler.³⁴⁰ 2 Teşrîn-i evvel (28 Muharrem), mahsurlar, Semendire beğinin ordugâhına hücum ederek, otuz baş ve on esirle döndüler.³⁴¹ Yine o gün, mahsurların Karintiya Kapısı ve Azız Kler Kilisesi altına kazdıkları lâğımlara, mukabil lâğım kazılmasına başlandı. Türkler'in lâğım yaptıkları Hıristiyanlarca, düşman tarafına firar etmiş bir Osmanlı tarafından haber verilmişti. Düşman (Osmanlılar), bu teşebbüslerinde muvaffak olamaması üzerine, Karintiya Kapısı üzerine şiddetli bir ateş açtı ve ateş bütün gece devam etti.³⁴²

6 Teşrîn-i evvel-2 Safer, vezü>i âzam akıncılara duvarlara tırmanmak için iskeleler ve Anadolu askerine hendekleri dolduracak çalı yığınlarını hazır etmelerini emretti.³⁴³ Yine o gün Zapolya tarafını tutan ve onun muhibbi olan Simon Atinayi Osmanlı ordugâhına geldi. Bu zât, geniş malûmatı sebebiyle, Rûznâme-i Süleymânî'nin tâbiri veçhile, «reîsü'l-ulemâ» dendiğinden, maârifden nasıbli olan ve ilim erbabını müslümanlardan olmasa bile takdir ve himaye eden Pâdişâh tarafuidan iltifatla kabul olundu. Yine o gün (6 Teşrîn-i evvel) akşam saat altıya doğru, Kont Palatin Frederik, geceleyin Osmanlı ordusuna hücum edecek taburları tâyin etmek için kur'a attı. Düşmanı ansızın basmak üzere güneşin doğuşundan önce (7 Teşrîn-i evvel)³⁴⁴ Eck DÖ Rebişah kumandasında 8.000 kişinin Sel Kapısı'ndan Kasır ve Karintiya kapılarına gitmesi ve bu sırada Sigismund Leyisser kumandasında diğer bir alayın Karmes Manas-tm'm çevirerek düşmanın arkasından hücum etmesi kararlaştırıldı; lâkin bu tertib, icrasında çok geç davranıldığı için bir netice vermedi. Sigismund Leyisser askeriyle Kasır Kapısı'na vâsıl olduğu zaman, gündüz olmuş ve yeniçeriler karşı koymağa hazır bulunmuştu. Bir sıra zabıtların korkaklığı ve yâhud hiyaneti sâikasıyla bağırması, mahsurların firarına yol açarak harb meydanında beşyüz maktul ve bir miktar esir bıraktıkları halde şehre döndüler.

Türkler bu muharebede KÖstendiî'nin kahraman alaybeğinin genç ya-

³⁴⁰ Meldeman'da Labach, 28 Eylül. Rflz-nâme-i Süleymanî, 28 Eylül.

³⁴¹ Pessel, s. 463, yalnız bir lâğımın keşfinden bahseder. Lâkin Labach, 2 Teşrîn-i evvel yürüyüşünden ve bir gün vuku bulmuş bir çarhacı müsadememesinden dahî bahseder. Rûz-name-i Süleymânî'nin o gününde vüzerft-nın padişahı ziyaretinden başka birsey zıkr olunmuyor.

³⁴² Pessel, ve Didaco.

³⁴³ RÂz-name-i Süteymîni, 4 Teşrîn-i evvel.

³⁴⁴ Pessel, Rûz-nâme-i Süleymanî, Labach'ın yanlış olarak 6 Teşrîn-4 evvel gösterdiği bu tarihte tamamen müttefikler. Celâl-zâde, varak: 131, 132, 29 Eylül ve 2, 6 Teşrini eroev hücumlarını, tasvir eder. Ali, varak: 237, Peçevt, varak: 39, AMÜlaziz, 81 v© 82.

şında vefatıyla eleme düştükleri gibi, Hristiyanlar da Volf Hagen nâmında bir zabiti, Jorj Sterini'yi, İspanyalı Garcia Gijzman'ı kaybettiler. Yürüyüşe kumanda eden Eck Dö Rebişâh'ın zırhı altına üç mermi girmişse de, te'sirsiz kalmıştı. Osmanlılar, İmparator askerini o kadar yakından tâ-kib ettiler ki, bir ân, onlarla birlikte şehre girecekler zannolundu. Lâkin gedik açılmış olmadığı gibi, kapılar kapanınca, merdiven kurmak isteyenler de geri püskürtüldü.³⁴⁵

Sultân Süleyman, yeni bîr baskın zuhurundan çekinerek bütün gece süvarileri at sırtında bulundurdu (8 Teşrîn-i evvel). Mahsurlar, şu suretle Osmanlıları silâh altında görünce -yanlış olarak- ertesi gün kaleye bir hücum daha vukua gelecek sandılar.³⁴⁶

9 Teşrîn-i evvel, Öğleden üç saat sonraya (Jpğru Karintiya Kapısı'nın sağında ve solunda lâğım patlayarak iki gedik açtılar ki, biri yirmidört kişinin, bir cebhede girmesine müsâid ve öteki 2 «on» vüs'atinde idi. Osmanlılar üç gün mütemadiyen şehre hücum ettiler (10, 11, 12 Teşrîn-i evvel) ; lâkin -tehlikenin tehdit edici bir hâl aldığı her mevkie giden- Ni-kola Dö Salem ve Jan Kaçyaner'i her yerde karşılarında buldular. İki lâğımın daha patlaması Karintiya gediğini genişletti; ancak bu fırsattan istifade etmek isteyen Yanya ve Aylonya beğleri ikiyüz kişi zayıatla üç defa ric'at ettirildiler.³⁴⁷

12 Teşrîn-i evvel, Karintiya Kapısı'yle Ocaklar Kapısı arasında, duvarın büyük bir kısmı yıkıldı, yeni bir gayretle hücum başladı. Viyana Kuleleri yukarısından, paşaların beğlerin, yeniçeriler ve azabların gayretini değnek ve kılıç ile tahrik etmekte oldukları görüldü. Osmanlılar iki defa daha ric'at ettirildiğinden, vezîr-i âzam müşavere için bir harb meclisi toplayarak, bunlara -ertesi gün mevsimin ilerlemesi ve yiyecek bulunmaması ric'ati emreylediği ve bir muharebe safında veyâhud muhasarada üç hücumu kâfi gören şeriat hükmü³⁴⁸ yerini bulmuş olduğu cihetle- artık son bir hücum icrası kararlaştırıldı. Ordunun muhtell olmağa yüz tutan şecaati para tevziyle, birçok vaadlerle iade edildi.³⁴⁹ Yeniçerilerin her biri 1.000 akçe,

³⁴⁵ Pessel ve Serava, bu hücumla dâir birsey söyleniyorlarsa da LevanMavi (Leonklavirde, s. 389, ve Labach'dan naklen Meldeman'da zikredilmiştir.

³⁴⁶ Bûz-nâme.ı Süleyman!, Müverrihler, yine o gün vuku bulmuş irca olunmuş bir yürüyüşten, ki Taschenbuch für GeschlchVde mezkûrdur, söz etmezler.

³⁴⁷ Rûz-nfime-i Suleym&nI, Labacta, Pessei, Serava, Leyhe, Bek Rûz-nâmesiI, Marlîni Sanoto: «Alli 9 Ottobre fece il Turco Sopra la torre di Caranar verso il monastero di S.Chlara due groese mine nel qual loco era il C.N. di Salm soyremo logotenente e con ipao Giovanl Cozlaner.>

³⁴⁸ Bu Hammer'in zu'mundan ibarettir. Böyle Ürşey yoktur.

³⁴⁹ Rûm-ame-i SüleymanÎ 13 Teşrîn-i evvel.

yâni 20 duka aldı; ordugâhda üân olundu ki, duvarların altına ilk varan 30.000 akçelik bir zeamet alacak, eğer Öyle bir zeamete mâlik olup da sipâhî derecesinde ise subaşı olacak, ve eğer subaşı ise sancak beğliğine çıkarılacaktır. Pâdişâh gedikleri bizzat muayeneye gitti ve kâfî derecede geniş bularak vezîr-i âzami ziyadesiyle övdü³⁵⁰ Yine o gün Osmanlı lâğımcıları yeni bir lâğım kazmakla meşgul ve şehre mütemâdi bir ateş yıldırımını yağdırmakta iken, Pol 'Bakic ve Jan Kaçyaner bir yürüyüş yaparak, birçok esirle döndüler.³⁵¹

Kuşatılmanın Kaldırılması

14 Teşrîn-i evvel (10 Saf er) günü, Osmanlı ordusu, üç kola ayrılarak, top gürlemesi ve müzika sesleri arasında, Karintiya Kapısı'nın sağ ve sol taraflarında kırkbeş tüvâz (?) vüs'atindeki gedik üzerine yürüdü, tbrâhîm ve Behrâm Paşalar kılıç ve değnek darbeleriyle askerin gayretini tahrik etmek istiyorlarsa da, müessir olamıyorlardı. Asker, almanları'n uzun arkebüzleriyle ölmekten ise, kumandanlarının elleriyle ölmeyi tercih eylediklerini söylüyorlardı. Öğleden sonra saat üçe doğru yeniden iki lâğımın patlamasıyla, gedik daha da genişledi; mahsurlar, Kasır altında bir üçüncüsünü de keşfettiler ve ondan 28 ton (ton) barut çıkardılar. Son bir hücum daha tecrübe olundu. Lâkin Viyana'nın kahraman müdafileri-nin ve reisleri Kont Dö Salem'in şecaati karşısında neticesiz kaldı. Kont Dö Salem bir dâne ile düşeri taş parçasıyla bacağından ağır yara almıştı. Sultân Süleyman, galebenin imkânsızlığını görerek, ric'ât emrini verdi.³⁵²

Gece yarısına doğru yeniçeriler çadırlarını kaldırdılar. Ve götüremediklerini ateşe verdiler; manzaraları Viyana sâkinlerinin gözleri önünde aydınlattığı gibi, ölmek üzere olup da müdâfaasına muktedir olmadıkları şahısların feryâdın kulaklarına kadar gelirdi. İşte 14 Teşrîn-i evvel târihidir ki, Süleyman, talihin birinci defa olarak silâhına yaver olmadığını görerek, Viyana'yı ele geçirmek tasavvırundan vazgeçmiş ve bu şehrin parlak müdâfaası, Almanya'nın geri kalan kısımlarını Türk tahakkümünden kurtarmıştır.

Bu târihin, Almanya kronolojisinde, büyük vak'alann başlangıç zamanı

³⁵⁰ Rûz-nao*e-İ Süleymanî. Pesseî, Laibach, Serava; Hürmayer'În T»schen-buch... adlı eserinde zikredilen Kont Nikola W Salem (Salm)*In ifâdesi.

³⁵¹ Istoanfi. Ruz-n&me-i Süleyman*: «Otluğa ve azuga giden klmesnelerden kâfir bl-had adam aldı.» Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/70-75.

³⁵² Btks-nta«ej Süleyman].

olduğu görülmektedir: Brizah'm düşmesi, Vestfalya Ahidnâmesi, Hohkirhen Muharebesi, Ulm'un ele geçirilmesi, Ayyena Muharebesi, Viyana Musalehası, Laybzig Muharebesi, nihayet Almanya'nın Napolyon ile olan uzun mücâdelesine son veren muharebenin başlangıcında Müttefik Devletleri ordularının iltihâkı, birbirini müteâkib hep bu güne tesadüf etmiştir.³⁵³

Viyana, kurtuluşunu -Türkler'in buralara gelişinden beri sessiz duran- saat çanlarını çalmak ve bütün nâkuslarını harekete getirmek suretiyle selâmladı.

Vezîr-i âzam, esîri olan bayrakdâr Zedliç'e, bu gürültülerin ne demek olduğunu sorarak, memnuniyet haberi olduğunu öğrenmesi üzerine, bayrakdârı ipekli ve sırmalı elbise giydirip Viyana'ya gönderdi.³⁵⁴ İb-râhim Paşa'mn şu hareketi ya bir hüsn-i teveccüh eserine, yâhûd bir mübadele müzâkeresinde tearuz edebilecek müşkijâtı i'tûâf arzusuyla tesviye etmek maksadına müstenid idi. Filhakika ertesi gün esirlerin tahlîsi hakkında muharebe komiserlerine fena bir İtalyanca ile yazdığı mektub-da şöyle diyordu:

«Ben, îbrâhîm Paşa, Allahın inâyetiyle, en büyük, en şanlı, en ziyâde mağlûb olmaz imparator olan Sultân Süleyman'ın vezîr-i âzam ve mahrem ve müşaviri; ben,.onun devletinin müdîri (idare edicisi), kullarının, sancak beğlerinin reisi, ordularının ser-askeri, size, asıl ve merd zâbitân! Ulağınızla gönderdiğiniz mektubun mealine muttali' olduk. Malûmunuz olsun ki, biz sizin beldenizi almağa gelmedik, Arşidük'ünüzü mağlûb etmeğe geldik; kendisini bulamadığımız içindir ki, burada bu kadar gün kaybettik. Dün esirlerinizden üçünü salıverdik; bize tebliğ etmek üzere ulağınıza söylediğimiz veçhile, sizin de bizim esirlerimiz hakkında Öyle muamele etmeniz münâsibdir. Elimizde bulunan esirlerinizi saymak üzere bize bir me'mûr gönderebilirsiniz ve bu bâbda doğruluğumuzdan asla endîşeye mahal yoktur. Çünkü eğer Budin'de verilen söz tutulmamış ise, kabahat bizim değil, onlarındır.³⁵⁵ Viyana önünde, Teşrîn-i evvel evâ-sında yazılmıştır.»³⁵⁶

³⁵³ Brizah 1639; Vestfalya Musalehası 1648; Hohkirhen 1758; Ulm'un düşmesi 1805, Ayyena 1806; Viyana Musalehası 1809, Laybzig 1813.

³⁵⁴ Pessel, Labach, Bûz-raâine-i Süleyman!.

³⁵⁵ Labach, bu mektubu İbrahim Paşa'nın alâmetinin resmiyle beraber 4er. ceditiyor. Mektubu görmüş olan Ribtschi (Ribigi) şöyle diyor: «in levl İta-Uça papyo İtalice soripta, quas ego ipse İn manlbis habui et legl.

³⁵⁶ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/75-76.

Akıncılar Orta Avrupa'da

16 Teşrîn-i evvel'de Sultân Süleyman, ordugâhını kaldırdı: Bununla beraber Viyana'ya az bir mesafede büyük bir dîvan kurdu: Vezirler, ağalar seferin mes'ûd neticesinden dolayı tebrîk ettiler; askere de galebe çaldıklarını göstermek için hediyeler dağıtıldı. Vezîr-i âzam kabzası, kını murassa bir kılıç, dört kaftan ile -herbiri beşyüz kuruş yâhud altmışbin akçe ve bununla beraber o vaktin rayicine göre 1.200 dukayı ihtiva eden- beş kese akçe aldı.³⁵⁷ Bir gün evvel yeniçerilere dağıtılan para 246.000 dukadan fazla tutuyordu. Şu suretle Pâdişâh ve vezîr-i âzamin siyâseti -bundan yararlanmak istememek cömertliğinde bulunmuş olan- askerin nazarında, bir mecburî ric'âtî muzafferiyete dönüştürmek emelinde³⁵⁸ bulunmuştur.

Yine bu 16 Teşrîn-i evvel günü, üç Alman askeri Viyana önüne gelerek, esîr iken Türkler'in ellerinden kaçıp kurtulmuş olduklarını söylediler. Şehre almdılsarsa da, müsrifâne yaptıkları ve Türk sikkesiyle ödedikleri masrafları nazar-ı dikkati çekti ve kendilerinden şübhelenildi. İşkence altında sorguya çekilerek sancaklarının altından kaçıp düşman tarafına geçmiş olduklarını, beldeyi yakmak ve kendilerini Vienerberg arkasında bekleyecek bir fırkaya rehber olmak üzere külliyetli para aldıklarını ikrar ettiler. Bu neferler parça parça edildi; azaları istihkâmlara asıldı. İbrahim, son ümidinin de suya düştüğünü görerek, 17 Teşrîn-i evvelde, askerin ric'atte devamı emrini verdi ve o gün Brün'den Leyta üzerine gitti. Jan Kaçyaner, Pol Bakıç, Sigismimd ve Weixelberger dümdâr-lara (artçılara) taarruz ederek bir miktar esîr, at ve deve aldılar.

Çağdaş müverrihlerin ifâdelerine nazaran, onlar bu mıntıkada on-bin adamdan ziyâde esîr almışlardır.³⁵⁹ Viyana muhasarasının sürdüğü üç hafta zarfında Almanlar'ın Sakman³⁶⁰ dedikleri akıncılar, yalnız payitaht civarını değil, Yukarı ve Aşağı İstirya'yı tahrîb ettiler ve akınlarını Ratizbon taraflarına kadar genişlettiler, kiliseleri, haneleri yaktılar; ahâlîyi Öldürdüler. Hâlenberg eteğinden Lihtenştayn kasrına kadar bütün

³⁵⁷ Rûz-name-i Süleymânî, Solak-zâde, Celâl-zâde. 1 kese 500 kuruş ve 1 ikuruş 120 akçe tutar. Laçk'l'nin İbrâhîm ile bir konuşmasından anUu sıldıfı üzerine, o zaman 1 duka 50 kuruş ederdi. Süleyman, 12.300.000 akçe tevzi etmekle, son hücumu 246.000 duka ile te'dlye etmiştir.

³⁵⁸ Osmanlı ordusunun intizâmına halel gelmediği gibi. Viyana mahsuru* rının mikdarları az ve halleri perişan idi. Türkleri taklb etmemeleri bundan iteri geliyordu. Hammer'in tercüme olunan ibaresi, milliyeti, ci-hetiyle tabiatıyla mâ'zûrdur. (Mütercim).

³⁵⁹ Pessel, Bek, Labach.

³⁶⁰ Osmanlı akıncıları Romalılar'm «Proedatores», italyanlar'ın quastodori ve sacchegiatori (harb edici) dedikleri takımdır; Almanlar bu son kelimededen «Sakman» yapmışlardır.

memleket bir yangın yerine döndü. Viyana muhasarasının kaldırıldığı gün Boşnaklar Heyligenştad bağlarını harâb ederek son hücum mağlûbiyetinin intikamını bu köyün ahâlîsini katliâm etmekle aldılar.³⁶¹ Dubling'de vergi defterleri yakıldı. Panzing, Sen-Vayt, Hottel-dorf, Hieçing ateşler içinde kaldı. Lihtenştayn sinyorunun oğlu Kristof Frayleben, köşkünün yangınından kurtarılıp esîr olarak götürüldü. Breh-tolsdorf, duvarlarının sağlamlığı sayesinde ap-ansızım zabtolunmaktan kurtuldu. Brün, Anzerdorf, Baden, Klosterenburg mevkileri yıkıldı. 6.000 akıncı îns nehri üzerindeki mıntıkaları tahrîb ettiler ve Biberbah Kilise-si'ni yakarak îbşiç ve Vaydofen'den geri sürüldüler. Avusturya milisleri reîsi olup Viyana'nın Türkler tarafından ikinci muhasarasında şehri müdâfaa ettiğini göreceğimiz Kündager'in kendisine lâyük atası Jan Starem-berg, maiyyetinde pek az adam olmakla beraber, îns geçitlerini muhâfa-az etti; boğazların hepsini kulelerle müdâfaa ederek ve ağaçlar kestirip yatırarak 30.000 akıncının geçişini men' edip bunları İstirya'ya doğru dönmeğe mecbur etti ki, orada dahî kendilerini intikam bekliyordu.³⁶² Köylülerden birçoğları, birbirini müteâkib bunları ansızın bastırarak, içlerinden aldıkları esîrleri îdâm veyâhud yakmak suretiyle öldürdüler (şe-hîd ettiler). Stokro mevkiinde iki kardeş Tuna sahillerini her türlü taarruzdan muhafaza ettiler. Küçük kayıklarla Tuna'dan geçen 1.000 akıncı üzerine Kont Julien Dö Hardek tarafından hücum edilerek Şmida kasabası ve kasrının (şatosunun) yakılmasına ceza olmak üzere öldürüldüler. Groborl adında bir atlı, şecaati şevkiyle Türkler'in bir takımını kayıklarına kadar tâktb etti; mücâdelede kayık devrilip içindeki insan ve atlar suda boğuldu. Başka bir tarafta, Erlbeg Dö Trusniç yalnız on atlı ve altı piyade ile bir değirmeni bir düşman müfrezesine karşı o kadar iyi müdâfaa etti ki, üçyüz telefât verdirdi. Kornoburg*da müstahkem bir kaleye atılmış olan iki akıncı takımı İstirya Büyük Hâkimi Jorj Dö Luhtenberg ve Bavyera miralayları Volfgang ve Sigismund Dö Deiks tarafından mahv edildiler. Avusturya ordusu nehrin öte tarafından bu mücâdelelere yardım ediyordu.

³⁶¹ Hlstorische und topographische Darstellung der Pfarrea Schlaesser, Klaester im Erzherzothum Oesterreich, Viyana, 1824, I, s. 78.

³⁶² «İnns'in Üst Tarafındaki Avusturya'da Milis Târîhi», müellifi Fransuva Kurç (Kurz), Linz 1811, c. 1, s. 90; maahaza Türk-ler'in şehre girmiş oldukları görünmüyor. Çünkü İstirya ve-kayınâmeleri Yukarı Marş'da Osmanlıların istilâsından hiç bahsetmiyorlar. Julius Sezar'ın Siyâset ve Kilise Târîhi'nde (c. 7, s. 38, Graz, 1788) ve Valvasur'un eserinde (c. 4, s. 427) Voessenbourg muhasarası ve Sigismund Weixelberger'in Leib-nitz sahrâlarındaki muharebesine dâir olan ifâdeler, Günş muhasarası esnasında Sultân Süleyman emriyle icra olunan akına müteallik olmalıdır, ki bu da üç sene sonra vukua gelmiştir. Sigismund Weixelberger Viyana muhasarasında bulunduğundan, yine o zaman KarniyoTun imdadına gönderilen askerin başında bulunamazdı. Seiten Stesten kazâsmda Biberach Kilisesi duvarı üzerinde görülen mezar kitabesi dahî aynı hatâyı taşır. Çünkü bu akımı 1M9 yerine 1528 senesinde gösterir. (Târih, İstatistik, San'at salnamelerine müracaat, 1827, 1828, 1829).

Eğer Hristiyanlar 20.000 maktul ve esîr verdilerse, Viyana seferinde Pâdişâh da 40.000 asker zayi etti.

Akıncılar bu tahribat sırasında, beyhude ümîd etmiş bulundukları büyük Viyana ganimetine muâdil gelecek ganimetler aramakta iken, muntazam ordu ric'ate devam etmişti. Türkler'in Kral Yanoş dedikleri Zapol-ya, Sultân Süleyman'ın yaklaştığını haber alarak, Budin'den hareketle istikbâline çıktı ve kendisini istikbâle gelen vezirler tarafından kabul olunda Üç gün sonra (29 Teşrîn-i evvel - 25 Safer) Zapolya, seferin mes'ûd

neticesinden dolayı dîvânda Sultân Süleyman'ı tebrik ile el öptükten sonra -on kaftan, zincir ve gemleri altından üç at hediye alarak- çıktı. Gritti de ertesi gün 2.000 duka aldı.³⁶³

Ordu, Tuna'nın sol sahilinden yola devam ederek, Balya, Bat-Monos-tor, Baç, Petervaradin tarikiyle Belgrad'a geldi. Kılavuz bulunmaması ve o yerlerin bilinmemesi, vezîr-i âzamin eşyası da dâhil olmak üzere, haylî yüklerin zayi edilerek bataklıklarda kalmasına yol açtı. Bu ihmâllere ceza olmak üzere yüklerin nakline memur altıbin kişinin tahsisatları kesildi; birçok küçük zabitlerin de timarları terkin edildi.³⁶⁴

Vezîr-i âzam, ordunun ric'atte düşâr olduğu bu gibi küçük talihsizliklerden dikkatleri başka taraflara çevirmek için, husûsi bir dîvan top-layarak, Macaristan tacını -Nûşirevân'dan intikal etmiş olduğunu söyle-yerek- bütün devlet kadrosunun gözleri önüne koydu. O vakte kadar îbrâhîm Paşa. bunu yanında saklamıştı; ihtimâl ki, eğer Viyana'nın düş-mesiyle Macaristan bir Türk vilâyeti olursa, kendi başına koymak için. Lâkin mevcut duruma binâen Pereney (Pereny), Lui Gritti, Simon Ati-nayı ile Japolya'ya gönderdi (27 Safer - 31 Teşrîn-i evvel).

Sultân Süleyman, Belgrad'dan Venedik Docu'na tercüman Yûnus Beğ vâsıtasıyla bir mektup gönderdi ki, bunda Viyana seferini, Ferdinand'ın ric'atini, Zapolya'nın Macaristan tahtına oturtulmasını Şark'ın mu'tâd mü-bâlağasıyla işaret ediyordu.³⁶⁵

³⁶³ Rûz-nâme-i Süleymân S. 25. M, 29 Teşrin-i evvel.

³⁶⁴ Kezalik.

³⁶⁵ Şu halde Macaristan tacı -memleket müverrihlerinin yazdıkları gibi- Zapolya'ya Budin Kraliyet Kasrı'nda verilmiş değildir; Sultân Süleyman'ın Budin şehrindeki iki merhale aşağıdaki ordugâhından gönderilmiştir. Pessler'in Tipolty'n'e iti-mâd ederek zikrettiği berât, uydurmadır. Zira Ebrobeckiz, Urur, Oscean, Aligido (Ebûbekir, Ömer, Osman, Alî) gibi ga-rîb imlâ bir yana bir Osmanlı Pâdişâhının, özellikle Sultân Süleyman gibi bir hükümdarın şu sözleri yazması hayâldir: «Si remanerem solus vel uno cum saltem Bosormano (müs-lüman) vocato şive cum doubus, tribus aut ad summum qua-tour personis, ut saltem cum ictu obliger et teneat te requirere tibique ea dicam: Hic adsum ego paratus, quid me velis, pra-esto sum ad omnia!» Bu varakanın sıhhatine inanmak, Osmanlılar'ın âdetlerine ve ahlâklarına kat'iyen vâkıf olmamanın açık delilidir. (Tipolty'n, Origine et occasus Transylv. Lug-duni, 1617, s. 175). M. D'Ohsson'un (c, 3), Zapolya tarafından daha 1526 senesinde 30.000 duka

Ricat Sebepleri

Viyana'nın bu neticesiz muhasarası, Sultân Süleyman'ın muvaffakiyetle taclanmayan ilk teşebbüsüdür. Bu seferde meydana gelen tahrîb ne Pâdişâh'a isnâd olunmalıdır, ne de vezîr-i azama. Bir de, Viyana muhasarası yalnızca İbrâhîm Paşa'nın Hristiyanlarca uyuşmasından dolayı neticesiz kaldığına dâir, birçok müverrihler ve hattâ Robertson tarafından ileri sürülen isnâdlar, kat'iyen asılsızdır. Böyle olmuş olsa, Osmanlı müverrihleri onun Viyana Önünde hıyanetini -tam bir iktidara mâlik olmuş olan- Pâdişâhın bu gözdesinin birkaç sene sonra sukutunu gerektiren sebepler sırasında saymaktan geri kalmazlardı. Hâlbuki, buna dâir birşey söylemezler. Venedik ve Avusturya arşivlerinde de böyle bir zannı te'yîd" edebilecek en küçük bir emare yoktur. Sonraları Avusturya sefirleri ile İbrâhîm Paşa arasında teessüs eden münâsebetler dahi -ileride göreceğimiz veçhile- öyle bir hâle delâlet edecek birşey gösteremez. Evvelâ, İbrâhîm Paşa'nın ifâde tarzında îmalı bir teveccühe nişane olabilecek hiçbir tâbir olmadığı gibi, Avusturya elçilerinin sözlerinde de kendilerinin temsil ettikleri hükümet hakkındaki hizmete dâir îmâ yoktur. İbrâhîm Paşa, Macaristan tacına arzu duymuş bulunduğu hâlde dahî, Viyana mağlûbiyetinden -Zapolya'nın intihabının tezyidinden başka- hiçbir şey kazanamayacaktı (Not: 24). Şu halde Osmanlı ric'atının hakîki sebepleri, vezîr-i âzamin hıyaneti değil, yeniçerilerin evvelce Budin'de yüz gösteren hoşnudsuzluğu, alışkın olmadıkları bir soğuktan şikâyet etmekte olan Anadolu askerinin söylenmeleri, bütün orduda hissedilen erzak kıtlığıdır. Viyana'nın bu güzel müdâfaası, Budin, Raab, Plentenburg, Al-tenburg şehirlerinin kolayca teslîmi hicabım ortadan kaldırır. Osmanlı fâtihterinin, muharebe dalgaları, birinci defa olarak Almanya İmparatorluğu arazîsine yayıldıkları halde Avusturya payitahtı istihkâmlarında aşılması imkânsız bir sed bulmuş idiler.³⁶⁶

YİRMİYEDİNCİ KİTAP

Şehzadelerin Sünnet Düğünü

Ferdinand'ın Elçisi

tediye edilmiş olduğuna dâir ifâdesi, bir esâsa müstenid görünmez.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/77-79

³⁶⁶ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/79-80.

Kanunînin Beşinci Seferi (Alman Seferi)	
Avusturya İçlerine Akınlar.....	
Ordunun Dönüşü	
Koron'un Andrea Dorya Tarafından Zaptı	
Avusturya'nın Osmanlı Devleti İle Münâsebetleri Ve İlk	
Muahedenin Akdi.....	
İbrahim Paşa Ve Müzâkerelerin Seyri.....	
Elçiler Huzûr-i Şahanede	

YİRMİYEDİNCİ KİTAP

Şehzadelerin Sünnet Düğünü

Geçtiğimiz kitapta, Sultân Süleyman'ın ve vezîr-i âzamin mâhirâne siyâsetinin, Osmanlı ordusunun Viyana önünde uğradığı hakaretin hissedümemesine nasıl çalıştığını zikretmiştik. Neferlere, kumandanlara ihsanlar verilmiş; Osmanlı ülkesindeki valilere, ecnebi devletlerine zafer-nâmeler gönderilmişti. Bâb-ı devletten sâdır olan resmî evrak açıkça gösteriyordu ki, Pâdişâh Almanya'nın fethi arzusunda bulunmayıp, maksadı Fer-dinand'a yetişerek, onu bir muharebeye zorlamağa münhasır olduğu gibi, Macaristan tacını Zapolya'nın başına koymasıyle, bu tacı terketmek gibi şâhâne bir cömertlikte bulunmuştur.³⁶⁷ Bu suretle, Osmanlı ordusunun ric'ati bütün

³⁶⁷ Sipâhî ve devlet tercümanı Yûnus Beğ'in Belgrad'da mühürlenip Venedik'e getirdiği zafer-nâme, Marini Sanuto'dan naklen aşağıya konulmuştur. Bunun Rumca aslı Venedik arşivindedir:

Cep a della lettera del Signor turco fctta alla signoria - nostra, tradotta di (turco, ce mot manque) in volgare Suleymansach Fiolo De Selim Sach Imperador Semper Vitorioso

«Suleimansach per gratia di Dio re Grandissimo di Cons-tantinopoli et Imperador dele do terre ferme, de TAsia et Persia et Arabbia, de la Syria, Mecha et Jerusalem et di tutta la region dTSgypto, e di tutta la region littorale Signor et Imperador, alla Illma et honoranda signoria di Venezia D. domino Andrea Gritti duce la degna e condecante salutation. Sap-piano Vissa. Ula che cund lo ajnto delo omnipotente I ddiio se levo la mia grand Maestâ. cum tutti li exerciti suoi, che anda-semo contra elu?e di Hongaria per incontrarsi con elRe di dftto loco, corabatesimo et con lo ajuto di Dio superasimo et lo amaia-simo et prendesimo tutto el suo paese poi vene Joanne del paese de Erdel et sento nel locho del prefatto Re mandando suo Em-bassador alla porta dela mia molto grande Maestâ per causa de Iregno e mia molto grande Maestâ confirmo detto Joanne. Poi Ferdinando fratello del Re di Spagna quale era in Boemia e archi duca in Alemagna si levo cum al quante sue zenti et vene sopra il pretato Re Zuane et li tolse Buda sua sedia et la sua corona, de la quale in coronò la sua testa, et li tolse tutto el reame di Hongeria sotto el suo poter, poi havendo inteso mia Maestâ. le predette cose subito commandato a Ibraimbassa mio primo vezir degno e valente, che andase ana giornata avanti con tutte le genti de la Romania et aliquanti pedoni et a cavalo schiavi di mia Maestâ grande, et mia grande Maestâ andava subsequenter drio di lui cum Ayasbassa et Ca-cimbassa Vesiri et con tutta la mia porta et driedo veniva Bechrambeg, beglerbeg de la Anatolia, con tutto lo exercito de la Anatolia, et venuti â Belgrado fesimo far un ponte sopra il fiume de la S&ve, et pasato el detto ponte venisemo in la Serimina (Sim, Sirmi) et tutte le terre, erano in esso loco, se resimo, et fatto il ponte passa semo, portade le chiave sue. Venuti poi sul fiume di Drava et da quel loco venisemo nel loco detto Mocha (Mohaç) dove combatesimo con el Re dove detto re Joanne vene a la Porta di mia grande Maestâ, de la qual li concesse il regno di Hongaria et Ievati deli el ditto Re mando una giornata avanti cum el suo exercito et alli 29 de la luna de Zachiz (Zilhicce) che alli do settembre giongeseimo a Buda et li etiam gionse tutta la mia armada per el fiume del Danubio et ero inteso, el prefato Ferdinando fuggiundo se ne ando in Allemagna, dentro in Buda lascio quatro capitani cum molti fanti in custodia et defension dela città; quelli commin-zorno combater cum il mio exercito. La mia molto grande Maestâ comando che la dita citta fusse circumsesa cum le mie artillerie del mio exercito et cussi commen-zorno a expug-narlo et tre giorni fu oppugnado come incluso et al quarto giorno prendescino la citta de fazi et li homini fuginno et an-dorno in la fortezza, dove cum li schioppi et artilleria li circumdesimo, et videndo che non potevanno scapolar dimandor-no misericordia, prendesimo la fortezza a tutto il resto di Hongaria et tutte le sue terre et ho donato el regno di Hongaria al prefato Joanne secondo Ū OMtume di mia molto grande Maestâ cum tutti i loghi e Hem sue, azio el dağa carazo (harac) a la porta de la Maestâ mia. Havemo abuto etiam cum 10 ajuto di Dio la corona vecchia di Hongaria, et che niuno poteva esser Re senza aver messa in testa dita corona; ma 11 preposito veramente mio era di non zerchar queste .cose, ma di trovar el Re Ferdinuttdo, quale vene ad occupar per forza il regno di Hongaria, e Ievatossi di ditto loco se ne ando in Allemagna, et mia Maestâ molto grande Ievatossi de li cum tutto il mio exercito ando seguitandolo/et per el camino tro-voalcune terre Strigonia Camara (Kornom) et Obar (Atten-burg) et molta altre terre, de li qual alcune

vilâyetlerin valilerine ve ecnebi sefirlerine muzaffe-riyet şeklinde gösterildi. Süleyman, İstanbul'a gelişini müteâkib -tahribatın, yağmaların aldatmağa kifayet etmemiş olduğu- ordunun şecaatini ihya etmek maksadıyle, o zamana kadar işitilmemiş derecede tantanalı düğünler tasavvur etti. Zafer-n melere ve birçok tim r ve zeametler ihsanına rağmen, muvaffakiyeti hakkında yayılan ş bheleri bu suretle yok etmek istiyordu.

Devlet'in büyük memurlarına, valilerine gönderdiği dâvet-ri meler-den başka, Venedik Docu'na gönderdiği hus s  bir mektupla, dört şehzadesinin sünnet düğününde komşu ve dost sıfatıyla onu da davet ediyordu. Ancak bâb-ı hümâyûna gelmek için t y n olunan mektubun gönderiliş t rihinden itibaren altı haftadan ziyâde olmadığından, Sultân Süleyman'ın bu daveti özel bir protokol olmak üzere if  ettiği, yâhud Venedik Docu'nun veya vekilinin düğüne yetişmelerine müsâid olacak kadar mühlet vermeyi haysiyetine muvafık görmediği zannolunabilir. Yûnus Beğ'in Viyana seferindeki muzafferiyetleri ve Macaristan tacının Zapolya'ya terkini Venedik Senatosu'na tebliğinden takriben altı ay sonra idi ki, sırmalı mükellef elbise giymiş yeni bir elçi, Venedik asilzadelerinden oni-kisi delaletiyle Senato'ya sokularak, Şehzadelerin yakında sünnet edileceğini bildirdi ve Doc'a Pâdişâh'm dostâne davet mektubunu it  etti.³⁶⁸ Doc, yaşından ve seyahatin uzunluğundan bahsederek i'tiz r etmekle beraber,

se resero alcune forno derelicti dali suoi habitatori che fugirno, quel prefatte tutti terre predesimo cum tutti li confini della Allemagna et sopra i confini una terra che si chiama Pruckh, et una altra che chiamanno cita rosa (Rothneusiedel), et molto altre terre venero a rendersi alla mia molto grande Maest , e lavatone de quel liochi alli XXII de la luna di Micharem (Muharrem) zione 25 (26) di settembre, venisimo alla citta dela Viena, et cio inteso il prefato Re, si levo e fugendo se ne ando al regno di Bohemia et in la citta nominata Praga, et li si nascose, del quale piu non intendesimo si era morto o vivo, et cuoci per commandamento de la mia molto grande Maest  furono man-date alcune genti a bruser e distrugger tutto il suo paese, et la mia armata etiam audo per el Danubio distruggendo molti lochi, la qual armata et la mia Maest  etiam stette di sotto ditta Viena 22 giurni; voltosi de li mia Maest  molto grande, viene   Buda et il profato Re Joanne vene et baso la man di mia Maest , quale commando che fusse data la antidetta corona nelle man di esso Re. Et di quel loco cum lo ajuto de Dio me inviai verso la mia sedia di Constantinopoli. Per tanto sia noto a Voss. Ula che per la bona pace et amicitia intercide fra nui, mandemo il Nostro Schiavo Jonus interprete della mia porta della mia molto grande Maest  per Ambassador, azio vi porti le bone nove et congratulazione. Sappiate Vossign. Illustrissima che havemo comesso il presente schiavo nostro, che habbia a dirvi alcune parole et li darete fede a quanto vi dira non altro per hora.

Data a Belgrado, 10 novembre 1529.»

³⁶⁸ «Orator turco a Venezia per invidar il doge ad andar a Constantinopoli per esser delle feste della cironcision di 4 fieli, che si fara questo Zugno. 21. Jugno venne il Orator del \$. richissimo d'oro, era accompagnato di 12 gentiluomini. Il Serenis-simo l'uso grate parole e salutasse il Sr. -volesse venir, ma non puo taminar essendo troppo vecchio.» Mar ni Sanuto, c. 53, 1530 senesi. Bu mektup 936 Ramazan'ı (1530 Mayıs) tarihlidir. Sünnet d ğ n  15 Şevv Tde (12 Haziran) yapılmak  zere kararlaştırılmıştı. Vezir tarafından sefirin veda m lakatına kabul  -ki bu mülakattan çıkılırken Gri ti sefiredostluğa büyük bir tezahüratta bulunmuştur- ancak 21 Haziran'da vuku bulmuştur; düğün 15 gün te'h r edilmişti. Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi*nde, Venedik kısmında, 1528 ve 1530 senelerinde Serbeniko hududunun belirlenmesine dâir Hersek ve Bosna sancak-beğleriyle Mostar ve Skardino h kimlerine gönderilen fermanların aslı mevcuttur. Bu fermanlarda martolozlar, azablar, akıncılar, morlaklar tarafından Venedik arazisinde yapılan hasarların da tahkik olunması yazılıydı.

kendi yerine fevkalâde bir elçi göndereceğini ilâve etti. Binâenaleyh o sırada İstanbul'da murahhas Piyetro Zen'den başka Moçenigo sünnet düğününde Doc'u temsil etmeğe me'mûr olmuş³⁶⁹ ve düğün 27 Ha-zîran 1530 târihinde yapılmıştır.

O merasim gününde, öğleye doğru Pâdişâh, bütün saray ekâbiri maiyetinde olduğu halde, Atmeydanı'na azimet etti ki, bu meydanın kuzeyinde Mehter-hâne yanında lâcivert taş sütunlar üzerine muhteşem bir taht kurulmuştu; üzerinde altın ile revnakdâr bir sâye-bân (gölgelik) bulunuyordu, bunun zirvesinde gayet kıymetli kumaşlar dalgalanıyordu. Zemîn, yumuşak kaliçelerle döşenmiş olarak civarında bin renkte çadırlar görölüyordu. İki vezîr -ki Ayaş ve Kaasım Paşalar'dır- eskiden Aziz Yahya (Sen-Jan Kilisesi olan Arslan-hâne'ye kadar Pâdişâh'ı istikbâle geldiler.³⁷⁰ Yalnız Pâdişâh at üzerinde, ondan mâada herkes yayan olduğu halde, vezîr-i âzam, yeniçeri ağası, devletin bütün beğlerbeğleri meydânın ortasına kadar geldiler; mağlûb hükümdarlardan alınma çadırların ortasında kurulmuş olan ve kıymet ve revnakça hepsinden üstün bulunan tahtının basamaklarına kadar o hâl ile Pâdişâh'a refakat ettiler.

II. Mehmed'in galebe ettiği Uzun Hasan'ın ve I. Selîm'in tahtından indirdiği Gûrî (Gavri)'nin otakları, tbrâhîm Paşa'nın Macaristan Kralı'nın sarayından aldığı heykellerin yanında görünüyordu. Askerî mızıkanın coşkun nağmeleri arasında Pâdişâh tahta çıktı. Devletin büyük memurlarının, vezirlerin, ağaların, müftî ile ulemânın tebrik ve hediyelerini arz etmelerini müteâkib, kendilerine mükellef bir ziyafet çekildi.

İkinci gün, bizzat İstanbul'a gelmek üzere davet edilmiş olan vezirlikten ve valilikten azledilmiş olanlar el-öpme şerefine nail olarak, bunlardan yalnız sabık vezîr-i âzam Pîrî Paşa, Mısır seferinde büyük hizmetleri görülmüş olan Zeynel Paşa,³⁷¹ sabık Anadolu beğlerbeği Yâkûb Paşa, sabık Rumeli beğlerbeği İskender Paşa, taraflarından vekil göndermek müsâadesine nail olmuş idiler.

Üçüncü gün, sancak beğlerinin, Kürd beğlerinin, yabancı devlet elçilerinin kabulüyle geçti. Venedik elçilerinin çokluğu, diğer milletler elçilerinin bulunmamasını hissetirmemiş oldu. İki fevkalâde elçi ile -k£ Zen ve

³⁶⁹ Süleyman, Moçenigo'nun i'timâdnâmesine cevaben 1 Muharrem 937 (25 Ağustos 1530) târihiyle gönderdiği muhteşem nâme Avusturya İmp. ve Kraliyet Hanedanı arşivinde «Scrittura turchesche» (Türkçe yazışmalar) arasındadır. .

³⁷⁰ Celâl-zâde, varak: 135. Ferdi, varak: 165. Abdülazl, varak: 84.

³⁷¹ Solak-zâde'ye ve Süteymân-nâme'ye nazaran Pirî ve Zeynel Paşalar bizzat hazır idiler. Solak-zâde, s. 475, SiHeyman-oaroçe, s. 107. Mütercim.

Moçenigo'dur- istanbul'da mukîm Venedik balyosu Bernardo ve Doc'-un oğlu olup Pâdişâh'ın Zapolya nezdine memuriyetle göndermiş olduğu Alvazio Gritti bu d   nde hazır bulundular.³⁷²

Pâdişâh'ın ayaklan altına arz olunan hediyeler, o zamana kadar görülmüş olanların hepsini geçti. Bu hediyeler, Mısır ve   m pamuklu men-sucatından³⁷³ ve Hindistan muslin ve   llarından, billur kadehlerden,   n fa   r ilerinden, Tataristan k rklerinden, Arab delikanlılarından, Türkmen atlarından, meml klerden, Rûm gençlerinden, Habe  ve Macaristan kölelerinden mürekkeb idi. Yalnız vezîr-i   zamin hediyeleri 50.000 duka kıymetindeydi.³⁷⁴

Sultân Süleyman halka bir muharebe manzarası sergiledi ki, bunda muhârib vazifesini if  edenler hakikaten tüfenk, kılıç, mızrak ile sil hl  bulunuyorlardı. Özel olarak in   olunmuş ve biri Macarlar tarafından müdâfaa edilmekte bulunmuş iki ah  b kule üzerine hücumlar icra olundu.³⁷⁵

Dördüncü günü saray hocaları, mütebahhir  lim Hayreddîn ile kaz-askerler Pâdişâh'a arz-ı tebrike geldiler. Çekilen ziyafette onlar, vezîr-i   zamin sa  tarafında bulunarak, en lez z kızartmalar, ve en nefis tatlılar verildi. Halk, hokkabaz ve canbaz oyunlarıyla e lendi.

Beşinci gün, silâh oyunlarına, Rumeli'de bir be li e tâyin olunmuş olan  erke  Be i  nal (Aynal) ile Mısır'dan gelmiş olan meml klerin m b rezelerine tahsis ayrıldı. Bunların silâh kullanmakta ve ata binmekte gösterdikleri maharet, fevkalâde takdire mazhar oldu. Pâdişâh gecenin geç bir vaktine kadar bu oyunlara huz ruyla  eref vermekte olduğu halde, iki ah  b kule gece yarısı ateş oyunları arasında tutu turuldu. Ertesi gün diğer iki kule görüldü ki, yine o gece binicilikte ve zor oyunlarında ma-h retiyle meşhur olan C rum nâmında biri tarafından in   edilmişti. Bu kulelerin herbiri yüz kişi tarafından müdâfaa olunmaktaydı; bunlar karşılıklı olarak yürüyüşler yaparak birbirlerine hücum ettiler; t  o zamana kadar ki, iki taraftan biri tamâmiyle ma  l b olarak birçok kızlarla deli- kanlılar ganimet gibi gâlib gelen tarafın eline d  t . Bu eğlenceler, yeni ateş oyunu ile (il' b-i

³⁷² Marini Sanoto'da, 1, 53, bu d   n hakkında dört rapor vardır. Birincisi Pletro Zen tarafından, 13 Temmuz 1530; ikincisi Moçenigo tarafından 14 Temmuz 1530;    nc s  balyos Bernardo tarafından; dördüncüsü Senato  zasından Andrea Rossl tarafından.

³⁷³ Celâl-zâde, varak: 135. Avrupa lisanlarına dâhil olan «coton» (koton; pamuk) kelimesi Arabca'nın «pamuklu dokuma» mânâsına olan «kutn » değil, pamuk mânâsına olan «kutn» keli' me inden gelir. Celâl-zâde, birçok dokuma isimlerini yazar: Kemha (  m kuma ı: Damas), atlas (Satin), kutn , katife v.s.

³⁷⁴ Ferdi, varak: 17. Marini Sanoto, a.g.e.

³⁷⁵ Marini Sanoto, 4 Temmu» tarihli rapor.

nâriyye), iki kulenin yanmasıyla son buldu.³⁷⁶

Yedinci gün, yeniçeriler, ağalarının ve süvârî kumandanlarının refakatinde oldukları hâlde hitan (sünnet) nahıllarını tantanalı bir surette alıp götürdüler. Bu nahıllar mahrûî şekilinde olup, altın varaklarla yaratıcı kudretin kearet-i mahlûkatma delâlet etmek üzere birçok ince çiçek, meyve, kuş, çârpâ (dört ayaklı hayvan) resimleriyle süslü idi.

Sekizinci ve dokuzuncu gün raks ile, mûsikî eğlenceleriyle geçti; Atmeydanı'ndaki sütunla Dikilitaş arasında uzatılmış olan bir ip üzerinde Mısırlı bir canbaz hünerini gösterirken, gemiciler ve yeniçeriler, yağlı direklerin tepelerine, konulmuş mükâfatları almak için³⁷⁷ çeviklik müsabakasına çıkmış idiler.

Onuncu gün, müderrisler ve bunların günde elliser akçe alan muavinleri ile kadı ve müderris mütekaidler mutantan bir ziyafete davet olundular. Sütunun ve Dikilitaş'm üzerine canbazlar çıktı. Ondan sonra üç gün de maskaralar, hokkabazlar, hayalciler hünerlerini gösterdiler. Oyuncuların hepsi başlarına serpilen, yâhud alınlarına yapıştırılan altın ve gümüş sikkelerle birçok bahşış aldılar.

Ondördüncü gün saray ve ordu ağaları üç şehzadeyi -ki Mustafa, Ahmed ve Selîm'dir- almak üzere Eski Saray'a gittiler. Vezirler Atmeydanı'nın girişine kadar yaya olarak şehzadeleri istikbâl ile, dîvân erkânının toplanmış bulunduğu Pâdişâh'ın otağına götürdüler.³⁷⁸

Ertesi gün, ziyâfet-i şahane verildi; Pâdişâh'ın sağ tarafında vezîr-i âzam, iki vezîr, yâni Ayaş ve Kaasım Paşalar, Rumeli ve Anadolu beğler-beğileri ve kazaskerleri, hâce-i şehir-yârî Hayreddîn, Tatar Hânî'nin oğlu; sol tarafında eski vezîr-i âzam Pîrî Mehmed Paşa, Zeynel Paşa, Akkoyun-lu Sülâlesi'nden Ferruhşâd Beğ, Mısır Sultânı Kansu Gurî'nin oğlu Mu-rad Beğ, son Dulkadiyye beğinin oğlu Latîf Beğ bulunuyorlardı.

Onaltıncı gün Pâdişâh'ın huzurunda vuku bulan ilmî mübâhase bilhasse câlib-i dikkat oldu. Çavuş-başı müftîyi, cebeci-başı muallim-i pâdişâhîyi ulemânın müzâkere meclisine davete memur oldular. Pâdişâh'm sağında müftî ve Anadolu kazaskeri Kaadirî Efendi, solunda hoca ile Rumeli kazaskeri Fenârî-zâde Muhyiddîn bulundu. Sultân Süleyman, ders olmak üzere Fatiha Sûresi'ni gösterdi. Alimâne cevaplar verildikçe alkışlarla tahsîn olunur ve cehalet, duraklama, tereddüd gibi hallerde sükûtle mücâzât

³⁷⁶ Celâl-zâde, varak: 136 ve 137.

³⁷⁷ «Sünnet mumu», Celâl-zâde, varak: 137, Ferdi, varak: 169.

³⁷⁸ Celâl-zâde, varak: 137, Ferdi, varak: 170.

gösterildi. Süleyman Halîfe nâmında bir müderris daha müd-hiş bir cezaya uğradı: Bir suâle mukabil cevâb bulamadığından kendisine nüzul inerek, evine götürüldü ve orada hayâta veda etti.

Nihayet, onsekizinci gün, îbrâhîm Paşa'mn Atmeydam yanındaki sarayında sünnet icra olundu. Vezirler, beğlerbeğleri, ulemâ huzûr-ı şahaneye çıkarak Pâdişâh'ın elini öpme şerefine nail olup luTatler giydiler. Evvelki günler gibi, yeniden eğlenceler ve ateş oyunları tertîb olundu. Hulâsa bu düğün üç hafta sürdükten sonra Kâğıdhâne sahrasında tertîb edilen bir koşu ile sona erdi.³⁷⁹ Sultân Süleyman, gösterdiği tantanadan memnun olarak tbrâhîm Paşa'ya:

- «Senin hemşiremle izdivacın düğünüyle oğullarımın düğününden hangisi daha güzeldir?» diye sordu.

îbrâhîm Paşa şu cevâbı verdi:

- «Benim düğünüm gibi şimdiye kadar olmamış ve olmayacaktır?»

Süleyman, bu beklenilmeyen cevaptan biraz öfkelenerek:

- «Neden?» diye sorması üzerine, vezîr-i âzam:

- «Sizin düğününüzde benim düğünümdeki kadar büyük bir davetli yoktur: Benim düğünüm, zamanımızın Süleymân*ı olan Mekke ve Medine Pâdişâhının huzuruyla müşerref olmuştur.» cevâbını verdi.

Pâdişâh, bu mâhirâne sitayişten hayrete düşerek:

- «Bunu ihtar ettiğinden dolayı hezâr tahsîn!» demiştir.³⁸⁰

Ferdinand'ın Elçisi

Sünnet düğününden üç ay sonra (17 Teşrîn-i evvel), istanbul'a Avusturya İmparatoru Ferdinand'm ikinci bir sefaret hey'eti geldi ki, Hırvatistan Şövalyeleri'nden ırsî mâbeyncilerinden İmparatorluğun Sen-Vayt ve Güns mevkilerindeki askerlerin kumandanı Nikola Yurişiç ile Şneberg Kontu ve

³⁷⁹ Celâl-zâde, varak: 139. Ferdî, varak: 173. Ali, varak: 239; yrlmlüçüncü vak'a. Abdülazîz, va: 86. Peçevl, v&: 56. Solak-zâde, va: 110.

³⁸⁰ Solak-zâde'ye nazaran İbrahim Paşa «Benim düğünüm bizzat Mekke ve Medine ve sedd-i islâm olan Budin ve Mısır ve Şam Pâdişâhı SÜleymân-ı zaman ve haUfe-l bülend-âaltân hazretleri teşrif buyurdular.» demiş ve Pâdişâh bt-lhtlyâr: «İbrahim, hezâr aferin ki bizi Uzam ettin» sözlerini sarf etmiştir. (Mütercim). Bu suâl ve cevâbı nazm etmiş olan Yahya Beğ'den naklen Celâl-zâde (varak: 110). Bu fıkrayı yalnız Solak-zâde ve Âlî yazmış ve Âlî matbah-ı âmire kâtiblerinden düğünde bulunan bir şahısdan işittiğini ifâde etmiştir. Âlî, meydana ehram gibi yığılıp düğünün üçüncü günü ahâlîye bırakılan et yemekleri hakkında da tafsilât veriyor; öküz etleri sırasında bütün danalar varmış ve bunların yanından canlı kargalar, saksâğanlar ve diğer av kuşları, köpekler, kediler, tilkiler, tavşanlar, kurd-lar, çakallar çıkarak yemeklere saldıran aç halkın üzerine seyircilerin alkışları altında hücum etmişler.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/81-85.

tstirya Şövalyesi Josef Dö Lamberg'den mürekkeb idi. Maiyyet-lerinde 24 kişi bulunuyordu; bu elçi hey'e'ti hakkında târihî bir hatırat yazmış olan Benuva Kropesiç Dö Bernburg, Lâtince tercümanı sıfatıyla, bunların arasında idiler.³⁸¹ Elli çavuş, şehrin yarım fersah mesafesine kadar istikbâllerine gelerek, Elçiler Hânı'na götürdüler, Pâdişâh'ın emri mucibince, hiçbirşeylerinin eksik olmamasına i'tina gösterildi. Gelişlerinin dokuzuncu günü Yurişiç ve Jozef Dö Lamberg, İbrâhîm Paşa tarafından kabul edildiler (25 Teşrîn-i evvel).

O zaman Avusturya sarayında millî lisana o kadar hürmet olunurdu M, bu elçilerin vezîr-i azama ve Pâdişâh'a memuriyet sebeplerini Almanca'dan başka lisan ile ifâde etmeleri husûsî surette yasaklanmıştı.³⁸² İbrahim Paşa, kendi tercümanının İtalyanca'dan başka lisan bilmediğini söyleyerek, sefirlerin sözlerinin Lâtince'ye tercüme, edilmesine muvafakat göstermediğinden, bunlar fikir değiştirmeye mecbur kalarak, yalnız Hırvatça bilen bir tercüman istemekle iktifa ettiler; buna müsâade, olundu. Bunun üzerine İbrahim Paşa'ya* Yürişçi kendi lisani olan Hırvatça ile hitâb ederek, Pâdişâh'la görüşmeye kabul olunmalarını rica ettiler. Ve-zîr-i âzam bunları Şarlken ve Ferdinand'ın şimdi nerede bulundukları, bu hükümdarların i'tiyâdları, işlerinin ahvâli ve şâire hakkında suâllere gark etti. İmparator ile Bohemya ve Macaristan Kralı hakkında cereyan eden mükâlemede birincisi ancak «İspanya Kralı» ve ikincisini kısaca «Ferdinand» tâbirinden başka bir surette yâd etmedi. Şarl ile Papa arasındaki anlaşmanın -tmparator'un askeri Roma şehrini yağma ettiği ve Papa'yı esarete düşürmüş olduğu için- sefirlerin zannettiği kadar hâ-lisâne olâmiyacağını mütebessimâne ihtar etti ve Papa ile Fransa Kralı'nın PâdişâhMan istimdâd etmiş olduklarını³⁸³ ve İspanya Kralı'nın I. Fransuva hakkındaki muamelesinin

³⁸¹ Itinerarium Wegraiss. K. König Majestet Postschaftigen Cons-tantinopol zu dem türkischen Kaiser Soleiman», Otuzuncu sene, 32 büyük sahife, üzerinde basıldığı yer vs. işaretleri yerine yalnız 1531 senesi yazılıdır. Bu eser, elçi Hobordanski'nin sefâretnâmesiyle tercümanı Küripeç (Curipedschitz)'in bu sefârete dâir ve istangul'dan yazılmış, içinde bir resim ihtiva eden risalesi kadar nâdirdir. Bu eserin ismi şudur:

Ein disputation öder Gesprecht sweyer Stallbuben, so njit Küniglicher Majestart Bothschaft bey dem Türkischen Kayser zu Constantinopel gewesen; dieweil sy allda in ihrer Şehirbergung von den Türken verspert, beschehen, darinnen aile Gewohnheiten, Breuche, Glaub, Or'ınung \md Landesart der Turkey gemeldt wird, von Herrn Benedikten Curipeschitz von Oberburg obgemelter Bothschaft lateinischen Oratoren, wie er von gedachten Stallbuben alda heimlichen gehaert, ganz nüzlich zu lesen.

³⁸² Bu hey'eti dâir Lamberg tarafından Almanca ve Yürişçi tarafından Lâtince yazılan resmî rapor Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı arşivindedir. Müdekkikâne ve mükemmel ma'lûmâtı ihtiva etmesi itibariyle, benzeri evrakın birincisidir. Çünkü Hobordanski'nin raporunda vekayîin yarısı unutulmuştur. O zamana dâir evrakın en kıymetlilerinden olan bu vesika elçilerin vezîr-i âzam İbrahim Paşa ile ilk mülakatları hakkında şunları söylüyor: «Den wir ihne (İbrahime) gar ergentlich bemeckhen miesen, das wir Beselch hatten in teut-scher sprach zu reden und wollten des in latein verdulmet-schen lassen.»

³⁸³ Er (İbrahim) weise woll darum, denn der pabst hier» des-halben brief bel ihne gehabt und solch sein nodt

insaniyete mugayir olduğunu sözlerine ilâve etti. Bu yolda daha birçok ifâdelerde bulunduktan sonra, başlatılmasına memur oldukları görüşmeden maksadın ne olduğunu sordu. Elçiler bu ciheti ancak huzûr-ı şahanede beyânâ memur olduklarından, İbrahim'in arzusuna muvafakatta biraz müşkilât gösterdiler. Bununla beraber Lâtince yazılmış küçük bir varaka verdiler ki, memuriyetlerinin maksadı bunda hulasaten gösterilmişti. Eğer vezîr-i âzam, kendilerinin gönderilmesine sebep olan işten tamâmiyle malûmat alacak olursa, huzûr-ı şahaneye kabullerine engel olacağından ve Pâdişâh ile mülâkatdan vazgeçerek Hobordanski gibi, hiçbir şeye karar vermeksizin dönmeğe mecbur olacaklarından korkarak, bu hususta tafsilât vermekten ictinâb ettiler.

İkinci bir mülakatta İbrahim Paşa, bu endîşeyi bertaraf ettiğinden, elçiler Hobordanski'nin -büsbütün askerce olan şifahî tebligatına muhalif olarak- Pâdişâh'a ulaştırdığı mektubun i'tilâfçı muhtevasına, Ferdinand'ın dâima sâdık bulunduğunu beyân ile, kendilerinin bir sulh ahid-nâmesi akdi için gönderildiklerini ifâde ettiler.

tbrâhîm Paşa, Hobordanski'nin, yazılı ta'lîmâtı münderecatına mugayir olarak, birçok kaleleri ve hattâ Semendire'yi taleb etmiş olmasını tak-bîh ederek, Ferdinand'ın gaybubeti esnasında efendisinin (yânî Sultân Süleyman'ın) Macaristan'ı ele geçirmiş olduğunu mübalâğalı bir şekilde taf-sîl etti.³⁸⁴ Hobordanski'nin memuriyeti iki suretiyle göz önüne alınarak,

seinem Herrn dem Kayser und im treulich klage, desgleichen hat Khunig von Frankreich solchs gar neulich durch sein postchaft und sonderes Schreiben anliergethan, dagegen im gedachter Khunig von Frankreich seiner Leibhamisch einen geschenck habe und hat ferners gesagt, wir sollen glauben, das solch unmenschliche Ding nit guet ende nemen, und das sy dy Türkken solche unmenschliche Ding keineswegs teten. Er (İbrahim) habe den Kenig Ludwig zu Ungarn geschlagen und erlegt, aber des Kayzers (Süleyman) bevelch und auch sein gemuet sey rechtlich gewest, wann er pey Leben blieben und gefangen were worden, so hat ihn der Kayser um kein Gelt geschetzt, sondern als einen Khunig frey lelig lassen und da man sahe, das seine Khunigin zu ersten Khunigin Maria zu Ofen waer«, da wurde von stund an bestelit, das niemant zur stat sol, sondern aile herhüten öder gezeld ausserhalb der stadt aufschla-hen und sy als eine Khunigin in nichts zu beleidigen, sondern hat in irem Stuel beleiben wollen laßen, also ist menacfr-lich gelebt, nit wie der spanische Khunig gethan; so und wei-ters gesagt wie itzt E. M. Ferçinandus den Obordansky gesc-hikt hat; den Janusch Kral zu emorden, solche unmenschliche Ding wert got ungestraft nit lassen, also haben wir zu wissen begehrt was E. M. durch den Obordansky solte dem Janusch leid zu thun befehlen haben; also hat er uns femer erzæhlt, wie Obordansky gen Ofen zu dem Janusch Kral kommen were mit dem anzeigh und were ime zue guet da, und het geheime sacheu mit ime zu reden, und so ime der Janusch Kral die stat geben und für sich gelassen, da het der Obordansky ime einen Brief von E. M. überantwort nnd dieweil er den Brief gelesen, hat Obordansky etwas aus dem Ermel geruckt und nit geweinen maegen, also hat das ybel nit wohn, das ein kleines Huntl so pey dem Woda gelegen, was der huut anmeldt, da hat Obordansky, wieder stili gehalten, das hat der Woda gemerkt und weider zu lesen angefangen und also über den Brief geneigt gesehen und ersehen, das der Obordansky wieder ein messer zucken wolt und das nit so pald heraus gewinnen maegen, in dem ist der Woda atfgesprungen und einen tolch gezuckt und den Obordansky von im gestossen und geflohen, und ihn stehen lassen, der habe alsdann bekennt, das ime E. M. mit gaben bewegt dem Janusch Kral also zu erstechen.» Hakikaten muhasara sırasında Zapolya'yı Öldürmek tasavvu-ruyla Budin'e girmiş olan Hobordanski'nin elem verici akıbeti bu hikâyeyi bir dereceye kadar doğru olabilir, dedirtiyor.

³⁸⁴ cEr (o, yâni İbrahim) habe gesagt, es were der postchaft (Hobordansky's) schuld, dann EM. betten ein Brief

kendisinin sert sözler ve dostça bir mektupla iadesine bir mecburiyet hâsıl olduğunu, ilâveden sonra, bunun üzerine Pâdişâh'ın Ferdi-nand'ı aramak için sefere çıkmış ve Budin'de bulamaması üzerine bir devlete payitaht olmağa şâyân olan güzel Viyana şehri önüne gitmiş olduğunu³⁸⁵ Ferdinand Osmanlılar'm muzaffer silâhları önünden dâima firar ettiği için, asıl imparatorun geldiğini göstermek için Almanya toprağına akıncılar salıverdiğini; memleketi feth etmek için değil, ancak biraz gezinti yapmak için geldiğini anlatmak ve ziyaretinden bir hâtıra bırakmak maksadıyla hisarları biraz tahrîb ettiğini; büyük topları beraberine almayarak bu türlü bir askerî gezintiyi müşkilâta sokan soğukların başlaması üzerine çekildiğini; dönüşünde -çünkü artık Ferdinand İspanya Kralı'nın Viyana vâfisi olmaktan başka bir sığata mâlik olmayıp, Macaristan üzerinde hiçbir hakkı olmadığından- Pâdişâh'ın kendi bendesi Yanoş'u Macaristan Kralı olmak

geschrieben, der wer wol! mensschllch «estelt gewesen.» (Lamberg ve Yürüşç'ın r»poru)

«Dennach sey der Keyser fürter gen Ofen gerückt und das Land eingenommen und wird gefragt: wo ist nun der Ferdi-nandus gewest» Lamberg'in raporu.

³⁸⁵ &Hat sich also (Süleyman) mit seinem her erhebt und in sein Khunigreich hungarn zogen, als er aber über die Tra (Drava) khomen und entlich gedacht er werde E. M. derselben Ent-biethen nach und nachdem E. M. daselbst schreiben alles finden daselbst hinwenden dem Kaiser durch den Obordansky von E. M. geschickt, darum begerte E. M. er solte nit wider Ofen zeiherr, so kenne E. M. aber nit abziehen, so sol er wissen, dass E. M. gefast' sey in zu schlagen und E. M. habe das Schwert in der rechten Hand, welchen Brief uns der Wascha. fürzeit und ferners gesagt, ist das von Euern Khunig ein, vernünftigs Schreiben gewest? aller ers werde mein Keiser entschlossen E. M. zue suechen und zoh also fort für Ofen allda ein Stuel ist, da ein jeder Kunig von Hungarn sitzen soll, da fand er E. M. auch nit, also habe er der Wascha Ofen gestürmt und gewonnen und viel trefliche Geschütz und Zuw-bereitung darin geftraden, daselbst habe man den Keiser ge-sagt E. M. weren zu Wien, dannen sey der Keiser daselbst hingezoen und als er für Pruck komen, welches die Grenz E. M. Lande an Hungarn sey, habe aile Hofnung gehabt E. M. daselbst zu finden, aber der Pfleger daselbst sey im entgegen khommen und die schlüssel zu dem Tor pracht und sich ime ergeben, dem hab er und ailen seinem Zuegehaerten kein leid tuen lassen und fort auf Wien E. M. zue sueche zogen; wie er für Wien khomen haben vil leut gesagt E? M. weren in Wien aber der pischof von Gran hab ihm die Warheit gesagt das E. M. gen Lintz öder gar gen Prag geflohen weren. Da nun sein Keiser vernommen, das E. M- von Wien flüchtig weren worden undjtein hov heten, da sey sein Keiser unmuertig ge-west das E. M. nit gefunden hat, und hat sich niedergesetzt und sein Gses ansportnt (damit er den Sakhman gemeint) auf aile seiten das man sehe, das der rechte Kaiser da sey mit macht, und da aber der Kaiser da habe gesehen die sehaene stat Wien in einem ebenen Landre liegend mit genuegsamen gueten weinperg auch sehaenen Gopyrg und ebnen Landum-geben da hat er gesagt, hie gepürt wol einen Kayser zu sitzen, da lass unser Haus bauen, allda wollen wir aller unsrer Freund warten und der Keyser sey auszogen, allein einsch-lecht wie imer E. M. zu suechen und nit stat und schlaesser zu gewinmem, darum er kein gros Geschütz mit ime gefuert so hat er dennoch zue einem Warzeichen, das er da gewest und das E. M. sehen, das er nit so jedse einstecke, habe er die Mauer an Wien durch seine Leut mit hauen und mit Kram-pen auch mit einem wen gen Pulver ein werfen lassen, wie wir ungezweifelt gesehen heten, dannoch sey der Keyser Kaelte und winters halber auch weil er von E. M. öder einigem Kri-egsvolkh nichts gehaert wieder abzogen, und als er gen Ofen kommen da habe er dem Janusch Kral als seinem Deiner. Ofen und das Landt befohlen und er der Wascha. hab im zue Weizen die kunigliche Kron aufgesetzt; wie khunen dem E. M. das Kunigreich hungern begeren, dieweilen sein Keyser zweimal gewaltetich mit dem sebel erobert hab, warum sey E. M. nit komen darum zu sehlagen, und ferners yber sich schauend gesagt Oh Ferdinandus du würdest Zaehren so deine Leute dy wir von Wien elendighlich wekh gefuert yeber dich das du sy so sehentlich verlassen und vergessen habest, nit entrinnen, sy werden trefen und ferners angezait: E. M. sehreib sich Kunig zu Huugern und ein erb des Khunigreich Yspanla und der kais M. Bruder Statthalter, wo sey dasselbige Khunigreich hungern, ob noch Einer des Namens were und so E. M. nur des KştaKS *U E. M. Bruders Stathalter seyen, wo seyen denn E. M. Khunigreich und lande gegen welchen lan-den solle sein Keiser Frid mit E. M. machen?» Avusturya împ. ve Kra. Hanedanı Arşivi'nde Lamberg ve Yürüşç'in raporu.

üzere tâc giydirdiğini ifâde etti.

İbrâhîm Paşa, sözün burasında Şarlken'i tahkire başlayarak onun İtalya seferini ancak I. Fransuva'dan para koparmak için yaptığını ve başına bir kukuleta ve bir tâc koymuş olduğu için kendisini «imparator» sandığını söyledi ve dedi ki:

- «İmparatorluk kılıçtadır; sulha gelince, Ferdinand Macaristan'dan vazgeçip de orada henüz elinde bulunan yerleri teslim etmedikçe ve Şarlken Yarımada'ya çekilip gitmek üzere Almanya'dan çıkıp da Yanoş'a ihsan olunan krallığı, onun sükûnetperverce tasarrufuna bırakmadıkça, sulh mümkün değildir.»³⁸⁶

Elçiler, İbrahim'in taleblerinin mübalağalı olduğunu hatırlattılsa da, bunun bir faydası olmayıp, nihayet para teklif ettiler. Lâkin İbrâhîm Paşa parmağıyla Yedikule'yi göstererek, orasının altın ile dopdolu olduğunu, binâenaleyh efendisinin onların servetine asla muhtâc olmadığını; son elçilerin (Hobordanski ile Weixelberger'in) himayesini satın almak için kendisine 100.000 florin vermek istemişseler de, hiçbir hediye'nin efendisinin menfaatlerini unutturamayacağını onlara söylediği gibi, şimdi dahî tekrar etmekte bulunduğunu; Pâdişâh'a fethettiği memleketlerin terk etmeyi tavsiye etmektense bütün cihanın fethinde ona yardımını arzetmeyi tercih edeceğini ifâde etti.³⁸⁷

Elçiler, akçe teklifinden dolayı özürlerini beyân ederek, Pâdişâh'dan bir mülakat müsâadesi almasını niyaz ettiler ve sekiz gün sonra buna nâû oldular. 17 Teşrîn-i sâni 1530 günü, saraya mutantan bir surette kabul edildiler; birinci avluyu geçerken kılavuzları yanlarında duran iki fil nazar-ı dikkatlerini celbettiği gibi, ikinci avluya girişlerinde zincire vurulmuş iki

³⁸⁶ «Darauf er gesagt: Nun mein Herr der Kaiser ist nit wider euren Friden mit E. M. anzunchmen doch dergestalt, das sich E. M. des Khunigreichts Hungern ganz entschlahen nit allein des so sein Keiser erobert, sondern das dazue so E. M. noch innen haben, deun das Khunigreich Hungern sey ainmahl seines Keyzers und dans die Rom. kais. Majestaet würd aus teutschen I anden in Yspania ziehen, den man künte sonst einen Friden mit E. M. nit annemen, dieweil der Janusch klagte E. M. Brueder zu feindt pey E. M. seyn und wem sol den das kumt noch nicht kein guet öder rechter Frid seyn.» Yürüş ve Lamberg'in raporu.

³⁸⁷ İbrâhîm Paşa'nın Viyana muhasarasını elçilerden aldığı para üzerine kaldırmış olduğuna dâir çağdaş avrupa müverrihlerinin i'tibâr ettikleri efsâneyi, aynen nakledilen aşağıdaki fıkra tekzib etmeğe kâfidir: «Darauf er gesagt, sein Keiser verkauf nit Lande und bedarf auch eures Geldes nit und zeigte uns durch das Fenster Sieben Turm die weren ali woll Gelts auch silber und goldes, die hab er noch nie angegriffen; die forigen potschaften betten ime von E. M. auch hundertausend Gulden verheissen er solle helfen, das sein Keiser E. M. die Fleck-en geb; ich hab innen aber gesâgt und sage ens solches auch, das wir nit gedenken sollen das er von Geltz wegen seines Herrn Nachtheil raten wolle. Er sey in obgemelten seines herrn Schatz zu greifen geweltig, wann er well, er welt lieber seinem Keyser helfen aile Welt unterzuepringen, nit das er land und leut wekhgeben soll. Es sey auch pey innen nit der Gebrauch das man Geld und Mict neme und dem herrn sein Nachtheil rate, öder seinen Schuden verhelfe, wie wir begert, darum schweigt dieser Beden sul» Lamberg ve Yürüş'in raporu.

arslanla iki parsın sayhalarryle selâmlandılar.³⁸⁸ Solaklar, sırmalı külâhlar giymiş saray hademesi, 3.000 yeniçeri dîvân odasının önünde bulunmaktaydı. Dîvân'da, vezîr-i âzamin sağ tarafında vezîr Kaasım ve Ayaş Paşalar'la, Rumeli beğlerbegi Behrâm Paşa ve sol tarafmda iki kazasker, üç defterdar ile nişancı mevkilerini almışlardı.³⁸⁹

Lamberg, vezîr-i azama Almanca hitâb ederek³⁹⁰ İbrahim Paşa'nın müstehzi suâllerine hep aynı yolda cevap verdi; nihayet, çavuş-başı ve nişancı delaletiyle, arkadaşıyla birlikte huzûr-ı şahaneye kabul olundu. Sultân Süleyman'a Almanca bir nutuk îrâd ederek³⁹¹ sefaret tercümanı tarafından Lâtinceye ve saray tercümanı tarafından Türkçe'ye tercüme edildi. İ'timâd-nâmelerin takdiminden sonra, Yurişiç Hırvat lisânıyla söze başlayarak, Pâdişâh'a, vâki' taleblerini bildiren Lâtince bir varakayı verdi ve sür'atle cevâblandırımı lası ricâsiyle sözlerine son verdi. Pâdişâh, muvafakat işareti yaparak birkaç kelime söyledi. Vezîr-i âzam da arzularının yakında yerine getirileceğini te'mîn eyledi.

İki gün sonra, İbrahim'in nezdine davet olundular; vezîr-i âzam bu mülakatta dahî, evvelki bahse sözü getirerek, yine Hobordanski'den epeyce şikâyet etti ve efendisinin iki defa silâhıyla fetholunmuş olan Macaristan*! iade etmesindeki imkânsızlığı öne sürerek, Süleyman'ın, birinci seferini Fransa Kralı'yla Ana Kraliçe'nin³⁹² ısrarlı temennileri üzerine açmış ve

³⁸⁸ Lamberg'in. raporu ve merâhü-n'ân.

³⁸⁹ Lamberg'in raporu. Nişancı (secretaire) raporda «Behadum» (Bahaeddîn?) diye adlandırılmıştır. «Zween türkisch Pfaffen so in ailen Fellen Urthteil und Recht sprechen und drey allt praktikanden so des Keisers Kammergut handeln, insonderhedt ist der Obrist Secretary auf der rechten Hand, ite.»

³⁹⁰ «Darauf er durch mich Joseph von Lamberg in teutscher Spach angezeigt und durch unsern Tulmetschen lateinisch vertulmetschen lassen.»

³⁹¹ «Wir dem Keyser seine Hand küst und nachmah. Is dem Keyser durch mich Joseph von Lamberg in teutscher Sprach die Werbung zu thuen anfangen und lateinisch durch unsern Tulmetschen vertulmetschen lassen.»

³⁹² Hammer'in Fransızca müterciminin notudur: I. Fransuva'nin esareti sırasında Düşes Dangulem (Kral'ın annesi) Sultân Süleyman'a Kont Dö Prangipan'ı göndermişti. Türkiye için terettüb edecek muhatarayı ve Almanya İmparatoru'nun günden güne yayılmakta olan kuvvetine karşı, Fransa ile ittifak etmesi lüzumunu Pâdişâh'a arzetti. Sultân Süleyman elciyi yeteri kadar dinleyerek, Şu mektubu yazdı:

«Hüvelaliyyülganlyyll-mutiyyil-muîn, Hazret-i izzetü celletün kudrethu ve illetü kelimetehunun inayeti; ve mihrü sipih-i nübüvvet, ahter-i burc-i fütüvvet, plşvây-ı zümre-i enbiyâ, muktedây-ı fırka-ı asfiyâ, Muhammed Mustafâ'nun sallerü Uahu te-âlä a'eyhi vesellim, mu'cizât-i keşîreti'l-berekâtı.

Ve dört yârinün -ki EbÜ Bekr ve Ömer ve Osman ve ATdür-anıarun ve cemî'-i" evliyâ'ullahun ervâh-i mukaddeseleri mürâfakâtı ile,

Ben ki sultünü's-selâtin, ve burhânü'l-havâkîn, tâc-bâhş-t Husrevan-ı rûy-i zemin, zıll'uUah-ı Hl-arzeyn, Akdenez'ün ve Karadeniz'ttn ve Rûm-ilinün ve Anadolu'nun ve Karamân'un ve Rûm'un ve vilâyet-i Zül-kadi-riyye'nün ve Diyar-ı Bekr'ün ve Kürdlstân'un ve Azerbaycün'un ve Acem' ün ve ŞânVun ve Haleb'ün ye Mısır'un v« Mekke'nün ve Medlne'nün ve Kudüs'ün ve külliye diyar-ı Arab'un ve Yemen'ün ve dahi nice memleketerim -ki fîbây-ı kiram ve ecd&d-ı izamım, enanülahi berahmühüm,- kuvvet-i kaahireleri ile feth eyledükleri ve cenâb-ı celadet-meabum dahi tlg-ı ateşbâr ve şemsîr-i zafer-nlgâmm ile fetih eyledüğüm, nice diyârun sultanı ve padşâhı: Sultan Bâyezid. Hân âlu Sultân. Selim Han oğlu Sultân Süleyman Han'am;

Sen ki Françe vilâyetmttn kralı Françesiko'sun;

Dergâh-ı selâtın-penâhum) yarar adamın Frankıpan ile mektûb gön-dürüp ve ba'zı âgaz haber dahî ismarlayup memleketimiz* düşmen müstevli olup el'ân habdsde idüğünüzi i'lâmı İdüp halâsımız husûsında bu ca-nibden inayet ve meded istid'â eylemişiz; her ne ki dimis isenüz benüm paye-i serîr-i âlem-i mas'lime arz olunup ala-seblü't-tafsl ilmi-i gerifüm muhit olup tamam ma'lûm aldı. İmdi pâdşâhlar sınımak ve habs ounmak aceb degıldür. Gön'lünüzi hoş tutup âzerdehâtir olmayasız. Öyle olsa bi-züm âbây-ı kiram ve ecdâd-ı İzzârumuz, nûrullah merkadühüm, dâima def'l-i düşmen ve feth-i memâlik içün seferden hâli olmayup biz dahi anlar tarıkına sâlik olup her zamanda memleketler ve sa'b ve haşin kal'a-lar feth oyieyüp glce ve gündüz atımız eyerlenmiş ve kılıcımız kuşanıl-mışdur. Hakkı Subhâne ve Tealâ hayrlar müyesser eyleyup meşiiyyet ve Irâdâtı neye müteallik olmuş İse vücûde gele. Baki ahval ve İhbar ne İse mezkûr adamımızdan istintak olunup ma'lûmunuz ola. Şöyle bitesiz.

Tahriren fi evâil-t şehri-â âhiri'r-rebî'in, li-senetün isneyn ve selâsın ve tiş'a mte, be-makam-ı. dârû's'altanatı'l-aliyyeti'l-Kostantınıyyeti'l-mahmiyyeti'l-mahrûse.»

(Bu mektup Paris Millî Kütüphanesi E1 Yazmaları Muhafızı Mösyö Reno tarafından bulunmuş ve saray birinci tercümanı Mösyö Juanen tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir. EvâİU rebî'Lfhir 932: 12 Şubat ortası 1536 asıldan) (Mektubun tercümesi yerine aslı nakl olunmuştur, bk. Tarih-i Cevdet, c. 1, s. 348)

Sultan Süleyman, Fransa sarayına İstanbul'dan Eylül 1528 târihiyle diğer bir mektup daha yazmıştır M, bununla I. Fransuva'nın Beytüllahm HırısUyanlan hakkındaki bir talebine müteveccelhâne olduğu kadar ne-cibâne bir surette cevap veriyordu. Bu mektup, yukarıda, naklettiğimiz mektuptan İki sene sonra ise de, Müslüman Hükümdarı bunda -o zamanın Hristiyanlar'ında görülen dîn taassubuna muhalî olarak- sfti* dînler hakkında müsaadekârlığını isbât etmekte olduğundan, onu da buraya dere etmeyi vacibe addederiz. Divân-ı hümayûndan sâdir olan şâir mektublar gibi «Hüvel allyyütü'l-ganiyyü'l-mutiyyi'l-muln» başlığı ile İtfk satın yazılmış olan bu mektup şudur:

(Bidayetten «Sen ki Françe vilâyetinin kralı Françesko'sun» sözlerine kadar evvelkinin ayıdır)

İMaşrık-ı hidâyet ve saadet ve melce-i ashâb-ı hükümet olan dergâh-ı saltanat-âşiyân ve bârgâh-ı ikbâl-nişânuma ırsal eylediğünüz mektûbda memânk-i mahrûsein muzâfâtından Beytül'-Lahm kal'ası derûnunda mukaddema millet-i İseviye yedinden bulunup câmi'e tahvil idilmiş bir kilise bulundığını bildirmişsiniz; bu husus hakkında her ne dimiş isenüz tafsilân ma'lûmum oldu. Eğer bu keyfiyyet bir tasarruf mes'edesinden İbarete bulunmuş olsa zât-ı sevket-sımâtumuzla sizün aramızda mevcûd olan muhabbet ve meveddete binaen arzunuz nezd-i saâdet-meâbunuzda karîn-i icabet kabul olacağı bî-dştibâh idi. Lâkin bu madde emvâl-i men-küle ve gayr-ı menkûleye müteallik husûsât kabilinden olmayup umûr-ı dîniyyemûze mütedâirdtir; çün ki Hâdık-ı Âlem ve mürebbl-i benî âdem olan Hakkı celle ve al& hazretlerinin evâmir-i mukaddesesine ittibâen ve İki cihan güneşi Peygamberimiz sâlle'llahu Teâlâ aleyhi ve sellim hazretlerinin şerîatine imtisâlen işbu kilise zamân-ı gayr-ı malûmdan bert câmi'e tahvil olunup müstehnânlar âmin derûnunda namaz kılmuşlar-dur. Felihazâ eylevm cami' ismini hâiz olan bir mahallün muhassasün lehinden tahvil şerîatımıza mugâyîrdür; bu husus şeriat-ı mukaddese-mûzde cevâz-dâde almış olsa dahî taleblünüzün İst'âfi mümkün değıl İdi. Lâkin İbâdetde mahsûs olan mahaller hâricinde olarak hristiyanların ellerinde bulunan yerlerin kaffeslnde sekeneden hiç birini zamân-ı adâ-let-nişânımda, kimese endiş-nâk ve rencide idemez. Zîr-i cenâh-ı himâye-i şahanemde huzûr-ı tâmm mâli koiarak âyin ve usûl-i mezhebiyyelerini ifâ itmelerine müsaade olmuştur. El'ân mezhepleri binalarında ve mahallelerinde temâm-i emniyyet İçinde bululduktan hâlde her kim olursa olsun bir ferdün kendilerini rencide itmesi ve en küçük bir husûsda dü-çflr-ı taadl olmadan kat'lyyen nâ-kaabil-i imkândur. Şöyle bilesiz.

Tahriren fi ev-il-i Muharremn-Haram li-senetün hamsin ve selâsın ve tîs'a mi'e (Eylül ortası 1528), be-makam-ı dârû's-saltanatı'l-Kostan-tınıyye'l-mahmiyyeti'l-mahrûse.» (Aslı hatırlanamadığından Fransızca-sından tercüme olunmuştur.)

(Hayrullah Efendi Târih'İne nazaran, c. 1, s. 22, I. Fransuva, Türkler aleyhinde akdolunan Avrupa ittifakından çekilerek Sultân Süleyman'a bir sefir göndermiş İse de, onun elindeki mektup hududda Almanların eline geçmiştir. Daha sonra Franglpan vâstasiyle ikinci defa bir mektup göndermiştir. Hayrullah Efendi, s. 229 ve 230, I. Fransuva'nın vâlidesiyle kendisi tarafından İki mektup tercümesini derceder' ki şunlardır:

Sultân Süleyman'a Fransa Kralı Birinci Fransuva'nın Validesi tarafından mektup:

İspanya Kralı Şarlken, oğlum Fansuva'yı Pavl (Pavoy?) muharebesinde tutup habs eyledi. Şimdiye kadar oğlumun halâsını Şarl'ın İnsanîyetine bırakmış idim. Hâlbuki me'mûlümüz olan İnsanîyeti icra etmediğinden başka, oğlumun hakkında bir takım hakarete dahî etmektedir. İmdi âlemin musaddakı olan azamet ve sâninüz ile oğlumu düşmanınızın pençe-i kahrından halâs İle İbrâz-ı übbühet buyurmanızı zât-ı şahanenizden bilhassa niyaz ederim.» Sultân Süleyman'a Bininci Fransuva'nın Mektubu «Dünyânın cihât-i ma'mûrestnden birçok ülke -ve bilâdın hâkim ve pâdşâhı ve bî'l-cümte mazlûmların dâd-hfthı olan sultân-ı muazzam ve hâkaan-ı mufahham hazretlerine arz-ı mâfil-bâl budur M Macaristan Kralı Birinci Ferdinando'nun üzerine hücum ettiğinizde biz dahi himmet ve inayetiniz İle habdsden halâs olup İspanya Kralı Şarlken'İn üzerine hücum edüp öcimizi alınız. Siz ki şehen-şâh-ı celflü's-şânsımsız onun hakkından gelinmeğe inayet buyurulduğu hâlde böyle bende-İ ni'met-slnâsımsız olduğuma iştibâh buyurulmaya.»

Hayrullah Efendi Târlhi'ne göre bu mektup 1525 Kftnun-ı evvelinin 6'sında takdim olunmuştur; Pâdişâh elçiyi

düşmanlarının aleyhinde karadan ve denizden koruyacağını Şarlken'in rakibine vaad eylemiş olduğunu ilâve etti (25 Şubat 1526 - Re-bî'ü's-sânî 932)³⁹³ Macaristan hakkında her iki taraf, kararlarında ısrar ettiğinde, Lamberg ve Turişç veda mülakatı istediler; altı gün sonra huzûr-ı şahaneye kabul edilerek Pâdişâh'm elini öpmek müsâadesine nail oldular ve Ferdinand'a yazılan nâme-i hümayûnu aldılar.³⁹⁴

Lamberg ve Yurişç, İstanbul'da sulh müzâkeresi yapmakta iken, Ferdinand'ın generali Giliyom Dö Rogandorf Budin'i muhasara etmekte ve İbrâhîm Paşa'nın Hobordanski'nin mağrûrâne taleplerinden şikâyet ettiği gün, Hobordanski bir yürüyüşten dönen Zapolya'nın askerine karışarak - kendi hayâtı tehlikede kalacak olsa da Pâdişâhın sığıntısının hayâtına son vermek azmiyle- kaleye girmektedir. Hobardanski tanınıp tutuldu; üzerinde çıkan hançer, tasavvur ettiği fiile kâfi bir delil oldu. Bir torbaya konularak Tuna'ya atıldı.³⁹⁵ Yayçe'nin kahraman müdâfiimn, Osmanlı Devleti nezdinde ilk Avusturya sefirinin sefilâne sonu, bundan ibaret oldu.

Macaristan payitahtı -Macar milletine mensûb şahıslardan başka- Kaasım Paşa, Mü'min Ağa, Süleyman'ın me'mûru Alvazio Gritti ile 3.000 Türk tarafından müdâfaa olunuyordu³⁹⁶ ogandorf muhasarayı altı hafta şiddetle devam ettirdi; lâkin bu müddet sona erdiğinde çekilmeğe mecbur oldu: Evvelâ Mehmed Beğ'in taze asker, harb mühimmatı ve erzak ile dolu înce Donanması tarafından tehdîd olunduğu gibi, bundan mâada Mehmed Beğ'in arkasından gelmekte olan 2.000 süvarinin vusulünden endişe ediyordu. Budin'in Rogandorf tarafından muhasarasından altı hafta önce,

ziyâde iltifat göstermiştir. Mütercim.)

³⁹³ Osmanlı müverrihlerinin verdikleri malûmata ek olarak Avusturya ve Venedik arşivlerinde bulunan evrak, Fransız müverrihlerinin ve hattâ Flassen'in I. Fransuva'mn Osmanlı Devle-ti'ne müracaatı hakkındaki sükûtlarının yerini doldurmaktadır: «Nemblich (İbrahim diyor) als der Könnig von Frank-reich in des Kaisers Majestaet Fanknus gewest, hat er seinen Keiser (Süleyman) und ime (İbrahim) aus der Fanknus send-lich eschrieben, welchen Brief ein pot durch E. M. Lend in schuhen zwischen den sollen pracht habe, in welchem Brief der Khunig von Frankreich dem Kaiser demuettig klagt seine unfel und Beschwerung darin er gewest und in als seinen. Herrn und Brueder gebeten, das er ime in seinen Naeten also das einem rechten Kayser gegen jeden Khunig der in so gors-sen neten ist woll gezimbt nit verlassen; es habe auch des Khunigs von Frankreich Mutter dem Kayser sein halber send-lich und demütlich geschrieben und gebeten ime zu hçlfen, darauf sey sein Keyser bewogen worden in nit zu verjassen und hat also mit im und den. Venedigern einverstand und puntniss gemacht also dass sy eine trefliche Armada auf dem mer aufgericht damit sy gegen Yspania árbeiten haben wellen, und der Keiser seli mit einem treflichen Her durch E. M. Lande in Fryaul und fort auf E. M. land ziehen seyn, deshal-ben sein Keyser sein her nun versambltet und pey einander gehabt.»

³⁹⁴ Sefirlerin merâil-namelerinde veda mülakatında ikinci avluda iki filin' arasında bir zürâfa görmüş oldukları dercedilmiştir.

³⁹⁵ cRogendorfl ad. comit. Nîtr. ap. Pray, Epistolae procerum» Utter'in eseri, c. 1, s. 163.

³⁹⁶ Istoañfi Kaasim'ı «Cassonus» ve Mü'min'i «Numilla» yapmıştır. PeçevT'nin Macar müverrihlerinden naklen ve tstoanfi'nin Szermegi (Çermegî)'nin ifadesine muvafık olaraik, Budln muhasarası hakkındaki ifâdeleri olmamış olsa, bu son İsmi bilmek müskü olacaktı. Macarlar'da Gritti'ın vaftiz ismi Lu'dir, lakin asıl adı AJvazto (Aloyse?)'dur.

Semendire ve Hersek sancak-beğleri Mehmed ve Murad Beğler, Ferdinand'ın arazîsinde akınlar yapmak bahanesiyle Macaristan'ın yarısını harâb etmişlerdi. Mehmed, Vag ve Nutra arasındaki (?) mıntıkaya demir ve ateş salarak, dağ köylerine dehşet vermişti. Murad, ahâlîsinin bırakıp kaçtığı Baynoç mevkiini yaktı. Onbeş günden az bir zaman içinde, yalnız Ferdinand'a değil, Zapolya'ya âit olan birçok köyler talan edilmiş, 10.000 Macar esîr götürülmüştü. Istoanfi (Itsvanfi)'ye inanmak lâzım gelirse, Zapolya bu bedbaht esirlerin Budin'den geçtiğini görerek, hiçbir faydası olmayan-gözyaşları dökmüştür.³⁹⁷

Akıncılar, yine o sırada Karniyöl üzerine de düşmüşlerdi; Noel Yortusu'ndan Paskalya'ya kadar, akınlarını dört defa tekrarlayıp 3.000'den ziyâde esîr götürdüler.³⁹⁸

Sultân Süleyman av ile eğlenmek için gitmiş olduğu Bursa'dan dönüşünde, Budin'in kurtuluşu haberini aldı.³⁹⁹ Kış, dahilî idare işlerine hasır olundu; haklarında şikâyet vâki olan⁴⁰⁰ birkaç vâlî azledildi, diğer bâzılarının da me'mûriyetleri değiştirildi. Rumeli beğlerbeği Behrâm Paşa, köleleri tarafından öldürüldüğünden kaatiller kısasla cezalandırıldılar ve onun makamı tekrar vezîr-i azama tevcih edildi.⁴⁰¹

İbrâhîm Paşa, bu kış zarfında bâb-ı devlete gelen elçilerle, pâdişâh-dan ziyâde meşgul oldu. Pâdişâh'a kıymetli hediyeler takdîmiyle Sigis-mund'un samîmi dostluk te'mînâtını tazelemeğe gelmiş olan Lehistan Kra-h'nın elçisine, metbûu nezdine o yolda bir me'mûriyetle ruhsat verildi.⁴⁰²

Macar Krallığı'nın iki müddeîsi olan Zapolya ve Pereney İbrahim'in teveccühünü kendilerine hasretmek için rekabet ederek, ikisi de gayet kıymetli birer altın kadeh takdim ettiler.⁴⁰³

Vasili'nin Nisan 1531 tarihli bir mektubunu hâmil olan Rusya elçisi, daha önce Belgrad'a gönderilmiş olan iki maslahatgüzarın ne olduklarını suâl ederek, Osmanlı Devleti'ni ateş ve demir ile tehdîd ederek, bunların

³⁹⁷ Istoanfi, 30, Agrippa, s. 170.

³⁹⁸ Valvasur, 4, s. 413.

³⁹⁹ Ferdî, varak: 174.

⁴⁰⁰ Tarabulus-ı Şam valisi Süleyman Paşa, Dülkadir eyâleti valiliğine tâyin odundu. Şam valisi İsa Paşa, kervanlarının yağma olduğuna dair tüccar tarafından vâki olan şikâyetler üzerine azledildi ve Şâra, sabık Rumeli beğlerbegi Mustafa Pasa'ya tevfiç olundu. Ferdî, varak: 176.

⁴⁰¹ Ferdî, varak: 172.

⁴⁰² Hfetoria di gu&zzo, Venedik, 1569, s. 123: «in qnei medesimi giorni Gal-zaa (?) huomo appresso del gran Turco di gran rispetto per andare al Re di Polonla per commissione del sio Sgnore aviosse e per nuova ami-cltla contrattare.»

⁴⁰³ Maiünl Sanoto, c. 54: «Si trova qul un messo di Pterro Pereny venuto per nome di tutti d Boroni come si dlce, per presentar al Ibralm una copa ocata contiene 6 auarte, costa assl danary.» Tanoş'un mektubu suretine de müracaat.

hürriyetlerinin iadesini talebe me'mûr idi.⁴⁰⁴ Süleyman ile Vasi-li'nin münâsebetleri burada kaldı. Lâkin yedi sene sonra Vasili öldü. Onun halefi IV. Jan saray zabitlerinden Adaşef i Pâdişâh'a yazdığı dostâne mektuplarla Moskova'dan İstanbul'a göndermiştir.⁴⁰⁵

Kanunînin Beşinci Seferi (Alman Seferi)

Sultân Süleyman, beşinci seferini, söylediğimiz veçhile, Bohemya ve Macaristan Kralı unvanını verdiği ve İspanya Kralı'nın bir adamı addederek, mektuplarında her zaman «Viyana Vâlîsi» diye yâd ettiği Ferdi-nand aleyhine değil, Almanya ve Şarlken aleyhine olmak üzere açtı. İbrahim'in ve efendisinin ifrat derecedeki gururu, Ferdinand'da kendilerinin azamet ve kudretlerine lâıyk bir hasım görmiyerek, Macaristan tacı için başlanan münazaada Şarlken'den başkasını rakîb olarak telâkki etmeğe tenezzül etmiyorlardı. Süleyman, daha sonra Osmanlı Devleti'nin itaati altında olmak üzere Zapolya için te'sîs olunan Macaristan Kralı'yla boy ölçüşmek şerefini arzu ediyordu; lâkin Şarlken'i kendisiyle muhâre-bet etmek şerefine

⁴⁰⁴ Karamsin'in târihi Rusya hükümdarı Vasili tarafından gönderilen sefir hakkında hiçbir şey söylemiyor; lâkin Vasili'nin Padişaha' yazdığı mektubun tercümesi Marini Sanuto'nun mecmuasında vardır: «Copia di una lettera mandata dal Serenis-simo Re de Rosia al Potentissimo Signor Turcho. in Principio Dio Nostro Trinita il quale avanti il seculo e prepotente e da poi il seculo non mancherà mai vi il patre e fiolo il spirito santo. H Granrissimo Sgr. Vasilao per Dio gratia Vero Signor di tutta la Rosia e di altri molti paesi Oriental e di Tra-montana Sgr. el Grandissimo Chnes hodie morsi (sic) siommo Graschi, Tieschi, Torzelli, Ungreschi, Premischi, Mulatti, Volgarschi montagne Sasoxove et altri habitatori presi la mia Imperial Corona mando questo tempo a Belgrado dui grandi homini del mio paese, a veder la faccia di tua grande Signoria con presenti per la Tuna Grandezza, quel con verita ho inteso quelli alli piedi di l'ombra Tua essere inclinati, quel hanno at resentato el segno del bono amor con exponerli quanto la mia Signoria U haveva ordinado con rdine che in tre lune fussino tornati a lo Imperio mio, non havendo altro impedi-mento demandato de tua Imperial Corona par siano pasato el tempo in el paixe di tua grande Signoria siano sinariti per il che la mia lucidissima Corona e fata nobolosa et faccia nigra con li grandi homini del mio paese. Mandamo al presente co-luna alla tua forte Grandezza che tu vögli trovar li miti no-mini e far grande provesion o çori ferro o con foco nel paese che sono smariti e dove altramente asumisino la faza nostra in vero si chiamarano a tutti li potenti, che stanno e vivono sotto la fede del împero mio con li vicini potenti nostri amici e Confederati quel tutti mandaremo a far vendetta per ritor-nar la faza mia bianca et la corpna lucida. Bene noto alla. Tua excelsa Signoria l'ordine quanto del grande tuo Propheta che dire el Signor; checonque fara morir el Justo, non pasera al jârdin de piaceri, per andar ad habitar il cielo si non fara penitentia con el danno li contra İtti sia licito ogni offesa. Per ho pregiame l'Altezza del poter tuo, che ha inviato pazi e Ca-pitoli fra noi vogli trovar facendo quanto e ditto di sopra altramente exeguiremo la lege del Propheta non perche sarfe la mia grande Signoria quella che rompa la bona paxe, ma el peccato sia sopra Tanıma di cui sara causa ne piu altro 11 anni de la grande Signoria. Tua siano longi e felici mentre durerà la paxe fra noi. Data nelli giardini Scodui Tanno 1531 del meşe di Aprile.

Pâdişâh'ın Unvanları

A Suliman Soltan Signor di Costantinopoli dello mar bian-co e del negro e della Natolia e della Romania e de la Cara-mania e di quella grande Signoria de Cayro ve Sorya e di aître molte terre e paesi Signor fradello e bono amico.

⁴⁰⁵ Karan^In, Bu^ya Târihi, 8, s. 229.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/85-92.

kavuşturmak arzusunda bulunmakla beraber, bunun için «imparator» olarak tanıımıyordu. Bu unvanı kimse ile paylaşmak istemiyordu; çünkü İbrahim'in ekseriya söylediği gibi, Gökte (Âlemde) yalnız bir Allah olduğu gibi, Dünyâ'da dahî tek bir imparator (şehenşâh: krallar kralı, şahlar şâhı'ndan ziyâde bulunmaması lâzım geleceği fikrinde idi. Kendisini «şâh-ı şâhân, pâdşâh-ı â'zam, hâkim-i âlem» unvânlarıyla yâd eden Sultân Süleyman'ın darbeleri altında ezilmeğe lâyık yegâne bir düşman varsa, bütün Almanya'yı Türkler aleyhine harekete geçirmeğe çalışan, kudret ve geniş tasavvurları I. Fransuva'nın rekabetine yol açan Şarlken idi.⁴⁰⁶

Süleyman, 25 Nisan 1532 (19 Ramazan 938'de İstanbul'dan hareket etti. 300 toptan mürekkep topçu takımını ihtiva eden⁴⁰⁷ ordusunda 200.000 kişi bulunuyordu ki, bunların 16.000'i Rumeli, 30.000'i Anadolu askeri, 12.000 yeniçeri, 20.000'i muntazam süvârî, 60.000'i akıncı idi.⁴⁰⁸ Süleyman mücâzât ve mükâfatı münâsib zamanda kullanmak suretiyle askerini oldukça şiddetli bir intizama riâyet ettirmeğe muvaffak oldu.⁴⁰⁹ Niş'ten geçerken, Visgrad'da Zapolya ile akdolunan mütârekenin temdidini tâleb etmek üzere Kont Dö Lamberg ile Kont Dö Nogarola'dan mürek-keb olup Ferdinand tarafından gönderilen sefaret hey'etini huzuruna kabul etti⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Şarlken kendisinin Türkler aleyhine muharebeye tahrikinden hazzediyordu. Bu hususta delil almak üzere, yalnız şu risaleyi beyşş ile iktifa ederiz: «Ad Caroli mV, Imperatorem invictisslmum, ut facta cum. omnibus Ohristlnianls pace bellum suscipiat in Turcas, Io Ctenesli Sepululedo Cordubensis Cohortatip.»

⁴⁰⁷ Guvazo'nun târihine göre, s. 123, yalnız 120 top: «Furono pezzi 120 in tutto, cioe sel toppl et cononi 46, e eolobrtne 44, cû resto sagri e simili pezzi.»

⁴⁰⁸ Ferdnand'in bu hesabı, varak: 84, Süleyman'ın kuvvetini üçyüzbine çıkaran îstoanfi ve Olah'nlın hesabına oldukça mutabakat eder. Bahsi geçen 120.000 (128.000) kişiye Belgrad'da 15.000 Tatar ve Oeek'te Husrev Beg kumandasında 100.000 muharlb ilthak ettiğinden, ordunun yekûnu 250.000'e varıyordu, demektir.

⁴⁰⁹ Rfck&Aue-! Süleyman'ın, 14 w 22 Mayıs.

⁴¹⁰ Rûz-nâme-i Süleymânî'nin 13 Haziran târihine ve Avusturya tnp. arşivindeki şu esere müracaat: Instruction auf den Edlen und uns lieben getreuen Lienhart Grauen zu Nugarol, unseren Caemmerer Josephen von Lamberg, unseren Hofmarschalkli, Unsere Raete und Gesante was sie von unserm Wegen bey dem Türkischen Kaiser, handeln sollen. (Innsbrugg, 3 nov. 1731.) Bu eserin şu fıkrası dikkate şayandın «So aber der Torkh also frei und on einig Mitti öder Geding sich nit einlas-sen, sondern das Kunigreich Hungarn wie vor ganz und gar haben wollt, sollen im unsere Rete und Qratores auf solches keine Antwort geben, sondern das Altes mik Stillschweigen beantworten.» Sefirler, mütâreke müddetini uzun tâyin etmeğe ve hattâ daimî sulh akdine kadar bir senelik bir mütâreke akdine me'zûn idiler. Macaristan'ın Ferdinand'a terkinden dolayı ödenecek akçeye gelince: Senelik hediye nâmıyle 25.000 dukadan 100.000 dukaya kadar teflik edebileceklerdi: «Und mit dieseni Vorbe halt also, das uns Hungarn bleib, moegen unsere vorbenanntde Rete solche Pension auf ein jerliche Zalung bewilligen und also dass sie von 25 M. Dukaten, gehen auf 30 M. und so solche nit genueg sein wirdet, auf 40 M. und so er dies auch uit zufrieden sein wirdet zulezt auf 50 M. doch wohl bedechtglich und mit einem Verhaiss darnoch so es mit dem nit genug sein w*rdet, auf 60, 70, 80, 90 und zulezt auf 100 M. und nit weiter.» Viyana Kütüphanesinde dört yaprakdan ibaret ve ziyadesiyle dikkate değer matbu bir evrak vardır ki, tarihsiz olup şu ismi taşır: Von Zw«ien Torken new-lich w as sie gefragt worden und geantwortet habes» İki Türk'ün Sultân Süleyman'ın Günş'e gönderdiği asker hakkında sorulan otuzbeş suâlê verdikleri cevapları bildirir. Onbeşinci suâl Nogorola'nı nme'muriyetine dâirdi: «Wo die postschafft sei?»; birincinin cevâbı: «Sie sei beim Turken und ziehe mit im, wohin er ziehe.» İkincisinin cevâbı: «Sie laben noch und sein stets bei dem Ymbri Wascha, sie haben nicht woellen abziehen, haben geforcht geferligkeit und ermordung vor des türkischen Vortrab, haben drumb den Kayser gepeten das er sie bei im behilt.» Yine bu eserde şu malûmat görölür: «Sultân Süleyman dört yüz parça top

Pâdişâh'ı Belgrad'da bulmak üzere gelmiş olan Fransız elçisi Rinson (5 Temmuz 1532 - 1 Zilhicce 938) bir mülakata nail oldu ki, bunda son sefer esnasında Zapolya için icra olunan merasime riâyet olunmuştur.⁴¹¹ Şu kadar ki, Ferdinand'm elçileri I. Fransuva'nın -efendisine Pâdişâh'ın dostluğunun yeniden sağlanmasıyla avdet eden- elçisi gibi hüsn-i muamele görmekten uzak kaldılar.⁴¹²

Ösek'te Piyer Pereney ile oğlu el öpme merasimine kabul olundular; fakat Pâdişâh'ın değil, vezîr-i âzamin elini öpebildiler. Gritti bir müddet sonra bunların tevkifini ihtar ettiğinden, Pereney'in kendilerini müdâfaa etmek isteyen iki arkadaşı îdâm edilerek, diğer ikisi hayâtlarını satın almağa mecbur oldular. Pereney ise, hürriyetini geri almak için 7 yaşındaki oğlunu rehin bırakmağa mecbur oldu. Zapolya'ya emânet edilen bu çocuk, daha sonra sünnet ettirilerek İstanbul'a gönderildiği cihetle, babasını bir daha görmedi.

Osmanlı ordusu Belgrad'dan hareketinden sonra, Kırım Hânının kardeşi Sâhib Giray'ın getirdiği 15.000 Tatar'ın ilhakiyle kuvvetini artırmıştı. Ösek'de Bosna Vâlisi Husrev Beğ, 100.000 kişi ile ordugâha iltihak etti.⁴¹³ Süleyman, yolunun üzerinde Şikloş, Agersek, Babuç, Belovar, Berzense, Kapolna, Çiçu (Çiçev), Şafade, Kapornak, Votuş, Poloşke, Rom, Hidvek, Gurmendvar, Ikervar, Meşteri, Sumbathey kalelerini aldı (M.î. 2).⁴¹⁴ Lâkin küçük bir mevkî olan Günş'ü o kadar kolay ele geçiremedi; bunun kumandanı Nikola Yuriviç parlak müdâfaasıyla nâminı ebedî-leştirdi.⁴¹⁵

götürüyordu; Pâdişâh ile İbrahim Paşa'nın maiyyetinde onbih yeniçeri bulunarak, bunların dokuz bininde tüfek ve bininde harbe vardı; el kadar ekmek on akçeye kadar satılmakta olup 1 akçe 5 dinarlık gerçek kıymeti hâizdi. Pâdişâh'ın sancağı altında sekizbin Tatar ve otuzbin Anadolu askeri bulunuyordu. Askerin toplamı ikiyüzbin kişiyi buluyor ve bunlardan yalnız yansı silâh kullanmağa kaa-dir bulunuyordu. Yirmisekizinci, yâni «Ob er die Ungarn was nieder lass hacken?» suâline birinci şu cevâbı verir: «Mann fahe der Ungarn kein;» ikinci: «Er lass die Ungarn nicht tod-ten noch fangen» diye cevap verir. Otuzuncu, yâni: «Ob sie sich zu Güns wast wehren?» suâline birinci: «Er acht, es seien mehr dann tausent Turcken davor ersehossen worden.» diye cevap verir. Otuzdördüncü, yâni «Obs Volck zuRoss harnisch für» suâline birinci: «Nein, Aber lang plechandschusch fürn sie, und über vierhundert Catnehlthier fûrn pantzer hernach» ve ikinci: «Biw In achtzehn glid.» cevâbını verir.

Peçevî'de (c. 1, b, 160= ordunun Belgrad'a inişinde Fransa elçisi de geldiğinden muazzam alaylar tertib edildiği ve otağlar ve seraperdeler konularak şimdiye kadar grölmemiş bir debdebe ile kabul olunduğu ve daha sonra Şarlken ile fransa elçileri tekrar huzura çıkarılarak debdebe ve darat gösterildiği yazılıdır.

⁴¹¹ Rûz-nâtn-e-i Stiteymânî; Ferdî, varak: 186; Celâl-zâde, va: 148.

⁴¹² İstoanfi, 6. Celâl-zâde. Ferdî, varak: 188. Abdülaziz, varak: 88. Macar müverrihleri bu sefaret hakkında kafi birşey bilmezler, İstoanfi bunun İçin Söyle söyler: «Forunt tamen Franciscum regem non hoc tantum tempore auctorem fulsse.» Lâkin Osmanlı müverrihleri Fransız sefirinin kabulünü tafsilânen yazırlar.

⁴¹³ Peçevî, varak: 54.

⁴¹⁴ Rûz-nam-ı-i Süleymanî; Peçevî, varak: 54, Büyük Nişancı.

⁴¹⁵ Bu Macarca isimlerin yazılışı şöyledir: Siklos, Bgerszeg, Babocsa, Belovar, Berzencze, Kapolna, Csicsio, Safade, Kapornak, Wuütsch, Poeloeske, Rum, Hidiweg, Koermendvar, Ykevar, Mesterl, Sombathely, Güns. Tercümede Ma-carca'daki telâffuzları yazılmıştır. (Refik Atâ)

8 Ağustos'ta⁴¹⁶ vezîr-i âzam Günş önüne gelip ordu kurdu; üç gün sonra yağmurlu bir hava ile Pâdişâh vâsıl oldu. Her taraftan küçük toplar, çakaloslar yöneltildi ki, bunların en büyüğü kaz yumurtası büyüklüğünde dâneler atardı. Bununla beraber üç günün sonunda, istihkâmın burçları kaybolmuştu.⁴¹⁷ O müddet içinde lâğımlar da kazılmış olduğundan, bütün hat üzerinde hücum emri verildi.⁴¹⁸ Yurişiç, Kral'a raporunda on-iki hücum sayar; Rûz-nâme-i Süleymânî'de ve Türk müverrihlerinde bunların dördü zikrolunmuştur.⁴¹⁹ Duvarlar onuç yerden lâğımla atılarak sekiz zira' genişliğinde bir gedik açıldı. Sultân Süleyman hendekler için çalı kestirerek, bunlardan iki tepelik yaptırdı ki, iyi silâhlara mâlik olan muhâsırlar, bu tepelerin istihkâmlara hâkim olan zirvelerinden fazlasıyla endişelendiriyorlardı. Yurişiç çalı yığınlarına ateş verebildiyse de, derhâl söndürüldü. Pâdişâh'ın Günş önüne gelişinin ondokuzuncu günü (28 Ağustos) Yurişiç Kral'a raporunu⁴²⁰ yazmış olduğu sırada, îbrâhim Paşa tarafından da şehrin teslîmiyle beraber, vergi vermek veyaâhud yeniçeri zabıtlarına 2.000 Macar dukası hediye etmek suretiyle kendilerini satın almak için, ihtar vâki oldu. Yurişiç, Günş'ün kendisinin olmadığını, bundan dolayı üzerinde hiçbir şahsî hakkı bulunmayan bir şehri vergiye bağlayamayacağını, bununla beraber ahâlîde istenilen 2.000 duka bulunmadığını, cevaben ileri sürdü. İbrahim'in diğer üç ihtarına da başka cevap verilmediğinden, derhârhücûm kararlaştırıldı.⁴²¹ Vezîr-i âzam askerin şecaatini tahrîk için terakki ve tımarlar verileceğim îlân ettirdi. Peçevî'nin tâbirince «Herkes cânım ağzına alup yâ baş alıram, yâ baş virirem diyü» çalışıyordu.⁴²² Yeniçeri ve azablar tarafından duvarların üzerine sekiz bayrak

⁴¹⁶ «Dürküshe Belegerung vor Günss Im Monath Augusti des 1532 Jars» unvanlı, Rusnâk'da dere edilmiş bir e yazısında «Belagerung der Könlg Mchen Freystadt Güns», s. 26, itk Türk alaylarının gelişi 5 Ağustos'ta ve ordunun gelişi 10 Ağustos'ta gösterilmiştir.

⁴¹⁷ Katona, 20, s. 817 ve 829.

⁴¹⁸ 10, 20, 23, 28 Ağustos, Rûz-nâme-İ Süteymânî.

⁴¹⁹ Yurişiç'in raporu. Peçevi. Rusnâk'deki nüsha bu hücumları 13. 27, 2«*de gösterir; hepsini ondokuz sayar: Bununla beraber sunu da ilâve eder: «Doch darunter nur 18 gewolug Sturm gethan, aber im (dohab Lob) ey khalner geratten.»

⁴²⁰ Yurişiç'in Ferdinand'a «Des Türken erschreckliche Belage-rung der Stadt und Schlos Günns und derselben nach zwölf verlorren Stürmen abzug durch den tewren Ritter Nikolaus Jurischitz Hauptmann. Das selbe Röm. Knug. Majestat aus Günss wahrhaftiglich zu geschriebe 1532» unvanlı raporu. (Gebel'in «Târihe Mûteallik Evrakında, s. 305-308). Rûz-nâ-me-i Süleymânî ile tamamen uyusmaktadır. 2& Ağustos tarihli olan bu raporda «İbrahim Paşa'nın Günş Önüne gelişinin 22'-inci günü» denilmiştir; şu halde vezîr-i âzam 7 ve Pâdişâh 10 Ağustos târihinde gelmişlerdir. Bu kadar vazih ma'lûmâtın sonra Macaristan müverrihlerinin doğru olmayan târihler göstermiş olmaları, meselâ Fessler'ın (c. 7) İbrahim'in gelişini 31 Temmuz'da ve Süleymân'ınkini 1 Ağustos'ta demesinin sebebi anlaşılamaz.

⁴²¹ Yurişiç'in 30 Ağustos tarihi* raporu ki, Goebel'de, s. 309, dereedi!mistir: «BeHrage zur Geschlchte Kalser Karls» T.

⁴²² Peçevi (İstanbul basımı, c. s. 160)

dikilmişken, siper ittihaz ettikleri ağaçlar arkasında son dakikalarını beklemekte olan ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar, o kadar acı ve o kadar müessir surette bağıştılar ki, hücum edenler dehşete düşüp, iki bayrağı düşmana bırakarak kaçtılar.⁴²³ Bu netice, gerek muhâsırlara, gerek mahsurlara o kadar garîb göründü ki, bir mucize ile tefsire lüzum hissettiler. Hücum edenler gökte, parıl parıl parlar kılıcıyla, kendilerini tehdîd eden bir süvârî görmüş olduklarını iddia ettikleri gibi, müdâfîler de Sumbatı (Ange nehri üzerinde Stein) beldesinin büyük hâmisî Azîz Marten tarafından yardım edildiğine kendilerini inandırdılar. Osmanlılar*ın çekilmesinden üç saat geçmiş idi ki, görüşmek üzere dört memur gedik üzerinde görünerek Yurişiç'in gösterdiği şecaatin, Pâdişâh'ın takdirlerini çekmiş olduğunu, bunun için kendisini görmekten ve meziyye-tini takdîr eder bir tavır göstermekten haz duyacağım beyân ederek, vezîr-i âzamin verdiği sözün muhafazası altında olmak üzere, onun Türk ordugâhına gelmesini söylediler. Yurişiç, son hücumda yara almış olduğundan, eğer tekrar hücumla başlansaydı bir saat daha dayanamıyacaktı. Mevkiin muhasarasına başlandığı zaman 700 kahramandan ibaret olan maiyyetinden şimdi ancak yarısı kalmıştı. Topçuların barutu yoktu; asker cesaretini kaybetmeğe başlamıştı. Bundan dolayı Yurişiç, teklifi kabul edip, fakat bir geçiş tezkeresi verilmesini ve iki rehinin kendisine teslim olunmasını şart olarak ileri sürdü. Dört görüşmeciden biri göğsünden bir mümrûriyye (geçiş tezkeresi) çıkarıp verdi; ikisi de rehin olarak kaldı.

Yurişiç, yeniçeri ağası vâsıtasıyla vezîr-i azama götürüldü. İbrâhîm Paşa ayağa kalkıp elini uzattı; oturmasını teklif etti. Vezîr-i âzam, İstanbul'da dūçâr olduğu hastalıktan tamâmiyle kurtulup kurtulmamış olduğunu ve yarasının ağır olup olmadığını sorduktan sonra «Batyani ve Pi-yer Deberaus gibi niçin teslim olmadığını ve hâlâ efendisinden imdâd mı beklediğini» sordu. Yurişiç, son suâlî geçiştirerek, artık eski hastalığından muztarip olmadığını, biri ateşli bir silâhtan, diğeri bir taş darbesinden almış olduğu iki yaranın tehlikeli şeyler olmadığını söyledi ve nihayet, düşmanın efendisine -mecburiyet görmedikçe- itaat arz etmeğe şerefının mâni olduğunu ifâde etti. İbrâhîm Paşa, Pâdişâh'ın şehir ve kaleyi kendisine ihsan edeceği cihetle, huzûr-i şahanede diz çökmesi lâzım geleceğini beyân etti. Ancak Yurişiç, İstanbul'da sefareti esnasında İbrâhîm Paşa*dan bir şeye nail olmanın en güzel çâresinin, harîsâne duygularını okşamak olduğunu

⁴²³ Bizzat Yurişiç'in ifâdesinden naklen Jovlus, 30, Katona, 22. s. 822.

bildiğinden, kendisi huzûr-ı şahaneye çıkamı-yacak kadar kuvvetsiz olmakla beraber, vezîr-i âzami tarafından verilen kararları zât-ı şahanenin dâima tasdik etmekte olduğunu beyân- etti. Bu cevap, îbrâhîm Paşa'nın hoşuna gittiğinden, Yurişiç'in çekimsizliğini memnuniyetle kabul ettiği gibi, bakıyye-i askerin girişine önlemek için gediklerin girişine oniki nefer konulması hakkındaki talebini de yerine getirdi.⁴²⁴ Yeniçeri ağası kaleyi görmek istedi, lâkin Yurişiç, şecaati derecesinde ihtiyat sahibi olduğundan, ağayı içeri almamak için, muhafız kuvvetlerinin intizamsız İspanyol ve Almahlar'dan mürekkebe olduğunu ve kendisi zâten kale için değil, yalnız şehir için söz vermiş bulunduğunu söyledi. Bu cevap da îbrâhîm tarafından kabul olundu.

Yurişiç, vezîr-i azama ve ordunun büyüklerine kıymetli gümüş vazolar vererek, kendisi de bir hü'at aldı. Bir Türk müfrezesi, muzıkaşmı çaldığı ve sancağını açmış bulunduğu halde, gediğin üzerine gelip işgal etti. Kırmızı renkte olan bu sancağın üzerinde beyaz harflerle «Lâ ilahe illallah, Muhammeden resûlullah» yazılmıştı.⁴²⁵ Türkler de bunu yüksek sesle tekrar ederek⁴²⁶ Hristiyanlar'ın karşısında, dinlerinin o suretle yüceltilmesi - Günş'in yağma edilmemesine mukabil- kendilerince pâdişâhın şerefine muvafık bir muvaffakiyet eseri sayıldı.

İbrâhîm Paşa'nın ertesi gün (29 Ağustos - 26 Muharrem) Günş'ten teslimini tebliğ için Sultân Süleyman'a gönderdiği müteferrika bir kaftan aldı, tahsîsâtı da «arpalık» nâmıyla senelik 10.000 akçe artırıldı.⁴²⁷ Pâdişâh, vezîr-i azama mükellef elbise ve sorguçlarla müzeyyen bir serpuş îtâsiyle memnuniyetini gösterdi.⁴²⁸

Ertesi gün toplanan dîvanda, devletin vezirleri, beğlerbeğileri, beğle-ri Pâdişâh'a tebriklerini arz ettiler.⁴²⁹ Daha ertesi gün, Altenburgun teslimi haberi geldi ve Ferdinand'ın elçileri Lamberg ve Nogarola'ya ruhsat verildi. Bunlar Belgrad'dan avdetlerinde Mohaç'ta Pâdişâh'a mülâki olmak üzere tekrar gönderildikleri halde, evvelki gibi bir şeye muvaffak olamadılar.⁴³⁰

⁴²⁴ Ich habe an im semerlet dass er hoch für gut gehalten hat dass ich mlch zu dem Kaiser hab gewidert zu gehen, und dass ich so. viel von ihm in selnem Sinn halt.» Yurişiç'in raporu.

⁴²⁵ Istoanıl, 1, 11.

⁴²⁶ Katona'da Zermegi, 20, s. 826.

⁴²⁷ Rûz-nâme-i Süleymân, 29 Ağustos.

⁴²⁸ Peçevî, varak: 56. Yurişiç'e bırakılan sancağın hediye değil, sancak-beg-lîğine tâyinine alamet olduğunu beyân eder. («Kal'a-i mezbûre (Peçevî'nin tösek> dediği Eşek kal'ası) Budin kralına itaat şartıyla eski begine virilüp bir sancak-i hümayûn dahi üsân olındı ki, el'ftn (Peçevî'nin za-mânında) kal'ada mahfuzdur. Hattâ ni'metî seferi denilen 1012 seferinde Erdel kralı serhad Osmanlı askerinden bir nukdânyle oraya gittiği zaman sancağın burca dikilerek onunla tefâhur olındığını görmüşdür.> Peçeyi c. 1, s. 165. Mütercim.

⁴²⁹ Jovius, 30, Katona, 20, s. 819, 820.

⁴³⁰ Rûz-nâme-i Süleymânî'nin 31 târihi. Zaman bakımından bize en yakın olan Fessler'e kadar Macar müverrihleri hepsi, elçileri Günş muhasarasından evvel göndermekle aynı hatâyı işlemişlerdir. Fessler'ın (c. 7, s. 476) zannettiği

Sultân Süleyman, en son kendilerini huzuruna kabul ettiği vakit, bâzı hediyelerle beraber bir mektup verdi ki, bunda Ferdinand'ı, memleketlerinin tahribiyle tehdîd ederek bir meydan muharebesinde boy ölçüşmeğe davet ediyordu. Bu mektup altın varak ve mâvî hat ile yazılmış ve al bir keseye konulmuştu.⁴³¹

İşte bu suretle Günş, Yürişç'in kahramanlığı sayesinde Viyana gibi üç hafta, bizzat Pâdişâh'ın kumandası altında bulunan bütün Osmanlı ordusuna karşı durmuştur.⁴³²

Avusturya İçlerine Akınlar

Akıncılar, birinci muhasarada Teis mevkiine kadar ilerlemiş olan Kaasım'ın⁴³³ maiyyetinde oldukları hâlde, Aşağı ve Yukarı Avusturya sancaklarını tahrib etmekte olduklarından Viyana, Sultân Süleyman'ın tekrar gelmesini bekliyordu.⁴³⁴ Bununla beraber çok geçmeden haber alındı ki, Osmanlı ordusu hiç ümîd edilmediği halde, Günş'-ün sol tarafım tutarak Istirya üzerine atılmıştır. Süleyman'ın bu karan İspanya ve İtalya'dan Ferdinand'ın ordusuna yardım kuvvetleri geldiğine dâir alınan haberlerden ziyâde, mevsimin ilerlemesinden, yiyecek bulunmamasından, Özellikle kahramanca müdâfaa edilen zayıf duvarların büyük ordulara karşı gösterebilecekleri mukavemet hakkında Günş önünde hâsıl olan

gibi, Süleyman'ın 28 Ağustos'ta ric'at etmiş olduğu da yanlıştır; çünkü o gün son hücum vuku buldu (Yürişç'in raporuna bkz.) ve ordu ancak 30 târihinde kalktı. Bir de Sultân Süleyman, orduyu Koron muhasarası haberi üzerine kaldırmış değildir; zirâ Dor-ya bu şehrin önüne ancak bir ay sonra, 21 Eylül'de vâsıl oldu. Şu eserlere bakınız: Ant. Doria; Kurzer Inbegriff der merk-würdigen Begebenheiten, welche sich zur Zeit Caris V. in der Welt zugetragen haben; (V. Şarl Zamâmnda Vukua Gelen Ve-kayin Hulâsası) (Gebel'in Târihe Mûteallik Evrak'ında, 31); Robertson, Koron'un Doria tarafından zabtı hakkında hiçbir şey yazmaz.

⁴³¹ Jovius, 30, Katona, 20, s. 819, 820.

⁴³² Yürişç'in Günş önünde kahramanca savunmasından sonra kaç sene yaşadığı bilinmez. Ona, Karniyol umûmî kumandanlığı makamında 1544 senesinde Kont Josef de Lamberg halef olmuştur. Oğlu Adam'ın 1538 tarihli kitabesinden Yürişç'in o târihlerde vefat ettiğine dâir olan istidlal, Marnek Roznak'ın «Serbest Günş Kraliyet Şehri Muhasarası, 1532, (Viyana 1789, s. 1) eserinde -ki hacmi küçük ise de kıymetlidir- kâfi surette reddedilmiştir.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/93-97.

⁴³³ Gebel'in Târihe Mûteallik Evrak'ında aşağıdaki unvanla derce-dilen tafsilâta mrûâcaat: «Wahrhaftige Berschiebung des an-deren Zugs in Oesterreich wider den Türcken gemeiner Chris-tenheit Erbfelnde vergangenen funffzehnhundert zwey und dreyssigsten jahres thetlich beschehen und yetz and allererst in disem 1539 jar in Druck gefertigt mit lustigen Beschreibun-gen des landts Gelegenheit, Schlachtordnungen, überfallung, angriffes und sigs der unseren auch des Turkischen Kriegs-haufens flucht und niderlage, ob künfftig durch die Gnad des Allmaechtigen ein merer ernstlicherer Handlung wider ge-dachten Erbfelnde fürgenommen, daraus Berichts und Erfah-rung zu erlangen.»

⁴³⁴ Bu Kaasım'ı İstoanfi ve Jovius «Casonus» şeklinde yazarlar. Lâkin Valvasur'un (c. 6, s. 429) iddia ettiği Mihâl-oğlu ailesinden olan akıncılar kumandanı değildir; çünkü Viyana muhasarasında Mihâl-oğlu askeriyle St-Weit'de bulunuyordu. Kaa-sım ise Tuna ince donanmasıyla Nussdorf taydı (Levanklo'da, s. 460, Pessel'in Viyana Muhasarasına müracaat).

tecrübeden ileri gelmiştir. Pâdişâh bu sefere hemen hiç top olmaksızın başlamış olduğundan, ilk maksadı Viyana'mn ele geçirilmesi değil, Şarlken ile bir meydan muharebesi yapmaktan ibaret olduğu zanno-lunur. Günş'ten Avusturya elçileri Lamberg ve Nogarola'nın getirmiş oldukları mektuplarda dahî, bunun bir yeni delili vardır. Lâkin Şarlken ve Ferdinand'ın orduları Viyana içinde kaldığı ve Nevşad müstahkem mevkii Osmanlılar'la Viyana arasında bulunduğundan, o kadar büyük bir surette başlamış olan şu sefer, İstirya içinde akınlardan ibaret kalmıştır ki, bu akınlar o eyâletin şimdiye kadar gördüğü akınların en müthişidir.⁴³⁵

Kaasım Beğ ise Avusturya içinden, son seferde geçmiş olduğu yolları tutup onbeş-onaltı bin akıncı Erstofen'de bir fırka, Teis'ten geçerek Klank, Disbah, Sitadlkirşen yoluyla Volfen ve Lozansteinleiten kasabalarına kadar gitti. Bu son kasaba ancak birkaç kişi tarafından ve hattâ rivayete göre bütün pecerelere tüfenkîer yerleştirmiş olan yalnız bir kişi tarafından müdfaa olunarak, ilk darbe Türk kumandanlarından birine. isabet ettiğinden, 500 kişi kadar olan muhâsırlar geldikleri yoldan geri dönmüşlerdir. Steir şehri akıncıların avdetini bin ağır süvarinin gelişinden ziyâde Süleyman'ın ric'atine medyun olmuştur. 12.000 kişiden mürek-keb olan bu akıncı fırkası, Steir'i tehdîd ettikten sonra yolunun üzerinde Veyer kasabasını yaktı, fakat Vaydhofen üzerine taarruzunda başarısızlığa uğradı; ahâlî bir yürüyüş yaparak 300 at aldılar, 400 esir kurtardılar.⁴³⁶

Kaasım Tuna sahillerini tâkib etmeyip, ormanlarla kaplı bir dağ silsilesi olan Vienervald tarikiyle geri döndü ki, oradan Baden civarına çıkarak İstirya'da Süleyman'ın ordusuna iltihak etmek istiyordu. Ancak, bu eyâlete giden boğazlar Eylül'ün 19'unda Kont Palatin Frederik'in emri «Avusturya'da Teis üzerindeki Mills Askerînin altındaki İmparator askeriyle tutulmuştu. Türkler Potanstayn'e vardıkları zaman, Luabersdorf mevkiini imparator mızraklılarından yirmiiki bölük timarlı ile Augsburg yardım kuvvetleri kumandanı Şertlein DÖ Bürten-bah tarafından işgal olunmuş buldular⁴³⁷. Bu kumandan onsekiz bölükle ayrılarak 8.000 kişi ile 500 okçudan mürekkeb olan Osmanlılar'a hücum edip bunları Potanstayn'dan

⁴³⁵ Jovlus, 30, Katona, 20, s. 829.

⁴³⁶ Avusturya'da Teis Üzerindeki Milis Askerinin Muhtasar Tarihi, s. 97. 102 (Almancıdır). Muhtasar Târihi, s. 97. 102 (Almancıdır).

⁴³⁷ Von einem Scharmizel darina eine merkliche Anzal Türken durch Hîlf des Almechtigen erschlagen, aus einem Briefe dr von Augsburg Ha-uptmann geben Im Leger zu Lewersdorf. (Loibersdorf veya Leopoldsdorf)» 18 Eylül 1532, müellifi Gebel, s. 305-318.

çıkardı ve Kont Palatin Frederik'in topu altına sürdü.⁴³⁸ Ondan sonra fırtınalı bir geceydi ki, bundan istifâde ile düşman arasından geçebileceğini ümîd ederek, askerim ikiye ayırdı: Birincisi Frîz (Fîrûz?) kumandasıyla güneyde ormanı tutarak, ağaçlar arasından yol açıp Istirya'ya girmeğe muvaffak oldu; ordunun izince gitti. Bizzat Kaasım Beğ kumandasında olan ikinci kısım, evvelâ Augsburg yardım kuvvetleri kumandanı tarafından taarruza uğrayarak, ondan sonra da Stademberg vadisinden çıkarken Palatin Frederik'in ateşi altına düştü. Kaasım Beğ ilk vurulanlar arasında bulunduğundan, onun yerine Osman geçerek sahrada kahramanca ilerledi; Kont Ludron ile Brandenburg Margravı Yoakim'in askerine tesadüf etti. Bu çarpışma, bir muharebeden ziyâde bir boğazlamadan ibaret oldu: Çünkü atlan bîtâb kalmış ve mızrakları evvelki muharebelerde kırılmış olan Osmanlı süvarileri mukavemet edemiyorlardı; kaçabilen birkaçım köylüler Brikliç boğazında öldürdüler, bir takımını da Sebastien yakınında bir kayanın zirvesinden aşağıya yuvarladılar.⁴³⁹ Bu fırkanın geri kalan kısmı Osman marifetiyle Bad ile Trayzkirhen arasında toplandıkları halde, evvelâ imparator askerine, sonra da bir Macar fırkasına rastladılar. Pol Bakiç, mızrağım dikmiş olduğu halde Osman'ın üzerine yürüyüp atından düşürdü; sonra eyer kaşında- asılı duran hançerini alarak onunla ölümcül bir darbe vurup kıymetli silâhlarını elde etti. Kaasım'ın altın ve mücevher işlemeli ve sorguçla müzeyyen miğferi⁴⁴⁰ «Osmanlı şâhinisinin «Avusturya ka-rakuş»u tarafından mağlûb edilmiş olduğuna telmîhen Kont Palatin Frederik tarafından Şarlken'e tâkdîm olundu.

Bu suretle, Kaasım Beğ'in 16.000 akincısından ancak pek azı Fîrûz kumandasında Istirya'ya girebildi.⁴⁴¹ Osmanlı ordusu, Graç önüne gelip de ordu kurmak için bu mıntikanın Fraydberg, Kirhberg, Hartberg vadilerinden geçmişti. Bu üç vadinin ahâlisi kale hâline koydukları kiliselerine sığınmışlardı; hayâtlarını kurtardılar; lâkin evlerini kurtaramıya-rak onlar ateşe vuruldu. Macaristan ve Istirya hududu üzerindeki Vaysen-burg yakınında Osmanlılar, içlerine bir adam girebilen büyük topraklarını bırakmağa

⁴³⁸ şövalye Sebaatten'in Tercfime-İ Halt, 1, s. 35.

⁴³⁹ Schiger. Ausftug in Horm&yr's hb*. Ta<sch<nlmoh, 9. sene, s. 152.

⁴⁴⁰ Istoanfi, 11; Jovlus, 30.

⁴⁴¹ istoanfi'ye nazaran Kaasun'ın 15.000 akincısından hiçbirisi kurtulmamıştır. Peçevî (varak: 56) ve Solak-zâde (varak: 109) bu hususta Macar târihçisiyle aynı fikirdedirler. Yalnız Solak-zâde, Kaasun'ın -1529'da vuku bulup 12.000 zayıatla ric'ati neticelenen^- bu ikinci akınım birincisiyle karıştırır. Bâzı müverrihlerin, Kaasım'ın askerinden yalnız yarısı olan 8.000 kişinin telef olduğuna dâir rivayetleri daha itimâda lâıyk görünür. Zâten bu rakamı Jovius'dan naklen Valvasur, Megizer, Julius Sezar da almışlardır. Jovius (Katona'da c. 20, s. 832), diğer yarısının Fîrûz Beğ kumandasıyla Istirya'ya geçip kurtulduğunu dahî ilâve eder.

mecbur oldular.⁴⁴² Bu mecburî terk etme hâdisesi gösterir M, yollar, Rûz-nâme-i Siileymânî'nin tâbiri veçhile Sırat köprüsü kadar geçilmesi zor olduğu gibi, ordu da Günş muhasarası esnasında bulunduğu kadar top yoksa da heybetli toplardan büsbütün mahrum değildi. Poltao kalesi muhafızı, Glaysdorf yakınında bir Osmanlı fırkasına baskın vermek isteyip kanlı bir harb vukua geldi (10 Eylül) ki, bunda muhafızın maiyyetindekilerden 400'ü telef olduktan sonra, kendisi de maktul oldu. Bu esnada Kırım Hânı, Mur nehrinin sol sahilini tahrîb ediyordu.

Nihayet ordu, Âlî'nin tâbirine göre «bağ u râğî cennet-i firdevsden nişan, hâlâ ki mesâkin ve büyüti karargâh-ı ehl-i mîzân» olan Graç önüne vâsıl oldu.⁴⁴³ İhtimâldir ki, Süleyman Graç'ı ele geçirme denemesinde bulunmuştur. Osmanlıların şehrin iki kapısı yakınında kalenin eteğine kadar gelmiş olduklarına dâir eski rivayete ve orada hakikat, yâhud efsâne olan bu vak'ayı isbât için bir Türk çehresi gösterilmekte olmasına nazaran, hiç olmazsa böyle bir tasavvur bulunduğu zannolunabilir. Bu zannı te'yîd edecek bir şey de, bütün Osmanlı müverrihlerinin ifâdeleridir ki, -Günş hakkındaki rivayetleri derecesinde hakikate muvafık olmak üzere- Graç'n ele geçirildiğini söylemekten çekinmezler (Ancak, bu ele geçirme Rûz-nâme-i Süleyman! tarafından bile tekzîb olunuyor; çünkü onda Graç'ın teslimine dâir tek kelime olmayıp, yalnız ordunun bu mevkiin alt tarafından Mur nehri üzerinden insan ve eşyaca bâzı zâyîât ile geçtiği beyân olunmaktadır (12 Eylül).⁴⁴⁴ Eğer Türkler Graç'a sahip olmuş olsalardı, Mur üzerine bir köprü kuracak kadar zaman geçirmiş olmaları ve Sultân Süleyman'ın îstirya'mn bir nehrinde boğulmak tehlikesine kendini bırakmaması lâzım gelirdi.⁴⁴⁵

Jan Kaçyaner, Nevstad cihetinden vilâyetine girmiş olan akıncıları ric'at ettirdikten sonra, Graç'taki askerle birleşerek Ferniz'de Osmanlı artçıları

⁴⁴² Jtlius Bear, ~7, s. 38.

⁴⁴³ Âlî, 25. Hâdise, varak: 240: «Bağ ü cennet-i firdevsden nişan, hâlâ ki mesâkin ve büyüti karargâh-ı ehl-i mîzân». «Ehl-i mî-zân», Mahşer günündeki «ehl-i mîzân» mânâsına gelirse de başka şekillerde de tercüme olunabilir. Çünkü ilm-i mîzân Şarklılarda yalnız mantık ilmine değil, kimyaya (??) dahi isim olmuştur. «Ehl-i mîzân», ihtiyatlı ve i'tidâllî kimse veyahut servet sahibi (??) mânâsına da gelebilir.

⁴⁴⁴ Oelal-zade, varak: 152; Ali varak 240, 25İnc vak'a. Peçevî, varajc: 57, Bûz-name-I Süleyman!, 12 Eylül.

⁴⁴⁵ Bu seferin rûz-nâmesine nazaran Süleyman II'de Graç pişgâ-hına vâsıl olduğu ve 12'de yüzerek (yâni körpü kurulmaksı-zın, at ile) Mûr ırmağını geçtiği cihetle, bu şehrin 4.000 Türk tarafından zabtına dâir Julius Sezar'ın rivayeti ve Âlî'nin «Ol şehir-i kebîr dahi teshir olındı» demesi i'timâda şâyân değildir, istoanfi daha doğru olarak: «Muram flumen apud Groecium Styriae urbem tumul-tuarie transjecit» diyor, htoanffin bunda hakkı varsa da, Pâdişâh'ın Drava'yı yüzerek geçtiğine dâir ifâdesi yanlıştır. Çünkü ordunun bu nehirден geçmesi için dört köprü kurulmakla uğraşmıştır. En ziyâde garîb olan, bu münâsebetle tbrâhîm Paşa hakkında şöyle bir isnâdda bulunulmuş olmasıdır: «lb-raimi consilio, qui illum a Christianorum cervicibus sublatum cupiebat», istoanfi, varak: 184.

üzerine düştü; onları tamâmiyle mağlûb ederek birçok az bulunur harb malzemesi ve Özellikle bir paşanın başını getirdi.⁴⁴⁶

14 Eylül'de Süleyman, Sekao önünde ordu kurdurarak bol miktarda yiyecek buldu. Birkaç gün sonra da ordugâhını Marburg yakınında Drava sahillerine götürdü. Bu mevkiin kumandanı Sigismund Weixelberger -ki 10.000 kişilik bir Türk fırkasını Laybniç sahralarında mahv etmişti- üzerine vuku bulan dört hücumu defetti. Süleyman, bir köprü'nün tamamen kurulmasına kadar dört gün Drava kenarlarında kaldı; vezirler, ağalar -değnek ellerinde- işi süratlendiriyorlardı. Köprü bitince asker karmakarışık geçmeğe davrandığından, intizamı muhafaza etmek ve felâketli neticeler vukuunu icâbettirecek bu aceleciliği önlemek için, vezîr-i âzam ile paşaların bizzat bulunmaları lâzım geldi. Nihayet 21 Eylül'de öğleye doğru geçiş ikmâl edilmekle, Pâdişâh köprü'nün yakılmasını emretti ve köprüden geçiş esnasında îbrâhîm tarafından gösterilen bu gayrete mü-kâfâten, kıymetli eyer vurulmuş bir at ile akçe ihsan eyledi.

Ordu Viniça boğazından Drava boyunca yoluna devam etti; îstirya'-dan ric'ati, oraya girişi kadar müşkilâtı mûcib olarak, her gün eşyadan bir kısmı zayi oldu.⁴⁴⁷ Akıncılar, Feystriç ve Gonoviç'i yakarak Silli ve Nevhaus arasındaki yerlerin hepsini harâb ettiler. Bunlardan bir takımı Baklap denilen tepeleri geçerek Sen-Lavant sahrasına inmiş ve orada Sen-Leonard'ı vurarak Veydalp tepelerinden Karinti mıntıkasında Hotten-berg*e kadar girmişti.⁴⁴⁸ Lâkin memleketin milis kumandam Vayt Vel-zer bunları mağlûb ve ric'ate mecbur etti. Varasdin'in alt tarafında Ra-sina kulesinden atılan bir kurşun defterdarın kardeşi Şâ'bân'ı öldürdü; Osmanlıların intikamı hem sür'atli, hem korkunç oldu: Kule yakıldı; içindekiler katliâm edildi. Esîr götürülenler arasında Jorj Hust⁴⁴⁹ bulunuyordu ki, alınyazısı kendisini Hindistan'a kadar sevk etmiş ve Şildberger ve mektep hocası Hohlenbah gibi, bize seyahatlerinin hikâyesini bırakmıştır.

Pâdişâh ile vezîr-i âzam Herbarti mevkiinde ayrıldılar.⁴⁵⁰ Pâdişâh, yeniçeri ve sipahilerle birlikte sol tarafı tutarak Kaproneçka ve Veroç yoluyla Pozaga'ya gitti. İbrahim Paşa ordunun artçılarıyla sağa dönerek hiçbir hasarda bulunmaksızın birbirini müteâkib Kroç, Godoveç, Hasma,

⁴⁴⁶ Julius Sezar, 7, s. 45; Megfeer'den naklen.

⁴⁴⁷ Rûz-n&me-i Süleyman!, 23 Eylül.

⁴⁴⁸ Vayças Manastırı'ndaki eski bir levha bu vak'aya şahıdlik etmektedir. Fillp Vonend'fı «Archives für Geschfichte, St*tdsUqUe, LÜteratur und Kanat» adlı eserine müracaat.

⁴⁴⁹ İstoanfi, 1, 11. s. 181.

⁴⁵⁰ Bûi-name-İ Süleyman!

Velika ile Zapolya'nın ecdadının kulesinden geçti.⁴⁵¹ Logoviç'de, vezîr-i âzam Andre Stavler isminde bir esîri İtalyanca bir mektupla Ferdinand'a gönderdi. İbrâhîm Paşa, ordunun asıl ric'at sebeplerini Övünme dolu ifâdelerle Şarlken'in gaybubeti gibi gülünç bir bahane ile gizleyerek «Bir hükümdarın memleketlerinin, onun zevcesi gibi» olduğunu beyân ile sözlerine son veriyordu ki, Şarlken'in gerek zevcelerinin yanında, gerek memleketlerinde bulmanın müşkül olduğunu belirten kaba ve hakikaten⁴⁵² bir tahkirdir. Kırk-elli bin nüfûsu ihtiva eden Pozaga şehri ateşe verildi. Ösek'in alt tarafında bulunan Podgaraç ve Na-siç kaleleri itaatlerinin nişanesi olmak üzere anahtarlarını gönderdiler. Pâdişâh, bu kaleleri zeamet olarak İbrahim'e verdi.⁴⁵³

Ordunun Dönüşü

Ordu Macaristan'dan, İstirya'dan, Iskalavonya'dan 30.000 esîr götürdü; lâkin Posot'u geçtikten sonra, artık Pâdişâh'm memleketlerine girildiğinden, yeniden esîr alınmasının yasaklandığını bildiren bir emir-nâme neşrolundu.⁴⁵⁴

Belgrad karşısında Sultân Süleyman'ın ordusu vezîr-i âzamin ordu-suyle birleşti (12 Teşrîn-i evvel-12 Rebî'ü'l-evvel); İbrâhîm Paşa, paşalarla, beğlerle birlikte, efendisine bağlılıklarını arzetmeğe geldi. Birleşmiş iki fırka Tuna'yi geçerek Belgrad kalesi altında ordugâh kurdular. Ertesi günf Sultân Süleyman, askerine geçit resmi yaptırarak, daha ertesi gün kurulan dîvanda vezirlere, defterdarlara, nişancıya ,Anadolu ve Rumeli beğlerbeğilerine hil'atlar giydirildi. Yine o gün son seferde kazanılmış olan zaferleri haber vermek üzere her tarafa, vilâyetlerin valilerine, Venedik Docu'na ulaklar

⁴⁵¹ İstoanfi, il Jovius, 30; Katona, 20, s. 835.

⁴⁵² Şark'ta mülk (devlet, vatan toprağı, hükümrânlık hakkı) «arûs»a (gelin) benzetilir. Bu sebeple bir hükümdarın memleketini bir düşmana bırakarak: kaçması, bu benzetmeyle şiddetle takbih olunur. Bu itibarla, mezkûr tâbirden Şarlken'in zevceleri hakkında bir mânâ çıkarmak, Şark dillerindeki bu teşbihi bilmemekten doğan yanlış bir yorumdur.

Bu seferin rûz-nâmesine nazaran Süleyman II'de Graç pişgâ-hına vâsıl olduğu ve 12'de yüzerek (yâni körpü kurulmaksızın, at ile) Mür ırmağını geçtiği cihetle, bu şehrin 4.000 Türk tarafından zabtına dâir Julius Sezar'ın rivayeti ve Alî'nin «Ol şehri-i kebir dahi teshir olındı» demesi i'timâda şâyân değildir, İstoanfi daha doğru olarak:

«Muram flumen apud Groecium Styriae urbem tumul-tuarie transjecit» diyor, htoanffin bunda hakkı varsa da, Pâdişâh'ın Drava'yı yüzerek geçtiğine dâir ifâdesi yanlıştır. Çünkü ordunun bu nehirden geçmesi için dört köprü kurulmakla uğraşılmıştır. En ziyâde garîb olan, bu münâsebetle İbrâhîm Paşa hakkında şöyle bir isnâdda bulunmuş olmasıdır: «Ib-raimi consilio, qui illum a Christianorum cervicibus sublatum cupiebat», İstoanfi, varak: 184.

⁴⁵³ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/98-102.

⁴⁵⁴ Celâl-zâde, varak: 163 ve 165. Peçevî, varak: 58. Âlî, varak: 24. Solak-zâde, varak: 110, Rûz-rtâme-i Süleyman!, 8 Teşrîn-i evvel.

çıkarıldı.⁴⁵⁵

Bâb-ı devlet tercümanı Yûnus Beğ -ki Viyana muhasarasından sonra Doc Andrea Gritti'ye Zapolya'nın Macaristan - tahtına oturtulduğunu tebliğ etmek üzere Belgrad'dan Viyana'ya gitmişti- bu defa da Belgrad'-dan oraya gönderildi. Yûnus Beğ'in taşıdığı mektup, Pâdişâh'm ric'atini şerefli bir surette göstermeğe çalışmaktaydı.⁴⁵⁶ Buna göre ric'at, tımparator'un korkaklığından kaynaklanmıştı. Şu fıkra nazar-ı dikkati celbe-diordu: Pâdişâh, o mel'ûn hükümdarın kadîm ikametgâhı olan ve hayâtını kurtarmak için terkedip, kendisiyle birlikte şeytânın telkin ettiği bir yola

⁴⁵⁵ Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'nde bulunan bir mektup, İbrâhîm Paşa'nın yalnız İtalyanca'daki üslubuyla değil, şu sözleri ihtiva eden mührüyle de dikkate şâ-yândır: (Tercümesi): «Peygamberin mührü muhabbetiyle, şân ve şeref ararım ve canımla Sultân Süleyman Şâh'in bendesi İbrâhîm Vim.»

(Mütercimin ilâvesi: Nakledilmiş olan ibare vezinli ve birbirleriyle irtibatlı olmadığından Fransızca'dan yapılan tercümesi de tam mânâsıyla doğru değildir. Aslı şudur:

«Be-müht-i hâtem-i nûr-i nübüvvet, ez reh-i ta'zîm Şedd ez cân bende-i Süleymân-Şâh İbrâhîm»

suretinde vezin ve mânâ doğru olursa da, böyle olacağı tabiiyle garanti edilemez. Buna göre beyitin mânâsı şöyle olur: «Hâtem-i nûr-i nübüvveti yemin ederim M, İbrâhîm, ta'zîm için, Sultân Süleyman Şâh'ın cân-ı gönülden kulu olmuştur.» Bu satırları okuyanlardan bildirilen arşivi ziyaret eden bulunursa, tashihine himmet etmesi rica olunur.)

Zikredilen mektubun aslı şudur:

«İbrahim Bassa-Dei gratia primo Visiro Secretario et sum-rao consiliario dello gloriosissimo magno et invictissimo Im-peratore Sultan Süleyman cape et Ghovematore de tutto lo

Imperio di esso, et de tutti li suoi schiavi et baroni et superior con la grazia del meser domine dio, el mio invictissimo Zesar me a facto chapetanio Zeneral al tutto suo serzito e ha dado avanti alo paise dello re de Spagna a brusar e ruinar adanda ai nostri zente; e anno preso adrea stodler e ano mena da nuy e a piazu e a pregar purase que misso signoreto desto paise e priego la signoria nostra, que no me fazi morir e meco facto franco et libero; mael nostro invictissimo Imperator non e avegnû a questi paise a far mal ai poveri ma e avenuto per cercar lo re de Spagna Charlo aposte, perche esso gi& tutto 1 mondo e prende i re e duchi e baroni e derichas e vende e pygia i soe denari, e a meso anche La corona, e dize queso imperator del tutto el mondo et da tre ani in qua e faser ziti pervignir a combater con nostro invictissimo Imperator con questa scusa, e seria cogia da li poveri pura se denari e tessori da viena in que sel vol vignier a combater con nuy e nostro invictissimo Imperator con tante serziti quanti meşe al camin e a venir per ritrovarlo e non avemmo trova mai fin apreso a la viena semo sta e femo brusar e ruinar tanti i soi paise e avemo senti quelli in una zitâ nominata Graza, e semo pas-sate le muntagne et chatibe strade per adar a trovar Do; anque la none avemo trova, i paisi delli re sono propria come i soe mogliere, et none avemo sapuo mai a quel paise sese trova; data in la nostra sedia die XXVI. Settembre MDXXXII.»

⁴⁵⁶ Hammer, milliyetçilik ve Hristiyanlık taassubu İçerisinde, zaman zaman bu kıymetli kitabını lekeleyen ve kendisinden beklenmeyen yorumlara, hattâ iftiralara sapmaktadır. Bunda belki kendine göre sebepleri de vardır: Avusturya İmparatorluk sarayındaki vazifesi ve efendisine yaranmak gayreti de düşünteblirise de, en ma'kûl ilim adamlarında bile maalesef görülen Haçlı taassubu, Hammer'in objektifliğine de gölge düşürmekten geri kalmamıştır. Burada, Osmanlı ordusu ve akıncıları kendi hudutlarını geride bırakıp, Avusturya ve Almanya İçlerinde akınlar yapıyor, kaleler alıyor, esirler tutuyor; bir yandan tabiat şartlarıyla v* yağmurlarla mücadele ediyor; fakat bu toprakların hükümdarları ve ordusu ortada yok! Ahâli, mahalli milislerle karınca kaderince Osmanlı akıncılarının taarruzlarına karşı durmağa çalışıyor, çarpışmalara, kurulan tu zaklarda zaman zaman bizim tarafta da şehidler veriliyor, küçük akıncı gruplarının mevzî birkaç muvaffakiyetlilikleri de olabilir, olmuştur da. Bunları ele alarak, Osmanlı ordusunun mağlûben ric'at ettiğini söylemek, bizzat Hammer'in yukarıdaki nakillerine bakarak bile, beyaz'a siyah demek kadar gerçeğe aykırıdır. Bir kere Osmanlı ordusu karşısında düşman ordusunu bulamamıştır. İkinci ordunun gezindiği topraklar tamamen Osmanlı hükümlanlık sahasının dışındaki topraklardır. Üçüncü-, sü, zaftedilen arazi ve kaleler düşman kaleleridir. Dördüncüsü, Osmanlı ordusu ve akıncıları aylarca kendilerine âit olmayan o topraklarda lc-rây-ı faaliyet ettikten sonra, sefer mevsimi bitmiş, ve zaferle ve fetihlerle muntazam bir şekilde geri dönülmektedir. Bu geri dönüşü mağlûbiyetten dolayı bir ric'atmlş gibi göstermek, salim düşünce sâhiblerinin İşi değildir. (Hazırlayan).

sapan gayrimüslim ahâlîyi içinde bırakmış olduğu, Graç şehri önüne gitmişti. Şu da ilâve ediliyordu: Oralarda Hristiyan dîni yıkıldıktan sonra Pâdişâh dönmüş ve Harboti (Harbart) ve Pozaga ile diğer birçok kaleler ele geçirilmiştir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁷ Sultân Süleyman'ın İspanya Kralı (Şarlken) üzerine Beşinci Seferi Rûz-nâmesi.

Nîsân (Ramazan), 26 Nisan 1532 (19 Ramazân Cum'a) İstanbul'dan hareket. Ordu Halkalıpınar'a konar. 27, Çatalca, 28, Kabakçı. 29, Hediye. 30, Karlı.

Mayıs (Şevval) - 1, Ahmedbeğ Köyü; yağ'nur. 2, Ordu Hadim köyünde durmayıp Ulûfeciler'e konar; bir günde iki merhale. 3, Hasköy. 4, Edime, oniki gün burada kaldı. 8 (1 Şevval), Bayram; tevakkuf. 9, Reaya kâtib ve müfettişlerinin, uşaklarına samurlu kadife cepken giydirmiş ve çavuşlara Hun-kâr'ın atlarını vermemiş olmalarından dolayı, te'dibi.

17, Ordu, bir merhaleden sonra Çirmen karşısında bir çayıra konar. 18, Bağalaki tarafından geçip uzun bir merhaleden sonra H&arlı «*?ârına konar. 19, Sazdere, 20, Keklikyurdu; vezîr-i âzam yürüyerek otağ-ı hümayûna gider. 21, Hadî-ce; vezîr-i âzamin çadırı otağ-ı hümayun yanına kuruldu. 22, Derfil Köyü yanında Çukur Çayırı; uzun merhale ve dört köprüden geçiş. 23, Filibe; yol, bataklıklardan dolayı müşkilâth olduğundan Hudâvendigâr solaklara otuzbin akçe tevzi ettirir. 24, 25, 26, Tevakkuf. 27, Vezîr-i âzamin çadırı toplanır. 28, Ordunun hareketi; Kuru'ya konar. Şiddetli yağmur. 29, Kara-pınark, küçük merhale. 30, Akıncılar. 31, Ordu Kapılı Der-bend'den çıkarak thimân ovasına konar; pek müşkilâtlı merhale.

Hazîrân (Zilka'de) - 1, ihtimân, 2, Sofya, 3, Tevakkuf. 4, Yeniçeriler Niş'de toplanmak emrini alırlar; divân. 5, Vezîr-i âzamin hareketi. 6 (Perşembe, 1 Zilka'de), Ordu Eflâk-lar köyüne konar. 7, Bir boğaz geçer. 8, Şehir Köyü karşısında bir kaynak yakınında çadır kurar. 9, Hudâvendigâr geri kalır. Rumeli beglerbeği yedi sancak-beğiyle hareket edip Bi-tohnik Köyüne varır. 10, Azor (Azvar?) XI, Hudâvendigâr Niş Kaplıcaları yanında tevakkuf eder. 12, Niş, 13, Tevakkuf. Divân. Ferdinand'm elçisi el öpmeğe kabul olundu. 14, Vezîr-i âzamin hareketi. 15, Ordu, kısa bir merhalelik yoldan sonra Kalona'ya varır. 16, Paçakofça, 17, Harmatofic, 18, Dubraniya Kaynağı; ordu Vidin yakınında Morava üzerine kurulan köprüden geçer; gayet uzun merhale. 19, Ordu, boğazı geçtikten sonra çadırlarını Yaşince'de kurar; uzun merhale. 20, Hudâvendigâr geri kalır. Vezîr-i âzam çadırlarını Ak-kilise'de kurar; ordu birbirini dört köprü geçer. Birkaç Hristiyan yola indiklerinden dolayı idâm olundular. Sürekli yağmur. 21, Hudâvendigâr Ak-kilise'ye gelir. 22, Tevakkuf. Yağmur. 23, İiia; yağmur. 24, Hisarlı; şiddetli yağmur. 25, Belgrad; yağış devam ediyor. 26, Orduyu köprüden geçirmek için tevakkuf olunur. 27, Hudâvendigâr Sava'nın öbür tarafına geçip Sirmi (Sirm) ovasına varır. Vezîr-i âzam Rumeli askerleriyle istikbâline çıkar. Şiddetli rüzgâr ve yağmur. 28, Tevakkuf. Anadolu askeri Sava köprüsünü geçip Sirmi (Serm; Sirem) ye girerler. 29, 30, Tevakkuf ve şiddetli yağmur.

Temmuz (Zilhicce) - 1, Tevakkuf, 2, Çaldıran muharebesinde vefat eden Karh-ili beği Sinan Beğ'in iki oğlu ve bir sipâhî, yol esnasında yeniçerilerin birkaç koyunu çaldıkları için başları kesildi; mızrağa saplanmış başları orduya gönderildi. Yine bu suçla suçlanan kırkbir Hristiyan o şekilde ceza gördüler. 3, Divân Rumeli ve Anadolu beglerbeğleri el öpmeğe kabul olundular. 4, Tevakkuf. 5, Divân. Fransız elçisi, Lehistan Kralı'nın elçisi, Ferdinand'ın sefirleri -geçen seferde Kral Yanoş'un kabulünde icra olunan merasim ile- el öpmeğe nail oldular. Ordunun bütün mehterhane takımı bu münâsebetle divân çadırının önünde toplanmıştı. 6, (Cumartesi, 1 Zilhicce), Fransız elçisinin veda mülakatı münâsebetiyle divân. 7, Tevakkuf, 8, Ordu Senuha (Aşanya: Aschania) köyü yanına konar. Şiddetli yağmur. 9, Ordu, Böğürdelen (Şabaç: Sabacz) yanında Karakoç köyüne konar. 10, Şabaç. Vezîr-i âzam bir günde iki merhale alır. 11, Ordu Yarık (Yarak) kalesi yanına vâsıl olur. 12, Tevakkuf. 13, Metroviç tarafından geçilerek Borodonofdiya'ya konulur. 14, Ordu, Mprovyek (Mor-viyek) kalesi önüne varıp İllaç (İUats) köyüne konar. Paşa, Volkvar (Vokovar) yanında köprüyü geçer. 15, Hünkâr köprüyü geçer. 16, Borhoh (Borovo). 17, Ösek (Ecssek); Piyer Pereni vezîr-i âzamin elini öpmeğe kabul olunur. 18, Tevakkuf. 19, Hudâvendigâr geri kalır. Vezîr-i âzam Ösek köprüsünü geçer. Birkaç ırmak üzerine oniki köprü daha kurulur. Despot'un oğlu vezîr-i âzamin elini öpmeğe kabul olundu. 20, Tevakkuf. Hudâvendigâr örsek köprüsünü geçer. Rumeli beg-leri ve vezîr-i âzam Pâdişâh'ın girişi için hazırlık görmek üzere maiyetleri halkım ve ulûfecileri şehre gönderirler. 21, Ser-ner köyüne varılır. Arsak (Egerçek: Egerszeg), Şikloş (Siclos), Serçiyanos (Szercesem Yanos) kalelerinin zabtı. Piyer Pereni habs olundu. 22, Ordu Kopolina kalesi önüne varır. Ahâlînin bütün mallan ganimet olmak üzere askere verileceği ilân olunur. Kale alındı. 23, Bataklık içindeki kale zabt olundu. 24, Bir yeniçeriyi öldürmüş oldukları için iki Tatar asıldı. 25, Ba-bofça (Babocsa). Yeniçeriler yağmurlu bir havada alkış topları atarak hareket ederler. 26, Bilovar (Belev&r); kale zabt olundu. Birkaç hendekten geçilir. 27, Ordu, Çıçova (Csicso) köyü yanına konar. Bonuş kalesi alındı. Bir köprüden ve bir hendekten geçmek için büyük müşkilât çekildi. 28, Safade; kale şartsız teslim olur. Hudâvendigâr on yeniçeriyi solak yapar. 29, Salavis (Sala: Szala nehri) isminde bir sudan geçilir. Bataklıklar arasından müşkilâtle yürüyüş. 30, Bir kalenin zabtı. 31, Ordu Sen-Mihâil

köyüne varır.

Agustos (Muharrem) - 1, Ordu Kaporonak'a konar. Bu kalenin ve Bileşir (belki Salaber: Szalaber) ve Nişarvar (belki Tüşkevar: Tüskevar) kalelerinin zabtı. 2, Sala üzerine köprü kurmak için tevakkuf. 3 (Cum'a ertesi, 1 Muharrem 939), Ordu, Kam köyü yakınından geçerek Komandvar (Kermend: Koermend) kalesi önüne çadır kurar. 4, Bum kalesinin zabtı.

5, Tevakkuf. Ordu Raab kenarlarına varır. Pâdişâh nehre köprü attırır. 6, İkervar (Ikenvar) ve Mester (Mesteri) nâmindâ iki kalenin zabtı. 7, Kral Jan'ın memleketlerinden Hidveg*de durulur; Raab üzerine kurulan köprüden geçilir. 8, Topanko (Ta Planfa). Hünkâr Raab üzerindeki köprüden geçer. Orduda yiyeceğin ziyâde pahalılığı. 9, Genç (Gencs) köyüne varılır. Sultân Süleyman Köşek (yâhud Güns: Günss) mevkiinin muhasarasını emreder, 10, Ordu çadırlarını Güns karşısına kurar. Şiddetli duvarları altına konulan lâğımları Hristiyanlar kaldırdılar. 20, Tevakkuf; çok dolu yağar. Yeni lâğımlar atılır. Bir parmak yer kazanmak muhal. Korkunç top ateşi. Birkaç neferin idâmı. 22, Hendekleri doldurmak için emir verilir. Duvarların üzerinden atılan bir mektup ile muhafızların teslim olmak istedikleri bildirilir. Lâkin mektubu geri alırlar. 23, İki lâğımın atılması geniş bir gedik açar, kavga başlar, şiddetli muharebe olursa da kalenin zabtı mümkün olmaz. 24 ve 25, Dâimi yağmur. 26, Tevakkuf, Anadolu askeri odun toplamağa memur oldu. 27, tevakkuf, odunlar o suretle istif edildi ki, kalenin duvarı yüksekliğine eşit bir satih teşkil etti. 28, Tevakkuf. Sabahleyin Nikola (Yurişiç) sulh talebi için mükâ-leme memurları gönderir. Daha evvelleri Ferdinand'ın elçisi sıfatıyla İstanbul'a geldiği için talebi yerine getirildi. Nikola, vezîr-i âzâmin çadırına giderek kalenin teslimini arz eder. Paşa divânı toplar. Hazır bulunanlar el Öpmeğe kabul olunur. 29, Ziyâde yağmur. Vezîr-i âzâm müteferrika Ca'fer Beğ'i kalenin teslimi müjdesiyle gönderir. Hünkâr Ca'fer Beğ'e bir kaftan ve beşyüz altın verir, ve «arpalık» nâmiyle onbin akçe terakkî ihsan eder. 30, Dâimi yağmur; paşalar Pâdişâh'ın elini öpmeğe kabul edildiler. Kalenin tesliminden dolayı Hudâven-digârt tebrik ettiler. 31, Sopron (Ödenburg: Oedenburg) kalesi yine alındı. Üç kese akçe ve kaftan tevzii. Ferdinand'ın elçilerine ruhsat verildi.

Eylül (Safer) - 1, İstirahat. 2, (Pazartesi, 1 Safer) Koble köyü (Kobelesdorf). Bir ırmaktan müşkilâtla geçiş, kısa merhale. 3, Çelçelo (Çasafalo: Csasafalou) karşısına konulur. Bu kale ilk ihtarda teslim olur. Ordu birçok bataklıklardan geçer. Ohel (Kogel) köyüne konar; yüksek bir dağın zirvesinde, Almanlar'ın en metin kalesi olmakla maruf güzel bir kale görünür. 5, Ohel Boğazı geçilir. Gayet sarp bir yoldan Dehan'a (Dechanskircijen) varılır. 6, boğazın içinde ve Potandorf'un (Pottendorf) berisine konulur. 7, Bu kale ile daha az mühim olmayan Kırşberg (Kirchberg) kalesinin zabtı. Yol müşkilâtı dünkünden daha ziyâde. 8, Rayteno (Reitenau) önüne konulur. 9, Marhofen (Meyerhofen) önünde, Fakistric (Faistritz) menbâi önüne konulur. Hristiyanlar yakında bir kaleden hücum ederler. Dağ boyunca müşkilâtlı gidiş. 10, Kalayış köyü (Gleisdorf); bugün yolda bir kilise yakıldı, ve birçok esir alındı. Öncüler şiddetli bir muharebeye girişip galib geldiler, dörtüzy Hristiyan kılıcan geçti; birçoğu da başlarıyla beraber esir edildi. 11, Gracas (Graç: Graetz) önünde duruldu ki, İspanya kralının hükmü altında büyük bir şehirdir. Tatar Ham askeriyle Mur nehri kenarına kadar gider. Bütün ordu civar ormanlardan hârice çıkar. 12, Süvari erkenden hareket edip o zamana kadar köprüsüz geçilememiş olan Mur nehrinden biavi'n'llahi teâlâ mürur ederler; lâkin birkaç adam ve bir çok eşya zayi' oldu. 13, Aşklos (Seckau) ovasında ordu kurulur. Laypniç (Leibnitz) kasabası görülür. Ordu buradan birçok esir alır. Dakik (un) ve hububat gayet ucuzdur. 14, Piçan (Viçaynt: witschein) kalesinin ele geçirilmesi; müşkilâtı gidiş. 15, Dağın bir haldeki orduyu toplamak için tevk-kuf; o kadar kesif duman ki, birbirini görmek kaabil değil. 16, Drava kenarına, Morprok (Marbourg) önüne konulur. Ordu bugün yedi-sekiz bataklık geçer. Lemboh (Lembah: Lem-bach), tşlayniça (Schleinitz), Radosek (Radnik kalelerinin zabtı; Darava üzerine köprü kurmağa başlanır. 17, Köprü inşaatında gecikme. 18, 19, Köprü'nün inşaatı bitmesinden dolayı tevakkuf. 20, Paşa sabahleyin, Hünkâr akşama doğru köprüden geçer; üç fırka birden köprü başına geldiklerinden karışıklık vuku bulur. Vezîr-i âzâm ve diğer paşalar köprü üzerinde bulunurlar. Vezîr-i âzâm askeri önünden geçirmek için bütün gün at üzerinden kaldığından Pâdişâh mükellef donanmış bir at ile akçe ihsan etti. Ordu köprüyü bir gün, bir gecede geçti. 21, Öğle vakti, terk edilen sahilde hiç kimse kalmamıştı. Akşama doğru köprü yıkılıp Peto yakınında ovaya çadır kuruldu. Su bulunmuyor. 22, Peto'da tevakkuf, kısa merhale. 23, Drava kenarında Vyoça (Vinicz) Yol gayet muhtaralı bir boğazla kesilmiştir. Birçok yük zayi oldu. Küçük ve büyük toparın arabaları pekçok zahmetle ve ancak ertesi günün nihayetine doğru geçişi tamamlayabilmişlerdir. 24, İstirahat. 25, İki bataklık geçildikten sonra Varasdin. 26, Logoviç, Vezîr-i âzâm ardçılara kumanda etmek için Pâdişâh'dan ayrılır. Birçok bataklık geçilir. 27, Harboti (Herbartia). Pâdişâh Pozaga yoluya doğruca ösek'e gider. 28, Çerçok (Czernek) kalesi. 29, Dobovaç (Duboschatz) Burası yağma olundu. 30, Sacisne (Satniza) ilk ihtarda teslim olur.

Teşrin-i evvel (Rebî'ü'l-evvel) - 1, (Salı, 1 Rebî'ü'l-evvel) Podgrad. 2, Velika. 3, Bertörek, 4, Turnova köyü, Şaovonya (Schaikorviza), 5, Pozaga kalesinin itaati. 6, Pozaga sahasında Ekidina köyü. 7, Çağlan (Çağlayan) Pazarı köyü; Kopaçık (Kobaç: Kobasch) kalesi kasabası yakılır. 8, Despotun oğluna âit Goriani kalesi; bu kale itaat eder. Fena bir köprüden geçiş. Şimdi Pâdişâhın arazisinde bulunulduğu için esir alınmaması orduya emredildi. 9, Ordu Bozok (Buzvet?) kenarlarında konar. Altah kalesi; Kral Ferdinand'a âid Pankova kalesinin itaati. 10, Puradonofic; uzun merhale. II, Cerduça, 12, Ordu Si-rem'e (Sirmi) geçip Belgrad karşısına konar, Vezîr-i

Yûnus Beğ'in gönderilmesinden iki gün sonra vezîr-i âzam bayraklarını açmış ve muzıkasım önüne almış olduğu halde, seferin sona ermesiyle bitmiş olan seraskerlik alâmetini Pâdişâh'm eline teslim etmek üzere, Sava Köprüsü'nden geçti (9 Teşrîn-i sâhî-10 Rebî'ü'l-âhir).

Filib'e'de dîvân toplantı hâlinde iken, Sultân Süleyman, îsmâil Gi-ray'm amcası Sâhib Giray'a Kırım Hanlığı'nı verdi; Sâhib Giray son seferde Tatarlar'la beraber orduya refakat etmiş, Mur nehrinin doğu cihe-tindeki akınları takdirleri celbetmişti. Tekrar Kırım Hanlığı'na tâi'n olunmak ümidinde olan kardeşi Saadet Giray, buna mukabil, senelik 300.000 akçe

âzam Pâ-dişâh'ın istikbâline çıkar. Zât-ı şâhâne köprüyü geçip Belgrad tarafına otak kurdurur. 13, Tevakkuf ve resm-i geçit. 14, Tevakkuf, dîvân; paşalar, defterdarlar, nişancılar, Anadolu beğ-lerbeği hil'at giydiler; el Öpme merasimi. 15, Tevakkuf. 16, Vezîr-i âzam bayraklarını açarak ve muzıkası önünde, beğler ve ağalar arkasında olarak, köprüyü geçip ser-asker sancağını Hudâvendigâr'a teslim eder. 17, Vezîr-i âzam ordudan ayrılır. 18, Hisarlık; Nemeç kaleşi kumandanı kale anahtarlarını gönderir. 19, Pâdişâh Semendire'ye gider. 20'den 25'e kadar yağmur, tevakkuf. 26, Polana. 27, Sipodîç. 28, Çubalaç, 29, Çeşme nâmiyle maruf Kovaçoçına köyü. 30, Niş kaplıcaları. 31 Perşembe (1 Rebî'ü'l-âhir) tevakkuf.

Teşrîn-i sâni (Rebî'ü'l-âhir) - 1, Şehir-KÖY karşısına konulur. 2, Bflâklar köyü. 3, Sofya. 4, Tevakkuf. Kar yağar. 5, Ormanlık Köyü. Yeniçeri ağası ve mîr-i alem bugün İstanbul'a varılır. 6, İhtiman köyü. 7, Tatar Pazarlığı. 8, Filibe; dîvân. 9, Konîş. 10, Semizce. 11, Yeniceli köyü. 12, Edirne; şehir donatıldı. 13, Tevakkuf. Sabık vezîr-i âzam Pîrî Mehmed Paşa bugün vefat etti. 14'den 16'ya kadar tevakkuf. 17, Babaeski. 18, Ergene Köprüsü yakınında Elvanlı köyü. 19, Silivri. 20, Halkalı Pınarı. 21, Pâdişâh İstanbul sarayına girer. Şehirde ve Eytüp, Galata, Şukûdar kasabalarında beş gün şenlik ve donanma. Pazarlar gece açıldı. Pâdişâh, tebdil-i kıyafet gezdi. 26 Teşrîn-i sâni, şenliğin son günü.

Marini Sanuto'da (c. 57), Gûnş seferinin italyanca bir rûz-nâmesi daha vardır ki, tarihleri bakımından Rûznâme-i Sülc-y-mânî'yle uyusmaktadır. Ondan Gûnş'e âid bir kıra:

«Quel 27 de la luna quelli di dentro cominciarono a diman-dar la pace spontanemente, e accordo spr la fede di Mahometo e sopra li patti di Mustafa e secondo il consulto si ac-cepto lo loro rendersi a patto, dove di dentro lo Sigr. loro con minör fiolo di Curtovich usando di fora basarono la graziosa man del Bassa inchinando la testa loro fia alla terra, e di poi pi quel loco levandosi lo eseraito per giorui 16 tuttavia cami-nando e scorrendo inverso la banda di Vienna Dove aviete diquesta città si pervenne alla nevicoso montagna Wesil (Wech-sel) cio ernossa (Hartberg, burada şüphesiz Rothberg yerine kullanılmıştır.) montagna la pace e per mezzo all'incontro a Vienna e quella a man destra alli isparmi montagni dello in-terno della Alemagna, arivando quelli di Cavalieri nei mili grasignandossi al montarlo impossibil era, ma la gratia divina; che alli soi fedeli servi non mancha mal da quello loco mollis-simo arostarono delle nostre Insuli Gambelli carichati e ca-dauno dello Cambelli ponendeli in mane le zappe grande per far la Strada coli Gambelli ritirandosi a passo a passo cominciarono a montar la detta montagna, cosi lo esercito smontando e cavalchando lepredetto aspere montagne ascendendo pasa-rono arrivarono allo in erno; e paese di Spagua(?)e quei gu-artando e brusando e distruggendo e tutto mettendoli a gran ruina e senza ponti tre grandissimi fiumi passarono, Da poi passato il 16 della Inna di safer si pervenne incontro al fiume di Drava, dove era una gran città (Marbourg) et in el meso di quella era il ponte dove si passâva lo detto fiume, ma non facendo stima di tal ponte di novo un ponte fu fabricato e cosi parte de lo esercito passo per il detto ponte, e parte passo al Gurge di Sotto della città dove era il passo e la giurni dui cola notte tutto lo esercito si transferi e passo il fiume, edi poi camminando in campo doi giurni s i arrivo in una aspra e folta selva.»

(Mükerrer) - Pâdişâh'ın 12 Teşrîn-i evvel 1532 tarihli bir mektubunun suretidir (Marini Sanuto târihinde bulunan Pietro-Zen'in 1 Kânun-ı evvel tarihli raporuna müracaat): «Pervenissimo fin ad una gran città nominata Gradjas che fu ab antique sedia e domlcüo del detto Maledetto, dove avendo cognosciuto che il Maledetto spaventato del impeto del nostro gran esercito e levatori al suo-rpgno per salvarsi la vit ase ne partito lassadoli adversarii suoi infideli, che seguitano la via del diavolo et spento del tutt© l'errore dei Infideliloro e vol-tati dal detto loco la potentissima Maesta mai con felice e gloriosa vittoria havendo expugnato delli Castelli pertinenti a quelli dette stabili infideli li Castelli nominati Carbona (Harbart), el Bachizi (Rascina) Posega e fatto mi compote del desiderio suo e gionto con tutto il suo al mar simigliante esercito alla città di Belgrado adi 12 della luna di rebïoul-ewwel 937 cosi fu di 12 ottobre 1552.»

tahsisat ile her sene 500.000 akçe getirir geniş arazîlere nail oldu.⁴⁵⁸ Sultân Süleyman, yol esnasında, o zaman Neç ve sonra Gnazen kalesi muhafızı olan Lehistan elçisi Opalinski'yi huzuruna kabul etti⁴⁵⁹. Elçi, 30 sene önce Bâyezîd ile akdolunan ve 1525'te Süleyman tarafından yenilenmiş olan Lehistan mütârekenâmesinin uzatılmasını talebe me'mûr idi.⁴⁶⁰ Lehistan Krah Sigismund bu suretle Boğdan tarafından memleketinin asayişini te'mîn

⁴⁵⁸ Peçevî, va: 58. Soîak-zâde, va: 110, Ferdî, va: 197. Âlî, va: 241, Celaî-zade, varak: 164.

⁴⁵⁹ Piyer Dö Lucia Opalinski I. Sigismund tarafından altı defa elçi gönderilmiştir: 1) Zapolya ile anlaşmaya ikna için Fer-dinand'a, 2) Dînî meseleleri ve Türkiye ile münâsebetleri arz etmek üzere Germanya umûmî meclisine, 3) Seçilmesini teb-rîk için Papa'ya, 4) Kızı Elizabeth'i Sigismund'un oğluna vermesini teklif etmek için Ferdinand'a, 5) Tunus'a doğru gideceği esnada Kral nâmına tebriklerini arz etmek için Şarlken'e; 6) Sultân Süleyman'a. Pâdişâh ile Sigismund arasında teâtî olunan mektuplar Prens Adam Çartoriski'nin Polavi şehrindeki kütüphânesindedir. 940 (1533) târihiyle Süleyman tarafından tasdik olunan ahidnârîenin tercümesi Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'nde «Türkiye Yazışmaları» kısmında mevcuttur. Orada Süleyman tarafından Venedik elçisi Pietrozen'e verilen it'imâd-nâme cevâbı da görüldür. Polavi şehri kütüphânesine tevdi edilen mektuplar ve şâir vesikalar şunlardır: 1)- 932 Muharremi (Teşrîn-i evvel 1525) târihiyle ve Lehistan'a üç senelik bir mütâreke itâsını muta-zammın ahidnâme ki, Biec kalesi muhafızı Stanislas marifetiyle getirilmiştir. 2) Pâdişâhım Muharrem 939 (Ağustos 1532) târihiyle Sigismund'un bir yazısına cevâbı ki, Günş önünde yazılmış ve Opalinski tarafından getirilmiştir. Bu iki mektup, yeniden halisane beyân ve sükûn hâlinde durmak üzere Tatar Hân'na verilen emri bildirmektedir. 1621 senesinde III. Sigismund'un elçisi Prens Zabarovski ile birlikte İstanbul'a gelmiş Lehistanlı bir şâir tarafından neşrolunan bir mektup da Sultân Süleyman'a isnâd olunur. Efendisine verilme üzere, Pâdişâh'ın Opalinski'ye verdiği rivayet olunan bu mektup, Moskova Târih, Coğrafya ve İstatistik Gazetesi'nin 1825 Nî-san nüshasına (s. 28) dercedilmiş ve oradan Târih tûmleri Mecmuasının 1826 senesi nu: 602 nüshasına nakl olunmuştur. Bunda «Yakında yetmiş yaşını ikmâl edeceğim; pek yakında mes'ûd bir iklimde beraber bulunacağız, Pâdişâhlar Pâdişâ-h'ın ben sağında sen solunda (Âhîret'te; nezd-i llâhî'de), ga-lib ve muzaffer olarak oturmuş olduğumuz halde, bu dünyâda bizi birbirimize rabt eden muhabbetli hislerden meserretle bahs edeceğiz. Sefirin Opalinski hemşiren zevcemî saadet ve şerefin ne derecesinde görmüş olduğunu sana söyleyecektir. Sefiri zât-ı haşmetlerine tevdf erata». Allah'a emânât olunuz!»

denilmiştir. Ancak şu birkaç satırın mündericâtı yalnız hakî-kata benzemeyen sözlerle, yalandan ibarettir: Zirâ Süleyman 1532 senesinde 70 değil, 32 yaşında idi. Bundan başka, Mûs-lümanlar'ın kavisi olan öyle bir Pâdişâh, nezd-i llâhî'de, mû*-mîn olmayan bir hükümdar ile birlikte bulunamaz. Pâdişâhın -burada Sigismund'un hemşiresi olmak üzere görünen- Rok-zelan (Hoxelane) ile izdivacından dolayı Kral ile hâsıl oldu-ğu zannedilen akrabalığı da diğer bir hatâdır. Bu hatâ ise Za-barovski'nin sefaretî hakkında Twardowski (Samuel de Skr* zypna) tarafından Przcwvazina Legacya I, O, X, Krysztof Ibarawskiego ete. ete. od No. Zygmunta m. Kröla polskiego I Szwedskiego do Soltano Cesarzo Tureckiego Mustafy u roku 1621, etc.» unvânıyla 1621'de Kalış ve 1706'da Vilno ve 11639'-da Krakovi'de büyük hacimde neşrolunan zabıtnameden kaynaklanmıştır. Bu müellifin naklettiği durumların hepsi yukarıdaki fıkra derecesinde az itimâda şayandır. Meselâ o zaman Zabarovski ile İstanbul'da bulunan elçiler arasında Kont Thurn'u (Bohemya âsisi) İmparator'dun adamı ve hattâ meşhur Papas Jan'ın elçisi olmak üzere gösterir. Venedik ile İmparatorluk sefirlerinin raporlarında Roxelane «La Rossa» isminden başka bir suretle yâd olunmamışsa da bu kelime ile küçük Rusya'dan (şimdiki Galıçya) veyâhud Güney Litvan-ya'dan (Ukranya, Volinya, Padolya) olduğunu beyân etmek istemiş olmaları muhtemeldir; eğer böyleyse Roxelane'nin Galıçya'da Lippa üzerinde kâin Brezazani dâiresine âit Rubatin nâmında küçük bir köyden fakir bir papasın kızı olması mümkündür. Kont Stanislas Rezevoski'nin fikri de budur. Wag-ne'r'in Türkenbüchlein (Türkler Hakkında Küçük Kitap) adlı eserinde okunur ki, Roxelane aslen İtalyan olup Kastel Ko-lecyo tarafından kaçırılmıştır. Fakat Ulrich Vallich'in de Reli-gione turcica (Türkler'in Dini) adındaki eserinden alınmış olan (s. 319) ve oraya da Jan Fransua Neger'in sal-nâmele-rinden menkûl olan bu efsâneyi Roxelane'nin o vakit Sultân Süleyman'ın gözdesi olması Şehzade Selim'i 1524 senesinde doğurmuş bulunması tezkibe kâfidir. Polavi Kütüphânesinde Süleyman'ın I. Sigismund'a diğer bir mektubu daha vardır ki, 935 (1528) tarihli olup, bâb-ı hümayûnun kürk ticâretinden alınan gümrük resminin iadesi lüzumunu bildirir. Yine o sene târihini taşıyan Süleyman'ın diğer bir mektubu da Peç kale-sinin Etiyen'e ve validesine iadesinin imkânsızlığından bahseder. Safer 954 (1547 Nisan) tarihli bir üçüncü mektup da evvelâ Polonyalıların Oçokof (Oczokow) arazîsinde akınlarından dolayı tazminat ödenmesini ve ikinci olarak bir hırsızın teslim edilmesini bildirir.

⁴⁶⁰ Marini Sanoto'da Venedik elcisinin 1525 tarihli raporu. Kromer, c. 29, Lehistanlı Feiley ma'rifetiyle ilk kararlaştırılan kapitülasyondan bahseder.

etmek istiyordu.⁴⁶¹ Opalinski'nin m z kereleri tam bir muvaffakiyetle neticelenerek, Kırım Hânı Sâhib Giray'a Lehistan Kralı'yla hâl-i asayişte bulunması ve onu Devletin dostu nazariyle görmesi tebliğ olundu.⁴⁶²

18 Teşrîn-i s n 'de (19 Rebî' '1- hir) Pâdişâh, yedi aylık bir ayrılıktan sonra İstanbul'a girdi.⁴⁶³ Beş gün mütemadiyen, Osmanlı müverrihlerinin «İspanya aleyhine Almanya Muharebesi» adıyla bahsettikleri bu son seferin muzafferiyetlerini teşhir için şenlik yapıldı.⁴⁶⁴ İstanbul, Üsküdar, Eyüp, Galata beş gece kandillerle donatılarak pazarlar, d kk nlar bez zistan geceleri dahî açık tutuldu; halk, her gün birbirine ziyafetler çekerek eğlendi. Belgrad ve Rodos Fâtihi'nin, Mohaç Meydan Muharebesi muzafferinin bizzat icra ettiği seferler daha şimdiden 5'i bulmuşt ; son seferini de, mümtaz vasıflarını alenî surette i'tirâf etmemiş olsa da kalben tasdik ettiği (!) Şarlken aleyhine a mışt .⁴⁶⁵

Koron'un Andrea Dorya Tarafından Zaptı

Sultân Süleyman'ın Drava sahillerini tahrîb ettiği esnada ve Tuna ince donanması sabık kumandanı Kaasım Beğ Potanstayn vadisinde imparator ordularının darbesi altında can verdiği gün idi ki, Şarlken'in meşhur amirali Andrea Dorya Mora'da Koron şehrini zabt etti. Osmanlı limanlarının en m stahkemlerinden biri olan bu mev , bir gün muhasara ile ele geçirildi. Şehrin karaya bakan cihetine karşı yöneltilen bataryada ancak 14 top vardı. Lâkin deniz kenarındaki diğer   c cihet 150'den ziyâde küçüklü b y kl  toplarla düşülerek gedikler açılmıştı. Dorya'nın donanması yüksek kenarlı 35 gemi ile 48 kadirgadan m rekkebt . Bununla beraber bu s r'atli ele geçirme, kuşatanlar için ucuza m l olmadı. Kara tarafından  ıkarılan İtalya fırkası 300 maktul, 100'den ziyâde yaralı verdi. Kadirga neferleri daha muvaffak oldular; şiddetli ve fakat az süren bir muharebeden sonra, deniz tarafından girdiler. Dorya, muh fızların zevceleriyle, çocuklarıyla, mallarıyla

⁴⁶¹ 9u esere müracaat: «Historia rarum polonicarum coacbroata * Satemone, Neageb&uero, Hannovae 1618», s. 531 (Vapovius'un vakayinamesinden)

⁴⁶² 67. notta zikredilen eserler. Bunlar, Sâhib Giray'ı cSatkereius» şeklinde yazarlar,

⁴⁶³ İstanbul'dan 21 Nisan'dan  kmış ve 18 Teşrîn-  s n  (Kasım)'da dönmüştür.

⁴⁶⁴ R z-nftme-i Süleyman!, 21-25 Teşrîn-i s n .

⁴⁶⁵ «in tMs first essay of his (Şarlken) arma, to have opposed suche a leader as Solymán, was no smali honour to have ob ged him to retreat, merited very conslderable praise.» Robertson, Şartken, 1,5. (Buradaki Kanun'un Şarlken hakkındaki duygulan ve «kalben tasdi t mes'elesi de müverrihin İlim-t ş; ve t ftm iyle hissi bir kuruntusudur. Hazırlayan).

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi,    dal Neşriyat: 3/102-104.

çekilip gitmelerine müsâade gösterdi.⁴⁶⁶ Kalede Fransuva Mondoza⁴⁶⁷ kumandasında 2.000 îspan-yol bırakarak Patras'a teveccüh ile orasını da Koron kadar⁴⁶⁸ sür*-atle ele geçirdikten sonra, înebahtı önüne geldi. Boğazın girişinde II. Bâ-yezîd tarafından yaptırılan iki kale Dorya'nın pençesine düştü: Mora tarafındaki kendiliğinden teslim oldu; sahili müdâfaa eden, hücum ile alındı. Mora'dan alelacele toplanılmış bir Türk fırkası cebren alınan kalevi geri almak istemişse de, Sarno Kontu Jerom Totavilla kumandasında 4.000 okçunun yaklaşması üzerine înebahtı'ya çekildi. Asıl karada bulunan Mo-lineo kalesinin 300 yeniçeriden mürekkep muhafızları tamâmiyle Öldürüldüler. Dorya, Türk kitâbeleriyle süslenmiş büyük toplardan ikisini Sarno ve Salvani nâmındaki generallere hediye ederek, diğerlerini Cenovafya götürdü. Bunlar, meşhur denizcinin hasım korsanlardan almış olduğu külliyyetli meblâğlarla yapılan kiliseye bir harb armağanı oldu. Siçion ve Ko-rin sahillerini tamâmiyle tahrib ettikten sonra, mevsimin ilerlediğini görerek donanmasıyla geri döndü.⁴⁶⁹

Avusturya'nın Osmanlı Devleti İle Münâsebetleri Ve İlk Muahedenin Akdi

Avusturya muharebesinin neticesi, Dorya'nın Mora'daki bir kısım yerleri ele geçirmesi, gelecek kitapta naklolunacak İran muharebesi tasavvurları Sultân Süleyman'ın savaşı zihniyetini, sulh tekliflerini kabule daha müsâid bir hâle getirdiğinden, Ferdinand'm bu senenin bitişinden evvel yeni bir sefaret için istediği yol icâzet-nâmesini hemen verdi.

Yûnus Beğ'in, Kânun-ı sânî'nin ilk günlerinde vuku bulmuş olan VenediVe varışı, Guns'un cesur müdâffinin büyük kardeşi olan Avusturya elçisi Jerom Dö Zara'nın İstanbul'a gelişle aynı târihe tesadüf etti.⁴⁷⁰ Aralarında

⁴⁶⁶ Paruta, Venedik Tarihi, 1, 7. Sagredo'nun HftWâ'i. Anton Dortas Innbegriff «n Goebei's Bgttragen adlı eser, 1532, s. 31. tstoanfi, c. 4.

(... Koron kalesi, Osmanlı hükümdarının Alman seferiyle Şariken'i aradığı sırada onun amdralı meşhur Andrea Dorya tarafından hüe ile TÛrk-ler'den alınmış olup.» İ. H. Uzunçarsılı, Osmanlı Tarihi, c. n, 3. baskı, s. 335, Ankara, 1975.) (Hazırlayan).

⁴⁶⁷ Guaz* Tarihi

⁴⁶⁸ Gnazo Tarihi, Venedik matbuu 1549, s. 124, muhafızları 8.000'e çıkarır; hücum edenleri ise 800 gösterir :«800 soldati tra Itallani, Spagnoli, e Allemanl gli rlmase.»

⁴⁶⁹ Paruta, Sagredo, Istoañfi, Dorpa. Peçevl, va: 58. Âli, 26'ıncı vak'a, va: 142. Hacı Kalfa, Esfarü'l-BJhfcı, va: 18. Osmanlı menbaları, Dorya'nın gediği esnada İstanbul'a çekilen Osmanlı donanmasının kumandanının Ah-med Beft olduğunu yazarlar, tstoanfi, Paruta, Sagredo «İmrâl» derler, Ooazo «Zay» şeklinde gösterir. Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/104-105.

⁴⁷⁰ Elçinin raporu, Jerom Dö Zara'nın Güñş müdâffine yalnız anadan mı, yoksa iki taraftan mı kardeş olduğunu tâyin etmez. Herhalde Nikola Yurişiç'in kardeşi olduğu muhakkaktır. Bunun Zeng, ötekini ise Zara diye

müverrih Marini Sanoto da dâhil olarak 50 Venedik asîlzadesi Senato tarafından Yûnus Beğ'in istikbâline me'mûr oldu.⁴⁷¹ Yanında ancak 10 kişi bulunan Jerom Dö Zara hiçbir ihtiram gösterilmek-sizin kabul olundu. Gelişinin ikinci günü vezîr-i âzam ile görüşüp dördüncü gün. huzûr-i şahaneye çıktı (14 Kânun-ı sâni). Sulh müzâkeresine me'mûr idi. Sultân Süleyman, durumun kat'î bir sulha dönüştürülmesinin, Ferdinand'ın itaat alâmeti olmak üzere Gran anahtarlarını bâb-ı deviete göndermesinden başka bir şeye bağlı olmadığım belirterek, ancak bir mütârekeye müsâade etti. Ferdinand ve Şarlken'i kardeşi gibi bildiğini, Şarl-ken ile -hattâ Gran'ın tesliminden önce- 5 yâhud 7 senelik bir sulh akdine hazır olduğunu, Ferdinand'ın Gran mevkiinden ziyânını Macaristan'dan tazmin edeceğini ilâve etti.⁴⁷² Jerom'un oğlu Vespazpen'in kendisine refakat ettiği bir çavuş bu mealde bir mektupla Viyana'ya gitti (1 Şubat 1533).⁴⁷³

Viyana şehrinin ilk defa gördüğü bu Osmanlı elçisi büyük tantana ile kabul edildi. Ferdinand elçiyi sırmalı kumaşla müzeyyen bir taht üzerinde oturduğu ve başında bir tâc bulunduğu halde kabul etti. Sağ tarafında yirmi Macar ilerigeleni bulunuyordu⁴⁷⁴ ki, Varasden ve Fünfkir-hen piskoposlahyle Gran'ı teslim etmiş olan Pol Verdey nâmında diğer bir piskopos bunların arasındaydı. Sol tarafında Bohemya ileri gelenleri vardı.

Birkaç gün sonra, Osmanlılar'm teklif ettikleri mütâreke şartları, kendi lisanlarıyla Bohemyalılar'a ve Macarlar'a tebliğ edildi. Gran'ın anahtarlarının istenilmesi Bohemyalılar'ı pek ziyâde korkuttu. Lâkin Ferdinand,

isimlendirilmesine göre, babalarının bir olmaması muhtemeldir. Fakat belki bu şehirler doğum yerlerini değil, mâlik oldukları araziye gösteriyordu. Jerom DÖ Zara ile onun oğlu Vespaziyen Vilhelm Zara o zamana kadar siyaset sahnesinde görünmemişlerdi. Jerom İstanbul'a döndüğü zaman Vilhelm sefaret değil, yalnız İmparator'un Pâdişâh'a bir mektubunu ulaştırmak sıfatıyla ve zât-ı şahaneyi görmemek ve onunla hiçbir müzâkereye girişmek emriyle oraya gönderilmiştir. Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'ndeki raporu şu adı taşır: «Enarra-tio eorum quae per Vespaslanum de Zara cum D. Ajasbassa et Aloisio Gritti in Constantinopoli tractata sunt.» Pragae, 5 inartii 1534. 14 Kânun-ı evvel 1533'de İstanbul'a gelerek, o ayın 30'unda Gritti tarafından kabul olunmuştur. Gritti kendisi açmağa me'zûn olduğunu beyân ederek, İmparatorun İbrahim Paşa'ya mektubunu istemiş ve Jerom şu cevâbı vermiştir: «Valde de volubilitate et inconstantia Hungarorum mirabatur, quod post tot infortunium et summi Dei correctiones adea ne-fastis practicis seditionibus et dolis non desistant; - mirabatur, quod M.V. in illis litteris mentionem eferit, ipsius Mi. Vae. id, quod cadem in Hungaria habet libere ad retineudum et possidendum permissa et ibrahim illum Aloisium interro -gavisse, an conclusioni pacis cum Oratoribus interfuisse-velle ut Rex Joannes totum id regum possideat.»

⁴⁷¹ «en« Junisbel Orator del Sgr. Turc o per il qual fu ordinâ andasse tra 40 gentiluomini, tra di qual 10 Marini Sanuto fu commandato. - con il Caften d'oro tuchesco, che la Sîgnoria la fece vestfr e cussi tutt'l 11 sol da numero 18 vestll di Corachl di scaulatto.» Marini Sanuto, c. 56. 9 Kâmu-i sâni 1533.

⁴⁷² AHI 10 (Ctenaro) entro l'Orator. del Ee dei Rom an i con cavall 12, con non molta dlmostrazione alociato In Iuogo solito Fra Annenle Grecl alla banda sotto 11 podromo (Atmeydanı) alil 12 ebbe audiemza dal Ibraim, quel lo fece aspettar sul podromo alil 4 awü il Sgr. l'Orator col suo fiol.» Piero Zen'in raporu, Marini Sanuto, c. 56, 1533. istoanfi, 1, 12.

⁴⁷³ Avusturya İmparatorluk Hanedanı Arşivinde Jerom Dö Zara'nın raporu.

⁴⁷⁴ İsimleri Istoanll'de, I, 12, s. 194; Katona'da, 20, s. 882 mezkûrdur.

sahte anahtarlar î mâl olunabileceğini, zâten vezîr-i âzamin, kalenin kendi eline teslimini değil, yalnız itaat alâmeti olmak üzere anahtarları talep ettiğini ve teklifinin asıl mânâsının bundan ibaret olduğuna yemin ettiğini söyledi.⁴⁷⁵

29 Mayıs'ta uygun bir cevapla geri gönderildi. Hem Ferdinand'ın, hem de Macaristan'ın son kralının geride bırakmış olduğu Mari'nin sefiri olan Kornelyus Döpoliçius Şeper,⁴⁷⁶ çavuşu pek yakından tâkib etti. Şeper, Pâdişâh'a Gran'ın anahtarlarıyla iki mektup takdimine me'mûr idi. Bunların biri Şarlken'den idi ki, birâderiyle Süleyman arasında arabuluculuğu ve Macaristan'ın kardeşine bırakılmasını teklifini içine alıyordu.⁴⁷⁷ Ferdinand'dan olan diğeri Koron'un iadesi⁴⁷⁸ için Şarlken nezdinde tavassut edeceği vaadini ihtiva ediyor ve «Oğutun baba tarafından teklif olunacak sulhu memnuniyetle kabul edeceğini» ifâde ederek bitiyordu.⁴⁷⁹

Bu sulh teşebbüsleri arasında Jerom Dö Zara, İbrahim'in arzusuna uygun olarak, mütârekenin imza olunduğunu haber vermek için Viyana valisine, Karniyola Meclis idaresine, Gran, Fozaga, Koron kumandanlarına ve Andrea Dorya'ya istanbul'dan bir umûmî mektup yazdı.⁴⁸⁰

Sultân Süleyman, mütârekenin akdinden fırsat bilerek yeni harb hazırlıkları ve dahilî idarede bir kısım değişikliklerle meşgul oldu. Büyük oğlu Mustafa'ya Saruhan valiliğini tevcih ve 40.000 duka tahsis etti.⁴⁸¹ Osmanlı çavuşunun Ferdinand tarafından kabul olduğuna gün 15 yaşında güzel bir delikanlı olan Şehzade Mustafa, dîvân-ı hümayûnda merasimle pederinin elini öpmeğe kabul olundu. Vezîr Ayaş Paşa rikâbını tuttu, vezîr-i âzam kaftan giydirdi. Birkaç Suriye ye İran şehzadesi Sultân Mustafa'nın nail olduğu şeref-i kabulden hissedar oldular.⁴⁸² Bir müddet sonra Sultân

⁴⁷⁵ Tenim Ferdinandus, posse pro callvlbus f acil e si sit nesesse allas con-flci». Istoanfi, mezkûr sablfé.

⁴⁷⁶ Kornielus Schepper'in İbrahim Paşa ile bir mülakatından -ki bunda İbrahim Paşa vatanından bahsetmiştir- Paşa'nın İsviçreli mi, Alsaslı mı, yoksa Fransa'ya komşu bir vilâyetten mi olduğu tâyin olunamaz:

' «Ouaesivit (Toraimus) quae regio melior, Hispania an Fraucia. Respondit Cornelius gibi ut nato in eonfinibus Fran-ciae paleriores videri Franciam, Hispaniam longe majorem et robustiorem.» Hieronimos ile Kornielus'un raporu.

⁴⁷⁷ Şartken'in 6 Mart tarihli mektubunun ikinci nüshası Avusturya tmp. Hân. Arşivi'ndedir.

⁴⁷⁸ Şeper'in Avust. imp. Hân. Arşivi'nde bulunan i'timâd-nâmesi. Kraliçe tarafından Şeper'e ve Jerom Dö Zara'ya verilen 4 Eylül tarihli tam yetki vesikası.

⁴⁷⁹ istoanfi, 1, 12.

⁴⁸⁰ «Ad eximium regimen İn Vienna, ad Capitancum Lubdanoe, ad Capite-naum Jaschanura in Strigonia e Bachi Janus Ferenz et Pekralus İn Fo-sega.» (Elçinin yukarıda adı geçen r»pom).

⁴⁸¹ Ferdi, varak: 197, 198. Bu müverrihe göre, başka değişiklikler de olmuştur. O zaman Dülkadiriye beği olan Süleyman, azledilen Yâkûb'un yerine Diyârbekir valiliğine yükseltilerek, Avlonya sancak-beği Ahmed Paşa Dülkadiriye valiliğine tâyin olunmuştur. Eskiden de Suriye valiliğinde bulunan İsa Paşa vefat eden Lutfi Paşa'nın yerine, yine o memuriyete getirilmiştir. Husrev Paşa'nın vefatından dolayı Anadolu valiliği münhal kalmıştır.

⁴⁸² «Mustafa e mandate in Sangiaco di Magnesia con ducati 40 mille di Timaro, e cussi la dominicali 9 vene basar

Süleyman'ın -güzelliği bihakkin meşhur olan- validesi Hafsa Hâtûn vefat etti (4 Ramazan - 30 Mart). Zevci Sultân Se-lîm'in kabrinde medfûndur.⁴⁸³

Nîsan nihayetine doğru Macaristan'da her işi görmekte olan Alvazio Gritti Budin'den İstanbul'a geldi, İbrahim'in emrine istinaden Jerom ile bir mülakatında, Sultân Süleyman'ın Macaristan üzerindeki taleplerine dâir defalarca müzâkere mevzuu olmuş olan mes'eleyi açtı. Evvelce Fer-dinand'a gönderilmiş olan çavuş, sulhun kat'î şartlarını kararlaştırmağa me'mûr edilen Vespazien Dö Zara ve Kornelius Dö Pliçius ile birlikte 25 Mayıs'ta döndü. Jerom Dö Zara ve oğlu Vespazien Gran'ın anahtarlarıyla Ferdinand'ın muhteşem hediyelerini vezîr-i azama takdim ettiler. Avusturya hükümdarı Ferdinand'ın itaat alâmeti olmak üzere takdim ettiği bu anahtarları görünce, vezîr-i âzam, iftiharla tebessüm ederek "İerom'a, bunları muhafaza edebileceğini işaret etti.⁴⁸⁴ Kral'ın, kabulünü rica eylediği 2.000 dukalık bir elmas ve bunun iki misli kıymetinde bir yâkût ve elmasın yarı kıymetinde ve armut şeklinde bir inci ile müzeyyen bir madalyonu da aynı derecede memnuniyetle aldı.⁴⁸⁵

İbrâhîm, hemen mülakatta, akdolunacak ahidnâme şartlarının müzâkerelerine başlamak istedi; lâkin Jerom arkadaşı beraber olmaksızın hiçbir şey kararlaştıramıyacağını bildirdiğinden, bu hususta birinci müzâkerenin bir gün sonra icra edilmesine karar verildi. Müzâkereler yedi gün sürdü. Ferdinand'ın elçilerinin İbrâhîm Paşa ve Gritti ile yedi mülakatına dâir olan vesikalar, yalnız o zamanın siyâsî münâsebetlerinin evrak-ı müsbitesi olmalarından dolayı değil, İbrahim'in tabiat ve mevkîini tamâ-miyle tavsif etmeleri bakımından da pek kıymetlidirler ve bu târihte tas-vîr etmekte olduğumuz levhayı ikmâl ederler. Bundan dolayı, konuşmalar hakkında tafsilât vermemize ve İbrâhîm Paşa'nın lisânından son defa olmak üzere işiteceğimiz sözleri nakletmemize, okuyucular müsâade ederler.⁴⁸⁶

la man al Sultan andarono tutti H Aga e Capigil asi. Arrivato alla se-conda Porta li Bassa tutti li tre usirono e li andarono a far la rive-renza e lo accompagnarono dentro, dove pocho stete, poi ussiste accompagnato da li Bassa. Ayaş li tene la stapha, Ib-raim li caftano; cinse la spada e ritorno accompagna dirutta la terra, 15 anni, di bello aspetto; bianco e gratiato; ha il coilo longino come il padre e ha belUsima persona; mostra accorto. Entro un fiol del Soldan di Sona che stette due ore dopo quello entrona altro da Tauris.» Elçinin 4 Mart raporu; Marini Sannuto'da, c, 56.

⁴⁸³ Celal-z&de, varak: 165. Sotot-zade, varajt: 40. MX>'Ohsson, 2, 512, Aorta tatır.

⁴⁸⁴ Avusturya İmp. Hân. Arşivi'nde sefir raporu- «Et supra iUud praesentavit Hieronymus ipsi Bassae claves Strigcr4Mxfç dixit wce clav«s illas, quas tu et Caesar Turcarum petivlstis ad fidem et lirimtudinem Regiae Majestatis Damini met declarandum. Ad quod praefatus Bassa subrisit et cum capite fecit signum, ut Hieronymus cas salvaret.»

⁴⁸⁵ Sefir raporu; «Bullam aurcam qualls praeflgitur pelvis İn quali erat ada-mas 2000 aurerum inferlus rubinus 4000 aureorum et dependebat unio pyrtformis mille aureorum.»

⁴⁸⁶ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/105-108.

İbrahim Paşa Ve Müzâkerelerin Seyri

27 Mayıs'ta Avusturya elçileri, epeyce kalabalık bir maiyyet askeriyle tekrar vezîr-i azamın sarayına gittiler; bunlar Atmeydanı'ndan geçerken, Budin'den alınma heykellerle, memleketin ihkak-ı hakta serî usûlünü icraya dâima âmâde olan darağaçlarını⁴⁸⁷ gördüler, Îbrâhîm Paşa, sırmalı bir kaftan giymişti ve bunun altında mâvî renkte yine sırmalı bir libas görülmekteydi. Şeper ve Jerom'u yerinden kalkmaksızın kabul etti ve bir müddet ayak üzerinde bıraktı. Elçiler de bir anlık bir bakışla Îbrâhîm Paşa'yı tetkik ettiler. Îbrâhîm, orta boylu, esmer tenli, beyzî çehreli idi; alt çenesinde gayet keskin ve aralıklı beş-altı diş na-zar-ı dikkati çekiyordu. Nihayet murahhaslar eteğini öperek «Efendileri olan Ferdinand'ın ve Kraliçe Mari'nin biraderini» selâmladılar.

Vezîr-i âzam derhâl muharebenin felâketli neticeleri ve Pâdişâh'm kudreti hakkında uzun bir nutka başladı. Şöyle söylüyordu:

- «Aslında, yeniçerilerin yevmiyesi yarım akçeden ibaretti; sonra tedricen iki, üç, dört, beş akçeye terakki etmiştir. Lâkin sıra neferinin sekiz akçeden ziyâde aldığı yoktur. Deniz kuvvetlerinin harb zamanında masrafı pek çoktur; ancak hazîne o kadar zengindir ki, bundan pek az müteessir olur. Dün, İtalya'ya karşı bir donanma techîzi için 1.000 at yükü akçe, yâni 2 milyon duka aldım.⁴⁸⁸ 50.000 Tatar cihanı talan etmeğe kâfidir. Binlerce kadın ve çocuğu esaretten kurtarmak için ormanlara gönderdim; ben ve başka birçokları böyle hareket ettik; Türklerin hiçbirisi Hristiyanların söylemekten haz duydukları gibi vahşî, zâlim, insaniyetsiz değildirler.- Bu büyük devleti idare eden benim; her ne yaparsam, yapılmış olarak kalır, zîrâ bütün kudret benim elimdedir; memuriyetleri ben veririm, eyâletleri ben tevzî ederim; verdiğim verilmiş, reddettiğim reddedilmiştir. Büyük Pâdişâh birşey ihsan etmek istediği, yâ-hûd ihsan ettiği zaman bile eğer ben onun kararım tasdik etmeyecek olursak, gayr-i vâki' gibi kalır; çünkü her şey;

⁴⁸⁷ «Ibi sunt columnae ex ablat ex Buda cum ima ginibus Her-culis, etc. Haec area (Yhippodrome) a meridie habet mare, ab occidente hortum Ibraimi bassae et ipsius domum, ab ori-ente palatium magni Caesaris. in hae area sunt multa pati-bula şive furcae ad horrorem nocentium ereetae (d'Ibrahim), vestem superiorem auream inferiorem ex auro et serico inter-textam coloris lazurei, - homo medioeris, statur e minör quam majör, nige lus; vultu medioeriter oblonge, interiores den tes habet 5 aut 6 a se distantes et longos, acutos.»

⁴⁸⁸ Bu hesap yanlıştır; ancak o zamanki akçe rayicine göre mü-. himdir: «Mille semas asperorum quae faciunt viçesies centena milli a ducatorum.» «Soma» yâni bir hayvanın hamulesi Türk* çe'nin «yük» kelimesi karşılığı olup, 100.000 akçe demektir. Binâenaleyh 1.000 yük, 100 milyon akçe eder. 100 milyon akçe 2 milyon duka olunca, o vakit duka 50 akçe tutuyordu demektir.

harb, sulh, servet kuvvet benim elimdedir. Bunları size söylemekten maksadım, meramınızı serbestçe söylemenize cesaret vermek içindir.»

Bunun üzerine Kornelius, ta'lîmâtı mucibince, Ferdinand'ın Pâdişâh'ı babası ve îbrâhîm Paşa'yı kardeşi olarak selâmladığını söylemesi üzerine, vezir-i âzam şu cevâbı verdi:

- «Ferdinand, benim Pâdişâhım kadar büyük bir şehenşâhın dostluğunu kazanmağa çalışmakla pek iyi yapar; çünkü bu dostluk olmasa, belki türlü felâketlere uğardı.»

Ondan sonra Kornelius söze başlayıp meramını şöyle ifâde etti:

- «Kral Ferdinand, Macaristan'ın henüz kendi elinde bulunan kısmına temellük edebilmek üzere, sizin nasîhatlarınıza müracaat etmek için bizi göndermiştir.»

Vezîr-i âzam Kornelius'un imâsına cevap vermeksizin, ondan Ferdinand'ın mektubunu aldığı sırada, Şarlken'de de bir mektup olup olmadığını sordu. Kornelius, Şarlken'in biraderi lehinde tavassutu bildiren mektubu vermesi üzerine, îbrâhîm ayağa kalkarak:

- «O, saygı değer büyük bir hükümdardır.» dedi ve mektubu öpüp göğsü üzerine koyduktan sonra büyük bir hürmetle yanına koydu.⁴⁸⁹

Kornelius devam etti:

- «Kral Ferdinand, kardeşi İmparatordu Pâdişâh'm dostluk hislerinden haberdâr etmiştir. İmparator Şarl, Pâdişâhtı kendi kardeşi addeder ve husûsî bir muahede yapılmağa hacet olmaksızın aşağıdaki şartlarla Fernodinand'ın sulhuna dâhil olmak ister: Macaristan Ferdinand'a ve Arcel adası ilk sahiplerine iade olunduğu takdirde Koron geri verilecektir; Koron ahâlîsi mallarıyla çekilebileceklerdir. Papa, Venedik, Fransa Kralı ile diğer bütün Hristiyan hükümetlerinin sulhun menfaatlerinden istifâde etmelerine müsâade olunacaktır.» îbrâhîm Paşa cevaben dedi ki:

- «Eğer Şarl, halisane sulh istiyorsa, metbûum reddetmez; evvelâ mektubunu okuyayım.»

Şarlken'in İmparatorluk mührüne bakarak şu sözleri söyledi:

- «Metbûumun (Pâdişâh'm) iki mührü vardır ki, bir kendisinde durur, diğeri bende bulunur; zîrâ kendisiyle benim aramda bir fark olmasını istemez; eğer kendisi için elbise yapılmasını emrederse, benim için de örneğini ısmarlar; benim inşâat için para sarfetmekliğime müsâade etmez;

⁴⁸⁹ Avusturya tmp. Hân. Arşlv'l'nde ve Kütüphanesinde fihristinde, Umûr-ı MezheWyı« Tarih*, 152.» Et dixit: İste est magnus Dominus et debemus İpsum ideo honorare, l et sumsit Htteras et osculatus est eas- et quamdlu hie sermo de Carolo Caesare duravit tamdiu stetit ereetus.»

bu dîvân-hâne onun tarafından yaptırılmıştır.- Koron'a gelince, orası bir kaledir ki onun bizde binlercesi vardır, onu sâhiblenmek bizce mühim birşey değildir ;Koron'u sulh yoluyla almaktan ziyâde kuvvet yoluyla geri almayı arzu ederiz; münâsib gördüğümüz vakit onu yakabiliriz.- Pâdişâh'ım Macaristan'ı Kral Jan*a vermiştir, dünyâda hiçbir kuvvet onu onun elinden alamaz. Arcel, Barbaros'un sancağıdır. Kraliçe Mari'ye arazîsini ve cihazını iade ettirmeğe çalışacağım; eğer Budin'de daha bir saat kalsaydı bizim elimize düşecek ve Pâdişâh'ım tarafından hemşire gibi muamele görecekti. Büyük hükümdarların şerefi mağlûbları affetmekledir?»

İbrâhîm Paşa elçilere ruhsat verirken, Macaristan meselesini müzâkare etmek üzere kendilerini Alvazio Gritti'ye gönderdi.⁴⁹⁰ Bu mülakat altı saat sürmüştü. Kornelius ve Jerom, Gritti ile iki defa mülakat etmişlerdir ki, Gritti bu işte hem taraflardan biri, hem de hakem olmak üzere iki yüzlü bir vazîfe yapmıştır.⁴⁹¹ Gritti, Süleyman'ın Zapolya'ya verilen vadinin yerine getirileceğini ve kendisine gelince, eğer isnâd olunduğu gibi Macaristan tahtında arzusu olduğu sahih ise, köpek gibi ölmeyi tercîh edeceğini söylüyordu. Ondan sonra Macarlar hakkında birçok küfürler ederek, bunları hâin ve idare olunmaz bir millet olmakla vasıflandırdı.⁴⁹² Şunu da ilâve etti: Koron'un iadesi için müzâkare etmektense, tekrar feth etmek, Türkler'in gururuna daha muvafık düşecektir; bundan dolayı 60 kadirga Koron limanını daha şimdiden muhasara etmekte ve 10 gemi İstanbul tersanesinde inşâ edilmektedir; tamâmiyle techîz edilmiş 10 kadirga da Gelibolu'da yelken açmak üzere emir beklemektedir; diğer 10 kadirga da Siragüsali (Sarkostalı) korsan Baloumo'ya karşı gönderilmiştir. Korkud oğlunun Rodos'ta 36 gemisi, birçok yük gemileri ve bombartalan vardır ki, Şarlken Arcel adasını zabta teşebbüs edecek olursa, Polyâ sahiline asker dökmeğe hazırdır. Nihayet şunu da söyledi ki: Pâdişâh, Barbaros'un sancağını İmparator Şarl'a iade etmek istemiş olsa, buna gücü yetmiyeceği gibi, muktedir olsa da iade etmek is-temiyecektir. Sulhun akdedilmesinden sonra ispanyollar Koron'dan serbestçe çekilebileceklerdir. Zâten kendisi de Rumlar'dan Venedik tarafına dönmüş olanlar hakkında Pâdişâh nezdinde

⁴⁹⁰ Elçilerin raporu: «Quum hoc diceret Ibraimus Bassa nihii respondere Hieronymus et Cornelius, sed se mutuo intuentes, qula dixerat quod ad Gritu deberend se conf erre, tacite sedebant. Ouod notans Ibraimus eadem verba quae prius itenim dixit et subjunxit. Non dubitate quia ego sum qui Faciam quod volo, et non quod ipse Aloisius Gritti volet, sed ipse Aloisius faclet İd quod ego jussero tantum loquimİni İlli.»

⁴⁹¹ «Primum responait Aloisius Gritti: Se partim adversarium esse partim ar bit rum adversarium. quia İbi venisset nomine Joannnis regis; arbitrum, qula ordinatus ad id a magno Caesare.»

⁴⁹² Avusturya İmp. Hân. Arşivi: «Mu I ta mala de Hungaris locutus est dicena pessSmam gentem, İnfidissimajn intractabuem.»

tavassutta bulunacaktır. Şarl'm bahis konusu olan muâhedenâmeye - evvelce bu hususta reylerini sormaksızın- diğer Hristiyan devletlerini idhâl etmiş olması şaşılacak şeydir. Şu görüştüğü günün sabahı Venedik elçi ve balyosundan aldığı bir ifâdede, Venedik Cumhuriyeti uzun zamandan beri Osmanlı Devleti ile tâtîl üzere bulunduğundan, Şarlken'in Venedik'le ilgili şartlarının tamâmiyle faydasız şeylerden ibaret olduğu bildirilmektedir.

Kornelius cevaben dedi ki:

- «imparator Rum'dan öte tarafa geçenlerin affını muâhedenâmede zikr etmeğe mecbur olmuştur; zîrâ dostlarını feda ederek sulh yapmak merdçe bir hareket değildir. Mâahaza bu yolda hareket etmek bizzat Grittf-nin herkesten iyi bildiği sebeplerden kaynaklanmaktadır ki, bu sebeplerin esâsı başka türlü hareket etmiş olsa Rumları istihkar ediyor görünmekten ibarettir».⁴⁹³

Ondan sonra, Hristiyan hükümetleriyle ilgili fıkraya gelerek, Şarf'ın, bütün Avrupa'nın asayişini istediğinden bu hususta Hristiyanlık ve imparatorluk vazifesine riâyet etmiş olduğunu beyân etti.⁴⁹⁴

İyd-i Hamsin'in⁴⁹⁵ pazartesi günü, elçiler İbrahim Ue ikinci bir mülakatta bulundular ki, birincisinden daha garîb ve ihtirası, Sultân Süleyman'ın saltanatında büyük bir vazîfe gören şahsın hüviyetini daha ziyâde göstermeğe müsaittir. Gritti, tercüman Yûnus Beğ, nişancı ve vak'anüvis Celâl-zâde bu mülakatta hazır bulundular.⁴⁹⁶ Müzâkerenin asıl maddelerine girilmeden önce, karşılıklı suâller arasında îbrâhîm şunu sordu:

- «İspanya niçin Fransa kadar İyi ziraat olunmamıştır?» Kornelius cevap verdi ki, bunun sebebini, memleketin kuraklığına ve Endelüs Yahûdîleri'yle Müslümanlarının çıkarılmasına ve sabandan ziyâde silâh kullanmak arzusunda bulunan İspanyollar'ın gururuna atfetmek gerekir.

îbrâhîm, bunun üzerine dedi ki:

- «Bu gururu kanda aramalıdır; kibirle, civân-merdlikle dolu olan Rumlar da böyledir.»

Nihayet, müzâkereyi bir temsil ile açtı:

⁴⁹³ «Hoc punctum de reeipiendis Graecis transfugls in gratiam si pax fieret aperte dixit Cornelius Aloysio Carolum Caes&rem habere velle, et sine İllo non esse honestum ipsi pacem iacere per muLtas rattones quarum praecl-paum ipse Gritti posset intelligere, et ea erat, ut videretur Canotas IncoJas Graecos contemnere.»

⁴⁹⁴ «Hoc enim esse imperatoris verae Crtetianae».

⁴⁹⁵ Paskalyadan 50 gün sonraki bayram ki, Musa'nın «On Emir»! aldığı gün olup, Hristiyanlara Yahudiler'den geçmiştir.

⁴⁹⁶ Celâl-zâde, ihtimâl ki nişancı olmak sıfatıyla bu müzâkere hakkında susmayı vazife saymıştır.

- «Hayvanların en korkuncu olan arslan zorla değil hîle ile, muhafızının verdiği yiyeceklerle, i'tiyâd kuvvetiyle ele geçirilir; muhafız onu korkutmak için bir değnek seçmelidir; hiçbir yabancı ona yemek vermemelidir. Arslan hükümdar, muhafızlar onun müşavirleri ve vükelâsıdır; asa, hakikat ve hakkaniyettir ki, hükümdarların kılavuzları yalnız bunlar olmalıdır. Ben efendimi, büyük şehen-şâhı hakikat ve hakkaniyet asâsiyle idare ediyorum. Hükümdar Şarl da bir arslandır; şu halde icâb eder ki, elçileri de onu böylece teshir etsinler.»⁴⁹⁷

Ondan sonra kendisinin iktidarından bahis açarak dedi ki:

- «Benim yaptığım yaptıktır; bir seyisi paşa yapabilirim. Efendimin ma'lûmâtı olmadığı halde istediğim gibi memleketler, krallıklar verebilirim; onun verdiği şey benim tensibime yakın olmazsa irâdesi te'sîrsiz kalır; bil'akis ben emrettiğim halde o tensîb etmezse, benim emirlerim icra olunur, onun değil. Sulh ve harb benim elimdedir; devletin hazînesi benim emrim altındadır. Efendim benden ziyâde mükellef elbise içinde değildir; benim servetim dâima el dokunulmamış olarak kalır, çünkü o benim bütün masraflarımı verir. Krallıkları, memleketleri, hazîneleri bana emânet olunmuştur; bunları istediğim gibi idare ve sarf ederim. Gençliğimden beri Pâdişâh ile birlikte yaşadım; onun doğduğu hafta doğmuşum,- Tahta çıktığı vakit, Macar'larla iyi komşuluk münâsebeti te'sîs etmek ve babasının vefatından dolayı ta'zâyât ve cülusundan dolayı tebrik almak maksadıyla Macaristan'a bir elçi gönderdi; lâkin onlar mektup götüren adamı tutup habsettiler. İkinci bir çavuş yine, yine o memuriyete tâyin olunmuşken, ihtimâl ki büyük bir adam zannedildiği için, o da o hâle uğradı. Bütün bu muameleler büyük pâdişâhı oldukça muğber ediyordu. Bir müddet sonra

⁴⁹⁷ Arslan, hükümlanlık alâmeti olmak üzere, Osmanlı harb gemilerinin başlarında hâlâ (Hammer zamanında) görülür. Bu müzâkere vuku bulduğu zaman İstanbul'da arslan ve boğadan mürekkebe heybetli bir heykeller grubu bulunuyordu ki, Rum imparatorları'nın inşa ettikleri Bokoleon Sarayı'nın ismi bundan kalmıştır. (İstanbul ve Boğaziçi'ne müracaat, c. 1, s. 119). «Est marmor quoddam hic prope ad mare, in puo sculp-tus est leo ingen\$ teaus taunni cornibus, tam vasta moles, ut a mille hominibus moveri. non possit.» Venedik elçisinin Marini Sanuto'da (c. 58), dercedilmiş olan 14 Kânun-ı evvel 1532 tarihli mektubu bu heykeli oldukça güzel tarif eder: «Alla porta dove si amazzan animali a costo delle colone del Podromo (Hippodrome) da bassofuori della detta prta di ma-rina un leone, sopra il qual e un grandissimo tauro, majör bonamente che il vivo, svenato dal leone; il qual e un grandissimo tauro, majör bonamente che il vivo, svenato dal leone; il quale li e monlato sopra la schina e lo ha alitrato, e da uua banda ad una coscia del tauro e un grandissimo Aio? e questo liono assai majör del vivo, e tutto di una pietra di una bona mina, questi animali soleano esser eon le teste voltate verso Anatoli, e par che quella demesima notte (21 novembre) se voltassinocolle teste verso Costantinopoli, cio la matina ve-dutotutta questa terra li e concussa e ha fatte stupor e stordir tutta questa terra, e ognuno e scorrendo secondo la passione deli' anima.» Bu hadise Süleyman'ın avdetinde 21 Teşrin târihinde vuku bulmuştur. Ancak ertesi senenin Kânun-ı sâni-sinde İstanbul'a gelebilmiş olan Schepper'in, vak'a pâdişâhın azimetinde meydana geldi diye yazması, yanlış ma'lûmât al-masındandır: «Caesare Turcarum exeunti in Hungariam mar-mor hoc versum est, quippe leo respiciebat Asiam, nunc respi-cit Europam, putant fatale esse.»

Fransa Kralı Pavia'da mağlûb olarak, validesi efendime şu sözleri yazdı: «Oğlum Fransa Kralı, İspanya Kralı Şarl tarafından hapsedilmiştir; zannederdim ki, Şarl onu salıvermek civânmerdliğinde bulunsun; lâkin öyle yapması şöyle dursun, hakkında hiç lâyük olmayacak surette muamele etmiştir. Büyük şehen-şâh, oğlumu kurtarmak suretiyle ulüvv-i şinâsınızı izhâr buyurmanızı istirham ederim.».⁴⁹⁸ Pâdişâh, Fransuva'nın uğradığı felâketten müteessir ve Şarlken'in muamelesinden münfail olarak, kadının avâze-i istirhamına en müessir surette hangi vâsıtalarla yardımcı olabileceğini düşündü; o zaman kendi elçi-lerine Macaristan Kralı tarafından gösterilen kötü muamelenin intikamını almak istedi. Hususiyle ki, Kral Lui'nin zevcesi, Şarlken'in hemşiresi idi. Lui, Pâdişâh'a mukabeleye çıktı; ikisi de ellerinde kılıç, Macaristan tahtı üzerindeki müddeiyâtlarını müdâfaa ettiler. Kılıç, mes'eleyi halletti; hükümet hakkını bize verdi. Macarlar'ı mağlûb eden benim; çünkü Pâdişâh Mohaç muharebesinde bulunmadı; bize iltihak için ata binmek üzere iken kendisine muzaffaeriyet müjdesini gönderiyordum. Ondan sonra Budin'i zabtettik; ve bizim hakkımız mazhar-ı rûchân oldu.»

Îbrâhîm, Budin'in fethinde esirlerin ne kendisinin emriyle, ne de Pâdişâh'ın emriyle değil, ancak kendi hatâlarıyla katliâma uğramalarından tafsîlen bahsetti.⁴⁹⁹ Hobordanski'nin mübalâğalı tekliflerine tekrar sözü getirdikten sonra, Viyana muhasarasına geçerek, tebdîl-i kıyafetle ve beyaz değil renkli bir sarık ile ekseriya bizzat keşfe çıktığım hatırlattı⁵⁰⁰ ve dedi ki:

- «Bu sırada Şarl, italya'da Türkler'i harb ile tehdîd etmek ve Lu-ter mezhebi erbabını cebren eski i'tikadlarına getirmekle meşgul idi. Al-manya'ya geldi, hiçbir şeye muvaffak olamadı. Bir imparator için bir şeye başlayıp da bitirmemek ve söyleyip de hiçbir şey yapmamak lâyük değildir. Bir Râhibler Meclisi ilân etti, fakat toplamadı; Budin'i muhasara etti, alamadı; kardeşi Ferdinand ile Kral Jan arasında tekrar sulhu sağlaması gerekirdi, buna da teşebbüs etmedi; eğer bugün bir Ruhban Meclisi toplamak istemiş olsam, Luter'i bir tarafa, Papa'yı bir tarafa kor, kilisenin birliğini iade etmeğe kendilerini mecbur ederim;⁵⁰¹ ben ve Pâdişâh bu

⁴⁹⁸ «Confugimus ad Te magnum Caesarem, ut tu Überalitem tuam osten-das et filium meum redimas.»

⁴⁹⁹ «Male cessit illis, qui non expectato praesidio ipsis ordinato ad dedu-cendum mane egressi sunt castros Budensi, allquotque Turcas inventos occiderunt, quae res cum tumultum exitasset, prius prieie, quum per se Ibraimum Bassam, posset; i ussu autem Caesaris aut sucum quam caeas fulsse.» Avust. tmp. Arşlv'nde sefaretin raporu.

⁵⁰⁰ «Solebam, inquit, aliquando ambulare et circum&picere urbem non cum «lbo sed alio plleo.» Sefaretin raporu.

⁵⁰¹ «Ego, inquit, si nune yellem, possem Lutherum. ab una et Papam ab al-tera parto st&tuere, e utrumfiue ipsorum cogere ad celebrandum concii-iiuhl» Sefaretin raporu.

suretle Şarlken'in yapması lâzım gelen şeyi yapmış oluruz. Macaristan Kralı yatağında can vermiş olsaydı, ihtimâl ki Ferdinand'm bir dereceye kadar veraset hakkı olabilirdi; lâkin muharebe meydanında öldüğü için krallığı bize aittir, çünkü kılıçlarımızla feth olunmuştur; biz Macaristan'ı istilâ ettik. Kardeşine (Jerom'a hitâb ederek) şatosunu îade ettik; bütün vâlîler arz-ı ta'zîmât ettiler. Münâsib gördüğümüz kadar Macaristan'da kaldık ve bize mukavemet edecek kimseye tesadüf etmedik.»

îbrâhîm Paşa, ancak bu mukaddimeden ve diğer bâzı istitradlardan sonra, müzâkerenin mevzuu olan hususa, yâni Şarlken'in mektubuna sözü getirerek ve mektubu eline alarak dedi ki:

- «Bu mektup, ihtiyatlı ve mu'tedil bir hükümdar mektubu değildir. Şarlken, kendi unvânlarıyla beraber, kendisine âit olmayan birçok unvanları mağrûrâne bir şekilde sayıyor; kendisine «Kudüs Kralı» demeğe nasıl cür'et ediyor? Bu memleketin sahibinin büyük şehenşâh olduğunu bilmiyor mu? Pâdişâh'tan memleketlerini almak mı istiyor? Yoksa böyle yazmakla onu hafife aldığını mı göstermek istiyor? Ben işittim ki, Hristiyan 'hükümdarları dilenci kıyafetinde Kudüs ziyareti yaparırmış; Şarlken Kudüs'ü dilenci kıyafetinde görmekle, kendini oraya kral mı olacak sanıyor? Bundan sonra Kudüs'e girmeyi bütün Hristiyanlar için men edeceğim.»

Kornelius, Şarl'ın mağrûrâne bir şekilde kendisine tahsis etmiş olduğu bu unvandandan dolayı, mümkün olduğu kadar ma'zeret bulmağa çalışarak, böyle yazılmasının sâdece yazılış usûlünden olduğunu ve hiçbir mânâ ifâde etmediğini söyledi.

îbrâhîm, devam etti :

- «Bundan başka, Şarlken Ferdinand ile benim efendimi aynı derecede tutuyor (eşit görüyor); kardeşini sevmekte hakkı vardır, lâkin bunun için büyük pâdişâhı o kardeşine kıyâs ederek kadrini tenzil etmesi lâzım gelmez. Benim efendimin arazî ve insan bakımından Ferdinand'dan daha kuvvetli ve daha zengin sancakbeğleri vardır.» O zaman Jerom'a hitâb ederek dedi ki: «Senin kardeşin Nikola'nın akrabasından olan Kara Âmid sancak-beği senin kralından daha çok arazî ve raiyyete mâliktir.⁵⁰² 50.000 süvârî muharebelerde onun maiyyetinde bulunur; sipahileri, timârlıları Ferdinand'ın sipâhî ve timârlılarından çoktur. Pâdişâhımın daha böyle çok sancakları vardır. İmparator Şarlken öyle bir mektup yazınaktan utanması

⁵⁰² Bütün müverrihler Güns'ün cesur müdâtfinin bu akrabasından hiç söz etmezler. Hâlbuki raporda şöyle geçmektedir: «Et conversus ad Hieron. yroum, affnls inqult NioUz fratris tui et tuus qui es Sanzachus in Cara chemita (Edessa)» (Bdessa, Urtadır; Halbuki Kara Amid Diyârbekir'dir. Mütercim);

lâzım gelirdi. Lâkin Fransa Kralı'nın Macaristan seferi esnasında bize gönderdiği ve sâdece «Fransa Kralı» diye imza ettiği mektup, bundan ne kadar farklı ve hak kten krala yakışır surettedir!⁵⁰³ Bunun içindir ki haşmetli pâdişâh da Fransa Kralı'na şeref vermek ve nec bette ona rekabet etmek isteyerek unvanlarını hiç yazmadı, ve çok sevdiği bir kardeşine yazar gibi yazdı; yine bunun içindir ki, Barbaros Fransa Kralı'na, büyük Pâdişâhla itaat eder gibi itaat etmek için emir aldı. Eğer şarlken bizimle anlaşmayı arzu ederse, yalnız o vakit imparator olacaktır; zîrâ Fransa, İngiltere Kralları'na, Papa'ya, Protestanlar'a biz onu o sıfatla tanıtırac ğız. Zanneder misin ki, şarlken ile Papa'yı rabte-den sevgi, özellikle Papa Roma yağmasını ve esareti müddetinde uğradığı k t  muameleyi hatırlarca, pek hak kidir? Ben onun resmî tacından gasb olunmuş bir elması 60.000 dukaya satın aldım. Bu elmas (parmağında bir yüzük göstererek), habsedildiği zaman Fransa Kralı'nın elinde idi; sonradan bana geçmiştir. Fransa Kralı nasıl olur da şarlken'i sever iddiasında bulunabilirsiniz?»

 brahim, sözlerine son vermek üzere ilâve etti ki, imparatorun münasebetsiz mektubunu, onun infialine yol açmaktan çekindiği için Pâdişâh'a takdim etmiyecektir. Eğer şarlken bir sulh ahidnâmesi akdini arzu ediyorsa, bir elçi göndermesi gerekirdi; onu beklemek için    aylık bir mütâreke imza olunabilir. Ve nihayet Barbaros bu müddet zarfında denizlerde Hristiyanlar aleyhine her türlü muhasamatı ta'til eder.

Yine o günün akşamı  brahim ve Süleyman, Gritti'nin hanesine giderek    saat onunla konuştular. Böyle bir ziyaret Müslümanlar için az takbihe şâyân görülmediğinden, Pâdişâh'ı  brahim ve Gritti tarafından büyülenmiş bir mecn n addettiler.⁵⁰⁴

11 Haziran'da Gritti elçileri müzâkereye davet etti; kullandığı t birlerden, sulhu evvelâ Pâdişâh istemiş gibi gösteren şarl'ın mektubunu ayıplamaktan başlayarak,⁵⁰⁵ özellikle Ferdinand'ı Süleyman'a muâdil tutan münasebetsiz mukayeseden dolayı nefretlerini bildirmeyi unutmadı.⁵⁰⁶

⁵⁰³  brahim burada Plasan ile diğer Fransız müverrihlerinin s k tla ge itirdikleri ve fakat Osmanlı müverrihleriyle aşağıda Martal Sanuto'nun (c. 58) söylediği ikinci Fransız sef ret hey'etini ima ediyor: «Summa della relazione di Rincone stato Orator del Re Chr stianissimo al Sr. Turco fatta famillarmente.»

⁵⁰⁴ De quo  psius adventu postea pl urima mala Thurcae dicebant, appel-lantes magnum, Gaesarem Insensatum, stultum, maleflicium ab Ibrahim ed Grytl, prout Inteligere potuimus In sequentibus, et singuli singula mala in fœtura divinabant tam Judaei <mam Thurcae.»

⁵⁰⁵ «Ouid aut significarent verba In litteris posita: Spem ezbibitam de pace tarcanda? Tamquam  pse (SQloyman) vellet tractare pacem.»

⁵⁰⁶ «Delnde quid  Uud? ut in benef dum utrtusque Vestrum (Süleyman ve Ferdmand'ra) cedat Inquit Caesar Thurcarum, dij sset Carolus: utrtusque et non vestrum, slc enim inqutt se supra nos ponit et me vult slmllem Ferdnando Regl.»

ilâve etti ki, Pâdigâh Macaristan'ı Zapolya'ya ve vârislerine ihsan etmiştir ve kendisi (Gritti) gelecek kış, Devlet'in tam bir me'zûniyetini hâiz olarak, bu krallığın yeni hududlarının tâyinine gidecektir. Ondan sonra Sultân Süleyman'ın kudreti hakkında gurur dolu medhiyelerde bulunarak dedi ki:

- Son Macaristan muharebesinde Sultân Süleyman'ın husûsî maiyyetinde 1.800 hassa askerî, vezîr-i azamda 1.000, diğer paşalarda beşeryüz kişi bulunuyordu. Kulların Pâdişâh'a itaati o derecededir ki, şu dakikada bir açığı o herşeye muktedir olan îbrâhîm Paşa'mn idamına göndermiş olsa, bu emir derhâl, hiçbir müşkilât çıkmadan icra olunur. Dünyâya yalnız o sulh verebilir. Hristiyanlık hiçbir vakit bu kadar parçalanmamışlar.»

Sözün neticesi şuna müncer oldu ki, Şarl, sulh müzâkeresi için bir elçi göndermelidir ve onu beklemek üzere bir mütârekeye müsâade olunabilir.

Lâkin Kornelius ye Jerom cevaben beyân ettiler ki, eğer Pâdişâh sulhu reddediyorsa, Şarl muhasamatın ta'til edilmesine muhtaç değildir.

îbrâhîm, elçilerle olan üçüncü görüşmesinde (22 Haziran 1533), seleflerinden bu kadar adamların nail olmadıkları bir şeye muvaffak olduklarından dolayı kendilerini tebrik etti:⁵⁰⁷ Sulh, adedi belirlenmiş seneler için değil, Ferdinand'ın muhafaza etmek istediği müddetçe devam etmek üzere akdedildi. Bu muâhedenâme mucibince Ferdinand, Macaristan'da henüz nerelere mâlik ise onlar elinde kalacaktı; Pâdişâh da Ferdinand ve Zapolya'mn aralarında akdedebilecekleri düzeltmeleri tasdik etmek hakkını muhafaza ediyordu. Vesikada şunlarda eklenmişti: Pâdi-şâh'ın kulu Gritti Devlet tarafından krallığın yeni hududunun tâyinine memur olacaktır; Şarl, kendisi de husûsî bir sulh akdetmek için sefir gönderecektir, murahhasının gelmesini beklemek üzere ona karşı muhâsama -Şarl tarafından başlanılmamış olmak kaydıyla ta'til edilecekse de, karşı taraftan husûmete başlamırsa, ona ve bütün dünyâya karşı müdâfaaya hazır bulunulmuştur.

Ertesi gün, elçilerin Pâdişâh'ın huzuruna kabulüne tahsis olunmuştu. Evvelce vezîr-i âzam tarafından yemeğe davet olunarak yemek esnasında îbrâhîm Paşa elçilerin zât-ı şahaneye hangi tâbirlerle meramlarını arz edebileceklerini tâyin etti. Verilen talimat şu yolda idi:⁵⁰⁸

Elçiler Huzûr-i Şahanede

⁵⁰⁷ İlk elçiler Hobordanskî ile WeUelber*ar; ikincileri Lam^erg ile Turlglç; üçüncüleri Lamberg ile Nogarola idiler.

⁵⁰⁸ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/108-116.

«Oğlun Kral Ferdinand senin mâlik olduğun şeyleri kendi malı gibi ve kendisinin mâlik olduğu şeyleri senin malın gibi addeder, çünkü senin oğlundur. Macaristan'ı kendine alıkoymuş olduğunu bilmiyordu; zîrâ bilmiş olsa bu memleketi muhafaza etmek için hiçbir vakit muharebe etmezdi. Lâkin madem ki sen, yâni onun pederi, memleketlerinin hudud-lan dâhilinde bulundurmak istiyorsun, sana mübarek olmasını ve sıhhat-ı tâmmeni temenni eder. Çünkü senin -ki onun pederisin- bu krallığı ve daha diğerlerini tekrar elde etmesi için yardımcı olacağından da şübhe etmez.»

Elçiler, tercüman Yûnus Beğ'den, Kral Ferdinand'ın kardeşi İbrahim'in (çünkü onun yardımı bu sıfatla vaad ve kabul olunmuştu) şu suretle biraderinin husûsî işlerine alâka gösterdiğinden dolayı kendisine teşekkürlerini tebliğ etmesini rica ettiler. Ondan sonra çavuş-başı marifetiyle hu-, zûr-ı pâdişâhiye kabul edilerek Süleyman'ın elbisesini (eteğini) öpmek şerefine nail oldular. Kornelius, İbrahim'in sözlerini aynen tekrar etti;⁵⁰⁹ Yûnus Beğ vezîr-i azama tebliğ etti; o da bu esas üzerine sözü san'ath bir beyân ile işleyerek Pâdişâh'a tercüme etti. Kornelius, takdim edecek hediyesi olmamasından dolayı özürlerini beyân ederek, Kraliçe Mari'nin cihazının iadesini ve Ferdinand'ın kardeşi olan İbrahim'in bâb-ı hümayûnda Kral'ın vekili sıfatında görünmesine müsâade edilmesini Pâ-dişâhdan niyaz eyledi.

Jerom, Büyük Pâdişâh'ın oğlunun bafcasıyla dâima sulh hâlinde yaşamak ve sürekli muharebede bulunmak ve İstanbul'da bir balyosu yâhud konsolosu olmak arzusunda bulunduğunu ifâde etti. Yüz defa tekrar edilmiş bir şeyi, yâni «Oğulun babasına âit olmayan hiçbirşeyi olmadığı gibi, babanın da keza herşeyinin oğluna âit olduğunu»⁵¹⁰ bir kere daha tekrarladı.

Sultân Süleyman -Yûnus Beğ'in nutkunun her bölümünü derhâl tercüme edebilmesi için, ekseriya kendi sözünü keserek- şöyle cevap verdi:

- «Pâdişâh size, evvelki elçilerin muvaffak olamadıkları sulhu ihsan ediyor. Yedi sene için, yirmibeş sene için, yüz sene için veriyor değil, -eğer siz bozmazsanız- iki asır için, üç asır için, ebedî olarak veriyor. Pâdişâh Ferdinand hakkında bir oğlu hakkında olduğu gibi muamele edecektir; Pâdişâh'ın memleketleri ve tebeası Ferdinand'ın emri altındadır, nasıl ki Ferdinand'ın memleketleri ve tebeası da Pâdişâh'ın emri altındadır. Pâdişâh

⁵⁰⁹ «Tunç Cornetius honore exhibito salutavit ipsura magnum Caesarem se-cundum documentum quod dederat heri Ibrahimus, et secundum id quod oratores hodie admoniMrat.»

⁵¹⁰ «Nihil esse «Uı quod non ah patrıs, nihil eeae patrıs <ıuad non sit flilil.»

Kraliçe Mari'ye cihazını, diğer emval ve arazîsini iade ediyor.»

Kornelius ve Jerom, Mari'nin adına, birincisi Sultân Süleyman'ın elini, ikincisi elbisesini öptüler. İbrâhîm, efendisinin huzurunda lâve etti ki:

- «Kral Ferdinand ve Jan arasında akd olunan mukaveleler Sultân-ı Muazzam tarafından tasdik olunacaktır; kulum Gritti bu bâbda emir alacaktır. Büyük Pâdişâh, oğlu Ferdinand'ın dostlarının dostu ve düşmanlarının düşmanı olacaktır.»

Vezîr-i âzam, Şarl'm mektubunun o suretle yazılmasının sebeplerinin izahını Kornelius'tan tekrar talep etti; o da büsbütün gayr-i mütecâvi-zâne bir surette tefsire çalışarak dedi ki:

- «Şarl .hiçbir kimseyi tahkir niyetinde bulunmamıştır. Bununla beraber bu mektubun muhtevası hakkında kimsenin yanlış anlamaktan men' olunması kaabil değildir; lâkin Şarl, kardeşiyle Devlet arasında akdolu-nan sulhu hiç şübhesiz ki tensîb edecektir.»

İbrâhîm, daha söyleyecek birşey olup olmadığını sefirlerden birkaç defa sorduktan sonra, üç saat sürmüş ve fakat gerek vezîr-i âzam, gerek Pâdişâh tarafından pek uzun görülmeyen mülakata son verdi.⁵¹¹

Ertesi gün Kornelius ve Jerom İbrâhîm'in sarayına davet edilerek, Gritti'yi de orada buldular. Vezîr-i âzam dedi ki:

- «Dün bizimle birlikte ekmeğimizden, tuzumuzdan yediğinizden beri dostlanmızdansınız. Ferdinand için size iki mektup verilecektir: Biri Pâdişâh tarafından, öteki benim tarafımdan, yâni efendimin kudretinin yegâne tevdi edilmiş olduğu ve Devlet'in idâresinin uhdesine bırakıldığı şahıs tarafından; çünkü mu'tâdim bu suretle imza etmektir.⁵¹² İmparator Şarl için de size iki mektup vereceğiz.»

Elçiler, muahedenin aslının kendilerine tebliğ ve hiç olmazsa bir suretinin îtâ edilmesini istemeleri üzrine, İbrâhîm Paşa, usûlün böyle olmadığını ve her milletin kendine mahsûs âdetleri olup, bundan dolayı Osmanlılar'ın da kendi âdetleri bulunduğunu cevaben söyledi. Lâkin Gritti'nin, muâhedenâmeyi kendisinin okuyacağını ifâde etmesi üzerine, İbrâhîm Paşa devam etti:

⁵¹¹ «Sic tandem valedixere Magno Caesari et egressi non sine admrlratione omnium Turcarum, juod tamdiu apud magnum Caesarem manserint nam ad horas fere tres apud ipsum substituerunt.»

⁵¹² «Ouoniam sum Gubernator Impert i et Domlni ipsius, sic enim salemus scrutoere.» İbrâhîm kendisinden yalnız Ferdinand'ın elçileri karşısında değil, Venedik elçisi Pietro Zenovte'de o kadar az tevazu* ile söyler. Martal Sanuto, 58: «İbra'm il Sr. mi ha dato dirllto al mezzo del Impero, vol sla conosciuta la mia persona non come Bassa ma come partecipe del Impero. Io dajl la vila e la morte a chi me piace: il Sr. si ha dato fa parte rosa e mi ha dato il turchino ha dato İl turchino. DMsum imperium, cum Jove Caesar habet, cosa che -mai pur fu>

- «Gritti, musalehâya idhâl ve Ferdinand tarafından hüsn-i muameleye mazhariyetlerini arzu ettiğimiz devletleri size sayacaktır.»

Kornelius ile Gritti arasında, dün iadesi vaad olunan Kraliçe'nin cihazı hakkında şiddetli bir bahis açıldı; îbrâhîm, Jerom'a, îsklavon lisâ-niyle, verilen sözün dindarca muhafaza olunacağını söyledi. Bunun üzerine elçiler vezîr-i azamdan ruhsat aldılar (14 Temmuz 1533). îbrâhîm Paşa da kardeşi Ferdinand'a muhabbetini arz etmelerini beyân etti. Bununla beraber, Yûnus Beğ, Ferdinand ve Şarlken için olan mektupları ancak üç hafta sonra verdi;⁵¹³ bunları aldıktan üç gün sonra hareket ettiler.

İşte bu suretle Süleyman, Macaristan'ı gasbetmesini baba ile oğul arasında mevcut olması lâzım gelen mal müşterekliği bahanesi altında setr etti. Ferdinand ve îbrâhîm arasında zu'm olunan kardeşlik de Ferdinand'ın, bir devletin vezîriyle aynı derecede addolunması zilletini değişik bir surette göstermekten başka birşeye yaramadı. İşte Avusturya, Osmanlı-lar'la ilk anlaşmasını, bu türlü bir menfaat ve şeref fedâkârlığıyla satın almıştır.⁵¹⁴

YİRMİSEKİZİNCİ KİTAP.....

İran Seferi.....

Kanûnî'nin Orduya Katılışı.....

Tebriz'in Zaptedilmesi.....

Bağdadin Zaptı

Bağdâd

İmâm-İ Âzam Ebu Hanîfe'nin Kabrinin Bulunması Ve Türbe İnşâ

Edilmesi.....

İskender Çelebinin İdâmı

Fransa Ve Safevî Elçileri

Fransa İle Ticâret Anlaşması: İlk Kapitülasyonlar.....

Makbul İbrahim Paşanın Gözden Düşmesi Ve İdamı.....

Koron'un Geri Alınması.....

Barbaros Hayreddin Paşa.....

Barbaros'un Ve Şarlken'in Tunus Çekişmesi

İmparator Şarlken Nezâretinde Halı Vahşeti

⁵¹³ O. gün Gritti hastalandı. Yeni balyos Nitoola Justiniani ve elçi Kome Kontareno (Come Contareno) İstanbul'a geldiler. Bir hafta önce de Za-polya'nın elçileri Laçki (Lasczki) ve Kamülo Urslni (Camillo Urstno) payitahta gelmelerdi.

⁵¹⁴ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/117-119.

Y RM SEK Z NC  K TAP

 ran Seferi

Yazılması mümkün olan bütün muzafferiyet mektuplarının bir zaferler zincirine d n şt rme e muvaffak olamadıkları Viyana seferinden, Avusturya ile ilk sulh ahidnâmesinin imzalanmasından sonra Sultân Süleyman, gözlerini, devletin batısından doğusuna çevirdi. Ceddi II. Mehmed ve pederi I. Sel m gibi,  ran  ah  aleyhine bizzat sefer açmak istedi. Bu andan itib rendir ki, Osmanlılar iki asır zarfında nöbet nöbet Acem ve Macarlar'la harb ederler. Öyle ki, bu iki devletten biriyle yapılan barış, diğeriyle muh samanın açılmasına kat'  bir işarettir. Hududunun iki mütekabil cihetinden bu iki hükümetle komşu olan Türkiye'nin mevkii iktiz sından olarak, onlarla zarurî bir rekabeti vardır. Toprakta k kle mi  demek olan bu düşmanlık sebepleri üzerine millî kin ve d n  taassubu da ilâve etmek l zımdır, Almanlarla Acemler'in lisan ve t arihlerinin mukayesesi, bu milletlerin müşterek bir asıldan inmekte oldukları m l hazasını verir.  r n ahâlîsi olan cedleri, Türkler'in cedleri olan T r n ah l siyle muharebeden hâlâ değillerdi. Osmanlı bir Alman'da «gayrı m s-Um»den başka bir ey görmez, bir Acem'de de bir «r f z » görür; bin ena-leyh onun için bunlarla muharebe Kur'ân'ın emrettiği ve fukahâ fetvalarının te'y d eylediği d n  bir vazifedir. Sel m,  sm il üzerine olan seferinin mukaddimesi olarak devletin hudutları dâhilinde oturan bütün r f z leri  d m etmişti; Süleyman da bir katli mda bulunduysa da, mah-d d bir dâireye m nhasırdı, çünkü yalnız Gelibolu'daki mahbuslar hakkında icra olundu. Süleyman tarafından   h Tahmâsb'in⁵¹⁵ gecikmiş tebriklerine verilen cevâp ve o zamandan beri  r n aleyhine tasavvur ettiği' ve fakat daha müsâid bir zamana kadar te'h r etmeğe mecburiyet g rd   fetih tertiblerinin ilk ortaya  ıkı ı, bu mahbuslar hakkındaki muamele olmuştur.⁵¹⁶

Birçok durumlar, vak aları  abukla tırdı. İki hükümdarın da hudud üzerinde bulunan iki vâlîsi hiyanet etmişti. Bitlis H n   eref Be  Süleyman'ın hizmetinden ayrılarak   h tarafına geçmiş ve II. Bâyezîd asrında  eytan-Kul  isyanı sırasında Teke'den  ran'a iltica eden Ulama da, yeni vatanının hakkını

⁵¹⁵ Serikovski (Senkowsky)'nin yazd  ı gibi Tahmasp veya Tfthmas b (birincisi doğrudur).

⁵¹⁶ Y rraalt ncı K taba, müracaat.

Süleyman'a satmıştı.⁵¹⁷ Günüş muhasarasından birkaç gün evvel, Ulama, pâdişâhın elini öpmek üzere huzura kabul edilerek, senelik 2 milyon akçe tahsisat (400.000 duka) ile Hısn-ı Keyfâ (Hasankeyf) ve bütün Bitlis arazîsi beğlerbeğiliğine tâyin edilmişti. Karaman, Amasya, Dülkadir, Suriye, Diyârbekir beğlerbeğilerine de Ulama'nın kendisine verilen memleketleri, özellikle Bitlis'i tasarruf edebilmesi için, ona yardımcı olmaları emredilmişti.⁵¹⁸ Ulama filvâki Bitlis'in muhasarasına başlamışsa da, Şeref Beğ bir îrân fırkası ile yetişerek geri çekilmeğe mecbur bıraktı. Bu mağlûbiyetin haberi Sultan Süleyman'a, Meyser içinden Güna üzerine giderken ulaştırıldı. Tahmasb tarafından Bağdâd valiliğine tâyin olunan Zülfekaar Hân ki «halîfetü'l-hulefâ»⁵¹⁹ unvânıyla mâruftur- da Ulama gibi hareket etmişti: Bağdâd'm anahtarlarını Süleyman'a göndermiş ve Osmanlılar tarafından vaad olunan imdadın gelmesine kadar bu şehirde durabileceğini ümîd etmişti. Lâkin kısa bir müddet sonra Tahmasb'm adamları tarafından kati olunarak, onun Ölümü, Bağdâd'm İran hükûmeti tarafından sâhiplenilmesini yeniden te'mîn etmişti. Bitlis, Osmanlı hükûmetine karşı isyan etmiş ve Bağdâd Osmanlı hükûmetinin himayesine girmiş olduğu için, bu iki mevkiin ele geçirilmesi Sultân Süleyman'ın devlet şerefi için bir mecburiyet hâline gelmişti. Bundan dolayı pek çok zamandan beri İran aleyhine tasavvur edilip de o zar mana kadar te'hîr olunan muharebenin gerçekleşmesi, daha ziyâde te'hîr olunamadı.

Vezîr-i âzam yine ser-asker ünvânını^âlararak Macaristan Kralı Ferdinand ile sulh ahidnâmesinin akdinden biraz sonra, yâni sonbahar gün dönümünde Bitlis'e müteveccihen hareket etti. Pâdişâh ilkbahar gündönümünde bizzat Bağdâd'a teveccüh edecekti.⁵²⁰

Serasker Konya'ya vâsıl olmadan Önce, Çınarlıdaki ordugâhında iken Şeref Beğ'in serhad askeri tarafından tamâmiyle hezimete uğratılarak başı kesildiğine dâir Ulama'dan mektup ,geldi. Maktulün başı da birlikte getirilmişti (21 Teşrîn-i evvel 1533-2 Rebîü'l-ahir 940).⁵²¹ İbrahim Paşa, Kürdistan irsen intikal edegelen sancaklarından biri olan Bitlis hükûmetini, müteveffanın oğlu Şemseddîn Beğ'e vererek menşurunu gönderip

⁵¹⁷ Celâl-zade, varak: 169. Peçevî, varak: 59.

⁵¹⁸ Ferdî, varak: 181.

⁵¹⁹ Ferdî, varak: 183. Evvelft Şâh İsmail'in emîr-i divânı olan Hadim Beğ, bu «haUfettin-hulefa» unvanını almıştı, Zülfekaar ona halef olmuştu. Pe-çevî, varak: 59.

⁵²⁰ Celâl-zade, Solak-z&de, Aa, Ferdi

⁵²¹ Cel&l-z&de. varak:' 169. Peçevî. varak: 59,

tTlama'ya başka bir güzel mansıb vaad etti.⁵²²

Vezi'r-i âzam kışlık ordugâhını Haleb'de kurdu; mevsimin müsaadesiz olmasından dolayı durduğu sırada, İranlıların elinde bulunan birçok kalelerin kumandanlarıyla müzâkereye girişerek, bahar başlarında Osmanlı ordusu İran'ı istilâ etmek için hareket ettiği vakit bu müzâkereler onların teslimini kolaylaştırdı. Âdilce vaz, Erciş, Ahlat (kadîm Haliat) şu suretle İbrahim'in eline düştü. Bu üç mevkî, Avrupa coğrafyacılarınca Şark sahilindeki Van şehrine nisbetle Van Gölü ve Asyalılarda Erciş (Batlamyus'un «Arsisna» diye isimlendirdiği) Gölü diye adlandırılan gölün kuzey tarafındadır. Eğer Van'dan nehir kenarı nca kuzeye doğru gidilirse Bendmahı geçidinden Erciş'e (Ares) ulaşılmış olur ki, miinbit ve ceviz ağaçlarıyla dolu bir sahranın üzerinde görünmektedir. Batıda iki merhale ötede ise, hisarlarının bir kısmını çevirmiş olan gölün kıyısında Âdilce vaz vardır.⁵²³ Âdilce vaz'dan bir merhale mesafede -kendilerine Ârmenşah, yâni Ermeniy e hükümdarı⁵²⁴ unvanını yeren- Türkmen beğ-lerinin eski ikametgâhları olan Ahlat, reyyân ve içlerinde yüz dirheme kadar çeken elmalanyle meşhur bir sahrada kendini arz eder.⁵²⁵ Bu mevkî, sık sık vuku bulan zelzeleden, ve daha çok da defalarca Kürd beğ-lerinin, Türkler'in, Acemler'in muharebeleri, yüzünden harâb olmuştur. Hârizm hükümdarı Celâleddîn Mengüberti tarafından Selçuklular elinden alınarak, Cengiz Hân zamanında Moğollar ve Timur zamanında Tatarlar taralından talan edilmiştir. Ahlat, birçok ulemânın doğum yeri, Ermeni ve Türkmen beğlerinin⁵²⁶ mezarlarını⁵²⁷ ve bilhassa Osmanlı Dev-îeti'nin kurucusu Osman'ın ecâdmın mezarlarını içinde bulundurmakla meşhurdur.⁵²⁸

⁵²² Bu fıkrayı Peçeyfiden alan Hanuner, me'hazınm biraz mânft karışıklığı içinde olmasından dolayı Şemseddin'Ulama'nın oğlu zanneder. Tercümede doğrusu yazılmıştır. (Mütercim).

⁵²³ CÜUn-nümâ, varak: 412.

⁵²⁴ Martin, Ermenistan'a Dalr Siyâsi ve T&Hfal Hâtmonr, s. 13.

⁵²⁵ Cthn-nfimA, varak: 413.

⁵²⁶ Cihân-nümâ şunları zikreder: Telhis-İ Cami' sahibi Mehmed bin Mıkdâd; gizli ilimlerde büyük otorite sahibi olup Moğolların Asya'yı istilâ edeceğini haber vermiş olan Seyyid Hüseyin; hey'et-şinâs (astronomi âlimi) Mevlâna Muhyî'd-dîn ki Nâsirü'd-dîn tarafından Merağa Rasadhânesi'ne davet edilmiştir.

⁵²⁷ Fiti Dölakrua bu kabirleri ziyaret etmiş, fakat aziz (evliya) mezarları sanmıştır. Martin.

⁵²⁸ Evliya, şubatların makberlerini ziyaret etmiştir: Ertuğrul'un ceddî Kaya Alp, Hasan Bayındır Hân, Sultân Tohtakay, Sultân Korkud Hân, Ali Hân, Kaasım Hân, Bendî Hân, Surbay (Seevrbayc) Hân, İsmail Hân, Bedrbay Hân, Çağalı Hân, Toh-tamış Hân, Selçuk Hân, İsrâil Hân, Mersumbay, Kutlubay; bunların haremli Mama Hâtûn, Harmâ Hâtûn, Can Hanım, Nilüfer, Zebide (Zübeyde) Hânım, Serviboy Hânım, Zibâ Hanım, Sâre-Harmâ, Hürşid Harmâ, Döndü Harmâ; Bunlardan başka Dârüşmend, Çoban, Karakoyunlu, Akkoyunlu Hanedanları hükümdar ve şehzadelerinin de kabirlerini görmüştür.

Evliya Seyâhat-nâme'sinde (İstanbul basımı, c. 1, s. 140) şöyle yazıldı:

«Ziyâretgân-ı Ecdâd-ı Selâtin-i Âl-i Osman der Ahlat - Kot ya (Kaya) Alp-Bay ziyareti. Erdoğrul Bay'un dedesidir. Azî-müş-şân, şecî, bahâdır bir er imiş. Cenubunda Hasan Bayındır Hân. Koya Alp Bâ'yın biraderidir. Mâhân şahının izniyle Ahlat'a hân olmuş. Şehr içre eser-i binası yoktur. Diğerleri: Sultân Abdullah, İzzeddîn Hân,

İbrahim'in plânı, Diyârbekir ve Musul tarikiyle Bağdâd'a gitmekti; lâkin kethüda, yâni muavin sıfatıyla vezîr-i âzamin yanında bulunan İskender Çelebi bu plânın icrasına mâni oldu. İskender mâliye idaresinde mahretiyle Sultân Süleyman'ın emniyetini kazanmış ve büyük serveti kendisine nüfuz vermişti. Büyük memurlar içinde zenginlik ve debdebe bakımından vezirlere, hattâ bizzat vezîr-i azama rekabet edebilen yalnız Çelebi idi. Üçyüzü sırmalı serpuş giyer altıyüz kölesi vardı;⁵²⁹ îbrâhîm Paşa'nın böyle serpûşhî köleleri dört yüzden ziyâde değildi. Diğer iki ve-zîrin ise altmıştan seksene kadardı. Ordunun gidişinde İbrahim Paşa'nın kethüdası olan İskender Çelebi, kendi maiyyeti halkı olan müsellâh ve atlan güzel 1.200 kişiye bir resm-i geçit yaptırdı. Osmarilüar'ın idare usûlü gereğince, devletin her me'mûriyeti, her timâr ve zeamet sahibi sefer için, kendi önemlilik derecesiyle mütenâsib bir miktar asker çıkarırdı; o zaman defterdarlar sefer açıldıkça orduya kendi masraflarıyla techîz olunmuş 30 adam gönderirlerdi. İskender Çelebi, vezîr-i âzam alışuâğeldiği şekilde bu adamları istemesi üzerine, ne red, ne de tamâmiyle kabul et-miyerek, ordugâha 110 kişi getirdi ki, memuriyeti îcâbı getirmekle mükellef olduğu asker de bunların arasındaydı. îbrâhîm, defterdarın bu pintiliğinden hâsıl olan hoşnudsuzluğunu göstermiyerek, o vakitten beri İskender Çelebi hakkında kin duymaya başladı. Defterdar, vezîr-i âzamin kendi hakkında ne fikir beslediğini pekâlâ bildiğinden, onun düşüşünü bekli yordu. îbrâhîm Paşa da

Sultân Hasan, Sultân Meymendî, Sultân Buğa-bay, Sultân Tohta-bay, Korkud Hân, Sultân Âlî Hân, Sultân Kâzım, Sultân Bendî Hân (Bundi?), Zorbay Hân, İsmâîl Hân, Bedr-bay Hân, Çığalı Hân, Tohtamış Hân, Selçuk Hân, İs-râîl Hân, Ma'sûm Hân, Kuzlu?bay. Hâtûnları başka yerde yatar ki şunlardır: Mama Hâtûn (Erzurum vilâyeti mülhakatından Tercan kazasının merkezi «Mama Hâtûn» nâmiyle yâd olunur. I. Selim'in İran seferine giderken orada bir hanede kaldığı rivayet edilir ve bu hâne oradan geçenlere, gösterilmektedir. (Mütercim), Sırma Hâtûn, Can Hanım, Nilüfer Hâtûn, Serviboy Hanım, Zibâ Hanım, Vasfiye Hânım, Hurşid Hurme, Döndü Hur-me, Safiyye Hurme. Âl-i Dânlffmendiyye'den: Melik Gündüz, Melik Kible, Melik Safa, Melik Mukaddes, Melik Umrân. Ecdâdları Sivas kurbünde Niksar'da yatarlar. Âl-i Çoban da Ahlat'a mâlik olmuşlardı. Cümle oniki nefer kimselerdir. Bunlara efvâh-ı nâss-da «emir» derler. Asılları yine Mâhân'dan olup hicretin 123 senesi Melik Hişâm-ı Emevî zamanında bunlar ve Dağıstanlılar İslâm ile müşerref olmuşlardır. Burada yatanlar şunlardır: Emir Ziyâd, Emîr Yâdis, Emîr Kor-duman, Emîr Abd-i Bâr, Emir Kanyak, Emîr Sârbân, Emîr Sultân Velî Şemseddîn. İşte bu Bit-lis Hânlarının cedd-i âzamıdır. Kara-Koyunlular'dan yatanlar da şunlardır: Kara Celâyir Hân, Kara Yûsuf Hân, Kara Turmuş Hân, Kara Bûr-Hân, Kara Şeyhî Hân; bunların havâtini (hâtûnları) şehir içre zir-i zeminlerde ve serîrlar üzerinde yatarlar. Târihleri bile üzerinde muharrerdir. Bu didiğimiz mastabalar üzere kayalar içre şerirlere nice katife esvâblarıyla, beyaz ke-fenleriyle, saçları sakallarıyla yatarlar. Nicesi kadîd, ve kurumuş kalmışdır. Hattâ bir zenci-çehre gulâm, elinde asâsıyla, ayak üzere, dide-bân gibi divâra dayanup turur. Amma gayet meçhûf çehredir. Türbedârları yok, kapıdan fâtih-i Revân Murâd Hân ziyaret edeliden beri mesturdur. Hakîr nice deliklerden ipler ile zir-i zemine inüp ziyaret etdim, ve şu beyti tahîr eyledim:

«Kcel-i suhânî hâk eyler hadîdi Cihan içre koyar nice kadîdi.»

«Arab ve Acem'de Ahlat kadîdleri meşhurdur. Vâkı'a sair yerlerde de var; amma bunlar saç ve sakallarıyla terî taze tururlar.»

Evliyâ'nın Ahlat'a dâir verdiği ma'lûmât çok mühimdir. Bir himmet sahibi zuhur edip de o civarda diğer bâzi mahallere âit ifadeleriyle beraber nazar-ı mütâlaaya alarak, o tarafları gördükten sonra tedkik ve tenkid etmelidir.

⁵²⁹ Solak-zade, varak: 111, Celâl-zâde; AU, 32nd vak'a, va: 246, Peçevîvarak: 60.

ziyadesiyle bu arzuda bulunduğundan, ikisi de gizlice kendi mahvlarına hizmet etmiş oluyorlardı.

Suriye defterdarı Nakkaş Al ,⁵³⁰ İskender  eleb 'yi d   rmekle onun mansıbına vâris olmak ümidinde bulunarak, vezir ve defterdar arasındaki husûmeti  iddetlendirmeye çalıştı. Her ihtim le nazaran Nakkaş Al  ile  ibr h m arasında kararlaştırılan bir tertîb gereğince, ordunun hareket edeceği sırada hazîne develeri yola çıkmak üzere iken, her taraftan «Hırsız var!» sesleri  itildi. Vezîr-i âzamin adamları ko up hazîne bekçilerinden 30 kişiyi tevkîf ettiler. Bu bedbahtlar, ertesini gün  şkenceye konulunca i'tirâf ettiler ki, defterdar ile uyu arak geceleyin haz neyi yağma etmek tasavvurunda bulunmuşlardır. Fakat bu bir iftiradan ibaretti; askerin f ovi selimi bu  şte ser-askerin entrikasından başka bir ey görmedi.⁵³¹

İskender  eleb , o dakikadan i'tibâren, artık d  man ı mahv olmadıkça kendisi için selâmet olamayacağını anladı. Vezîr-i âzami mahvetmek maksadıyle, reyini mümkün olduğu kadar delillere ve Acem'den gelme Ulama'nın  eh detine istinâd ettirerek, ordugâha son gelen haberlere göre İran   hi'nin bugünlerde terketmi  olduğu İran payitaht  üzerine y r n lmesini teklif ederek, Tebriz'in alınmasının Bağdâd'm da d  mesine sebep olacağını ilâve etti.  m d ediyordu ki, bu m ntıkada ordunun emniyetini, yâhud  refini muhataraya koyarak, rakibinin Pâdişâh nazarından d  mesini gerektirecek durumlar olabilsin. Tebriz Fâtihi unv niyle y d olunmak hay line kapılan vezîr-i âzamin gurur ve ihtiras , kendisini defterdarın kurduğu tuzağa d   rd . Hakîkaten İbrahim, Bağdâd'ı bir tarafa bırakıp Tebriz  zerine yönelerek, Birecik yalanında Fırat'ı geçti ve 14 Mayıs 1534 (1 Zilka'de 940) târihinde Diyârbekir'e v s l oldu; askerinin hepsini toplamak için orada alt  hafta kaldı.⁵³²

Oradan ayrılı ından on gün sonra (11 Zilhicce - 23 Haziran) S rv rek'e⁵³³ gidip bu mevkii ordugâh ittihâz ederek Avnik ve Van kalelerinin anahtarlarını takdim etmek için gelen temsilci hey'etlerini kabul etti; Van kalesi, Osmanlı devleti kalelerinin en m stahkemlerinden biridir ki, Timur    hafta muhasara ettiği halde ele ge irememi  ve üzerine in   edildiği kayalar cihangirin emri gereğince u urulmağa  alı ılmı  ve bu    için  alı an

⁵³⁰ Bu zât Haleb defterdar  olup,  am ve Diyârbekir defterdarlığı dahi henüz ayrılmadığından cArab ve Acem defterdar  derler  mi . Nakkaş ABeğ c flr hile ve dasitan, sahlb-l mekr   lz' n  olarak İskender  eleb 'nin hilâfında olmasıyle,  elebi hakkında sadrazama asıllı asılsız telkinlerde bulunuyormu .

⁵³¹ Celâl-zâde, varak: 171. Peçevt, varak; 61.

⁵³² Ferdi, varak: 206.

⁵³³ Peçevl, c. 1, s. 177. H n-ı S vf r Beğ. (Mütercim)

onbin kişiye bir gün sabahtan akşama kadar mukavemet etmiş ve bu işten de birşey çıkmamıştır.⁵³⁴ Suriye Vâlîsi (Şâm beğler-beği) Husrev Paşa, Van muhafazasına tâyin olundu. Ertesi gün Mahmûd-lu Türk aşiretinden Emîr Beğ Siyava'nın anahtarlarını getirdi.⁵³⁵ İbrâ-hîm Paşa birbirini müteâkib Harem, Bidkâr, Roznî, Hol, Tenoz,⁵³⁶ Avnik, Bâyezîd, Vaytân, ihtimân⁵³⁷ kalelerinin de itaatini kabul etti. İbrâ-hîm Paşa kış ordugâhını Sa'd-âbâd'a kurarak şehrin güneyindeki Gâzân Türbesi yanında bir kale inşâ ettirip,⁵³⁸ ahâliyi itaat altında tutmak için içine bin tirendaz (okçu) koydu. Kati ve yağma gibi, istilâ felâketinin şiddetini önlemek isteyerek, Tebriz'e bir kadı tâyin etti ve asayişin muhafazası için birçok adam bıraktı. İbrâhîm Paşa'nın bu tedbîrleri -ki her türlü karışıklığı önlemeğe yetmiştir⁵³⁹ bilhassa bu muharebe münâsebetiyle fukahâ tarafından verilen fetva râfîzîlerin îdâm ve mallarının yağma edilmesini emretmiş olduğu için, Paşa'nın hâtıra-i nâmına bir şereftir.

Bu seferin muvaffakiyetini haleldar edecek şey, ancak, ordunun Kızücadağ boğazında uğradığı mağlûbiyettir. Ulama ile İskender Çelebi İbrâhîm* Paşa'dan 10.000 kişiyle oraya gitmek için müsâade almış oldukları halde, bu askerin hemen hepsi telef oldu.⁵⁴⁰ O kısmî mağlûbiyet de Şirvan Şâhi'nın ve Gîlan (Geylân) Hâkimi Muzaffer Hân'ın itâatiyle dengelenmiş demektir. Bunların temsilcileri İbrâhîm Paşa'ya kıymetli hediyeler takdim ettiler. Vezîr-i âzam, Azerbaycan hükûmetini Ulama'ya, Irak hükûmetini Bayındır-oğlu Murâd Beğ*e verdikten sonra, seferin neticelerine ve bu husus için bütün Osmanlı memleketlerine şimdiden zafer-nâ-meler gönderilmesinin münâsib olacağına dâir, Tebriz'den Sultân Süleyman'a mufassal bir arıza gönderdi.⁵⁴¹

⁵³⁴ Cihân.nümâ, varak: 411. Bu târihin Yedinci Kitabı'na balanız. Fetih târihi: «Aldı hisâr-ı Van'ı Süleyman Ş&hımız» (940 yerine 955 gösterir. İhtimal ki Hammer'ın almadığı ilk mısırda ta'miye var İdi (Mütercim)

⁵³⁵ Peçevî, varak: 60. Celâl-zade, varak: 172. Ferdî.

⁵³⁶ Bunlar İstanbul matbuu Peçevî'de (c. I, s. 118) söyle gösterilmiştir: Cerm (veya Cürm) Bîdkâr, DÜsî, Hail, Tenor. (Mütercim).

⁵³⁷ Ferdî, varak: 207. Celâl-z&de, varak: 172. Peçevî, varak: 60.

⁵³⁸ Cengiz Hân neslinden İlk müslüman olan Gâzân Hân İçin yaptırılan türbe -ki el'an Şenb-l Gâzân diye meşhurdur- beyhude mal telefıyla l'mâr ve bir kal'a-ı metmeye tahvil kılındı ve içine Tûrân-şah neslinden Mirza Muhammed ba'zı ümerâ ve bir mîkdâr askerle ta'yîn olundu. Peçevî, c. I, s. 180. Mütercim.

⁵³⁹ Ferdî, varak: 205. Celâl-zade, varak: 173, İbrâhîm Paşa'nın bu necib hareketi hakkında su güzîr şehidette bulunurlar: «Acem'den bir eer-i mû gezend görmedi».

⁵⁴⁰ Celâl-zade, varak: 174. Peçevî, varak: 81. (Ulama Beg defterdarı p&-şanm huzuruna getirerek «Bu diyarda asû tazılbaş ocağı Kızıl-cadag yaylagıdır; Mr az askerle glrûp dağını, ocağım berbftd" itmek ko-Üaydur» diyerek ve İskender de öyle söyleyerek Ulama'nın emri altına verilen onbîn asker o tarafa gönderildi. O koca müfsid «Buradan ötesi ma' mûr yirlerdûr» diye askeri dar bir boğaza sokarak ve kendisi güya nlgeh-ban olmak üzere kalarak zavallı asker ve atları telef oldu. Peçevîden telhis, c. I, «. 179).

⁵⁴¹ Celâl-zade, Ferdî, B*-nâJare-İ SttlajnuMü, 2 Eylül.

Kanûnî'nin Orduya Katılışı

İbrâhîm Paşa'nın Diyârbekir'den çıkıp da Tebriz'e müteveccihen hareket ettiği gün (11 Zilhicce 940 - 23 Haziran 1534) Sultân Süleyman, Üsküdar'dan İran hududuna doğru yola çıktı. Payitahttan ayrılmadan evvel Alvazio Gritti'yi üçbin kişiyle Macaristan'a göndermiş, İstanbul'un muhafazasını bir sancak-beğine, Küçük Asya'nın muhafazasını Saruhan vâlisî Şehzade Mustafa'ya bırakmıştı. Anadolu'nun idare merkezleri olan İznik, Kütahya, Akşehir, Konya beldelerinden sür'atle geçti. Konya'da ikameti esnasında İbrâhîm Paşa'nın bir ulağı Van ile diğer fethedilen kalelerin anahtarlarını getirdi. Pâdişâh, ordusunun muzafferiyetlerinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükrederek, tasavvufun büyük şâiri Celâleddîn-i Rûmî'nin türbesini ziyaret etti. Kur*ân(-ı Kerîm) ve Mesnevî okunulduktan sonra, dervişler kudüm ve ney sadâlarıyla semâ'a başladılar. Dervişlerin vecdi ve hareketlerinin sür'atinin hazır bulunanlara bahşettiği incizâb o dereceyi buldu ki, gûyâ Pîr'in kabri dahî bu âteşin semain cereyanına tutularak birlikte devr etmekte ve «cihân-ı ma'nevînin sultân-ı âzami olan» Molla Hunkâr'm hayâlî, «ZîlTullah fî'l-Arz» olan Sultân âijleymân'a İran seferinin güzel neticesini tebşir eylemekteydi.⁵⁴²

Süleyman, babası «SultântVî-ulemâ» ve oğlu «Sultân Veled» unvânlarını hâiz olan Molla Hunkâr'ın ruhâniyyetinden istimdâd eyledi.⁵⁴³ Pâdişâh, Seyyidgâzi'de Seyyîd Battal'm⁵⁴⁴ ve Erzurum'da Şeyh Ebû tshâk Kâzerûnî'nin kabirlerini de ziyaret etti.⁵⁴⁵

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/120-125.

⁵⁴² Celal-zade. varak: 173.

⁵⁴³ Konyad'a meşhur meşâyîhden Kerîmü'd-dîn, Sadrü'd-dîn, Bur-hânü'd-dîn, Serâcû'd-dîn üe Selçuklu Pâdişâhi Alâü'd-dîn'in kabirleri mevcuttur. Cihân-nümâ (s. 616), Konya'yı Eflâtun'a doğum yeri yapar. Cihân-nümâ'nın buna dâir ifâdesi: «Ziyâretgâh: Konya'da; mer-kad-i Mevlânâ Celâleddîn Muhammed bin Sultânîl-ulemâ, fevî 672, ömri 68; Sultân Veled ve Bahâ'eddîn Sultânül-ulemâ, Şeyh Kerîmüddîn, Çelebi Hüsârî, Şems-i Tebrîzî, Şeyh Sadreddîn, Kadî Sirâceddîn, Seyyîd Burhâneddîn Muhakkak-ı Tirmîzî. Mer-kad-i Alâ'eddîn, ve Eflâtûn-ı ilâhî Konyan'm kal'asmdadır.»

Şu halde, Kâtib Çelebî Konya'yı doğum yeri değil, makbe-rinin bulunduğu yer yapmıştır.

⁵⁴⁴ Bu Arab Seyyidi 121/738'de vefat etmiştir. Roman suretinde târihi Paris Kütüphanesinde 31^, 318, 338, 339, 340, 341, 344; Viyana kütüphanesinde 110 numaradadır. (Bu zâtm türbesi Seyyidgâzl kasabasında ve Üçler Bayırı denilen mahallededir. Bitişiginde cami ve dergâh vardır. Bu bina Selçuklu emirlerinden birinin validesi tarafından inşa olunmuş ve 604'de Keyhusrev bin Kılıç Arslan tarafından tamir ettirilmiştir. HndftvatiUgftir salnamesi, 1324, Mütercim.

⁵⁴⁵ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/125-126

Tebriz'in Zaptedilmesi

İbrâhîm'e malikâne tahsis ettiği Erciş'ten emîr-i âhûru Mehmed vâsıtasıyla vezîr-i âazmina kıymetli hediyeler gönderdi (20 Eylül); ancak Acemler'in ser-asker ordusuna hücum etmek üzere ilerlediklerini haber aldığından, dîvânda hemen Tebriz üzerine yürümek niyetinde olduğunu beyân etti.⁵⁴⁶ 27 Eylül'de, Tebriz ahâlîsi tarafından istikbâl olunduğu halde, bu şehre girdi.

Sonra, Pâdişâh'ın ve vezîr-i âzamin orduları Avican'da birleştiler. 29 Eylül'de, Sultân Süleyman büyük bir dîvân akdederek, bunda ser-askere, beğlerbeğlerine, ağalara, defterdar İskender Çelebî'ye, reis Celâl-zâde Mustafa Çelebî'ye,⁵⁴⁷ nişancı Seydî Beğ'e hü'atler verildi. Pâdişâhın hassa askerleri, yeniçeriler, sipahiler adam başına 1.000 akçe, yâhud 20 duka ihsan aldılar.

Gîlân hâkimi Melikü'l-Muzaffer, Süleyman'a bağlılık arzı ile elini öpmeğe geldi; Şirvan Şâh'ın oğlu Bayburt, Kemah, Karahisar, Adana beğlerinin askerlerinden mürekkeb olan Tebriz muhafızlarına kumandan tâyin olundu. Ondan sonra ordu Miyâne ve Zengân tarikiyle Sultaniye üzerine hareketinde devam etti. Sultâniye'de Pâdişâh'a haber geldi ki, Şâh Tahmasb bir ric'at hareketi yapmağa çalışıyor ve Dülkadır Hanedanı Be-ği Mehmed Beğ, Osmanlı tarafına geçmiştir. Tahmasb'ın sancağı altından kaçan, yalnız Mehmed Beğ'den ibaret değildi. Şâhruh Beğ'in oğlu ve İran ümerâsından beş kişi daha efendilerinden yüz çevirip Süleyman'ın bayrağı altına girmeleri üzerine, Pâdişâh tarafından des-t bûsî (el öpme) merasimine kabul olunarak, kendilerine hil'at, kavuk, haysiyetlerine lâıyk surette geçinmek için para ihsan olundu (15 Rebî'ü'l-âhir - 24 Teşrîn-i evvel)⁵⁴⁸1.

Bağdadın Zaptı

Mevsim ilerlediği cihetle Hemedân'a gidilmek için geçilmesi lâzım gelen dağ yolu büyük zorluklara katlanmayı gerektiriyordu. Birçok yük hayvanı

⁵⁴⁶ Vezîr-i âzam hareketin sür'atlenmesi için birkaç ulak gönderdi. Rûz-nâme-i Süeymânî'de 26 Eylül târihine müracaat. Âlî (30. Hâdis, varak: 244) ve Solak-zâde (varak: 110), İbrahim Paşa, Sultân Süleyman'ın Tebriz'e gidip gitmiyeceğini bilemediğinden dîvân Hâfız'm Dîvân'ından tefeül ederek (bir nevi fala baktırarak) «dal» (d) harfinde 53. gazelin ilk beyitleri tesadüf eylediğini söyler.

⁵⁴⁷ Reis efendi Osmanlı müverrihlerinin ilk zikrettikleridir. İbrahim'in Jerom Zara ve Kornelius Schepper üe müzâkerelerinde bu sıfatla hazır bulunmuştur. Resmî Ahmed Efendi'nin Halîfetü'r-Rüesâ unvânıyla neşrettiği reisü'l-küttâbların ter-cüme-i hallerinde ilk olarak onun ismi yazılıdır.

⁵⁴⁸ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/126.

telef olarak, toplar yağmurlardan pek çamurlu bir hâle gelen yollara gömülüp kalacaktı, tbrâhîm Paşa'nın hâdisenin müşkilâtım, ordu nakliyâtına me'mûr İskender Çelebi'nin ihtiyatsızlığına atfederek, hasmını mahvetmek için şu geçiş esnasında Pâdişâh'ın infialinden istifâde ettiği anlaşıyor: Bu telkinler üzerine İskender Çelebi azledildi, üzerindeki büyük malikâneler Pâdişâhı hassı olmak üzere zabtedildi.⁵⁴⁹ Lâkin bu haksızlık yolların hâlini asla değiştirmeyip, hattâ asker Hemedan'ı arkada bırakarak, kudemânın «Orvunt» dedikleri Elvend boğazlarına girdikleri zaman, yollar hiç geçilemeyecek dereceyi buldu. Birçok eşya kayboldu; 100 top arabası yakılıp, bunların toplan düşman eline geçmemesi için gömüldü. Askerler yorgunluktan o kadar halsiz kalmışlardı ki, yolda vefat etmiş ve Bağdâd'da îmâm-ı A'zâm kabrine defnini vasiyet etmiş olan nişancı Seyyîd Beğ'in na'sım Şahı kulesinde bırakmağa mecbur oldular. Ordu, bin müşkilâtla Bağdâd üzerine doğru ilerledi. Bağdâd muhafızı, aslında Tekeli olan Mehmed Beğ bir itâat-nâme göndermiş velâ-kin maiyyetindeki askerin hepsini alarak kaçmıştı. Vezîr-i âzam o kadar mühim ve şimdiki halde müdafaasız olan Bağdâd'm zabtı için Önden gitti; yağmayı önlemek için kapıları kapatarak şehrin anahtarlarını alemdarı vâsıtasıyla Pâdişâh'a gönderdi. Sultân Süleyman, müjdeyi getirene 500 altınla o zamanlar varidatı 300.000 akçe tutan İzvornik sancağı beğ-lîğini verdi (24 Cumâdelurâ t. 31 Kânun-ı evvel).

Ertesi gün ser-asker Bağdâd'dan çıkıp Pâdişâh'ın istikbâline gitti. Sultân Süleyman, teveccühünü göstermek için vezîr-i âzami ihsana garke-derek 20.000 altın hediye etti ve tahsisatını Mısır varidatından almak üzere bir misli artırdı.⁵⁵⁰ Müteakiben vukua gelen dîvânlarda beğlerbeğ-leri, beğler, ağalar Pâdişâh'ın elini öpmek şerefine nail oldular; seferin başlamasından beri olan hizmetlerine mükâfat olarak terakkiler verildi. O zamana kadar reîsü'l-küttâb hizmetini ifâ eden müverrih Celâl-zâde Mustafa Çelebi nişancılık mansıbına terfî ettirilerek, riyaset hizmeti tez-kireci Receb'e tevcih olundu. Dîvân kâtibi demek olan (mektubçu, tahrîrat müdürü) tezkirecilik de Ramazan-oğlu Mehmed Beğ'e intikal etmiştir ki, o da bir Osmanlı târihi yazmış ve daha sonra nişancı olarak Büyük Nişancı'dan (Celâl-zâde'den) tefrik için «Küçük Nişancı» unvânıyla yâd olunmuştur. Sultân Süleyman, Celâl-zâde Mustafa Efendi'ye hass-ı hümayûndan 180.000 akçelik, yâhud 3.600 altınlık malikâne verdi; reîsül-küt-tâVa 50.000 akçelik,

⁵⁴⁹ Rûx-nan^i Süleyman!, 24 Teşrîn-i evvel, Ali, Ferdi, Solak-zade, Celâl-zâde.

⁵⁵⁰ Rûz-name-i SÜİeymânî, 10, 13, 30 Kânun-ı evvel.

yâhud 1.000 dukalık, tezkireciye 18.000 akçelik, yâni 360 altınlık malikâneler tahs s⁵⁵¹ olundu.⁵⁵²

BaĒd d

Osmanlı Devleti'nin batıda Macarlar'a karşı hudud kalesi olan Bel-grad, d r T-cih d⁵⁵³ unvanını aldıĒı gibi, doĒuda da Acemler'e karşı hudud kalesi olan BaĒd d, d r 'l-islâm unvânıyla y d olunur; Abbasî Hal feleri'nin makam olduĒu için «D r 'l-Hil fe», birçok evliya makber-lerini ihtiva ettiĒi için «Burc-i Evliya», kapıları d  kapılarıyla örtülü olduĒu için «Zevr »⁵⁵⁴ ismiyle de anılır. Hicret'in 148'inci senesinde (765) Abbasi H ned n 'nın ikinci hal fesi Mansûr, Dicle'nin doĒu sahilinde BaĒdadim temellerini attı. Yerli müverrih ve coĒrafyacılara rivayetine göre, bu  ehir yıldızların öyle uĒurlu bir toplantısında kurulmuştur ki, BaĒ-d d'ı dârü'l-hil fe ittihaz eden otuzaltı Abbasî Halife'sinin hiçbiri orada vefat etmemiştir. Lâkin bunlardan  oĒu orada gömülüdür.⁵⁵⁵ «BaĒd d» ismi, bâzı müverrihlerin rivayetine göre, zaviyesi bugün  hrin bulunduĒu mahalde te's s edilmiş olan bir derv  in isminden alınmıştır; y h d civarının münbit olmasından dolaydır ki, bu daha muhtemel görünüyor: Çünkü daha Semiramis zamanında Hamdan  lkesi «B Ēist n» diye adlandırılmı tı.⁵⁵⁶ Zamanımızda dahî (Hammer zamanında) BaĒd d pirinç tarlalarıyla, hurmalanyla, limon ve portakallanyla meşhurdur. Irak-ı Arab'ın komşu şehirleri meyvelerinin vergilerini BaĒd d'a gönderirler; Basra'dan pirinç ve  ekerkamı ı; V sıftan elma ve  z m;  ehr-b n'dan nar gelir.⁵⁵⁷

BaĒd d, Hindistan ile İran arasındaki ticâretin mahzeni ve Basra ve İsfahan'dan Suriye ve Küçük Asya'ya giden kervanların g zerg hıdır.⁵⁵⁸

⁵⁵¹ R z-name-i Süleyman!, 8 Kanun-! evvel. Ferdi, Solak-zade, Ali. Celâl-zâde, varak: 180.

⁵⁵² Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/126-127

⁵⁵³ Bâzı Avrupalılar, «Cihad» mukaddes harb demek olduĒu için, Belgrad'ı m  böyle isimlendirilmesini taassub ni anesi olarak sayarlar. Esasen kilisenin Müslümanlar aleyhinde Haçlı muharebelerini  ıkardıĒı bir zamanda, böyle bir unvan verilmesi söz götürmez. Lâkin cih d,  eriat lisanında fl-sebliUllah harb demek ise de, bu kelime İslâm'dan önce de mevcut ve  ah roaf  demek olan c hd aslından türemiştir. Zamanımızda da  er'ı ıstı. lah olarak deĒil, bir kelime olarak muharebelerimize cihad denilmesinde taassup eseri görülemez. Mütercim).

⁵⁵⁴ Cfaan-ntimA, s. 458. (Bu kelime, yılan kav! akan nehre s fat olur. Dicle, BaĒAd taraflarında böyle aktıĒı için, ona Zevr  denilmiştir; bu isim BaĒd d'a dahi verilir. Zevr , czlgzag» kelimesinin tam mukabilidir. Mütercim)

⁵⁵⁵ C han-n mA, s. 454. (Son Abbasi Halifesi Musta'sım ile 37'd r, (Mütercim).

⁵⁵⁶ Sicilyalı Dtdor (Dlodore de Sic e), kitap: 2, «Bagystano» der.

⁵⁵⁷ C han-n mA, s. 459. Niebuhr'da BaĒd d haritasına müracaat, c. 2, s. 289. Harita: 44. İves'de  hrin tarifine, c 2, bab: 3. Otter, 2, s. 200. Taver-nlye, 4, s. 308. Sest ni, Vlaggio di ritorno o di Bassora, s. 211. Heude, Seyahatname, s. 138. Mak K neir, C   fy*, Hatrat, s. 252.

⁵⁵⁸ Müverrihin zamanına göre. (Mütercim).

150 kulesi, derin bir muhafaza hendeği olan metîn duvarlar Bağdâd'ı her tarafından kuşatır. Bu duvarlar yarım dâire şeklinde uzanarak takriben 12.000 «on» arazîyi işgâl eder.⁵⁵⁹ Farsça adı «ok» (tîr) demek olan Dicle (Tîger) kuzeyden güneye akarak, şehrin teşkil ettiği bir yayın kışı gibi görünür. Kuzeyde îâmâm-ı Âzam kapısı⁵⁶⁰ vardır ki, Bağ* dâd hâricinde bir fersah mesafede medfûn Ebû Hanîfe'den dolayı böyle isimlendirilmiştir: Diğer iki kapı «Aydınlık Kapı» ve «Karanlık Kapı» isimlerini almıştır. «Körpü Kapısı» Dicle'nin öte tarafında şehrin dış mahallesinin batısında bulunan Kuşlar kalesine götürür.⁵⁶¹ Halîfelerin eski sarayından eser olmadığı gibi, dallarının üzerinde, sağ ve sol tarafında kıymetli elbise, elleri kılıçlı süvari heykelleri resmedilmiş altın ağacı muhafaza için, Halîfe Muktedri'nin «Ağaç Sarayı» nâmıyla bina ettiği saraydan⁵⁶² dahî bir eser yoktur. Lâkin «Hârûnü'r-Reşîd'in, zevcesi Zü-beyde'nin kabri üzerine inşâ ettiği kubbe hâlâ mevcuttur.

İslâm'ın ilk dârü'l-fünûn (üniversitesi) u olmak üzere vezîr-i âzam Nizâmülmülk tarafından inşâ olunan Nizamiye Medresesi'nin nerede bulunduğu şehirde kimsenin mâlûmû değildir. Son Abbâsî Halîfesi Mustasır'ın⁵⁶³ Nizamiye Medresesi'ne benzer şekilde inşâ ettirdiği medrese, tahsis maksadını değiştirmiştir; ilim ve irfan kapısı iken gümrük hanı Olmuştur.⁵⁶⁴

⁵⁵⁹ Cihân-nümâ sahibi (s. 458) şu tafsilâtı veriyor: Dicle sahilinden İmâm-ı Âzam kapısına kadar 700 zira' mesafede 12; o kapıdan Ak Kapı'ya kadar 2.850 zira* mesafede 34; Ak Kapı'-dan Acem Çarşısı'na kadar 2.050 zirâ'da 26; Çarşı'dan Karanlık Kapı'ya kadar 2.850 zirâ'da 36, Karanlık Kapı'dan sahile kadar 50 zirâ'da 4; oradan Köprü'ye kadar 2.650 zirâ'da 33; Köprü'den nehrin en uzak yerine kadar 1.050 zirâda 18 burç vardır ki, toplamı (12;400 değil), 12.200 zira' mesafeye taksim olunmuş 163 burçtur.

⁵⁶⁰ «İmâm-ı Âzam» adını tarihçi Niebuhr (c. 2, s. 244) «Maadem» yahud «Adem» yapmıştır. Yine bu müverrih Kâzım yerine «Kadem» yazmak hatâsında bulunmuştur. Bunun içindir ki, plânında şehrin bir kapısından İmâm-ı Âzam'a giden yol «Adem», şehrin öteki tarafından Kâzım'a giden yol (Kâzımıy-ye'ye giden yol) «Kadem» şeklinde adlandırılmıştır. Yine buna benzer bir hatâ olmak üzere Karanlık Kapı'ya «Kara-uluğ» denilmiştir. («Karanlık; karanuluk» Türkçenin muhtelif lehçelerinden olup, aynı mânâdadır. Mütercim).

⁵⁶¹ Cihan-nttmâ, s. 460.

⁵⁶² Cihân-nümâ, s. 459. Sarayın inşâsı Halife Muktedir zamânın-daysa Altun Ağaç daha evvel mevcuttu; çünkü Bizans İmparatoru, Halife Mu'tasım nezdinden geri dönen sefirinin ta'rîfi üzerine Hebdomon Sarayı'nda bir Örneğini yaptırmıştır. Maahaza bir türlü ağaçlar uydurulması fikri Acem ve Lidya'nın eski hükümdarları zamanına çıkar ki, Alkibiades bunlar hakkında bir ağustos böceğini bile barındıramadıklarını yazar. Plutark'ın Kral Aleksî ve Târihçi Herodot isimli eseri.

Ağaç Sarayı hakkında Cihân-nümâ'nın ifâdesi şudur:

«Dârü's-şeceret acâib-i Bağdâ'^dandır; dâr-i vâsi'a ve besâ-tîn-i vâsi'ayı müstemildir; ve bu darın eyvanı iki birke-i kebirinin (büyük havuzun) vasatında zeheb ve fidda onsekiz gusiu var idi (altın ve gümüş 18 dalı vardı). Her gusunın fûrû-ı kesî-resi var idi ki şekl-i esmâride (meyve şeklinde) envâ'-ı cevahirle mükellel idi; bu şecerinin ağsânı üzere onbeş fâris misâl! (atlı heykeli) var idi. Birkenin cânib-i yesânnda da bunun misli var idi. Bu fâris timsâlleri envâ'-ı harîr ve dibâc giymişler idi. Süyûf ile tururlardı; ellerinde matânk (mızraklar) var idi ve hatt-ı vâhid üzere müteharrik olurlardı.» (s. 459).

⁵⁶³ Son değil, sem Abbasi Halifesi'nin (Musta'sım'ın) pederidir. (Mütercim).

⁵⁶⁴ Mak Kinelr, Hatırat-ı Coğrafiyî, s. 252. Doğu cihetinde 100 küçük ve 17 büyük kulesi (penceresi) olan bu binanın nehrin her tarafından üçerden altı kapın vardır.

Bağdâd'a «Burc-ı Evliya» unvanını veren birçok türbenin bir kısmı şehrin surları dâhilinde ve bir kısmı hâriçte Rasâfa mahallesinde ve nehrin batı tarafındadır. Şehrin iç kısmında, Kaadiriyye tarîkati müessisi Abdülkaadir ile⁵⁶⁵, felsefî mezhebinin (görüşlerinin, doktrininin) şehidi olan Şeyh Sühreverdi'nin⁵⁶⁶ mezarları vardır. İmâm-ı Âzam'm türbesi, şehrin haricindedir. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, Dört Sünnî Mezheb'in dört imamının birincisidir; Osmanlı fukahâsı Kur'ân ve Hadîs hükümlerinin tefsirinde onu rehber kabul etmişlerdir.⁵⁶⁷ Diğer üç imâmdan Hanbel de Bağdâd'da yatmaktadır. Ebû Hanîfe'nin türbesi karşısında ve nehrin öte tarafında Peygamber'in hanedanından 12 İmam'dan ikisinin, yâni 7. İmâm Mûsâ Alî Kâzım ile 9'unculan olan Musa'nın torunu Mu-hammed Takî'nin türbeleri görülür.

Bağdâd, bunlardan başka -Dört Sünnî Mezheb'de Dört İmamlar* dan sonra birinci derecede bulunan- birçok müctehidlerin, yâni sünnî ahkâmın tefsiri hususunda ictihâd derecesine varan zevatın kabirlerini de ihtiva eder.

Müslümanlar, orada, sûfiyyenin en büyüklerinden Cüneyd'in, Şiblî'nin, Hallâc-ı Mansûr'un türbelerine arz-ı ihtiram ederler. Hallâc, Cenâb-ı Hakk'in nefsinde temessül etmiş olduğu dâvasında bulunduğu için, en şiddetli işkenceler altında telef olmuştur.⁵⁶⁸ Rasâfe'de daha birçok büyüklerin makberleri vardır. Abbasî Halîfeleri'nden⁵⁶⁹ bâzılarının kabirleri harabe hâlinde bulunmakla beraber, bu halîfelerin binalar inşâ etmekte gösterdikleri ihtişamdan nişanedirler.⁵⁷⁰ Bağdâd, kuruluşundan iki asır

⁵⁶⁵ 1165 (561)'de vefat etmiştir. M. D'Ohsson, 4, s. 822.

⁵⁶⁶ Ma'sûm olduğu halde 1191 (587)'de İdam olunmuştur. Hacı Kalfa, Tat-

⁵⁶⁷ M.D'Ohsson, 1, s. 17.

⁵⁶⁸ 309 (922) 'de Hacı Kalfa, Süyûtî, TftUb-i Hulefâ, tbnü Şahne.

⁵⁶⁹ Cihân-nümâ, s. 460. İsmi «velîler» demek olan Evliya, bir rüya üzerine -ki bunda (Hz.) Peygamber'i görmüştü- bütün seyahatlerinde azizlerin makberlerini ziyaret etmiş olduğundan, Bağdâd'ın bütün camilerini saydıktan sonra, İmâm Kâzım ve İmâm Takî türbelerini tarif ediyor. Eserinin sonunda pek çok noksanları vardır ki, Bağdâd târihiyle sona eren 4. cildin yazılışı ihtiyarlığına tesadüf etmiş olduğu şüphesizdir.

⁵⁷⁰ Peçevî, (c. 1, s. 173), Bağdâd'ın Timur'dan sonraki durumunu şöyle hülâsa eder: «Timur-lenk, Bağdâd'ı abâ an cedd mutasarrıf olan Kara-Koyunlu Kara Yûsuf'un elinden nez' etmiş idi. Muahharan Akkoyunlu pâdşâhı Uzun Hasan'ın eline girdi. Daha sonra fûrû-ı Zülkadiriyye'den Alâû'd-devle hükümet etmekde iken 913'de Şâh İsmâil taamuz etdi. Alâû'd-devle dağlara il-itcâ etmekle Şâh Azerbaycan'a avdet eyledi. Ak-koyunlu'dan Di-yâr-ı Bekir vâlisî olan Emir Beg Muslî, Şâh'a itaat gösterdiğinden Şâh Diyâr-ı Bekr eyâletini Ustacılı Mehmed Hân'a vermiş ve 914'de yine Irak-ı Arab'a musallat olmuştur. Emir-i kebîr Uzun Hasan Beğ Bayındın adamlarından Bağdâd taraflarında bulunan Bârik Beğ Pürnâk Bayındır! mukavemet edemiyerek Sultân Murâd bin Sultân Ya'kûb ile birlikde müteveccih-i diyâr-ı Rûm ve Şâm oldu. Şâh İsmâil Bağdâd'a ve sair şâir bilâd-ı Irak-ı Arab'a muhârebesiz mutasarrıf olarak hükümetini «Halî-fetû'l-Hulefâ» lâkabıyla telkib eylediği Hadım Beğ nâmında birine tefviz etdi. 939'da Bağdâd hükümetinde bulunan Zülfekaar Hân şîlikden rû-gerdân olarak Sultân Süleyman'a Bağdâd'ın anahtarını göndermiş idi.»

Fuzûlî Sultân Süleyman'ın Bağdâd'ı fethini parlak bir kasî-deyle medh etmiş ve Pâdişâh'm Bağdâd'a gelişine şu târih mısraını düşürmüştü:

«Geldi burc-ı evliyaya pâdşâd-ı nâmdâr» (941)

sonra, halîfe sarayından başka, Irâk-ı Acem ve Arab'da hükümrân olan ve bizzat halîfeleri bile titreten kudretli Büveyh Hâne-dâm'ndan Muizzü'd-devle'nin⁵⁷¹ sarayının inşâ olunduğu görüldü.

Bu ailenin en büyük hükümdarı Azdu'l-devle⁵⁷² Bağdâd'da muhteşem bir hastahâne ve akrabasından Şerefü'd-devle bir rasadhâne bina ettiler. Halîfeler sarayı, daha Moğollar'm istilâsından Önce, Celâleddîn Hârezmşâh Mengübirtî'nin⁵⁷³ Bağdâd'ı yağmaladığı zaman yakılmıştır. Lâkin Cengiz Hân'ın kaymakamı sıfâtıyla istilâ etmiş olan Moğol Hânı Hulâgû'riun bütün binaları tahrîb ve bütün ahâlîyi katliâm etmeğe geldiği vakit, şehir tamamen zîr-ü-zeber olmuştur. Eski Bağdâd Hilâfet'le mahv oldu, lâkin birbirini müteâkib Irak'da hükümrân olan îlhan, Kara-koyunlu, Akkoyunlu Hanedanları zamanında eski harabeleri üzerinde yeniden vücut bulduysa da, Timur, Cengiz Hân'ın geçmişte yaptığı mezâlimi tamâmiyle yenilemekte gecikmiyerek, hattâ insan başlarından yaptırdığı ehramlarla Cengiz'i geçmiştir.

Bağdâd, Akkoyunlu Hânedâm'ndan Safevî Hanedanı müessisi Şâh İsmail'e ve nihayet Sultân Süleyman'a intikal etmiştir. Sultân Süleyman peder ve ecdâdından «Sultânü'l-Berreyn ve Hâkaanü'l-Bahreyn», «Hâdi-mü'l-Haremeym*ş-Şerîfeyn»! Kostantiniyye, Edirne, Bursa, «Mısr-ı Nâdi-retî'l-asr», «Şâm-ı Cennet-meşâmm», «Halebü's-Şehbâ» şehirlerinin sahibi unvanlarını tevarüs etmişti. Bunlara «Belgrad-ı Dârü'l-Cihâd» ve «Bağ-dâd-ı Dârü'l-Selâm» sahibi unvanlarını da ilâve etti.⁵⁷⁴

Ordunun Bağdâd kışlağında geçirdiği dört ay zarfında, Pâdişâh bütün ülkenin tahrîrini emretti ve devletinin diğer vilâyetlerinde uygulanan timâr ve zeamet usûlünü oraya da tatbik ederek yeni fethettiği bu memleketin idaresini en âdilâne esâslar üzerine te'sîs etmekle meşgul oldu. Şehrin âbidelerini, Meşhed-i Kerbelâ'yı, İmâm Alî ile oğlu Hüsey'n'in med-fûn bulundukları Necefi ziyaret etti.⁵⁷⁵

Müslümanlar arasında dolaşan bir kısmı rivayetler Beyne'n-nehreyn (Mezopotamya) kıt'asma kudsîyet isnâd eder: Müslümanlar bu mîntıkada bu kadar dîn şehîdlerinin kanlarının aktığı yerler olan Lümlüm, Cüm-cüme,

Büyük şâirin kadri takdir edilemeyip meşhur Şikâvet-name'-sini yazacak bir halde kahnası o asırda erbâb-ı kemâle gösterilen iltifata nazaran garîb karşılanacak bir durumdur yazar. Plutark'ın Kral Aleksî ve Tarihçi Herodot isimli eseri.

⁵⁷¹ Hacı Kalfa. 356 (967)'de vefat etmiştir.

⁵⁷² 372 (983) 'd* vîf&t etmiştir.

⁵⁷³ 1231'de vefat etmiştir.

⁵⁷⁴ «Osmanlı Devleti'nin Teşkilât ve idâre UsûlHbne müracaat, 1, 450.

⁵⁷⁵ Eûi-nime-i Sttleymfcnl, 18-23 Mart.

Kerbelâ, Kaadisiye sahralarını; Âdem, Nûh, Yahazkal, îdrîs Pey-gamberler'in kabri denilen mahalleri; Peygamberdin sülâlesinden altı imâmın, yâni îmâm Alî, îmâm Hasan, tmâm Hüseyin, îmâm Askerî, tmâm Kasım ve tmâm Takî'nin⁵⁷⁶ türbelerini; yeryüzünden kaybolan son imâm Mehdî'nin çıkacağı mağarayı⁵⁷⁷ dînî bir hürmetle ziyaret ederler. Bu türlü rivayetlerde bahis konusu olan mahaller Müslümanların nazarında târîh ve coğrafya bakımından şâyân-ı dikkat yerlerden ziyâde ehemmiyet kazanır; İslâm Münzir, Nu'mân, Mansûr, Keykâvus tarafından inşâ olunan sedîr ve hâvernak, devanı ve ağarkûf (?) saraylarına pek az kafa yorarlardı. Kezâlik, kadîm Hıra ve Küfe Arab şehirleri harabelerini incelemekle pek az meşgul olurlardı, Termodon ve Ketesifon harabelerine ise hiç iltifat etmezler. Kadîm Babilon şehrinin bulunduğu yerde gökyüzünden nazil olan Hârût ve Mârût isminde iki meleğin güzel Ana-hîd'i ele geçirmeğe kalkışmış oldukları için kıyamete kadar zincirlenmiş bulundukları hayalî çeşmeden başka birşey aramazlar: Bu iki melek in-zivâgâhlarının en derin köşesinden kendileriyle istişareye gelen insanlara sihir Öğretirler; gönül verdikleri kadın ise ta'lîm ettikleri sihirli kelimenin gücüyle gökyüzüne çıkarak sabah yıldızını ikametgâh edinmiş ve yıldızların hep bir ağızdan okudukları manzumede güneşin şualarından bir sâz Üe terennümün üstadı vazifesini ilânihâye yerine getirmekte bulunmuştur.⁵⁷⁸

İmâm-ı Âzam Ebu Hanîfe'nin Kabrinin Bulunması Ve Türbe İnşâ Edilmesi

Ancak bu kadar garîb hâtıralarla dolu olan şu ülkede, Süleyman'ı en ziyâde meşgul eden şey, dört Sünnî mezhebden birincisinin kurucusu olan îmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin kabrini araştırmak olmuştur. Bu kabîr, Şîîler tarafından tahrîb edilerek, üzerinde ne varsa yağma edilmiş ve na'sı yakılmıştı. Ancak Ebû Hanîfe'nin hâtırasına ve Süleyman'ın dindarca arzusunun uygun olan bir mucize olmak üzere, Şîîler'in bu muhterem türbeye husûmetleri beyhude olmuş ve Allah'ın lûtfu ile na's'a bfrşey olmamıştı, îmâm'ın kabrinin eski muhafızı olan bir çavuş, rüyasında tmâm'ın kendisine görünerek, cesedini râfızîlerin saygısız ellerinden kurtarmasını emrettiğini

⁵⁷⁶ Cilhan-nümâ, Otter, İves, Sestim, Niebuhr, Tavernie, Olivie.

⁵⁷⁷ M.D'Ohsson, 1, s. 268.

⁵⁷⁸ Richard, Bah'ûon HMIbeJeri Hatıraları (Hârût ve Mârût hakkındaki Kur'ân âyetleri malûm olup, onun haricindeki sözler efsaneden ibarettir. Mütercim.)

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/128-131.

ve kendisinin de bu manevî işarete dayanarak, Ebû Hanîfe'nin cesedi yerine bir gayrimüslim cesedi koyup, îâmâm'ın na'şını emniyetle bir yere nakletmiş olduğunu söyledi. Ser-asker, bunu çavuştan öğrenince, keyfiyeti Pâdişâh'a arz etmekle beraber, Taşlan nâmında bir müderrisi bu kıymetli na'şın araştırılmasına me'mûr etti. Şeyh müderris, amelenin belirlenen mahalde toprağı kazdıkları sırada, rastladıkları bir duvardan misk kokusu duyulduğunu bildirdi, tmâm'ın na'şımın orada bulunduğuna, kabir muhafızının ifâdesinin doğruluğuna asla şübhe edilemeyecek bir delil teşkil eden şu alâmet üzerine, İbrahim Paşa bizzat giderek türbenin girişindeki taşı kendi eliyle kaldırdı. Süleyman dahî koşup gelerek binânin kubbesi altına girdi, flütün orduya kanâat geldi ki, îâmâm'ın na'şı o zamana kadar zannolunduğu gibi râfîzîler tarafından yakılmamış ve bil'akis setnâvî bir inâyet-i mahsûsa olarak, keşfi Pâdişâh'a ve vezîr-i âzamına kalmıştı. Peygamber'in ashabından Eyyûb'un kabrinin îstanbul muhasarası şifasında keşfi ne kadar mühim bir tesire yol açmış ise îâmâm-ı Â'zamın mezarının bulunması da, orduya o kadar büyük tesir etti. Eğer bu iki vak'a II. Mehmed ve Süleyman'ın siyâsî birer tedbîri ise, halk üzerindeki te'sîrleri bundan dolayı azalmış değildir. Bütün ordu îâmâm'ın kabrini ziyarete koşarak, Bağdâd Fâtihî'nin ceddi Kostan-tıniyye Fâtihî derecesine avn-i ilâhîye mazhar olduğuna kanaat getirildi. II. Mehmed Eyyûb Ensâri üzerine bir câmî yaptırmıştı; Süleyman da îâmâm-ı Â'zam üzerine bir kubbe inşâ ettirmiş ve o zamandan beri bu bina ehl-i Sünnet'den olan Müslümanlar'm bir ziyâretgâhları olmuştur.⁵⁷⁹

Pâdişâh, Bağdâd'dan Viyana ile Venedik saraylarına zafernâmeleri hâmil olarak Memiş Çavuş'u gönderdi; bir müddet sonra Alvazio Gritti'-nin katli hâdisesine müteallik ta'lîmât; ile Viyana'ya bir nâmeber daha gönderdi.⁵⁸⁰

İskender Çelebinin İdâmı

⁵⁷⁹ Celfîl-zâde, varak: 187-194, Bafedâd'da bulunduğu bir el yazmasından naklen Ebû Hanîfe'nin tercüme-î hâlini yazar. Ali'ye de müracaat, 26. Vak'a, varak: 225. Peçevî, varak: 63. (îmfîm'in kabrinin bulunmasına dair Peçevî'nin fıkrası M.İ 2'dedir. Hammer, müslttman olmadığı için inanmıya-billrse de, bizce Byyûb Bnsari ve İmam-ı A'zam gibi dîn büyüklerinin kabirleri hakkında buna, benzer İnâyet-i İlahiye zuhuru olmayacak «eyler değildir».)

⁵⁸⁰ Ferdnand'm Viyana'dan 5 Temmuz 1535 tarihli mektubunda söyle deniliyor (Avusturya İmp. Hanedanı Arşivi): «Venld ad nos huc Vlenam ultima lumli meisis voivoda cum litteris menae Regeb (13 K&nun-ı sant) datls, venit etalUus 15 Febr. litteris in urbe Bagdad scrptls. ad <nias 3. hujus responsum dedimus, et de co, quae de morte Alols'ı Gritti ad nos scripserat, grato animo accepimus victoriam^ Sultan Süleyman'ın 5 Şubat tarihli mektubu Viyana Kütüphanesinde Tarlı-i Gayr-ı Ruhani evrakında mündericdir.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/131-132.

Süleyman'ın Bağdâd'da ikameti esnâsındadır ki, tbrâhîm, İskender Çelebî hakkındaki intikam tasavvurunu icraya gayret etti. Azledilmiş olan defterdar, makamıyla birlikte bütün siyâsî nüfuzunu da kaybetmiş idi. Ancak hesapsız serveti onu sadrâzam için hâlâ tehlikeli yapabiliirdi. İb-râhîm Paşa, bu ihtimâlden de korkusu kalmamak üzere hasmı hakkında Pâdişâh'dan bir îdâm emri almak için hiçbirşeyi ihmâl etmedi. Bir dîvân günü vezîr Ayaş ve Kaasım Paşalar henüz gelmemiş oldukları halde, İskender Çelebî'nin bertaraf edilmesine Şir taraf-ı pâdişâhîden emir çıkarak, şehrin çarşısında asıldı.⁵⁸¹ Süleyman bu emri vermekle beraber defterdarın altı-yedibin kölesinin müzayede ile satılmıyarak saray kulları arasına alınmasını ve mallarının hazîne-i sultanî için müsadere olunmasını irâde etti. İbrahim'in kini bu derecede de kalmayıp, İskender'in kayınbiraderi Hüseyin Çelebî'nin başı cellâdın satırı altına düşmedikçe sükûn bulmadı. Defterdarın maiyyetinde o kadar adam bulundurulması yalnız bir nümayiş arzusundan ibaret değildi, muhtelif devlet hizmetlerini liyâkatle idareye kaabiliyetli bir gençler fidanlığı teşkil etmek istiyordu; binâenaleyh fikir ve şecâatleriyle temayüz edenleri seçer ve mülk idarenin muhtelif şubelerine, yâhud orduya sokardı. İskender Çelebî'nin yedi kölesi vezârete ve vezîr-i âzamîliğe yükselmişlerdir. Bunlardan Süleyman'ın son vezîr-i âzami ve Siget Fâtîhi Sokollu' Mehmed Pa-şa'yı bilhassa söylemek lâzım gelir.⁵⁸²

Osmanlı müverrihleri derler ki, bu yedi vezirin servetleri toplamı, İskender Çelebî'nin servetine eşit «ieğildi».⁵⁸³

Sultan Süleyman Bağdâd'da kışı geçirdiği sırada, sipâhî ve silâhdâr-larla sağ ve sol garîblerine ve ulûfecilerine, seferde olduğu gibi otağ-ı pâdişâhî muhafazasında bulunmalarını emretmişti,⁵⁸⁴ Bağdâd'dan ayrılışında şehre Diyârbekir valisi olup Bağdâd'ın ilk Osmanlı valisi olmak üzere me'mûriyeti değiştirilmiş olan Süleyman Paşa kumandası ile 1.000 tüfenkçi ve 1.000 tîrendâz (okçu) dan mürekkep bir muhafız kuvveti bıraktı.⁵⁸⁵ 2 Nîsân 1535

⁵⁸¹ Eûaaame-i Süleyraftnl, 10 Mayıs. Alt 32. Vak'a. Ferdi, Solakzade, Celal-zade. (İskender Çelebi 8 Ramazan 941'de asılmıştır).

⁵⁸² Âlî, Rüstem Paşa'nın dâmâdı olup daha sonraları vezîr-i âzam olan Ahmed Paşa'nın lisanından naklen bunların isimlerini zikreder: «Uzun» diye lâkablandırılan Sokollu Mehmed (Meh-med Paşay-ı Tavîl), Pertev Paşa, Piyâle Paşa, Ahmed Paşa, Zâl Mahmûd Paşa, Lala Mustafa Paşa, Hüseyin Paşa; beğler-beğlerinden de: Gülâbî Paşa, Behrâm Paşa, Rus Hasan Paşa.

⁵⁸³ Âlî, Rüstem Paşa'nın dâmâdı Ahmed Paşa'nın İskender Çelebî hakkında «El'an yedi veziriz, cümlemüzün kudreti ve ha^ dem ve haşemi kesreti merhum efendi denlü değüldür diye hikâyet» ettiğini yazar. Yine Âlî, şâir Gazâlî'nin (Deli Birader) İskender Çelebi hakkındaki mersiyesini dercediyorsa da, bu mersiye asılmış olan diğer şahıslara âid de olabilir.

⁵⁸⁴ BAı-name-İ SUenpanî, 24 Kanun-ı evvel 1534.

⁵⁸⁵ Ferdi, varak: 223.

(8 Ramazan 941)'de, Tebriz'e avdet etmek üzere orduyu harekete geçirdi. Lâkin geldiği yolu tutmıyarak Kürdistan ve Me-rağa'dan geçti. Vari'ı terk eden Şâh'ın ric'ati haberi, İran şehzadesi Sâm Mîrzâ'nın gelişi,⁵⁸⁶ biri Fransız, diğeri Acem iki elçinin yaklaştığının bildirilmesi üç ay hâdisesiz, dağdağasız monoton bir surette devam eden bu hareket esnasında, bir parça iştigal bahanesi olmuştur.⁵⁸⁷

Fransa Ve Safevî Elçileri

I. Fransuva Süleyman'a daha önce iki elçi göndermişti; birincisi olan Kont DÖ Frangipani Viyana seferinden sonra İstanbul'a gelmiş; ikincisi olan yüzbaşı Rinson Günş seferi esnasında Belgrad önünde Pâdişâh'm ordugâhına gelmişti. Üçüncü olmak üzere Lafore nâmında bir elçi Bağdâd'ın fethinden dolayı Süleyman'ı tebrik için Asya'ya gelerek,⁵⁸⁸ iki defa beyhude sulh teklifleri ile gelen Acem Hânı Ustaçlı'dan ziyâde hüsn-i kabule mazhar oldu.⁵⁸⁹

Tebriz'de ordunun meşakkat ve hizmetleri şâhâne bir cömertlikle mü-kâfat gördü: Her nefer yirmi altın ve senelik bin akçe tahsisatı olan her timarlı senede ikiyüz akçe terakki aldı. Süleyman, Şâh'ın sarayına yerleşti ve vezîr-i âzam da onun yanında bulundu. Diğer vezirler çadır altında ikamet ediyorlardı. Osmanlılar'ın Tebriz'e dönüşlerinin ilk cuması Pâdişâh, seraskeriyle birlikte, Sultân Hasan Câmîi'ne gitti; bu alayda yeniçeriler etrafında saf bağladıkları gibi, kumandanlar da at üzerinde bulunuyorlardı.⁵⁹⁰

Sultân Süleyman, Îrân Şâhı'mn payitahtında 15 gün müddetle bulunduğu esnada, memleketin tanzîmâtma, valiler tâyinine, kazandığı yeni zaferlerin ecnebî devletlere tebliği ile alâkalı mektuplar gönderilmesine sarf-ı mesaî etti. Dîvân'm eski toplanma usûlünü de Tebriz'de değiştirmiştir; bundan sonra Rumeli ve Anadolu beğlerbeğüerinin vezirlerle birlikte dîvânda bulunmayıp, ancak fevkalâde ahvâlde kendilerinin bir arzları olduğu zaman dâhil olamlannı emretti. Diğer beğlerbeğiler dîvânın

⁵⁸⁶ Kûz-nâme-i Süleyman!, 31 Mayıs 1535.

⁵⁸⁷ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/133.

⁵⁸⁸ Rûz-nâme-i Süleymanî, 26 Mayıs. Fransız elçileri Honar ordugâhına ancak 26 Mayıs'ta geldiklerinden, I. Fransuva ile Sultân Süleyman arasında ilk ahidnâmenin İstanbul'da 1535 Şubatı'nda akdedilmiş olduğuna dâir tarihçi Flassen'in ifâdesi, gerek zaman, gerek mekân i'tibâriyle büsbütün yanlıştır. Pâdişâh İstanbul'a ancak 1536 Şubatı'nda gelmiştir.

⁵⁸⁹ Rûz-nâme-i Süleyman!, 30 Haziran 1535.

⁵⁹⁰ Kezalik, 5 Temmuz.

toplandığı yere asla girmeyip, kapıda bulunacaklardı.⁵⁹¹

Süleyman, fethini kan ile tahkim etmeyi gerekli saydı: Şefkat nâmında bir Kürd beğinin yedi adamıyla beraber başları kesildi.⁵⁹² Muhtelif büyük hizmetlere tâyin olunan vâîliler arasında Şâh'ın kardeşi Sâm Mîrzâ'nın, ilticasından dolayı gördüğü mükâfatı zikretmek lâzım gelir ki, kendisine verilen eyâlet Kızıl-özen'in öte tarafındaki bütün Irak parçasını içine alıyordu.⁵⁹³

⁵⁹¹ Kezâllık, 13 Temmuz.

⁵⁹² Rûz-nâme-i Stileym&ol, 11 Temmuz.

⁵⁹³ Rûz-nâme-i Süleymânî, 22 Temmuz. Diğer terakkiler Ferdî'de yazılıdır; varak 231 ve 239. Anadolu beğlerbeği Mustafâ Paşa Rumeli beğlerbeyliğine çıkarak, onun memuriyeti henüz Mısır'dan gelen Süleyman Paşa'ya verildi. Kürd Hacı Beğ Bitlis Beği oldu. Gâzî Hân Şehryân beldesiyle civarındaki Mendli (Mendelli), Harmuye, Elvendiye köylerini malikâne şeklinde alarak Bayburd ve Kemâhl sancakları Diyârbekir eyâletine ilhak olundu.

Sultan Süleyman'ın Altıncı (Iran'a Birinci) Seferi Rûz-nâmesi

Haziran 1534 (Zilhicce 940) - 10 (Çarşamba, 28 Zilhicce), Üsküdar, 12, Tevakkuf. 13'y*zîr-i âzamin çadırı toplanır. 14, Maltepe, 15, Tekfur Çayırı; yağmur. 16, Gegbüze (Gebze), 17, Hereke. 18, Sazlıdere. 19, Sitâre Köprüsü. 20, Kazlıdere, 21, Dikilitaş (İznik yakınında), 22, Tevakkuf. 23, Pambukçı, 24, Yenışehir. 25, Tevakkuf, 26, Akbiyık, 27, Eşen (İşen?), 28, Boz-öyük, 29, İnönü. 30, Ilıca.

Temmuz (Muharrem) - 1, Kütahya, yağmur. 2 ve 3, Ke-zalik. 4, Vezîr-i âzamin çadırı toplanır. Bu üç gün zarfında Elmalı Dağı'nda av. 5, Ordu, Altuntaş köyü civarına konar, uzun merhale. 6, Ordu, Elmalı Dağı eteği boyunca gider. 7, İrik Köyü, 8, Karahisar. 9, Kızılkilise, 10, Selâmüaleyküm. 11, Göl kenarında İshaklı. 12, Alaşehir'e konulur. Vezîr-i âzamin arkasından giden garibler ağası geri dönerek Van ve Vestân şehirlerinin itaati haberini getirir. 13 (Pazartesi, 1 Muharrem 941), 14, 15, Tevakkuf. 16, Arık. 17, Ilgın. 18, Rengi, 19, Kelmiş Belı, 20, Konya. Vezîr-i âzâm fetholunan kalenin anahtarlarını gönderir. 21, Tevakkuf. Pâdişâh Mevlâna Celâleddin'in türbesini ziyaret eder. 22, Kırkpınar, 23, Karacadağ menbâi, 24, Kabak Akça (Akçakavak) 25, Oda. 26, Akoyuk, 27, Nekkare-zen Çayırı, uzun merhale. 28, Sa'diye, 29, Develi Karahisar, uzun merhale. 30, Boğazköprü. 31, Kayseri. Ağustos (Safer) - 1, Tevakkuf. 2, Barısmadan geçip Sarımsaklı yakınına konar. 3, Çapu Hanı, uzun merhale. 4, Gedik Hanı, 5, Üsküfçü Hanı, 6, Lâtfî Hanı, vezîr-i âzâm bugün Tebriz'e varır. 7, Dânişmendli, 8, Sivas. Özbek Şâh'ın elçisi gelir. 9, Tevakkuf. Yeniçeri ağası ileri gider. 10 ve 11, Tevakkuf. 12 (Çarşamba, 1 Safer), Koçhisar ovasına kadar gidilir; iki merhale alınmıştır. 13, Kuşçu Hasan ovası. Evvelâ Kaz Gö-lü'ne konulmuştu; lâkin orada su yoktu. 14, Şahne Kayası eteğinde Kapulu Hisar karşı; bir günde iki merhale; yol pek müşkilâtlıdır. 15, Akşehir ovasında kâin Marlum Çayırları. Şahne-Kaya'dan Kalfacık sahrasına kadar yol çok köttürdü. 16, Suşehri bağlı Dikin köyü yakınındaki çayırılar, iki merhale birleştirildi, çünkü mutâd olduğu üzere Azbidi (Azebdi veya İzbüdi) köyünde kalınmak lâzım gelirdi; bu merhale çok uzun ise de yol düzgündür. Ordu birçok köylerden geçerek Çoban Emre türbesi yanından geçer, 18, Kemâh mülhakatından Aktepe; uzun ve yorucu bir merhale; dâima iniş ve yokuş. 18, Kemâh'dan Büyük Yurd'a kadar yollar taşlık ve arabaların geçmesi müşkildir, ne aagç, ne de köy görülür. 19, Kir-mâne, çok zahmetli merhale. 20, Erzincan. Şîrvân-Şâh'ın bir adamının ordugâha gelişi. 21, Tevakkuf. 22, Çadırlar toplanır. 23, Çubuk Yurdu Boğazı girişinde konulur. 24, İki merhale birleştirildi. İstanbul'dan beri alman merhalelerin en müşki-lâtlısı budur. Düzün Hanı önüne konulur. 25, Kars; Fâtih Sultân Mehmed Uzun Hasan üzerine gittiği vakit Miyan Köyü'n-de kalıp Fırat'ı oradan geçmişti. 26, Mama Hâtûn Hâm'mın beri tarafında Hobyar kalesi harabeleri yanında. 27, 28, Tevakkuf. 29, Tevakkuf. Soğuk kendini hissettirir; Tercan Dağı'na kar yağar. 30, Seferin nihayetine kadar Kemâh'da kılacak za-hîre ve mühimmatın gelişi beklenilmek üzere tevakkuf. 31, Ordugâh kaldırılır.

Eylül (Rebîül-evvel) - 1, Penek, boğazlar içinde uzun merhale. Ordu boğazlardan birinde kalır. 2, Hânis; vezîr-i âzamin bir ulağı şu haber ve hatırlatmayı getirir: Azerbaycan feth olunmuş; hükümetini vezîr-i âzâm beğlerbeği Bayındır-oğlu'na vermiş; Devlet'in eyâletlerine zâfernâmeler gönderilmesi münâsib olur; Tebriz istihkâmına başlanmış; Pâdişâh'ın kış ordugâhını orada kurmağa mevsimin müsâadesi olmadığından, Diyârbekir'e avdet edilmesi daha iyi görünür; Gi-lân Şahı Melik Muzaffer vezîr-i azama bir elçi gönderip, ve-zîr tarafından da derecesine lâyük ikramla iade olunmuş. 3, Çermuk. Sultân Selim evvelâ Alaca-Hari'da, sonra Çermuk'da kalmıştı; iki merhale bir günde alındı; ordunun Diyârbe-kir'de kışlaması kararlaştırıldı. 4, Tevakkuf. 5, Erzurum; seraskerin muzafferiyetlerinin ilânı için vilâyetlere mektuplar gönderildi. Pâdişâh Erzurum mezarlarını ziyaret eder. Neferlerin ileri gitmesi yasaklanır, ordunun tûlânı sıra gitmesi emredilir. 6, Hasankale, uzun ve müşkilâtlı merhale. 7, Araş üzerinde Çobanköprü, nehrin öte tarafına geçilir; uzun merhale. 8, Alagöz, yükler için müşkilâtlı yol; az su

bulunur, ve bir boğazda konulur. 9, imâm Kayası; karışıklık olmaması için eş-yâ ordunun ilerisine gönderilir. 10 (Perşembe, 1 Rebîü'l-evvel) Aleşkird (Eleşkird) vadisinin beri tarafında Kovan kalesi harabeleri yanında Aydın Köyüne konulur. Çifte merhale; müzayaka, müşkilât; burada Tebriz'e giden yol iki yeye ayrılır; ser-asker tarafından fetholunan Erciş, hass olmak üzere uhdesine verildi. 11, Fırat sahilinde Nâdlî Köyü, güzel ve düzgün yol. 12, Fırat boyunca gidilir. 14, Çıkrık Köyü; uzun ve müşkilâtlı merhale, 15, Ağı Köyü. 16, Erciş yakınlarında konulur. Mu'tâd menzil. Mehmed Ağa ser-askere hediye olarak birçok eşya gönderir. 17'den 20'ye kadar tevakkuf. 21, Divân.

Acemler'in ilerlediğine dair vezîr-i âzâmin bir ulağından alınan haber dolayısıyla divânda Tebriz üzerine gidilmesi kararlaştırılır. 22, Ordu göl yakınında Bendmahî köyüne konar. Geniş ve taşlık yol. 24, Sekmânde köyü yanındaki çayır; müşkilâtlı gidiş. 25, Ordu Hoy'un öte tarafına konar. O kadar dar bir boğaza girer ki, iki süvari yanyana gidemez. Yük hayvanlarının birçokları uçurumdan düşerek zayı olur. 26, Ahta; uzun merhale; içecek su bulunmuyor; vezîr-i âzamdan bir ulak gelip ordunun hareketine hız verilmesini tebliğ eder. 27, Ordu Heft-Çeşme yakınında Sifya'nın öte tarafında durur. Bir günde üç merhale alınır; yol biraz müşkilâtlı; yağmur ve rüzgâr. 28, Ordu Tebriz'e varır ve Seydâve'ye (?) konar; uzun merhale; eşyanın bir takımı orduya ulaşır. Tebriz ahâlisi tebriklerini arz etmek için Pâdişâh'ı karşılarlar. 29, Avicân ki Acem Şâh'ın yazlık ordugâhıdır; vezîr-i âzam ve Pâdişâh askerlerinin birleşmesi. 30, Divân. Ser-asker, beglerbegileri, ağalar, reis Mustafa Çelebi cümleten kaftan giyip Hudâven-digâr'ın elini Öpmek şerefine nail olurlar. Pâdişâhın hassa askeri biner akçe (yirmi altın) ihsan aldılar.

Teşrin-i evvel (Rebîü'l-âhîr) - 1, İstirahat; yağmur. 2, Divân. Gilân (Geylân) Şahı el Öpmeğe mazhar olur. 3, istirahat. 4, Pâdişâhın otağı toplanır. 5, Ordu Han-Abbâs yakınından geçer. Han-Abbâs; vezîr-i âzâmin pişdar olarak Rumeli askeriyle gidiş; Pâdişâh hassa askeri ile (yeniçeriler, muntazam asker ve süvariler) ordunun merkezinde bulunur; düm-dâr (ardç) Karaman askerinden tertib edilmiştir. Kısa ve kolay merhale; lâkin su yok, Şırvan Şâh'ın oğlu Mehmed Mirza kumandan sıfatıyla Tebriz'de kalmağa memur oldu. Kara-hisar, Kemah, Bayburd, Aydın begleri ve onların süvarileri Mirza'nın maiyyetine verildi. 6, Türkman köyü yanında; uzun merhale; dar yol. 7, Karabaldır Çayı; gayet güç yol ki, su da az bulunur. Ser-asker Rumeli askeriyle ileri gider. 8, Miyâne. Uzun ve zahmetli merhale; geniş bir nehir üzerine kurulmuş yüksek bir köprüden geçilir. 9, Kaplantı Gedîği ortasında Kızıluzun köyüne konulur. Vadiden geçen ırmağın suyu acıdır: 8u boğaz, öte tarafından başlayan Irak ile çıkıp bıraktığımız Azerbaycan arasında hudud çizgisidir. Vezîr-i âzam manevrasından ötürerek safa girer. Askerin ileri gitmek için saflardan ayrılması emrolunur. Müşkilâtlı, fakat uzunluktan mutedil merhale. Acemler, otağ-ı hümayûnun ordunun önünden gittiğini bildikleri için muhafazasına memur askeri gafletten istifade basmak isterlerse de, vezîr-i âzam tarafından ric'at ettirilirler. 10 (Cum'artesi, 1 Rebîü'l-âhîr), Hân-Sercem (?) geniş ve hâli bir yer; eşya geride kalmıştır. Hân-Nikbî, uzun fakat kolay merhale. 12, Zengân şehri; uzun merhale, su boldur. 13, Sultanîye ki, ekseri yerleri harâb olmuştur. Sultân Muhammed Hudâbende, sekiz minare ile çevrili bir kubbeyi ihtiva eden türbesinde burada gömülmüştür. Haber alındı ki, Şâh alabildiğine kaçmış ve Mehmed Dülkadır-oğlu Osmanlılar tarafına geçmiştir. Şiddetli soğuk ve kar. 14, Dülkadır-oğlu'nun kabulü için tevakkuf. Onun çadırı, vezîr-i âzâmin çadırı yanına kuruldu. Divânda Acem begleri Ulama, Dülkadır-oğlu, Şâhrûh Beg'in oğlu Mehmed el öpmeğe nail oldular; kaftan giydiler; Gilân Şahı avdet için ruhsat alır. 15, Sahân Kale; güzel yol; lâkin dolu yürümeyi zorlaştırıyor, 16, Ebher; kış ortasında gibi şiddetli kar; beyhude telâs; asker kendisini düşman karşısında sanır. 17, Azalmağa başlayan yiyecek gelmesini beklemek üzere tevakkuf. Şâhrûh Beg'in oğlu Mehmed 100.000 akçe ihsan, iki kaftan, beş dülbend ve bir mücevveze alır. Beraber gelmiş olan beş beğden üçü yirmişer bin akçe, ikişer dülbend, mücevveze ve diğer ikisi onbeşer bin akçe, birer kaftan, ikişer dülbend, birer mücevveze aldılar. 18, Tevakkuf; Acem begleri el öpmeğe kabul olundular. Aldıkları ihsanlardan dolayı Hudâvendigâra teşekkürlerini arz ettiler. Ulama ile diğer beglerbegileri hil'at giyip el öptüler. Pâdişâh ve paşa, orduya resm-i geçit yaptırmak için ata bindiler. 20, Küçük Rebâblar köyü yanında konuldu. Ulama Paşa ve Dülkadır-oğlu Tebriz'e dönmek için müsâade aldılar. Bu merhalede, Pâdişâh'm Bağdâd üzerine yürümek kararını askere anlatmak için, otağ-ı hümayûn kapısı Bağdâd'a doğru açıldı. 21, Uzun merhale; soğuk; kar; yük hayvanları soğuktan yol üzerine düşerler. 22, Ova köyü yanında; dar bir yoldan uzun merhale; develer, arabalar, zât-ı şahanenin arabaları, toplar, Öteki merhaleye yetişemediler. Gece at sırtında ve şiddetli soğuk içinde geçirildi. Öğleden sonra o kadar ke-sif kar yağdı ki, insan etrafındakini göremezdi; birçok yük hayvanı zayı oldu. 23, Geri kalan develeri ve eşyayı beklemek için tevakkuf. 24, Mâziyân köyü yanına konulur; yağmur yollan bozduğundan arabaların gelmesi gecikir. Defterdar İskender Çelebi azl olundu; onun ve Hüseyin Çelebi'nin emvali hazîne-i şâhâne için müsâdere olundu. 25, Dergûzin civarı; güzel yol- 26, Orduyu toplamak için tevakkuf. 27, Yük hayvanları için ot tedârik edilmek üzere tevakkuf. 28, Sâzen köyüne konulur. Uzun merhale lâkin yol düzgün; kar, yağmur, soğuk. 29, Humartân karşısında Destîr köyü; Hâmân, Elvend Dağı'nın eteğinde ve güzel bir sahra üzerinde kâindir. 30, Ot bulmak için tevakkuf. 31, Salcık köyüne kadar güzel yol.

Teşrin-i sâni (Cumade'l-ulâ) - 1, Ordu, Sa'dâbâd civarına konar. 2, Yağmurlu havada bir uçurum üstünde, pek kaygan bir yoldan geçer. Sa'dâbâd, her tarafından dağlarla çevrili bir sahradır. 3, Bir sahrada kâin Dînâver; uzun

ve zahmetli merhale. 4, Tevakkuf. 5, Tarlalar ortasında kurulmuş Melyur kalesi (?). 6, Veysel Karanî. 7, Mâzîdeşt, geçilmesi güç bir bataklık ortasından uzun merhale. 8, (Pazar, 1, Cu-mâde'l-ulâ) Orduyu toplamak için beklenir. 9, Samgân Çayı. Yokuşlu yol, bataklıklar, boğazlar; yük hayvanlarından birçoğu kayboldu. Nişancı Seydî Beg'in vefatı; na'sı, îmâm-ı Âzam türbesi civarına defin olunmak için ordunun arkasınca götürülmüştür. Erzurum'dan beri ağaç görülmemişti, burada ilk defa meşe ve çam ağaçları görülür. 10, Alemdar türbesi yanına konulur. İnşîli yokuşlu yol; daimî fırtına; birçok asker eşyaları geride kaldığı için geceyi at sırtında geçirmeğe mecbur oldular. Yüz top kundağı yakılıp, toprak yere gömüldü. 11, Karabulak Çayı; taşlık yol, kaynak bulunmadığından asker yol üzerinde sel sularını toplayıp içmeğe mecbur olurlar. 12, Şahin Kale ki, bir tepe üzerindedir, burada Irak-ı Arab'dan çıkılıp Bağdâd vilâyetine girilir. Fena hava, yağmur. Eğer yol fena ve merhale uzun olsaydı, eşya ordu ile birlikte yetişmezdi. Topçu arabalarının bir çamurlu yollarda ilerleyeme-yen otlarını beklemek için tevakkuf. Bağdâd henüz uzak olduğundan Nişancı Seydî Beg'in na'sı Şâbî kalesine defin olundu. Yiyecek kıtlığı, ordu yeni İmam harabelerine varır; yol evvelâ bataklıklarla kesilmiş, sonra inşîli yokuşlu dar bir vâ-diden geçer. Fırtına ve yağmur. 15, Kasr-ı Şîrîn ki, yarı ha-râbdır. Arazî kuru ve mahsûlsüz, mer'ası hiç yok, bu daimî fırtına esnasında birçok yük hayvanı zayı oldu ve birtakımını yağmur selleri alıp götürdü. 16, Bayırlar arasından uzun merhale. Bağdâd Beglerbeği Mehmed Beg'in Pâdişâh'a şehri teslim etmek istediği haber alındı. Bağdâd kadısının gelmesi. Dinâver'den buraya kadar arazide zirât yapılmamıştır. İnsan ve hayvan açlıktan muztarip, 17, Yükleme beklemek için tevakkuf. 18, Dokuz-Tulum ki bir göl kenarındır; kısa merhale ve iyi yol. Bağdâd korucu-başısı Kara Velî, askerî (Teke askerî) azimetinden sonra Mahmud Beg ile Seyyid Mansûr'un İran Şahı'nın yanına kaçmış olduklarını Pâdişâh'a bildirir. 19, Tevakkuf. Daimî yağmur. Pâdişâh evvelâ ırmağı geçmek ister, lâkin sular pek kabardığından otağın dönmeğe mecbur kalır. Birçok adam ve yük hayvanı boğulur. Bütün tarlaları su basmıştır. Ordu buraya kadar bu derece musibet görmemişti. 20, Bütün ırmakların taşmasından dolayı tevakkuf. 21, Sular biraz azalmış olduğundan dolayı Pâdişâh Öğleden sonra yola çıkar. 22, Kürd beglerine hilkat giydirildi. 23, Ser-asker Bağ-dâd'a gitmek üzere öne geçer Mercan civarında Karadiyya'da ordu kurar. Otağ-ı Hümâyûn bir tarlaya kurulur. 24, Nasîn (Nâseyn) seylâbesinin feyzanından dolayı tevakkuf. 25, Bu seylâbeden geçilerek Bûrhân (?) köyünde konulur. Burada hiç mer'a bulunmaz. 26, Halâsarki (?) seylâbesi bir taş köprü ile geçilir. Hamîr (Kızılca) Dağı boyunca kısa merhale. 27, Avî-se (?) köyü, bir ırmak kenarına konulur. Ordu bir ağaç köprü ile geçer. 28, Birecik. Usûl gereğince Elvendiye merhalesine varılmak lâzım gelirdi, lâkin sür'atle gidildi. Ordu, pirinç tarlaları için açılan kanallardan büyük müşkilâtla geçer. Ser-asker bugün güzel, fakat soğuk bir hava ile Bağdâd'a varır. Beg ve ağalar maiyyetinde olduğu halde atla kalenin etrafını dolaşır, ve seçtiği az miktarda adamla içeri girer. 29, Lokman'ın türbesi civarında Şeyh Sekrân; ser-asker, Pâdişâh'a mir-i alemlî Ca'fer Beg ile Bağdâd'm anahtarlarını gönderir. Ca'fer Beg mükâfât olarak hil'atlar, beşyüz altın, üçyüzbin akçe varidat ile izvornik sancağı beğliğini alır. 30, Bağdâd'a girilmesi; el öpme merasimi. Pâdişâh bu yeni fetihten dolayı tebrik olunur. Bu münâsebetle taraf-ı şahaneden ser-askere, yirmibin altın ihsan ve bundan başka Mısır varidatından alınmak üzere tahsisatına yirmibin altın zam ve bir kaftanla murassa bir kılıç itâ edilir.

Kânun-ı evvel (Cumade'l-uhurâ) - 1, Divân. Begler ve beglerbeğleri hil'at giyip el öperler; Rumeli ve Anadolu askeri kışlaklarına giderler; diğer asker yurdlarına dönmeğe me'-zûn olur. 2'den 4'e kadar istirahat. Reîsü'l-küttâb Mustafa Çelebî'nişancı, Receb Çelebî reis, Mustafa da çavuş-başı oldu. 5 ve 6, Tevakkuf. 7, Pâdişâh Bağdâd'ı kışlak ittihaz eder. 8 (Salı, 1 Cumade'l-uhurâ), vezîr-i âzam konağında divân. Bağdâd'da birleşmiş olup da Mehmed Beğle' birliktle gitmeyen Tekelilerdin hepsi vezîr-i âzamin yanında toplanırlar, içlerinden üç kişiye sancak verilir. Eskiden Merağa sancakbeyi olan Ulama Paşa kâhyası Velî-Hân Beğ altıyüzbin akçe senelik îrâd, yirmibin akçe ihsan ve bir hil'at ile Malatya beğliğine nail olur. Ulama'nın sekbân-başısı onbin akçe ihsan ile bir hil'at ve bir sancak alır. Nişancı-başı'ya 180 bin akçelik hass tâyin olundu; reis Receb Çelebî'ye ellibin akçelik bir zeamet ve divân kâtibi Ramazân-oğlu Mehmed Çelebî'ye onsekizbin akçelik bir zeamet ile otuzbin akçe maaş verildi. Kâtib Kara Memî Çelebî'nin tahsisatı yevmi otuzsekiz akçeden elli akçeye çıkarıldı. 9, Kışın en şiddetli günleri olan «erbaîn» (soğğun en şiddetli olduğu 40 günler) başlar. Divân. Me'mûriyyet ve terakkî alarının hepsi bu divânda Pâdişâh'ın elini öperler. Şâh'ın Tebriz'e gittiği, oradan askeri çıkardığı, kendisinin Sultân-niye'ye çekildiği haber alınır. 10, Yeni begler ve bölük ağaları el öpmeğe kabul olundular. 11, Musul sancağı Sa'dî Ah-med Beğ'e verildi; muharebe esnasında otağı etrafında bulundukları Bağdâd'da dahî saray-ı hümâyûn etrafını muhâafaza hizmetinde bulunmaları tımarlı süvariye emr olundu. Ordu alemdârlığı Mesih Paşa-zâde Mahmud Beg'in oğlu Mehmed-Şâh'a verildi. Kânun-ı sâni ve Şubat 1535 (Receb ve Şa'bân).

Mart (Ramazân) - 13 (Pazar, 6 Ramazân) divân. Ayaş ve Kaasım Paşalar huzura girmeden, defterdar İskender Çelebî'nin Bağdâd'da At Pazarı'nda asılmasına emir sâdir oldu. 18, Serasker îmâm Âlî ve Hüseyin türbelerini ziyaret ile Bağdâd'a avdet eder. 23, Hudâvendigâr ser-asker, paşalar ve ağalarla birlikte o türbeleri ziyarete gider (Kerbelâ'da); Ulama'nın bir ulağı gelip imdâd istediğini haber verir. 27, Pâdişâh, ziyaretinden avdet eyler. Otağ-ı hümâyûn ve kiler Akolum'a nal k e dildi; defterdarlar yeniçeriye aylık tevzî ederler. 28, Bütün ordu Hudâvendigârın önünden geçer; İskender Çelebî'nin kayınpederi Hüseyin Çelebî'nin boynu vuruldu.

Nîsân (Şevval) - 1, Hudâvendigâr, Acemler üzerine yürümek üzere Tebriz'e yönelir. Akolum'a konar; Ulama'dan

birkaç ulak gelir. 2, Vezîr-i âzâmin azimetî: 3, Hoş-Attâr, 4, Çadırların birçoğu rûzgârdan yırtılır. 5 (Pazartesi, 1 Şevval), Ka-* zânı-bunî (?) köyü civan, 6, Tevakkuf. 7, Bât, uzun merhale; su yok, ordu bir şehir kenarına varır. 8, Bendbâd; mu'tâd merhale. 9, Eyvânî, Hamîr Dağı (Kızıldağ) eteğinde. 10, Şeyh Me-cîd türbesi yakınında tevakkuf olunur. Buranın suyu bulanıktır. 11, Osmanlı köyü. 12, Tevakkuf. 13, Zulevkân çayın; mu'tâd merhale. 14 ve 15, Tevakkuf. 16, Milân (Meylân) yakını. 17 ve 18, Tevakkuf. Hudâvendigâr başka bir yoldan gitmeğe karar verdiğinden, ileri giden paşalar ve sancak beğleri geri çağındılar. 19 ve 20, Tevakkuf. 21, Gökyurt, 30'a kadar tevakkuf.

Mayıs (Zilka'de) - 1,2, 3, Tevakkuf - 4 (Salı, 1 Zilka'de), Tevakkuf. 5, İkinci emîr-i âhûr Hüseyin Ağa Sünâb ırmağı üzerine bir köprü kurma emri alır. 6, Defterdar ve Rumeli kâhyası orduya vâsıl olurlar. 7'den 18'e kadar tevakkuf. 19, Vezîr-i âzâmin çadırı toplanır. 20, Hasköy; sür'atlı gidiş. 21, Tevakkuf. 22, Hânân kenti, mu'tâd merhale, ser-asker Hudâ-vendigâr'dan ayrılıp daha uzak konmağa gider. 23, Tevakkuf. 24, Kızıldere. Su pek az. 25, Ulama'nın bir ulağı Şâh'ın Van'a gitmiş olduğunu ve kardeşi Sâm Mîrzâ'nın, Pâdişâh'a bağlılıklarını arz etmek için yola çıktığını haber verir. 26, İmân-şâh boğazından geçilerek Honâr'a konulur. Rumeli beğlerbe-ğinden gelen bir ulak, bir Fransız elçisi gelmiş olduğunu ve arkasından gelmekte bulunduğunu haber verdi. Diğer bir ulak da Amasya beği Mehmed Beğ'in Amasya sancağında isyan eden Acemler'i idam ettiği haberini getirdi. Anadolu beğler-beği Pâdişâh'm ordugâhına katıldı. Çok yılan bulunuyor. 27, Ser-asker ve vezîr-i âzâm divân kurup Anadolu beğlerbeği ve beğleri el öpmeye kabul olundular. 28 ve 29, Tevakkuf. 30, Kelûne (Gelevne?), uzun ve zahmetli merhale. 31, Başçınar, kısa merhale. Yol, inişli ve çıkışlı; taşlıdır. Dokuz Tulum ırmağının menbâi buradadır. Bağdâd beğlerbeği Süleyman Paşa ile Gâzî Hân'dan bir ulak gelip, Sâm Mîrzâ'nın Devlet'e itaat, etmiş ve bu yolda Gâzî Hân'a tahrîrât yazmış olduğunu haber verir.

Haziran (Zilhicce) - 1, Kistâbî kalesi. 2, Seyyid Sâdık; mu'tâd merhale. 3 (Perşembe, 1 Zilhicce), Beğ Yurdu; geçilmesi pek güç dağlarda konulur. 4, Kızılca kalesi; zahmetli yol. 5'ten 10'a kadar tevakkuf. 11, Kurban bayramı münâsebetiyle el öpme merasimi. 12 ve 13, Tevakkuf. 14, Çadırlar toplanır. 15, Sitâre, yakın merhale. 16, Kıl; ordu, dik bir dağın kenarından geçerek, orada çadır kurar. 17, Hân Gedîği. 18, Kün-dilen. 19, Tevakkuf. 20, Tûkan (Tavkan?); uzun merhale; Ulama Beğ orduya iltihak eder. 21, Sarıcakamış, uzak merhale. İran Şâh'ının eşikağası (teşrifâtçısı) Tâclı-Hân gelerek bir elçi gönderilmesine müsâade ister. Eşya, şimdiye kadar yapıldığı gibi, ordunun Ötünden gönderilecek yerde arkasından çıkarılır. 22, Kardul, uzun merhale. 23, Nâv, Meraga sahrasında güzel yol. Dellâlar nida ettiler ki, ordu Avicân'a doğru gidecektir. 24, Pâdişâh bizzat Avicân'a gitmeğe karar verir. 25, Tâch Hân'ın orduya göndermiş olduğu emîrin dönmesi ijjin ruhsat verilir. 26, Kongudere, uzun merhale. 27, Erivan'a, alelade merhale, fakat müskilâth. 28, Ağdu Yurt, yol çok güzel.

29, Ser-asker Sa'dâbâd'a konar. 30, Tebriz yakınında Sa'dâbâd. Ordu Bağdâd'dan Tebriz'e üç ayda (doksanbir günde) gitmiştir. Yeniçerilere biner akçe terakki verildiği gibi, timarh süvariden küçük çarşımalara gidenlere bin akçede ikiyüz akçe terakki dağıtılır.

Temmuz (Muharrem 942) - 1, Tevakkuf. 2 (Cum'a) (1 Muharrem 942), Dülkadir ve Rûm (Amasya) beğlerbeğlerinin gelişleri. 3, Hudâvendigâr, ser-asker, diğer vezirler Tebriz'e giderler. Hudâvendigâr Şâh'ın sarayında ikamet eder. Vezirler, ağalar, Kaasım Paşa çadırlarını kurdururlar. Ser-asker, Hudâvendigâr'la birlikte Tebriz sarayında bulunur. 4, Tevakkuf; zelzele. Ulama Beğ tarafından Avicân'a alıkonulmuş ve Hudâvendigâr'm Tebrize gitmesi üzerine orduya gelmemiş olan bir Acem me'mûrunun gelişi. 5'den 9'a kadar tevakkuf. Hudâvendigâr ve ser-asker cum'a namazını Sultân Hasan Câ-mi'nde kılarlar. Yeniçeriler ve at üzerinde oldukları halde beğler namaz esnasında cami etrafında bulunup Hudâvendi-gâr'ı otağa kadar götürürler. 10, Tevakkuf. 11, Hudâvendigâr divân kurar. Bir Acem me'mûru vezîr-i âzâmin elini öper. Kürd Beğ'i Şefkat Acemlerle münâsebetle bulunmakla suçlanarak beş adamıyla birlikte boynu vurulur. 12, Tevakkuf. Şeref Beğ'in oğlu olan kâhyanın boynu vuruldu. 13, Tevakkuf. 14, Divân. Bâzi sancak-beğleri beğlerbeğliğine yükseltilerek, el öpmeye kabul olundular. Pâdişâh, bundan sonra divânda yalnız Rumeli beğlerbeğini ve vezirlerin yanında oturup mühim bir maslahat için çağırılmadıkça Anadolu beğler-beğinin vezîr ile birlikte bulunmamasını emretti. Diğer beğlerbeğlerinin de, vezirleri ile birlikte oturmaları men* edildi. Pâdişâhın emri gereğince, vezirler divâna girdikleri zaman beğlerbeğleri divân kapısında bulunacaklardır. 15, Tevakkuf. 16, Vezîr-i âzâmin çadırı Avicân'a naklolunur. 17, Avicân. 18 ve 19, Tevakkuf. 20, Vezîr-i âzâmin çadırı toplanır. 21, Hân Abbâs, 22, Başsız Künbed. Pâdişâh'ın Sâm Mîrzâ'yı kendi oğlu gibi tutarak Kızılözen'in bu tarafında Irak'a tabî bütün memleketleri ona verdiği ilân olunur. 23, Yassıçay. 24, Miya-ne. 25, Kızılözen, uzun merhale. 26, Hân-Sercem. 27, Hân-ı Nikbay, 28, Sângân, 29, Sultaniye. 30, Kıydâr Nebî. 31, Çevrül (Çorul)1, uzun merhale.

Ağustos (Safer) - 1 (Pazar, 1 Safer), Taht-ı Süleyman. 2, Dahne, 3, Dergüzin. 4'den 6'ya kadar tevakkuf. 7, Dergüzin'den Tebriz'e teveccüh olunur. 8, Başsız Künbed. 9, Ali Oba çayı, 10, Şücâs (Şevcâs) (?), 11, Şivâ, 12, İçkerekde, 13, Nikbay Hân. 14, Serçem Hân. 15, Kaplanlı Gedîği. 16, Yassı Çay, 17, Başsız Künbed. 18, Avicân. 19, Cünvân, 20, Hudâvendigâr Tebriz'e varır ve Hıyâbân yakınında bahçelere konar. 21, iş-tirahat. 22, Hudâvendigâr ordugâhtan ayrılarak Şâm-ı Gâzân (Şenb-i Gâzân) yanında bir bahçede ikamet eder. 23 ve 24, Tevakkuf. 25, Vezîr-i âzâm bir miktar süvari ile son ordugâh yapılmış olan Hıyâbân Çayı'na giderek pek ilerlemiş

bulunan Acemler'i ric'at ettirir. 26, Tevakkuf. 27, Tebriz'den çıkış. Ordu, Şâm-ı Gâzân'ın öte tarafından ilerleyerek Sürûrî Köyü yakınına konar. 28i Safran. 29, Ordu, Merend nehri yanından geçerek Göktepe çayırlarında konar. 30, (Pazartesi, 1 Rebî'ül-evvel) Karaköy, 31, Hoy.

Eylül (Rebî'ül-evvel) - 1 ve 2, Tevakkuf. Hudâvendigâr ve vezîr-i âzam Şems-i Tebrizî'nin türbesini ziyarete gitmek için ata binerler, 3, Pîr-Mazâ Haceresi. 4, Tevakkuf. 5, Soğ-man. 6, Karanu-dere (Karanlıkdere) başı, 7, Karanudere'nin bu tarafında Ketük-Kerek. 8, Nevşehir; sabahleyin vezîr-i âzam at üzerinde olduğu halde beğlerin, ağaların ziyaretlerini kabul eder. 9, Bend-mâhi, 10, Erciş, 11, Tevakkuf, 12 ve 13, Tevakkuf. Dülkadir Hânedân'ından oniki kişiye ve çavuşlara, topçularla birlikte Âdilcevâz üzerine gitmeleri emrolun-du. 14, Sübhân Dağı kenarında Ali Beğ bağı, 15, Âdilcevâz; Bitlis şehrinin Gâzî Girân Beğ tarafından fetih ve işgal olunduğu haberi alınır, 16, Tevakkuf.

18, Ahlat; Ulama, Van üzerine gitmek için emir alır. Şemseddîn'in validesi Bitlis kalesinin anahtarlarını gönderir. Ser-asker öğleden sonra hareketle Âdilcevâz'a kadar uzanan dağ boyunca gider. 20, Tevakkuf. Ser-asker şehre girer, istihkâmlar üzerine konulan toprakları boşaltır, ondan sonra dönerek Ali Beğ bağına konar. 21, Öğleden sonra Erciş'e vâsıl olur. Acemler Bend-mahî'ya kadar kaçarlar. Lâkin akşama doğru kendilerine yetişilip kısa bir muharebeden sonra kılıçtan geçirilirler. 22, Ser-asker, Ali Beğ bağında tevakkuf eder. 23, Ahlat; ser-asker akınlardan dönerek ordugâha gelir. (Burada birinci defa olarak Rûz-nâme-î Süleymânî ser-asker'e «sultân» unvanını veriyor.) Diyarbekir beğlerbeği Ulama Paşa ile sek-bân-başî'nın Şam'a tesadüfle muharebe etmekte olduklarına dair haber gelir. Eski Dülkadir beğleri hanedanından üçünün düşman tarafına geçtikleri de öğrenilir. 24, Göl kenarında Nâh-" mân. Burada soğuk su ve çam ağaçları vardır. 25, Güzeldere. 26, Tevakkuf. Ser-asker Sultân, bir divân akdeder. Bunda Diyarbekir beğlerbeği Ulama Paşa ile diğer beğler ve ağalar habay Hân. 14, Serçem Hân. 15, Kaplanlı Gediği. 16, Yassı Çay, 17, Başsız Künbed. 18, Avicân. 19, Cünvân, 20, Hudâvendigâr Tebriz'e varır ve Hıyâbân yakınında bahçelere konar. 21, İstirahat. 22, Hudâvendigâr ordugâhtan ayrılarak Şâm-ı Gâzân (Şenb-i Gâzân) yanında bir bahçede ikamet eder. 23 ve 24, Tevakkuf. 25, Vezîr-i âzam bir miktar süvari ile son ordugâh yapılmış olan Hıyâbân Çayı'na giderek pek ilerlemiş bulunan Acemler'i ric'at ettirir. 26, Tevakkuf. 27, Tebriz'den çıkış. Ordu, Şâm-ı Gâzân'ın öte tarafından ilerleyerek Sürûrî Köyü yakınına konar. 28, Safran. 29, Ordu, Merend nehri yanından geçerek GÖktepe çayırlarında konar. 30, (Pazartesi, 1 Rebî'ül-evvel) Karaköy, 31, Hoy.

Eylül (Rebî'ül-evvel) - 1 ve 2, Tevakkuf. Hudâvendigâr ve vezîr-i âzam Şems-i Tebrizî'nin türbesini ziyarete gitmek için ata binerler, 3, Pîr-Mazâ Haceresi. 4, Tevakkuf. 5, Soğ-man. 6, Karanu-dere (Karanlıkdere) başı. 7, Karanudere'nin bu tarafında Ketük-Kerek. 8, Nevşehir; sabahleyin vezîr-i âzam at üzerinde olduğu halde beğlerin, ağaların ziyaretlerini kabul eder. 9, Bend-mâhi, 10, Erciş, 11, Tevakkuf. 12 ve 13, Tevakkuf. Dülkadir Hânedân'ından oniki kişiye ve çavuşlara, topçularla birlikte Âdilcevâz üzerine gitmeleri emrol undu. 14, Sübhân Dağı kenarında Ali Beğ bağı, 15, Âdilcevâz; Bitlis şehrinin Gâzî Girân Beğ tarafından fetih ve işgal olunduğu haberi alınır. 16, Tevakkuf.

18, Ahlat; Ulama, Van üzerine gitmek için emir alır. Şemseddîn'in validesi Bitlis kalesinin anahtarlarını gönderir. Ser-asker öğleden sonra hareketle Âdilcevâz'a kadar uzanan dağ boyunca gider. 20, Tevakkuf. Ser-asker şehre girer, istihkâmlar üzerine konulan toprakları boşaltır, ondan sonra dönerek Ali Beğ bağına konar. 21, Öğleden sonra Erciş'e vâsıl olur. Acemler Bend-mahî'ya kadar kaçarlar. Lâkin akşama doğru kendilerine yetişilip kısa bir muharebeden sonra kılıçtan geçirilirler. 22, Ser-asker, Ali Beğ bağında tevakkuf eder. 23, Ahlat; ser-asker akınlardan dönerek ordugâha gelir. (Burada birinci defa olarak Rûz-nâme-î Süleymanî ser-asker'e «sultân» unvanını veriyor.) Diyarbekir beğlerbeği Ulama Paşa ile sek-bân-başî'nın Şam'a tesadüfle muharebe etmekte olduklarına dair haber gelir. Eski Dülkadir beğleri hanedanından üçünün düşman tarafına geçtikleri de öğrenilir. 24, Göl kenarında Nâh-V mân. Burada soğuk su ve çam ağaçları vardır. 25, Güzeldere. 26, Tevakkuf. Ser-asker Sultân, bir divân akdeder. Bunda Diyarbekir beğlerbeği Ulama Paşa ile diğer beğler ve ağalar hazır bulunurlar. 27 ve 28, Tevakkuf. 29 (Çarşamba, 1 Rebî'ül-âhîr) ve 30, Tevakkuf.

Teşrin-i evvel (Rebî'ül-âhîr) - 1,2,3, Tevakkuf. 4, Bitlis. 5, Tevakkuf. 6, Nûhân ve Mısır köyleri arasında konulur. 7, Tevakkuf. 8, Veysselkarânî. 9, Mîrzâ Çayı. 10,'dan 13'e kadar tevakkuf. 14, Beşerî nahiyesinde Frat kenarı,, 15'ten 17'ye kadar tevakkuf. 18, Salâh Çayı. 19, İyâr Çayı (Ayyâr Çayı?) 20, Amid (Diyarbekir), 21'den 27'ye kadar tevakkuf. 28, (Perşembe, 1, Cumâde'l-ulâ), Ser-asker sultân Siren (Seyrin)'e konar 29, ve 30, Hudâvendigâr ava çıkar, ve öğleden sonra Âmid kalesine çıkar. 31, Tevakkuf.

Teşrin-i sâni (Cumâde'l-ulâ) - 1'den 5'e kadar tevakkuf. Hudâvendigâr cum'a namazını Eski Câmî'de kılar. 6, Tevakkuf. Divân. 7'den 9'a kadar tevakkuf. 10, Vezîr-i âzamin cadın toplanır. 11, Karabağ yakınında Kızıltepe, 12, Karacadağ havzasında Elmalı. 13, Hâcğün. 14, Âbidîn-irîği. 15, Âdno Pınarı. 16, Ruha (Urfâ). 17, Tevakkuf. 21, Bir menbâ ve bir camî yanında Tell-Hâlâ'ye konulur. 22, Dâvûd Türbesi yanınır da. Hilân ırmağı kenarlarına konulur. 24, Haleb. 25 Tevakkuf. 26, Tevakkuf. Hudâvendigâr Eski Câmî'yi, kaleyi, türbeleri ziyaret eder. 27, (Cumâertesi, 1 Cumâdel-uhârâ), 30, Tevakkuf.

Kânun-ı evvel (Cumâde'l-uhârâ) - 1, Ordugâh kaldırılır. 2, Asâret (Asârib), 3, Âmeküti (?). 4, Ordu Âsî nehri

Tebriz'de Pâdişâh, Venedik Senatosu'na Bağdâd'ın zabtı haberini gönderdi; nasıl M, Bağdâd'dan da Tebriz'in fethini bildirmişti.⁵⁹⁴

Müverrih nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tebriz'de ikameti esnasında Süleyman'ın saltanatına dâir yazdığı târih hakkında en selâhiyetli îrân edîblerinin düşüncelerini almakla meşgul oldu. İran belagatı şu münâsebetle bir cevelângâh bularak müellif pek mübâlâağlı medihlere gark edilmiş ve Celâl-zâde onları eserinin içine i'tinâ ile kaydetmiştir. Buna medihalara takriz adı verilir.⁵⁹⁵

Tebrîz'den İstanbul'a gelmek için altı ay geçti ve Pâdişâh payitahtına 8 Kânun-ı sâni 1536'da muzaffer bir şekilde girdi. Osmanlı müverrihleri Süleyman'ın îrân üzerine olan bu birinci seferini, birkaç sene sonraki Nahcivan seferinden ayırmak için Irâk-ı Acem ve Irak-ı Arab (İra-keyn: İki

üzerindeki köprüye vanr. 5, Antakya, 6, Bakraş Dağı, 7, İskender Pınan. 8, Kend Hanı, 9, Ilıcak'da Kurd-kulağı önüne ordugâh kurulur. 10, Adana yakınında Cihan (Ceyhan) suyu ke-nanna konulur. 11, 12, 13, Tevakkuf. 14, Av. Hazine ordunun önünde gönderildi, 15, Vezir-i âzam yola çıkar. 16, Hasûn Köyü. 17, Gülek kalesi civârında Sarmaşık. 18, Bâdicân Hanı Önünden geçilir. 19, Kâfir Sındığı (1); dağ geçildikten sonra Ulukışla'ya varılır. 20, Enli-ova, 21, Tâbâgûn Akça-şehri. 22, Oyuk. 23, Konya, 24, Bozok. Ordu Ilgın önünden geçerek çadır kurmak üzere Altuntaş'a gider. 26 (Pazar, 1 Receb), is-haklı, 27, Dağlar içinde Yabay Köyü. 28, Seyyidgâzi. 29, Eskişehir. 30, Bozöyük. 31, Ermeni.

Kânun-ı evvel (Receb) - 1536 - 1, Yenişehir, 2, İznik. 3, Kazıklı Dağı boyunca gidilerek Sitâre Köprüsü civarında Değirmenli Köyü'ne konulur. 4, İzmîd. 5, Hazine götüren develeri beklemek üzere tevakkuf. 6, Gegbüze (Gebze). 7, Tevakkuf. 8, Hudâvendigâr İstanbul'a dâhil olur.

Bu isim Haçlı Muharebeleri zamanından kalmıştır. Rûz-nâme, yalnız Sultân Süleyman'ın ordusunun hareket! nden bahsettiğinden, İskender Çelebi ve Ulama'nın Kızılca Bofeazları'nda hezimetinden bahsedilmemiştir.' Osmanlı müverrihleri, Celâl-zâde, Sol ak-zade, Âlî, Peçevli ve diğerleri bile ordunun 10.000'den ziyade adam kaybettiğini tasdik ediyorlar. Ckvaso Tarihi, (s. 136), gibi bu sırada yazılan târihlerle Almanya elçilerinin raporları bu ziyatı 25.000'e çıkarıyorlar. İhtimâl ki iki tahmin arasında bir miktar tâyin etmek lazım gelir. Ancak bu bozgunluğun Tebriz civârında vuku bulduğunu ve birçok paşaların harb meydanında kaldığını bildiren rivâyete asla inanılmazdır, Tebriz, tüfek almaksızın tealim olmuştu; muharebe meydanında kalanlar içinde gösterilen «Nisanget Cancellier» (yâni: Nişancı), o bozgunluk zamanından sonra, Tebriz'den Bağdâd'a gidi lirken yolda tabii ölümle vefat etmiştir. Bu vak'adan bahseden küçük Almanca eserler şunlardır:

1 - Die grosse Erlegung des türkischen Heers vom Soptu in Persien beschehen, İtera die Zal des ersen lagenen und gefangenen volks mit benennung allar bassa und nohmhaften sampt der Eroberung der Türken Schatz und der frewleln seiner Weiber öder Frauenzimmers In der elden Stadt Tauris in Persien ün Janner dles Jar an Leuten. Kamelen und seinen Schatz erlitten hat 1535; 2 - Wahrhafübe Anzeig kommend von Constantinopel von dem merkllichen Schaden und Niederlage die der türklische Kalser vom Sophl dem grossen Koenig In Persien ün Janner dles Jar an Leuten. Kamelen und seinen Schatz erlitten hat 1535; 3 - Verteutschter Cople eines weißcheft Schreibens aus Constantinopel den 13 novembrts thaltalem des Sopiui Vctori vider der grossen Türken, selnel laupüeule und Volks Gefenöniss der aneal des gewonenen türk. Geschütz, diecroberte Stat und Land u.s.w.marz 1536.

Nihayet su zannolunabilir ki, burada bAhls konusu olan muharebe Ulama ile Acem Şahı arasında vuku bulan ve Rûz-nâme-i Sttfcm&nl'de 23 E71tH târihinde gösterilen çarpışmadır. Rivayetin bundan maadası, Avrupa müelliflerinin uydurmasından ibarettir.

İbrahim Paşa gibi muazzam yetkilerle donatıldığı ve kibirleri de tahrik edildiği takdirde, kendilerine gösterilen hüsn-i kabul ve teveccühü istismar ettikleri görülmemiş şeylerden değildir. Şurası da yabana atılamaz ki, bu fikirleri ileri süren Osmanlı müverrihleri bu noktayı dikkate alamıyacak kadar basiretsiz kişiler değildiler; yazdıklarına göre, böyle bir istismar veya cinsine çekme pekâlâ mümkün olabilir. Yine de Allah bilir. Hazırlayan).

⁵⁹⁴ Pâdisîth'in Bağdâd'dan 20 Ramazan 941 (25 Mart 1535) tarihli trinci ve Tebriz'den 1 Muharrem 942 (2 Temmuz) tarihli İkinci mektubu Venedik arşivindedir.

⁵⁹⁵ Celal-zâde, varak: 174, İran üdebasmdan Şerif Hüseyin'in, Hüseyin Ka--asım-z&de Mevlana Ahmed'in, Şebüstert-zade Fazlullah'in, Mustafa Şerif ol-Hüceyn'nin, Şeyh Mehm«Tin takrizlerim dere eder.

Irak) Seferi diye isimlendirirler.⁵⁹⁶

Fransa İle Ticâret Anlaşması: İlk Kapitülasyonlar

İbrahim Paşa, barışın getirdiği s k netten istifâde ederek Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ticarî münâsebetleri tanzim etmek üzere, Fransız elçisi Lafore ile bir ahidnâme müzâkeresine girmişti. Benzer diğer muahedelere esas olan bu ahidn mede her iki h k mete  it sulara karşılıklı olarak gemilerin serbestçe seyr etmesi ve bütün hukuk  meselelerde Fransız konsoloslarının kat' yetle kaza hakkına sahip bulunacağı te*-m n olunuyordu. Fransa tebeası hakkında ikame olunacak ceza  d valar kadılardan dîvân-ı hümâyûna nakl olunmakla beraber, hüküm verecek kadılarla birlikte birer Fransız tercümanı hazır bulunacaktı. Bir Fransız Müslüman tebeaya  it borcunu kapatmadan firar edecek olursa, Müslüman tebeamn diğer bir Fransız yâhud Fransız Konsolosu aleyhinde dâva a amayıp, Fransa Kralı'ndan d v cı olması kararlaştırıldı. Yine bu muahede gereğince Fransa tebeası, mahall  h kime müracaat mecburiyetinde bulunmaksızın, kendi arzuları veçhile vasiyyet etmek hakkına mâlik oldular; vasiyyet edilen emval Konsolos'a teslim olunarak Fransız kanunlarına ve vasiyyet şartlarına göre Konsolos tarafından lâzım gelenlere verilecekti. Nihayet, bundan önce ele geçirilip esarette istihdam olunanların serbest bırakılmaları ve bundan sonra da harbde ele ge irileceklerle her iki tarafta esîr muamelesinde bulunulmaması kararlaştırıldı.⁵⁹⁷

Bu tic ret ahidnâmesi, Süleyman'ın saltanatının değil, onun kudretli veziri  br h m Paşa idâresinin, elde bulunan son t arih  vesikasıdır ki, ak-tedildiği sırada  br h m Paşa 14 seneden beri vezîr-i  zamlıkta bulunuyordu. Süleyman bir Rûm kölesini kendisine enişte yapmak, devletin en büyük makamlarına tâyin etmek, h k met idâresinin dizginlerini eline vermek, bütün ordularına ser-asker yapmak üzere çekip çıkarmıştı. Âli-cen blığın son derecesiyle İbrahim'e dâima pek sevgili bir kardeş muamelesi yapmış ve kendi kudretine müdhîş bir rakîb  c d etmekte olduğunu asla hatırına getirmemişti.⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/134-135.

⁵⁹⁷ Flassan, cFimnsu Diplomasisinin Umûmi ve MuhAft neH Tarihi, eserinde, c. 1, ahidname tarihi için 1636 yerine 1539*1 gösterir, ki yanlışta.

⁵⁹⁸ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/135-136.

Makbul İbrahim Paşanın Gözden Düşmesi Ve İdamı

İbrâhîm ise, ikbâl sarhoşu olarak, kendisini o mevkîe çıkarmış olan zâtın lûtuflarını unuttu; akıl almaz gururu içinde her türlü tevazu hissinden uzaklaşarak, efendi'yi kul'dan ayıran mesafeyi bilmiyor gibi göründü; ihtiras ve gururu o dereceyi buldu M, büsbütün pâdişâha mahsûs unvanları bile almak istedi. Şarlken'in ve Ferdinand'ın elçilerine, Pâdişâh'ın irâde ettiği hususlarda bile kendisinin tam bir iktidarı bulunduğunu böbürlenerek göstermek isteyerek, ne kadar ihtiyatsızca bir uslûbla söz söylediğini daha Önce görznüştürk. Venedik elçisinin bir raporundan naklen/ Pâdişâh'm kuldan başka birşey olmayan Alvazio Gritti'nin sarayına gidecek derecelerde vezîr-i âzaminin arzusuna muvafakat gösterdiği zaman, İbrâhîm Paşa'nın Sultân Süleyman'ın fikirleri üzerindeki büyüleyici te'-sîr'iii,' îstahbul ahâlîsine ne kadar hoşnûdsuzluğu mûcib olduğunu da yazmıştık. Vezîr-i âzamin halk nazarında «Makbûblüğünü yaralayan hâl, bundan ibaret değildir; bir hatâsı da, Haleb'de iken orduyu iğrenç entrikalarla defterdar İskender Çelebi aleyhine çevirmiş olmasıydı.

Defterdardın evvelâ azli, bir müddet sonra da Bağdâd'ın bir meydânında îdâmıyle neticelenen bu entrikaların muvaffakiyeti herkesin hoşnudsuzluğunu son dereceye çıkardı. Buna rağmen mağrur vezir, İskender'e galebesiye, Süleyman üzerindeki hudutsuz te'sîriyle, Tebrîz ve Bağ-dâd fethinin verdiği şerefle, artık hiçbirşeye ehemmiyet vermez olmuştu, İran'dan geri çekilirken -bu memlekete girerken İskender Çelebî tarafından yapılan ikazlara rağmen- orduya neşrettiği bir emir-nâmeyi «Ser-asker Sultân» diye irazâ etmişti. Hakikâtte, Kürd sancakları ümerâ-sınca Öteden beri «sultân» unvanının kullanılmış olması, bulunduğu memleketin âdetlerine tebaiyyet suretinde ve dolayısıyla bir ma'zeret sayılabilir; fakat ihtimâldir ki, İbrâhîm, harîsâne tasavvurlarına muvafık bir tesadüften istifâde etmek istemiş ve kendi kanâatince tahta giden merdivenin bir basamağını bu suretle atlamıştır.⁵⁹⁹ Halbuki gurur cinneti içinde, tuttuğu yolda büyük bir adım sandığı bu hareket, bir çarpışma ânında ikbâl gemisini parça parça edecek bir kaya olmuştur. Süleyman'ın bu gözde adamına mevkîini terketmek üzere vali sıfatıyla Mısır'a gönderilen vezîr Ahmed Paşa'nın «sultân» unvanını gasbetmesinden ve bu uğursuz gasb fiilini kendi

⁵⁹⁹ Celâl-z&de, Solak-zade, AH ve Peçevi'ye nazaran, İskender ^>1 İhtarları İbrahim'in onun aleyhindeki kininin başlıca sebeplerinden olmuştur; Rûz-name-i Süleyman'ı'de İbrahim'in birinci defa alarak 23 Eylül 1535 tarihinde «Serasker Sultân» diye vasıflandırıldığı görülmektedir.

hayatıyla Ödeyerek târihte «Htâin» nâmıyla lâ-netlenmeğe hak kazanmasından bu yana 12 sene geçmişti. İbrâhîm, Ah-med'in hırs gösterdiği unvanı almakla, P|dişâh'ın nazarında, Mısır vâ-lîsinin cür'etkârâne isyanının verdiği şübneleri doğurmuş ve bu türlü bir teşebbüsün çok zamandan beri tasavvur ettiği hıyanetin mukaddimesinden başka birşey olmadığı kanaatini uyandırmıştı.

Pâdişâh, İskender Çelebî'nin îdâmını tâkîb eden gece gördüğü bir rüya üzerine de bu endişeleri artırarak, rüyayı, semavî bir ihtar olarak telâkki etmişti. İbrahim'in keyfine kurban olan defterdar bir ulvî şafak içinde görünerek -ma'sûmların îdamına emir vermeğe sevk edecek derecede kendisine tahakküm etmiş olan- mağrur bir iltifât-gerdenin, yapr tığı gasblar karşısında gösterdiği kayıtsızlıktan dolayı şiddetle azarlayarak hitâb etti; görünen hayâl, bu sözlerden sonra, boğmak üzere Süleyman'ın üzerine atılmış ve Pâdişâh şiddetli sayhalarla sıçrayarak uyanmıştı.⁶⁰⁰ Bu rüya, Pâdişâhla,oldukça te'sîr etmiş olmakla beraber, Bağdâd*-daM ulu şâhısların kabirlerini ziyarette, Tehrîz CânûTiide Cuma namazı edasında îbrâhîm'i beraber bulundurduğu gibi, sarayına onu- da almış ve hattâ kendi odasında yatırdığı olmuştu. Bundan biraz sonradır k*i Süleyman, nediminin büyük iktidarından çekinmeğe ve hıyanetinden korkmağa başladı. Bir pâdişâhın veziri hakkında îdâm karârını telâffuz etmesi için, ondan endişelenmesi kâfidir. Belki Süleyman, İbrahim'in Kur*ân⁶⁰¹ ve diğer mukaddes kitaplar için edeb-dışı olarak gösterdiği hürmetsizlikten de Öfkelenmiştir. Kezâlik, belki vezîr-i âzamin -büsbütün gizli kalması Pâdişâh'ın sâni gereğinden sayılacak- meçhul bir cinayetinden dolayı intikam alacaktı. Nasıl ki vaktiyle Hârûnû'r-Reşîd dahî Ber-mekî-zâde Cafer'in dnâvetini gizlemişti.⁶⁰²

Şu da ilâve olunabilir ki, îbrâhîm, Ca'fer gibi büyük bir servete mâlikti; vezirlerinin kudret bakımından rekabeti dahî pek çok defalar sultânların gizli gizli hasedini doğurmamış mıdır?

⁶⁰⁰ Bu rüyayı hepsi de nakleden Osmanlı müverrihleri Celal-zade, Solak-sade, AH ve Peeev'ten rivfity*ten Mjyohssou «S*ttontait-i Osmoinre imhaları», c. 1, i. 388.

⁶⁰¹ Âlî (34. Hâdise), nakleder ki, İbrahim hakîki duygularını saklamağa kendisini mecbur gördüğü zaman, Kur'ân için ziyâde ta'zim göstererek, nüshası hediye edildikçe, öper ve başına kor imiş; lâkin İran seferinden sonra Kur'ân hediye olundukça, kendisinde birçok nüshası bulunduğunu bağırarak söyleyip hiddet gösterirmiş. (Kur*ân-ı Kerim'i müzeyyen ve murassa bir şekilde istinsah ederek devlet büyüklerine hediye etmeyi bâzi adamların para kazanma vesilesi yaptıkları eskiden beri vezirlerin terekkesinden böyle nüshalar çıkmış olması sebebiyle düşünülebilir. İbrahim Paşa'nın bu arsızlıktan doğmuş olan hiddetini Âlî ve diğer bâzi müverrihler yanlış tefsir etmişlerdir. Bundan bir istihfaf mânâsı çıkarmak bizce doğru değildir. Mütercim). (Doğruyu ancak Allah bilir, fakat, soyu bozuk insanların devletin üst kademelerinde hele Makbul

⁶⁰² İbnü Hallikân, Ca'fer Bermekî'nin tercüme-i hâlinde hikâye eder ki, Hârûnû'r-Reşîd, akrabasından birini katlettirmesinin hakîki sebebini sorar. Bunun üzerine Ca'fer: / «Eğer gömleğim bilecek olsa, onu yırtardım» demiştir. II. Filip de saray erkânından birine: «Sırrımı baştaki peruka bilecek olsa onu ateşe atarım» demişti.

Her ne hâl ise, îbrâhîm, 21 Ramazan 942 (5 Mart 1536) 'da, ber-mu'-tâd Pâdişâh ile birlikte yemek yemek ve istiahat etmek üzere saraya gittiği halde, ertesi sabah boğulmuş bulundu. Cesedin hâli gösteriyordu ki boğulan ısrarla direnmiştir. Yüz sene sonra Harem duvarlarında îbrâhîm*-in kanı görülüyordu. Talihin bu saygı değer ütieâ-gâha dâhil edeceği adam için - İbrahim'in gösterdiği misâle imtisal ederlerse- ne korkunç ihtardır!

Vezir-i âzamin na'sı Galata'ya nakl olunarak, bir tekkeye gömüldü ve üzerine bir türbe yapılmadı. Yalnız kabrine dikilmiş olan bir ağaç, bu gözden düşen vezirin mezarını uzun müddet işaret etmiştir.⁶⁰³

İşte daha çocuk iken ihtida eden (müslüman olan) bir Rûm'un kat' ettiği yolun sonucu bundan ibaret oldu. îbrâhîm, en aşağı derecede iken ikbâlin zirvesine çıktı; köle, hemen hemen efendisine müsâvî oldu; kemankeş, kudretli bir devlet ricali mertebesine yükseldi; mülkî ve askerî idareyi eline aldı. Sözün kısası, Süleyman üzerindeki nüfuzu kendisini büyük bir devletin mutlak hâkimi yaptı. Üstün vasıfları ve mûsikîdeki mahareti başlangıçta Pâdişâh'ın nazar-ı dikkatini celbetmiş ve gerçekten hükümet hizmetlerine girmesinin ilk sebebi Pâdişâh'ın bu teveccühünden dolayı olmuştur. Lâkin gösterdiği maharet ve bütün idaresi müddetince muvaffak olduğu hizmet ile mevkiine liyâkatini isbât etmiştir.⁶⁰⁴ Bundan başka bir taraftan kuvvete olan i'tiyâdı, diğer taraftan İbrahim'in sözlerinde ve hareketlerinde görülen enerjik kudret, Pâdişâh'i az vakit içinde kölesinin üstünlüğünü ftirâfa mecbur bırakmıştı. Pâdişâh ile saltanat kudretini paylaşan, Viyana ve Günş muhasarasını yapan, Tebriz ve Bağ-dâd'ı fetheden bu köle, Macaristan Kralı Ferdinand tarafından kardeş ve imparator Şarlken tarafından yeğen diye yâd edilen bu adam, büyük ve-kayîini okuyup dinlemeyi pek sevdiği Sezar'a günün birinde muâdil olmak tasavvurunda bulunan bu adam, 15 Mart târihinde, yâni nümûne-i imtisal addettiği kahramanın yefât ettiği târihin yıldönümünde mahkûren hayâtı terk etmeğe mahkûm idi.⁶⁰⁵

Eğer Halîfeler'in, Acem Şâhları'nın, Tatar Hânları'nın -müverrih Hondmîr tarafından bize tercüme-i hâlleri bırakılan- 200 vezîr içinde hiçbir Ca*fer-i Bermekî kadar kudret sahibi olmamışsa, hiçbir de onun bir surette nakleder.

kadar müdhîş bir sukuuta uğramamıştır; bunun gibi Osmanlı

⁶⁰³ Solafç-zade, varak: 112.

⁶⁰⁴ Ali, 24'üncü Vak*a.

⁶⁰⁵ Almo&nino, s. 114, şöyle der: «Tragedia de un Valldo, digua d'esser mal notada.» İbrahim'in sukuutunu Plyale (Piri) Paşa'mn Ucbal ve İdbân gibi

târihlerinin zamanımıza kadar saydığı ikiyüz vezîr içinde, hiçbirî İbrahim'in vâsıl olduğu ikbâl noktasına çıkmamış; lâkin hiçbirinin sukuutu da memâlik-i devletde onun kadar hissedilmemiştir.⁶⁰⁶

İbrahim Paşa'nın makamına vâris olan Ayaş Paşa'mn vezîr-i âzam-lığı zamanındaki vekayiin hikâyesine girişmeden evvel, selefinin idaresi zamanına ait iki vak'ayı burada zikr etmemiz lâzım gelir. İran seferini naklederken ara vermemek maksadıyle, bu iki vak'ayı kronolojik sırasında vermekten vazgeçmeyi zarurî görmüştük; bununla beraber, bunların cereyan ettikleri yerler Asya'da değil, Avrupa'dadır: Koron'un İspanyol askeri elinden geri alınması ile Tunus'un Hayreddîn Barbaros tarafından muvakkaten ele geçirilmesinden bahsetmek isteriz.⁶⁰⁷

Koron'un Geri Alınması

Ferdinand'm sefirleri İstanbul'da sulh müzâkeresinde bulundukları ve Şarlıken, Macaristan tacının münhasıran Ferdinand tarafından sahiplenilmesini sağlamak şartıyla Koron'u Devlet'e iade edeceğini arz ederken, . Sultân Süleyman Koron'u almak için Semendire sancak beği Yahya Paşa-oğlu Mehmed Beğ'i bir fırka askerle göndermekte ve 70 yelkenden mürefekeb bir de donanma çıkarmaktaydı (8 Ağustos 1533).⁶⁰⁸ Lâkin An-drea Dorya Osmanlı donanmasına tesadüf etti; kuvvetçe yansından az ise de hasmına taarruz ederek mağlûb etti ve bu gemilerden birkaçını mahvettiği gibi, ayrıca 500 yeniçeri de zayıat verdirdi.⁶⁰⁹ Bununla beraber Koron; gönderilen asker tarafından sıkı bir abluka altına alınmıştı. Mahsurların yiyeceği kalmamağa başlıyordu. 20 günden beri şehirde bulunan eşek ve atların etleriyle idare ediyorlardı. Ancak müteakiben bu yiyecekten de mahrum kaldıklarından; ayakkabılarının meşinlerini gıda yapmağa mecbur oldular. Açlıktan nâcâr kalan 10 Rum, biraz yiyecek bulmak için Osmanlı ordugâhına indiler.⁶¹⁰ İspanyollar kendilerinin âkıbet-i halleri bunun gibi olacağını düşünerek korkup cesaretlerini kaybettiler ve muhasara ordusu kumandanı olan generalle müzâkereye girişmeğe teşebbüs ettiler. Şarlıken'in Sicilya Vâlîsi Pinyatelli'nin ağır top takımlarını kaldırmak şartıyla

⁶⁰⁶ Guazo Tarihi, s. 129.

⁶⁰⁷ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/136-139.

⁶⁰⁸ Guvazo Tarihi, 128 ve 129.

⁶⁰⁹ Antuan Dorya ki, Bell'in ilâvesinde "Şarlıken'in İmparatorluğu zamanındaki Vekayie Bakış" unvanlı eser. Peçevi, va: 158. Ferdi, varak: 198. âli 24. Vak'a, varak: 241.

⁶¹⁰ Guvazod Tarihi, s. 129.

ve serbestçe çekilmeleri açık bir şekilde mukaveleye bağlanan muhafız askerlerini İspanya'ya nakletmek için gemiler göndermesi kararlaştırıldı.⁶¹¹

İran seferi esnasında Akdeniz'in, Koron'un Dorya eline geçmesine yol açan teşebbüse benzer durumlara mâruz olmaması için, Süleyman, daha doğrusu İbrahim, devletin bütün deniz kuvvetlerinin kumandanlığını - Avrupa'nın şimdiye kadar ancak «Barbaros» nâmı altında tanıdığı ve hayâtı hakkındaki inanılmaz efsânelere tarihçilerin vesikalar bulmaktan mahzûz oldukları- Hayreddîn'in elinde toplamıştı.⁶¹²

Barbaros Hayreddin Paşa

Bu meşhur adamın hayâtının başlıca vekâyiini sür'atli bir nazarla, toplamağa çalışacağız; biz, yalnız en ziyâde reddedilemeyen menbâlar-dan aldığımız gibi, ifâdelerimizi en kat'î vesikaları karşılaştırmak suretiyle tedkîk ettik. Bu vesikaların basma Hayreddîn'in tercüme-i hâlini geçirmek lâzım gelir ki, bunu Pâdişâh'ın emriyle Amiral, Sinan Çavuş'a söyleyip yazdırmış ve Hacı Kalfa Osmanlı Deniz Seferleri'ne dâir olan târihinde muhtasar bir tahlilini vermiştir.⁶¹³

Midilli'nin II. Mehmed tarafından fethini müteâkib Rumeli sipahilerinden Vardar - Yeniceli Yâkub isminde biri îshak, Oruç, Hızır (sonradan Hayreddîn Barbaros nâmını almıştır), îlyâs adında dört oğluyla bu adada yerleşmişti, îshâk, tacir oldu; ötekiler II. Bâyezîd ve I. Selîm zamanlarında - akınlarını deniz ticâreti bahanesi altında gizleyerek- korsanlığa başladılar. Azız Yahya (Sen-Jan) Şövalyeleriyle olan bir muharebede îlyâs telef ve Oruç esîr oldu. Lâkin o zaman Anadolu sahili valilerinden biri olan Şehzade Korkud'un müdâhalesi üzerine, Oruç esaretten kurtuldu. Oruç ile Hızır deniz hırsızlığı⁶¹⁴ mesleğinde devam ettiler. Cür'et ve cesaretleri Berberiyeye

⁶¹¹ Antuan Dorya, a.ge., s. 34. pecevt, varak: 158.

⁶¹² Aykorn (Eichorn) bile «Son Üç Asrın Târihi» eserinde, Hay-reddîn'i dâima «Schereddin» ve Oruc'u «Horouk» yazar. Bu hatâ, 1796 yılında Altona'da basılmış «Cezayir Beyliği Hakkında Ma'lûmât» kitabından kaynaklanmıştır. Müellifi, Hay-reddîn'in «İlyâs» ismindeki dördüncü kardeşinden hiç bahsetmez.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Ücdal Neşriyat: 3/139-140.

⁶¹³ İstanbul'da basılmış Esfârü'l-Bihâr (Tuhfetül-Kibâr fî Esfârî'l-Bihâr) başka, Hayreddîn'in vekayii hakkında iki kitap vardır: Birincisi korsanın (deniz akıncısının) lisanından yazılmış kaba bir üslûbda (basit ve güzel bir üslûb, samimî ve sıcak bir ifâdeyle yazılmış. Hazırlayan) yazılmış tam bir eserdir (Ga-zâvât-ı Hayreddîn Paşa, Hazırlayan). İkincisi, daha i'tinâli kaleme alınmıştır; Roma'da Barbarini Kütüphanesi'nde birincinin mükellef bir nüshası vardır, Âli dahî 28. Hâdis'e'de Hayreddîn'in vekayii'nin yazar ki, kısmen Yetim Çelebi'nin Kor-san'ın kahramanlıklarından bahseden «Lehçeti'l-Ebrâr» adlı manzumesinden faydalanmıştır.

⁶¹⁴ Burada «deniz hırsızı» olarak vasıflandırılması ve isimlendirilmestae rağmen, Türk korsan sınıfı adı bir deniz haydudu sınıfı değildi. Bunlar, karadaki Akıncıların denizdeki mukabiliydiler, yani «deniz akıncıları» İdiler. Bunlar denizlerde düşman gemilerini tâkib eder, düşman ülkelerin sahillerini vurur, onların deniz kuvvetlerini

hükümetleri tarafından hizmetlerine müracaat edilmesini sağladı. Az bir müddet sonra bunların gemileri' Beni Hafs Hânedânı'ndan Tunus Sultânı Muhammed'in sefineleri safında yer' aldı. Çuka yüklü bir Fransız gemisi ellerine "düşerek meşhur Kemâl Reîs'in yeğeni Muhÿiddîn Reis bu gemiyi İstanbul'a getirmeğe memur oldu; bâb-ı hümayûn bu hediyenin takdirle karşılandığına nişane olmak üzere, kendilerine iki kadirga ve iki hü'at-i teşrif gönderdi.⁶¹⁵ Yâ-kûb'un iki oğlu bu birinci, muvaffakiyetten cesaret alarak akabinde, Afrika sahilinde Boce ve Circel⁶¹⁶ üzerine bir teşebbüste bulunmak için 10 gemi teçhizine başladılar. Oruç, Cezayir üzerine yürüdü; Hayreddîn Circel'i eline aldıktan sonra Tunus'a gelip İstanbul'dan gönderilen iki kadirga ile Midilli'den henüz gelen kardeşi İshâk'ı orada buldu. Bu vak'alar olurken idi ki, I. Selim, Mısır seferini açtı ve Hayreddîn, Pâdişâh'a bağlılıklarını teedîd için Kurd-oğlu'nu gönderdi. Bununla beraber Oruc'un Cezayir'de durumu pek müşküldü. Zîrâ, İspanyol donanmasına mukavemet etmekle beraber, Şariken ile ittifak eden ve ülkenin her tarafından akıp gelen Arab kabilelerine karşı koymak lâzım geliyordu. Lâkin bu intizamsız aşiret halkı 12.000 deve bırakarak kaçtıklarından, İspanyollar da şehri Oruc'a terkederek çekildiler. Her ikisi de maksadlarına ulaşmış olan iki kardeş, mesaîlerini Tenes ve Tlemsen üzerinde birleştirdiler. Hafs Hânedânı'ndan iki kardeşin idare etmekte bulundukları bu iki şehir o korkunç deniz hırsızlarının (Türk korsanlarının) yaklaşması üzerine, kardeşler tarafından terkedildi.⁶¹⁷

Hayreddîn Cezayir'e gitti. Oruç genç kardeşi İshâk ile birlikte Tlemsen'de muharebeye devam etti. Lâkin İspanyol askeri ilerleyerek Kal'atü'l-Kılâ'yı muhasara ettiler. Bu kale uzun müddet mukavemet edemiyerek, bütün muhafızları ve onlarla birlikte bulunan tshâk, İspanyolların elinde maktul (şehîd) oldular. İspanyollar şu birinci muvaffakiyetten sonra Tlemsen üzerine yürüyerek ,yedi ay muhasara ettiler. Oruç dışarıya yaptığı bir hurûc hareketinde muhafızlarla birlikte, İshâk'ın ve. askerinin akı-

te'strslz hale getirmeğe çalışırlardı. Kendileriyle sulh halinde bulunulmayan Hristiyan devletlerin ekonomik ve moral bakımından sarsılmasını, bu devletler arasındaki deniz İrtibatının kesilmesini hedef alırlardı. Türk korsan sınıfı, bilhassa Şen-zade Korkud'un büyük hizmetleriyle kurulup gelişmiş, ve bu teşkilat içerisinde Barbaros basta olmak üzere, Osmanlı denizciliğinin en büyük amiralleri yetişmiştir ki, bunlar XVIII. asra kadar Türk denizcilik târihinin en parlak sahifelerini yazmışlardır... Binaenaleyh, Türk korsanlarını adı birer edeniz hırsız» olarak değerlendirmek, hem târihi vak'alan yanlış değerlendirmeğe yol açar, hem de Türklerin târihi basanlarını akıl almaz bir taassupla hâlâ hazmedemlyeh Hristiyan Avrupalı taassubuna İştirak edilmesi gibi bir zillete düşülmesine sebeb olur. Hazırlayan.

⁶¹⁵ Katib Çelebi. TofafetOt-Kıbar fi Esfai'l-Blhfr, varak: 12.

⁶¹⁶ Katib Çelebi, a.g.e., varak: 13. (Bace veya Becaye ile Şlrşel) unvanıyla.

⁶¹⁷ Katib çelebi, a.g.e.. vânik: 13 ve 14.

betlerine uğradı. Buna rağmen, Yâkûb'un üç oğlundan hayâtta bulunan Hayreddîn Cezayir'in sahibi idi. Zîrâ bu şehrin son müstakil hükümdarı olan Selîm'in katlinden sonra -nâmını hutbelerde okutmak ve sikkelere basmaktan başka- bütün saltanat haklarını almıştı. Hayreddîn, kudretli bir hâminin müzaheretini sağlayabilmek için, bu hakları Osmanlı Pâdi-şâhı'na saklamıştı: Bundan dolayı, o zaman Mısır'da bulunan Sultân Se-lîm'e emirgüzarlık sıfatıyla tâbiiyyetini arz etmek için Hacı Hüseyin nâmında bilini gönderdi; Pâdişâh, kendiliğinden tabî oluşa mükâfâten gelen adama sancak-beğliği aâmeti olmak üzere kılıç, at, tabi (davul) ve Hayreddîn'e beğlerbeğlik unvanını verdiğini bildiren berât verdi.

Bu müddet zarfında Tlemsen'den tardedüip de Fas'a sığınmış olan Meş'ûd ve Abdullah, babalarının mirasını tekrar ele geçirmek üzere bu mintikanın hükümdarından bir ordu ile yardım gördüler. Hayreddîn, Mes'ûd'u def etti; lâkin saltanat hukuku I. Selîm nâmına icra olunmak şar-tıyle, senede 10.000 duka altını vermek üzere Tlemsen'i Abdullah'a bıraktı. Şu kadar ki, kısa bir zaman sonra Hayreddîn bir taraftan Tunus'tan gelen asker ve diğer taraftan Arab aşiretleri canibinden mahsur kalarak, Cezayir'i tahliye etti ve tekrar gemilerine atlamağa mecbur oldu. Donanması Sicilya sahillerine giderek haylî yağmalarda bulundu.

Hayreddîn, uzun bir ayrılıktan sonra Cezayir'e döndüğü vakit ilk işi Tlemsen Beği'ne, evvelce hükümetim kendisine teslim ettiği zaman kabul ettirmiş olduğu şartları, yerine getirtmek oldu. Geçmiş olan altı sene için 60.000 dukanın hemen Ödenmesine ve bundan sonraki seneler için 20.000'e yükseltilmesine muvafakat edilmedikçe, anlaşmaya yanaşmadı. Hayreddîn, limanın karşısında bulunan ve 14 seneden beri İspanyollar'ın ele geçirdikleri küçük adayı almadıkça, Cezayir'deki hükümrânlığını kâfi derecede emniyette görmedi. İlk hücumu tam bir muvaffakiyetle taçlandı. 500 İspanyol esîr oldu; kale temelinden yıkıldı; adayı karadan ayıran ince boğaz dolduruldu.⁶¹⁸ Adada bırakılmış olan İspanyol muhafızlarını himaye için 9 büyük gemi geldiği zaman, harabeden başka birşey bulamadılar.⁶¹⁹ Hayreddîn 15 kadirge ile bunların karşısına çıkarak mâ-hirâne olduğu kadar cüretkârca bir manevra ile hemen bütün donanmayı ele geçirdi ve 2.700 esîr ile döndü. Mevkîinin sağladığı faydalardan istifâde etmek için, Odin (?) (Aydın olmalı) Reîs'e Fransa ve İspanya sahillerini tarassud etmesini

⁶¹⁸ Esf4rrl_Biliftr, 16, 17.

⁶¹⁹ Bu tafsilât için: Bemertunçen über den algierischem Staat (Cezayir Rey-lerbeyiliği Hakkında Düşünceler) adlı esere bfcz. c. II., s. 625.

emrededek, kendisi de 15  spanyol gemisi ele geçirip diğer    gemiyi yaktı. Osmanlı devletinin siy setine sadâkat göstererek seferlerinin muvaffakiyetlerine d  ir P di   h'a mufassal bir ar za gönderdi.⁶²⁰

  te, bu zamandan itibaren Hayreddîn Barbaros,  mparator Şarlken donanmasının ba  amirali Andrea Dorya'yı karşısında korkunç bir rakîb olarak buldu. Dorya'nın Cırcel adası üzerine taarruzu,⁶²¹ bunların aralarındaki m c delenin başlangıcı oldu: Dorya geri çekilmek zorunda kaldı. Hayreddîn, Cerbe adalı korsan Sinan ile birle tikten sonra, Cenova ve Fransa sahillerini harâb ve ya ma etti. Lâkin Sultân Süleyman, Mustafa  avuş v satisiyle Hayreddîn'e Devlet'in Fransa ile bir sulh anlaşması akdetmi  olduğunu, bu yüzden Fransa'ya hürmet göstermesi lâzım geleceğini bildirdi. Babasının almış olduğu «korsan»   hretini muhafaza edecek olan Hasan Be 'in akınları da bu sıralarda ba lamı tır. Hayreddîn, Şarlken tarafından şiddetle tazyik olunan  spanya Mur b t n'inin istirhamları üzerine 36 çekdiri ile o liva yakınlarına gelerek, o b   re dinda larını bu gemilere aldı. Onbin kişi birden bindiler. Öyle ki, birbirini m te  ib icra ettiği yedi seferde Endel s Mur b t n (Mur b tlar)'inden 70.000 ki- iyi Berberiyye (Cezayir) sahillerini isk n etmek ( enlendirmek)  zere, o tarafa götürmüştür.⁶²²

Cez yirde mevkuf olan 7.000 Hıristiyan esîri içinde, 8  spanyol gemisinden mürekkeb bir donanmanın zabıt ve nefer bütün takımı bulunuyordu, ki bu gemilerden yedisi general Portondu'nun telef olmasıyle neticelenen bir muharebede Hayreddîn'in eline geçmişti. Hayreddîn, esirlerden başlıca 20 kişinin fidy -i necatı olmak üzere 20.000 dukalık büyük bir mebl   tâyin etmişti. Bunlar firar etmek ümidiyle bir fesat tertîb ettilerse de, niyetleri anla ılarak, hepsi  d m edildi. Hayreddîn, diğerlerinin hayâtına ili medi: Çünkü o zaman Hıristiyan elinde esîr olan cesur kap-d nları Salih Reîs ile Turgud hakkında mukabele-i bi'1-misilde bulunulur korku unda idi.⁶²³

Barbaros'un Ve Şarlken'in Tunus  eki mesi

⁶²⁰ Esf r 'l-Bihftr, varak: 17, 17.

⁶²¹ Kezallık ve «Cezayir Beylerbeyli i Hak. Mülahazalar». 2, s. 631.

⁶²² Esf r 'l-Bihâr (varak: 18) ve «Cezayir Beyli i Hakkında Ma'-l m t», s. 623. Burada Karamanlı diğer bir Hayreddîn görülür ki, Osmanlı t arihlerinde hiç bahsedilmemi tir. Bu ismin, yanlışlıkla Hayreddîn'in kardeşine verilmiş olması muhtemel ise de, onun kardeşi Oruç ismindeydi. •

⁶²³ EBftr 'LB h&r, varak: 19.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/140-143.

Koron'un Dorya tarafından zabtından sonra (1533) Hayreddîn Sinan  avuş vâsitasıyla Sultân Süleyman'ın bir hatt-ı  erifini aldı ki,⁶²⁴  arlıken aleyhinde denizden icra olunacak sefere dâir tedbirler hakkında müzâkere olunmak üzere, hemen istanbul'a gelmesini emrediyordu. Hayreddîn, - Tûnus Sultânı Hasan'ın c lusu esnasında h k mranlı ına s k n içinde sahip olmak maksadıyla- idamını emrettiği 45 karde inden kurtulmuş olan sâdece bir tanesini istanbul sarayına götürdü. Amiral, istanbul'a doğru yelken açmış olmakla beraber, giderken Messina açıklarında 18 gemi zabt ederek, bütün adam ve taifelerini esîr ettikten so ra;- gemileri şehirden görünecek bir yerde yaktı.⁶²⁵ Koron'u zabteden Andrea Dorya, Hayreddîn'in yakla tı ım haber alınca, Preveze'yi terkederek Brendizi*-ye müteveccihen Venedik Körfezi'ne daldı; lâkin c Vetli korsan, Dorya'nın takibine 25 gemi gönderdi. Bunlar, Dorya'nın gemilerinden 7'sine yeti erek ikisini esir ettiler. Cezayir donanması bu zabtetti i gemilerle kuvvet bulmuş olduğu halde müteakiben kapdân Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı donanmasıyla birleşerek, iki amiral, İbrahim'in İran'a gidi inden az sonra, ikisi birlikte İstanbul limanına girdiler.

Hayreddîn, başlıca z bitleriyle beraber Pâdişâhın kendisine ikamet  h tâyin etmiş olduğu Ters ne'ye gitti. Ertesi gün belli ba lı sekiz kap-d myle des-t b sa (el  pme e) kabul olundular. Mülakat sonunda Sultân Süleyman bunlara bil'at giydirecek kendi haz nesinden maaş tâyin etti. Haleb'te kı laya çekilmiş olan İbrahim Paşa, be  erbe i rütbesi tevcih etmek ve açılacak seferin muvaffakiyeti için gerekli ta' im atı vermek üzere Hayreddîn'in kendisine gönderilmesini Pâdişâh'a arzetti. Pâdişâhın emirlerini karada da denizdeki kadar sür'atle icra ettiğini göstermek için, yorulmak bilmez korsan, kapd nlarıyla birlikte at ile İbrahim'in ordugâhına gitti. Vezîr-i  zam, mutantın surette kabul ederek, bütün dîvân toplantısı hâlinde olduğu halde, «Cezayir Be lerbe ili i» unvanını tevcih eyledi.⁶²⁶ Bu unvan ile dîvanda diğer be lerbe ilerin hepsine tekaddüm etti. İbrahim'in elini öpme merasiminden ve parlak  enliklere tahsis olunan iki günden sonra, İstanbul'a geldi. Gidi  geli  ancak 22 gün s rm  t . Hayreddîn, bu uzun yolculuk esnasında yalnız iki yerde konakladı ki, biri Celâleddîn-i

⁶²⁴ Bu hatt-ı  erif, Hayreddîn'in Pâdişâh emriyle Sinan Cavu a yazdırdı ı tercume-i hâlinde tamamen deroedilmi 'tir. (bkz, Gazavat-i Hayreddin Fa a yahut Barbaros Hayreddin Paşa'nın H turaları, Tercüman 1001 Temel Eser, Nu: 14, 15, Hazırlayan: Brtu rul D zda , İstanbul. Hazırlayan)

⁶²⁵ Esf r 'l-Bihâr.

⁶²⁶ Hacı Kalfa Esfârül-Bihâr'da ve Tafcvt * 'l*-Tevf rt 'de Hayreddîn'ın bu sırada kapdân-plasaliya tâyini z kretmekle hatâ eder. Ferdi, varak: 250, kapdan-pasalık tevcihini 943 (1536) senesinde zikreder.

Rûmî'nin türbesini ziyaret için Konya'da ve diğeri Sey-yîd Buhârî'nin kabrini ziyaret için Bursa'dadır. Ve Hayreddîn silâhının muzaffer olması için bu iki büyük zâtın yardım ve himmetlerini istirham eylemiştir.⁶²⁷

Bütün kış, İstanbul Tersânesi'nde ve bizzat Hayreddîn'in idaresi altında gemi yapılmasına sarfedilmişti;⁶²⁸ o şekilde ki, donanmanın denize çıkacağı vakit -Hayreddîn'in Cezayir'den getirdiği gemiler dâhil olmak üzere- 84 sefine bulunuyordu. Hayreddîn'in gemilerinden 18'i kadirga ve bunlardan da 5'i kendi istekleriyle devlet hizmetine girmiş korsanlara aitti.⁶²⁹

1534 senesi yazının ilk günlerinde ve Sultân Süleyman'ın bizzat İran üzerine yürümek için Küçük Asya'dan geçtiği sırada, Hayreddîn Paşa, Akdeniz Boğazı (Çanakkale Boğazı) 'ndan çıkıp İtalya sahillerine yelken açtı. Messina Boğazı'nda Kapdân Paşa Koron ve Modon Rumlan'nın nakledilmiş bulunduğu Reggio'yu aldı. Bu yeni ahâlî Hayreddîn yaklaştığında şehirden çıkmış ve limanda demirli altı gemiyi ganimet olarak bırakmıştı. Amiral, şu boğazda geçirdiği gecelerin birinde, Malta Adası'nın fethini vaad eder gibi anlaşılan bir rüya gördü. Ertesi gün Sen-Lusido kalesini alarak, gemilerine 800 esîr getirdikten sonra kaleyi yaktı. Çitraro kalesiyle limanda bulunan 18 kadirgayı da ateşe verdi. Osmanlı donanması Çitraro harabelerini terk ederek Napoli sahiline doğru yoluna devam etti. Sperlonga (îsperilogan) yağma edilerek yakıldı. Barbaros'un İtalya sahillerinin bu kısmındaki tahribatından maksadı, birçok ganimet almaktan ve birçok kız ve kadınları esîr etmekten ziyâde Fondide Vespazio Ko-lona'nın zevcesini bir baskınla ele geçirmekti. Ciyolya Gonzaga nâmında olan bu genç kadın -bütün İtalya şâirlerinin hüsn-i âsümânîsini tegannî ettikleri- Yuannadi Aragonia⁶³⁰ ismindeki güzel prensesin kardeşi olup, onun da güzelliği hemşiresi derecesinde ve güzellikle şöhreti son derecelerde olduğundan, Süleyman'ın haremine renk vermeğe lâîk kıymetli bir avdı. Korsanların karaya inmesi o kadar sessiz sadâsız vukua geldi ki, Ciyolya yalnız bir gömlek giyinmiş olduğu halde, bir atın üzerine atlayıp kaçmak suretiyle kurtulabildi. Bir şövalyeden başka muhafızı yoktu. Sonradan Ciyolya bu adamı, unutulmamağa değer olan bu gecede ziyâde cüretkârlıkta bulunmuş, yâhud lüzumundan fazla şeyler görmüş olduğu için, öldürtmüştür.⁶³¹

Türkler, teşebbüslerinin netice vermemesinden hiddetlenerek Mer-

⁶²⁷ Celâl-zâde, varak: 110. Solak-zade, varak: 110. Pecevl, varak: 59, Ali.

⁶²⁸ Hayreddîn'fa Terctkme-i Hali (Gezav*t-ı Hayreddîn Pasa).

⁶²⁹ Hacı Kalfa, Esfârat-Bihar, va: 20. Gebel'de (va: 35) Dorya'nin rapora.

⁶³⁰ «Il Templo alla dMn* S. donna GkMtma d*A?*con*» adlı eser. Venedik. 1M5.

⁶³¹ Leandro Alberti «Decae. 41 Tm* ai'ltflia», Venedik, 1581, s. 137.

yem'in tasvirlerini kırmak ve Vespazio'nun ecdadının kabirlerini yerle bir ederek gümüş tezyinatını almak suretiyle intikamlarını aldılar. Fondi (eski Fondum) nin yağması dört saat sürdü. Bu şehrin kilisesi duvarına asılı olan bir levha, o korkunç gecenin hâtırasını te'yîd etmeğe tahsis olunmuştur. Yuanna'nın büyüleyici güzelliği, İtalya'nın en büyük şâir ve ressamlarına konu olmuş olduğu halde, kardeşinin güzelliği ancak Osmanlı korsanlarının bu taarruzundan sonra meşhur olmuştur. Yuanna'mn tasvirleri zamanımızda dahî Paris, Varvik, KastÜ, Roma müzelerinde bulunur.⁶³²

Hayreddîn'in İtalya sahillerindeki tahribatından bir maksadı da Tunus aleyhindeki tasavvurlarını Avrupa hükümetlerine hissettirmemektir; Sultân Süleyman'ın 88 gemi, 8.000 yeniçeri, 800.000 altın⁶³³ vermiş olması, bu teşebbüs içinde. Tûnus'da üç seneden beri -bu ülkeyi ve civarını 350 senedir idare etmekte olan- Benî Hafs⁶³⁴ Hânedâm'ndan Sultân Mulay

⁶³² Bu «Âsmânî GüzeUin yedi tablosunu gördüm: Biri Lu'da» ikincisi Kravford galerisinde; üçüncüsü Oxford'da Warwick-Castle'de; dördüncü ve beşincisi Viyana'da Baron Puthon üe Prens Lobomirsky galerilerinde; altıncısı Roma'da Doria galensinde; yedincisi Markiz d'Achinto için yapılmış bir örneğidir.

⁶³³ Gebel'de münderle olduğu üzere (s. 43), Dorya 600 bin diyor. Sagredo, (s. 210), Venedik 1688, «Ottocento mlla, SuLtoninî» yazıyor (800.000 slkke-t sultaniye, Osmanlı altın).

⁶³⁴ Esfârii'l-Bihâr'da Mevlây Hasan, yanlış olarak 20. sultân olarak zikredilmiştir. Nuhbetü't-Tevârih ise 22. gösterir ve saltanatı vekayîinden en şâyân-ı dikkat olanları yazar. Avusturya Hanedanı Arşivinde ve Venedik Mecmuası Benî Hafs Târihi ve Venedik ile ticarî münâsebetleri hakkında kıymetli vesikaları ihtiva eder. Bu vesikalar şunlardır: Liber blancus, ve yedi büyük ciltte Libri dei Patti. Bunlarda Venedik ile Tunus hükümdarları arasında akdedilmiş üç ahidnâme vardır: ilk ikisi Lâtince, üçüncüsü İtalyanca'dır. Bu vesikalar burada şunun için de zikre şâyân görülmüştür ki, mevcudiyetleri şimdiye kadar mechûl kalmış olduğu gibi, gerek üslûbları, gerek ticarî târihle alâkalan itibariyle dikkate lâayktırlar. İlk iki ahidnâme kendisine «Emîrül-Mü'minin el-Murtezâ» unvanını veren Ebû' Zekeriyâ Yahya bin Abdül'l-Vâhid'in 23 senelik saltanatı zamanında akdolunmuştur. Bu hükümdarın ismi bilinmemiş olsa Venedik vesikasının vermekte olduğu «Aboab-deles» ve «Boabdeles» isimlerinden tanımak müşkildir. 1251 tarihli olan birincisi şöyle başlar:

«in nomine Dei pii et misericordis. Haec est pagina bene fortunatae pacis formatae inter Dominium Mirum Boabdilem Soldanum Barbariae filium aiti et potentis Miri Birzachacium (Ebû Zekeriyâ) bonae memoriae filii alti et potentis ac Sa-pientis Beomet filii alti et potentis ac Sapientis Beni Eb'nafes (Ebî Hafs) ex parte ona et İnter Magnificum seu inclitum D. Marinum Maurocenum Ducem Venetiarum ex altera per ma-num videlicet Bochomen Gaytum Doane et mandato ejusdem Soldani Miri Boabdile et per manum nobilis ac Sapientis viri Philippî Juliani Legati ejusdem Domini Marini Maurocini Du-cis Venetiarum, qui ad ha c destinatus fuit. Ab ipso, Domino Duce requirenda scu reformanda pace atque firmanda secum usque ad termium annorum quadraginta ab incarnationis anno, quo presens pactum conscriptum fuit.» (Libro dei patti, vol. II, t 2). «Galtus fuane juin 1271, commence par ces mots: (in nomine Dei pii in laudem Dei Machometi profetae humilis süper omnes Societates suas Saracenorum. Ista littera est ad renovandam pacem, quae erat ligata per praeceptum Domini nostri Chaliphae qui se regit cum Deo Miramoni (Emîrül-mü'-minin) Aboabdale (Abdülvâhid) Ebnolomara R asi din (Râşi-dîn) quem Deus manu teneat in Victoria sua et salvet per şuam potentiam etmanu tefliat benedictionem Eei süper Saracenos; et pactum, quod olim fuit factum usque ad aunos quadraginta, quod factum fuit die sexta intrante Maaran (Mo-harrem) anni 649 de Machomet cum Venetis renovamus et affirmamus usque ad complementum de 40 annis Sarracinesc-his sicut in alia parte olim facta continetur in millesimo, quod recordavimus antea pro ampliare eorum voias omnes et pro complere suas sperancias itaquod current per proficuum suum prolon gatione scripta inista charta. Facta fuit presens chatta anno di Machoment 669 (1270) ». 27 Kânun-ı evvel 1320 tarihli üçüncü ahidnâme Benî Hafs*ın 12. sultânı olup vesikada «Monsayt» yazılan Ebû Bekr bin Yahya el-Müntecib ile akte-dilmiştir. Marini Sanuto'nun Mülki ve Siyâsi Târihi (c. 51, s. 332)'nde bu son ahidnâmeden önce olarak, 12 Mayıs 1317 tarihli bir ahidnâme daha vardır: «Turcimanavit Mongabis Sa-racenus, qui consuetos facere interpretatioiem Turcimanus Dohanae. in die Jovis qui Saracenisca lingua vocatur Jullar ann. 717 secundum cursum Saracenorum, qui dies concorda-tur cum die 12 Maji.» Lâkin bu târihte yanlışlık vardır, çünkü 12 Mayıs

(Mevlay) Hasan h k met etmekteydi. Bu zât atalet ve sef hete meylinden dolayı ne memleketinin istihkâmlarını takviyeye, ne de 44 kardeřinin⁶³⁵ kan lekeleri üzerinde görülmekte olan tahtını müdâfaa edecek asker tanzimine asla kafa yormuyor, yalnız 400 delikanlıdan mürekkeb olan haremi halkını artırımağa çalışıyordu.

Hayreddîn, Mevlây Hasan'ın nefretleri üzerine çeken bu h k metine son vermek ve daha önce İstanbul'a götürmüş olduğu kardeř⁶³⁶ R şid'i onun yerine Tunus tahtına oturtmak bahanesiyle, donanmasını Tunus karışısına götürdü. Hasan'ın hizmetinde bulunan iki İspanyol'dan dönme müslüman'ın del leti üzerine, 5.000 süvari ile deniz tarafındaki kapıdan şehre giderek kaleyi hemen hiç müdafaasız ele geçirdi.⁶³⁷ Lâkin ahâlî «Yaşasın Pâdişâh ve Hayreddîn!» sad lanndan başka birşey işitmedikleri ve R şid'in İstanbul'da bırakıldığını öğrenmeleri  zerine, Kapdân Paşa'nın asıl tasavvurunun ne olduğunda tereddüt etmediler. Kardeş kaatili hakkındaki nefretleri,    asırdan ziyâde Tunus'ta saltanat süren bu iki hanedana muhabbetleri ve bilhassa Osmanlı boyunduruğu altına girmekten kendilerine hâsıl olan korku önünde, silinip gitti. Bunun  zerine, düşmesi için sebep hazırlamağa çalıştıkları h k mdara yardım ederek, Mevlây Hasan'ı -sığınmış bulunduğu aşiretlerin yardımıyla- tekrar şehre girmeye teşvik ettiler. Mevlây Hasan, sahilde oturan Arab aşiretlerinin önüne düşerek, Tunus kapılarından cebren girmeye muvaffak oldu: Lâkin Hayreddîn, toplarının müessir yardımıyla Sultân'ı geri çekilmeğe ve kendisini sel mete atmak için kaçmağa mecbur etti.

Kapdân Paşa, Tûnus'dan 9 mil mesafedeki Halku'1-V d kalesini zabtetti. Avrupalıların «Goletta» suretinde tercüme ettikleri bu isim, dar ve az süren bir boğazın, şehri, karşısındaki g le bağladığı için verilmiştir.⁶³⁸

Hayreddîn Tunus'a ancak birkaç ay sâhib olabildi; İmparator şarl-ken Mevlây Hasan'ın, daha ziyâde Malta şövalyeleri'nin ricalarına mu-vafakatla, tahtından indirilmiş olan Sultân'a h k metini  de etmek ve fakat bilhassa o m ntıkayı cesaret ve şec atiyle* Hristiyanlık donanması için bir dehşet kesilmiş olan adamın elinden almak için, Tunus'u istilâ tasawur-

1317, 28 Safer'e tesad f eder.

⁶³⁵ Kardeşlerinin adedi Sagredo'nun dediği gibi 22 ve Robertson'un (1.5) yazdığı gibi 34 olmayıp, 45 (Nuhbetü't-Tev&rfih) İdi. Beni Hafs 551 (1156)' den beri saltanat sürüyordu.

⁶³⁶ Avrupa müverrihlerinin «Mouliassen» dedikleri Mevlây Ha-san'dan başka biri değildir. «Mevl » Arablar'da ve Türklere «Molla» telâffuz olunur. R şid (Rashid) de H r n 'r-Reşid'-dir ki, Avrupalılar onu «Rosette» yapmışlardır; nasıl ki Mısır'ın «Reşid» şehrini aynı isimle y d ederler.

⁶³⁷ Sagredo, ı. 212.

⁶³⁸ Sagredo, s. 213. Esf rtt'l-B har, varak: 20. Gazvat-ı Hayreddin, 26. meclis.

âlîcenâbâne ve kahrâmânîsini⁶³⁹ kurmuş idi.

İmparator, muzıka âhenleriyle limandaki topların saygı atışlarıyla selâmlanarak, İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinin yıldönümü olan 1535 Mayıs'ının 29'uncu günü -İspanyol asîlzâdegânının en güzideleri beraberinde olduğu hâlde- Barselona'dan gemiye bindi. Dorya'mn kumandası altında bulunan donanma, muhtelif büyüklüklerde 500 gemiden mürekkepti ve bizzat Şarlken'den başkasının emrine tâbi olmayan Marki Guasto kumandasında İspanyol, İtalyan, Alman askerleri bindirilmişti.

16 Hazîran'da -bir taraftan denizin teşkil ettiği boğaz ile ve diğer taraftan suları Tunus duvarlarına kadar uzanan göl ile müdâfaa olunan-Goletta'ya evvelâ Alman sonra İspanyol ve nihayet İtalyan askeri çıkarıldı.⁶⁴⁰ Biri diğerinden takriben 1 mil mesafede bulunan ve her biri kırkar adımlık bir kare teşkil eden iki kule, Goletta'nın başlıca kuvvetini teşkü ediyordu. Tunus'un anahtarı sayılabilecek olan bu kale, aynı zamanda Hayreddîn'in bir tersanesi idi. O kadar mühim olan bu mevkiin muhafazası, Hayreddîn'in en sebatlı kaptânlarından Korsan Sinan'a bırakılmıştı.⁶⁴¹ Bu kalenin muntazam muhasarasının devam ettiği bir ay zarfında, mahsurlar üç defa dışarıya hücumla teşebbüs ettiler. Birincisinde Dük DÖ Sarno Öldü ve üçüncüsünde Marki Mondeya ağır yaralandı.⁶⁴² Muhasaranın ikinci günü, büyük kıymette baharat yüklü bir Osmanlı gemisi Goletta limanına yaklaşmıştı; lâkin İspanyol askerini görünce büyük bir sür'atle dönüp alarga açılmak için bütün yelkenlerini açmıştı. Birkaç gemi takibine çıktılar; diğerlerinin hepsinin önünde bulunan büyük bir gemi nazar-ı dikkati celbetti ki, seyredenlerden Granvil'in ve İmparator Kançılıyasının hizmetine mahsûs bulunduğu alâmeti olmak üzere, İmparator'a mahsûs «kartal» bayrağını çekmekteydi. Osmanlı gemisi zabt edildi ve 30.000 duka kıymetinde olan hamulesi Amiral Dorya'ya terke-dildi.⁶⁴³ En asil ailelerden bir hayli İtalyan sefere iştirak etmek üzere Avrupa'dan gelmiş idiler. Kont Dö Benevan ile Aîrko Margıravı ve Dük Ferdinand Dö Gonzag bunlar arasındaydı.

Donanmanın Barselona'dan çıktığının otuzuncu günü -ki 29 Hazîran'dır- firari Sultân Mevlây Hasan, Şarlken'e arz-ı ta'zîmata geldi ve ayaklarına

⁶³⁹ Bu tab'ler Hammer'in kendi tarafgirliğinin eseridir. Bizce ise durum sudur: Avrupa târihinin en büyük İmparatoru Şarlken, bir Haçlı koalisyonunun basında, henüz Türk Deniz Kuvvetlerinin başına getirilmiş olan bir «beğlerbeğ»imizin Üzerine gidiyor, hem de henüz Osmanlı idaresine alınmaya çalışılan bir Kuzey Afrika ülkesinde! Bunun şerefli yanı vana, o da bize aittir. Hazırlayan.

⁶⁴⁰ Robertson, 1. 5.

⁶⁴¹ Armerius, Halkondilas'm Bale basımı, 1556, s. 535.

⁶⁴² 23, 25, 26 Haziran 1535. Etrobius.

⁶⁴³ Etrobius, 668.

kapanıp himayesini istirham etti.⁶⁴⁴ İmparator Dük Daleb'i, Alarko Margıravı'nı, Kont Dö Benevan'ı onu karşılamağa göndermişti. Sultân iltifatlarla kabul edildi ve ikinci mâbeyncisi Braet hâkimi Lui Di Flandır'ın çadırında, kendisine her türlü şekerleme ve şerbetler ikram edildi. Mevlây Hasan'ın Murâbıtlardan refakatinde bulunanlar keman ve oklarla, hançerle, otuz-kırk zira* uzunluğunda mızraklarla müsellâh idiler. Sultân împarator*a te'mîn etti ki, yiyecek yüklü 8.000 deveyle 16.000 sü-vârî kendisini tâkîb etmektedir; lâkin ne onlar, ne bunlar görünmediler. Şarlken, askerinin kuvvetine istinaden dâvasının ulviyyetini (!) bu yeni yardımcıların uzun mızraklarını, zehirli keman (yay) ve oklarını kullanmak suretiyle lekelemek (!) istemedi.⁶⁴⁵ 14 Temmuz'da Goletta hücumla alındı; günü gününe iki sene önce Sultân Süleyman Şarlken'in kardeşi Macaristan Kralı Ferdinand'la anlaşmaya muvafakat gösterdiği halde, împarator'un istediği sulhu reddetmişti. İmparator ordusu Goletta'nın biri «Tuz Kulesi» ve diğeri «Su Kulesi»⁶⁴⁶ adı verilen iki kulesini zab-tettiği vakit, her cinsten külliyetli bir miktarda silâh ve mühimmat ile 40 top buldu ki, bunlardan biri İstanbul ve Rodos muhasaraları münâsebetiyle târihimizde tarif edilen ve üzerlerinde Latin ve Arab harfleriyle kitabeleri kazılmış veyâhud zanbak ve semender nakşedilmiş bulunan gayet büyük toplardandı.

Goletta'nın zabtı üzerine Şarlken, bunlardan başka 100 gemi ile muhtelif çapta 300 top eline geçirdi. Bu mevkiin düşmesinden ve tersanesinin kaybedilmesinden sonra Hayreddin, kurtuluş ümidine düşüp bir saf muharebesine girişmek istedi. İsyanlarından bir karışıklık vukua gelmesini önlemek ve bütün askerim harbe çıkarabilmek için, şehirde mahbûs 7.000 Hıristiyan esirini katliâm etmek istedi; lâkin silâh kuvvetiyle mecburiyet görmedikçe itaat etmeyen ahâlî tarafından men' edildi. Amiral'in düşmana karşı çıkaracak ancak 9.700 adamı vardı. Bu zayıf ordunun dörtte üçü Anadolu'da Mar'aş'tan alınmıştı. Şehirdeki diğer dörtte biri teşkil eden asker ise, şehir surlarının dışına çıkmaya pek az meylettiler.

Hayreddin Tunus istihkâmları altında öyle bir mevki tuttu ki, düşman ordusunun şehre yaklaşmasını kesinlikle önlemeğe kâfi görünüyordu. Şu kadar ki, muharebeye tutuşulmak gerektiği zaman yalnız Anadolu askeri silâh kullandılar, Afrika askeri ise döğüşmekten imtina gösterdiler.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ Etrobius ve Armerius.

⁶⁴⁵ Horas (Horace), 1, 19. (Şarlken'in Afrika'yı ele geçirmek tasavvuruna ulviyet İsnadı hayli «aribdir! Mütercim).

⁶⁴⁶ Halkondilas'da Btrobius, s. 557.

⁶⁴⁷ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/143-148.

İmparator Şarlken Nezâretinde Halı Vahşeti

Bu sırada Tunus şehri içinde mevkuf bulunan Hristiyanlar, zincirlerini kırmağa muvaffak oldular ve mevkiin kapılarını kapadılar.⁶⁴⁸ Hayreddîn, geri çekilebileceği bu yerden mahrum olması üzerine sâdik kap-dâni olan, Goletta'nın kahraman müdafii Sinan Korsan, bir Yahudi mühtedi, bir de Avrupalı müverrihlerin «Şeytan Avlar»⁶⁴⁹ adını verdikleri diğ er bir mühtedi ile birlikte Bone (?) tarafından dağlara kaçtı. Ertesi gün (21 Temmuz 1535) İmparator Şarlken, an  bir hücum korkus yle askerine disiplini muhafaza ettirerek, ordusunu şehre yöneltti. Harekete başlamadan evvel askerın Tunus'u yağma etmesine müsâade olunup olun-mıyacağını müzâkere iğ n    saat süren bir meclis kuruldu.⁶⁵⁰ İmparator, şehri muhafaza arzusunda idi, fakat İspanyol askerinin yağmacılık fikirleri, generallerinin re'yine üstün geldi. Yağma, iki gün sabahtan akşama kadar devam edecekti; 30.000 kişı boğazlandı; 10.000'i de esîr edildi.⁶⁵¹ Uzun bir zamandan beri Tunus ve çevresinde el m bir esaret içinde bulunan 30.000 cesedin çıkarılması ne elem verici bir takas ve ne ha-z n bir m badeedir! Bu gem almaz asker içinde en ziyâde İspanyollar yağma ve vahşete düşkünlük gösteriyorlardı. Evleri, sandıkları, kilerleri, hattâ en derin kuyuları nefret dolu bir h rsle araştıırılardı. Câmi'ler, medreseler, mektebler harâb oldu; nâdir ve kıymetli kit blar yırtıldı, yakıldı. Her tarafta öldürmeden, yerin kazılmasından, yağmadan başka birşey görülmüyordu.⁶⁵² üçüncü gün, İmparator yalnız yiyecek şeyleri yağma etmelerine müsâade olunmuş olan Alman askeriyle şehre girdi; g lible-rin tahribatlarına son vermelerini ve bunda devam edenlerin  d m ile ce-z landırılacaklarını ilân ederek, orduya bir emirname neşretti.

Şarlken, Ağustos'un l'inde orduyu şehirden çıkararak Goletta'n m ete-ğ nde ve Su Kulesi'nin karşıındaki eski mevkilerini tutmalarını emretti. Ordu her adımda neferlerin gerek cansıkıcı bir muhafızlıktan kurtulmak için, gerek su katılmamış bir vahşet sâikasıyla öldürmüş oldukları esirlerin leşlerini ayaklan altında buluyordu. Cesedler içinde birko  kadınlar dikkati  ekiyorodu: Bunların şişmanlıkları o derecede idi ki, koca memeleri

⁶⁴⁸ Hacı Kalfa, Bsf&rttl-Bihar, varak: 21. Etrobıus, Armerius. Govmo Târihi, s. 166.

⁶⁴⁹ İtalyanlar (Caada Diavofo, Felemenkliiler Kuuppei dWel], Etrobıus sid&abolns isimlerini verirler.

⁶⁵⁰ Gnvflco Tarihi, s. 156.

⁶⁵¹ BbroMus, Amerlus, Guv   o Tarih*.

⁶⁵² Haliondilas'da Etrob'UB, s. 572.

karınlarının altına kadar inerdi. Şişmanlık, Berberiyye sahillerinde kadınları «kokoruz» ile beslemekten dolayıdır.⁶⁵³ Yiyecek tedârikine me'mûr olanlar zahirenin gemilere naklinde oldukça yavaş davrandıklarından ertesi gün akşama kadar kaldırılıp g t r lemyecek eşyanın terk edileceği îlân edildi. Lâkin Tunus yağmasında hâriç tutulmuş olmalarından dolayı pek m nf   olan Alman ve İtalyan askeri, verilen mehilden evvel yağmacılığa kalkıştılar. Akşama kadar nakledilebilecek eşyayı, daha sabahleyin yağma etmeye başladılar. İmparator bu yağma intizamsızlığını ordunun t  ortasında men' etmek üzere, Goletta kalesine koşt .⁶⁵⁴

8 Ağustos'ta tam selâhiyeti hâiz komiserler Şarlıken ile Mevlây Hasan arasında bir ittifak ahidnâmesi imza ettiler.⁶⁵⁵ ki, Mevlây Hasan'ın kudretten mahrumiyetin ve horlanmanın son derekesine indiğinin garib bir vesikasıdır. Bunda, Tunus'ta bulunan bütün Hristiyan esirlerinin hemen saliverilmesi, bütün Hristiyanlar'ın şehirde ikametleri ve d n  âyinlerini serbest ce icra edebilmeleri dere edildi. Tunus hükümdarının talebi  zerine Valans ve Grenad (Belensiye ve G rnata)'da bulunup henüz Hristiyanlaşmış Arablar bu tedb rden istisna olundu.

Sultân, hâlâ Hayreddîn'in elinde bulunan B ne, Bizerte,  trik'ye şehirlerini Şarlıken'e teslim etmeyi taahhüd ediyor, Goletta'nın özellikle ve tamâmiyle împarator'a bırakılıyordu. Bundan başka Mevlây Hasan, Goletta'nın iřę liyesi masrafları tazminatı nâmiyle, galibe 12.000 duka verecek ve her sene Sen-An Yortusu'ndan bir gün evvel -şükran nişanesi olarak- F s cinsinden 12 at ve 12 tay takdim edecekti. Muahede şartlarına  lk riayetsizliğinde Sultân Hasan  mparatora 50.000, ikincisinde 100.000 duka ödeyecekti. Bu riayetsizlik bir daha tekerrür edecek olursa memleketinden  karılacak ve devletini kaybedecekti.

Mukavelename Arab ve  spanyol lisanlarında yazılıp okundu. Sadıkane infazı için Hasan, Peygamber ve Kur'ân ile bir parçasını kınından çıkardığı kılıcı üzerine yemîn etti; imparator da, ha  ile müzeyyen mantosunun bir eteği üzerine uzatılmış olan kendi elini  pd kten sonra, ahid-nâmenin bütün maddelerinin harfıyyen icra edileceğine dâir, o alâmet-i muhtereme (ha )  zerine yemîn etti. Bunun  zerine Sultân itaat ve teşekkürü tezahürlerini tekrar göstererek, împarator'dan ruhsat aldı.

⁶⁵³ Halkondllas'da Btroblus, 573: « t ubera Mis ad cozendlcos usq w pro penderet».

⁶⁵⁴ Btrobtus, 573.

⁶⁵⁵ Bu ahidname Etroblus'da tamamen ve Guvazo'da hulasaten dercedilmls-tlr. Guvazo Bone şehri için 8.000 duka tediyesi inci avcılığı hakkının terkinin şarta bağlandığını yazıyorsa da, yanlıktır. AhUlnamenln aslında bunlara d tr bir «ey yoktur,

Şarlken, Goletta'yı işgal için Tunus'ta Bernar Mendoza kumandasında 1.000 tspanyol ve Dorya'nın yeğeni kumandasında uzun omurgalı 10 gemi bıraktıktan sonra, 18 Ağustos'ta gemisine binerek Berberiyeye sahillerinden ayrıldı.

Devletin batı hududunda bu vak'alar cereyan etmekte iken, Süleyman ve İbrahim Tebrîz'i zabt etmiş ve tran Şâm'nın sarayında muzaffer bir edayla verdikleri emirleri infaz ettirmekteydiler. Şarlken, iki defa Osmanlı hükûmetine galebe etmişti: Günş muhasarası esnasında Süleymân'ın kendi önünde ric'at ettiğini ve İmparator ordusuna taarruza cesaret edemeksizin tstirya'yı tahliyesini görmüştü. Bu defa da Osmanlıların birinci deniz adamı olan Hayreddîn'i Tunus'tan çıkardı. Tunus'un zabtı Şarl-ken'in askerî sâninin zirvesi oldu; bu parlak zafer, gaasıb güçlerin mah-vıyla Mevlây Hasan'ın atalarının tahtına iadesi, o kadar çok Hristiyan'ın esaretten kurtanılmasıyla insaniyete edilen büyük hizmet, Şarlken'in nâmını -Hristiyanlığın en kudretli hükümdarına- lâyük bir şân hâle-siyle ihata etmiştir.⁶⁵⁶ Buna, husûsiyle, siyâsetinin güttüğü menfaatlerini ve şerefini tercih etmiş olduğu için müstehak olmuştur. Robert-son,⁶⁵⁷ haklı olar,^ ihtar eder ki, İmparator, çağdaşı olan İmparator-lann teşebbüslerine sebep olan hodbinlikten de, o teşebbüsleri idare eden küçüklükten de kendini muhafaza etmesini bilmiştir.

Bununla beraber, tarafsız nazarları Tunus ve Tebriz seferlerinin ikisine birden çevrilen müverrih, İbrahim'in hareketini Şarlken'in muamelesine tercih ettiğini saklayamaz. Vezîr-i âzamin tnetîn irâdesinin gücü, Pâdişâh'ın gıyabında Tebrîz ve Bağdâd'ı tahrîb ve yağmadan muhafaza etmiş; hâlbuki İmparator'un zaafı, muzafferiyetini kıymetli kütübhâne-lerin mahvı ve 30.000 ma'sûm kurbanın îdâmıyla kirletmiştir. Eğer tbrâ-hîm'in düşmesinden sonra dînî taassub Budfrı kasrından alınıp da Atmey-dam'na konulmuş olan harb hâtıralarının mahvıyla vezîr-i âzamin zafterlerinin

⁶⁵⁶ Hmmer'In burada tarafgirliği ve taassubu yine nüksetmistir. önceki kitapta İfade ettiğimiz gibi, Şarlken, Osmanlı- ordusunun Avrupa ortalarında aylarca dolaşıp düşman ordusu aradığı sırada, ortada gözükmüyordu; Kral Ferdinand da taht şehri terketm's gitmişti. Karsısında düşman ordusu bulamayan Kaanûnî, düşman topraklarında aylarca dolaşıp pek çok kaleler fethedip, geri dönerken de, Türk akıncıları Almanya İçerlerine kadar hemen hemen bütün Orta Avrupa'yı tar Ü mar ediyor, bunlara ancak mahalli milisler karşı koyuyordu... Tunus'ta İse yaptığı, koca bir Haçlı donanması ve haçlı koalisyonundan ibaret bir ordu İle, Osmanlı'nın henüz ayak bastığı bir kaleyi, yerli halkın, eski kralın da yardım-larryle Barbaros'un bir kaptanından almıştır. İnsanlığa h'zmet mes'ele-sine gelince: 7.000 (30.000 değil, önceki sayfa'ara bkz.) Hristiyan esiri kurtarmak insanlığa hizmet olarak gösterilirken, yine Hammer'in yukarıda belirttiği gibi, kendis'ni ordu zanneden bu İntizamsız gürhün vahşetleri, yağmaları, cinayetleri, öldürülmüş masum kadınların şişmanlığıyla alay edercesine çlgnenilen 30.000 ceset... Bu cesetler asker cesedi değil, Mevlây Hasan'ın tebeası olan siviller, masum kadın ve çocuklar... Objektif ilim zihniyeti, buna tek kelimeyle hüküm verir: Vahşet! (Hazırlayan).

⁶⁵⁷ Robertson, HW, of, Cbftfle» T-, 1, 5.

hâtıralarını nasıl yok etmek istemişse, Şarlıken'in Tunus'taki mu-zafferiyetini te'yîd için de san'at, öylece târihin imdadına yetişmiştir: îm-parator'un beraberinde getirdiği Felemenk ressamı Jan Veymer, o seferin muharebelerini altı büyük levhadan mürekkeb bir takım teşkil eden resimleriyle tasvir etmiştir İri, bu levhalar vaktiyle Prens Öjen'in sarayı olup Türklerden alınan harb hâtıralarının toplanmış bulunduğu «Belve-der»de, zamanımızda dahî hayret nazarlarımızı celbetmektedir.⁶⁵⁸

YİRMİDOKUZUNCU KİTAP

Vefât Eden Âlim ve Şâirler

Venedik İle Harb

Korfu Muhasarası.....

Kaçyanerin Hezimetİ.....

Akdeniz'de Birçok Adanın Fethi

İdârî Değişiklikler

Boğdan Seferi.....

Barbaros'un Akdeniz'deki Fetihleri.....

Preveze Zaferi

Hadım Süleyman Paşanın Mısır Valiliği Aden'i Fethi Ve Hind Seferi

Osmanlı Donanması Hind Yolunda

Ayaş Paşa'nın Vefatı.....

Şehzadelerin Sünnet Düğünü

Venedik'le Savaşın Bazı Safhaları.....

Venedik'le Anlaşma

⁶⁵⁸ «Târihe Mûteallik Evrak» (s. 180)'de, dördüncü ve beşinci cild-lerde «Primisser»e müracaat. Sagredo, İbrahim'in gözden düşmesi ve Vâlide-Sultân'a atfettiği vefatı hakkındaki ifâde* lerinden ziyâde, bu heykellerin kaybolması hakkındaki rivayetinde doğrudur (s. 221). Vâlide-Sultân, seferin açılmasından önce vefat etmişti. Sagredo, o târihlerde Sultân Süleyman üzerinde nüfuzu olan Roxelane'a atfetmiş olsa, belki aldan-mamış olacaktı. Bu tarihçi, arşları heykelinin yıkılmasını 1525 senesinde göstermekle de büyük hatâ yapar, zîrâ bu vak*a, Ferdinand'ın elçileri İstanbul'a gelmezden evvel, 1532'den biraz önce olmuştur.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/148-152.

YİRMİDOKUZUNCU KİTAP

Vefât Eden Âlim ve Şâirler

Sultân Süleyman'ın bizzat idare ettiği seferlerin altıncısı (VI. Sefer-i hümayûn) olan İran seferini, bir sene fasıla ile biri Venedik, diğeri Eflâk üzerine iki sefer tâkîb etmiştir. Pâdişâh'ın İstanbul'a dönüşüyle Avlon* ya'ya gitmesi arasında geçen senenin dikkate değer vakıalarından olmak üzere Tunus kaybedilmiş ve müftî Kemâl Paşa-zâde vefat etmiştir, ölümüne düşürülen Arabça bir târih beytinin tâbirine göre Kemâl Paşa-zâde ile «ulûm» mezara gömülmüştür (1536),⁶⁵⁹ Şer'î mesleğin Osmanlı'da en büyük derecesi olan müftîlik, Kur'ân'm en güzel tefsirine yazdığı haşiyelerin sağladığı marufiyyet derecesinden geri olmamak üzere, hafızasının kuvvetiyle de meşhur olan Sa'dî Çelebi'ye verildi.⁶⁶⁰ Yine o zamana doğru Gazâlî ve tshâk Çelebi nâmında iki şâir vefat etti. Birincisi «Deli Birader» lakabıyla tanınmıştı; ikincisi Mısır seferi esnasında, merhalelerin uzun boş vakitlerini faydalı sohbetleriyle doldurmak üzere I. Selîm tarafından getirtilip de acemice ve münasebetsiz tavırlarından dolayı evvelâ dayak ve sonra idam cezasına mahkûm oldukları halde, Pâdişâh'ın ilme olan muhabbeti sayesinde cezadan kurtulmuş olan üç şâirden biriydi, îshâk Çelebî, ne hanesinde, ne dışarda hiçbir kavuk giymek istemezdi; dâima fena sözler söylerdi; Türkler*de nâdir olmayan bir ibtilâyı ihtiyarlığına kadar muhafaza etti; hayâtının son senelerinde sarhoşluğu bıraktı; lâkin kadınlara nefretten hiç vazgeçmedi. Her gün yalın ayak, başı kabak sokaklarda genç çocuklar arkasından koşar, beyitlerini zehirli hicivlerle doldururdu.⁶⁶¹ Türkler'in Areten'i olan «Deli Birader», hayât tarzındaki garabet ve bütün namuslu müslümanların takbihine uğramış olan «Dâfi'ü'l-Gumûm»⁶⁶² unvânındaki mecmuâsiyle hem daha hünerli, hem ahlâkı daha bozuk bir

⁶⁵⁹ Hacı Kalfa, Takvîmü't-Terarth. Almostno, varak: 136: «Ciencla y çapa-cldad dei mofti Qutamel Baxa Oglı, y obras que escrito». (Kemâl Pa-şa-zade'nın vefatı «İrtharül-tlûm t>H-kemal»: 938)

⁶⁶⁰ Task&prü-z&de'nın şa*p*y*u'n:NıTn*ın*y'ye'si. Sa'dî Çelebi, Beyaav'l'ye haşiyeye yazmıştır.

⁶⁶¹ Lâtîfi, Teride-i şuarfı, s. 96. Asık Hasan Çelebi, Hasan Çelebi, Kınalı-zâ-de. (Şuarâ tezkireleri vezinli ve kafiyeli söz söyleyenlerin hepsini hesap, lamış olduklarından, gerçekten hatırlanmaya ve zikredilmeğe değer birçok şâirlerimiz, münasebetsiz vezincilerin arasında, karışıp gitmiştir. Avrupa, ular dahi suârâ tezkirelertadaki eserleri seçmeğe muktedir olmadıklarından, hiç de kaale alınmağa şâyân olmayan bir takım adamlara Osmanlı şairi namıyla itibâr vermelerdir. Şuarâ tezkireleri sözün kıymetini takdir edebilen biri tarafından kamilen göaden geçirilerek, her şâirin, bu tezkirelerin hakikate uygun olup olmadığı meçhul şehâdetleriyle değil, kendi eserleriyle muhakeme edilerek bir <«OBmanlı Edebiyatı Târihçe yazması, uzun zamandan beri beklenmektedir. Mütercim).

⁶⁶² Bâzi hal tercümelerine nazaran «Dâfi'ü'l-Gumûm ve Râl'ü'l-Hümûm» unvanıyla 7 rlsfle yazmıştır. Bunların mevzuunu Hammer yazmadığı gibi, biz de, edeb dışı şeyler olduğundan, izah edemiyecğlz.

adam şöhetim kazanmıştır. I. Selîm'in biraderi Şehzade Korkud'un i'ki meclislerindeküerin en şen-şakrak adamıydı. Bir gün şâirin pek cür'ef arca bir sözünden yaralanarak, başının kesilmesini emretmişti. Deli Birader, Şehzâde'nin sarhoşluk ânında verdiği emri icra edecek olursa, kendisinin de hayâtından olacağını kapıcı-başıya hatırlatmak suretiyle akıllıca bir tedbîrde bulunarak, dedi ki:

- «Senin başında üstâdâne doldurulmuş olduğu halde yarın benim başımın yanına konulacaktır.»

Kapıcı-başı korktu; Deli Birâder'in idamını ertesi güne te'hir etti ve pek de güzel yaptı: Çünkü Korkud, akli başına gelince, eğer kapıcı-başı verilen emri yerine getirmişse, onun da öldürülmesini emretti.⁶⁶³ Korkud Mısır'a gittiği zaman Deli Birader Geyikli Baba'nın zaviyesine mü-rîd olarak,⁶⁶⁴ daha sonraları tedris için Sivrihisar'a ve Akhisar'a gitmiş, oralarda hicviyeleriyle müdhîş bir şöhet kazanmıştır. Tedris mesleğinde mu'tâd olduğu kadar devam etmemiş, zamanından evvel tedrisi bırakmış olmakla beraber, İstanbul'a avdetinde -belki hâmisi olan defterdar İskender Çelebî'inin nüfûzuyla- 1.000 akçe maaşa nail olmuştu. Muhtelif binalara, sarf etmek üzere vezirlerden de haylî paralar aldı. Bunlarla Boğaziçi'nin Rumeli sahilinde bir cami, bir zaviye, bir de hamam yaptırdı. Bu son bina, Deli Birâder'in düşünüp tertîb etmiş olduğu şekilde, nefsâ-ne hazlar vesilesiyle ve hizmet eden genç çocukların güzellikleriyle Türk-ler'in şehvet-perestce ibtilâlanna o kadar muvafık geliyordu ki, memleket halkı takım takım gidiyorlardı. İbrahim Paşa, umûmî ahlâkı korumak için bu binayı yıktırması üzerine,⁶⁶⁵ Deli Birader Arabistan'a giderek, orada hamamlar, bir cami, bir zaviye yaptırmış ve İstanbul'a da hiciv mektupları göndermiştir.⁶⁶⁶ Birgün bahçesine birkaç arkadaş davet etmiş olduğu halde, birden bire:

- «Dostlar! Cemiyetimiz artık perişan oluyor: Ecel sakisi bana camım

⁶⁶³ Şuarâ Tezkireleri, Latifi ve As* Hasan, Şapelin tercümesi, s. 243.

⁶⁶⁴ Kezâllık, Kınah-zâde, Belîğ-i Bursevl, Baldır-zâde.

⁶⁶⁵ Kmalî-zâde ve Âşık Hasan. Âşık Hasan, Deli Birâder'in ter-cüme-i hâlinde bulunan eserinde bu şâirin, İbrahim Paşa'nın izdivacı münâsebetiyle söyleyip de gözden düşmesine sebep olan «Burada efendi kimdir, uşak kimdir kimse bilmez; ziyafete baş plan yâhüd hizmet eden kimdir? Bu da ma'lûm değil» mealindeki beyti zikreder. Deli Birader İskender Çelebinin kudretli himâyesi sayesinde kurtulabildi. Bu himaye olmamış olsa Budin'den getirilip Atmeydanı'na konulan heykeller münâsebetiyle yazdığı beyitlerden dolayı İbrahim'in emriyle asılmış olan şâir Figânî ile aynı akıbete uğradı.

⁶⁶⁶ Bunların biri şu mealde bir beyitle başlar: «Ey kuzey rûzgârı, söyle bana, ne yapıyorsun, ve ne haberler getiriyorsun?» Kaa-sım Paşa hamam yaptırmak için şâire sekizbin akçe verdi. Mustafa Paşa onbin akçe vaad etmiş ise de vaadini yerine getirmeden evvel vefat etmiştir. Deli Birader bunun üzerine Mustafa Paşa'nın Edime'deki köprüsü hakkında şu beyitleri yazarak metrûkesinden yüz altın almıştır:

Bildi merhum Mustafâ Paşa Köprüdür fil-hakika bu dünyâ Geçdi merhum didiler târîh: Köprüden geçdi Müstafî Paşa.

(kadehini) sunuyor.» diyerek, vefat etti.⁶⁶⁷

Venedik İle Harb

Venedik ile Osmanlı Devleti arasında 36 seneden beri devam eden sulh hâlinin en sağlam istinadgâhı, îbrâhîm ile sukut etmişti. îbrâhîm Paşa, Venedik tebeası olarak dünyâya geldiği halde Venedik Cumhuru'nun hâmîsi olmuş ve sonraları Transilvanya'ya gönderilen, Doc'un oğlu Alva-zio Gritti'ye büyük dostluk göstermişti. Önce yeniçeri ağalığında, sonra ikinci vezîrlikte bulunmuş ve İbrahim'e halef olmuş olan Arnavud Ayaş Paşa doğru ve civanmert bir adamdı ve iki devlet arasında mevcut dostluk bağlarının korunmasına ihtimam gösteriyordu.⁶⁶⁸ Lâkin onun barışçı niyetlerine -bir deniz muharebesinde şeref ve ganimete nail olmak ümidiyle Venedikliler'in denizdeki en küçük hareketlerini hakîkî bir düşmanlık alâmeti olarak telâkki eden- Hayreddîn Barbaros'un savaşçı temayülleri muâdil geliyordu.⁶⁶⁹ Birkaç seneden beri Venedik, Osmanlı-lar'a birçok harb bahanesi vermişti: Koron muhasarası esnasında Cum-hur'un Girid adasındaki deniz kuvvetleri kumandam Proveditor Cirola-mo, İskenderiyeli genç murâbit unvânıyla mâruf olan o zamanın en meşhur bir korsanına hücum ederek amiral gemisini ve dört kadirgasını zab-tetmiş, diğer ikisini de batırmıştı. Bu çarpışma 300 yeniçeri ile 1.000 kölenin hayâtına mâl olmuştu. Genç murâbit, sekiz yarasın<Jan kan akmakta olduğu halde denize atılmıştı; lâkin Venedikliler kendisim denizden çıkarıp yaralarını sardıktan sonra, sulhun bozulması için Osmanlılar'a bir sebep vermemiş olmak için zabtettikleri o dört kadirga ile Afrika sahiline gönderdiler. Yine bu sırada buğday yüklenmek üzere Venedik limanlarına girmiş olan 2 gemi Cumhur tarafından müsadere olunmuş, bunun üzerine Doc, Cumhurun idare meclisi kâtibi Danyel Di Frederiçi'yi,⁶⁷⁰ bu işin bir yanlışlıktan ibaret olduğunu bildirerek özür dilemek için İstanbul'a gönderdi.

O vakit işleri idare etmekte olan İbrâhîm Paşa'nın her türlü müşki-lâtı ortadan kaldırmasıyle, bu hareketin kötü bir neticesi görülmedi.⁶⁷¹ İran

⁶⁶⁷ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/153-155.

⁶⁶⁸ Parata, Venedik Tîttfhî, 1, 8. s. 571. Venedik, 1605. Sagredo, Târihi Hâtî-*alaî i, 5, s. 237, Venedik, 1688.

⁶⁶⁹ Gut*» Târihi* s. 199. Parata, S&credo.

⁶⁷⁰ Parata, 1. % s. 543. Saceedo, 1, 4, s. 203.

⁶⁷¹ Sagredo (kitap: 4, s. 220), İbrahim'i Venedik'ten bir asilzade ile bir taciri idam etmiş olmakla itham eder ki, birincisinin suçu, Şariken'in İran Şâh'ı Tahmasb'a gönderdiği bir elçiye seyahati için at tedârik etmiş olması imiş; fakat bu hadîse, İbrahim'in -doğum yerine hâkim olan- Venedik Cumhuriyeti hakkında uyguladığı müsamahakâr siyaset aleyhine bir delil olamaz. Eğer, Venedik müverrihlerinin hikâye etmekte olduk* lan gibi, Roxelan'ın

seferinden sonra, ve Fransa sefiri Lafore ve Raguza elçisi Don Serafino Di Gozi marifetiyle faal bir surette idare olunan müzâkereler esnâsında⁶⁷² Pâdişâh, devlet tercümanı Yûnus Beğ'i dördüncü defa olarak Venedik'e gönderdi. Yûnus Beğ, muahedelere daha ziyâde i'tinâ edilmesini Senato'ya ihtar etmeğe ve Şarlken'e karşı I. Fransuva ile ittifak için teşvik etmeğe me'mûr idi.⁶⁷³

Sultân Süleyman ile dostâne münâsebetler derecesinde I. Fransuva ile Şarlken'e karşı tarafsızlığı muhafaza etmek isteyen Venedik hükûmeti, elçiye ziyâde iltifat göstererek, barışçı niyetlerinin te'mîniyle ruhsat verdi. Lâkin Avusturya Hanedanı aleyhinde tasavvur olunan ittifaka girmek teklifini kaale almadı.

Bu cevap, denizden ziyâde karada kuvvetli olan Pâdişâh'ın Adriyatik Denizi'nde muharebe etmektense, Macaristan üzerine asker sevk etmeğe daha mütemayil olacağı düşüncesine dayanıyordu. Bu sırada Tomazo Moçenigo'nun da derhâl İstanbul'a giderek tran seferinin parlak neticesinden dolayı Doc'un tebriklerini arzetmesi ve birkaç Venedik gemisinin zabt olunmasından, Venediklin Suriye'ye ithalâtında gümrüklerin artırılmasından, balyosun mektuplarının tevkif edilmesinden ve muahedelere muhalif şâir durumlardan dolayı şikâyet etmesi emredildi. O kadar uzun bir zamandan beri Venedik ile İstanbul arasında vücut bulmuş olan uyuşmanın devamını samimî olarak arzu eden Ayaş Paşa, Moçenigo'nun şikâyet ettiği durumlar hakkında mazeret beyân ederek, bir çâre bulunacağını vaad etti. Bu te'mînât, Senato'ya, Osmanlı limanlarındaki büyük çaplı teçhizat hazırlıklarının Tunus yâhud Napoli üzerine olduğu ümidini vermeğe az yardım etmedi,⁶⁷⁴ 1537 Mayıs'mda⁶⁷⁵ Süleyman, iki şehzadesi Mehmed ve Selîm ile beraber İstanbul'dan ordusuyla Avlonya'ya gitti. Hayreddîn

entrikaları İbrahim'in gözden düşmesine hizmet etmişse, bu kadın İbrahim'e husûmetinden dolayı, onun teveccüh gösterdiği Cumhuriyet hakkında da husûmet göstermiş ve bu durum Venedik ile muharebenin zuhuru sebeplerinden olmuştur.

⁶⁷² Paruta, 8. kitap, s. 570. Yûnus Beğ'in Venedik'de ikaameti esnasında Lafore İbrahim ile bir ittifak ahidnâmesi yapar ki, 1536 Şubatı tarihidir. Her ihtimâlâ nazarın, bu târihte Fransa ile Osmanlı Devleti arasında başka bir ahidnâme yoktu. Zâten Flâssen bu ahidnâmenin mevcudiyetine, ancak diğer tarihçilere i'timâd etmek suretiyle inanır. Bu tarihçiler ise, vakıaların târihleri sırasını tamamen ihlâl ederler. Flâssen bu hususta şöyle söyler: «Bu ahidnâmenin müsveddesi yâhud aslı elde olmayıp, yalnız neticeleriyle malûmdur.» Hâlbuki bu neticeler, yâni Polya sahilinde yapılan tahribat Fransa ile bir ittifak ahidnâmesinden ziyâde, Sultân Süleyman ile Şarlken arasında mevcûd olan harb hâlinde doğmuş olabirdi.

⁶⁷³ Venedik tarihçileri ve Kont Daru Osmanlı Devleti tarafından gönderilen tercümanın bu memuriyetindeki gizli maksadı vâkıf değildirler. Lâkin Venedik Arşivi'ndeki vesâkalarda ortaya konulmuştur. Şu evraklara müracaat: «Câtolgo delle per-sone spedite a Venezia per parte del gran Signor, 1536: 15. Genaro Janusbeg dragomano per sollecitare a far lega col Re di Francia contro l'Imperatore.»

⁶⁷⁴ Parota, 8, s. 573.

⁶⁷⁵ Rûz-nâ'n*-î SüleymAnl. Ferdî, 256-263. (13) Ferdî, 245, 250.

Barbaros'un kumandasında bulunan donanma da o sırada Adriyatik Denizi'ne çıktı. Tunus'un kaybedilmesinden sonra Barbaros Cezayir'e giderek, oradan 27 kadirga ile Mayorka ve Minorka adalarına yönelmişti. Mahon'u yağma etmiş, ondan sonra 5.700 esirle Afrika sahillerine geçerek, yolu üzerindeki Bizerta'yı zapt etmiş, nihayet İstanbul'a gelmişti.⁶⁷⁶ Pâdişâh, azfmetinden evvel Hayreddîn'in denize çıkmasını emretti ve kapdân-paşalığa tâyin etti.⁶⁷⁷

Şarlken'in amirali Melfî Prensi Andrea Dorya, o vakit Messina limanında demir üzerindeydi. Osmanlı donanmasının yaklaştığı haberi üzerine 17 Temmuz'da oradan ayrıldı. Kıymetli eşya yüklü 10 Osmanlı gemisinin İskenderiye limanından hareket ettiğini haber alarak, bunları tâkîb etti ve şiddetli bir mukavemet görmeksizin ele geçirip yaktı. 22 Temmuz'da Andrea Dorya, Pakso adası karşılarında Gelibolu sâncak-beğîn'in kethüdâsı Alî Çelebi kumandasında 12 Osmanlı kadirgasına rastlayarak güneş doğmadan bir saat evvel üzerlerine hücum etti. Dorya, üzerinde kırınızı bir mintan olduğu halde kadirganın üzerinde ayakta duruyordu, etrafında beyaz elbiseli asilzadeler bulunuyordu. Muharebe gayet şiddetli oldu ve birbuçuk saat sürdü. Türk gemilerinden bir adam kurtulmadı. Dorya da dizinden yaralandı. Barbaros'un 100 gemi ile kendisini tâkîb etmekte olduğunu haber alarak, bu kuvvetin üstünlüğünden dolayı çekilip eline geçirdiği 12 kadirga ile Messina'ya döndü.⁶⁷⁸

Hayreddîn, Lûtfî Paşa ile birlikte Pulya sahillerine yöneldi; çünkü Sultân Süleyman'ın ve kendisinin arzusu II. Mehmed'in bu mıntıkadaki fetihlerini yenilemekti. 8.000 süvari, daha fazla miktarda piyade, müdhiş bir muhasara toplan takımı Otranto yanında Kastro sahiline çıkarıldı. Binyatelli nâmmda bir hâin, Osmanlı süvarilerine kılavuzluk ederek vatanım bizzat yağmaladığı gibi, Kastro muhafız askerlerini de teslim olmağa ikna etti.⁶⁷⁹ Otranto

⁶⁷⁶ Gebel'in «Şarlken'in Târihine Mütteallik Ewâk»ında (s. 41) «Doria'nın Sergüzeştleri». Hacı Kalfa, Esfârû'l-Bihâr, varak: 21. Hacı Kalfa, Minorka Beğî'nin attan düşüp öldüğünü nakleder. «Kâfirlerin korkaklıkları sebepleri» unvanlı bir bâbda şunlar okunur: «Onların itikadına göre hürriyeti bahâsına hayatını kurtarabilecek iken kendisini öldüren adam cennete girmez.» Hacı Kalfa rivayet eder ki, Doria bir esîre şöyle söylemiş: «Sizin dininizde bir kâfirden kaçan cehenneme gidecek ve ikisinden kaçan cennete girmeyecek diye yazılı değil midir? Bizim şeriatimizde ise bire karşı bin olduğumuz halde de bir müslümanı öldürmek men' edilmiştir. Sizin şeriatiniz insan öldürmeyi şeref sebebi sayar, bizim ise cinayet bilirdi; Papa böyle olmasını arzu eder; lâkin doğrusu şudur ki askerler her vakit onu dinlemezler.» Hacı Kalfa Hristiyanlık'ta hakikaten böyle olup olmadığını anlamak için Hristiyan ulemâsına müracaat edip, onlardan «olmadığı» cevâbını aldığını, ve Andrea Doria'nın avam tabakasından biri olup okuyup yazmadan bî-haber bulunduğunu ilâve ediyor.

⁶⁷⁷ Ferdi, 245, 250.

⁶⁷⁸ Guvan Tarihi, s. 197. «Andrea Dorya'nın Hayatı», Caroll Sığonfl, s. 64.

⁶⁷⁹ Govao Tarihi, s. 197. cDoife's Be**bkw«l*en İn Goebcfa Be*tr«cen m Geschchte Carl's V. eserinde, s. 45. Parota, s. 603. Hacı Kalfa, &farttl-DlhiT, varak: 22. Ferdi, varak: 246 ve 263.

kalesiyle diğ rleri de düşmanın kendilerine verdiği ve fakat tutmadığı söze inarak itaat gösterdiler. Türkler, bir ay bu güzel memleketleri tahr bden geri kalmayıp, dönüşlerinde ahâlîsinin 10.000'den ziy desini esîr götürdüler.⁶⁸⁰ Hayreddîn, İtalya sahilinden -o sırada tec v zleri vuku bulan- Arnavudlan te'd b için Preveze'ye gitti.⁶⁸¹

Bununla beraber, Venedik Cumhuriyeti'ne henüz harb   n edilme-mişti; Yûnus Beğ de, bir Türk gemisinin Dalmaçyalı Nasi D  Zara ile Jerom Pezaro kumandasıyla Korfu sularında bulunan Venedik donanmasının karakol gemisi tarafından zabt edilmesinden dolayı b z  talepleri tebliğ etmek üzere, beşinci defa olarak Venedik'te göründü. Kötü bir tesad f eseri olmak üzere. Cumh r'un dört kadırgası Yûnus Beğ'i getiren    kadırgayı Korfu körfezinde tâkîb ederek, şiddetle sıkıştırdığından, bunlar Himare sahillerinde karaya vurdular; ahâlî de kazazedelere fena muamele etti ve ancak Yûnus Beğ'in rütbesini öğrendikten sonra bıraktılar.⁶⁸² İstanbul'daki balyos Orsini, milletler hukukunu bu flsretle nakz etmesinden'dolayı sulhu ihlâl eden ihtiyatsız adam kim ise onun te'd bini, Pâdişâh nâmına istedi. Senato, Yûnus Beğ'in kadırgaları üzerine yürüyen Kont Gradeniko'yu habsederek, Türk gemisini zabt etmiş olan Pro-veditor Kontari'nin de Avogadori mahkemesinde muhakemesini emretti. Pâdişâhın kırgınlığı ř  tarziye ile s k n bulmadan önce, Dorya bu infiali bir kat daha artırdı: şöyle ki, aralarında gizli bir ittifak olduğu ş bhesi-ni verecek bir tarzda Jerom Pezaro'ya bir mektup yazdı ve bunu Adriyatik Denizi'nde Türklerin eline geçirtti. Andrea Dorya'nın bu hileden maksadı, Pâdişâh'ın Venedikliler'den ş k yeti sebeplerini artırmak s re-tiyle Cumhur'u tarafsızlıktan çıkarmaktı. 12 kadırgasının İmparator donanması tarafmdan zabt olunduğunu unutamayan Hayreddîn de bir taraftan Pâdişâh'ı harbe teşvik ediyordu.

Pulya'yı tahrîb eden Otranto ve Brindizi  zerine taarruza cesaret etmeksizin geri çağırılarak, Korfu'nun fethi kararlaştırıldı.⁶⁸³

Korfu Muhasarası

⁶⁸⁰ Gına» Târihi

⁶⁸¹ Dorya, (Gebel, s. 46), Hayreddîn'ın bir müddet kaptanpahalıktan azledilerek, yertne Lutfl Paşa'nın tayin edildiğini yaşmakla hata eder. Hayreddîn vefatına kadar o makamda kalmıştır. Hacı Kalfa'nın Br ar 'l-B . h r'ına ve T*kv ml l*-Tevarih'ine müracaat.

⁶⁸² Parota. 1, 7, 896, 23 Tsmmn* «tava», var*k: 196.

⁶⁸³ Parota, 1, 7. 602 ve 603.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/155-158.

Venedik Körfezi'nin girişinde, ileri karakol gibi bir mevkiye bulunan Korfu büyük adasının çevresi 120 mil olup, yarım ay yâhud yarım orak şeklinde doğudan batıya uzanır ki, Antik Çağ'da «Drepanon», yâni «Orak» denimesi, bu şeklinden neş'et etmiştir, taşlık olmasından dolayı «Sera» ve mûsikiye ve ziyafetlere düşkünlükle mâruf sekenesi olan Feaçelüer'den dolayı Feaçiya diye isimlendirildiği gibi, nihayet şimdiki isminin menşei olmak üzere Korkiya (Korsira, Corsyra)⁶⁸⁴ ismiyle anılmıştır. Üyada müellifi, Kral Alsinous'un muhteşem bahçelerinde tegannî ederek Fea-çeller'i ilâhî sesiyle sevda sarhoşu eden Kör Demodokus'u bize tanıtmıştır.⁶⁸⁵ Tusidid (Tucidides) ile birlikte Peleponnes muharebeleri sırlarına vâkıf olmuş ve o zamanın Rumları'nın siyâsî karakterlerinde şimdiki Rumların siyâsî karakterlerini araştıranlar bilirler ki, Korint ile Atina'nın rekabeti, her iki tarafın da Korsira'yı ele geçirmek arzusunda bulunmasından kaynaklanmış ve bu rekabet 27 sene muharebesini ve Yunanistan'ın en hâlis kanının akmasını mûcib olmuştur ki, Sibot ve Patras deniz savaşları, Plata, Potide, Halkidise, Midilli muhasaraları, Midilli ve Plata esirlerinin vahşice idamı, Nisias ve Demosten⁶⁸⁶ ismindeki generallerinin Öldürülmesi, Egos nehri cengi,⁶⁸⁷ nihayet Lakedomonyaklar*-ın Atinalılarda üstünlüğü bu muharebenin sonucu olan vak'alardır. Yunanistan hürriyetinin zevalinden sonra Korsira, tahakkümü altında kalmıştır, daha sonra İllirya Kraliçesi Tota'nın gururu, ada üzerine Romalılar'ın hiddetli silâhlarını çekmiştir. Kartacalılar'm müttefiki olan Makedonyalı Filip, Romalüar'dan yeni fethettikleri bu adayı almak istediye de, muvaffak olamadı. Korsira, Koma ve Perse arasında bir muharebe meydanı olarak, büyük isimler taşıyan haylî Romalılar'ın askeri harekâtlarda yâhud cenklerde bulunmasıyle şöhret kazandı. Markus Te-rentius Varo, endîşe verici faaliyetleriyle Korsira'da - Pompe'nin umûmi kumandanlığıyle Adriyatik deniz hırsızları üzerine gidecek olan- Roma donanmasının taifelerini kurtardı.⁶⁸⁸ Otigli Katon Kıbrıs'tan dönerken Korsira'da çadırlarının yakılması esnasında idaresi zamanına âit defteri kaybetmiş ve bu hâdisi ise Katon'un iffeti hakkında Senato'nun emniyetini bir kat daha göstermeğe vesile olmuştur.⁶⁸⁹ Çiçeron,

⁶⁸⁴ Korsira (Corcyra) ismi hakkında Andrea MostukstdTnin «Kortu Tfesvirft-ti» eserinde Vahter ile Stellini tarafından yazılan notlara müracaat. Milas, 1811, 1, 24.

⁶⁸⁵ Odisse, Terennüm 8.

⁶⁸⁶ Tusidid (Tuktdldes), 4, 32, 68 ve 86.

⁶⁸⁷ Ksenofon, Olimp Yunan Tarihi, 43, «ene: 3 ve 4.

⁶⁸⁸ Varo (Varro), De Re rustfea, 1, 4. Plutark, Pompe'nin Te*ettme-I H*H.

⁶⁸⁹ Plutark, Katon'un Tercümü-i HAM.

Roma'dan Kilikya'ya ve Kilikya'dan Roma'ya seyahatinde 7 gün Korsira'da 7 gün de Kasope'de kaldı.⁶⁹⁰ Sezar ile Pompe arasındaki dahilî muharebelerde Markus Bibolus, Goller galibinin harekâtını gözetmek üzere 110 gemiden mürekkeb bir donanma ile Korsira limanına geldi. Katon, Farsal muharebesinde mağlûb olan ordunun perişan bakıyyelerini ve kaçak senatörleri bu adada topladı; Filip'in muharebesinden sonra Domisius Enobarbus'un Yunan Denizi'ne nezâret etmesi de bu adadan vuku bulmuştur. Tibol, sıtmadan Korsira'da hastalanmış;⁶⁹¹ Agripin, çocukları ve Germanikus'un külleri ile bir müddet burada kalmıştır.⁶⁹² Normandiyah-lar, Rober'in oğlu Bohemond kumandasında ve Sicilya Kralı I. Roger zamanında iki defa Korsira'yı Bizanslılardan almışlardı.⁶⁹³ Kostanti-niyye împaratorluğu'nun Latinler arasında taksiminde bu ada Venedik-liler'in hissesine düşüp, XIII. asrın başlarında ve Doc Ziyano idaresi zamanında malikâne olarak asıl ailelere verilmiştir.⁶⁹⁴ Daha sonra Korsira, Napoli

⁶⁹⁰ Çiçeron, Atte MefctufalMi, 3, 5, 6; 16. 2 ve 9; 5. 2 ve 9.

⁶⁹¹ Alb. TU.), Sür-i hazin. 3.

⁶⁹² Tasitus (Tacitus), Kronik, 1. 8.

⁶⁹³ Mortotatdı, Korfn Ttsrtrati, 2, s. 151 ve 155; Romuald, Farsal Kroniği.

⁶⁹⁴ Venedik Hükümeti zamanında Korfu'nun asilzadelere temlikine dâir olan vesikanın suretidir:

îstrumentum conasssionis castri Corfus cum Insulis et partinentiis ejue, (Libro dei Patti II. fol. 225.) «in nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi anno incarnationis ejusdem millesimo ducentesimo septimo mense Julii, indictione decima Rivoalto. Post concessam cartam factam eodem uprascripto anno et mense, quam vos Dönüne Petre Ziani Dei gratia Venetiarum Dalmatiae atque Chroatite Dux, Dönüne quarte partis et dimidie totius Inperi Romaneae cum judicibus et Sapientibus consilii collaudatione populi Venetiarum fecistis nobis Angelo Atotanta, Petro Mic-haeli, Stepbano Fuscateno, Giberto Camino Octaviano Firmo, Jacobo Sojo, Marino capitı in collo, Jugolino Staviano et Symoni Bono et Joanni de Alto per quam nobis nostrisque heredi-bus et proheredibus dedictis, et in perpetum concessistis cast-rum quod dicitur Corfus cum tota ipsius castri insula et cum aliis insulis ad ipsas castri ducatum pertinentibus cum omni juris integritate et plenitudie rationis, proter quod nos in proximo illue credebimus cum viginti militibus ad usum mi-litae decenter armatis nobis computatis in numero suprascrip-to habentibus sentiferos duos pro militum uno quoque et hoc facere debemus stipendio nostro ad obtinendum et manutenen-dum castrum illud ad vestrum et successorum vestrorum et fidelitatem. Quo obtento debemus nos et heredes ac heredes et proheredes nostri inperpetuum semper habere ibi pro ipsius castri custodia milites viginti computatis ut supra le-gitur nobis in ipsis habentes pro quolibet scu tiferos duos. Et quot non est semper vivere nobis datum statutum est ut cum aliquis nostrum vel heredum ve proheredum nostrorum decesserit âlius heredum vel proheredum nostrorum dilatione abjecta institui debet, in ejus loco ut vicem suppleat oçcum-bentis. Qui infra spatium anni dimidii venire Venetias debet et facere nobis fidelitatem vel successoribus nostris et inves-tituram a nobis vel successoribus recipere de ipso Castro, nişi per nos vel successores nostros indultum fuerit, qui ibi hoc faciat sacramentum nostrorum commissionem recipiat eccle-sias in pertinentiis nobis concessis positas debemus habere eo modo quo habebatur temporibz Grecorum Imperatorum. Ho-mines ipsius loci faciemus vobis jurare fidelitatem et succos-soribus vestris et cum juraverint mobis jurare illos faciemus salva fidelitate vestra et successorum Vestrorum. Et nos om-nes et alios in ipsulis consistentes debemus in suo stâtu tene-re, nihil ab aliquo amplius exigentes quam quod facere con-sueverant temporibus Graecorum Imperatorum. Homines Ve-netiarum intotô districtu nostro salvos et securos abbere debemus in personis et rebus, et sine datione et exactione aliqua eosque manutene-re et deffendere in suprascriptis pertinentiis nostris contra omnes homines, qui eos vellent offendere bona fide. Et si contigerit unum alicui dampnam fieri in pertinentiis illis per homines nobis subditos studiosi esse debemus ad fa-ciendum quod sua recuperet. Debent autem homines Vene-tiarum potestatem habere victuaia extrahendi de omnibus pertinentiis nostris ad differendum in Venetias sine contradic-tione cujusquam etalia mercimonia ad portandum quocunque voluerint Amicos Venetiarpi?debemus habere amicos et inip micos Venetiarum sicut vos inimicos, Cum quibus nullam con-cordiam nullamque treugam facere debemus sine vestro

Krallan'nın elinden tekrar Venedik'e intikal ederek, XTV. asrın nihayetine doğru Doc Antonio Venier adaya yeni imtiyazlar vermiştir.

Yûnus Beğ'in kadirgalarının Gradeniko tarafından takibinden bir ay sonra, Sultân Süleyman, Avlonya'daki⁶⁹⁵ ordugâhından Hayreddîn'e,

vel successorum vestrorum, consensu Capitaneos vestros et missos vestros et successorum et galeas vestras et corum debemus recipere honorifice, et dare ipsis Capitaneis et galeis vestris strinam convenientem. Vos vero vel successores vestros, si illuc venire contigerint solempniter cum elero et popolo cruce procedente suscipere debemus usque, ad ripam venientes et sequentes vos ad ecclesiam solempni cantico, Procurare quoque vos debemus semel, vel bis si volueritis et laudes vobis ac successoribus vestris ter in anno. in Pascha majori, in festo Do-mini et in majori festo majoris Ecclesiae decantari faciemus Nullam conspirationem, vel institutionem facerederdebemus in facto mercationum contra utilitatem et commodum hominum Venetiarum. Debemus autem singulis annis in perpetuum in-festo Apostolorum Petri et Pauli vestro communi Venetiarum hic in Venetiis solvere per nos vel per noetrum missum omni contraclitione remota manuellatos honos quingentos. Haec-omnia quae continentur superius debemus afcere et observare Vobis et successoribus vestris et communi Venetiarum nos et heredes ac rpoheredes nostri in perpetuum quod attendere et observare jurramento astricti tenemur. Et sic teneri debent post nos heredes nostri et proheredes. Et si non fuerit obser-vatum per omnia, omnes possessiones nostras et porprietat es terrarum et cassarum nostrarum, quas habemus in Venetiis et extra Venetias et ipsam arcem Corifus perdere debemus, et ipsa omnia in commune Vestrum venire debent ad facien-dum exinde quidquid ipsi vestro communi placuerit sin-con-trarietate cujusquam. Haec omnia, quae continentur superius sint in commissione nobis facta a vobis ut supra legitur pes capitula singula ordinate conscripta. Et nos viri omnes prae-dicti haec omnia per capitula singula nos promittimus serva-turos. Quae fatemur nos ad Sancta Dei Evangelia juravisse.

Signum supraseripti junzolini m.m. hoc f. rog. Signum supraseripti Joannis de Ato m.m. hoc. f. rog. Ego Angelo Acotanto mea manu subscripsi. Ego Petrus Michaeli m'n. scripsi. Ego Gibertus Quirino m.m. scripsi.

Ego Stephanus Turcarenus m.m. scripsi. Ego Jacobus Juliano teslis subscripsi. Ego Simon Bonus m.m. scripsi.

Ego Jacobus Sojo m.m. scripsi. Ego Marinus capite in collo m.m. scripsi. Ego Pascalis Mauro Subdiaconus testis subscripsi. Hic cadit locus Ego Peternianus de Putheo, Signi Notarii. Subdiaconus et Notarius complex et notavi.

⁶⁹⁵ Sultân Süleyman'ın Avlonya üzerine olan yedinci seferi rûz-nâmesi 943 (1537):

Mayıs (Zilhicce) - 12 (Perşembe, 7 Zilhicce), Pâdişâh Şehzade Mehmed ve Selim beraberinde olduğu halde İstan-bul'dan çıkar, Yarık-Burgaz'a konulur. 18, Çatalca. 19, Ince-gjz. 20, Vezirler, kumandanlar Pâdişâh'ın bayramını tebrik ederler. 21, Kostermere Köyü; uzun merhale. 22, Elvanbeğ köyü. 23, Burgaz. 24, Babaeski. 25, Havsa. 26, Edirne; ahâlî kalabalık bir halde Pâdişâh'ın istikbâle çıktıkları sırada yıldırım düşerek terziler esnafı alemdarını öldürür. 27, İstirahat. Divân; sancak-beğlerinde değişiklikler. 28, İstirahat 29, İstirahat; divân; Gâzî Hân Lûristan beğlerbeğliğine terfi olunur. 30, İstirahat; yağmur. 31, Otağ-ı hümayûn kal Haziran (Muharrem 944) - 1, Çirmen karısına konulur. 2, İçisarlık. 3, Çakır Ağa Değirmeni. 4, Keklik; yağmur. 5, Hâ-lid Çayın. 6, Sinanbeğ köyü. 7, Filibe. 8, Tevakkuf; divân; Kral Yanoş'un elçisi el öpmeğe kabul olunur. 9, Divân; Pâdişâh yola çıkar. 10 (Pazar, 1 Muharrem), Tekfur Pınarı. 11, Saruhan-beğli'de su taşkını ordugâh kurmağa mâni olduğundan, öte tarafa Bulana kadar gidilir. 12, Köstence İlicası mülhakatından Bana Köyü. 13, Samakov; mu'tad merhale. 14, Sa-parık Yanası 15, Tekfur Pınarı; gayet dar yollardan geçilir. 16, Köstendil İlicası, 17, Tevakkuf. 18, Ova (Awe yâhud Aveh?) 19, Kokonopence, 20, Çaç köyü. 21, Hasanbeğ; çiftliğin bu tarafında Mecidli Köyü civarında 22, Üsküb, 23, Tevakkuf. Rumeli beğleri el öpmeğe kabul olundular. 24, Tevakkuf; yağmur. 25, Divân; Pâdişâh yola çıkar. 26, Ordu, Sulu-derbend'in Öte tarafında tevakkuf eder; kısa merhale. 27, Kal-kandelen yakınında Vardar (Axios) üzerindeki köprüyü geçip Yulak üzerinde ordugâh kurar. 28, Karacaova Kuruköyü'nde kalınması kararlaştırılmıştı; lâkin sür'atlı gidilerek Kapaço-va'ya varıldı. 29, Ordu Bokobik (?) Boğazını geçer; uzun merhale. 30, Turya Yaylası dağı üzerinde Ereğli köyü civarında kalır; zahmetli merhale.

Temmuz (Safer) - 1, Ordu Istroga köyü yanından geçer; ve bir göl (Ohri Gölü) kenarına konar. 2, Tevakkuf, divân. 3, Tevakkuf. 4, Divân; Pâdişâh'ın çadırı toplanır. 5, İştumri (ışkombi) Irmağı üzerine kurulan köprü'nün bu tarafında Tokuz ovası Ordugâh kurmak imkânsız. 6, Babı Yayı. 7, Bir boğaz içinde kurulu köy, 7, İlbasan; Tokuz'dan İlbasan'a kadar yol çok dardır. 8, Tevakkuf; büyük av. 9, Sâdık; boğazın girişinde durulur. Menbâ bulunamayacağından dolayı içeri girilmez. 10 (1 Safer, Salı), birçok bataklık ve ırmak geçildikten sonra Barbolen. 11, Kumana yakınında Kaasım-Beg, donanma otuzaltı günde Gelibolu'dan Avlonya'ya gelir. 12, Vo-vis Irmağı geçilir. 13, Avlonya. 14, Tevakkuf. Divân. 15, Tevakkuf. 16,17, Tevakkuf; divân. 18, Tevakkuf; otağ-ı hümayûn kaldırılır. 19, Ordu Breze Dağı (?) üzerinde tevakkuf eder. 20, 21, 22, Tevakkuf; pazar akşamı ve pazartesi gecesi Andrea Dorya Korfa karşısında Gelibolu kâhyası kapdân Ali Çelebi ile muharebe ederek Ali Çelebi oniki kadirga kaybeder. 23, Pâdişâh, Rumeli askerine donanmaya çıkmalarını ve Polya'ya (Puy: Pouille) doğru gitmelerini

emreder. 24*ten 31'e kadar istirahat.

Ağustos (Reb'i'ül-evvel) - 1, 2, 3, İstirahat. 4, Bir zelzele hiss olunur. 5, 6, İstirahat. Lutfi Paşa donanma ile Polya'-dan avdet eder. 7, İstirahat 8, (Çarşamba, 1, Reb'i'ül-evvel)'den 14'e kadar istirahat; Hudâvendigâr Avlonya'dan uzaklaşmıştı. Donanmayı Korfa'ya göndermek için geri geldi. 15, İlay-reddin Paşa donanmasıyla Avlonya önlerine gelir. 16, 17, Divân. 18, Lutfi Paşa Korfa'ya yelken açar. 19, Pâdişâh Korfa'-nın itaatini beklemek üzere Kodus Köyü yakınında ordugâh kurdurur. 20, Sarımsaklı Kilisesi yakınında Neşne'ye gelir. 21, Tepedelen. 22, Argiro-Kastro (Argiri), şiddetli şir yağmurla iki merhale alınır. 23, Piskopya. 24, Ordu Çifçere Boğazı boyunca giderek Navarince Köyü civarında tevajükuf eder; girilmesi güç bir boğaz. 25, Mayus (Maios) 26, Kaponatak limanını yanında Konsuponi. 27'den 31'e kadar tevakkuf.

Eylül (Reb'i'ül-âhir) - 1'den 6'ya kadar tevakkuf; Pâdişâh Korfa'ya gitmeğe karar verir; ve ordunun adadan bu sahile dönmelerini emreder. 7 (Cum'a, 1 Reb'i'ül-âhir)'den 14'e kadar tevakkuf. 15, Malkoç Çayın'na konulur. 16, Radop. 17, Tevakkuf ve divân; Rumeli defterdarı Yaşlıca Mehmed Beğ Rumeli umarları kâhyası nasb olundu. Anadolu kâhyası Mah-mûd Çelebi Rumeli defterdarlığına, Anadolu defterdarı Turhan Beğ Anadolu kâhyalığına geçti; İstanbul subaşı Üveys Beğ Anadolu defterdarlığına ve müteferrika Hasan Çelebi, Üveys Beğ'in yerine nasb olundu. 18, Divân; el öpme merasimi. 19, Pâdişâhın çadırı kaldırıldı. 20, Lâhine Kasrı; Rumeli ve Anadolu kazaskerleri azl olundular. 21, Kırkgeçid. 22, Ka-bas Köyü. 23, Mamira. 24, Çay-derbendi. 25, Kerim Beğ Çayırı. 26, Aşağı Persepiya (Pirsepe). 27, Sivat (Kevât), 28, Manastır. 29 ve 30, Tevakkuf.

Teşrin-i evvel (Cumâde'l-ulâ) - 1, Tevakkuf. 2, Tübeli Köy. 3, Ostrova. 4, Vodine. 5, Ordu burada kalır. 6 (Cumartesi, 1 Cumâde-ulâ), Vardar kenarına konulur. 7, Selanik. 8, Tevakkuf. 9, Lengaza Ilcası. 10, Anus Derbendi (?)'nin bu tarafına konulur. 11, Suci Köyü. 12, Siroz. 13, Kastomir. 14, Doğancılar Köyü. 15, Kavala. 16, Karasu. 17, Karasu Yenicesi. 18, Kuruçay. 19, Ağır-Hân. 20, Mekri, 21, Ferecik Ilcası. 22, Ferecik altı. 23, Dimetoka. 24, Edirne'ye bağlı olan ada karşısına ulaşılır. 25, Edirne. 26, Tevakkuf. Yedi gün sonra, Teş-rin-i sâni'de Hudâvendigâr İstanbul'a girer.

Sultan Süleyman'ın Boğdan Üzerine Olan Sekizinci Seferi Rûz-nâmesi (945/1538)

Temmuz (Safer) - 9 (Perşembe, 1 Saf'er), Pâdişâh İstanbul'dan azimetle Halkalı-Pınar'a konar. 10, Çatalca; süVatlı gidiş; Mustafa Paşa'nın halilesi (hanımı) olan Pâdişâh'm hemşiresi vefat etti. 11, Ordu uzun bir merhaleden sonra İnce-giz'in öte tarafına konar. 12, Oğraş Köyü. I. Selim'in babası II. Bâyezid ile muharebe ettiği mahalle -ki Yavuz'un irtihâli de burada vuku bulmuştu- çadır kurulur. 13, Karlı-koğu, kısa merhale. 14, Ahmedbeğ köyü. 15, Hamzabeğ köyü. 16, Ulû-feciler köyü. 17, Edirne. 19, 20, Tevakkuf. Rumeli ve Anadolu begleri el öpmeğe kabul olundular. 21, Tevakkuf. 22, Basra Beği Emir Reşid'in oğlunun gelişi. 23, Tevakkuf. 24, Divân. 25, Pâdişâhın cadın kaldırılır. 26, Ordu Tuna sahiline konar. Defter-emîninin bütün vezirlerle birlikte Çömlek köyüne kadar Pâdişâhı istikbâle gitmeleri emr olunur. 27, Yenice Kızlağaç; uzun merhale. 28 (Pazar, 1 Reb'i'ül-ewel), Mansurlar Köyü; mu'tâd merhale. 29, Saray karyesi. 30, Tevakkuf. 31, Bögürçili.

Ağustos (Reb'i'ül-evvel) - 1, Ağa köyü. 2, Çanşnır köyü; uzun merhale. Ordu birkaç köprü geçer. 3, Balkanın bir bogazı girişince Sivuculu karyesi. 4, Mir-alem köprüsü geçilerek yolun pek darlaştığı bir yere konulur. 5, Ordu, Sultanlar köyü civarında bir göl kenarına vâsıl olur; kısa merhale. 7, Dona seylâbesi yakını. 7, Tevakkuf. Divân; Boğdan Voyvodası Pi-yer Râreş'ten bir temsilci hey'eti gelmesi. Bunlar el öpmeğe kabul olundular. Sinan Çelebi ulaklarla birlikte olarak, Voy-voda'yı bizzat huzur-ı pâdişâhiye gelmek üzere davete gider. 8, Karagöz. 9, Babik; uzun merhale. Bir orman içinde zahmetli yol. 10, Tevakkuf. 11, Kavarne, 12, Papash. 13, Tathcık. 14, Sütgölü. Düz yol, kısa merhale. 15, Astrabağ. 16, Baba kasabası; Saru Saltuk Dede burada medfundur (Baba Dağı, Hacı Kalfa'nın Rûm-ili'sine müracaat, s. 28, 29.). 17, Boğdan Voyvodasına gönderilmiş olan Sinan Çelebi dönerek, Voyvo-da'nın Pâdişâh'ın dâvetine icabet etmekten çekindiğini haber verir. Pâdişâh Saru Saltuk Dede kabrini ziyaret eder. 18, Şehir ahâlisî esir edildiler. Hudâvendigâr Baba Dağı'nda avlandı. 19, Tevakkuf; bununla beraber otağ-ı hümâyûn daha uzağa götürülür. 20, Kataloyi köyü; düz yol; su az; ordunun konduğu yer pek dardır. 21, Isakçı İskelesi. Tuna üzerine bir köprü atılarak ordu Boğdan'a girer. 22, Tevakkuf. Semendire Beği Yahya Paşa-oğlu orduya katılır. 23, Divân; Rumeli begleri el öpmeğe kabul edildiler. Husrev Paşa Rumeli'ne gider; ve-zir Mehmed Paşa Anadolu beglerbeği Rüstem Paşa'nın gelişine kadar orduya kumanda etmeğe ve sabık defterdar Haydar Çelebi Tuna üzerine kurulan köprü'nün müdâfaasına memur olur. 24, Anadolu askeri köprüden geçer. 25, Otağ-ı hümâyûn kaldırılır. 26, Pâdişâh köprüden geçer. 27 (Salı, 1 Re-b'i'ül-âhir), Tevakkuf. 28, Mahve-başı. 29, Kızılğöl. 30, Tevakkuf. 31, Ordu Prut nehrini geçerek Falçine (Falcsin) konar.

Eylül (Reb'i'ül-âhir) - 1, Ordu, Prut kenarında durur. 2, 3, Tevakkuf. 4, Sapan (Span?) köyü. 5, Değirmenli köyü. 6, Budan Gölü. 7, Kuruüca (Kuruacı?) 8, Vize köprüsü. 9, Ya-sı; Kırım Hânının gelişi. 10, Voyvoda Pınarı. 11, Farmûz-bağı, 12, Hurremnûr köyü. 13, Eski bir manastır yanına konulur. 14, Oruşen, 15, Boğdan'ın idare merkezi olan Suçava (Suçza-wa). 16'dan 21'e kadar tevakkuf. Divân; Boğdan Beğliği eski voyvodanın oğluna verildi; çekilmeğe başlamak emri verilir. 22, Suçava'dan çıkılır; ordu Yandoşa'ya konar. 23, Ağuşan, 24, İспен.- Rûznâme-i Süleymîni burada son bulur. Pâdişâh İstanbtü'a ancak 1539 Nisan'ının ilk günlerinde vâsıl olduğundan, Rûz-nâme'de altı aylık vekayî eksiktir.

Korfu'ya gitmesi emrini gönderdi. Bunun üzerine Osmanlı donanması adaya doğru yelken açarak Lûtfî Paşa'nın 25.000 kişi ve 30 toptan mürekkebi olan kolordusunu oraya çıkardı (25 Ağustos). Türkler'in gelmesini müteâkib kaleden ancak üç mil mesafede olan Potamo yağma edildi. Dört gün sonra vezîr Ayaş ve Mustafa Paşalar, Rumeli beğlerbeği, Yeniçeri ağası, akıncıların ağası 25.000 kişilik bir kuvvetle geldiler; üç gün üç gece mütemadiyen memleketi tahrib ettiler.⁶⁹⁶

Korfu'da mahsur Venedikliler hareketsiz durmuyorlardı; burçlara birçok top çıkarıldı. Direkler ve kesilmiş ağaçlarla şehirde sed şeklinde istihkâmlar yapıldı. 1 EylüTde muhasara edenler, kaleden bir mil mesafede Malipiyero Kayası denilen taşın üzerine 50 übrelik bir top yerleştirdiler; bu top üç günde yalnız 19 mermi atarak, onun da yalnız 5'i hedefe isabet etmiş ve diğerleri şehrin üzerinden aşarak denize gitmiştir.⁶⁹⁷

2 EylüTde Pâdişâh Korfu adasının karşısında ve karada bulunan Bastia'da otak kurdurdu. Vezîr-i âzam Ayaş Paşa ile Hayreddin Paşa, kadirgâmlarından kale üzerine birkaç gülle attırdılsa da iyi nişan alınmadığı için bunlar zarar vermeksizin, Kardaşio yanında adanın doğu sahiline düştü.⁶⁹⁸ Korkunç bir fırtına muhasara ordusunun faaliyetlerini durdurdu. Lâkin Ayaş Paşa'nın gece yansı istihkâmları keşif için şehrin hendeği kenarına kadar ilerlemesine mâni olamazdı. Ayaş Paşa'nın ihtarı üzerine Sultân Süleyman, birkaç gün evvel gemisiyle birlikte ele geçirilmiş olan Korfu'lu bir tacir marifetiyle, kumandanı teslim olmağa davet etti. Şe-hirdekilerin hayât ve mallarına ilişmemeyi taahhüd etti ve Polya seferinde imza edilen teslim şartlarını bozarak ahâlîyi esir olarak götürmüş olan Türk kumandanlarının îdâm ile cezalandırıldıklarını ve esirlerin memleketlerine iade edildiklerini bildirdi. İdareciler, Pâdişâh'ın ihtarına cevap vermediler.⁶⁹⁹ Alessandro Tron kumandasında bulunan mahsurların topçuları, Osmanlı topçularından iyi idare edildi: İki kadirga batırıldı, ve yalnız bir gülle ile hendekte dört kişi öldürüldü. Yalnız bir top ile sağlanmış olan bu son te'sîr, topçuluğun o vakitki hâline göre fevkalâde addolunarak, Osmanlı müverrihlerinin rivayetlerine nazaran, Pâdişâh, bir kalenin zabtı bin müslümanın ölüsüne bedel olamayacağını bildirerek, muhasaranın kaldırılmasını emr etmiştir.⁷⁰⁰

⁶⁹⁶ Marmora, Korfu Tarihi, Venedik, 1672, s. 236-240 v« 301.

⁶⁹⁷ Guv*w> Tarihi, s. 202.

⁶⁹⁸ Rûi-nâmenin kaydına göre, Pâdişâh bugünden i'tibfren İstanbul'a dönmeye niyet etmiştir. Serdar sıfatıyla seferde bulunan Lûtfî Paşa, bu muhasara hakkında ancak birkaç söz söyler.

⁶⁹⁹ Guv*zo Tarfhl, s. 203.

⁷⁰⁰ Alt, 35. Hâdisce, varak: 249. Peçevî, bu münasebetle Ali'den naklen hikâye eder ki, 1590 (1007) târihinde

Osmanlılar Bami sarayını, Potamo köyünü, Malpiyero Kayasını zabt ederek, buraları başlıca mevki ittihaz etmişlerdi. Sultân Süleyman Otran-to burnunda bir dağ üzerinde olan ve adanın merkezinden daha müstahkem olan Sent-Angelo kulesine bir defa hücum ettirdi.⁷⁰¹ Rastladığı galebe kaabil olmaz mukavemet, gitmesine karar verdirdi. EylülTün yedisinde asker gemilere binmeğe başladılar. Sekiz gün sonra adada Türk kalmamıştı. Lâkin Korfu önündeki mağlûbiyetlerinin acısını Butrinto'nun yakılması ve Pakso'nun zabtıyla aldılar.⁷⁰²

Kaçyanerin Hezimetı

Altı hafta sonra Pâdişâh İstanbul'a giriyordu (1 Teşrin-i evvel). Ümîd olunduğu dereceden pek az netice vermiş olan bu seferin açılmasında Bosna vâlisı Husrev Beğ ve Verbozen voyvodası Murad, Dalmaçya'nın birkaç kalesi üzerine daha muvaffakiyetli teşebbüslerde bulunmuşlardı. Kesin bir netice ile taçlanan birkaç seferden sonra Husrev ve Murâd Klis⁷⁰³ kalesini muhasara ettiler. Bu kale, çıkılmaz bir kale üzerinde bulunuyordu ve eskiden Macaristan'ın Türkler tarafından istilâsında, Kral Bela ile çocuklarına sığınmak olmuştu. Osmanlılar, kaleye hiçbir taraftan im-dâd gelmemek ve şu suretle muhafızlarını teslim olmağa mecbur bırakmak için, iki kule yaptılar.⁷⁰⁴ 5.000 kişi ile Klis'in kurtarılmasına koşan Piyer Krosiç tamâmiyle mağlûb oldu.⁷⁰⁵ Askerinden pek az bir miktarı kaçarak kurtulabildi. Klis kumandanı, Krosiç'in Türkler tarafından bir mızrağa saplanmış olan başını görünce, kurtuluş ümidi kalmadı ve itaat etti.⁷⁰⁶ Murâd, birbirini müteâkib Bozko, Berizlo, Obrovaç kalelerini al-dj.⁷⁰⁷ Diğer

Varasden muhasarasında bir gülle Wr sırada durmakta olan sek'z Türk askerinin bacaklarını kırarak, bunlardan besli müteakiben yaralarının teşiriyote vefat etmişlerdir.

⁷⁰¹ Guva» Tarihi, s. 203.

⁷⁰² Marmora, s. 210. Parota, Venedik Tfcrtth, 6, 8, s. 613.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/158-161.

⁷⁰³ Peçevî, varak: 65, Macar müverrihleri Verbozen sancakbeğini «Alborad» diye yazarlar.

⁷⁰⁴ Peçevî, va: 65, Celâl-zâde, va: 195. Solak-zade, va: 112, Ali, 249, tştoanfi, 1, 8. Katona, 20, s. 1042, Ferdi, varak: 254.

⁷⁰⁵ Peçevî, varak: 65, Celal-zade, varak: 195, Solak-zade, varak: 112. Ali, varak: 249. Katona'da iştioanfi, 20, s. 1042. Gnv*» Tarihi, varak: 208. Per-UI, varak: 254.

⁷⁰⁶ İstoanfi, 20, 13,

⁷⁰⁷ Peçevî (varak: 68), onlara şu isimleri verir: Obrovaca, Budak, Derislak (şüphesiz ki Berizlo'dur). Peçevî, Osmanlı müverrihleri içinde en mükemmel bilgi verenidir. Mevkilerin isimlerini doğru -olarak tesbit eder; çünkü kendisi, eskiden Kıs sancağı mülhakatından olan Kirka sancak-beğliğinde bulunmuştu; ancak Musûlî Mehmed Paşa Klis sancağına memur olduğu zaman azledilmiştir. İstoanfi ile ondan naklen Engel, Şi-mek (Schimeck), Fessler Klis ile diğer üç kalenin, Macar ordusu Kaçyaner kumandasında muharebeye giriştiği zaman Osmanlılar tarafından zabt olduğunu yazarlar. Lâkin Kaçyaner ancak Ağustos nihâyetinde hareket etmiş ve Klis ise Peçevî

taraftan da Bosna Vâlîsi Husrev Beğ ve Yahyâ-oğlu Mehmed Paşa, Osmanlı Devleti ile Ferdinand arasında akd olunmuş sulha rağmen, Macaristan üzerine taarruzda birbirine rekabet ediyorlardı. Ferdinand bu taarruzları durdurmak için Drava'nın doğu sahilindeki Kap-rovança'da 16.000 piyade ve 8.000 süvariden mürekkep bir ordu topladı. Hemen hepsi Husar olan bu süvariler Lui Pegri ve Pol Bakiç ile sonradan affedilen eşkiya reîsi Ladislas More'nin kumandasında bulunuyorlardı. Diğer kumandanlar arasında Bohemyalı Oberşilik, Avusturyalı Har-dek Kontu Jul, îstiryalı Jan Ungnad, Karintiyalı Erasm Mager, Tirolîyeli Lodron Kontu Luyi, ordunun başkumandanı Karniyolah Kaçyaner nazar-ı dikkati celbediyordu.⁷⁰⁸ Semendire Vâlîsi Yahyâ-oğlu Mehmed Paşa Macaristan ordusunun Kaprovença'da toplandığını haber alınca Vok-var'da imdadına gelmeleri için Alacahisar'da kardeşi Ahmed Beğ'e, Bosna Vâlîsi Husrev Beğ'e, Izvornik Beği Ca'fer'e, Murad Voyvodaya ulaklar gönderdi.⁷⁰⁹

Bu sırada Kaçyaner ordusu sekizi büyük çapta⁷¹⁰ 49 top ile Valpo, yakınlarında Karaşıça'yi geçmiş ve muhasara edeceği Eşek (Ösek) duvarları altına kadar gelmişti; ancak Mehmed Beğ'in kendisini sürekli olarak ta'ciz etmesi yüzünden savunma durumunda kalmağa mecbur oldu. Birçok Eflâklüar, Bohemyalılar, Çaykistler, Nasadistler (Tuna gemicileri), Martolozlar (Sırbistan askeri, hudud muhafızı)⁷¹¹ Macaristan ordugâhının etrafına dolarak topların at ve öküzlerini aldılar, mühimmat ve erzak gelişini kestiler; ordugâh o kadar yakından tazyik olundu ki, hiçbir nefer istihkâm hattından ileri geçmeğe cesaret edemiyordu. Erdod mevkiinde levazım bulabilmek ümidiyle Kaçyaner ric'at etti. Lâkin Voka nehrinden geçilirken köprü büyük çapta topların ağırlığına dayanamayıp kırıldı; toplar da suya düşerek battı. Kaçyaner muhasara toplarını terket-meğe⁷¹² mecbur olarak, sahra toplarıyla bunların arabalarını zincirlerle birbirine bağlayıp iki saf hâlinde tertip etti; o surette ki, ordu bunların arasında hareket hâlindeki bir istihkâm içinden gidiyor gibi yürürdü. Deakvar'da, Martolozların en güzîdeleriyle birlikte olan Yahyâ-oğlu'yla Klis fâtihine tesadüf etti. Buna rağmen Hristiyan ordusu Vertiço Dağı'nın en yüksek tepesini şiddetli kar yağarken geçti; lâkin düz arazîye varıldığında geçitte kendilerini beklemekte

ile Celâl-zâde'nin rivayetlerine nazaran 943 Ramazan'ı sonunda (Mart 1537) zabtedilmiştir.

⁷⁰⁸ Katona'da Istoanfi, 20, s. 1045.

⁷⁰⁹ Peçevî, varak: 69.

⁷¹⁰ Peçevî, varak: 69. Bunlara 'balyemez' adı verir.

⁷¹¹ Peçevî, varak: 69 ve tstoanfi.

⁷¹² Kezâlik.

olan Türk süvarilerini karşılarında buldular.⁷¹³

1537 Kânun-ı evvelinin birinci günü iki tarafın süvarileri birbiriyle tutuştular; bu ilk çatışmada Viyana ve Günş muhasaralarında o kadar şeref kazanmış ve Nevstad civarında Kaasim Beğ fırkasını nıahv etmiş olan Pol Bakiç en kahraman arkadaşlarıyla beraber kurşun yağmuru altında can verdi. Yine o gün akşamı Kaçyaner, Gorya ve Şirokopolya arasındaki sahrada ordu kurdu. Mutlaka iki mahredden birini seçmesi lâzım gelirdi: Biri Fasika'dan Valpo'ya giden geçit ki, üç fersah uzunluğunda bir orman arasından geçiyordu; diğeri Gorya'yı solda bırakarak, affedilmiş eşkiya reîsi Lâdislas More'ye âit olan Sent-Elizabet kalesine giden geçit. Başkumandan, orduyu şu bulunduğu tehlikeli halden çıkarmanın yolları hakkında müzâkere etmek üzere meclis topladı: Uzun müzâkereden sonra Valpo yolundan ric'ate devam edilmesine karar verildi.

Lâkin Lâdislas More gece kalesine giderek Jan Ungnâd ve Papas Simon Erdodi dahî onu tâkîb ettiler ve kaleye girmeye muvaffak oldular. Luyi Pegri ile Kaçyaner dahî gündüz olmazdan önce, alçakça kaçtılar. Lordon Kontu uyandığı zaman Macaristan, Istirya, Karniyola askerinin kendisini bırakıp gittiklerini anladı; ya galebe etmeğe ya ölmeğe kesinlikle azmederek Erduda kalan Tirollüler, Avusturyalılar, Karintiya-lılar, Bohemyalılarla birlikte adım adım Osmanlı ile mücâdeleye karar verdi. Atla safların önünden geçerek askeri vazifelerini îfâya teşvik ve kaçmaktan gelecek utancı ihtar etmekte iken, bir nefer:

- «Güzel söylüyorsun Lodron; senin altı, bizim ise yalnız iki ayağımız var; sen bizden kolay kaçabilirsin» diye bağırdı.

Bu sözler üzerine Lordon atından inip bu şekilde sözünü kesmeğe! cür'et eden neferi kılıcıyla öldürdükten sonra, silâh arkadaşlarına hitaben:

- «Kardeşler; ben de sizinle birlikte piyade olarak kavga edeceğim.» dedi.⁷¹⁴

Atlarını hastalara, yaralılara dağıtıp, hareket emrini verdi. Ordugâhından çıkar çıkmaz Osmanlı süvarisinin hücumuna uğradı (2 Kânun-ı evvel 1537), Karintiya kuvvetleri kumandanı Mager, parlak şapkası ve üzerindeki tüylerle hasmın silâhlarını herkesten önce kendi üzerine davet ederdi. Her taraftan üzerine hücum edilerek öldürüldü; fakat hayâtını pahalı sattı. Avusturyalılar, reisleri Gunringer, Jorj Tayfel, Gebhard Belzer, Leonar Lamberg Türkler'in eline düştükten Törn Kontu Nikola yaralı olarak

⁷¹³ Fessel, Viyana Muhasarası.

⁷¹⁴ İstoanfi, 1, 13, Kolonya basımı, ondan naklen Engel ve Fessler.

kaçtıktan sonra, öldürüldüler. Ancak reisleri Alber Şilk'in daha muharebenin başında alçakça terk etmiş olduğu Bohemyahlar'ın kılıçtan geçirilmesi hepsinden fecî oldu. Başından ve göğsünden ağır yaralı olan Lodron, maiyyetindeki Tirollüler'le beraber bir havuzun kenarına kadar ric'at ettirildi. Böyle sıkıştırılması neticesinde her taraftan kuşatan düşmana mukavemet edemiyerek -kendi cesur olduğu için cesaret erbabını takdire muktedir olan- Klis Beği Murâd Beğ'in ihtarı üzerine üç alay timarlı ile teslîm oldu. Esirler İstanbul'a gönderildiler, fakat yaralarında asla kapanma ümîdi olmayan Lodron, Mehmed Beğ'in emriyle muhafızları tarafından öldürüldü. Ordugâh ile bütün topraklar gâliblerin eline geçti. Osmanlılardan aldıkları topraklardan bilhassa biri, uzunluğu ve çapı itibarıyla nazar-ı dikkati celbediyordu ki, otuz sene sonra Siget muhasarasında ve XVI, asrın son muharebelerinde «Kaçyaner Topu»⁷¹⁵ ismiyle tekrar meydana çıktığını göreceğiz. Pol Bakiç, Lodron ve Mager'in başları payitahta gönderildi.⁷¹⁶ Jorj Tayf el ve Gebhard Belzer -sonraları Tomas Nadaski tarafından bir muharebede tutulup esarete bulun-durulan- Murad Ağa ile mübadele olundular. Firari Pegri ve Kaçyaner Viyana'da hapsedilerek birincisi Graç (Graz) ve İnsbrük, ikincisi Kosta-niça kalesinden firar ederek, Bosna sancak-beği Mehmed Beğle' muharebeye girdiği halde, hıyanetine ortak etmek için bir ziyafete davet ettiği Zirini tarafından Öldürüldü.⁷¹⁷

Akdeniz'de Birçok Adanın Fethi

Macaristan'da bu vak'alar cereyan ederken ve Sultân Süleyman Kor-fu üzerine yapılan seferin neticesinden hoşnûd olmayarak Arnavudluk sahillerini terkedip İstanbul'a dönerken, Venediklilerle gerek karada, gerek denizde cenk devam ediyordu. Korfu muhasarasının kaldırılmasından sonra, Mora sancağı hükümetinde bulunan vezîr Kaasım Paşa⁷¹⁸ Mal-vazya ve Napoli Di Romanla üzerine giderek, bu iki beldeyi muhasara etmesi için emir aldı. Koron ve Modon'un terkenden sonra, bu iki mevki Venedik ile II.

⁷¹⁵ Selftniki'de «Koçyan» tojm-y*.'.

⁷¹⁶ İstoanfi, 13, s. 218. Kolonya (Kola) basımı.

⁷¹⁷ İstoanfi; Peçevl, varak: 70. Kaçyaner'in hıyanet göstermiş olduğunun Osmanlı müverrihi İlis&niyle te'yid edilmiş olması bu vak'anın doğruluğu hakkında hiç şübhe bırakmaz. Celâl-zade, varak: 200. SolaJc-zade, vaşak: 112. Âli, varak: 247, 35. Hadise. Lûtfî, varak: 83-64, Ferdî, varak: 270, gibi Osmanlı müverrihlerinin Kaçlaner't «Koçysa>a tebdil etmeleri, İstoanfi İle Kantemlr'in (Süleyman I, nu: 15) «Koçyanus» Ve cKop-hak» şeklinde tebdil etmelerinden daha affedilebilirdir.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/161-164

⁷¹⁸ Parota, s. 164.

Bâyezîd arasında akdolunan ahidnâme mucibince Venediklilerde kalmıştı.

Kapdan Paşa Hayreddîn Barbaros, ser-asker L tf  Paşa donanmanın üçte ikisini İstanbul'a götürdükten sonra 70 kadırga ve 30 çekdiri ile henüz Venediklilerin elinde bulunan adaları tekrar zabt etmek üzere Akdeniz'i dolaştı. Bu adaların birçoğu gerek müdâfaa v sıtalarının yokluğundan, gerek Hayreddîn Barbaros isminin verdiği dehşetten dolayı, ilk ihtarda teslim oldular ki, şu adalar o cümledendir; Omiros⁷¹⁹ tarafından bereketli koyun sürüleriyle, bu dayıyla, şarabiyle, övülen ve Yunan'm en büyük filozoflarından ruhun ölümsüzlüğü nazariyesinin ilk naşiri Fisagor'a kadîm işrakiyy n (illumini me)⁷²⁰ muallimi Fregides'in vatani Sira, y -hud Siros (şira); Aşil'in -validesinin himmetiyle kadın kılığında ve Kral Likomed'in cariyeleri arasında- sakland ı ve buna rağmen Ulis tarafından bilindiği ve uzlet günlerinde Asil tarafından Piros'a hâmil bırakılan Deidamia'nın⁷²¹ do du u Sk ros; Roma imparatorları zamanında k t  şöhretle meşhur bir sürgün yeri olup Jovenal'in Romalılar'ın ahl k  fesadından istifâde etmek isteyenlere, cin yetleriyle oraya sürgün edilme e hak kazanmalarını tavsiye ettiği, taşlıktan ibaret ve tik  a  târihinde Girak s⁷²² ismiyle mâruf Jora n mindaki k  k ada; hiç nebat yetişmeyen bir kayalık olup tncil-nüvis tarafından Apolalipsis'in⁷²³ tanzim edildiği yer olan ve birçok limanları Akdeniz korsanlarına s  nma yeri ittihaz edilen Patmos; Pizani ailesine  it olup⁷²⁴ diğer altı şehre karşı Omiros'un doğum yeri olmak şerefini kazanma a çalışan büyük şâire büyük bir anıt-mezar yaptıran -ilk  a  târihinde Jus adıyla mâruf- tos; Kiriniler'in malik nesi olup Karyalılar tarafından Pira, sonraları Pilea adı verilen ve ilk  a  târihinde Astipalea ismiyle y d edilen Stampella;⁷²⁵ nihayet san'atiyle, denizcili iyle Atina'ya rakîb ve Salamin muh rebesiyle Jüpiter m bediyle, Rumlar'ın tahakkümünden Os-manlılar'ın zabtına kadar bir felâket menbâi olmaktan hâli kalmayan servetiyle dâima şöhrete sahip olan, tik  a  târihinde Unon adıyla anılan E in. E in Adası, vaktiyle Atinalılar tarafından ele geçirilerek ah lisinin bir kısmı katliâm ve bir kısmı nakl olunmuş,⁷²⁶ ve sonraları Roma konsolosu Publius Suplic us tarafından zabt edilerek hemen bütün ahâlisi

⁷¹⁹ Omiros, Odbse, 15, 402.

⁷²⁰ Dlogen I*ert. Suidas  l ero, Ouest Lo*e, 1, 1,

⁷²¹ Propertlus,

⁷²² JuvenaJ, Hicvlyye, 1.

⁷²³ Tornfort, 1, 2, Mektup: 10.

⁷²⁴ Kezallfc, Mektup: 6.

⁷²⁵ Bizanslı Stephanus, De TO&ibus. ( l hi Sofra.)

⁷²⁶ Tustdid (TuMdides), 1, 106, 108; 2. 27; 4, 57.

esir edilmiş olduğu gibi, bu defa da Barbaros oradan 6.000 esir almıştır.⁷²⁷ Osmanlı Amirali, Paros, Antiparos, Tine, Naksos adalarında daha ziyâde mukavemete tesadûf ettiyse de, bu mukavemet ele geçirilmelerine mâni olamayıp geciktirmekten başka bir netîce vermedi. Mermerle-riyle meşhur olan Paros'ta ilkönce Karyalılar ve Fenikeliler, daha sonraları Arkadyalılar ve Giridliler sakin olmuşlardır; Giridliler'in reîsi adaya ilk ismini vermiş ve sonra bu isim Propontid ile Trakya sahillerinden pek uzak olmayan Tasos (Taşoz) adası muhacirlerine geçmiştir.⁷²⁸

Bizans coğrafyacısı Stefanos adamın Paros isminden evvel birbirini müteâkib aldığı altı ismi zikreder.⁷²⁹ Kezâlik Rumca'nın «Paroslu gibi muamele etmek» darb-ı meselini zikreder ki, hâinâne ve imansızca hareket etmek demektir; ada sâkinlerinin bu kötü şöhretlerinin sebebi şudur ki, Mütadi tarafından mahsur bulundukları zaman teslîm olacaklarına dâir vaadlerine aykırı davranmış⁷³⁰ ve Mütadijpin muhasarayı kaldırmak üzere te'diyesini şart olarak ileri sürdüğü yiş: talan akçeyi vermemişlerdir. Temistokles sonraları kendilerini vergi |ltına aldı; Peloponnes muharebesi esnasında amiral Teramen adanın yuk|rı smıf ahâlîsine vergi koymakla beraber bunları demokrasi fırkasına friahkûm etmiştir.⁷³¹ Bir müddet Batlamyuslar'la Mitridâd tarafından tasarruf olunduktan sonra, tekrar Atinalıların, daha sonra Roma ve Biz|hslılar'ın eline düştü. Paha sonraları Venedik memleketlerine ilhak edilerek Somariva ailesi, daha sonra Krispo ailesi, nihayet Venieri ailesi hissesine isabet etmiş ve bu aile tarafından Sagredo'ya vasiyyet edilmişti. Mukavemetten sonra barut kalmadığından kayıtsız şartsız teslim olmağa mecbur oldu. Gâlib, ahâliden çoğunu - içlerinde Sagredo da dahil olduğu halde- esîr alıp götürdü.⁷³² Eskiden Tenos denilen Tine adası -]Ş menbâlarının çokluğundan dolayı («su» ile alâkalı bir kelime olan) «Hydrossa» ismiyle yâd olunur- evvelâ Osmanlı ordusuna teslimiyet arzletmişti; lâkin Giridli-ler'in yardımcıları üzerine isyan ederek Türkler'i çıkarmış ve ikiyüz sene Venedik idaresi altında kalarak, bu hükûmetin ^kdeniz'de en son hükmünde bulunan yer, bu ada olmuştur.

Bütün Akdeniz adalarından yalnız Naksos (NJikaşa) adaşdır ki, Hay-reddîn ile bir ahidnâme imza ederek, bununla Osîğanlı devletine vergi ver-

⁷²⁷ Parota, 1, 8, s. 616.

⁷²⁸ Manner, Coğrafya, c. 9, s. 75, Strabon ve Stephanus'dan naklen.

⁷²⁹ Bu altı isim şunlardır: Demetriaa, Zachythos, Hyria, Hllieosa, Mnos, Çabamla.

⁷³⁰ Stefanus, de Urbibus, Herodat, 6, 132. MMtadl'de Komelius Nepos.

⁷³¹ Diodor, 13, 48.

⁷³² Farota, s. 617. Sagredo, s. 247.

meyi tasdik ve her sene beşbin duka vermeyi tlahh d ediyordu. Lâkin itaati, yağmadan kurtulmasını te'm n edemedi. D  Krispo, ilk senenin vergisini derhâl te'diye etmiş olmakla beraber, Osjrnanlı Amirali adadan nakit ve emtia olarak takriben 20.000 duka aldı.⁷³³ Kiklad adalarının kraliçesi hükmünde olan Naksos -ki Tezen'in terkettiğı Ariadı ile izdivaç eden Dionis'in hükmü altına geçmiştir- pek eski bir zamandan beri Paros ve Andros ile etrafındaki diğ r adalara üstün gelmişti. Birbirini müteâkib ismini ve sekenesini değıştirerek, evvelâ Trakyalılar tarafından - toparlak şeklinden dolayı- «Istrongil»,⁷³⁴ sonra Tesalya prensleri tarafından «Dia», nihayet Karyalılar*ın re'i si ismine nisbetle «Naksos» ismini almış, daha sonra Rûm muhacirleri gelip ikaamet etmişlerdir. Rumlar, Naksos muhacirlerinden bâzılarının tahrikleri üzerine, onlara vatanlarını aliver-mek isteyen Mile (Milet?) Acem valisi Aristagoras vuku bulan ilk hücumu muvaffakiyetle müdâfaa ettiler. Lâkin Datis zamanında Acem donanması Adalar Denizi'ndeki adaları talan ettiğı zaman Naksos bunların müşterek talihsizliğıne uğramaktan kurtulamadı; m bedleri tahrîb edildi, ah l'i si eşir olarak nakledildi.⁷³⁵ Naksos Acem istil sı musibetini hatırlayarak, Salamin ve Plata n rmyle ünlü olan muharebe günlerinde Yunan hürriyeti için m c dele etmek üzere bir donanma göndermiştir.⁷³⁶ Ondan sonra Romalılar'ın tahakkümü altına geçmiştir. Antuvan Filipi muharebesini müteâkib adayı Rodoslular'a terk ettiyse de, az bir müddet sonra tekrar aldı. Haçlılar Kostantin h k metini taksim ettikleri vakit, Venedik Cumhuriyeti Akdeniz Adalarını kendi nâm-ı hesaplarına elde etmek üzere asilzadelere izin verdiğınden, Marko Sanoto Naksos, Paros, Antipa-ros, Milo, Argentria, Sifanto, Poliandro, Tanio, Nio, Santorin⁷³⁷ adalarını zabt etti ve İmparator Hanri'den «Arşipel (Akdeniz Adaları) Dukası» ber tını aldı. Osmanlı devletine senelik vergi vermeyi taahhüd eden Jan Krispo, Sanoto'dan beri adanın 20'inci dukası, ve Naksos, Hayreddîn'in deniz akınlarında Osmanlı p diş hına itaat ettirdiğı adaların 10'uncusu⁷³⁸ idi.

Napoli Di Romania şehri -ki mitoloji, te'sisini Nipton'un oğlu Naopolius'a kadar çıkarır- Osmanlılar tarafından, Korfu'nun kurtuluşundan i'tibâren 18 ay muhasara edildi. Denize doğru uzanmış bir dil üzerinde inşâ

⁷³³ Parota, 8, s. 617. Sagredo, 1, 5, s. 245.

⁷³⁴ Diodor, i.

⁷³⁵ Herodot, 6, s. 96.

⁷³⁶ Diodor, 5, S. 52.

⁷³⁷ Ttomfort, «şarkta B c Seyahat Hikayesi», 1, s. 254.

⁷³⁸ Scyros, Jura, Pathmos, Stampalaea, Nlo, Eg ne, Paros, Antiparos, Tine, Naxos'.

olunmuş olan bu mevkiin bir tarafı yanaşılmaz kayalar ve diğer tarafı denizdir. Münferid bir kaya üzerine yapılmış bir kule düşman gemilerinin girmesini önler. Mevkiin tabîi en zayıf olan noktası, yâni şehri karaya bağlayan Palamed Tepesi'nin hâkimiyeti altında bulunan ciheti burç ve kulelerle en fazla tahkim olunan kısımdır. Şehrin bu taraftan dağ ile dil arasında sıkışmış olan girişi, bir muhasara ordusuna, müşkilâtta başka birşey bırakmayan bir geçit teşkil eder. Limanın dışında dik kayalardan ibaret sahil, karaya asker çıkarılmasına engel olduğu gibi, birçok yerlerin sığ olması, oldukça büyük gemilerin yanaşmasına bile mâni'dir.⁷³⁹ Napoli'nin ehemmiyeti ve bu mevkiin ele geçirilemez olması, Fâtih Sultân Mehmed'in silâhlarını davet etmişse de, Belgrad ve Rodos'ta olduğu gibi, burada da talih, mevkiin duvarları önünde kendisini terketmişti. Rodos, Koron ve Modon fethinden sonra, burasını da almayı kararlaştırmış olan Bâyezîd dahî muvaffak olairadı. Sultân Süleyman, atalarının neticesiz kalmış mesâilerini yenilemek için Mora VâUsi Kaasım Paşa'yı vazifelendirdi.

Kaasım Paşa, 14 Eylül 1537'de Argos'tan çıkarak Napoli Di Romania'-yı muhasaraya gitti. Evvelâ kırlardaki hayvanların hepsini topladı: Lâkin mevkiin kumandanı Vetur Bosihio tâ Argos kapılarına kadar götürdüğü iki hücum ile bu yağmanın intikamını aldı (4 ve 28 Teşrîn-i evvel). Kaasım Paşa 5 ay zarfında haftada üç gün şehrin duvarları altında hareketler icra ederek, o taraflarda kavga etti. Toptan mahrum olması, başka türlü hücumla mâni oluyordu. Şubat'ta birkaç cakalos topu koyduysa da, mahsurlar hemen akabinde bunları sessizliğe mahkûm ettiler.⁷⁴⁰

Nisan'ın 5'inde muhafızlardan ikiyüz kişi su almak üzere dışarı çıktıkları halde, yüz kişilik bir fırkaya rastladılar. Bunların o kadar azlıkla görünmeleri düşmanı hücumla cesaretlendirmek içindi. Hakîkaten iki taraf çarpışmaya başlar başlamaz Kaasım Paşa binden ziyâde atlı ile Sent-Eli Dağı'nın karşı yamaçlarından ortaya çıktı. Mücâdele gayet şiddetli oldu; Napolililer - reisleri Ronkona ve Vetur Bosihio dâhil olmaz üzere- 50 yiğit kaybettikten sonra şehre ric'at ettiler. Kaasım Paşa bu muvaffakiyetten istifâdeyi düşünerek, zarar vermektan ziyâde korku vermiş olan toplan Palamed Tepesi üzerine yerleştirmek için 10 gün uğraştı. Ancak, 7 hafta sonra, yâni Haziran'ın sekizinde, mahsurlar üzerine büyük çapta toplan ateş etmeğe başladı; yine Haziran'ın 16'smda Napoli'den 3 fersah mesafede Palao

⁷³⁹ Parota, s. 615. KoronelU (CoronelU), Tarihi ve Coğrafi H&ferater, yine ini müellifin Egeo Redivio eserine müracaat, s. 47.

⁷⁴⁰ Guvaso Târihi, s. 106-107, Venedik. 1549.

Kastro'da bulunan ordugâhını terkederek, şehre bin adım mesafede Azîze Venerand Kilisesi yanına yerleşti. Birinci hücumda haricî istihkâmı zabtederek tahkim etti ve oradan Venedikliler üzerine gayet şiddetli ateş etmeğe başladı. Kaasım Paşa 20 Ağustos'ta gayet büyük bir top tâyin etti ki, günde üç kantar ağırlığında 20 taş gülle atıyordu; mahsurlar bu topu «karakoloso», yâni «kemik-kıran» diye isimlendirdiler. Palamed Tepesi üzerine konulan büyük çapta 8 top ile hâricâ istihkâm üzerine yerleştirilmiş olan daha küçük diğer 7 top⁷⁴¹ şehir üzerine daimî ateş ettikleri gibi,, bu suretle düşmanı alıkoyarak, Osmanlı askerini korumuş ve bunların hendek kenarındaki kayalar üzerine yirmi adım uzaklığında bir istihkâm inşâ etmelerine fırsat vermişti. Mahsurlar ekseriya geceleri merdivenlerle duvarlardan inerek hendeği geçerler ve hendeğin Öte tarafındaki kayalardan tırmanarak istihkâmlarda yerleşmiş olan Türklerin üzerine düşerler, epeyce adam Öldürerek esirlerle dönerlerdi.

Kaasım Paşa neticesiz kalan bu kadar mesaîden ve düşmanın müte-mâdi yürüyüşlerinden yorularak 14 Teşrîn-i sânî'de muhasarayı kaldırıp Argos'a döndü. Venedikliler, o döndükten sonra, Palamed Tepesini işgal ettiler. Bununla beraber karakol muharebeleri bütün kış ve ertesi bahar esnasında devam etti. Kaasım Paşa Napoli kumandam Pizani'nin yorulmak bilmez müdâfaası karşısında ric'at ettikten sonra, Argos'ta külliyetli miktarda asker bırakarak, kendisi înebahtı'ya çekildi⁷⁴²

Napoli Di Romania muhasarası Süleyman'ın saltanatında askerî târihin bir safhası olmaktan başka birşey değildir. Pâdişâh bizzat Boğdan Beği üzerine yürüdü. Hayreddîn Barbaros Akdeniz'de Venedikliler ve onların ellerindeki adalar üzerine akınlarda devam etti. Mısır Vâlîsi Süleyman Paşa Kızıldeniz'de Portekiz donanmasıyla cenk etti. Bu üç muharebenin hikâyesine girişmezden evvel, idarenin muhtelif şubelerinde meydana gelen mühim değişiklikleri zikretmek îcâb eder.⁷⁴³

⁷⁴¹ Venedik müverrihleri «Sacri Passavolanti» diyorlar. «Sacri» kelimesi Türkçe'de «sakar» demek olan «fâ1*» sacer»den bozma olup «çalçaloz» Y^hud «balyemez topu* nı&nasındajr,

⁷⁴² Gnv^ay Tarihi, varak: 208.

Pizani (Pisani) için Marya Dey Frari (Maria dei Frari) Kili-sesi'nde Nikola Pizani tarafından yapılan kabrin kitabesi şudur: «Benedictus Pissarus vir Clar .Imp. Tura classe altera ex Jonis in Hellespondum fugata altera in Ambracio sinu çapta, Leucade et Cephalonia expugnatis aliisque recuperatis insu-lis, Nauplia obsidione liberata, Nichio saevissimo pirata inter-fecto, Divi Martii Procurator creatus pace composita Corcyrae obiit.»

Bu kilisede Pafus piskoposı diğer bir Pizani için yapılmış makber vardır ki, onun da kitabesi şudur: «Jacobus Pisaurus Paphi Episcopus, qui Turcas bello, se ipsum pace vinecbat ex nobili inter Venetos ad nobiliorem inter angelos familiam de-latus, nobilissimam in illa die coronam justo judice reddend-dae hic situs expectat, vixit annos platonicos. Obiit 1547, 19 Cal. ab.»

⁷⁴³ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/164-169.

İdâri Değişiklikler

İbrahim'in düşmesinden sonra, evvelce yazdığımız veçhile, Ayaş Pa-" ř  vezîr-i  zam olmuştu .Bu münâsebetle ikinci vezirliğe gelen Kaasım Paşa, tamah ve irtik bından dolayı kısa bir müddet sonra azledilerek, yerine Rumeli Beglerbeği Mustafa Paşa tâyin olundu. Beğlerbeği Mustafa Paşa'ya halef olan Lutfî Paşa, bir müddet sonra  c nc  vezr liğe nail oldu.⁷⁴⁴ Lutfî Paşa, bu vezirlik ve beğlerbeğilik sıfatıyledir ki, Puy ve Korfu seferlerine ser-asker olarak kumanda etmiştir. Venedikliler'den 10 ada almış olan Hayreddîn, İstanbul'a muzaffer bir şekilde döndüğü vakit Pâdişâh kendisini büyük bir iltifatla kabul ettiği halde, Lutfî Paşa geçici olarak gözden düşmüştü. Osmanlı müverrihleri bu tevecc hs zl ğ n sebebini bildirmiyorlar; yalnız azledildiğini ve birkaç gün sonra tekrar makamına getirildiğini söylüyorlar.⁷⁴⁵ İkinci vezîr Mustafa Paşa 30 Mayıs 1538 (1 Muharrem 945) 'de vefat ettiğinden yerine Lutfî Paşa, onun yerine de Rumeli beğlerbeği Mehmed Paşa tâyin olundu. Anadolu beğlerbeği olup Kıbrıs Fâtihi Lala Mustafa Paşa'nın kardeşi olan Husrev Paşa, bilâhare Lutfî Paşa'nın vef tıyle onun yerine geldi; Rüstem Paşa Di-yârbekir beğlerbeğiliğinden Anadolu beğlerbeğiliğine, Balı Beğ Rûm (Amasya) beğlerbeğiliğinden Diyârbekir beğlerbeğiliğine geçti; sancak-beği Hüseyin'e Amasya beğlerbeğiliği verildi.⁷⁴⁶ İskalavonya'da Poşega (Pozağa) yeni livası Yahyâ-oğlu'na verilerek, Semendire sancağı da Ars-İlan Paşa'ya tev h olunmuştur ki, bu zât daha sonraları Budin'e tâyin olunmuştur; Süleyman'ın saltanatının nihayetine doğru bahsedilecektir.⁷⁴⁷

Dâvud Paşa, o zaman Kız deniz'de Osmanlı donanmasına kumanda etmekte olan Hadim Süleyman Paşa'nın yerine Mısır Vâlîsi oldu.⁷⁴⁸ Pâdişâh, kendisinin yokluğunda İstanbul muhafazasını sadâret kaymakamı sıfatıyle Ferhâd Paşa'ya ve K  k Asya'nın umûmî nez retini Aydın ve Saruhan Vâlîsi

⁷⁴⁴ İbrahim'in sukutu, onun koruyucusu olan Dülkadiriyye valisi Mehmed Paşa'mn da gözden düşmesine yol açarak, mansıbı Rüstem Paşa'ya verildi; ş m ve Amasya beğlerbeğleri yer değiştirdiler. Bir müddet sonra Rüstem Paşa Karaman beğler-beğliğine, ve tly s Paşa Dülkadiriye beğliğine tâyin olundu. Bu değişikliklerin hepsi Süleyman Paşa'mn Arabistan'a ve donanmanın Polya'ya gitmesinden önce, 1537 senesinde vuku bulmuştur. Azlolunan vezîr Kaasım Paşa ile Napoli muhasarasını idare eden Kaasım Paşa başka başka z tlardır.  l , def-ter-i vüzerâ'da (s. 249), bu durumu pek iyi gösterir.

⁷⁴⁵ Ferdi, varak: 276, 276.

⁷⁴⁶ Kezallk, varak: 279. Ali, 36. Hadise, varak: 250.

⁷⁴⁷ Ali, 35. Hadise, varak: 249. Ferdi, varajk: 250.

⁷⁴⁸ Süleyman Paşa Mısır Valiliğine 931 (1524>*de çağrılarak 941 (1534) senesine kadar kalmıştı; ona halef olan Busrev Paşanın yerine iki sene sonra yine Süleyman Paşa nasboluuarak, iki sene daha memuriyet etmiştir.

Şehzade Mustafa'ya tevdi etti.⁷⁴⁹

O sırada bir Floransa elçisi, ağır hediyelerle İstanbul'a, Dük Kozme Dö Medici'nin bir mektubunu getirdi; Pâdişâh, İtalyan memurunun İstanbul'a ikaametini uzatmasını istedi ve günlük «sofra masrafları» için külliyetli akçe tahsis etmek suretiyle Floransa'nın bu hareketinden dolayı hoşnudluğunu gösterdi. Osmanlı târihinin zikrettiği ilk «ta'yinât» yâni seferlerin taâmiyye (sofra ve yiyecek masrafları) si olarak pâdişâh tarafından verilen ilk akçe budur.⁷⁵⁰

Boğdan Seferi

Boğdan 22 seneden beri, Osmanlı Devleti tâbiyyetini tanımakta olduğu halde,⁷⁵¹ Pâdişâh bu memleketin prensi Rareş'in durumundan memnun olmadığından, üzerine sefer açtı. Viyana seferi esnasında Bog-dan Beği Rareş'in elçisi Totol Logotet Budin önlerinde Osmanlı ordugâhına gelerek, efendisi tarafından Pâdişâh'a bağlılığı hakkında te'mînât vermişti. Dönüşünde Süleyman'dan, dînî âyinlerinde serbestlik ve beğin (voyvodanın) seçilmesi hakkının Boyar (asilzâdegân) lara verildiğini bildiren bir berât aldı, şu kadar ki: intihâb, Devlet tarafından tasdik edilecekti.⁷⁵² Boyarlar'dan mürekkebe bir temsilciler hey'etinin tâbiyyet alâmeti olmak üzere her sene İstanbul'a 4.000 duka, 40 kısırak, 20 tay getirmesi kararlaştırıldı.

Sultân Süleyman, Viyana'dan dönüşünde, kararlaştırılmış olan hediyeleri bizzat Piyer RareşHen alarak, karşılığında baştanbaşa kaplı bir samur kürk (vezirlere mahsûs libas), iki tuğ (sancak-beği alâmeti), bir koka (yeniçeri ortabışların serpuşu) verildi. Bundan başka Total İstanbul'da efendisinin nâmına bir saray inşâsına müsaade aldı ki, hâlen (müverrih zamanında) «Boğdan Sarayı» nâmiyle mevcuttur.⁷⁵³

⁷⁴⁹ Âfî, 36. Hâdis, varak: 250. Celâl-zâde, varak: 206.

⁷⁵⁰ Ferdî, varak: 279. Bu müverrih (va: 350), Floransa'nın ikinci Mr sefaretinden bahsederek Duk&'yı gah «Françe Beği» gâb «Françe serdarı» diye yâd eder.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/170-172.

⁷⁵¹ 1516'da. Engel, Boğdan Târihi, s. 104 ve Eflâk Prensi Nagun Hükümeti.

⁷⁵² Kantemir, Süleyman Saltanatı, «i» işaretli haşiye. Bu beratı Sobieski'nin 1686'da yakmasından önce gördüğünü te'mîn eder. Bununla beraber Kantemir'in ifâdelerinden Boğdan târihiyle ilgili olanlara, Türkler'in târihine dâir olanlardan daha çok itimâd etmek lâzım gelmez; Kantenn'e göre, Boğdan Beği, Budin'e 1529 senesinde gelmiştir; hâlbuki oğlu Etiyen 1517'de vefât etmiştir. Engel'in Boğdan Târihi (s. 164 ve 167) şöyle yazar: «Bu mukaveleler (yâni Süleyman tarafından Budin'de verilen berât mündericâtı) Türkler tarafından Prens Piyer Rareş'in hükûmetine kadar tamamen icra olunmuştur; o zaman Piyer'den bir «harai» (haraç) istediler,» lâkin Rareş 1529 senesinde dükalık makamında bulunuyordu ve Sultân Süleyman berâtı selefine değil, ona vermiştir.

⁷⁵³ Kantemir, Süleyman, «e» işaretli haşiye, s. 229.

Son zamanlarda Rareş'i gerek harâc⁷⁵⁴ ödenmesinde imtina göstermesinden (Sultân Süleyman'ın bir hatt-ı şerifi haracın talebini men' ettiğiinden bu mümkün görülmez), gerek Osmanlı Devleti'nin dostu olan Polonya Kralı Sigismund ile muharebe etmesinden, Macaristan Kralı Ferdinand ile müzâkerelere girişmesinden ve Alvazio Gritti'nin katlinde kendisinin de rolü olduğundan şüphelenîlmesinden dolayı, Pâdişâhsın gazabını davet etmişti.⁷⁵⁵ Boğdan seferini son sebebe bağlamak lâzım gelir. Sultân Süleyman İstanbul'dan babasının, II. Bâyezîd'in, Fâtih Mehmed'in türbelerini ziyaretinden sonra, 11 Safer 945 (9 Temmuz 1538, Salı) tarihinde hareket etti. Ertesi gün, Mustafa Paşa'dan dul kalmış olan hemşiresi vefat etti. Edirne'de, Pâdişâh, yeni Rumeli Beğlerbeği Husrev Paşa ile Basra'da Arab Beği Emîr Reşîd'in⁷⁵⁶ oğlunu el öpmeğe kabul etti. Emîr Reşîd'in temsilcisi, o vakte kadar müstakil kalmış olan pederi nâmına payitahtının anahtarlarını Pâdişâh'a takdim eyledi. Sultân Süleyman yalnız hutbe ve sikke hukuk-ı saltanatını muhafaza etmek şar-tıyle, Reşîd'i emaretinde bıraktı.⁷⁵⁷

Babadağ'ında Selçuklu Pâdişâhları zamanında bir takım Türk muhâcirleriyle Tataristan Dobrucası'na gelip yerleşmiş olan ihtiyar Türkmen Saltuk (Saltık) Dede'nin mezarını ziyaret etti. Kırım Hânı Sâhib Giray 8.000 süvarisi ve bütün oğlanları ve oğullanyla Yaş*da Osmanlı ordusunu iltihak ederek bağlılığını bildirdi.⁷⁵⁸ Ordu top sadâlanyle, yeniçerilerin üç el silâh boşaltmalarıyla otağ-ı hümâyûnu kurduktan sonra Yaş şehrini ateşe verdi; Rareş'in yeni yaptırdığı sarayı ile bütün kiliseler yandı. Pâdişâh Semendire sancak-beğînin süvarilerini ve Tatarlar'ı fi-rârî beğîn takibine me'mûr ederek, kendisi de ordunun geri kalan kısmıyla onların arkasından hareket

⁷⁵⁴ Kantemir, a.g.e., «i i» İşaretli haşiye, s. 222. Ali, 36. Hâdisе, varak: 250. Muharebe sebebi olmak üzere haracın te'diyesinden intizamsızlık vukû-xam ve devletin düşmanlarına para gönderilmesini zikr eder.

⁷⁵⁵ Kovamhiöh, Scripto-res mlno*es rerum hungaricarum De rebus gestis Jto-aunis Regls Hungariae autore Veiantlo adlı eseri, s. 58.

⁷⁵⁶ Reşîd kelimesinde yanlışlık yapılmıştır; Diyâr-ı Basra hâkimi Mekaas oğlu Emîr Râşîd'dir ki, nice zamandan beri hutbe ve sikkenin sahibi ecdadı olduğu halde, bu defa Manî nâmındaki oğlunu, veziri makamında bulunan Mîr Muhammed'i, kazaskerini birçok hediyeler ve Basra'nın anahtarları ile birlikte göndermişti. Gelen adamlar 27 Safer 945'te Pâdişâh'ın huzuruna çıkmak şerefine nail olup Basra hükûmeti eyâlet unvânıyla Emîr Râşîd'e verilmiş ve berât, sancak, hil'at gönderilmiştir.

⁷⁵⁷ Ali, Hacı Kalfa'nın Rûm-Ui'sl, s. 27-30.

⁷⁵⁸ Celâl-zâde (varak: 219), ve Âlî (varak: 250) şu isimleri verin Mest-i hûn Abdullah Oğlan'ın oğlu Ma'sûk Oğlan, Murtaza Oğlan, Hacı Halil Oğlan, Şîrîn Beğlerden Baba-Beg, Hâce Mama-beg, Haşan Pulad Beg, Baypuluş Beg (?), Mûrûn Beg, Kıpçak Beği Hacı Ali Beg, Küçük Beg, Manfüt (Mangut) Be* ği Canı-beg, Ak-babayî Mîrzâ, Kusâât Mîrzâ, Selîm-şâh Beg, Ahmed Paşa-beg, Ali Hacı Beg, İbrahim Beg, Tugalib Beg (?), Bird-Gâzi Beg, Kemâl Beg, Nûş Mîrzâ, Ak-Küçük Beğ, (Kazan Hânı'nın elçisi Nukuş Beğ, Abdullah'ın elçileri Yahşi ve Şîdak Beğ ve diğerleri). Kapı-oğlan (kapı muhafazasına memur) demek olan oğlanlardan Timur târihine âit kitapta bahsetmişik ki, orada «ağlan» (oğlan) ismi altında görünüyolar.

etti; Eflâk Beği tarafından gönderilen 300 Ulak öncülük ediyordu.⁷⁵⁹ Piyer Rareş, sık ormanlar içinden Tran-silvanya'ya kaçtı. Osmanlılar yaklaştığında, Suçava şehri müstahkem olduğu halde müdâfaaya çalışmaksızın, teslim oldu. Para dolu fiçılarla dolu mahzenler, kıymetli kürklerle dolu mağazalar, gümüş kâseler, altın cildli incirler, kıymetli taşlarla müzeyyen kılıçlar, voyvodanın bütün hazînesi gâliblerin eline geçti.⁷⁶⁰

Sultân Süleyman Boyarlar'ı davet ederek, onların ricası üzerine Rareş'in kardeşi⁷⁶¹ Etiyen'i Boğdan Voyvodalığına tâyin edip beylik âlâmetlerini, yâni koka, samur kürklü kaftan, tabi ve nekkaare, tuğ ve sancak verdi.⁷⁶² Etiyen Rareş'e verilen berât'ta, daha önce voyvodanın iki senede bir vergiyi bizzat İstanbul'a getirmesi, yakılması seferin sebeplerinden birini teşkil eden Tuna üzerindeki Kili kalesinin yeniden inşâsı, Akkirman şehrinin müstahkem hâle konulması ve Karadeniz ile Dinyes-ter ve Prut arasındaki arâziinin haracgüzârhk suretinde Akkirman muhafızlarına verilmesi bildirildi.⁷⁶³

Suçava'da Sigismund'un bir elçisi -kî Süleyman'ın gitmesinden Önce, kıymetli hediyeler takdim etmek üzere İstanbul'a gelmişti⁷⁶⁴ met-bûuna iltifatlı nâmeleri hâmil olarak iade edildi; o sırada, Budin'e sığındığı zannedilen Rareş'in teslim olmasını teklif etmek üzere Rareş'in sarayına bir çavuş gönderildi.⁷⁶⁵

Ordu, Prut'u geçince (4 Teşrin-i evvel 1538), Buğdan'dan alınan arâzi Akkirman ve Kili sancağı nâmıyla bir liva olarak teşkil edilip Hasan Beğ'e verildi. Isakçı Köprüsü'nde, Pâdişâhsın burada toplanmalarını emretmiş olduğu bütün Osmanlı memleketleri ulakları zafer-nâmelerle muhtelif mahallere gönderildi.⁷⁶⁶ Bağdâd Valisi Süleyman Paşa azledilerek yerine Dülkadir Beğlerbeği Mahmûd Paşa tâyin edildi.⁷⁶⁷

⁷⁵⁹ ÂH, varak: 250.

⁷⁶⁰ Ali, varak: 251. Peçevi, varak: 73. Ferdi, varak: 291. Celâl-zâde, varak: 218. Engel, 8. 181.

⁷⁶¹ Bûz-nâme-t Süleyman!, cson begin kardeşi» yerine sehven «oğlu» yazar.

⁷⁶² Peçevî, Ali, Celâl-zâde. Ferdi, mezgûr sahifeler.

⁷⁶³ Âlî, Peçevî. Celâl-zâde, Ferdi. Engel, s. 181. («Vasat-i vllâyeU Boğdan* dan bir mîkdâr arâzi ikraz olunup Prut nehrlnün Akkirman tarafından Kılıç (Kili) nâm şehrin mukabelesinde Turulı Suyına varıncaya, kadar hudûd ta'yîri olunmai şartıyla.» Peçevî, c. 6. s. 212.) (Mütercim.).

⁷⁶⁴ Ferdi, varak: 284.

⁷⁶⁵ Peçevî, varak: 73.

⁷⁶⁶ Celâl-zâde, varak: 221, su eyaletlere ulak gönderildiğini yazar: Lûris-tan, Kürdistan, Azerbaycan, Gürcistan, Dimaşk, Haleb, Karaman, Rûm (Amasya), Ejderhan, İskenderiye, Cezayir, Saruhan, Oermyfln, Aydın, İspanya, Palasefc (?), Portekiz, Bosna, Semendi re. Hersek, tsvomlfc ve Av-lonya.

⁷⁶⁷ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/170-172.

Barbaros'un Akdeniz'deki Fetihleri

Pâdişâh, Yanbolu'da, v l  bulunduğu Diyârbekir'den gelmekte olan Rüstem Paşa ile, babasının son olarak kazandığı muzafferiyetin haberini getirmekte olan Hayreddîn Paşa'nın oğlunu kabul etti. Süleyman, Yan-bolu hav lisinde av ile e lenmekte iken, Kapdân Paşa muzaffer bir şekilde İstanbul'a girdi: Pâdişâh'ın kış  e irece i Edirne'ye giderek ba lılı ını bildirmek üzere müsâade aldı.⁷⁶⁸ Sultân Süleyman Edirne'ye gelerek, bayram sırasında Boğdan elçilerinin ağır hediyelerini kabul etti ve Hayreddîn Paşa'nın geçen yaz esnasında Akdeniz'deki muharebeleri hakkında verdiği tafsilat  dinledi.⁷⁶⁹

Hayreddîn Akdeniz seferine istanbul'dan ancak 40 kadirga ile çıkmıştı; çünkü deniz mevsimi girdiğinde -vezirlerin kendi masraflarıyla in   etmeleri pâdişâh tarafından emr olunan-100 gemiden yalnız 10'u bitmiş ve geri kalan 90'ı henüz tersanelerde, veyâhud te hizat  ikm le muhtaç bir halde bulunmuştu. Hayreddîn, bütün donanma birle medik e denize çıkmak istemiyordu. Lâkin vezirlerin bir entrikası niyetini de i tirdi: Şöyle   yi  çıkardılar ki, Andrea Dorya, Salih Reîs'in Mısır'dan getirmekte olduğu 20 tüccar gemisini ele geçirmek için 40 kadirga ile Girid açıklarında dola maktadır,⁷⁷⁰ Bu haber  zerine, Hayreddîn 3.000 yeniçeri ve bahriye kumandanlarıyla⁷⁷¹ birlikte, Malos Körfezi'nin medhalindeki yedi adanın⁷⁷² karaya en yakını olan Eskiya (Siyatos) adasına müteveccihen yelken açtı. Bir kaya üzerine yapılmış olan Siyatos kalesi alt  gün, alt  gece açılan gediklerden düşülerek yedinci gün hücumla zabte-dildi. Hayreddîn mahsurlardan birçoğunu kılıçtan geçirip 3.400 kişiyi de esîr aldı. İstanbul'dan hareketinde henüz teçhiz olunmamı  90 gemi ile Salih Reîs'in 20 kadirgası da Siyatos'da Amiral'in kuvvetine katıldı; böylece donanmanın kuvveti yüz gemiye (110 gemiye) yâni bu sefer için gerekli olan dereceye vardı.⁷⁷³

Osmanlı donanması Siyatos'dan A nboz (E riboz) karşısındaki Ski-ros

⁷⁶⁸ Peçevî: Ferdî, Celâl-zade Padişah'ın Edirne'ye vus Hr t  2  Cemaz   'l-ewel/23 Teşrîn-t evvel olarak tayin ediyorlar.

⁷⁶⁹ Ferdî, varak: 291. Celâl-zâde, varak: 222.

⁷⁷⁰ Hacı Kalfa, Tuhfetü'k-Klbir fi Es rl -Blhar, varak: 23. Ferdî, varak: 294. Peçevl, varak: 73.. Celâl-zade, varak: 221. Alt, 37. Vak'a, varak: 251.

⁷⁷¹ Koca-tti ( zmit)'den Alt Beg, Teke'den Hurrem Be , Sayda'dan Ali Bet*, Alaiye'den Mustafa Beg. Esfarttl-Bibar.

⁷⁷² Siyatos (Sciathus), Skopolos (Scpolos), Halonepos, Eudemla Peparethos, Gerontta, Scandile (Skandlle).

⁷⁷³ Hacı Kalfa. Bsfatti-UMhar, varak: 23.

adasına yelken açtı. Nâminı taşlık olan toprağından alan Skiros Du-loplar'ın deniz haydutluklarıyla, Teze'nin oraya sürgün edilerek hayâta veda etmesiyle meşhurdur.⁷⁷⁴ Bu tarafları tahrîb eden Türk korsanlarının hücumlarını ekseriyetle def etmişti; lâkin bu defa itaatini arz-et-mesi için Barbaros'un bir defa görünmesi yetti. Senelik 1.000 altın vergi altına alındı; ve Barbaros, İstanbul'a ganimetle dolu 7 gemi gönderdi.⁷⁷⁵ 1536'da zabtetmiş olduğu Tine adasına 1.500 duka vergi koy^ğu gibi, Serifos⁷⁷⁶ ve Andros adalarına 1.000'er altın takdir etti (13 Temmuz 1538).⁷⁷⁷

Hayreddîn, İstanbul'a gidişinden bir ay sonra Girid adasına bir çıkarma yaptı. Retmo (Resmo) ve Hanya kendilerini muvaffakiyetle savundular. Lâkin Milapotamo ve Sitia ahâlîsi kaçarak yağmaya mâruz kaldılar; gâliblerin burada buldukları zahire ve toplar gemilere nakledildi. 80 köy yakıldı.⁷⁷⁸ Hayreddîn, Kandiye'den -adada bir zamanlar mevcut bulunan Yedi ve Dört Şehir'den, ki «Epitapolis» ve «Tetrapolis» nâmlarıyla mârufturlar-Skarpanto -eski Karpatos-'ya yöneldi. Ancak, Hayreddîn bu fetihleri yaptığı zaman, o şehirlerden yalnız üçü mevcuddu. Birkaç gün Piskopia'da⁷⁷⁹ durduktan sonra, İstanto'ya doğru yelken açtı ve kendi kadirgalarını aldığı deniz neferlerinin binmiş olduğu gemileri de⁷⁸⁰ orada bıraktı. Stampalia'dan, Hristiyan kadirgalarını vurmak için her tarafa korsan gönderdi.⁷⁸¹ Bu sefer ile bundan evvelkinden Hayreddîn, Venedik adalarından 25'ine inmiş ve 12'sini fethederek vergi altına alıp 13'ünü tahrîb etmiştir.⁷⁸²

Preveze Zaferi

Hayreddîn Paşa, Papa ile Venedik ve İspanya'nın birleşik donanmalarının, meşhur Aksiyom (Actium) Burnu karşısındaki Arte Körfezi'nde kâin Preveze kalesine hücum hazırlığında bulunduklarını haber alması üzerine,

⁷⁷⁴ etrabon, 9. Plutark.

⁷⁷⁵ Ha^ı Kalfa, varak: 24.

⁷⁷⁶ Hacı Kalf, yalnız bir ada diyor; Peçevi ismini veriyor (tstendil, Andre-sirfo, Peçevi, c. 1, s. 213. Mütercim).

⁷⁷⁷ Ertesi sene Corsino Sommarlva, Fransız elçisi vasıtasıyla senede 35.000 akçe vermeik Üzere adayı temellük etmiştir. Bu münasebetle verilen «Akdeniz'in eski Duka ve Hükümdarlarının Yenj Tarihi» unvanıyla 1698'de Paris'te basılan eserde bulunan fermana bakınız.

⁷⁷⁸ Hattâ Âlî, 300 diyor.

⁷⁷⁹ Pirl Rels'in Bafcrıyye'sine göre, «İlgı» (veya İlki; İlekl) Bu eserin mtt-verrihde tam bir nüshası. Berlin Kütüphanesinde eksik bir nüshası* Dres. den Kütüphanesinde daha az eksik bir nüshası vardır.

⁷⁸⁰ Lond Fırkateleri»

⁷⁸¹ «Gönüllü gemileri», Esf&rttl'-Btt&.

⁷⁸² Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/172-174.

22 gemi ile tehdîd olunan noktaya gitti. Hristiyanlar kuvvetçe çok üstündüler; zîrâ Venedik'in 80, Papa'nın 36, İspanya'nın 50 kadirğası vardı.⁷⁸³ Osmanlı donanması Arte Körfezi'ne girer girmez, Hristiyan donanması Preveze önüne gelip demir attı (25 Eylül - 1 Cumâde'l-ulâ).⁷⁸⁴ Müttefikler'in karaya çıkmak için yapabilecekleri her türlü harekete mâni olmak emriyle, Korsan Murad, Turgud, Güzelce, Salih Reîs pişdar konuldu. Düşman, ilk başlamak niyetinde görünmüyordu; Hayreddîn üçgün sonra Körfez'den çıkıp Hristiyan donanmasına meydan okudu. Dorya bir ric'at hareketinde bulununca, artçıları teşkil eden Venedik amirali Kapello gemilerini çevirip Preveze önünde bulunan Osmanlı gemilerine şiddetle yürüdü. Lâkin Hayreddîn, körfeze girmeyi münâsib buldu. Hayreddîn'in - Kapello'nun şiddetli ateşi altında geçidin girişinde birbirini sıkıştırmakta olan- kadirğalarında büyük bir karışıklık görünmekte olduğu halde, Dorya ric'at emri vererek Santa Mavra adasında Kapadokato'ya çekildi. Ertesi gün (28 Eylül) Hristiyan amiralleri bir harb meclisi kurdular; Dorya muharebeden çekinmek re'yinde bulundu; lâkin onun re'yi kabul olunmadığından, iki donanma yeniden boy ölçüştü.

Osmanlılar'ın sağ cenahı Turgud,⁷⁸⁵ sol cenahı Salih Reîs ve merkezi Hayreddîn kumandasındaydı. Dorya'nın kararsız hareketleri Osmanlı Amirali'nin serbest ve cür'etli hücumlarına karşı gelemeyi; iki Venedik kadirğası havaya uçup bir Venedik, bir de Papa kadirğası zabt olunarak içindekiler kılıçtan geçirildi. Gecenin bastırması Osmanlılar'ın şu muvafakiyetten istifâde .etmelerine mâni oldu; Hristiyanlar daha büyük zâyîât vermekten böylelikle kurtulup, her biri bir tarafa dağıldılar ve Santa Mavra sularından çıktılar.

Hayreddîn oğlunu Hristiyan kapdânlarmdan esîr düşen iki kişi ve muzafferiyet haberi ile -o zaman Yanbolu'da bulunan- Pâdişâh'a gönderdi. Yanbolu şehrinde şenlik yapılarak Sultân Süleyman, Amiral'inin hizmetine mükâfâten hass-ı hümayûndan alınmak üzere Hayreddîn'e tah-sîs edilenlere 100.000 akçe daha zammetti.⁷⁸⁶

⁷⁸³ Sagredo, 264. Hacı Kalfa, Esfârû'l-Bihâr'da, bu donanmanın miktarını mübalağalı gösterir; İspanya'nın 80, Venedik'in 72, Papa'nın 30, Malta Tarıkau'nın 10, Cenevizlilerin (Dorya kumandasında) 50, Portekiz'in 10 kadirğası bulunduğunu, toplam olarak 112 kadirğa, 140 çekdiri, 300 nakliye gemisi olduğunu yazar ki, umûmî yekûnu muhtelif büyüklükte 600 demektir. Öte taraftan da Sagredo Hayreddîn'in donanmasını teşkil eden gemilerin 122 yerine 150 olduğunu söyler. Guva-zo'nın «Battaglia del Caleone» («Kadirğa Muharebesi») dediği bu kavganın tarifi, onun târihinde 8 sahife tutar: 234-242).

⁷⁸⁴ Esf&Hi'LBihâr, varak: 25. Peçevi, varak: 74. Celal-zade, varak: 224. Ferdî, varak: 295. Âli, varak: 252.

⁷⁸⁵ Sagredo, s. 265.

⁷⁸⁶ Hammer, yukarıki sahifelerden anlaşılacağı üzere, Preveze deniz muharebesini, vekayün hakikatine ve neticelerine rağmen, hafife alıyor. Eğer bu da Hristiyan taassubunun bir eseri değil ise, Preveze'nin hafife alınması

Hadım Süleyman Paşanın Mısır Valiliği Aden'i Fethi Ve Hind Seferi

Hadım Süleyman Paşa'nın Kızıldeniz'de Hindistan ve Arabistan üzerine seferi Hayreddin'in Akdeniz'de -büyük kısmı Dorya'nın hareketsizliğinden dolayı olan- muvaffakiyetten daha yüksek bir ehemmiyeti hâizdir.⁷⁸⁷ Arabistan ve Hindistan muharebelerini mücib olup Osmanlı hükümetinde yeni bir takım genişlemelere yol açan sebepleri burada zikretmek gerekir.

Preveze deniz muharebesinden 12 sene önce, yâni Mohaç muharebesinden az evvel, Sultân Süleyman Macaristan ile Arabistan'ın ikisine birden gözlerini çevirmişti: Nasıl ki, şu vak'alarını yazmakta bulunduğumuz zamanda dahî Boğdan ve Hindistan'ın her ikisine birden sefer açmak tasavvurunda bulunmuştur. Cesur kapdân Süleyman Reîs -birkaç Arab âşîsini te'dîb ve kendisinin ismini Sebâ iklimi hududuna kadar neşr etmek üzere- Kızıldeniz sahillerine gönderilmişti.⁷⁸⁸ İbrahim Paşa Mısır'ın idaresini tanzim ettikten sonra, buranın valiliğine boyu kısa ve fakat şecaati tecrübe edilmiş olan -ve noksan olan âzası kendisini büyük faaliyetler karşısında iktidarsız

taru ilmi bakımından büyük hatâdır. Zîrâ: Bu muharebe, birçok bakımlardan o târihe kadar yapılmış en büyük deniz muharebelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bir tarafta, bir iddiaya göre 302, bir diğer rivayete göre 308 parça saff-ı harb gemisi ve ayrıca küçük harb ve nakliye gemilerinden müteşekkil olup, toplam gücü 600 parçayı geçen, donanmanın küreklerini çeken onbinlerce forsanın dışında 60.000 asker bindirilmiş olan ve Fransa ile İngiltere'nin dışında o zamanın bütün Avrupa devletlerinin gemilerinden mürekkeb Haçlı donanması'na karşı 122 gemiden müteşekkil olup, forsalar dışında 20.000 asker (Ord. Prof. İ.H. Uzunçarşılı'ya göre 8.000 cenkçi) bindirilmiş olan Türk donanması, bu kesin netceli deniz muharebesini zaferle kapamakla, Akdeniz'de Türk hakimiyetini perçinledi, Akdeniz'in adetâ bir Türk gölü hâline gelmesine ramak kaldı. Karada Osmanlı karşısına çıkmaya cesaret edemiyen, çıkarsa da perisân olan Hristiyan Avrupa devletleri, denizde de üstünlüğü Osmanlı'ya kaptırmakla Orta, Kuzey ve Batı Avrupa'ya sıkıştırılmış oldular. Bu durumun siyasi neticeleri ise oldukça farklı bir istikamette gelişti: Denizci Venedük'in İkbâl yıldızı kararmağa başladı. Açık denizlerde hayat hakkı arayan Portekiz ve İspanya, zaten o sırada büyük devletler arasında, yer alıyordu ti, onlarla da Hind denizlerinde muharebeler devam ediyordu. 1577'de bu devletlerden Portekiz, Hind Okyanusu'nda donanması sindirilememekle beraber, Vadi's-seyi Muharebesi'yle Fas'ta kara ordusu İmhâ edilerek, açık denizlerdeki üstünlüğün önce İspanyol-lar'a, sonra da Hollanda ve İngiltere'ye geçmesine zemin, hazırlandı... Ayrıca, Barbaros'un Preveze'de Dorya'nın kararsızlığına istinaden zafer kazandığı imâsı da yanlış. Dorya, Barbaros'un t&kılb ettiği muharebe usûlü ve taktiği karşısında tutunamayıp kurtuluşu muharebe sahasından kaçmakta bulmuştur. Barbaros'un ganimet bakımından gereği gibi istifade edemediği meselesine gelince: Ganimet, bu savaşın -ve diğer savaşların- gayesi değildir, hedefi değildir, neticelerinden biridir. Barbaros, düşman üzerine hareketinde manevrasının sür'atle İcra edilmesini düşündüğünden, donanmasına düşman gemilerini yağma etmelerini kesin şekilde yasaklamış, ganimet isini düşmanın hezimeti sonraya bırakmıştır. Ama bu hengâmede Dorya çok hızlı kaçmışsa, onun fıradaki sür' ati, Preveze deniz zaferimize asla gölge düşüremez. S. Kılıç).

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/174-175.

⁷⁸⁷ Hacı Kalfa, Esf&ru'l-BHı&r, varak: 26.

⁷⁸⁸ Ali, 21, Vak'a, varak: 220. Peçevi, varak: 32, ve diğer Osmanlı müverrihleri. Piero Bragatijno'nun Martini Sanuto'da (c. 41) 6 Mayıs 1528 tarihli raporundan: «Şulyman Reys capo di afmata di India a di 25 del passato parti di qui con tre navi, tre galere grosse fornldje djarthilleria, sopra la quale e andati 4000 homini.»

bırakmayan- Hadım Süleyman Paşa'yı tâyin etmişti.⁷⁸⁹ Süleyman Paşa, tantanayı sevmekte vezîr-i azamdan geri kalmazdı: Muhafız askerleri, güzellikleri nâdir ve bünyeleri kavi 1.000 delikanlıdan mürekkep olup, bunların hepsi altın kemer kuşanır ve üzerlerine kıymetli hançer takarlardı.⁷⁹⁰ Târih Süleyman Paşa'yı medh eder ve Emîr Canım Hamravî ile oğlu Emîrû'1-Hacc Yûsuf un katlinden başka hatâsını bulmaz.⁷⁹¹

Süleyman Paşa, Kaahîre kale ve mahallesine tezyin etti ve Kasûn⁷⁹² mahallesinde bir zaviye ve biri kale içinde Sâriya'da ve diğeri NÜ üzerinde Bulak'da iki cami inşâ etti. Mısır'dan alman vergiyi «Mısır hazînesi» nâmıyle İstanbul'a ilk gönderen odur. Vakıfların idaresini bizzat üzerine alarak, bu hususta kendinden sonrakilere de ilk nümûne o oldu. Lâkin bu idare sonraları yeniçeri ağasının eline düştü.⁷⁹³ Süleyman Paşa Mısır'ı 10 sene hikmet ve metanetle idare etti.⁷⁹⁴

Günş seferi esnasında Pâdişâh, Süleyman Paşa'ya Süveyş limanında 80 kadirge ve sandal ve mavna yaptırmasını emretmişti.⁷⁹⁵ Lâkin bu donanmanın mükemmel şekilde teçhizinden Önce, 800.000 dukayı bulan, İran seferi masraflarının tesviyesine tahsis edilmiş olan Mısır vergisini, bizzat İbrahim Paşa ordusuna ulaştırmağa taraf-ı pdâișâhîden me'mûr oldu. Süleyman Paşa'nın halefi Husrev Paşa Mısır'ı bir sene idare ettikten sonra, hazîneye 800.000 yerine 1.200.000 duka soktu. Sultân Süleyman'ın bu artışı haber alması üzerine, bu sene varidatının evvelki seneye nisbet-le fazlasının zulûmden hâsıl olup olmadığının anlaşılması için tahkikat açılmasını emretti. Husrev Paşa, kendinden önceki vâlî zamanında Mısır varidatının daha az olmasının bir donanma inşâsı masraflarından doğduğunu ve bununla beraber hâsılâtın bereketli olması ve tarlaların daha iyi sulanması verginin te'diyesini kolaylaştırdığını ve nizama soktuğunu ortaya koydu. Pâdișâh, Husrev Paşa'nın şu suretle berâat-i zimmet edilmesini kabul ettiyse de, bir müddet sonra azletti ve yerine Süleyman Paşaf-yı getirdi. 400.000 duka varidat fazlası İmparator Valans'm⁷⁹⁶ su yollarının tamirine

⁷⁸⁹ Peçevi, varak: 79: «Çar s&him» dört kalbi gibi şecaatinden kinaye.

⁷⁹⁰ PeçevL

⁷⁹¹ El-Mînhu'r~Rahmaniyye ve T&th-i Süheyl!, varak: 54.

⁷⁹² Mahmûd bin Yusuf'un Târîh-i Mısır'ı, Süheylî, varak: 54.

⁷⁹³ Ea-MinhuT-Rahmâniyye. Sttheyli, NûzhetÜ'n-Nâurt.

⁷⁹⁴ «El-Minhü'r-Rahmâniyye», bu zâtın idaresi hakkında bâzı beyitler ihtiva eder ki, şu mealdedir: «O günlerde Mısır güzeller çehreleri kadar revnakdâr idi: Kaahire henüz muzaffer idi; bu gün ise harabeden ibarettir; İnsanlar saadet içinde idi-ler; bolluk içinde yaşamaktaydılar.»

⁷⁹⁵ Peçevi. Türkçe'nin (bir nevi gemi demek olan) bace (? barca?) kelimesi İtalyanca'da daima «fuste» kelimesiyle tercüme olunur.

⁷⁹⁶ Süheylî, varak: 55. (Hammer burada Bâki'nin «Pâdișâh suyun kadrini bildiğinden bin kemer içinden şehrin

sarfedildi ki, bu suretle hâsıl olacak su, payitahtı sulayacaktı.

Süleyman Paşa'nın Mısır valiliğine iadesi, Husrev Paşa'nın gayret-keşliğinden dolayı Pâdişâh'ta hâsıl olan endîşeden ziyâde, îran seferim tâkib eden sene içinde bir Hind elçisi ile bir Hind şehzadesinin gelmesinden neş'et etmişti. Bu şehzade Delhi Pâdişâhı Sultân İskender'in oğlu Burhan Beğ idi ki, büyük Babür'un oğlu ve -nâmının delâlet ettiği veçhile Moğol (Hindistan Türk) imparatorlarının en büyüğü olan -Şah Ekber'in babası⁷⁹⁷ Moğol (Hindistan Türk) hükümdarı Hümâyûn'un askerleri önünden kaçmaktaydı. Sultân Süleyman, Burhan Beğ'i mümtaz bir surette kabul ederek, günlük 300 akçe (6 duka) tahsisat verdi. Bu ünlü firari ile birlikte Edirne'ye Gücerât hükümdarı Bahâdır Şâh'ın bir elçisi geldi. Gücerât hükümdarı da Delhi Sultânı'nın düşmanından korkmakta olduğundan, hazînelerini evvelce emniyet altına almış ve Diyo (Diu) nâmındaki limanım ele geçiren Portekizlilere karşı «Hâdimü'l-Ha-remeyn»den yardım istemeğe gelmişti.

Bahâdır Şâh'ın Bâb-ı Hümâyûn'a gönderdiği zengin hediyeler arasında 60.000 «kröre»⁷⁹⁸ tahmin olunan bir kemer nazar-ı dikkati celb ediyordu. Süleyman Paşa'ya, Kambaya hükümdarının yardımına gitmek üzere derhâl bir donanma techîzi için emir verildi. Lâkin teçhizatın bitmesinden evvel, Bahâdır Şâhın Portekizliler tarafından idâm edildiği haberi alındı.⁷⁹⁹ Paşa, Bahâdır Şâh'ın Mekke'ye konulmuş olan hazînelerini İstanbul'a gönderdi ki, altın ve gümüş dolu 300 sandıktan ibaretti.⁸⁰⁰

Osmanlı Donanması Hind Yolunda

Hayreddîn Barbaros'un donanması Akdeniz adalarını ele geçirmek için Akdeniz (Çanakkale) Boğazı'ndan çıkmakta iken (13 Haziren 1538), 80'lik Süleyman Paşa da Süveyş limanından hareketle Arabistan sahillerine yöneliyordu. O kadar şişman, o kadar ihtiyardı ki, yerinden kalkmak için

kalbine kadar ulaştırmıştır» mealinde olacağı ye suyun hançere teşbihini ifâde edeceğini anlaşılan bir beytinin tercümesini yazıyor ki, aslı hatırlanamamış olduğu ve araştırılması şu anda mümkün olmadığı cihetle yazılamamıştır. M. Ata)

⁷⁹⁷ Ferdî, varak: 246.

⁷⁹⁸ Ferdî, varak: 25. Ferdî'nin hesabına göre «kröre» 100.000 duka tutar. Bundan dolayı bu kemer 6 milyon duka, yahud 300.000.000 akçe gibi büyük bir kıymetteydi. (Müverrihin Crore» (kröre) dediği, «yüzbin» manâsına olan «Kror» lâfzından ibaret olacaktır. Mütercim)

⁷⁹⁹ Peçevl, varak: 76. Celâl-zade, varak: 221. Tafsilât için Manuel de Faria y Sousa, the portuyues AsJa, Londra, 1694. Bahadır bu eserde «Badiro» ve Hümâyûn «Omaum» şekline konulmuştur.

⁸⁰⁰ Ferdî, varak: 278. Bahâdır Şâh'ın vefatı haberi Edirne'ye Şevval 944 (Şubat 1538)'de vâsıl oldu.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/176-178.

dört adamın yardımına muhtâc idi; lâkin bütün gücünü muhafaza etmiş, faaliyet ve cesaretinden birşey kaybetmemişti.⁸⁰¹ Kumanda ettiği donanma 72 yelkenden mürekkebtî ve 20.000 asker taşıyordu.⁸⁰² Bunların 7.000'i yeniçeriydi. Venedik ile Osmanlı Devleti arasında sulh în-kıta'ya uğradığı zaman tüccar gemilerinden cebren alınarak Osmanlı kadirgalanna konulmuş olan birçok Venedik esîri de bulunuyordu. Donanma Zebîd'i geçerek (29 Safer - 27 Temmuz) Aden üzerine yöneldi. Arab emîri Âmir bin Dâvud, Süleyman Paşa tarafından hîle ile amiral gemisine getirilerek esir edildi, Aden arazîsinden bir sancak teşkü edildi ve Behrâm Beğ'in muhafazasına tevdi olundu. Birkaç hafta sonra Süleyman Paşa askerini Gücerât sahillerine çıkardı. Koka ve Kat nâmında iki kaleye hücum ile zabtetti ve Eylül başlarında Diyo şehrini muhasara etti. Osmanlıların toplan arasında takriben birer kantar ağırlığında gülle atar cesîm toplar vardı.⁸⁰³ Bu türlü ateşli silâhların, dökülmesinden ziyâde, Süveyş berzahından Hind Okyanusu'nda Diyo duvarlarına kadar nakilleri hayret vericidir. Muhasara 20 gün sürdü. Bu müddet zarfında Portekiz kumandan Antuan Dö Silveira kaleyi kahramanca müdâfaa etti. Bütün muhafızlar, hattâ Portekiz kadınları bu kahramanlığa iştirak ettiler. Süleyman Paşa ordusunda kıtlık çıkmakta gecikmedi; Diyo şehrinin yeni hükümdarı Mahmûd Portekizlilerden menfaatine hizmet ederek, Osmanlılar'a yiyecek tedârikinden imtina gösterdiğinden, asker gemilere çekilmeğe mecbur oldu. Mahmûd, gösterdiği emniyet karşılığında amiral gemisinin büyük direğine asılmış olan Aden Arab emirinden daha ihtiyatlı davranmıştı: Süleyman Paşa'nın ısrarlarına rağmen donanmaya gelmedi; şübhesiz ki onun hakkında da Aden Emiri'nin ve Zebîd Emîri Ahmed hakkında yapılan muamele yapılacaktır.

Yemen hükümeti Kürdistan Fâtîhi Bıyıklı Mehmed Paşa'nın oğlu Mustafa Beğ'e verildi. Süleyman Paşa 10 aylık ayrılıktan sonra 22 Şevval 945 (13 Mart 1539)'da Cidde limanına girdi. Ondan sonra Hacc için Mekke'ye giderek, Kaahire yoluyla İstanbul'a geldi. 80lik Arabistan Fâtîhi'ne şeref vermek için kendisine dîvanda vezirler arasında yer tahsis olundu.⁸⁰⁴

⁸⁰¹ The portugues Asla, c. 1, 10, s. 433. «Viaggio et impresa, che fece Solyman Bassa del 1538 contra Portoghesi per racquistar la città del Diu İn In-dia. Venez. 1545. Süleyman Paşa pâdişâh haremî hadımlarından olup yeniçerilerden değil idi: «His face ugly and belly so big, he was more Hke a beast than man, his age 80 years.»

⁸⁰² Hacı Kalfa, Esf&rti'l-BUı&r, varak: 26.

⁸⁰³ The portoffueb Asia, 1, s. 438.: «Carring balls above 90 pounds weight.»

⁸⁰⁴ Esfarin-Bîlhar, varak: 27. Peçevî, vara*: 77. Ferdi, varak: 314. Celal-sade. Solak-zâde. Lutfl, varak: 88. PtHs Kfittphfenceî ti&h&t « MüsOhr«*tı eserinde, c. 4; varak: 444. Berk Alimanfye müracaat.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/178-179.

Ayaş Paşa'nın Vefatı

Yangın, veba, vezîr-i âzamin vefatı Boğdan, Venedik, Arabistan seferlerinde kazanılan muzafferiyetlerin verdiği neş'eyi bozdu. 17 Safer 946 (4 Temmuz 1539)'da Tersane mahallesinde o kadar şiddetli bir yağm çıktı ki, tersanede bulunan esirlerin hepsi ateş içinde telef oldular; yangın rüzgârın şevkiyle limanın öte tarafına geçerek pek büyük hasarlara yol-açtı. Bu felâketten dokuz gün sonra vezîr-i âzam Ayaş Paşa vebadan vefat etti. Ayaş Paşa'nın aslı Arnavud'tu. Üçü de râhib olan üç kardeşi analarının ikametgâhı olan Avlonya'da yaşıyorlardı;⁸⁰⁵ Ayaş Paşa'nın, kendinden evvelki sadrâzam İbrahim Paşa kadar Venedik menfaatlerine mü-sâid bulunmuş olması şaşılacak bir şey değildir. Ayaş Paşa doğru ve hakşinas bir adam şöhretine mâlik idi, fakat kadınlara ihtilâsından dolayı ayıplanırdı. Hanesinde 40 kadar beşik bulunduğu olmuş ve vefatında 120 çocuk bırakmıştır.⁸⁰⁶ Vezîr-i âzamlık, selefinin memleketinden olup bir. Arnavud için nâdir meziyyetlerden olmak üzere ilmiyle mümtaz bulunan ikinci vezîr Lutfî Paşa'ya verildi, Lutfî Paşa, Ayaş Paşa'nın aksine kadınları sevmez, onları dâima istihkar ederdi; zevceliğine verilmiş olan⁸⁰⁷ Süleyman'ın hemşiresi

⁸⁰⁵ Marinl Sanuto'da, c. 41, Piero Bragadino'nun 1626 târlıH raporı.

⁸⁰⁶ Osman Bfendi, Hadfkatf'l-VÜMra; Alt. Defter-i VUzerft.

⁸⁰⁷ Takvîmü't-Tevârîh'e tam bir basiretle müracaat lüzumuna kaani olmak için Hacı Kalfa'nın Ayaş Paşa'nın vefatını hangi târihte ve Lutfî Paşa'nın vezîr-i âzam oluşunu ne zaman gösterdiğine dikkat etmek kâfidir. Lutfî -ki ifâdelerindeki doğruluk ve sadâkat, en güvenilir Osmanlı tarihçileri arasında kendisine seçkin bir mevkî verdiği gibi, kendisinin vezîr-i âzamlığa âit vak'alarda herkesten ziyâde malûmatı olması lâzım gelir- bu me'mûriyetine 26 Safer (13 Temmuz) târihini gösterir. Ferdi de (s. 208), onunla tamâmiyle müteffikir. Şu halde Hacı Kalfa'nın Takvîmü't-Tevârîhi'nin «Cedvel-i Vüzerâ»sında (s. 176) Ayaş Paşa'nın 944 Zilhicce'sinde azl olduğunu yazması açık bir hatâdır. Bu ayrılış onbeş ay sonradır. Osman Efendi'nin Terâcim-i AhvâM Vuzerâ'sı, Hacı Kalfa'nın yanlışını aynen tekrarlamıştır. Ayaş Paşa'nın azlini ve Lutfî Paşa'nın nasbim Kaçyaner'in bozgunluğunu takiben 944 Receb'inde gösteren Solak-zâde de aldanıyor. Avusturya împ. ve Kral. Hanedanı Arşivi'ndeki en eski vesika Ayaş Paşa'nın 1537 tarihli bir mektubudur ki, Kral Ferdi-nand'ın, Lui Gritti'nin katlinden dolayı özür dilediğini Pâdi-şâh'a yazdığı yazının cevâbı olarak Kral'a yazılmış ve Marya Barzizi marifetiyle getirilmiştir. Pâdişâh'ın mühründe şu hadis, san'atkarâne bir surette nakşedilmiştir: «Kefâ bi'l-mevtl atfien». Çağnıgır-başı Ayaş Paşa, Silezyalı Jerom Esigmer nâmında bir mühteddidir. Zikredilen Arşiv'de bu mühtedinin Breslau'da Vblfgang Sauraman'a bir mektubu daha vardır ki, bunda İran muharebesi minâsebetiyle «İmparatorun (Pâdi-şâhın) Kızıl Türkler (Acemler; daha doğrusu Kızılbaş Türkmenler) üzerine 140.000 kişilik bir ordu ile yürümekte olduğu» yazılıdır. Lutfî Paşa ancak 1539'da vezîr-i âzam olduğundan «Crusil Turco-Graecia» nâmındaki eserin (s. 156-161), müftî Cemâli hakkında yazdığı fıkranın 1536'da Lutfî Paşa zamanında vuku bulmuş olması mümkün değildir. Zâten bütün Hristiyan kiliselerinin yıkılması hakkında verilen emir Osmanlı Pâdişâhlarının, en müsâid ve en insaniyetlilerinden olan Sultân Süleyman'dan ziyâde Sultân Sellm'in tabiatına uygundur. (Tabii ki Hammer, bu türlü vahşiliklerin 20. asırda Hristiyanlar tarafından icra edileceğini bilemezdi. Meselâ İngilizler'in Hindistan'da Müslüman ve Hin-dûlar'a yaptıklarını, kendi çağında muhtelif Avrupa devletlirinin Afrika ve diğer sömürgelerindeki başka dîn ve ırktan insanlara reva gördükleri; hattâ gerek Balkan Harbi, gerek I. Cihan Harbi'nde Balkan Türklüğüne; Türkistan Türklüğüne yapılan mezâlimleri görseydi, belki bundan «vahşet» diye bahsetmeğe imtina ederdi. Her Türkoğlu hatrından çıkarmamalı ki, İngiliz başvekili ve II. Cihan Harbi'ndeki rolüyle meşhur ve malûm olan Churchill bile, İngiliz parlamentosunda, Türkler'in Hristiyan

hakkındaki kötü muamelesi, iki sene sonra kayınbiraderinin gözünden düşmesine sebep olmuştur. Me'mû-riyetinden azl edildiği zaman zevcesi tatlîk ettirilerek (boşandırılarak) Dimetoka'ya sürgün edildi. Birçok eser yazmıştır ki, bunlardan biri müellifinin azlinden 12 sene sonraya kadar gelen bir Osmanlı târihidir.⁸⁰⁸

Şehzadelerin Sünnet Düşünü

1539 sonbaharının başlarında Sultân Süleyman Asya taraflarında ava çıkmak üzere İstanbul Boğazı'ı geçti; Bursa'ya vardığında ahâlî atlarla karşı çıkmış olduğundan, bu süvârî alayından hissettiği hoşnudsuzluğu gösterdi. Tebeası tarafından bir daha bu şekilde bir hürmet noksanına uğramamak için tımarlı süvarilerden başkasının at ile karşılamaya gelmelerini

olmadıkları için insan sayılamıyaca-ğını ve öldürülmelerinin bir insanlık suçu olmayacağını alenen ve rahatlıkla söyleyebilecek kadar ileri gitmiş; soğuk İngiliz centilmenliğinin görünüşü altındaki hunharca barbarlığı, İngiltere parlamento zabıtlarına tescil ettirmişti... Bu müsamahakâr Türk Milleti ise, bugün bile insanlığının, hoşgörüsünün, toleransının cezasını evlâtlarının kanyla ödemektedir. Hazırlayan)1.

⁸⁰⁸ Maurace D'Ohsso (c. 4, s. 351), Hasanbeğ-zâde'den naklen şöyle yazar:» (Lutfî Paşa) bir gün, sefhâne bir halde yakalanan bir müslümânın -âdabın İzhâna mâni clduğu- bir uzvunun ustura ile kesilmesini emreder. Utanç vesilesi olan bu vahşiyâne emir herkesin nefretini çeker. Lutfî Paşa, Pâdişâh'm hemşiresiyle evlenmişti. Bu sultân da bahsi geçen emri nefretle karşılar ve kocasına gayet müessir ve acı tevbih-lerde bulunur: «Âr ve hicabı ayaklar altına almamak lâzım gelmez miydi? Bu kadar vahşiyâne ve bu kadar edebsizce bir cezayı nasıl icâd ettin?» sözlerini söyler. Vezîr şu cevâbı verir: «Bu ceza işlenen suç ile mütenâsibdir; dîne, kanunlara riâyet etmiyerek namusların ayaklar altına alanlar hakkında hep böyle yapılacaktır.» Bunun üzerine sultân vezîr'i, edeb-siz, vahşî, gaddar sıfatlarıyla tavsîf eder. Lutfî Paşa, pür-hid-det, bir topuz yakalayarak zevcesinin üzerine yürür. Sultânın feryadını işiten câriye ve hadımlar imdadına yetişerek vezîri velinimetlerinin dâiresinden döğerek çıkarırlar. Bu fevkalâde hâdise Lutfî Paşa'nın düşmesine sebep oldu. Sultân Süleyman vezirin hareketini alenen takbîh ederek, zevcesiyle ayrılmasını emretti ve memuriyetinden azlederek Dimetoka'ya sürgün etti. Lutfî Paşa, orada ömrünü tamamladı. Bu ifâdeye göre, Boissard (Vitoe et icoues sultanoroum Turcicorum) Lutfî («Lutsis» diyor) hakkında şu beyti yazmakta aldanmıştır:

Quae tibi cum molli res pollute cinaedo Cum cubet in thalamis regia nympha tuis.

Osmanlı Târihi'nin mukaddimesinde, Lutfî Paşa Türkçe, Arabça eserlerinin listesini yazar. Arabça eserlerinden ikisinin unvanları şunlardır: Zübdetü'l-Mesâil fi'l-t'ikadât ve'l-t'bâdât; Kitâbü'l-Künûz fi Letâîfî'r-Rümûz fi'l-Ehadîsî'l-Er-bâin. Bunlardan başka, insanın davranışlarına sebep olan asıl maksadı, şehidler ve âhirete dâir işler, Sünnî ve Mu'tezülîler*-in vasıfları, Cum'a namazının şartları, hamama girmek ve tırnak kesmek, halet-i nez' (can çekişme anı) de aklını kaybetmek ve nedamet ve tevbe, av ve kurban hayvanları, hastaların şifâ bulması, Ölmeğe üzere bulunanların durumu hakkında olmak üzere cem'an sekiz kitap yazmıştır. Türkçe yazdığı kitaplardan şunları zikr etmek lâzım gelir: 1) Kitâb-ı Ten-bihû'l-Gaafilîn ve Takbîhlül-Batâlin, 2) Tuhfetü'l-Tâlibîn (dîni vazifelere dâir), 3) Kitâbü'l-Hayât, 4) Es'ile ve Ecvibe, 5) Kitâbü't-Tıbb, 6) Târh-i Osmânî, 7) Seiçûkiler Zamanında Saltuk Dede'nin İstîlâsı, 8) Âsaf-nâme (dört bâb). Gayet nâdir olan son üç eser bir cilde cildlenmiş olarak bende mevcuttur. Lutfî, Târh-i Osmânî'sinde vezîr-i âzamlığa ne suretle tâyin olunduğu tafsilâtını müteâkib olarak hayvanlarından alınan rûsum hakkında birkaç fıkra nakleder ve İran seferlerinden bâzı misâller ileri sürerek bu hususta vukua getirilen kötü kullanışları zikreder; bu husustaki ifâdesinin samimiyeti Türkler'i Moğollar'a kıyas derecesine kadar götürür: «Ve Osmanlı ulak zulmünden Cengizler taklid gibi itmişler idi.» Al-mosnino'nun şahidliği Lutfî'nin ifâdesini te'yîd eder (varak: 131): «Mandando en espezial derogar la lei que ania, de que los Correes y lacoyos os quando iban â cosas del real servicio pudiesen quitar los cavallos a qualquier caminante, tomando con esto la mano de que â qualquiera que toparan en ios de-siertos, y despoblados, se le tomavan, deyandolo allı solo, pa-sando el riesgo que se considera en persona y hazienda.»

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/179-180.

yasaklayan bir emirname neşretti. Pâdişâh Bursa'da ancak 8 gün kalarak, İstanbul'a gelmek üzere geri döndü; Akdeniz Boğazı (Çanakkale Boğazı)'ndan geçerken, Boğaz'ın Frenklerin usûlüne göre ihkâm edilmesini emretti. 15 Cumâde'1-ulâ (28 Eylül)'de payitahta döndü. Bâyezîd ve Cihangir adındaki iki şehzadesinin sünneti için düğün yapılarak Teşrîn-i sânî'nin II'inden 26'sına kadar 15 gün devam etti. Ük günü Sultân Süleyman Atmeydanı'na gitti. Vezirler, beğlerbeğiler, beğler karşılayıp tebriklerini arz ettiler. Yeniçerilere ve hassa askerlerine muhteşem bir ziyafet verildi. Arslanlar, kaplanlar, pelenkler, parsar, vaşaklar, kurdar, zürâfa-lar halkın temasına arzedildi. Ertesi gün Pâdişâh, kazasker ve defterdarların arasında tahta oturmuş olduğu halde, vezirlerin ubudiyet ve hediyelerini kabul etti. Lutfî Paşa, Arabistan Fâtihi 80'lik Hadım Süleyman Paşa, Sofu Mehmed Paşa, Rüstem Paşa, Anadolu beğlerbeği Süleyman Paşa, Karaman beğlerbeği Ferhâd Paşa dest-bûsî (el öpme) merasimine kabul olundular. Fransa,⁸⁰⁹ Venedik ile Macaristan Kralı Ferdinanc]'in ve Jan Zapolya'nın elçileri bu şerefden hissedar oldular. Güreşçilere, can-bazlara, hokkabazlara, hayalcilere, maskaralara, soytarılara, halkı eğlendirmeleri emredildi. Ondan sonra sıra mugannilere, rakkaslara, mûsikî-cilere gelerek, hattâ Yahudiler de meydân yerine yedi başlı ejder getirdiler. Vezirler, beğler, ulemâ, meşâyîh, Pâdişâhsın cömertliği sayesinde kıymetli hediyelere nail olarak teşrif hil'atleri giymiş oldukları halde çekildiler.⁸¹⁰

Sultân Süleyman, oğullarının sünnet düğünüyle birlikte kızı Mihri-mâh Sultân'ın Rüstem Paşa ile evliliği merasimini de icra etti.⁸¹¹

Venedik'le Savaşın Bazı Safhaları

Korfu'nun muhasarasından i'tibâren 3 seneden beri Venedik ile muharebe devam ediyordu. Bu uğursuz muharebenin son vak'ası olmak üzere Venedikliler Dalmaçya'da Kastel-noovo (Kastelnova) kalesini zabtet-miş, ve fakat Hayreddîn müteakiben ellerinden almıştı.

Dalmaçya'nın en müstahkem mevkîlerinden olan bu kalenin teslîmiy-le

⁸⁰⁹ NapoliH CanteJml (Kantelml). Paruta'ya müracaat, I, I, s. 715, 718, 723.

⁸¹⁰ Celâl-zade, varak: 233.236. Ferdî, varak: 317 vedev.

⁸¹¹ Paruta, I, 10, s. 714: «Safebbe stato appunto. In tempo delle solennita delle nozze della figliuola e del ritaglio del figliuoli del Sgnore, et P- 723: figliuola del Signo maritata in R»taı.> Berlin Kütüphanesinde Diez el yazmalarında, Nu: 31, Uğurnâme'nin (?) 43'üncü sah'lfesinde bu düğünde çıkarılan yemeklerin defteri vardır M, Osmanlı mutfağının tarihi İçin ga-rlb bix vesikadır.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/180-181.

muharebenin başı arasında geçen müddette gerek Osmanlılar, gerek Venedikliler için hayırlı hayırsız birçok vak'a zuhur ederek, iki taraf karşılıklı olarak birkaç kale alıp vermişlerdir. Bunların ele geçirilmesi veya teslimi hakkında bâzı tafsilât vereceğiz.

Zara Venedik kumandanı Kamillo Orsini Ostroviç kalesini zabtetme-yi tasavvur etmişti. 300 piyade ve 150 süvariye gemilere bindirerek (Şubat 1538) Zara'dan 12 mil mesafede Vaşiyo-Zara denilen köye yanaştılar. Bütün gece yürüdükten sonra vaktiyle Tamplie (Ma'bediyyûn) tarikatı şövalyeleri duacısının ikametgâhı olan Avrana (Orana)'ya vâsıl oldular ve orada istirahat ettiler. Gece bastırınca yola düşerek ertesi gün güneş doğarken Ostroviç önlerinde bulundular ve kaleyi hücum ile aldılar. Ye-diyüz Türk öldürüldü; kale içinde yapılmış haneler yakıldı; her taraf yağma edilerek 3.000 hayvan Orana'ya götürüldü.⁸¹² Venedikliler Obro-vaç, Sfordona nâmında iki kaleyi de Osmanlılardan o kadar kolaylıkla âldılar.⁸¹³ Bu son mevkiin müdâfaasında, kalenin fâtihi olan Kilis sancak-beğinin akrabasından Murad telef oldu. Senato, ilkönce Türklere hareket üssü olamaması için îstroviç ile beraber her ikisini de yıktırdı. Türkler, buralardan, yağma için Venedik ve Macaristan memleketlerine gider ve ganimetleri oralarda saklarlardı.⁸¹⁴ Venedikliler'in muvaffakiyetleri müteakiben Nadin kalesinin Osmanlılar tarafından zabtıyla karşılandı. Zara'dan 8 mil mesafede pek yüksek bir kaya üzerinde inşâ edilmiş olan Nadin kalesi Venedikliler için gözetleme hizmeti görüp, o mevkiden düşmanın Nona, Zara, Sebeniko, Polizena, Novigrad üzerine olan hareketlerini keşfetmek ve haber vermek kaabil oluyordu. Sebenikolu Morato nâmında bir mühtedî zabıt, 3.000 Türk'ü Nadin'in duvarları altına kadar getirdiği vakit kale beği Venedik asilzadesi ve muhafızları 40 süvari ile 50 piyade idi. Mahsurlar, Türkler'in sayıca üstünlüklerinden dehşete düşerek, kendilerine serbestçe çekilmeyi garanti eden bir teslimiyet arını kabul ettiler; lâkin kaleyi bu suretle silâh patlatmaksızın teslim ettikten sonra, alçaklıklarının cezasını çekmekte gecikmediler: Türkler'in kılıcından kurtulmuş olan başları, Sen-Mark meydânında satırla düştü.⁸¹⁵ Bosna Beği Husrev Paşa ve Klis sancak-beği Murad Beğ, bir müddet sonra Sava ve Una nehirlerinin birleştikleri noktada bulunan Dopiça'yı zabt ettiler. Şu mağlûbiyet, Sava üzerinde bulunan

⁸¹² Ouvazo Tarihi, varak: 222. tstoanfl, I, 13, Nadin'in zabtını Şubat'ta teslim olmuş Ostroviç vak'asından evvel g[^]stermelüe hat4 eder, Çünkü Na-dln, daha sonra Nlaan'da

⁸¹³ Panita, I, 9, 8, 672.

⁸¹⁴ İstoanfi, I, 13, s. 218, Kolonya basımı.

⁸¹⁵ Guvaso Tartbi, varak: 222. Peçevî, varak: 66 ve 74. «Ayuraniye» (Drana) ve Nadin. Paruta, I, 9, s. 670.

Yazenovi , Sobo  kaleleri muhafızlarını, bu mevkileri terkedip yakma a mecbur bıraktı. Nadastı ve Keg-lovi  isminde iki re s  sika, Ravzovi , Agram mevkilerinin Dop a gibi Osmanlılar eline düşmemesi için, o zaman Türklerde bulunan Bazenovi  mevkiini ansızın zabt ederek ganimetleri taksim ettikten sonra duvarlarını yıkmı  idiler.⁸¹⁶ Kaçyaner,  sek yanında mağlûb olduğu vakit, bir Bohemyalı fırkasında kumanda etmekte olan general Devel, Türkleri Macaristan'da Bodru  ve Teis nehirlerinin biti inde bulunan Tokay'dan  ıkarma a çalıştı; lâkin Osmanlılar, Piyer Peroni'nin alelacele getirdiği imdada rağmen, bu kaleyi zabtettiler. Peroni, Tokay altında yapılan muharebede yaralanıp  ekilme e mecbur olduğundan, Türkler kasabaya sahip kaldılar. Ancak duramayacaklarını anladıklarından, ya ma ile iktifa ederek geldikleri y ldn döndüler.⁸¹⁷

Deniz kenarında ve Raguza'dan Kataro'ya giden yolun ortasında bulunan Kastel-Noovo ismindeki Dalmaçya müstahkem mevkiinin zabtı, I seferin en mühim vak'alarından biri olmuştur.

Birleşik Hristiyan donanması, unsurlar'ın yer hareketindeki mücâdelesine neticesinde Pozoulo'da yeni bir da  meydana getirdiği ve denizin sahilini ileri çıkardığı günden bir gün önce -evvelce yazıldığı veçhile- Preveze muharebesini kaybetmiştir.⁸¹⁸ Muharebeden sonra Papa'nın vekili Prens Melfi ve Venedik amirali Vi anzo Kastel-Noovo'nun muhasarası işlemine ba lamak üzere, Kataro'ya teveccüh ettiler.⁸¹⁹ Bunları takibe hazırlanan Hayreddîn, birdenbire şiddetli fırtınaya tutuldu; donanması perişan olarak Avlonya iskelesine 70'den ziyâde gemi kaybettikten sonra girebildi. Orada hasarlarını tamir etmek ve yeni kuvvet toplamak için büyük bir gayretle u ra ma a ba ladı.⁸²⁰ 24 Teşrîn-i evvel 1538 Pazar günü Hristiyan deniz kuvvetleri Kastel-Noovo'ya yaklaştı; kadırgalar dörder dörder sıralanmı tı.

⁸¹⁶  stoant, 1, 13, s. 218.

⁸¹⁷ Guvazo Tarihi, varak: 216. Bohemyah'nın bu hücumu Katona'da mezkûr değildir: bu fırka reisinin  smi Guvazo'da bazan «Deve» ve bazen «Bohemya milletinden Devel Az'ember» suretinde yazılmış ise de,  u isim Bohemyalı isminden ziyâde Macar ismine benzer.

⁸¹⁸ 29 Eylül. Albeni, B l n İtalya'ma T miti, s. 178. Gebei'd  (s. 51) An-tuan Dorya. Bu yer hareketi için «Muharebe günü. yâhud muharcueden_ az evvel» demekle aldamyor; »Muharebeden sonra* diye okumalıdır.

⁸¹⁹ Kapello'nun Türkler aleyhine muharebedeki c retk rhl rı Venedik'te Santa Mariar Formoza Kilisesi'ndeki kabrinin kitabesinde g sterilmi tir: «Vincentius Cappellus maritimarum rerum peritissimus et antiquorum laudibus par, triremium onerariarum praefectus ab Henrico VII Britt. Rege insigne donatus, classis legatus V, Imp. designatus ter classem deduxit, coUapsam navalem disciplinam restituit, ad Zacinthum. -in Ambr cio  inu Barbarossam Ottomanicae classis ducem pos-tridie ad internationem deleturus ni i fata christianis adversa vetuissent: Xn Rizonico simi Castro novo expugnato Divi Martii procurator u iversae reipublicae consensu creatus, in patria moritur totius»  ivltatis raoerore, statis 72 (1542)».

⁸²⁰ Guvao Tarihi, varak: 242. Hacı Kalfa. Esfârül-ftih r, va: 26.

Her sıra kendi nöbetinde toparım boşaltarak arkadaki sıraya yer vermek üzere çekilecekti. Ancak birinci sıra bu manevrayı yapmazdan evvel, ikinci sırayı teşkil eden dört kadirga o kadar sür'atle ilerledi ki, birinci sıradaki gemiler başlarını çevirmi-yerek, her iki sıra birbiriyle çarpışma tehlikesine düştü. Fena yapılan bu manevradan doğan intizamsızlık, teşebbüsün muvaffakiyetini sür'atlendir-meğe sebep oldu. Taife karaya çıktı ve başka vesâite mâlik olmadıkları için -kalenin korkunç ateşi ortasında- merdivensiz hücumla girişti. Şehir zapt olunarak, deniz ve kara tarafından savunma yapmakta olan iki kule teslim oldu. 1.700 esîr ve 70.000 ekü'den ziyâde tahmin olunan ganimet, bu zabtın bedeli oldu. Napoli hıdivi ve umûmî kumandanı Ferdinand Dö Gonzağ bu mühim istihkâmı kendi tasarrufu altına alarak Fransisko Sarmiente kumandasında 4.000 ispanyol'dan mürekkeb muhafız kuvveti bıraktı.⁸²¹

Ertesi senenin kânûn-ı sâni başlarında Sebeniko'lu Marato delaletiyle sevk olunan uç sancak beği 6 top ile mevkii muhasaraya geldiler. Murato, İspanyol muhafızlarını Nadin muhafızları kadar kolaylıkla teslime ikna edeceğine zannediyordu; lâkin tekliflerini tebliğe, yâhud top gül-lesiyle te'yîde vakit bulamaksızın, İspanyollar bir yürüyüş yaparak Türklerin toparını zapt ettiler ve kendilerini Spoleto üzerine attılar. Bu mevkiin ahâlîsi Osmanlılardı pusuda bekleyerek, elçilerinden yetmişini öldürdüler.⁸²² Mağlûbiyeti tamir için yeni bir donanma yelken açtı, Kastel-Noovo üzerine yeni bir kara ordusu sevk olundu. Az bir zaman önce Ru-

meli beğlerbeğliğine terfî edilmiş olan Husrev Paşa 60.000 kişi ile mevkî muhasaraya gittiği gibi, yine o zamanda Hayreddîn Paşa 150 gemi ile o tarafa gidiyordu.⁸²³

13 Temmuz 1539'da Osmanlı donanmasının Çıfıt Sinan isimindeki korsan kumandasında 27 kadirgadan mürekkeb pişdarı Kastel- Noovo karşısına geldi. Ertesi gün Türkler, şehirden bir mil mesafedeki çeşmeden su almağa geldiler; İspanyollar ansızın bunların üzerine düşerek, dörtyüzü-nü Öldürdükten sonra, gemilerine gitmeeğ mecbur ettiler. 17 Temmuz'da, Barbaros bizzat kalenin önüne geldi. Hayreddîn, Kataro'dan gelmekte idi. Kataro Venedik valisi yiyecekten, içecekten hediye takdimine koşmuştu.

⁸²¹ Gtıv«zo Târihi, varak: 247. Hacı Kalfâ, Esfârü'LBİhar, va: 26. askerın miktarını 6.000 olmak üzere tâyin eder. Gebel*4e Anfıuan Dorya yalnız 3.000 der. Paruta, s. 17.

⁸²² Guvazo Tarihi, varak: 247,

⁸²³ De Castelli novi direptlone a Solimano Imperatore facta anno 1540 (1539) narratio Chr^stopheri Bîchori ad Franciscum regem Gallum In Synromus», s. 76. 35.000 Morlak ve Martoloz daha sayar; lâkin muhasaranın târihinde bile a)dandığı düşünülürse, bu aded az İtimâda şayandır.

Muhasaraya başlamak üzere 80 top⁸²⁴ sahire çıkarıldı. «Bazilik» (ş   ) denilen    topu onlar sırasında saymalıdır, ki, herbiri 100 libre ağırlığında gülle atıyorlardı. Bunların ikisi sekiz tekerlekli kundak üzerine konularak, başlarına da 40 aded muhasara ve balyemez topları yerleştirildi. Az -ze Venerand tarafında yerleştirildiler.         daha küçük çapta o miktar top ile takviye edilerek, şehri tuzlalar cihetinden ateşe gark ediyordu. Diğer yirmi ateşli sil  h Osmanlı ordusunun ortasında idi. Muhasaranın devam ettiği    hafta zarfında Osmanlı bataryaları cem'an 10.000 kadar gülle atıldılar.⁸²⁵ 7 Ağustos'ta, Husrev ve Hayreddîn Paşalar ikisi birlikte hücum ettiler. Türkler şehre girmiş oldukları halde, Sarmiente cesur askeriyle yetişerek hasmını 8.000 telefata duvarların hâricine attı. Ertesi gün iki İşpanyol m hted si kalede yiyecek ve mühimmat olmadığı; muhafızların muhasaranın başlamasından beri büyük hasar görmüş olduklarını, son hücum şehrin yukarı kısmı kulesini müdâfaa eden 700 askerin sayısını 30'a indirdiğini haber verdiler. Bu haber  ezrine Hayreddîn yeni bir hücuma karar verdi ki, sonuncusu ve en kanlısı olmuştur (10 Ağustos). Osmanlılar, duvarlardan tırmanarak ikinci defa mevkiin içine girdiler. İşpanyollar, bunları ric'at ettirecek kadar kuvvetli olmadıklarından dâima muharebe ederek ve hayatlarını pahalı satarak ric'at ettiler. O zaman muhasaranın başlangıcında kumanda etmekte olduğu 4.000 kişiden yalnız 300 askeri kalmış olan Sarmiente, deniz tarafında henüz elinde bu- . lunan kuleyi vermek ve kendisi de teslim olmak teklifinde bulundu.

Martolozlar, muhasara esnasında telef olan 8.000 kardeşlerinin intikamını almak üzere esirlerin kendilerine teslim edilmesini yüksek seslerle talep ettiler. Lâkin Barbaros bunların arzusuna muvafakat göstermeyip Sarmiente ile diğer zabitleri İstanbul'a götürdü.⁸²⁶ Acem'den gelen Ulama Kastel-Noovo kumandanlığına nasb olundu; kalenin alındığı günün ertesi günü Zirano kulesi muhafızları muh rebesiz teslim oldular.⁸²⁷ İkinci gün Kataro vâlîsi Osmanlı donanması başkumandanına yeniden yiyecek ve içecek gönderdi. Ancak Barbaros muvaffakiyetine mağrur olarak bunları reddederek Kataro'nun anahtarlarını istedi. V l  Bembo kalenin

⁸²⁴ Syndromus'da Richer, s. 476. Hacı Kalfa, Esfarıtf-Bihâr, 27.

⁸²⁵ Richer: cnovem misillium pilarum», s. 77. Hacı Kalfa/ya, göre 8.200, va-ra&: 27; Guvazo'ya göre İ -000, s. 264,

⁸²⁶ Richer, b&b 1, s. 77 ve 78. Guvazo Tarihi, s. 264. Hacı Kalfa, Esf rt l-Bi-har, varak: 27, muhasaranın başlangıcını 8 Rebi l nir. (23 Ağustos) olarak tâyin eder.

⁸²⁷ Sek'z ciltlik «Scrittrfre tnwschesche»de Doc'un 22 Temmuz 1539 târihiyle İstanbul elçisi Loran o Grıttı'ye iki mektubu m nderictir. Bunlarda şu yazılıdır: «E rınglazzerete l'Ambassador Francese (Rınc n) per il buon offl-. do Che l'ha fafto rıfferitocd per dlito D. Cesare Catelmo.»

Venedik'e âit olduğunu ve Venedik'le Osmanlı Devleti arasında akdedilmiş olan mütârekeye rağmen meydana gelebilecek her türlü hücumla mukavemet edebileceğini bildirdi. Bununla beraber Barbaros askeri-ni Kataro önüne çıkararak muhasarasına başladı. Şu kadar ki, Bembo muhasırlar üzerine o kadar şiddetli ateş etti ki, teşebbüslerinden vazgeçmeğe mecbur oldular. Osmanlı Amirali validen gümüş kâse içinde takdim olunan 500 ekü'yü aldıktan sonra askerini gemilere bindirdi.⁸²⁸

Venedik'le Anlaşma

Sultân Süleyman, kendisini Kastel-Noovo'ya hâkim kılacak seferi ta'v cîl etmekte olduğu halde, Venedik hükûmeti anlaşma veya umûmî mütâreke akdetmek üzere müzâkereye başlamıştı. Bunun için payitahta gönderilmiş olan Gritti 1539 Nisanı başlarında dönerek, tercüman Yûnus Beğ delaletiyle vezirlere takdîm olduğunu ve onlar tarafından müteveccî-hâne kabul edildiğini ve sulhun ümîd edilebileceğini bildirdi.

Senato derhâl, Sultân Süleyman nezdine evvelce iki defa sefaretle gönderilmiş olan Pietro-Zen'i İstanbul'a gönderdi. Pietro-Zen sekiz sene önce Osmanlılar'la akdolunan anlaşmayı yenilemeğe me'mûr idi. Lâkin vazifesini îfâ edemeksizin yol esnasında, Bosna-Saray'ında vefat etti. Gerek muharebelerde, gerek müzâkerelerde bulundurduğu 84 yaşında To-mazo Kontarini Pietro Zen'e halef oldu.⁸²⁹ Bununla beraber Türkler'-in Kastel-Noovo üzerine tedârikâtı faal bir şekilde devam ediyordu; Kon-tarhü'nin İstanbul'a varması bu şehrin zabtından sonra vuku buldu. Süleyman kendisini resmen kabul etti, fakat ona hitaben söz söylemedi. Mülakatın devamı müddetince elini sürekli olarak göğsünün üzerinde bulundurmıştı ki, saray erkânı bu hâli infial yâhud gazab alâmeti olarak tefsir ettiler.⁸³⁰

Bâzı şehirlerin iadesini teklif etmekte olan Konlarini'nin teklifleri hakaretle reddedildi; vezirler buna cevaben bilâkis Malovazi, Napoli Di Romania ile Kastel-Noovo'ya kadar Arnavudluk'un terkin taleb ettiler. Kontarini ifrata varan tekliften dehşete kapılarak, artık müzâkerelere devam etmemeyi ihtiyata daha muvafık buldu. Görüşmelerin sonunda, ve-zîr-i âzam -anlaşma akdinin daha geniş selâhiyete bağlı olduğunu anlatmak

⁸²⁸ Paruta, I, 10, s. 721. GOT» Tarihi, varak: 165.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/181-185.

⁸²⁹ Paruta, a. 713.

⁸³⁰ D'animo turbato», s. 714.

maksadı ile- Kontarini'ye dedi ki;

- «Bizzat Venedik'e gidiniz, fakat pâdişâhın oğullarının sünneti ve kızının izdivacı düğünlerinde hazır bulunmak üzere Eylül'de avdet ediniz.»

Bu düğünler mutâd tantana ile icra edildi. Venedik murahhası hazır olmamakla beraber balyos Kanale serbest bırakılarak, merasimde bulunmak üzere davet edildi.

Ertesi senenin ba larında (1540)  'y ndan Luici Badoero sulha dair ba lanılmı  olan müzâkerelere devam etmek için İstanbul'a geldi. Her -yin muharebeden evvelki h le irca olunmasını teklif ederek anla maya me'mûr idi. Sefer masrafları olmak üzere tazminat nâmiyle 300.000 dukaya kadar para arzına da me'z n idi. Lâkin Malovazi ve Napoli Di Ro-maruVı asla terk etmeyecekti.  y n meclisinden Badoero'ya verilen t -lim t bundan ibaretti. Lâkin Onlar Meclisi daha geniş sel hiyet verdi ki, Napoli ve Malovazi mevkilerinin terk edilmesine kadar müsâade ediyordu. Badoero'nun bâb-ı devlet nezdindeki müzâkerelerinde, Napoli muhaciri olup I, Fransuva'nın elçisi olmuş olan Kantelmi⁸³¹ aracılık ediyordu. Biri Meclis-i  y n'ın, diğeri Onlar Meclisi'nin k ttibi olan Kavezo nâmında iki kardeş Badoero'nun iki yüzlü talimatını Kantelmi'ye haber vermişlerdi,⁸³² bunlar daha sonra sırrı i  a etmelerinin cezasını asılmak suretiyle çekmişlerdir. Bu sırta muttali olan Kantelmi, onu dîvân'a söyledi. Binâenaleyh Badoero'nun İstanbul'a vusul nde  y n Meclisi'nin kat'ı emirleri d airesinde kalmak istediğ  halde, vezirler tekliflerini reddederek, anlaşmanın ancak daha büyük fed k rlıklarla satın alınmasının kaabil olabileceğini beyân ettiler.

Nihayet,    ay m z kereden sonra, Badoero bir anla ma akdetti ki, Venedik için Malovazi'yi, Napoli Di Rmania ile Dalmaçya sahilinde Na-din ve Orana kalelerine Hayreddîn'in ilk muharebesinde Akdeniz'de zabtettiğ  Skiros, Potamos, Paros, Antiparos, Niy , Eğ n, tstampalia adalarına, safer masrafları tazminatı nâmiyle de 300.000 duka altınına mal oluyordu. İki devletin sefirleri bu ahidnâmenin tasdiknamelerini ancak ertesi sene zarfında mübadele ettiler ki, o ahidnâme Venedik için şerefli olmamı sa da, büyük bir tehlikeden kurtulmasına sebep olmuştur.⁸³³

⁸³¹ Süleyman ae Venedik arasında mütâreke m z fceresi için Kantelini'nin İki defa me'm rlyeti hakkında Paruta'ya müracaat, 1, 10, s. 715, 723. Flassen bu vekayii bilmez.

⁸³² Paruta, 1, 10, s. 728. Daru, 1, 2fi, s. 57.

⁸³³ İki Türk vesikası Venedik arşivinde saklanmaktadır ve biri Reb  l-evvel 947 (Temmuz 1540), ikincisi Zilhicce 947 (Nisan 1541) tarihlidir. Daru'nun Venedik T rihl'nde gösterilen Mayıs 1540 târihi,  u halde ne Venedik ahidn mesine, ne de tasdiknamesine  it olabilir. Avusturya Imp. ve Kral. Hanedanı Arşivi'nde 1530'dan 1549'a kadar «Türkiye Yazmaları» (Scritture turchesche) arasında aşağıda zikredilen 10 evrak vardır: 1) Fransa ile dostâne münâsebetlerde bulunulması tavsiyesini bildiren Sultân Süleyman'ın Venedik Docu'na mektubu, 29

Osmanlı Devleti'nin Venedik ile düşmanlığa son vermesi işte bu şekilde vuku bulmuştur. Bu muharebe esnasında Osmanlı orduları hem Avrupa'da, hem Asya'da, meşgul olmuşlardı. Hayreddîn, Akdeniz'de, Venedik'in, Papa'nın, imparator'un birleşik donanmasını mağlûb ederken, Pâdişâh Boğdan Prensi'ni memleketinden tahrîk ederek, bu memlekete başka bir hükümdar diyor, Süleyman Paşa zafer silâhını Hindistan'a kadar ulaştırarak Diyo'yu muhasara ediyor ve iki Arab emîrini Devlet'e tabî olmaya mecbur bırakıyordu. Sultân Süleyman'ın tâlini şu suretle birden üç noktada, memleketlerinin batısında, kuzeyinde ve güneyinde görülmüş oldu.⁸³⁴

OTUZUNCU KİTAP

Ferdinand'ın Elçileri

Macaristan Seferi

Budin'in İlhak Edilmesi

Şarlken'in Cezayir'i Zabtetme Teşebbüsü

Peşte Muhasarası

Onuncu Sefer-i Hümâyûn

Orduy-U Hümâyûnun Muazzam Yürüyüşü

Valpo Ve Şikloş'un Fethi

Gran (Estergon)'Un Zabtı

Ştühlveysenburg Fethi

Şehzade Selimin Sabuhan Valiliğine Tayini

Rüstem Paşanın Sadareti

Barbaros Hayreddin L'aşa'nın İrtihali

İmparator Şarlken Ve Kral Ferdinand İle Anlaşma

Şevval 947 (28 Şubat 1540). 2) Bu hususta yeni teşvikleri bildiren Süleyman'ın Doc'a mektubu, ki 1 Şevval 948 tarihli olup Doc'a 1 Nisan 1542 târihinde verilmiştir. 3) Barbaros'un kadirgalarından alman eşyanın iadesini Venedik'e tebliğ eden ferman şeklinde mektup, 1 Safer 949 (17 Mayıs 1542) tarihli. 4) Yûnus Beğ marifetiyle gelen yazıya cevaben, Venedik elçisi Jerom'un kabulüne dâir Sultân Süleyman'ın mektubu, 4 Teşrîn-i evvel 1542. 5) Yine o târihle ferman şeklinde Doc'a bir mektup ki, bir firari kölenin teslimini talep ediyor. 6) Yine o sene târihini taşıyan ve aynı şekilde olan^ bir mektup ki, yeni yapılmış bir kalenin yıkılmasını istiyor. 7) Sultân Süleyman'ın balyos Tiyepolo için i'timâdnâme cevâbı, 6 Kânun-ı sâni 1545. 8) Sultân'ın Doc'a bir mektubu ki, Venediklilerin Dalmaçya'da uğradıkları hasarlara dâir ve 953 (1546) tarihli. 9) İran'daki fetihleri ilân eden ve Haleb'den 29 Şevval 955 (1548) tarihli mektup. 10) Üç köyün iadesi hakkında ve ferman şeklinde, Şevval 956 (1549) tarihli, Venedik Cumhuriyeti'ne mektup.

⁸³⁴ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/185-187.

OTUZUNCU KİTAP

Ferdinand'ın Elçileri

Bu kitap, Venedik ile yapılan anlaşmadan Şarlken ve kardeşi Ferdinand ile akdedilen ahidnâmeye kadar cereyan eden vak'aları hikâye eder ve 7 senelik bir zamanı içine alır. Bu müddet, baştan sonra Macaristan muhârebesiyle dolu olup Sultân Süleyman'ın satvetinin en yüksek noktasına çıkması da o seneler içinde vuku bulmuştur. Bu 7 senenin sonunda, o büyük hükümdarın saltanatının ikinci devresine gireceğiz; o devirde Hayreddîn Barbaros ve îbrâhîm kadar dikkate şâyân devlet ve harb adamları, Belgrad, Rodos, Bağdâd, Macaristan fetihleri kadar parlak fütuhât görmeyeceğiz. Lâkin Macaristan Krallığı'nın büyük kısmının Osmanlı memleketlerine ilhakı ve yukarı kısmının Avusturya'ya bırakılması sebebiyle, Macar ülkesinin Avrupa medeniyetiyle, 150 sene Avrupa'yı istilâ ile tehdîd eden Asya arasında kanlı bir mücâdeleye sahne olduğunu göreceğiz. Şimdi bizi işgal edecek olan bu 7 sene zarfında, Macaristan'ın zabtı kadar mühim bir fetih, Avrupa diplomasisi üzerinde Şarlken ile Büyük Süleyman arasındaki ahidnâme kadar ağır neticeleri mu-tazammın bir sulh ahidnâmesi ve bunu tâkîb eden vekayi, bir taraftan harb meydanlarında büyük kuvvetler kullanılmasını ve bir taraftan da Avrupa devletleri kabinelerinde diplomasinin dikkate değer gelişmesini ve faaliyetini gerektirmiştir.

Venedik ile Osmanlı Devleti arasındaki müzâkere sırasında ve ondan sonra Ferdinand, kendi memleketleri üzerinde kopacağını tahmin ettiği fırtınayı önlemeğe çalışmıştı; Şarlken de, nihayet, Avrupa'nın o kadar çok zamandan beri muhtâc olduğu asayîşi sağlayabilmek için, Ferdinand'a iltihak etti. Seferler, muzafferiyetletf, mağlûbiyetler bizzat vak'alann oluşmasına uygun genişlikte münteşir olur; halbuki diplomatik haberleşmeler böyle değildir. Bunlar, ekseriya sır olarak kalmağa mahkûm olup vesikaları tarihçi için elde edilmesi imkân dâiresine girinceye kadar asırlarca arşivlerde gizli kalır. Tarihçilerin Macaristan muharebesinden evvel ve sonra vukua gelen müzâkereler hakkında eksik veyahut baştanbaşa yan* lîş ifâdelerini, işte bu menbâların noksan bulunuşuna atfetmek lâzım gelir.

Süleyman'ın Bağdâd'dan, Tebriz'den, Diyârbekir'den Ferdinand'a gönderdiği üç mektubun her birine derhâl cevap yazılmıştı.⁸³⁵ Pâdi-şâh'ın

⁸³⁵ Sultân Süleyman'ın Bağdâd ve Tebriz'den müverreh mektuplarına Kral Ferdinand'ın cevap-nâmeleri yukarıda gösterilmiştir. Pâdişâh'ın Diyârbekir'den gönderdiği üçüncü mektubuna cevap-nâmesi Avusturya İmp. ve Kral.

İstanbul'a varmasından sonra Ferdinand, İran seferinin mes'ûd neticesinden dolayı tebrik etmek ve henüz imzalanan anlaşmanın hilâfında vukua gelen ahvâl ve Kraliçe Mari'nin cihazının teslimindeki gecikme ile Osmanlılar'ın Avusturya memleketleri hududundaki sürekli akınlarından şikâyet etmek üzere, Maria Barçizi'yi göndermişti. Vezîr-i âzam Ayaş Paşa,⁸³⁶ cevaben, eğer Gritti katledilmemiş olsa, Mari'nin cihazı çoktan iade edilmiş bulunacağını, Osmanlıların hududdaki akınlarının Avusturyalılar'ın Osmanlı memleketlerindeki akınlarından kaynaklanmış olduğunu ve Sırbistan'da hükümlanlık hakkının Sultân Süleyman'a âid bulunduğunu beyân ederek, iki seneden beri vergilerini verememiş olan Kont Srin ile diğerlerine birikmiş meblâğı vermelerinin ihtar edileceğini söyleyerek sözlerini bitirdi.

Kaçyaner'in bu sırada uğradığı hezimet musalahayı muamma hâline getirdi. Lâkin Ferdinand bu vak'anın doğuracağı durumların önünü almak için 10 sene önce Zapolya'nın sefiri sıfatıyla Viyana muhasarasında Süleyman'a refakat etmiş olan Jerom Laçki'yi⁸³⁷ İstanbul'a gönderdi. Gritti'nin katlinden sonra Laçki, Zapolya tarafından hapse atılmıştı; Polonya Kralı Sigismund'un müdahalesiyle hürriyetine kavuştuktan sonra Ferdinand'ın hizmetine girmiş ve o zamana kadar en metanetli istinad-gâhı olduğu efendisinin uyuşmaz düşmanı olmuştu. Bir intikam ihtiyâcına itaat ederek, Grosvardayn'da Zapolya Üe Ferdinand arasında akdolu-nan gizli muahedeyi Sultân Süleyman'a haber verdi. Bu İşaber üzerine Pâdişâh, yanında bulunan Lutfi Paşa'ya hitâb ederek, şunlar* söyledi:

- «Bu iki kral, başlarında tâc taşımağa lâyük değillercUr; bunlar sözlerinde durmazlar; ne Allah korkusu, ne de insanların korkusu, muhata» zasına yemîn etmiş oldukları ahidnâme-yi bozmaktan kendilerini men* ede-

Hanedanı Arşivi'nde-dir ki, Ferdinand'ın Innsbruck'dan yazılmış 14 Mayıs 1536 tarihli mektubudur. «Litterae Ferdinandi, 14 mai 1536, Inns-bruck: «Pervenere ad nos litterae M. V. in civitate Embdie (Ämid) datae per Mustafa Ciaus Albak.» Kral, Süleyman'ı İstanbul'a mes'ûd avdetinden dolayı tebrik ve Barzizi'nin yalanda döneceği ümidinde bulunduğunu beyân ediyor.

⁸³⁶ «Seconda risposta del Gran Signor per bocha del Sgr. Ajas bacha sopra quello che Johan Marya Barzîr dolendosse, che le prime poposte non esser conforme aile promesse fatte per il Gran Sinor alla Regia Maestâ, che al manco il detto G. Sig-nor si havesso di risolvere che non volendo reintegrare pa-cificamente la Regia Maestâ del regno di Ongeria, che al manco promettesse et fasse consento che detta maestâ con le forze proprie potesse expellere il Conte Johan Scepusiense foro del detto regno, e se anche il G. Sgr. non volesse consentir a questo che Johan Marya Barziz sia certificato per possersene expeditamente ritornar della Regia Maestâ per il cami no dove era venuta.» (Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivi).

⁸³⁷ Laçki'nin rtmftd-namesl 8 Eylül 1539 tarihlidir; Avusturya tmp. ve Kraliyet Hanedanı Arşivi'ndedir Laçkl'nln Andronikos Trankjlos namında! bir refiki vardı ki, o da Zapolya'nın hizmetini terk etmişti. Veranus tarafından 5 Şubat İMÎ tarihiyle kardeşine gönderilen fektuba müracaat, Katona, 20, s. 130Ö.

memiştir.».⁸³⁸

Laçki, 8 Teşrîn-i evvelde İstanbul'a vâsıl olarak 7 Teşrîn-i sânî'de hu-zûr-ı şahaneye kabul olunduysa da, Pâdişâh kendisini emareleri açıkça görülen bir sabırsızlıkla dinlemekle beraber, Budin'in muhasarasını ihtar ederek serzenişlere gark etti. Bâzıları bu elçinin burnuyla kulaklarının kesilerek iadesini, bâzıları da zincire vurulmasını Süleyman'a tavsiye ediyorlardı. Buna rağmen Laçki cömertliği sayesinde bu muameleleri bertaraf etmeğe muvaffak oldu; Rüstem Paşa'ya da altın zincir takdim edilmek istenildiği halde, yalnız o hiçbir şey kabul etmedi.⁸³⁹

Ertesi sene Laçki, împarator'un yeni ta'lîmâtıyla Hagnu'dan İstanbul'a gitti;⁸⁴⁰ bu ta'lîmât îcâbmca Zapolya'nın o vakte kadar Macaristan'dan tasarruf etmiş olduğu kısmın Avusturya'ya terkedilmesi hakkında Süleyman'ı ikna için her teşebbüsü tecrübeye ve bu terke mukabil saat, doğan, köpek vesâireden olmak üzere tertib edilen senelik hediyeler vaa-dini me'mûr idi. Laçki'nin gidişinden 15 gün sonra Zapolya'nın vefatı Ferdinand tarafından yeni bir elçi gönderilmesine ihtiyaç göstermişti, Ferdinand, Andronkos Trankilos'a verdiği talimatta:

- «İstanbul'a koş, uç!» diyordu; vezîr-i âzam Lutfî Paşa'yı vezir Rüstem Paşa'yı, bâb-ı devlet tercümanı Yûnus Beğ'i KraTın menfaatlerini kazanmak için hiçbir şeyi ihmâl etmemesi tavsiye olunuyordu.⁸⁴¹

Sultân Süleyman da Zapolya'nın, vefatından 15 gün önce, Kraliçe İzabel'den bir çocuğu doğmuş olup olmadığını araştırmak için Budin'e çavuş göndermişti. Kendisini «Transilvanya Dukası» ilân etmiş olan Maliat bu çocuğun meşrûiyyeti hakkında zihinlerde şüpheler yaratmak istemişti.⁸⁴² İzabel, çocuğu kucağında Çavuş'un yanına getirerek «Büyük împarator»un himayesini vasiyyet etti. Bu sırada valide, cesurca olması ismetinin cazibesinden geri kalmayan letâfetli bir tavırla sîne-i sîmînini (gümüş gibi göğsünü) açıp Çavuş'un huzurunda çocuğuna süt verdi.⁸⁴³ Çavuş diz çökerek çocuğun ayağını öptü; ve sağ elini çocuğun göğsüne koyarak Kral Jan'ın oğlu bulûğ haddine varmasından itibaren -başka hiçbirinin iştiraki olmamak üzere- Macaristan'da hükümet edeceğine Sultân Süleyman nâmına yemin

⁸³⁸ Jovlus, 34, fi. 227.

⁸³⁹ Laçki'nin Avust. İmp. Hâne. Arşivi'ndeki raporu.

⁸⁴⁰ Süleyman nezdinde sefir Hlyeronimia Lasklo'ya ta'lîmât «Hagnoria» 8 Temmuz 1540.

⁸⁴¹ Andronikos Trankilos'a verilen ta'lîmât. Viyana, Ağustos 1540: «Ut Constantinopolim advoles, carras, et si ileri potest adjuvante Lutfi et Rustem Bacha nec non Juntis bey andientiam Imperatore studeas.» Avusturya İmp. ve Kra. Hâned. Arşivi.

⁸⁴² Katona'da «verantU BpîstoJa», 20, s. 1418.

⁸⁴³ «Reclusa mamillart et exserta pftpUIa, coram lactavisse.»

etti.⁸⁴⁴

Bununla beraber Ferdinand ordusunun generallerinden Leonar Fels, Budin önüne gelip şehri muhasara altına aldı. Lâkin fena mevsimlerin ilerlemiş olmasından dolayı neticede çekilerek Peşte, Vayzen, Vişegrad, Ştuhlvaysen müstahkem mevkillerini zabt etti. Çarpışmaların başlamasıyla beraber İzabel Pâdişâh'ın sür'atle yardımlarını dilenmek için sâdık müşavirleri Verbuci ve Çersegi'yi derhâl İstanbul'a gönderdi. İzabel'in elçileri Süleyman'ın huzuruna kabul edilerek, Macaristan'ın 30.000 dukayı bulan vergisini kıymetli hediyelerle tahtın ayağına koydular (Teşrin-i evvel 1540); bilmukabele kendilerine berât verildi ki, bununla Devlet tebeası olan Zapolya'yı kraliyet mesnedinde te'yîd ediyordu.⁸⁴⁵ Rumeli beğler-beği Husrev Paşa ve üçüncü vezir Mehmed Paşa alelacele Budin üzerine yürümek için emir aldılar; Pâdişâh da İzabel'in hükümet naibi kraliçe sıfatıyla hukukunu muhafaza etmek üzere, onları ordu ile tâkîb edecekti.⁸⁴⁶

Laçki ile vezirler arasında müzâkere ile, bir ay daha geçti. Ferdinand'ın elçisi, bâb-ı devletçe dâimi şikâyet vesilesi olan Budin muhasarasından dolayı mazeret bahanesi olmak üzere bunun Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında ancak iki aylık bir mütâreke akdedilmiş bulunmasından kaynaklandığını beyân etti. Kral Ferdinand'ın ne Hırvatistan'a, ne de Süleyman'a âid diğer vilâyetlere değil, ancak Zapolya'nın memleketlerine taarruz etmiş olduğunu da ilâve etti.⁸⁴⁷ Lâçki, geçen sene beyhude uğraşmış olduğu noktalara dokununca vezîr-i âzam Lutfî Paşa şöyle söylemekle iktifa etti:

- «İyi söylüyorsun Laçki, lâkin fena hareket ediyorsun.»⁸⁴⁸ Diğer üç vezîr -ki Pâdişâh'ın dâmâdı Rüstem Paşa, Süleyman Paşa, Mehmed Paşa'dır- Laçki'yi, Lehistanlı olduğu halde Almanlar'a hizmet etmek için millî duygularından kopmuş olmasından dolayı ayıpladılar. Laçki, bu hareketini haklı göstermek için, Fransa Kralı'nın elçisi İspanyol doğmuş olduğu halde, meşru efendisine karşı I. Fransuva'nın menfaatlerine hizmet etmekte

⁸⁴⁴ Katona'da «verantli Epîstola», 20, s. 1418.

⁸⁴⁵ Ferdi, varak: 336: «Harâc vaz' olımp ilçisiyle nlsan-ı alisin göndürildi.»

⁸⁴⁶ «Cum Tekeli et Szemezei accessissent et nuntium dedissent de defectione Peremi et aliorum ad Ferdinandum, Sultanus cum legato Joannis concludit et regnum puero contulit.» (Avusturya İmp. ve Kral. Hanedanı Arşivi'nde Laçki'nin raporu.) «Advenit hie Chriptohorus Semczey, ut proderet quatuor castra ac patriam Turcis. Heri etiam fillus Pereni ingressus est Conclave et circumcidetur Adrianopoli: Petrus Voivoda Moldaviensis est pollicitus redditurum se castra quae in Transylvania habet Orator Gallus discessit ad inflammandum bellum, magnoauxilio fuit Oratoribus Regis Joannis, ut regnum puero daretur.» (Keza).

⁸⁴⁷ 7 Teşrin-i evvel, «in Dlvano repetivi legatlonem quam superlori aimo ha-bui». Laçki'nin raporu. Engel, 4, s. 71'de iki sefirden bahsediyorsa da, bu hatâdır.

⁸⁴⁸ Laçki'nin rapora. «Pulchere locutus, turpe fecistl.»

olduğunu⁸⁴⁹ ileri sürdü. Lutfî Paşa I. Fran-suva ile İmparator arasında Hagnu ahidnâmesinin hangi maksada istinaden akdedildiğini sordu. Laçki, Dîvânda hazır bulunan Barbaros'u göstererek:

- «Bunu büyük amirale sorunuz.» cevâbını verdi.

Barbaros, gülerek:

- «Ben burada Fransa elçisine vekil mi olacağım?» dedi.⁸⁵⁰

Dîvandand sonra vezirler Laçki'yi mu'tâd olan ziyafete davet ederek, seyahat ve sefaretleri hakkında iltifatlı sözler söyleyerek, huzûr-ı şahaneye kabulünden dolayı da tebrik ettiler (7 Teşrîn-i sâni 1540). Laçki, ifâ etliği muhtelif sefaretlerden bahisle Şarlken'in sarayında, İran Şâhlan'-nın eskiliğini Osmanlı Pâdişâhlarından daha evvel göstermeğe çalışan iki Acem sefirinin düşüncelerine karşı çıktığını söyledi. Bu sefirlerden birinin, Sultân Süleyman'ın İran'daki endîşe verici muvaffakiyetlerini haber vermek üzere evvelâ Portekiz Kralı'na, sonra İmparator*a gönderilmiş bulunduğunu, diğerinin de dünyâ imparatorluğunu Şâh ile aralarında paylaşmak için imparatoru ikna etmekle vazifelendirilmiş olup, buna Şarl Avrupa'nın, Şâh da Asya'nın sahibi olacağını ilâve etti. Lutfî Paşa müstehzi bir edayla:

- «Lâkin hükümetlerinizin hududunu nasıl kararlaştırabilirsiniz?»⁸⁵¹ diye sordu.

Yine o gün öğleye doğru Laçki, Pâdişâh diâresine kabul olundu. Pâdişâh, elçinin geldiğini görünce şöyle hitabetti:

- «Ferdinand'a söylemedin mi ki, Macaristan bana âiddir? O hâlde buraya niçin geliyorsun?»⁸⁵²

Ondan sonra şedîd bir hiddet göstermesi üzerine elçi mülakat salonunun dışına çıkarıldı. Vezirler, Ferdinand ile yeni bir muharebe açmanın münâsib olup olmayacağı hakkında pâdişâh huzurunda üç saat müzâkere hâlinde kaldılar. Muharebeye girişilmesi kararlaştırıldığından, del-lâllar dîvânın kararını îlân ederek, Laçki, vezîr-i âzamin sarayında habs edildi.⁸⁵³

Tercüman Yûnus Beğ kendisini teselliye gelerek, Pâdişâh hediye etmiş olduğu doğanları pek beğendiği için, korkacak birşey olmadığını ve gerçekten Hadım Süleyman Paşa, burnunu ve kulaklarını kesmek fikrinde bulunmuşsa da Pâdişâhın muvafakat göstermediğini söyleyerek cesaret verdi. Lutfî Paşa Laçki'ye Devlet hizmetine girmesini teklif etti. Lâç-ki

⁸⁴⁹ İhtimal ki Napolili olarak doğmuş İken Şarlken'in tebeasmdan olan Kan-telmi'yt kasdedlyordu.

⁸⁵⁰ Laçki'nin raporu: «Vişne me fecere Regis oratorera.»

⁸⁵¹ «Quomodo confinia composulstis cura Kisilbassa» («Kızılıbaşa hududunuzu nasıl kestiniz?», Laçfel'nin raporu.

⁸⁵² Laçki'nin raporu.

⁸⁵³ Wolfgang Betlen (Wojf«ang BeÜileiD'in dediği gibi, I, s. 356, Yedikula de-ğli. Çİblnü 1782.

mallarını, zevcesini, çocuklarını terk edemeyeceğini söyleyerek çekimser davranınca vezîr-i âzam, Pâdişâh hizmetine girince zevce ve kasırdan mahrum olmayacağından, bu bahanenin makbul olmayacağıı beyân etti. Laçki muhalefette ısrar gösterdiğinden, vezîr-i âzamin sarayında mahbûs kaldı. Buna rağmen pazar günleri Rûm Patrikhânesi Kilisesi'nde duâ dinlemek üzere çıkmaya izin verildi. Hakkında gösterilen şiddete rağmen, kendisinin ve maiyyetinde bulunan adamları taâmiyye'si (yemek veya sofraya masrafı) olmak üzere, bir miktar akçe tahsis olundu.

1540 Kânun-ı evvel'inin birinci günü Sultân Süleyman, Şehzade Mehmed ve Selim ve 3.000 yeniçeri ile Edirne'ye giderek, ancak 1541 Nîsân'mda döndü. Dönüşünden üç hafta sonra 120 erkek ile 7 kadın hazînedan 25.000 altın çalmış olmak şüphesiyle işkenceye konuldular. Yine o zamana doğru Lûristan ve Gürcistan vâlisî Gazî Hân'ın isyanı haber alındı.⁸⁵⁴ Süleyman İran hududuna 2.500 yeniçeri, 700 sipâhî, 600 ulûfeci gönderdi. İşte bu sıradadır ki, gözden düşmesinin sebebi olan ahvâlî daha önce yazdığımız Lutfî Paşa azledildi, fakat Pâdişâhın dâmâdî olmasından dolayı azledilmiş vezîr-i âzamlara tahsisi mûtâd olan 200.000 akçe, ona da tahsis edildi (18). İhtiyar Hadım Süleyman Paşa vezîr-i âzamlık makamına geldi.⁸⁵⁵ İkinci vezirlik Rüstem Paşa'ya, üçüncü vezirlik Mehmed Paşa'-ya, dördüncü vezirlik Rumeli beğlerbeği Husrev Paşa'ya, Rumeli beğler-beğiliği yeniçeri ağasına, Bağdâd beğlerbeğiliği de Üveys Paşa'ya verildi. Şehzade Mustafa, tahsisatına senelik 500.000 akçe ilâvesiyle Saruhan'dan Manisa'ya nakl olundu.⁸⁵⁶ O senenin kışı ve ertesi senenin baharı içindeki vekâyî bundan ibaret olup, elçi Laçki bu müddet zarfında ' hep vezîr-i âzam sarayında mahbûs kalmıştır.⁸⁵⁷

Macaristan Seferi

23 Haziran (28 Safer)'da Sultân Süleyman, Macaristan üzerine bizzat sefer açmak üzere İstanbul'dan hareket etti. Vezîr-i âzam, Devlet'in doğu hududlarını İran Şâhi'nin teşebbüslerine karşı muhafaza etmek bahanesiyle Küçük Asya'da kaldı. Lâkin hakikatte, Şehzade Mustafa'nın hareketlerine

⁸⁵⁴ Ferdî, varak: (18)

⁸⁵⁵ Ferdî, varak: 344. Laçki'nin 9 Mayıs tarihli raporu.

⁸⁵⁶ Ferdin and'ın bu tahsisatın artırılması hakkındaki ifâdesi, bu askerin Pâdişâh'ın Asya'daki seferi esnasında eyâlet vâililiğinden dekl şehzadesine muhafazasına me'mûr bulunduğu hakkındaki zannını belirten elçi Laçki'nin şu fıkrasına uygundur: «Non tantum contra Persam quam contra filium, ne patri rebellet, quod timebatur.»

⁸⁵⁷ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/188-193.

nezâret etmeğe me'mûr idi: Çünkü baba ile oğul arasındaki karşılıklı soğukluk her ne kadar ciddî bir surette 12 sene sonra meydana çıkmış ise de, Şehzâde'nin ikbâl hırsı daha o zamandan Pâdişâh'ın şübhesi-ni çekmişti.⁸⁵⁸ Süleyman'ın Macaristan'a gidişinde vezîr-i âzami refakatine almamağa karar vermesi Süleyman Paşa'nın ne ihtiyarlığından, ne de vezîr-i âzamin müfrit derecedeki selâhiyetinden doğacak rekabetten değil, ikinci vezîr Rüstem Paşa'nın nüfuzunun üstünlüğünden kaynaklanmıştır. Pâdişâh'a dâmâd olmuş olan Rüstem, daha Önce hademe-i hassadan bulunmak sıfatıyla 80'lik hadımdan ziyâde teveccühe nail olmuştu.

Cereyan eden durumlara bakılırsa kolayca anlaşılır ki, Süleyman, eski nedimi İbrahim'in büyük kudretini ve bunun yol açabileceği neticeleri hatırına getirerek, vezîr-i âzamı hga ancak Ayaş, Lutfî, Süleyman Paşalar gibi karada, denizde uzun müddet süren askeri hizmetleriyle tecrübe edilmiş adamları getirmek ve saltanat haklarına rakîb çıkar korkusuyla bunlara pek fazla iltifat göstermemek istemiştir. Bununla beraber, bundan sonraki vak'alar gösterir ki Süleyman Paşanın -Rüstem Paşa'mn nüfu-zuyle kırılan-selâhiyeti Pâdişâh için hiçbir vakit endîşe sebebi ve rekabet mevzuu olmamıştır. Rüstem Paşa, zevcesinden ziyâde -Süleyman'ın en çok sevdiği haremi olan- kayınvalidesi sayesinde nüfuz kazanmıştı. Pâdişâh, husûsiyle İbrahim'in -kısmen onun te'sîri neticesi olan- sukutundan sonra büsbütün bu kadının te'sîrinde kalarak o zamandan beri hükümet dizginlerini Rüstem Paşa'ya terketmişti. Rüstem Paşa ise, vâsi kudretini -ileride göreceğimiz veçhile- kendi arzusuna değil, Hürrem'in arzusuna göre kullanmıştır.

Pâdişâh, İstanbul'dan bir merhale mesafede şiddetli yağmura tutularak ordunun hareketi imkânsız bir hâle gelmiş olduğundan, boş zamanlarını idâri memurların bâzılarında değişiklikler yapmağa sarfetti.

Ulemânın müttehiden verdikleri re'y hilâfına olarak mest üzerine mesh caiz olamayacağına dâir fetva vermiş olan müfti Çivi-zâde azledilerek, o makama Molla Abdülkaadir tâyin olundu.⁸⁵⁹ Erzurum valisi Fer-hâd Paşa da, idare tarzı hakkında vâki' olan şikâyetleri tahkik etmek için Gürcistan hududuna gönderilen bir müfettişin iş'ârı üzerine azledilerek, Erzurum valiliğine vezir Dukakin-oğlu'nun mahdumu Mûsâ Paşa getirildi.⁸⁶⁰

Sultân Süleyman Filibe'de bulunduğu sırada Hayreddîn Barbaros'un 80 kadirga teçhiz ederek, bir İspanyol donanmasının tehdîd etmekte olduğu

⁸⁵⁸ Laçki'nin raporu.

⁸⁵⁹ Ferdi, varak: 346. Lutfl. vWak: 94.

⁸⁶⁰ Ferdi, varak: 347.

Cezayir'in imdadına koşması için emir gönderdi. Kendisi de ordusuyla Sofya ve Şehir Köyü'nden geçti ve Isladı Boğazı tarikiyle Niş'e yönelerek, burada hediyeler takdimine gelen Floransa elçilerini resmî bir mülakata kabul etti ve Kozme Dö Medici'ye hitaben samimi sözlerle dolu bir mektup ile iade eyledi.⁸⁶¹ Bu Macaristan seferi de -bütün evvelkiler gibi- ordunun intazama tam riâyeti dâiresinde vuku bulmuştur: Müverrih Ferdi, bir değnek çalanın bin değnek yediğini yazar.⁸⁶² Belgrad'da Rumeli beğlerbeğiliğinden sonunda vezirliğe yükseltilmiş bulunan Husrev Paşa orduya gelerek yeni görevinden dolayı Pâdişâh'a teşekkürlerini sunup dîvânda yerini aldı.⁸⁶³ Yine bu şehirde, Niğbolu sancak beği Ah* med Beğ ve kısa zaman önce affedilen Piyer Rareş, Kogares'teki şatosundan hâinâne bir surette dışarıya çekmiş oldukları Macar reisi Maliat'ı Pâdişâh'a teslim ettiler.. Piyer Pereni ile gizliden gizliye münâsebetlerde bulunmakla itham edilen Maliat, ömrünün geri kalan günlerini geçirmek Üzere Yedikule'ye gönderildi.⁸⁶⁴ Pereni'nin Pâdişâh'a sâdık olacağına dâir ettiği yemin üzerine, rehin olarak İstanbul'a bırakmış olduğu oğlu, haylî zaman önce sünnet edilerek hademe-i hassaya alınmıştı.⁸⁶⁵ Sultân Süleyman Belgrad'dan gitmeden önce, Çezare Fregozo ile beraber İstanbul'a gitmekte olan Fransız elçisi Rinson'un öldürüldüğü haberini aldı. I. Fran-suva'nın elçisi Turin yolu üzerinde Marki Güvasto'nun haydudlan tarafından taarruza uğrayarak öldürülmüştü.⁸⁶⁶

Sultân Süleyman'ın kafasında bu hâdisenin doğurduğu elem verici te'» sir, Semendire valisi Yahyâ-Paşa-oğlu, Bosna valisi Ulama ile Valantin Török ve İzabel birleşik askerlerinin Rogendorf kumandasındaki Avusturya muhasara ordusuna galebesi haberiyle bir dereceye kadar zail oldu; Ferdinand'ın bu generali Budin yakınındaki Gerhard tepesindeki ordu* gâhım bile alelacele terkedip hemen, çekilmeğe mecbur olmuştu. Tuna'nın indirmekte olduğu cesedler, Süleyman için askerinin muvaffakiyetine şüb» he kabul etmez deliller teşkil ediyordu.⁸⁶⁷ Tuna üzerindeki ince donanma kumandanı Kaasım,⁸⁶⁸ Almanlar tarafından tahliye olunan Peşte şehrini zabt etmişti. Pereni Erlau'ya kaçmış, Rogendorf şut adasına çekilerek yaralarının

⁸⁶¹ Ferdi, varak: 349 ve 350.

⁸⁶² «Bir çöpe hüsrân eyleyen, bin çöp-1 glran yırdı» Ferdi, 350,

⁸⁶³ Ferdi, varak: 351. Macarlar'ın «Üzref» adını verdikleri Husrev Paşa. Fessler'ın tstoanfi'ye bakarak yazdığı gibi vefat etmiş olmayıp dördüncü vezirliğe getirilmişti.

⁸⁶⁴ Fessle. Engel, tstoanfi'den naklen, 1, 14.

⁸⁶⁵ Laçki'nin 1539 senesi raporu.

⁸⁶⁶ 13 Temmuz 1541'de İstanbul'a giderken; Fessler'ın sandığı gibi İstanbul' dan dönerken değit. Flesson, c. 1, s. 388.

⁸⁶⁷ Ferdi, varak: 352.

⁸⁶⁸ Istoañfde Kasson. diğer müverrihlerde Kassan.

ağırlığından orada hayâtı terketmişti. Daha önceleri Ferdinand'ın İstanbul'da elçisi ve son olarak Peşte'deki Avusturya İnce donanmasının kumandanı bulunan, Günş'ün cesur müdâfiinin kardeşi gayretli bir Dalmaçyah olan Jerom, Budin muhasarasında o kadar yara almıştı ki, o da arası çok geçmeden öldü.⁸⁶⁹

Laçki, hasta olmakla beraber, Belgrad'daki Osmanlı ordugâhına ka-. dar askerin arkasından getirilmişti; Pâdişâh'ın Budin'den dönüşünde hemen ölmüş denilebilecek bir halde hürriyeti geri verildi.⁸⁷⁰

25 Ağustos 1541'de, Mehmed Paşa, bütün beğlerle birlikte Budin'den Pâdişâh'ı istikbâle çıktı.⁸⁷¹ Ertesi gün Süleyman askerini Tunan'ın sağ sahiline geçirerek «Alt-Ofen»de ordugâh kurdu. İşte buradadır ki, daha ertesi gün -Osmanlıların 21 Ağustos'ta Rogendorf a galebelerinde esir etmiş oldukları⁸⁷² 600 kişi, Avusturyalı Baltazar Puhhaymer ve Bohem-yalı Melşbor Borziza gibi bâzı kumandanlar hâriç olmak üzere 28 Ağustos'ta çavuş-başı Ali Ağa Pâdişâh tarafından genç Macaristan Kralı'na altın zincirli ve altın eyerli dört at ve Kraliçe*ye yüzükler, ipekliler, bilezikler hediye etmek üzere Budin'e gitti; bu seferde Pâ-dişâh'ın refakatinde bulunan Şehzade Bâyezîd tarafından da Zapolya'nın oğluna kıymetli hediyeler götürüyordu.⁸⁷³

Budin'in İlhak Edilmesi

Elçi Alî Ağa, Pâdişâh'ın bizzat ziyarete gelmesi Devlet'in kanunu hük-münce caiz olmadığını Kraliçe'ye beyân ederek, oğlunu Budin'i o kadar güzel müdâfaa eden asilzadelerle beraber Osmanlı ordugâhına göndermesini söyledi. Bu haber, İzabel'e büyük endîşe vermekten hâlî kalmadı; geceyi bir meclis ile geçirerek Zapolya'mn Ölürken tavsiye etmiş olduğu müşavir papas Martinoçi'nin kararına uygun olarak çocuğunu göndermeğe

⁸⁶⁹ tstoanH. kitap: 14, s. 234.

⁸⁷⁰ Fessler (7. s. 590)'ın Laçki'nin ancak Belgrad'a vardığında habs edildiğini yazması hatadır. Laçki'nin Belgrad'da, Fransız elçisi Rinson'un katlinde Şariken'in- raedhall olmadığı ortaya çıktıktan sonra, saüverlldiğ'na dâlr 601'inci sahlfedeki İfâdesinde de yanılıyor (Katona'da Jovius, 21, s. 88). Bizzat Laçki'nin raporundan anlaşıldığı üzere 17 Teşrin-i sâni-den beri esir muamelesi görmüş ve ancak sıhhi durumuna açınılarak bırakılmıştır.

⁸⁷¹ Ferdî ve Pecevi, varak: 77, 4 Cumadel-ulâ.

⁸⁷² Bethlen'in yanlış olarak dediği gibi (1; kitap: 3, s. 371) 29 Ağustos'ta değil.

⁸⁷³ Pecevi, varak: 78. Osmanlı müverrihleri Bethlen'in söylediği (1, s. 379), ilkinci şehzade Sellm'den hiç bahsetmezler, fatoanfi, kitap: 14, s. 241; Jovl-. us, c. 11. (Halbuki Pecevi Şehzade Sultan Selim ve Bayezld'in bu serede Padişah İle beraber bulunup ikisi tarafından dahi kral-zâdeye armağanlar gönderildiğini yazar. c. 1, s. 230. Mütercim)

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/193-196

karar verdi. 29 Ağustos'ta -ki Mohaç muharebesinin onbeşinci yıldönümüdür- henüz 1 yaşında bulunan kral-zâde Sigismund Zapolya, bir süt nine, iki dâye, İzabel'in 6 baş-müşâviri Martinoçi, Petroviç, Valanten Tö-rök, Etien Verbeçi, Urben Batyani, Pudmaniçki refakatiyle Osmanlı ordugâhına gönderildi. Küçük Sigismund üç kadınla bir altın arabada bulunarak, müşavirler yaya olarak refakat ediyorlardı. Defterdar ve nişancı, birçok sancak-beğleri ve çavuşlarla beraber çocuğu istikbâle gelerek, etrafında yeniçerilerle Pâdişâh'ın muhafızları bulunan bir çadıra göturdüler,⁸⁷⁴ Sigismund'u Pâdişâh'a takdim etmeğe Petroviç tâîn olunmuştu; lâkin çocuk onunla gitmeyip ağlamaya başladı; süt-nine müşavirlerle birlikte bizzat Pâdişâh'ın huzuruna girmeğe mecbur oldu: Podmaniçki ile defterdar ve nişancı az bir müddet içinde kadını dışarı çıkardılar; diğer 5 müşavir dîvân çadırında kaldılar. Pâdişâh, Budin'i kendisine tahsis-etmiş olduğunu vezirleri vâsıtasıyla onlara tebliğ etti. İzabel'in müşavirleri bu haberi öğrendikleri sırada -Kral-zâde'yi götüren alayın geçtiği zaman dost ve müttefik sıfatiyle halka karışmış olan- yeniçeriler şehrin kapılarını zabt etmişlerdi; ahâlî silâhlarını teslim ettikleri ve yeniçerilere iyi muamele gösterdikleri takdirde, mal ve canlarının korunacağını dellâllar ilân ediyorlardı. Güneş batmadan önce Budin bir Osmanlı beldesi olmuştu. Bu eski payitaht, Macaristan Kralı'nın Mohaç bataklıklarında vefatının sene-i devriyesinde bu veçhile sukuut etti; Krallık da Türk-ler*'in muzaffer silâhları kuvvetiyle Zapolya'ya verildiği gün, Budin'in zabtıyla oğlunun elinden alınmıştır.

Süleyman, İzabel'in müşavirlerini bir hafta ordugâhında alıkoyarak, Kraliçe'nin İstanbul'a götürülmesinin münasib olup olmayacağı hakkında onlarla görüşmede bulundu.⁸⁷⁵ Bir taraftan da İzabel, babası Sigis-murid'un eski sefiri vâsıtasıyla elçilerinin serbest bırakılması meselesini müzâkere etti.⁸⁷⁶ Vâki olan teşebbüslerinde kıymetli hediyelerle teveccühünü

⁸⁷⁴ Istoanfi, Jovius (c. 40, s. 285 ile şu eserlere bkz.:

Vier Wahaftige Missiven, eyne dea Frauen Isabella Ku-niginn Janus nachgelassene Wittib in Ungarn, wie untreulich der Türk and die iren mit ir umgangen; die andere eyne so in der Belagerung bey der Kuniginn im Schloss gewest, wie es mit Ofen var und nach der Bdagerung ergangen; die dritte eyne Ungarn von Gran wie es itz zu Ofen zugeht die vierdt des Türkischen Tyrannen an die Sibenbürger aus dem Latein ins Teutsch gebracht anno 1542. Genç Prens'in Süleyman'ın ordugâhına götürüldüğü zaman maiyyetinde bulunan ve tia-bel'in adamlarından olan biri tarafından yazılmış olan bu eser, başvurmak için kıymetlidir. Lâkin çağdaş tarihçilerin hiçbirisi ve hattâ Katona buna vâkıf değildir. Burada bahis mevzuu olan dört mektup Avusturya İmp. ve Kral. Hân. Arşivi'ndeki «Târih ve Diploması» kısmındadır.

⁸⁷⁵ Jovius'un vüzerâ lisanından naklettiği ve Bethlen'den aldığı nutuklar (Katona, 21, s. 75), az l'timâda şayandır. Bethlen Süleyman'ın Budin'e girişini sehven 2 Eylül yerine 29 Ağustos'ta gösterir.

⁸⁷⁶ «Per Agarchum Elgismujutt pmtria legattun.»

kazanmış olduğu- Mihrimâh Sultân'ın kocası Rüstem Paşa tarafından yardım görüyordu. Budin'in zabtedildiği gün yeniçeri ağası Kraliçe'ye ikaametgâhı olan kasrı teslim etmesini ihtar etti; Kraliçe, Sultân Süleyman'a terk edeceğini söylemekle beraber, kendisi içinde bulundukça kimsenin girmesine izin verilmemesini rica etti. İsteddiği vaad olun-duysa da yerine getirilmedi. Yeniçeri ağası kasrın kapısını zabt ederek, akşama kadar orada bulundu; bu müddet zarfında adamları girip çıkıyor, fakat kimseye fenalıkları olmuyordu; ağanın emriyle hapishaneler açıldı. 1 Eylül 1541'de, bir çavuş, gitmeğe hazırlanmasını ve eşyasını beraber götürmek için öküz satın almasını Kraliçe'ye tebliğ etti. Bu sırada yeniçeri ağası tersanenin anahtarlarını istedi ve aldı. Ertesi gün Sultân Süleyman Budin'e girip (2 Eylül Cum'a) Meryem Ana Kilisesi'ne giderek namaz kılmak suretiyle kiliseyi camie tahvil etti.⁸⁷⁷ İki gün sonra nişancı, refakatinde tercüman olduğu halde Kraliçe'ye altın ve laciverdi hatlarla yazılmış bir berât getirdi: Bunda Sultân Süleyman Peygamberce, ecdadına, kılıcına yemin ediyordu ki, Budin'i ancak genç kralın çocukluk müddetince elinde bulunduraack ve bulûğ çağına varınca kendisine tes-lîm edecektir.⁸⁷⁸ 1.000 martoloz, 2.000 yeniçeri, 1.000 süvârî, 500 solak, birkaç yüz gemici Budin muhafızlığına memur oldular. Bu askerin kumandası, aslı Macar olup⁸⁷⁹ daha önce Bağdâd valiliğinde ve daha sonra Anadolu beğlerbegilinde bulunmuş olan Süleyman Paşa'ya verildi. Pâdişâh bu münâsebetle kendisine vezir, başka bir tâbirle üç tuğlu paşa unvanını ihsan etti,⁸⁸⁰ Hayreddîn Efendi müslümanlara kadı tâyin edildi; İzabel'in istanbul'da son elçisi Şansölye Verbeçi beşyüz akçe, yâni 10 duka yevmiye ile Macaristan baş-hâkimliğine terfi olundu. Zapolya'nın oğluna Martinoçi ve Petroviç'in vesayeti altında Transilvanya (Erdel) sancağının tevcih olunduğuna dâir nişancı tarafından bir berât-ı pâdişâh! çıkarıldığı gün İzabel'in Almanlar tarafından -daha ziyâde Türk Valland denilen Valantin Török'den mâada- müşavirleri salıverildi. Valantin, Türkler'in gayretli bir taraftarı olmakla beraber

⁸⁷⁷ Avusturya, Imp. ve KrL Han. Arşivi,

⁸⁷⁸ İstoanfi berâtı gördüğünü söyler ve nişancıyı «NisaegU yapar. Ferdi (s. 354) onunla aynı görüştür. Peçevis (varak: 78), Nişancı Celâl-zâde'nin bu vak'ayı târihinde yazmamasından dolayı taaccüb eder. Bununla beraber, Celâl-zâde (varak: 219), şöyle yazar: «Erdel vilâyetinde sancak-ı hümayûn virilüp sonra irişüp yarar oldukça girü babası yirine Üngürüs Krallığı tevcih ohnmak üzere muâhede-i hümayûn şeref-südûr buldı.» Solak-zâde dahî (varak: 113) böyle söyler. Cfimi'üt-Tevârih*-de Kâtib Mehmed ve Nuhbetü't-Tevârih dahî genç prens Sigismundi'ye Transilvanya'da sancak tevcihinden bahs ederler. Lutfî'ye de müracaat, varak: 93.

⁸⁷⁹ Jovius: «in Hungaria nemine Sulimanus, qui ab Ineunte aetate bello captus.» Katona, 21, s. 87. Bethlen, I, s. 393.

⁸⁸⁰ İstoanfi, kitap: 14. Pecevl. varak: 78. Ferdi, varak: 355. Gran hâkimi Mustvek (Mustwek)'In Avusturya arşivindeki lâyihası.

görünüşe göre dîvânda Martinoçi tarafından vâki' olan iftira üzerine Yedikule hapisanesine atılmış, ve beş sene esaretten sonra orada vefat etmiştir.⁸⁸¹ Bu hapishanede hayâtını itmam eden Török ve Malyat ile- oğlu hademe-i hassaya girmiş olan- Pereni Macarların hıyanetlerine Osmanlılar'm ne suretle mükâfat verdikleri hakkında vatandaşlarına müdhiş bîr misâl göstermişlerdir. Török iki oğlunu rehin olarak arz ettiyse de, Pâdişâh, Pereni dahî iki oğlunu İstanbul'a göndermişken ahdini bozduğunu cevaben bildirerek, Hargo ve Siget kalelerinin teslimini daha sağlam bir te'minât saydığını ilâve etti. 5 Eylül'de Kraliçe kasırdan çıktı. Süleyman Paşa, Martinoçi'nin hanesine yerleşti. Verbeçi Jan Zapolya'nın sarayını ikaametgâh ittihaz ettiyse de, hâkimlik memuriyetini uzun müddet muhafaza edemiyerek, vatanının düşmanı olan tarafın verdiği bu hizmetin âriyle hayâtı terk etti. Hıristiyanlar tarafından mûtâd olan merasim yapılmaksızın Yahûdî mezarlığına gömüldü. Tamışvar (Tameşvar) sancağı Petroviç'e verildi.

(Macaristan'ın) bu gasbı ise Pâdişâh'ın tama'ı m artırmaktan başka bir şeye yaramadı: Kraliçe'nin azimetini esnasında Fünfkirhen kasabasını da arzu etmekte olduğunu kendisine bildirdi, tzâbel çekildikten sonra yeniçeriler Budin kalesini istilâ ettiler.⁸⁸²

Kraliçe'nin gitmesinden ve Macaristan Kralları sarayının istilâsından bir gün sonra Ferdinand'ın iki elçisi -ki Salm (Salem) Kontu Nikola ve Sigismund Herberştayn'dir- Osmanlı ordugâhına vâsıl oldular. Bu iki adam târihte şerefli hâtıralar bırakmışlardır: Birincisi, Viyâna'nın cesur müdâfiinin oğlu idi; ikincisi de birçok sefaretlerde seçkin hizmetler göstermişti. Ferdinand; Osmanlı ordusunun hareketini haber alır almaz, yeniden müzâkerelere başlamak maksadıyla sefir için yol ruhsatnamesi istemişti; iki sefir bu ruhsatnameyle geldiler ki, o zaman mu'tâd olan yazışma usûlüne göre şu mealde idi: «Bâb-ı hümayûn herkese küşâdedir (açıktır); birşey isteyecek olan herkes girebilir.» Bu ibareye nazaran her elçi bâb-ı devlete gelebilirse de, ruhsat-nâmede bunlar serbest çıkmağa selâhiyetleri belirtilmediği gibi, beynelmilel hukuk hükümlerine göre muamele görecekleri de garanti edilmiyordu.

Sultân Süleyman Ferdinand'ın Laçki tarafından getirilmiş olan son

⁸⁸¹ Mustoek, keزالik.

⁸⁸² Mustvek, Avusturya Arşivinde. (Osmanlıların düşmanı tarafından yazılmış alan ve tamamen yalan olduğu da başka hiçbir kaynaktan -yerli ve yabancı kaynaktan -fcafasedtlmem-W* sabit olan bir rivayetten ibarettir. Hazırlayan).

mektubuna yazdığı cevabn mede: «Bu hükümdarın bütün Macaristan'ı münhasıran tasarruf talebini bildiren yazısını almış olduğunu, hâlbuki müteveffa kral Zapolya'ya memleketin idaresinden başka birşey verilmeyip binâenaleyh onun saltanat haklarını icra etmeğe hiçbir cihetle hakkı olmadığını; Zapolya'nın oğlu -babası gibi- sâdik bir bende olduğundan, Macaristan h k metinin pederine verildiği gibi ona da verilmesi karar-laştırıldığım; Osmanlı ordusunun hareketinin, onu bu h k mete sahip kılmak maksadıyl  vukua geldiğini» beyân ediyordu.⁸⁸³

Salm Kontu Nikola'ya muavin olmak üzere evvelâ Fransuva Revay⁸⁸⁴ seçilmişse de, memuriyetini Sigismund D  Herberştayn'a terk etmişti. İki elçiye verilen talimatta -Belgrad'da bırakılmış olduğu halde- Osmanlı ordusunda zannedilen Siradi Palatini Jerom La ki ile mümkünse birleşilerek, onunla müzâkere edildikten sonra, Pâdişâh'ın hangi şartlarla sulha muvafakat edeceği anlaşılmak üzere vezirlerle mülakat edilmesi⁸⁸⁵ yazılı idi. Bundan başka Salm ve Herberştayn Kral'ın, kendisine verdiği hakları göstermek maksadına müstenid olduğu ve Pâdişâh ile asla muharebe niyetinde olmadığını, Macaristan Kralhęı'na s k netle sahiplenmek için verilmesi haklı bulunacak akçeyi te'diyeye hazır bulunduğunu dîvâna garanti etmeğe me'mûr idiler. Macaristan'ın tam olarak temellükü için 100.000 filorine kadar teklif edeceklerdi; eğer bu teklifleri kabul ettiremezler ise, Zapolya'nın vefatından beri Ferdinand tarafından sil hla zabt olunan memleketlerin iadesini ve Avusturya'nın saltanat hukukunu tasdik eden Yukarı Macaristan'ın temell k ne ilişilmemek için, senelik 40.000 filorin ödenmesini taahhüt edeceklerdi.⁸⁸⁶

İki elçi gemiden çıktıkları vakit tercüman Yûnus Beğ değil, Viyana bakkallarından Yohan Pibrah'ın oğlu ikinci tercüman Tainz Tulman ve  avuş-başı tarafından hoş tneği (hoşgeldin) merasimi icra olundu (7 Eylül). Rüstem Paşa'nın  adırlı civarında bir çadıra götürüldüler. Ertesi gün Rüstem

⁸⁸³ Bu mektup Ayaş Paşa'nın 1537 târihiyle Marya Barzizi eliyle getirilen mektubundan sonra gelmiştir. Maylat'a gönderilen ve ileride bahsedilecek olan bir emir de bundan öncedir. Mezk r mektup, kronolojik sırayla, Avusturya İmp. ve Kral. H n. Arşivi'ndeki Süleyman zamanı Türkiye evrakının üçüncüsü-d r. Fakat bir Osmanlı P diş hi tarafından Macaristan Kra-lı'na yazılmış ilk mektuptur. İstanbul'dan Safer 948 (Haziran 1548) târihiyle t rihlenmiştir. Tercüman Yûnus Beğ'in Edirne'den 1 Mart 1541 târihinde ve Kral Ferdinand'a yazılmış İtalyanca bir mektubu da mevcuttur. Bunda Yûnus Beğ kendisine «Interpreto deli l' eccelsa Porta del Gran Signore» unvanını veriyor. Ferdinand'ın cevâbı -ki müsveddesi Avusturya İmp. H n. Arşivi'nde mevcuttur ve La ki'nin esaretinden şik yetle, yeni bir elçi için yol ruhsat-nâmesi talebinde bulunmaktadır- 27 Mayıs 1541 tarihlidir.

⁸⁸⁴ Nikola Salm ile Sigismund D  Herberşteyn ve Fransuva Revay'ın vezir Rüstem ve Metamed Paşalarla Tercüman Yûnus Beçe 29 Ağustos 1551 tarihli i'timadnamelet (Avust. A lvk).

⁸⁸⁵ «Bassas accedant et expiscari contemplant quonam animo ait Turcarum Caesar erga pacem tocandam»

⁸⁸⁶ Salm ve Revay'a verilen talimat* müracaat.

Paşa'nın huzuruna kabul oldunduktan sonra, diğer vezîr Mehmed Paşa ve Husrev Paşa'yı ziyarete gittiler.⁸⁸⁷ Velâdet-i Meryem gününde elçiler mu'tâd merasim ile huzûr-ı şahaneye kabul olundular: Pâdişâh'ın çadırı yanındaki dîvân çadırında üç vezîr ile birlikte ve minder üzerinde yemek yediler; vezirlerin arkasında kazaskerlerle nişancı bulunuyordu. Elçilerin muhtelif milletlere mensup 46 asilzadeden mürekkep olan maiyyet-leri de sancak beğleri tarafından diğer çadırlarda yemeğe alındılar.⁸⁸⁸ Yemeğin sonunda vezirler Pâdişâh'ın çadırına giderek, müteakiben sefirler de huzura davet olundu. Bunlar Sultân Süleyman'ın ayakları altına gayet güzel yaldızlanmış büyük bir kadeh, yalnız saat ve günleri değil, yıldızların hareketlerini de gösterir san'atkârâne yapılmış bir asma saat koydular. Oniki hizmetçi bu saati Pâdişâh'ın huzuruna getirdi; nasıl kurulacağını zât-ı şahaneye tarif etmek üzere yanlarında bir de saatçi vardı. Bundan başka bu san'at eserinin bütün kısımlarını havi bir de kitap takdim edildi. Bir dereceye kadar ilm-i hey'ete (astronomi) vâkıf olan Sultân Süleyman bu makineyi büyük bir dikkatle kontrol etti. Pâdişâh sırmalı bir sâye-bân altında bulunduğu halde, yanında bir kalkan, bir gürz, bir yay ile oklar vardı. Rüstem ve Mehmed Paşalar sağında ayakta duruyorlardı, öteki tarafında Ferdinand'ın elçilerini içeri almağa me'mûr olanlar ve -gümüşle müzeyyen asayı taşıyan- baş-silâhdâr'la hasoda-başı bulunuyorlardı. Salm ve Herberştayn birbirini müteâkib Pâdişâh'ın elini öperek memuriyetlerin neden ibaret olduğunu arza giriştiler. Lâkin Pâdişâh, onlar söze başlamadan evvel «Ne diyorlar?» diye sorarak, daha ilk anda sözlerini kesti ve vezirlere hitaben:

- «Başka diyecekleri yoksa, bırakınız gitsinler!» dedi. İki gün sonra Rüstem Paşa ile müzâkereye başladılar. Paşa son şart olmak üzere, Ferdinand'ın zabt etmiş olduğu memleketlerin tamâmı iade edilmedikçe ve Macaristan'ın o tarafta kalacak kısmı için vergi taahhüd olunmadıkça barışa nail olamayacaklarını bildirdi.⁸⁸⁹

Sefirler, vergi verilmesine muvafakat etmeğe selâhiyetli olmadıklarını beyân ile, mütâreke akdini ve zincir içinde gördükleri Baltazar Puhhaymer'le diğer esirlerin mübadelesini talep ettiler. Rüstem Paşa cevaben, sulh akd olduğu takdirde esirlerin fidye-i necâtsiz iade olunacağını; muharebe

⁸⁸⁷ Sigismund Dö Herberştayn'ın eserlerindeki raporları (I, s. 260), Adelung tarafından yazılıp Peterstoug'da 1818'de basılan «Sigismund Dö Harber-ştayn» adlı eser. Salm, Husrev Paşa'yı Hassam şeklinde adlandırır ve Bualn valisi tâyin edilmiş sanır.

⁸⁸⁸ Jovius'un raporu, ıktap: 40, s. 258 vd., Herberştayn'ın Katona'daki porunu (21, s. 82) ikmâl eder. O'ndan nafclen Bethlen'in Trans Târihi'ne müracaat, I, s; 396.

⁸⁸⁹ Katona'da Jovius, 21, s. 83; Jovius'dan naklen Bethlen. Adehing'da mund Hçberştayn, 5. 268.

devam ederse mübadele için fırsat doğmasının tabii bulunduğunu ifâde etti.⁸⁹⁰

Bu mülakatın ertesi günü Süleyman, elçilerin herbirine iki kaftan, beş top ipekli kumaş, 6.000 akçe (100 duka) verdirdi; ondan sonra veda etmeleri için huzuruna kabul ederek bu defa da ilk mülakattaki merasime riâyet etti. Sigismund DÖ Herberştayn Pâdişâhın elini Öpmeğe hazırlanırken, böğründe ansızın hâsıl olan bir ağrı dizini bükmesine engel olduğundan Rüstem Paşa'ya hitaben: «Allah aşkına bana yardım et!» dedi. Rüstem Paşa elçinin maksadını bildiği halde hiç yardım etmedi. Fakat Sigismund'un hâlini anlamış olan Sultân Süleyman, ihtiyarın itaatinin işareti olan bu protokolü yerine getirmesini kolaylaştırmak için elini kaldırdı; ondan sonra vezirlerine hitaben:

- «Bırakınız, gitsinler» dedi.⁸⁹¹

Huzurdan çıkılınca Rüstem Paşa, elçileri Tuna boyunca Budin'in hemen duvarları altına kadar götürdü; kendilerine müdhiş bir top takımıyla nehirde demir üzerinde bulunan ince donanmayı ve muharebe esnasında Türkler'in eline geçen toplan gösterdi. Elçiler ordugâhı bir hendek ile çevrilmiş buldular ki, bu hendek de arabalardan ve zincirle birbirine bağlanmış toplardan mürekkep bir sed ile muhafaza edilmiş ve onların arkasına da derin bir deve dizisi yerleştirilmişti. Sözden ziyâde işarete itaat etmeğe alışkın olan Müslüman askeri elçilerin geçtiği esnada derin bir sessizlik içinde bulundular. Ordugâhda kurulmuş olan birçok çadırların arasında şehenşâhın -diğerlerinin hepsinden daha yüksek olan, yanları kuleli- çadırlarının nazar-ı dikkati-çekmemesi kaabil değildi. Rüstem Paşa Herberştayn'a:

- «Ne gördün?» diye sordu.

Elçi mâhirâne, müdâhinâne bir cevap verdi:

- «Büyük ve kudretli bir hükümdarın nihayetsiz gücünü gördüm.» dedi.

Ertesi gün Rüstem Paşa elçilere, Pâdişâh'ın Ferdinand'a cevâb-nâmesini vererek, kendisinin de Macaristan Krah'na yazdığı bir mektubu ilâve etti.⁸⁹² Bu iki mektup, kenarları sırmalı torbalar içine konulmuş olup, meallerinde az fark vardı. Pâdişâh, askerinin Macaristan'ı silâhlının darbesiyle fethetmiş olduğunu ve Ferdinand Gi-an, Tata, Vişgrad, Ştuhlveysenburg şehirlerini iade etmedikçe yeni bir muahede akdine

⁸⁹⁰ Katona'da Jovius. 21, s. 86.

⁸⁹¹ Sigismund Dö Herberştayn, s. 270.

⁸⁹² Bu mektubun aslı Viyana arşivinde, mevcuttur.

muvafakat etmiyeceğini bildiriyordu. Sefaret heye'ti, Osmanlı ordugâhında 11 gün kalmış ve bunun 7 gününü faydasız müzâkerelerle geçirmişti; 1541 Eylül-lü'nün 18'inde sefaret he/eti Viyana'ya dönmek için gemiye bindi. Çavuş-başı ile tercüman, bunları gemiye binecekleri mahalle kadar götürerek, tayfaya serinlik verecek meşrubattan bol miktarda tedârikine nezâret ettiler.⁸⁹³

Elçilerin gitmesinden 6 gün sonra, Kraliçe tâc ile diğer krallık alâmetlerini alarak payitahttan çıktı. Tahtını ve nikâh hediyesi olmak üzere verilen kasrı kaybettiğinden dolayı ağlamak üzere Lippa (Lipve)'ya çekildi.⁸⁹⁴ Dört gün sonra da Sultân Süleyman şehri terkederek (22 Eylül), Teşrîn-i sâni ortalarında İstanbul'a vasil oldu.⁸⁹⁵ Budin'de ikaa-meti esnasında, sonraları Baron Dö Lagard nâmıyla asilzadelik verilmiş olan deniz yüzbaşısı Polen, Fransız elçisinin italya'da öldürüldüğünü haber vermeğe gelmişti;⁸⁹⁶ Sultân Süleyman bu cinayetin cezasını, Avusturya elçisi olup hasta olmakla beraber hâlâ Belgrad'da mevkuf bulunan Siradi Palatini Jerom Laçki üzerinde icra

⁸⁹³ Macar âlimi Kys, yirmioç sene sonra, Herberştayn ve Salem'-in sefareti hakkında İmparator II. Maksimilyen'e ithâfen mufassal ma'lûmât ihtiva eden bir eser neşretmiştir ki, Avust. İmp. ve Kral. Hân Arşivi'nde «Târihe Müteallik El Yazmaları» arasındadır; ve unvanı şudur: «Exegeticon, hoc est com-pendiosa quae dam descriptio ad arma sumenda contra effe-rum, Barbarum et Christiani nominis haereditarium hostem Tyrannum Thurcam, Divo Maximüano Secundo electo Roma-norum Imperatori anno 1564 feliciter dedicatum a humillimo veterano clientulo autore Petro Litterato Kys Quinque eccle-siensi Pannonio Domini Nicolai Olahi Archiepiscopi ecclesiae Strygoniensis Primatiae Regiae Hung. Caes. locumt. familiar» Müellif, şahsı ve kendisinin tercümanlık memuriyeti hakkında şu bilgileri veriyor: «Eo tûne Dominus Comes a Salmis vi-dens ob pestilientiam servitorum suorum penuriam in arce Strygoniensi me et Jeronimum Dwyth alias Schardelath jam dudum defunctum precatus a Keverend quondam Dno. Paulo de Warda Archiepiscopo ecclesiae Strygoniensis Domino meo in interpretem scribam et servitorem impetraverat, dumque in codem campo turcico horologium magnum argenteum deau-ratum Thurca per Caesaream Majestatem missum in medium Janycherorum (Janissaires) atque Zwłakorum (Solaks) presentiam attulissimus, quidam interpres Thurca et intimus Sec-retarius Imperatoris Thurcarum ex physionomia mea illic me cognoverat nomine Petrus Ewzthery, cum quo ante cladem Ludovici regis dum puerum tredecim annorum ferme agebam in Gymnasio Quinqueecclesiensi sub uno tyrocinio et pı aceep-tore conversati atque eruditi fuimus, quum tempore prefatae infelicitis cladis Mochaziensis, quosdam Serenissimi Ludovici regis Hungariae adineam parentis mei prope Quinqueecele-sias tûm profecti ambo fueramus Turci in via publica regni prope me ceperunt; ego vero Christi propensissima gratia in denssimis dumetis praeceps confugiens conservatus eram; in codem itaque castro tucico, quum cum praefatis Dominis ora-toribus certiș diebus versarer cum eoque interprete Thurcico familiariter tamquam cum meo veterano condiscipulo amica-biliter conversarer in maximo et firmissimo secreto Caesaris Thurcarum campum typum modum et -formam -ad amussim mihi dum bona fide declarasset-perscribendum curavi.»

⁸⁹⁴ Beyân olunan ve Gran Hâkimi Mustwek tarafından neşredilen dört mektuptan birincisi Kraliçe İzabella'dan Severino Bona de Balicze Lippa'dan yanlmış ve 1541 tarihlidir. Bunda şu fıkra okunur: «Wir koennen nicht mer bergen, dass wir von unserer Morgengab nicht mer dann die zwey Geschlaes inne haben Salmath nud die Lippen; das Schloss Chlitzo und Rikel-war haben wir dem Peter Waiwod in der Moldau wieder müs-sen zustellen, der itzo sein Schloss fordert. Von dem andern Schloss Dewa haben wir das ganae jar keinen Heller einge-nommen; die drey Geschloess Thokei, Ravout vod Tata hader romisch Kunig innen, Valentinus Toercek, so man türk Va-landt nannt, hat das Schlos Debrecyn, so hat der Türk unser mit keinem wort nie gedacht.»

⁸⁹⁵ Ferdi, istoanfl ile (kitap: 14) tamamen müttefiktir: «Söüman clrca lduş novembrfs Hadrianopoiün atque inde Oonstanünopollm reversus est.»

⁸⁹⁶ Sagredo, kitap: 6, s. 283: «Se ne passo a Buda, dove incomtrato Solimano di ritorno d'Ungherla» Flassen, 1, s. 389, birinci basım.

etmek istemiyerek, onun gitmesine müsâade etti. Şübhesizdir ki, elçi Polen'in orada bulunması beynelmilel hukuk hükümlerine bu şekilde riâyet edilmesine te'sîr etmiştir.⁸⁹⁷

Şarlken'in Cezayir'i Zabtetme Teşebbüsü

Pâdişâhsın İstanbul'a dönüşünden bir ay sonra Osmanlı donanması muzaffer bir şekilde limana girdi. Donanmanın bu muzafferiyetleri Hayreddîn Paşa'nın mahareti eseri olmaktan ziyâde Şarlken'in donanmasını Cezayir önünde perişan eden unsurlar (dört unsur; yani Hava, Su, Ateş, Toprak) m te'sîri idi.

20 Teşrîn-i evvel 1541'de Şarlken 74 kadirge ile muhtelif ebâdda 200 gemiden müteşekkil olup 20.000 piyade, 1.000 süvari⁸⁹⁸ ile 400 Malta askerini taşıyan donanmasıyla, Cezayir'in doğusunda bulunan Tementus (Matafus) burnu körfezine demir atmağa gelmişti, imparator donanması içinde -bir yarışın galiblerine mükâfat tertîb edilmek maksadıyla gelinmiş gibi- birçok İspanyol hanımları görülmüyordu.

Hayreddîn, eyâleti askerinin kumandasını Hasan Beğ'e bırakmıştı; fakat onun maiyyetine düşmana mukabele edecek asker 600 süvari ile birkaç bin Arab'tan ibaret idi.⁸⁹⁹ Şehrin teslimi hakkında yapılan ihtara Hayreddîn girizgâhlı cevâp verdi. Ertesi gün⁹⁰⁰ Şarlken askerini harb nizamına sokarak üç koldan yürüdü: ispanyollar önde bulunuyor, ondan sonra Almanlarla İmparator geliyordu; en son da Kamillo Kolona.kumandasındaki İtalyanlar ve Malta askeri vardı. Tementus Burnu'ndan Cezayir'e kadar olan düz hattın mesafesi 12 mil ve sahil boyunca 20 milden ibarettir. Bununla beraber zirveleri tutmuş olan kuvvet tarafından taarruza uğrayan asker, bu mesafeyi ancak 3 günde kat edebilmiştir. Üçüncü gün İspanyollar dağın

⁸⁹⁷ Lâçki bırakıldıktan sonra, Polin'in sefirin idâmı hakkındaki şikâyetleri, Pâdişâhın bu hususta İmparatorun masumiyetine inandığına delâlet etmez. Zâten Laçki, Fessler'in zannettiği gibi, Pâdişâh Belgrad'a vardığında salıverilmemiştir. Jovius yalnız şu sözleri yazar: «Ex itinere autem Laschium legatum liberaliter dimisit». Yukarıda söylediğimiz dört mektubun Gran hâkiminden Baron Fransuva dö Ravay'ya yazılmış üçüncüsünde şu fıkra yazılıdır: «So ist auch H. Hieronymus Ladzky auch wieder kommen, sagt er habe den türkischen Kaiser 2 tag-reis von Ofen gelassen, und wie er den Török Walandt auf einem reslein umherfüre, er sei angefesselt an Haden und Füs-sen und werde aber nachts angeschnitten an Ketten.»

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/196-202.

⁸⁹⁸ Malta Şövalyesi Villagagnoni. CaroH T «zpedtUo ta AfHc*m adlı eserinde askerin miktarını katı surette tâyin eder: 7.000 İspanyol, 6.000 Alman, 6.000 İtalyan, 3.000 her milletten gönüllü, 400 Malta askeri. (Hal-kondilas'n Bala basımı, s. 597).

⁸⁹⁹ Esf&rü'I-Blh&r, varak: 27. Robertson, 800 Türk ve 5.000 Moritanyalı der.

⁹⁰⁰ Tîrîrû tayin eden eserler VUlacacnoni'oln kitabıyla Gut*» TîrîrîM'nden (a. 286) İbarettir. Lâkin ne Robertson, na de «Cexayh'e Dâir M&lûmât» müellifi bunları bilmezler. Kitap: 1, bab: 2, s. 654.

zirvesini, Almanlar yamaçlarını, İtalyanlar sahili işgal ettiler. Kadırgalar sahil boyunca orduyu tâkîb ve sağ cenahını muhafaza ediyorlardı. Bu kadırgalardan biri Paksos'da Turgud Reis eliyle bir Venedik kaptanından zabt edilmiş ve ertesi sene Korsika sularında geri alınmış olan Caneto Dorya'nın gemisi idi.⁹⁰¹ Mühimmat, yiyip içecek, toplar 23-24 Teşrîn-i evvel gecesi sahile çıkarılacaktı.⁹⁰² Akşam hava sakin olduğu halde birdenbire yağmur seylâbelerini def eder şiddetli bir rüzgâr çıktı; müteakiben fırtına o kadar şiddetlendi ki hem ordunun, hem donanmanın selâmetini tehlikede bıraktı. Çadırsız, manto-suz olan asker sabaha kadar aralıksız yağmur yedi. Ertesi sabah hepsinin organları hareketten kalmış, donmuş olduğu halde, toprak da ayaklarının altında kaymaktaydı. 14 kadırga kazaya uğradı M, Prens Melfi ile Canetto Dorya'nın gemileri bunların arasındaydı. Diğer 130 gemi de kaybolmuştu. Birkaç gün evvel mutaassıb bir Murâbit, Müslümanlarda imdâd-ı îlâhî vuku bulacağını haber vermişti; bu keşfin beklenmedik bir surette tahakkuk etmesi, Cezayir müdâftlerinin cesaretini artırdı ve düşman üzerine yürümeğe karar verdiler. İtalyanlar bunların ânî hücumlarına tutularak evvelâ, daha önce zabtettikleri bir köprünün öte tarafına atıldılar. Lâkin onlar da hücum edip düşmanı geri püskürttüler. Ancak şehrin ateş menzili altına kadar sürmek hatâsını işledikleri gibi, topların ağız altında bile merdiven kurup çıkmağa cür*et ettiler: Bunların hemen hepsi telef oldu;⁹⁰³ içlerinden çok azı yola hâkim dağların üzerinde mevzilenmiş olan Arablar'ın dolu gibi yağdırdıkları oklar arasında bizzat ilerleyerek, imdâdlarına gelen împarator'un cesareti sayesinde kurtuldular.⁹⁰⁴ Karaya vuran kadırgalardaki 800 Müslüman esiri hürriyetlerine kavuşarak Hıristiyan taife kılıçtan geçirildi.⁹⁰⁵ Bu kadırgalardan birinde bulunan ünlü Meksika Fâtîhi Fernando Korteş, denizin ve Arablar'ın teşkil ettiği iki büyük tehlikeden pek güçlkle

⁹⁰¹ Gmmao Tarihi, a. 286.

⁹⁰² «Cezayir Beyliği Vekayii» (c. 2, s. 662), bu fırtınayı asker çıkarılmasının ikinci gününde gösteren Robertson'un hatâsına işaret etmiştir. Guvazo'nun verdiği târih, Hacı Kalfa'nın Es-fârû'l-Bihâ'Vındakiyle tamamen muvafıktır. İkisi de bu fırtınayı beşinci günün gecesinde (Donanma 20 Teşrîn-i evvelde vâsıl olmuştu) vâki olmuş olmak üzere gösterirler. Yalnız Hacı Kalfa, askerın gelişini 28 Cumâde'l-uhırâ, yâni 20 yerine 19 Teşrîn-i sâni olarak tâyin etmekle hatâ eder. Hayreddin vekayîine dâir olan eser, 20 Cumâdel-âhireyi perşembe günü olarak zikreder; 1541 senesinde bu târihe tesadüf eden haftanın perşembesi ise 20 Teşrîn-i evvel'dir. Bu hâle göre adı geçen tarihçiler arasında haftanın günü bakımından ittifak varsa da, ayın hangi günü olduğunda ihtilâf vardır. Guvazo târihinde ise (s. 268), şöyle görülür: «La seguente notte, qual fu ai 24 ottobre.»

⁹⁰³ Villagagnoni, s. 599, diyor U: «Attqu© ex Italis eos derdrunt İn fitgam çultHis non magma esset uma milltlæ.» Guvazo lae bil'aHs şöyle yazıyor: «Se quei ItalUni haveasoro havuto sesle per dar assalto non • e dublo, ajcuno, ehe la tem p%U&vano dlspeptamente.»

⁹⁰⁴ Hacı KaJfa, Esfârû'l-Bihar.

⁹⁰⁵ Verto, c. 1

kurtulabildi. Fırtına üç gün devam etti. Bu müddet esnasında, gemilerin karaya vurmasından kurtulabilmiş olan zahirenin sahile çıkarılmasına imkân bulunamadı. Şarlken atlann kesilmesini emrederek, ordu gıdasını yalnız bunlarla te'mîn etti. Erzakin, topların zayi olması, împarator*u Cezayir üzerindeki tasavvurlarından vazgeçirmeğe mecbur bıraktı. Ric'at emrini verdiği halde, bu da büyük bir güçlkle yapılabildi: Irmaklar nehir kadar büyümüş,⁹⁰⁶ toprak bataklık olmuştu.⁹⁰⁷ Yollar o derecede bozulmuştu ki, ordu Tementus Kör-fezi'ne gidebilmek için dört gün uğraşmağa mecbur kalarak,⁹⁰⁸ ancak 31 Teşrîn-i evvel'de gemilere bindi. Donanma bu misafirden hoşlanmaz sahili terkettiğinin henüz üçüncü günü idi ki, bir fırtına bastırarak donanmayı Bûce (Becâye) körfezine ilticaya ve orada üç hafta demir üzerinde kalmağa mecbur etti.

İmparator, Afrika sahilinde ancak bir ay kalmıştı. Bütün bu zaman esnasında Hayreddîn Barbaros,⁹⁰⁹ Şarlken'in donanmasını tahrîb eden fırtınalardan emîn olan bir limanda münvezî kalmıştı. Bundan dolayı, împarator'un hezimetini Kapdân-Paşa'nın himmeti eseri değil, unsurların te*sîri sebebiyledir.⁹¹⁰

Hayreddîn'in aşağıda bahsedilen muharebeleri, Ferdinand aleyhindeki seferden bir sene sonra vukua gelmişse de, Macaristan seferiyle ilgili vak'alann hikâyesini kesmemek için, bu muharebeleri anlatmağa devam edeceğiz. Hayreddîn'in Akdeniz'deki bu yeni hareketleri, Budin'de Pâdişâh tarafından kabul olunmuş ve İstanbul'a beraber gelmiş olan Fransız sefiri Polen'in ısrarı üzerine gerçekleştirilmiştir. Elçi birçok teşebbüslerden sonra, dîvân-ı hümayunu Şarlken'in aleyhinde muharebeye devam etmekte, Osmanlı Pâdişâftı'nın da efendisi kadar menfaati olduğuna ikna etmeğe

⁹⁰⁶ Hacı Kalfa, bu seylâbelertn en büyüğünü «Hâras» diye isimlendirir.

⁹⁰⁷ Guvâzo Târihi, s., 107.

⁹⁰⁸ Cezayir Beyliği Vekayii sahibi Robertson'un Matafouz'u Cezayir'den üç günlük mesafede göstermesini haklı olarak yanlış bulur. Lâkin o da Robertson gibi donanmanın askeri Mataouz'a çıkardığını ve Vilaganyoni'nin Cezayir'den bu buruna kadar olan mesafeyi, aşağıdaki şekilde, pek açık bir surette gösterdiğini bilmez: «Urbs duode cim fere media ducta linea milli-bus abest a promontorio.» Şu halde, düz bir hat üzere mesafe, «Cezayir Beyliği Vekayii» sahibinin haklı olarak zannettiği gibi, dört fersahtır. Çünkü Villagenyoni şunu ilâve eder: «Sin autem pedipus eatur propter litoris obliqui tatem 20 millia erant facienda.» Matakouza ismi Arabça Tementüz (?) kelimesinin muharrefidir. Bu isim Esfariî'l-BihâVda zikredilmiştir (s. 27). Pir! Reis'in bahriye atlasında harita üzerinde cim Obrun'dan müteşekkil koyun yanında bir başkası tarafından yazılmış olarak «Küffârın donanması burada mahv edildi» sözleri görülür. «Cezayir Beyliği Vekayii» müellifi (c. 1, s. 113) «Monte fuse» yâni ıspanyollar'ın «Matifiuc» kelimesini yazdığı halde «Matafoz» kelimesinde «Temend fouze» kelimesini anlayamamış olması hayret vericidir.

⁹⁰⁹ GebeTîn Tarihe Mütcellik EvW**ında dercedilen Antuan Dorya'nın *Cü Zamânın Hatmanmaga Defter Vak'aktın adlı eseri.

⁹¹⁰ Esfariî-Bihar, Şarlken'in Cezayir bozgunluğunu saltanattan feragat etmesine karar verdiren sebeplerin en müessirlerinden biri olmak üzere zikreder.

muvaffak oldu. Bunun üzerine tercüman Yûnus Beğ'e 6 sene önce Fransız elçisi Lafore'nin talebi üzerine kendisine verilen memuriyeti

bir kere daha îfâ etmesi için, sefaretle Venedik'e gitmesi emri verildi.⁹¹¹

Talimatı gereğince, Venedik Cumhuriyetini, İmparator aleyhindeki seferden hissedar olmağa ikna için her türlü mesaîyi sarfedecekti.⁹¹²

Ancak, Venedikliler, ikisi de kuvvetli iki hükümdar araşıma girecek kadar kudretli olmadıklarını ve bu mücâdelede kendileri için seyirci bulunmaktan iyi bir hareket olamayacağını geçmiş tecrübelerle pek iyi bildiklerinden, Osmanlı Devleti'nin teklifini mâhirâne bir surette geçıştirmişlerdir.

Polen, Fontenblu'ya dönüşünde, Hayreddîn'in donanmasının pek yakında sefer açacağını I. Fransuva'ya te'mîn etmekle beraber, Pâdişâh'ın vaadlerine nazaran Osmanlı Amiralî'nin Fransa Kralı'ndan ta'lâmât almağa me'mûr olduğunu ifâde etti. Polen, Pelisiye nâmında ikinci bir elçi yanında olduğu halde, Venedik yoluyla İstanbul'a avdetde gecikmedi. Sarayın idarecisi ve hadım-ağaların reisi olan kapu-ağası'nın himayesiyle Pâdişâh ile görüşmeğe nail oldu. Rüstem Paşa'nın nüfuzu, vezîr-i âzâmin nüfuzundan üstün gelerek, bu sayede, donanmanın pek yakında geleceğini Kral'a vaad eden bir mektup, Pâdişâh tarafından kendisine verildi.⁹¹³

Hakîkaten Polen, bir müddet sonra -110 kadirge ile 40 küçük gemiden mürekkep bir donanmaya kumanda etmekte olan- Hayreddîn ile birlikte gemiye bindi. Donanma, aniden Messina önünde görünerek ilk ihtarda kale teslim oldu. Barbaros, nâdir bir güzelliğe sahip olan, Don Diego'-nun kızını esîr alıp, Hristiyan dînini terkettirerek kendi haremine al* di (1543). Türk donanmasının görünmesi, Ponza adasını Ostia kasabasını telâşa düşürdüyse de, Polen'in o sahiller ahâlîsine yazdığı bir mektup güvenliğin îadesini sağladı; o derecelere kadar ki, Netono ve Ostia ahâlîsi gemilere buğday ve şarâb getirdikleri gibi, Barbaros, Tiber nehri man-sabında hiçbir taraftan endîşeye uğramaksızın su almağa muvaffak oldu. Mâahazâ Roma alt-üst olmuştu. Asilzadeler muharebeye hazırlandılar; papaslar, rahibeler, kadınlar, çocuklar Sabin vadisinde Tivoli'nin öte tarafına kaçtılar.⁹¹⁴

⁹¹¹ Sagedo, s. 283, Yûnus Beğ'in bu gidişinin suljı ahidnâmesini yenilemek için olduğunu söyler. Paruta, c. I, s. 738, bâza malların talebine dâir olduğunu zanneder. İAkin bunlar I. Fransuva lehine müzâkereye başlamak için bahaneden ibaret olduğu şüphesizdir.

⁹¹² Sagedo, I, 6, s. 283. Venedik, 1588.

⁹¹³ Sagedo (s. 286), bu mektubu nakleder. Fransa Arşivi, Plisiye'-nin sefaretî hakkında bu târihte bahsedilmiş olan evvelki sefaretlerin hepsinden az vesikaları ihtiva eder görünüyor. Zî-ra Flassan bile Plisiye'nin ismini zikr etmez. Halbuki Sagedo (s. 248), «Monsignor Pelliciero ordinario ministro» tabiriyle bu elçiden bahseder. Knolles'e de müracaat; c. I, s. 490: «The sharpe oration of Soliman the Eunue Bassa to Polinus.»

⁹¹⁴ Sagedo (s. 287): «Nella Sabina e in Tivoli.»

Osmanlı donanması Tortone ve Cenova sahillerinden geçerek, Marsilya'ya demir attı. Hayreddîn şehirde büyük bir tantana ile kabul olundu. Polen, burada kral tarafından evvelce gönderilmiş bir takım emirler buldu ki, Fransız kuvvetlerinin Osmanlı kuvvetleriyle birleşerek derhâl Nis'i muhasara etmelerini bildiriyordu. Angein dukasının emri altında 22 kadirga ve 18 büyük gemiden mürekkep Fransız ve 150 yelkenden mürekkep Osmanlı donanması derhâl Nis önüne gittiler. Kale -eskiden Barba-rosu'n esaretinde bulunmuş olan- Malta Şövalyesi Paolo Simeoni tarafından kahramanca müdâfaa edildi.⁹¹⁵ Şehrin yağma edilmeyeceğine dâir Polen'in Barbaros nâmına verdiği söz üzerine, Nis, teslim olmakta gecikmedi⁹¹⁶ (20 Ağustos 1543). Yenieçriler büyük bir ganimet almak ümidinde aldanarak ve kalenin batarya ateşlerine karşı mukavemette devam ettiğini görerek söylenmeğe başladılar. Biraz sonra Fransızların barutu kalmayıp Osmanlılardan satın almak mecburiyetinde kaldılar. Hayreddîn, ihmâllerinden ve bütün bu teşebbüsün idaresinde gösterdikleri hafifliklerinden dolayı kendilerini ayıpladı ve Pâdigâh'ın donanmasının parlak işler görmeğe alışmış olduğunu ve Nis'in zabtı gibi neticesi ehemmiyetsiz şeyler için şerefini tehlikeye koymak istemediğini bildirdi. Angein Dukası, Barbaros'un hiddetini pek güç teskin edebildi. Bununla beraber, Marvi Guvastonun muhâsırlann donanmalarından üstün bir kuvvetle pek yakında geleceğine dâir kale kumandanına yazdığı bir mektubun ele geçirilmesi, Osmanlıların muhasaranın kaldırılmasına karar vermeleri sonucunu doğurdu. Lâkin şehri yağma edip yakmadan çekilmediler.⁹¹⁷

Nis, Alp Dağları ile Akdeniz arasındaki mıntıkada, Osmanlılarca marûfiyet kazanmış yegâne şehirdir ki, II. Bâyezîd'in kardeşi talihsiz Cem'in mecburî ikaametgâhı olmuş ve 60 sene sonra, Fransız donanmasının bir Hristiyan hükûmetine karşı Osmanlı donanmasıyla birleşmesi gibi garîb bir manzarayı görmüştür.⁹¹⁸

Osmanlı ülkelerinin batısında bu vak'alar cereyan ederken Kırım'da karışıklık zuhur ederek, Pâdişâh'ın ve bilhassa iltifâtîdesi Rüstem Pa-şa'nın

⁹¹⁵ Sagredo, s. 287.

⁹¹⁶ Tarih Flassan'da kayıtlıdır. 1, s. 390.

⁹¹⁷ Sagredo, c. 287.

⁹¹⁸ Nysa muhasarası Esfârül-Bihâr'dan ve Hayreddîn'in vekayîin-den başka Sinan Çavuş'un 1542 ve 1543 Macaristan seferi târihi eserinde dahî zikredilmiştir. Bu müverrih Fransız donanmasının ihtiva ettiği gemilerin miktarını sekizi kadirga ve dördü büyük gemi olmak üzere yalnız 12 gösterir. Onun rivâye* tine göre Hayreddîn Osmanlı donanmasını kış geçirmek üzere İstanbul'a getirmeğe ruhsat isteyerek, Sultân Süleyman'ın tercüman Hasan vâsitasıyla gönderdiği mektup mucibince, dönmeğe me'zûn olmuştur (Târih-i Sinan, varak: 186). Süleyman'ın emri gereğince Hayreddîn'in Sinan Çavuş'a söyleyerek yazdırmış olduğu bu eser, Cezayir muhasarasının kaldırılışı zamanında biter (Adı geçen eser Gazav&t-ı Hayreddîn Paşa adıyla malûmdur. Hazırlayan).

nazar-ı dikkatim celbetmişti. Yarımadanın sükûnunu bozan bu ahvâl, Rüstem Faşa'nın siyâseti neticesi idi. Yukarıda yazdığımız veçhile, Sultân Selim'in Şah ismail ile muharebesinde beraberinde olan Saadet Giray, Sultân Süleyman'ın Bağdâd seferine kadar Kırım'ı idare etmişti. O sırada İslâm Giray'ın entrikalarından dolayı hükûmeti terk etmeğe karar vermiş ve birkaç sene sonra bir Osmanlı vilâyeti merkezi olmuş olan Bağdâd'da vefat etmişti.⁹¹⁹ İslâm Giray, kardeşi Özbek Giray'ı «kal-gay» nasbetmiş olmakla beraber, Devlet, İslâm Giray'ın hanlığım tasdik etmiyerek Mengli Giray'ın oğlu olup Kazan Hânı bulunan Sâhib Giray'ı Hanlığa getirdi ve İslâm Giray'ı kalgaylık mertebesine indirdi (1532/939).

Sâhib Giray'ın hanlığım pekiştirmek için Pâdişâh kendisine 300 topçu, 300 silâhçı, 1.000 yeniçeri, bir miktar akçe göndermiştir ki, o zamandan beri her Hân değişmesinde pâdişâh tarafından «sekban akçesi» nâmiyle hediye edilecek akçe miktarının bu kadar omlası teamül hâline getirilmiştir.⁹²⁰

Sâhib Giray, İslâm Giray ile ancak 18 ay iyi geçinebildi; Nogay beğ-lerinden Bakî Beğ'in yardımıyla İslâm Giray'ı su doldurulmuş bir fıçı içinde soğuktan öldürmüş ve müteakiben Bakî Beğ'i de aynı hâle uğratarak, hem mağduru, hem de gadrinin âletini, ikisini birden mezara gömmüştür. Kerîmesi Sâhib Giray ile izdivaç etmiş olan Alî Beğ, kardeşi Bakî Beğ'in intikamını almak üzere 12.000 kişilik bir ordu topladı. Lâkin Sâhib Giray 40.000 muhârib ile Alî Beğ'in askerini bir boğazda yakalayıp mahvetti.⁹²¹ Eğer ihtiyatsızlıkla söylediği birkaç sözden dolayı vezîr-i âzam. Rüstem Paşa'mn husûmetini üzerine çekmemiş olsaydı, bu muzafferiyet Kırım saltanatının kendi inhisarında kalmasını sağlayacaktı.⁹²²

Mübarek Giray'ın oğlu, Mengli Giray'ın torunu Devlet Giray, o zaman rehin sıfatıyla İstanbul'da bulunuyordu. Amcaları Mehmed Giray ve Sâadet Giray'ın hükûmetlerinde, zevcinin vefatından sonra birbirini mü-teâkib bu iki hânın yatağına intikal eden validesinin himayesiyle ölümünden kurtulmuştu.⁹²³ Yeğenin İstanbul'da bulunmasından haklı 'olarak endîşe eden Sâhib Giray, Erderhân, yâni Hacı Tarhan memleketi hanlığı için onu tavsiye etti. Rüstem Paşa zahirde bu teklifi münâsib gördü; Devlet Giray resmî surette Ejderhan Hanlığı'na, lâkin gizli surette de Kırım Hanlığı'na

⁹¹⁹ Nuhbe*ü't-T«*ârlh, Saadet Giray'ın vefatı 1532 senesinde zikredene de, E«-Seb'fi's-S«yyftr, tft 1537 senesinde fteterlr.

⁹²⁰ Et-Seb'a's-Segry&r, varak: 64.

⁹²¹ Cenâbt, varak: 121.

⁹²² NuhbetU't-Tevirth, varak: 253.

⁹²³ Cea&bl. Es-Sebft*s-S«gry*r.

tâyin olundu; Sâhib Giray da askeriyle o zaman alenî isyan hâlinde bulunan Çerkesler'in ve özellikle Şâne kabilesinin üzerine yürümeğe me'mûr oldu. Sâhib Giray, rakibine karşı memleketi boş bıraktığı sırada Devlet Giray Akkirman'a vararak alenî surette Ejderhan Ham olmak üzere kabul olundu (952/1545). Müteakiben Kırım Hânı unvanını alarak, Pâdişâh'ın berâtını ibraz etmekle kendisini bu şekilde tanıttı. Kal-gay Emin Giray'ın üzerine yürüyüp Bulak Giray ile Mübarek Giray'ı esaretten kurtardı ve Sâhib Giray'ın akrabasından birçoklarıyla beraber bunları amcasının öldürülmesi hususunda teşvik etti. Hakîkaten Sâhib Giray düşmanlarının vurduğu 17 hançer yarasıyla telef oldu. Bahçesaray yakınında Salacık'da Giray ailesinin müessisi olan ceddi Hacı Giray için yaptırmış olduğu kubbe altına defnolundu.⁹²⁴ Tabîb ve şâir Kaysûnt-zâde Nidâi -ki Sâhib Giray'ın idamını gözleriyle görmüşü- manzum bir eserinde hâtırasını dile getirmiştir.

Sultân Süleyman, Budin'den dönüşünde devlet işlerinin muhtâc olduğu ihtimamı unutmamakla beraber, av eğlencesiyle uğraşmağa başladı. Vilâyetlerin idaresi hususunda bâzı değişiklikler uygulanarak, Budin vâ-lîsi Macar Süleyman Paşa hastalıktan dolayı hizmete iktidarı kalmadığını beyân ile tekaüdlüğünü taleb ettiğinden dolayı, onun memuriyeti Balı Beğ'e tevcih olunmuş ve Süleyman Paşa vatanının mahkûmiyetinden sonra çok yaşamamıştır.⁹²⁵ Diyârbekir hükûmetinde bulunan diğer bir Balı, devlet mallarından çaldığına dâir defterdarı tarafından vâki olan ihbar üzerine, azledildi. Karaman vâ-lîsi Hüseyin Paşa da vezîr-i âzamin ithamından dolayı azledildi. Bunlardan birincisinin mansıbı Dülkadiriyye vâ-lîsi Ala Paşa'ya ve ikincisinin hizmeti Ramazan-oğlu Pîrî Paşa'ya verildi.⁹²⁶ Emlâk-i hümayûn idaresi hususunda sû-i istimallerin tahkîki-na me'mûr olan Şâm kadısının iş/ârı üzerine, Bağdâd vâ-lîsi Üveys Paşa azledilip yerine Ayaş Paşa tâyîn olundu.⁹²⁷ Pâdişâh, Şehzade Mehmed'i Saruhan valiliğine tâyîn etti ve 3 milyon akçeden (60.000 duka> aşağı olmayan bir tahsisat verdi. Diğer şehzadesi Selîm'i Konya valiliğine gönderdi. Şehzade Mehmed, tâyini günü pederinin elinden hükûmranlığının alâmeti olmak üzere tabi ve alem alarak, birkaç gün Üsküdar'da kaldıktan sonra, memuriyet merkezine gitti. Şehzade

⁹²⁴ Eg-fe&'ft's-Seyyîcî, varak: 65,

⁹²⁵ Ferdî varak: 360), Pâdişâh tarafından Budin'den ikaame olunan ilk vâli -Wernharlin (Katona, c. 21, s. 91) zannettiği gibi- Budin'de evkaf kurucusu Mehmed değil, aslı Macar olan Süleyman Paşa olduğunu göstermektedir. Gran IrâfîrîTM» raporu (yukarıda bahsedilen mektupların üçüncüsü) Ferdî'yi te'yid eder: «Der Türk hat zu Ofen Suteiman Bassa lassen, der zuvor in Babilonien gewest.»

⁹²⁶ Ferdî, varak: 360.

⁹²⁷ Kezalî, varak: 362.

Selim hakkında da bu merasim icra olundu.⁹²⁸

Sultân Süleyman, Macaristan'ı henüz terketmişti ki, Osmanlı ordusunun iki fırkası memleket dâhilinde akınlara başladılar. Bosna valisinin emri altında bulunan birincisi, Moravya üzerine yöneldi. Fakat taşkın hâlinde bulunan Vag nehrine tesadüf ederek, yolda durmaya mecbur kaldı, ikincisi Transilvanya'yı kendi lehine ve Pâdişâh aleyhine isyan ettirmeğe teşebbüs etmekle suçlanan Amerik Balassa ile Maliat'ın arazîsini tah-rîb etmek üzere Gyarmat üzerine yürüdü (Nisan 1542) Balassa aleyhine çıkarılmış ve üslûbunun şiddetiyle dikkate değer bulunmuş olan bir ferman, Transilvanyalılar'a öğretti ki, memleketleri Pâdişâh'a ait ve kendileri Pâdişâh'ın kullarından sayılmış olduğundan, eğer Ferdinand'm tekliflerine kulak asacak olurlarsa 100.000 Tatar ve Akıncı, yurtlarını kan ve ateş içinde bırakacaktır.⁹²⁹ Zapolya'nin vefatından sonra İstanbul'da görünmüş olan kâtib Trankilus Andronikus Pâdişâh'ın âlîcenâblığına lâîyk bir ihsan olmak üzere, Maacristan'ın terkin ve mukabilinde senelik 50.000 ve bu da kâfi görünmediği takdirde 100.000⁹³⁰ duka takdimini teklif etmek üzere, Ferdinand tarafından yine İstanbul'a gönderildi. î*ti-mâd-nâmede sefir gönderilmesindeki gecikme için yol ruhsatnamesinin mevcut bulunmaması mazeret sebebi olarak gösteriliyordu.⁹³¹

Vezirler Trankilus'un tekliflerini o derecede ehemmiyetsiz tuttular H, Pâdişâh'ın huzuruna kabulüne muvafakat göstermediler. Ferdinand'm kendisiyle Zapolya arasında akdedilmiş olan muahedeye istinâd eden hakkının meşrûiyyetine dâîr Trankilus'un ileriye sürdüğü sebeplere cevap olarak, vezirler o haktan büsbütün başka bir suretle, daha manidar olan fetih hakkını ortaya koydular. Vezîr-i âzam Hadım Süleyman Paga -beyliğini Osmanlılar'a karşı dâîma müdâfaa etmiş olduğu için bütün ailesiyle birlikte başı kesilmiş olan- Alâû'd-devle'nin hâline uğrayabileceğini efendisine

⁹²⁸ Ferdî (varak: 363). Bu müellifin güzel târihi Peşte muhasarası ve muhtelif eyaletlerdeki değişiklikler sırasında kalır. Bu târihin kolleksiyonumdaki nüshasının bir şehzade tarafından yazılmış olduğu görünür. Çünkü sonunda şu sözler vardır: «Ke-tebetü'l-fakîr Âl-i Osman.»

⁹²⁹ Trankilus Andronikos'a verilen 1 Temmuz 1542 t&rhlrt talimattan: <Bt hile dltus nuntius noster studeblt, impetraret et persuaderet Magnltudinl sunae (pâdişâhın) si non nişi gloriosissünüm et Invicto anlmo suo dignisai-mura esse regnum Hungartae sua l'i>eralitabe nobis possldendum daret, haberetque nos tot Regnorum Prlnclpem, qui ad Magnltudinem şuam ret-peetum habentes, annua splendlda et Magnttudinc sua dlnnamuneta eldem offeramus.

⁹³⁰ Trankilus Andronikos'a verilen 1 Temmuz 1542 t&rhlrt talimattan: <Bt hile dltus nuntius noster studeblt, impetraret et persuaderet Magnltudinl sunae (pâdişâhın) si non nişi gloriosissünüm et Invicto anlmo suo dignisai-mura esse regnum Hungartae sua l'i>eralitabe nobis possldendum daret, haberetque nos tot Regnorum Prlnclpem, qui ad Magnltudinem şuam ret-peetum habentes, annua splendlda et Magnttudinc sua dlnnamuneta eldem offeramus.

⁹³¹ Avusturya İmp. ve Kral. Hân. Arşivindeki itimadnftmeye bkz.

yazmasını sefire ihtar etmek derecesine kadar gitti. Henüz ikinci vezir bulunan Rüstem ilâveten dedi ki:

- «tbrâhîm, Viyana'yı ancak parmağının ucuyla tutmuştur; ben iki elimle kavramak isterim. Efendin bize karşı Alman, İspanyol, İtalyan olan tebeasını değil, bizim tebeamızı: Macarlar'ı, Transilvanyalıları, Moldavyalıları tahrîk etsin. Eğer sen Pâdişâh'ı göremiyorsan, dest-bûs merasimine nail olamıyorsan, bunu getirdiğin tekliflerden başka birşey hamletme.» Hattâ vezir, yol ruhsatnamesinde bâb-ı hümayûnun birşey istemek için gelmek arzusunda bulunan dost ve düşman herkese açık olduğu beyân ediliyorsa da, dönüş garantisine dâir birşey olmadığını hatırlatınca, Trankilus, Laçki gibi kendisinin de esîr olarak tevkif edileceğinden korktu. Ancak bu tehdîd icra olunmayıp Trankilus Andronikos 9 Teşrîn-i evvel târihinde İstanbul'dan çıkabildi; fakat hiçbirşeye muvaffak olama*⁹³² di.

Peşte Muhasarası

Trankilus Andronikos İstanbul'da faydasız müzâkerelere devam etmekte iken, Ferdinand'm ordusu -12 sene Önce Yürüş ve Lamberg*in sefaTrankilus Andronikos'a verilen 1 Temmuz 1542 t&rlhlt talimattan: <Bt hile dlctus nuntius noster studeblt, impetraret et persuaderet Magnltudînl sunae (pâdişâhın) si non nişi gloriosissünüm et Invicto anlmo suo dignisai-mura esse regnum Hungartae sua l'i>eralitabe nobis possldendum daret, haberetque nos tot Regnorum Prlnclpem, qui ad Magnlitudinem şuam ret-peatum habentes, annua splendlda et Magnttudinc sua dlgnamuneta eldem offeramus.

retleri sırasında Bogandorf un yaptığı gibi- Peşte'yi muhasaraya geldi. Yeni Peşte Vâlîsi Bali Paşa, Bosna Vâlîsi Ulama Paşa ile Pozağa sancak-beği Murad Beğ'i imdadına çağırdı; Ulama 3.000, Murad 1.000 süvari getirdi. Bunların en büyük zabitleri olan sekban-başı Yûsuf'un⁹³³ kumandasındaki 1.000 Yeniçeri, Balı Paşa'n in askeri arasında muharebe ediyordu; askerin geri kalan kısmı hudud askerinden, azablardan, marto-lozlardan mürekkeb idi.⁹³⁴

⁹³² Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/202-209.

⁹³³ Istoanfi (kitap: 15, s. 249): «Duce Jusopho Chiliarcho, qui, quob dello persico camelis et sarcinariis jumentis praefuisset sagmarius aut Segvanbassa appela batr> demekle, büyük bir hatâ yapıyor. Çünkü «sekbân-başı» kelimesinin asıl mânâsı «köpek muhafızlarının başı» demek olup, bu memuriyetin deve ve eşya şevkiyle bir münâsebeti yoktur. Fessler ise bu memuriyet unvanını «Jusuph Sagmar» şeklinde sanki bir isim imiş gibi yazar.

⁹³⁴ Asaporum, Sarhoriorum. Martolosorum». tlcüiei kelime, eserhad askeri» demek olan «serhadlıbden bozmadır.

Almanlar'la İtalyanlar arasında ortaya çıkan yanlış anlama neticesi olarak, hücumla Almanlar iştirak etmedi; bundan dolayı İtalyan Vitelli, Mediçi, PaÜavici'nin şiddetleri Macar Zerrini, Revay, Banfi'nin kahramanlıkları, hücum edenlerin 40 topla açmış oldukları geddiği zabt edip de içeri girmelerine müsâid olmadı, Revay ağır yaralandı, Banfi öldü. Ferdinand'ın ordusu 80.000'den aşağı değildi; bir anda Brandenburg elektörü Yoa-kim 40.000 piyade ile 80.000 süvariye kumanda ediyordu; İstirya kaptanı Jan Ungand'ın 10.000, Macar Gaspar Seredi ile Piyer Pereni'nin 16'şar bin askeri vardı. Sekiz alman harb danışmanı sıfatıyla ordu maiyyetinde idiler. Bu kadar müşavir ve reislerin birbirine aykırı te'sirleri harekâtın birliğine ve seferin neticesine menfî istikamette te'sîr etti. Muhasaraya başlandıktan 7 gün sonra 80.000 [yukarıdaki hesaba göre 90.000] miktarında olan muhasırlar ric'at ederek, şu hareketleriyle hepsi 8.000'den ibaret olan Peşte muhafızlarına mağlûb olduklarını i'tirâf etmiş oldular.⁹³⁵

Onuncu Sefer-i Hümâyûn

1543 baharının ilk günlerinde Sultân Süleyman'ın muzaffer sancakları, yine Macaristan üzerine yürüdü. Bu sefer -ki Süleyman'ın bizzat idare ettiği seferlerin onuncusudur- askerin intizama riâyeti ve levazım tedârikinde gösterilen ihtiyat hususlarında, diğer seferlere nisbetle daha ziyâde dikkate şayandır. Ordunun azimetinden önce Pâdişâh, 188.000 mi-nut arpa ve 40.000 minut un toplattırmıştı; Alî Beğ ve vezîr-i âzam İbrâ-hîm Paşa'riin kapıcı-başısı olup Alî Beğ'in maiyyetinde en büyük zabıt olan Segedin Beği Sinan Ağa kumandasında, 371 gemilik bir donanma bu mühimmatı Karadeniz'den naklederek Tuna'dan yukarı çıkarmağa me'-mûr idi. Sultân Süleyman, kışı Edirne'de geçirmiş ve Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa'yı Şubat nihayetine doğru oradan Sofya'ya göndermişti.⁹³⁶ Kendisi de 18 Muharrem 950 / 23 Nîsân 1543'de, muazzam bir debdebe ile Edirne'den hareket etti.⁹³⁷

⁹³⁵ Sinan Çavuş 1543 Macaristan seferi târihinde, zâten mübalâğalı olan 80.000 rakamına, bir sıfır ilâve eder. Bütün müverrihlerden Peşte muhasarası hakkında en ziyâde tafsîlât veren Peçevî, kuşatanların kuvvetini 100.000'e çıkararak, Türkler'e has bir üslûbla «Cümle Hersekler ve beğler ve kral olan si-kâller»in geldiğini yazar. İstoanfi'nin Peşte imdadına geldiklerini zikrettiği paşalardan başka, Peçevî, Semendire beği Du-kakin-zâde Mehmed Beğ'i, Yahya Paşa-zâde Mehmed Beğ'in oğlu Pozaga beği Arslan Beğ'i, Alacahisar Beği Bidehân Beği, Kûs beği Murâd Beğ'i ve Köstendil beği Hızır Begi zikreder. Peçevî bu malûmatı Hızır Beğ'den işittirmiştir. (Bidehân, İstanbul matbuunda «Dihân Mehmed Beğ»dir. Mütercim).

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/209-210.

⁹³⁶ Sinan Çavuş, varak: 26 ve 28.

⁹³⁷ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/210.

Orduy-U Hümâyûnun Muazzam Yürüyüşü

Susuzluk hissedenlere su vermek üzere dolu kırba götürmeğe me'mûr olan sakalar, ordunun en ilerisinde idiler; onlardan sonra, herbiri yedi baş-dan mürekkebi ve dolayısıyla hepsi 2.100'e varan 300 katar katıra yüklenmiş hazîne ile pâdişâhın eşyası geliyordu; daha sonra yedekte 100 tavile (birbirine bağlanmış hayvanlardan müteşekkil katar) ve her tavile 9 i'tibâriyle 900 baş at, levazım yüklü 900 katar, yâni her katar 6 i'tibâriyle 5.400 baş deve bulunuyordu. 1.000 cebeci, 500 lağımçı, 800 topçu, ağalarıyla 400 top-arabacısı, kâhyalar, kâtibler onları ve saray erkânı, kilerci-başı, hazînedâr-başı, kapı-ağası da bunları tâkîb ediyorlardı. Müteakiben iki cenaha ayrılmış süvariler geliyordu; sağ cenâhda kırmızı sancaklany-le 2.000 sipâhî, yeşil sancaklarıyla 500 ulûfeci, beyaz sancaklany-le 500 gu-rebâ (garibler); sol cenâhda sarı sancaklarıyla 2.000 silâhdâr, yeşil ve beyaz çubuklu sancaklarıyla 500 ulûfeci, beyaz ve kırmızı çubuklu sancak* larıyla 500 gurebâ vardı. Bu askerin arkasında da dîvân erkânı, nişancı-başı, kazaskerler, önlerinde dörder tuğ bulunan ve zâbitleriyle, köleleriyle çevrili olan 4 vezir bulunmakta idiler. Onlardan sonra Pâdişâh'ın şikar (av) hademesi, yâni doğancılar, şahinciler, çakırcılar, atmacacûar, zağarcılar, samsoncular, müteferrikalar, çaşnigîrler,⁹³⁸ istabl-ı âmire hademesi geliyordu. Gemleri ve üzengileri gümüşlü, eyer ve gâşiyelerinin kenarları sırmalı Rumeli, Anadolu, Karaman, Kürd, Acem, Arab atlıları birinci ve ikinci emîr-i âhûr ile serrâclar, silâhşorlar ve onların kethûda ve kâtibleri tarafından sevk olunmakta idiler. 300 mâbeynci (kapıcı-başı) at üzerinde ordunun en seçkin kısmının, yâni kılıç, mızrak ve uzun tüfek ile silâhlı 12.000 yeniçerinin ilerisinde gider ve yeniçerilerin kırmızı bayrakları önünde üç tuğ bulunurdu. Nihayet yedi altın çubuklu alem ile yedi tuğ zât-ı şevket-simât-ı pâdişâhînin yaklaştığım haber veriyordu.⁹³⁹ Âletlerini demirden zincir ile boğazlarına takmış 100 nekkaareci ile 100 tabl-zen harb havaları terennüm ediyorlardı. Bunları takiben 400 solak bulunuyor, solakların başları pâdişâhın özengisi yanında idiler; bunlar sorguçlarla müzeyyen külah ve

⁹³⁸ «Les chasseurs au faucon. a la grue et a l'fejervier, les gardiens des dogues et des furets, IH tourrlers, les 6cuers tranchants.»

⁹³⁹ Bu muzafferâne hareketin tarifi, Sinan Çavuş'da 15 varak doldurur. Pâdişâh'ın azimetini Celâl-zâde (varak: 244) ve Peçevî (varak: 80) 18 Muharrem / 23 Nisan, pazartesi olarak gösterirler. Sinan Çavuş 18. yerine 12 demekle beraber, pazartesiye Çarşamba'ya çevirir. Bu ise katmerli hatâdır. Çünkü, 12 Muharrem (18 Nisan) Sah'ya tesadüf eder.

keçe giymiş oldukları ve ipek kuşak ku anmı  bulundukları halde arkalarında san'atk r ne işlenmiş ve altın kakma vurulmuş ok g l fları bulunurdu. Solakların pâdişâh etrafında teşkil ettikleri d irenin hâricinde  avuş-ba ı maiyyetiyle giden 150  avuş g m  ten küçük zincir parçaları asılı ve yine g m  ten yapılmış olan asalarını sallayarak bunların çıkardıkları sese bin defa tekrar ettikleri «P di  hım çok ya a!» sad larını karı tırmakta idiler. Solakların teşkil ettikleri saffın içinde -ba larında altm mi fer ve ellerinde altın mızrak bulunan ve en kıymetli kumaşlardan yapılmış elbiseler giymiş olan- 70 peyk vardı. Zât-ı   h ne bunların ortasında gayet güzel bir ata binmi ti; zât-ı  evketleri, Osmanlı m verrihinin tâbirince «hafif bulutlar arkasından  a' aa-ba    olan güneş gibi- solakların dalgalanan sorgu ları arasında mestur idi.⁹⁴⁰

Valpo Ve  iklo 'un Fethi

Sultân Süleyman bu debdebe ve tantana ile İstanbul'dan çıktığı sırada,  sklavonya ve Macaristan'da Budin Vâlisi Balı Paşa ve Bosna Vâlisi Ulama Paşa seferi ba latmı  idiler. Ulama, Poza a sancak-be i Murad ve Mohaç sancak-be i Kaasım ile birle tikten sonra, Urben Batyani'nin elinde bulunan, Kris ile Poza a arasmdaM Atine kulesi önüne giderek, Ett-yen Banf 'nin elinde bulunan Safronik ve Geglavi 'in elinde bulunan Be-lustina kaleleriyle beraber Okla'yı zabt etmişti. Türk kumandanları La-dislas More ismindeki cesur haydudu da Raho a kulesinden def ettiler. More, Matra Tepesi'nin ete indeki dostu Etiyen Lozon 'a  it Nana kulesine sı ındı. Lâkin Balı Paşa Nana'yı da alarak More*yı ve oğullarını Ye-dikule'de Maliat ve Valantin Török' n nasibinden hissedar olmak üzere istanbul'a gönderdi. More ile o ullan dinlerini de i tirerek, kendilerini beklemekte olan esaretten kurtuldular; dinlerini de i tirdikleri takdirde kendilerine me'm riyetler, r bteler verileceği vaad dilen Maliat ve Török ise, vatanlarına sadâkat etmemiş oldukları halde, dînlerine sadâkat göstererek hapishane içinde zayıflayıp kaldılar.⁹⁴¹

- Poza a Be i Murad Be , Köstendil Be i Hızır Be , Avlonya Be i Mesih Be ,  nebahtı sancakbe i Yahya Paşa-oğlu Ahmed Be ⁹⁴²  sek'in  st

⁹⁴⁰ Sinan  avuş, varak: 30-36.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/211-212.

⁹⁴¹ Istoanfi, 1, 15; Katana, 21. s, 289.

⁹⁴² Peçevl, varak: 81. Bu müverrih, îstoanfi'nin Ulama ve Murad  le birlikte zikrettiği Kaasım'dan bahsetmez.

tarafında ve Tuna'nın doğu sahilinde, beş sene önce Kaçyaner'in firarına ve Lodron'un şanlı ölümüne şahid olan sahradaki Valpo'yu muhasara ettiler.⁹⁴³ Orduy-i Hümayûn mukaddimesini teşkil eden Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa birliklerinin Valpo'ya gelmesi gecikmedi. Pâdişâh, oğlu Bâyezîd ile beraber Edirne'den Filibeye gitmiş ve Anadolu beğlerbeği İbrahim Pasa orada orduya iltihak etmişti (24 Muharrem - 29 Nîsân)⁹⁴⁴ Balkan tepelerinde av ile geçirilen üç gün içindeydi M, Pâdişâh payitahttan gönderilen bir ulaktan, Hayreddîn'in Fransız elçisini beraber alarak 126 gemi ile İstanbul'dan Akdeniz Boğazı'na yelken açtığı haber aldı. Mohaç Beği Kaasım da o sırada mufassal bir arîzasıyla düşmanın. Seksâr'da kurmuş olduğu bir tuzaktan muvaffakiyetle kurtulduğunu arz etti. Sofya'da, Budin vâlisi Balı Paşa'nın vefatı haberi geldi; onun mansıbı Yahya Paşa-zâde Mehmed Paşa'ya verildi. Yine bu sırada dîvânda bâzı kadı ve müderrislerin terfi işlemleri yapıldı.

Ordu Sofya'yı terkedince, Pozağa sancak-beği Murad Beğ'den vezîr-i azama gelen bir mektup, Valpo'nun muhasaraya alınmış ve Şikloş ile Fünfkirchen'de⁹⁴⁵ toplanan⁹⁴⁶ düşmanın perişan edilmiş olduğunu bildiriyordu.⁹⁴⁷

Öşek'e varılmadan önce Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa'dan gelen ulak,

⁹⁴³ Jovlus, 43, «. 476.

⁹⁴⁴ Celfti-sade, s. 240. Sinan Çavuş, varak: 47. Ordu arasıyla Çlrmn'den, Begalam, Günbefti, Çakırağa, Değirmenli mezralarından, H&lidîlî Çayın'n-dan, Rogos Köytt'nden «çemiştir. Yaasicayayla DaâlarVnda, üç gün ay düzenlenmiştir.

⁹⁴⁵ Valpo, Şikloş (S'KJos), Fünfkırfaen (Fttm'fklrchen) bizim, tariklerde söyle yazılmıştır: «Valipve, Şiklûş, Feçûy». Mütercim,

⁹⁴⁶ Sinan Çavuş, varak: 50 ve 55.

⁹⁴⁷ Bu arızadan anlaşılır ki, Sultân Süleyman tstoant'ın zannettiği gibi bizzat Valpo'ya gelmiş değildir. Ancak o taraflarda bulunduğu için mevkiin teslimini b'zzat tasdik etmiş olması muhtemeldir. Sinan Çavuş'un Valpo teslimini 22 Haziran, Istoa'n'ın 23 Haziran göstermiş olması bu suretle tefsir olunabilir. Peçevl, Valpo'nun fethi münâsebetiyle müverrih Katib Mehmed'in «Caml'u*-T*vfrtlh sahibi) bu muhasarada ilk defa muharebeye girdiğini ve Yahya Paşa-zade Ahmed Beg'In kapıcı-bası olan onun kardeşinin de yaralandığını söyler. (K&tüb Mehmed Efen-dl'nın biraderi bu muharebede namlı bir düşmanın basını kesmesi üzerine 400 akçe terakki almıştır. Mütercim)

Sinan Çavuş (varak: 56) -ki bu seferin târihini bizzat görerek yazmıştır- «metrîsler»in teftişi vazifesiyle mükellef idi; kapıcı-bağısı Mehmed ile Voyvoda Kiva'nın (Keyvân?) da kendi maiyyetinde bulunduklarını zikreder. Onun târihinin ihtiva ettiği malûmat, evvelce hatırlatmış olduğumuz gibi, teessüfe şây&n olarak Sultân Süleyman'ın sekizinci seferinde kalan Rûz-nâme-i Süleymânî'nin noksanını ikmâl eder. Sinan Çavuş'a nazaran ordunun Sofya'ya kadar hareketi şöyledir: Şen Köyü'nden izor'dan geçerek Niş yakınında Hicalar'da iki gün durduktan sonra 22 Safer (26 Mayıs) târihinde oradan çıkarak, daha sonra Alacahisar'a varılır. Boğaz'dan ve İber ve Moraya nehirlerinden geçilerek Bastınca, Ak-kilise, Vralya (İsraniye?), Hisarlık yoluyla Belgrad'a gelinir. Üç gün durulduktan sonra Belgrad'dan 3 Reb'ül-evvel (6 Haziran)'de hareketle Sava nehrinin sol sahili boyunca giderek sırasıyla Mo-ravçı'ya, Graboça'ya, Debroje, Kormariçe'ye, konulur. Daha ötede bir köprüden geçilir, ve Hacı Mahmud Beğ Pâdişâhın emri mucibince doksanüç gemi ile Şabaç Önünde görünür. Ordu Şabac'a ve daha sonra Mitroviç'e vâsıl olur. Yağmur tevakkuf mecbur eylediği hâlde, nihayet hareket edilerek tllace, Vokuvar, Burhova yoluyla devam eder.

Valpo'nun 3137 taş gülle yedikten sonra Osmanlılar'm eline düştüğünü (19 Rebî'ü'l-evvel 949 / 22 Haziran 1543) bildiriyordu.

Pâdişâh Ösek'in altındaki ordugâhında Valpo kumandanım huzuruna kabul ederek, kendiliğinden itaat göstermesinden dolayı iltifat etti ve Budin yakınında bir zeamet ihsan etti.⁹⁴⁸ Valpo'ya muhafız kuvvet tâyin etti ve bir imâm ile kadı konuldu. Sultân Süleyman divanda vezirlerin tebriklerini kabul ederek, Ahmed Paşa'yı Şikloş'u muhasara için gitmeğe me'mûr etti; 13 top ve 30 çakaloz insan kuvvetiyle ve bataklıkların içinden büyük müşkilâtla Şikloş önüne, götürüldü. Mehmed Kâhya bizzat alandan inip nümûne-i imtisal olmak için bir topa girdi. Pâdişâh, gayretine mükâfâten 200 duka ihsan etti.⁹⁴⁹ Muhasara işleri Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa'nın nezâreti altında Bosna, Fozaga, Mohaç sancak-beğleri Ulama, Murad, Kaasım taraflarından idare olundu.⁹⁵⁰ Lâkin metris açıldığı sırada Fünfkirhen muhafızları o mevkiin teslimi için müzâkere etmek üzere adam gönderdiler.⁹⁵¹ Münbit bir ovada kurulmuş olan bu kasabayı teslim almak üzere Murad ve Kaasım ayrılıp gittiler ve Balı voyvodayı kumandan olarak oraya koyduktan sonra Şikloş önüne geldiler.⁹⁵² Onların yokluğu sırasında muhasara ordusuna 1.000 Tatar'dan ibaret bir kuvvet gelmişti.⁹⁵³ Bundan başka -hepsi bu muhasaraların tehlikelerinden ve şerefinden hissedar olmağa hevesli olan- ve-zîr Mehmed ve Husrev Paşalar, Semendire Beği Teke-zâde Hacı Mehmed, Mora Vâlîsi Mehmed Tûrhân (Turahan), îzvornik Beği Hayreddîn dahî iltihak etmişlerdi.⁹⁵⁴ Ancak büyük toplar henüz 100 ve daha küçük çap-takiler 200 dâne atmış oldukları halde, Şikloş kasabası sekiz gün müdâfaadan sonra teslim oldu (2 Rebî'ü'l-âhir - 5 Temmuz); lâkin kale

⁹⁴⁸ Sinan Çavuş, varak 68, kumandanı Misel Şante diye isimlendirir; İstoanfi ise cAfchlus» yazar. Kumandana bir zeamet verilmesi İstoanfi'nin aşağıdaki fıkrasıyla, onun ve adamlarının Öldürüldüğüne dair verdiği haberi tas-hih eder: «Occulta perfidla. ut credi par est, necati, noşqu»m amplius apparuere». Katona'da, 21, a. 299.

⁹⁴⁹ Sinan Çavuş, varak: 72 v« 77,

⁹⁵⁰ Sinan Çavuş, varak: 79.

⁹⁵¹ Peçevî İbrahim Efendi doğum yeri olan bu kasabayı: «Peçûy kal'ası ki etraf ve cevânibl gülistan ve bûstan ve her kuşesi bâğ-ı behlşt ve gül-zar-î İrem'den nîşân verir bir şehri-i kadîm ve sedad-ı azîmdür...» diye över. Onun rivayetine göre bu kasaba ösefc (Essek) sancak befel ve Mohaç Beği Kaosun Beği'nin azimetleri üzerine harbe takat get'raeyip teslim olmuştur. Şikloş ve Peçuy Zapolya zamanında itaat ettikleri halde, onun vefâtıyla Ferdinand'a tâbi olmuşlardı (Mütercim).

⁹⁵² Sinan Çavuş, varak: 86. Peçevî (varak: 81) onurda müttefiktir. Celâl-zâde'ye de müracaat, varak: 247. Şu halde, Katona, Fünfkirhen ve Şikloş'un zabtedilmelerini kronolojik sırasıyla zikreden Stella'nın hatalı olduğunu söylemekle hatâ etmiştir: «Ordine praepostero quam ante Quique ecclesias Soclosia Tur-cis occurrerit.» (Kitap: 21, s. 33). Bu ifade şu iki mahallin mevzilerine nazaran doğru ise de, zabtediliş târihlerine nazaran doğru değildir. Zâten Katona, İstoanfi'nin de Stella gibi söylemekte olduğuna dikkat etmemiştir: «Ut prius, quam Solimanus çapta Soclosia castra moveret obliti officii honorisque sui de turpi ac inhonesta fuga consilia inirent» Katona'da, 21, s. 310.

⁹⁵³ Sinan Çavuş, varak: 81 ve 82. Sinan Çavuş Tatarlar'ın kuvvetini 80.000 çıkarır.

⁹⁵⁴ Kezalik, varak: 79.

şehri örnek almaktan imtina etti.⁹⁵⁵ Şehrin teslimi müdjesini Pâdişâh'a ulaştırmağa me'mûr olan Husrev Paşa'nın kâhyası Süheyli, tahsisatına 4.000 akçe ilâvesiyle mesrur oldu.⁹⁵⁶ Kale de Perendi'nin kâtibi Misel Dyak ve iki Najî (Nagy; veya Nadci)1er⁹⁵⁷ tarafından vâki olan ihtar üzerine üç gün sonra teslim oldu. Ahâlîden bâzıları Türkler'in gelişinden önce sükûnetli bir gece esnasında müezzinin bir burç tepesinden ezan okuduğunu işitmiş olduklarını iddia ettikleri gibi, diğerleri de muhasaranın başlamasından sonra, karanlık bir gece esnasında Niğbolu muharebesini müteâkib Sigismund'un kendi ülkesi hükûmeti tarafından tutuklandığını, şimdi Türk esirlerinin mahbûs bulunduğu hapishanede parlak bir ışık gördüklerini te'mîn ediyorlardı. Bu hâlin haber verdiği felâketin defi için

burç yıkılmış ve fakat esirlerin hayâtına dokunulmamıştı.⁹⁵⁸ Muhafızlardan 166 süvârî İstanbul'a gönderildi; kale, Mohaç sancak-beğliğine ilâve oldu.⁹⁵⁹

Sultân Süleyman, 13 Temmuz 1543 (10 Rebî'ül-âhîr)'de Şikloş'tan Tuna sahiline azimet etti. Rumeli beğlerbeği Ahmed Paşa bu sırada sol taraftan Fünfkirhen yolunu tutarak Şaş kalesini muhasaraya gidiyordu. Kale kendi ihtiyariyle itaat gösterdi. Seksârd'da Ahmed Paşa yine ordunun büyük kısmına iltihak etti.⁹⁶⁰ Tuna'nın solunda bulunan Nyanyavar kalesi Osmanlı askeri için muhataralı bir mevkiye bulunmakla beraber, onun zabtıyla uğraşılmıyarak Feldvar'a kadar gidildi; iki merhaleden sonra 23 Temmuz'da⁹⁶¹ Sultân Süleyman, Rumeli ve Anadolu beğler-beğleri ve bunların sancak-beğleri, alay-beğleri, voyvodaları, subaşıları, Budin vâlîsi Yahya Paşâ-oğul Mehmed Paga ve onun gönüllüleriyle muhafızları (beşlileri) maiyyetinde bulunduğu halde, muzaffer bir surette Budin'e dâhil oldu. Bu alayın geçişi esnasında Osmanlı Tuna donanması kapdâm Alî Beğ

⁹⁵⁵ Sinan Çavuş, varak: 86. Celâl-zâde'de, Pecevl'de, Nuhbetü't-Tevâxih'de «İUncb yer'ne «ondördüncü» okunuyor.

⁹⁵⁶ Sinan Çavuş, varak: 90.

⁹⁵⁷ Sinan Çavuş (varak: 95), bunun İçin müşavere meclisinin asası İsimle. rinl şöyle gösterir: Misel Dyak. Nadcuk (Nadck), Mondu, Nadci (Najî), Misel, Kafoor, Kani. tstoanfl (Katona, 21, s. 305) şöyle yazar: «Micha-elem cognomento ferreum.»

⁹⁵⁸ Sinan Çavuş, varak: 99 ve 100.

⁹⁵⁹ Peçevî, varak: 80, Celâl-zâde, varak: 249. 14 Rebî'ü'l-âhîr târihinin doğru olmadığına en kuvvetli bir delildir ki, Celâl-zâde ' ile Âlî gibi (41. Vak'a) ondan iktibas eden müverrihler, birkaç satır aşağıda, o ayın sekizinde divan olduğunu ve bu divânda Pâdişâhın o kalenin fethinden dolayı mükâfat olarak hil'at dağıttığını yazarlar.

⁹⁶⁰ 109. Jovius, istoanfl, Stella bu hususta bir şey demezler.

⁹⁶¹ Sinan Çavuş'un Sasalonya ve Olikos dediği yerlerin nereleri olduğunu bilemedim. Lâkin Kantemir*de (Süleyman Saltanatı) «Liposa» «Bezosi», Schoklavass (Çoklavas) ve Estergon-Belgrad («Usturgon-Belgrad») beldelerinin Valpo, Fünfkirhen, Şikloş, Gran olduklarını kim anlayabilir. Bu müellif Beznoi*-nin Bac (Becs)'den başka bir yer olmadığını tarif edememiştir. Çünkü 33. haşiyede yazar M: «Beş-Kilise şehri de o târihte zapt olunmuş görünür.»

ile kethüdası Hasan zât-ı şahaneyi top atışlarıyla selâmladılar. Sultân Süleyman mutantan bir dîvanda Valpo, Fünfkirhen, Şik-loş gâliblerine hoşnûdluğunu beyân eyledi. Pozağa sancağı beği Murad Beğ 30.000 akçe terakki ve oğlu 12.000 akçelik bir zeamet aldı. Yeniçeriler kazgancısı (kazancısı) ile onun yamağı -ki Şikloş duvarlarına ilk merdiven kurup çıkanlardır- 20.000'er akçe mükâfata nail oldular.⁹⁶²

Bir'den üç kantara kadar gülle atar 40 büyük top ve küçük çapta 400 top Silistre Beği Acem «Sıhrmâr»m emri altında Tuna'dan yukarı çıkarıldı (27 Temmuz); bu muazzam top kuvveti, son olarak İstanbul'dan gönderilmiş ve SilistreMen gemilere yüklenmişti.⁹⁶³

Gran (Estergon)'Un Zabtı

26 Rebîû'l-âhir (29 Temmuz)'da Gran⁹⁶⁴ muhasarası başladı. Bu şehrin kalesi Gran ve Tuna nehirlerinin birleştiği yerin karşısında bulunan bir tepe üzerindedir. Kral Sent-Etiyen'in doğum yeri olmakla tanınmış olan Gran şehri, hâricea ve muhtelif renklerde mermerlerle kaplı bulunan ve Gotik mimarîsinin en güzel eserlerinden olan büyük kilisesiyle ve bir dolaptan 460 zira' yüksekliğe su çıkaran su mahzeniyle de meşhurdur.⁹⁶⁵ Almanlar'dan, İspanyollar'dan, İtalyanlardan mürekkep olan muhafızları 1.300 kişiydi.⁹⁶⁶ İspanyollar'dan Marten Liskani ve Fran-suva Salamanka şehrin alt ve üst taraflarına kumanda ediyorlardı. Alman askerinin kumandası Tristan Viertaler ile Misel Regensburger*e, İtalyan-lar/ın Turbielli ile stratejide büyük mahareti olan istihkâm generali Vi-telli'ye tevdi edilmmişti.

Budin'den 7 gemi ile getirilen 300 top ile 15 büyük top,⁹⁶⁷ şehri gece gündüz döğdüler. Yahya Paşa-zâde'nin üç oğlu -^ki biri Budin vâlîsi Mehmed, ikincisi Vblçtrin sancakbeği Aralan, üçüncüsü Segedin beği Der-vîş'dir- Ştuhlveysenburg'a kadar olan memleketleri vurmağa memur oldular (109). Süleyman biri Alman, biri İspanyol, biri de İtalyan olan üç mühtedîyi, kendi milletlerine mensup askeri teslime teşvik etmek üzere şehre

⁹⁶² Sinan çavuş, varak: 121.

⁹⁶³ Jovius «Zırmâr» diyor. Fessler (c. 8, s. 623) «İnirsah» yazıyor. Sinan Çavuş (varak: 12\$), topların yirmidörtbin (4.000?) atım barutunu yedibin kantar olarak tâyin ediyor. Donanma da bundan başka 24.000 gülle, 10.000 kazma ve kürek, 5.000 büyük çivi götürüyordu.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/212-215.

⁹⁶⁴ Bizim târihlerde Estergon. (Mütercim).

⁹⁶⁵ Bu güzel kiliseyi harâb olmadan önce görmüş olan Peçevl, onu ve su benini tarif eder.

⁹⁶⁶ Sinan Çava\$ bunları bâzan 3.000, bâzan 13.000 gösterir; belki istinsah hatasıdır.

⁹⁶⁷ Stella, bab: 2: «40 magnis bombardis aeneds ac minutioribus fere 300 quater caeperunt.» Katona'da, 21, s. 335.

gönderdi.⁹⁶⁸ Bunlarla konuşan bayrakdârlar cevaben dediler ki, ne vaad, ne tehdîd kendilerini vazifelerini îfâ etmekten men' edemiye-cektir. Kuşatılanların cesareti İspanyol Sançios Kotan'm 600 kişiyi imdada getirmesi ve muhafızların ödenmemiş istihkaklarının pek yakında ödeneceğini vâad etmesiyle arttı; lâkin en mahir topçuları olan bir Kalab-riah'nın Osmanlılar tarafına geçmesi⁹⁶⁹ ve diğer mühtedîlerin şehrin zayıf tarafını, yâni su kulesini düşmana haber vermesi ve Osmanlı topçularının gedik açmak üzere, oraya yakın bulunan adadan kuleyi döğrne-ğe devam etmesi sebebiyle, az vakit içinde niyetleri zaaf buldu.⁹⁷⁰

Umûmî hücum 9 Ağustos Perşembe günü vuku bulacaktı; ancak bir falcı 6 Ağustos Pazartesi gününün uğurlu gün olduğunu haber verdiğinden, askerin arzusuna uygun olarak kararlaştırılan vakitten önce hücumla karar verildi. Hücumla karşılık verilerek Osmanlılar'dan birçok asker maktul düştü ve yaralandı. Tuna ince donanması kapdânı ile san'atından pek fena netice görmüş olan remmal⁹⁷¹ (falcı) de yaralılar arasında idi. Kuşatılanlar ve kuşatanlar karşılıklı olarak tahminen ikişer yüz zâiyât verdiler.⁹⁷²

Yukarıda söylediğimiz Gotik kilisenin çan kulesini süsleyen altın hac'-m, bir top darbesiyle zîr ü zeber olması üzerine Sultân Süleyman:

- «Gran bizimdür» diye bağırmıştı.⁹⁷³

Bu hayra yorma, eserini göstermekte gecikmedi: İspanyol Liskani ve Salamanka, muhafızların silâhlan ve eşyâlarıyla birlikte serbestçe çekilip gidebilmeleri şartıyla, kalenin teslimini müzâkare ettiler. Sen-Loren Yortusu'na tesadüf eden 10 Ağustos (9 Cumade'l-âhirî) 'ta teslim mukavelenemesi imzalanarak muhafızlar Gran'dan⁹⁷⁴ çıktılar; lâkin kararlaştırılan şartlara tamâmiyle riâyet olunmadı. Alî Ağâ, Liskani'nin Piyer Pe-reni'yi ele geçirdiği sırada boğazından çekip almış olduğu altın zinciri bir yadigar olmak

⁹⁶⁸ Jovius, 43; Katona, 21, s. 330.

⁹⁶⁹ Katona'da Stella, s. 327 ve 339.

⁹⁷⁰ Katona'da Jovius, 21, s. 318.

⁹⁷¹ Sinan Çavuş, varak: 143. «Remmâl» yazıyor. Katona bir nevî gaibden haber verme san'atı olan bundan, II. Murad'ın İstanbul'u muhasarası sırasında bahsediyor.

⁹⁷² Jovius'un bu ifâdesi (Katona'da, c. 21, s. 317) -ki Sinan Çavuş'un rivâyetiyle uyumaktadır- Stella'nın (Katona'da, c. 21, s. 338) Türklerde 3.000 kişi zâiyât olduğunu bildiren sözünden elbette daha doğrudur, şu kadar ki, bu üçbin rakamının yanlışlıkla üçyüz yerine yazılmış olması muhtemeldir. Sinan Çavuş cesedler arasında Sancak-beği Balı Cündi Sinan'ı, Silistre beğini, Şirmâr*ı(?), Pozaga çeri-başısını, zenberekçi-baş'yı, kilerci-baş'yı, Malkoç-oğlu'nun kapı-kâhyasını, Mora alay-beğinin kardeşini, Sinan Beğ'i, Rüstem Paşa'nın kâtibini; yaralıları arasında baltacı Mehmed Beği, Semendire alay-be-gini, Remmâl'in de kendisini sayar.

⁹⁷³ Kemlik, 9., 310,

⁹⁷⁴ Jovius der ki: Süleyman Gran'ın cedit Bayezid tarafından Modon'un zab-tedilmiş olduğu gün fethedilmiş olmasından dolayı Cenab-ı Hakka arz-ı şükran etmiştr. Bu ifâde, Sultân Süleyman'ın kameri seneye göre değil, Rûmî güneş yılına göre hesap etmesi halinde doğru olabilir. Buna rağmen Modon 10 Ağustos'ta değil, 9 Ağustos'ta zabtedilmiştr. (Bu tarihin dördüncü cildine ve o cilde mütercimim, ilâvelerine bakınız.)

üzere istedi; liskani, mevkiinin muhatarasından kurtulmak için bu fedâkârlığı göze aldı; Türk ise -eyerleri altınla dolu olan- atları da, gemiye binecek adamın ata ihtiyâcî olmayacağını söyleyerek, taleb etti.⁹⁷⁵ Sultân Süleyman, muhafızların gitmesine ruhsat vermeden önce, bunları cesedlerin defninde, cesetlerin bulunduğu yerlerin temizlenmesinde, ve buna benzer müstekreh işlerde istihdam etti.⁹⁷⁶ muhafızları Müslüman olmağa ve kendi hizmetine girmeye meyî ettirebileceğini ümîd ediyor ve kendilerine vaadlerde bulunuyordu. Yalnız birkaçı dînlerine ve krallarına karşı taahhüd etmiş oldukları sadâkati ihlâl ettiler.⁹⁷⁷ Muhasara esnasında Osmanlı topçuları 9544 demir ve 200.000'-den fazla kurşun gülle atmıştı; ilk güllerden birini getiren her nefere 20 akçe verilirdi.⁹⁷⁸

Gran'm feth olunduğu gün -ki cumâ'dır- Pâdişâh cuma namazını kilisede edâ ederek, kilise bu suretle camie çevrildi. Namazdan sonra vezîrlar yeni feth olunan yerlerin ne suretle idare edileceği hakkında müzâkare etmek için otağ-ı hümayûnda toplandılar. Pâdişâh yedi beği, yâni Semendire, Volçitrin (veya Volçtirin), Alacahisar, Prezrin, Pozağa, İzvor-nik, Segedin sancak beğlerini 500 istihkâm askeri, 500 azab, 500 beşli, 500 gönüllü, 500 yeniçeri, 2.000 martoloz ile şehrin işgaline tâyin etti. Gran kadısı ve sancak-beği Budin kadı ve paşasının emri altında bulunacaktı.⁹⁷⁹

Gran'ın tesliminin ertesi günü Lehistan Krah'nın bir elçisi resmen huzûru şahaneye kabul olunarak, Osmanlı silâhlarının yeni kazandığı muvaffakiyetler hakkında efendisinin tebriklerini, hediyelerle birlikte takdîm etti.⁹⁸⁰ Sultân Süleyman, Gran istihkâmlarının tekrar inşâsını hızlandırmak için, her sipahinin üç yük ve her paşanın 1.000 yük taş getirmesini emretti. Rüstem Paşa yalnız başına 5.000 yük taş tedârik etmekle mükellefti. Devletin büyük memurlarının şu isteği yerine getirmek için gösterdikleri sür'ate mükâfat olarak Pâdişâh kendilerine hü'atlar ihsan etti (121).⁹⁸¹

⁹⁷⁵ Jovius. Sinan Çavuş'un ifâdesine göre, bu suretle saklanan para 10.000 duka'yı buluyordu.

⁹⁷⁶ Stella, Katona'da, 21, s. 343. (Temizlenme işi zarurî ve elzem idi; geri kalanı ise mağlûbiyetin hazmedilememesi yüzünden ileriye sürülmüş birtakım çirkin rivayetlerden ibarettir, ki Hammer'ın yine aynı hükümdarın bu ve daha önceki ve sonraki seferleri esnasında ordudaki disipline dâfir söyledikleri ve Kanûnî'nin şahsiyeti hakkında belirttikleri, bu tarz şeylerin asla mümkün olmayacağının delilidir. Hazırlayan)

⁹⁷⁷ Jovius: «Nec plures quam 70 ex omni natione milites reper tsunt, qui ad Sollnium transire vellent.» Çavuş, yalnız 50 kişiden bahsedebilir. Fakat buna mukabil 164 delikanlının da Sultân Süleyman'ın hizmetine girdiğini ilâve eder.

⁹⁷⁸ Sinan Çavuş, varak: 150.

⁹⁷⁹ Sinan Çavuş, varak: 156.

⁹⁸⁰ Kezallık.

⁹⁸¹ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/215-218.

 t hlveysenburg Fethi

Ordu Gran'dan, Macaristan Krallarının takdis ve defin mahalli olan  t hlveysenburg kadîm şehri üzerine yöneldi. Bu mevkiin muhasarasına tah s olunan toplardan biri 50 libre ağırlığında gülle atardı, ve 18 palm uzunluğunda idi. Az  nce İran'dan gelmiş olan Topçu Esedullah, bunu, büyüklerin mermisindeki g  te, fakat k  klerin s r'atini hâiz olmak üzere, bir kantarhk gülle atar gayet büyük toplarla, k  k  akaloz toplan arasında bir modele uygun olarak d km  t .

Süleyman, azimetinin birinci günü Gran ve Komorna arasında bulunan NesmiTde, -ertesi gün Tata (Dutis)'da ordugâhını kurarak, bu ikinci merhalede bâzi terfî işlemleri icra olundu. Gran muhasarasında aldı  yaralardan  lm   olan Silistre sancak-beği Sahr-m r'm memuriyeti Teke sancak-beği Baltacı Mehmed'e verildi; onun yerine yeniçeri generallerinden Husrev Ağ ; bunun yerine sil hd rlar generali Mehmed; onun yerine ikinci vezîr Rüstem Paşa'n m kardeşi olup sağ garibler generali bulunan Sinan Ağ ; o memuriyete sol garibler gonerali Hasan Ağ ; o mansıba da  ahinci-ba  Ahmed Ağ ; onun yerine doğancı-ba 'nın biraderi Memi Ağ  tâyin edildi.⁹⁸²

Tata, mukabele tecrübesinde bulunmaksızın teslim oldu ve duvarları yıktırıldı.⁹⁸³ Pâdişâh bu  ehir önünde Barbaros Hayreddîn'in Reccio'yu almış olduğunu ve Hasan Beğ kumandasında Cezayir'den gelen 40 kadirga ile kuvvetini artırarak daha mühim te ebb slerde bulunmak için Fransızların kuvvetine iltihak ettiğini haber aldı. Ertesi gün de bir ulak gelerek, İran  ahı ile kardeşleri arasında bir cenk zuhur ettiğ , biraderle rinden birinin  mid'e ka tığ  haberini getirdi.⁹⁸⁴ Yine aynı zamanda Sâhib Giray'm oğlu Emîn Sultân, düşman memleketlerini vurmak  ze re 5.000 kişi göndermiş ve bunların 1500 esir ile dönmüş olduğunu b b-devlete bildirdi (19 Cumâde'1-ul  / 20 Ağıustos).⁹⁸⁵ Yine o gün  t hlveysenburg muhasarasına ba lanıldı.

Anadolu beğlerbeği tbrâhîm Paşa, Budin'den muhasara toplarım v  top ularını getirmeğ  memur edilmişti; onun gelmesi beklenirken, vez  Rüstem, Mehmed ve Husrev Pa alar Anadolu beğlerbeği Ahmed Paşa'nır ve yeniçeri ağasının yardımıyla siper açtılar.⁹⁸⁶ Muhasaraya ba lanıldıktan sekiz gün sonra, kalede açılan gedik k f  görülerek bir yürüyüş yapıldı ise de,

⁹⁸² Sinan  avu , varak: 157, 161.

⁹⁸³ KezaUk, 163. Jovlus, 34, Katona'da, 21, s. 348.

⁹⁸⁴ Sinan  avu , varak: 164 ve 166.

⁹⁸⁵ Sinan  avu , varak: 168.

⁹⁸⁶ Pe evli, varak: 74.

Osmanlılar ric'at ettirildiler⁹⁸⁷ ikinci hücumda telefât daha çok oldu ve şehir ancak 4 Eylül⁹⁸⁸ târihinde alınabildi, Sultân Süleyman, mağlûb düşmanına âlicenâblık göstererek kumandan Macar Varkoç'u el öpmeye kabul etti; kralların mezarlarını içinde bulunduran kilise bu defa tahrîbden muhafaza olundu. Budin valisinin kardeşi Ahmed, 600.000 akçe tahsîsât-ı seneviyye ile (12.000 duka) Ştuhlveysenburg sancak-beğliğine tâyin olundu; 1.000 yeniçeri ile memleketten alınan 3.000 asker, şehrin muhafızlarını teşkil ettiler.⁹⁸⁹

Bu muhasara esnasında Kaasım Voyvoda Tulna'nın solunda bulunan Nyanyavar kalesini ele geçirmişti. Sâhib Giray'ın oğlu Emîn Sultân, Kırım Tatarları'yla ve Mübarek Gray'ın oğlu Devlet Giray Dobruca Tatar-ları'yla bu mîntıkayı her taraftan vurdular. Ştuhlveysenburg'u teslim etmiş olan muhafızları takibe giriştilerse de, Sumnio Dağı yakınında Ni-kola Zerrini tarafından mağlûb edildiler; fakat o da aldığı bir yaradan dolayı zaferinden istifâde edemedi.⁹⁹⁰

Fransuva Akapuna Balaton Gölü yakınında Siho nehrinin kaynağında 700 süvârî ile Osmanlılar'a hücum etti; lâkin hasmın sayıca çokluğu yüzünden, kahramanca gayretine mukabil hayâtını kaybetti.⁹⁹¹

Sultân Süleyman Ştuhlveysenburg'da Kralların mezarlarını gözden geçirerek, ölümler hakkında dirilerden ziyâde merhamet gösterdi; çünkü ahâlîyi sadâkat yemini için hâkimleriyle birlikte şehir dışında bir yere davet ettiği halde -bütün şehir teslime dâir olan mukavelenamede dâhil değilmiş gibi- mukavelenameyi imza edenlerden mâadasını.⁹⁹² Ştuhlveysenburg'dan hareketten evvel devletin bütün valilerine, Raguza Cumhuriyetine, Fransa

⁹⁸⁷ Sinan Çavuş, varak: 174. Cesetler arasında Ahmed Paşa'nın özel hizmetkârını, Osmân-Şâh Beğ'in alemdarını, müteveffa vezîr-i âzam Ayaş Paşa'nın voyvodasını, Karahisar beğinin kâhyasını; yaralıları arasında da baltacı Mehmed Beğ ile Bilâl Mehmed Beğ'i zikr ediyor.

⁹⁸⁸ Sinan Çavuş ve Peçevî birinci hücumun 27 Cumâde'l-ülâ (28 Ağustos), ikinci hücumun 2 Cumâde'l-ıuhrâ (2 Eylül) târihlerinde vuku bulduğunu yazıyorlar. Sinan Çavuş hücumun gününü -Peçevî'nin dediği gibi yazarken- «cuma» demekle hatâ ediyor. Jovius Sultân Süleyman zamanının bütün mühim vak'alarını Mohaç'm fetih târihi olan 29 Ağustos'a getirmek merakında olduğundan, birinci hücumun târihini de o vakit gösterir. Peçevî'nin, şehrin derhâl teslim olduğuna dâir ifâdesi yanlıştır.

⁹⁸⁹ Peçevî, varak: 85. Şikloş, Gran, Ştuhlveysenburg şehirlerinin târihini yazmak isteyenler, Sinan Çavuş'un adı geçen üç şe-hirin muhasarası hakkındaki rivayetinden istifâde edebilirler. Celâlzâde, Âfî, Nuhbetü't-Tevârîh, ancak birkaç kelime yazıyorlar.

⁹⁹⁰ Katona'da Stella, s. 377; Kovasfl (Kovachich)'de, eski bir İtalyan el yazışma oaaaran, cDedttto flflMregalis», I, s. 80.

⁹⁹¹ Katona'da Stella, b, 378,

⁹⁹² «Così interpretano i Turchi le premjsstonl e gluramenti loro». Kovac-hich'de eski bir İtalyan el yazısı, I, s. 82. (Rivayetin me'hazmın ne kadar zayıf olduğu ortadadır. Bu itibarla olmalıdır ki, Kanuni devrini hikâye eden hiçbir yeril kaynakta bu katliamdan, Im&en dahi hiçbir söz edil-memiştirki, bu da ayrıca, zikre değerdir.)

Kralı'na, Venedik Senatosu'na zafernâme-ler gönderdi.⁹⁹³

Pâdişâh, Ştuhlveysenburg'dan Peşte'ye gitti. Oradan da sonbahar başlangıcında İstanbul'a teveccüh etti, 10 gün sonra Petervaradin'de Tuna'yı geçti.⁹⁹⁴ Belgrad'a vardığında (21 Eylül), orduyu kışlağa dönmek üzere terhis ederek, kendisi payitaht yolunu tuttu, İstanbul'da yapılması muhtemel olan giriş şenlikleri yol esnasında ikinci ve en sevgili oğlu Şehzade Mehmed'in vefatı (8 Şa'bân - 6 Teşrîn-i sâni) haberini almasından dolayı mateme dönüştürüldü.⁹⁹⁵ Babalık duygularına bir darbe teşkil eden bu olaydan pek müteessir olarak, Şehzâde'nin na'sının İstanbul'a nakledilmesi için emir verdi. Şehzade, yeniçerilerin eski mahallesi civarına defn edildi. Osmanlı mimarlarının en meşhuru olan Sinan, Şehzâde'nin hâtırası için mezarı yanında bir cami inşâsına me'mûr olup, bu camiin inşâatı beş sene sürdü ve 300.000 altın sarf olundu.⁹⁹⁶ Fâtih Camii numune ittihaz olunup, fakat büyük kubbenin etrafında dört yarım kubbe ile ondan farklı düşmüştür. Haricen taşları pek güzel işlenmiş iki minare ile müzeyyendir. İçeride sütunu yoktur; mimarı, camiin inşâsına sebep olan keder ile özdeşleşmesini istemiş gibi, manzarası hüznün vericidir.⁹⁹⁷ Medresenin müderrislerine, padişahlığın diğer medreselerinin müderrisleri derecesinde maaşlar tahsis olundu.⁹⁹⁸

Ertesi sene, yâni 1544 senesi baharının ilk günlerinde Osmanlı kumandanları Macaristan'da, İskalyonya' Hırvatistan'da muharebeye başlayıp pek çok şehir ve kale aldılar. Sultân Süleyman, Macar Krallarının taht şehri ve defnedildikleri yer olan beldeyi ele geçirdikten sonra, Vişgrad şehrinin de zabtını arzu etmesi lâzım gelirdi. Çünkü bu mevki Tuna'nın sağ tarafında ve Gran'ın altında bulunduğu için nehirde gemilerin emniyetle seyretmesi bakımından zabt edilmesi gerekli olmamış olsa bile, Macaristan Kraliyet tacı orada muhafaza ediliyordu. Kale'nin Slavca «Vişgrad» olan ismi, «Yüksek kale» demek olduğundan, sarp bir dağ üzerindeki mevkiini îzâh eder; Almanca «Blindenburg» adı ise «Köryapar Kala» (Hayret verici, şaşırtıcı) pek

⁹⁹³ Celâl-zâde. varak; 260.

⁹⁹⁴ Celâl-zâde, varak: m. Ali, 43. Vak'a, s. 255.

⁹⁹⁵ Celâl-zâde, varak: 261.' Âli, 44. Vak'a varak: 255. Solak-zâde, varak: 114. Celâl-zâde ve Âli, şehzadenin vefatını 8 Şa'bân, pazartesi gösteriyorlar. Lâkin 8 Şa'bân (6 Teşrîn-i sâni 1543) Sa-lı'ya tesadûf eder. Bu müverrihler cenazenin 18 Şa'bân perşembe günü vuk'upu bildiriyorlar; hâlbuki 18 Şa'bân (16 Te'rîn-i sâni) Cuma idi. (Bir günlük fark takvîm hesabıyla rû'-yet ihtilâfından olabilir. Mütercim).

⁹⁹⁶ Ali, 150 yük ajçe diyor. 1 yük, 100.000 akçedir; ve 1 altın, 50 akçedir. (Bugünkü Şehzade CâmiTdlr Hazırlayan.)

⁹⁹⁷ Evliya Seyâhat-nâmesi ve ondan naklen İstanbul ve Boğaziçi Topografyası, Peşte 1822, c. 1, s. 414. Evliya (c. 1, varak: 48) der ki, Şeyh Ali Tabîî (Tanburcu Ali) -ki Eyüp tanburcusu-dur- bu camiin avlusunda bir çınar ağacının altında ârâm-güzündir.

⁹⁹⁸ Ali, 44. Vak'a, Kantemir, bu camii, yanlış olarak, Yenikapı'da İnşâ olunmuş gösterir ve Yenikapı'yı «Engi Kapı» yapar. <Sülkrö'n, 40, haşiye 34.)

mutheşem manzarasına nisbetle konulmuş olup, güya o manzara letafet ve vüs'atiyle insanın gözlerini kamaştırarak görmiycek dereceye getirip, kör yapar. Şikloş gibi, Şivgrad da Salomon isminde bir Macaristan Kralı'na 18 ay mahbes olmuştu. Kral Kari, kendisine ikametgâh ittihaz etmek ve Macaristan tacını vaz' eylemek üzere Vişgrad'ı iyiye kuvvetlendirdi. Vişgrad, Bohemya Krah'nın, daha sonra Almanya İmparatoru olan oğlunun, Lehistan Kralı Kazımır'ın, Bosna Kralı Etiyen'in Macaristan Kralı Kari ile tecâvüzî ve tedafüi bir ittifak için mülakat yerleri olmuş olmakla meşhurdur. Lehistan Kralı Kazımır, oğul ittihaz ettiği yeğeni Lui'ye saltanat ferâgatnâmesini orada imzalamış ve Karl'ın defin merasimini Brandenburg Margravı Jan ile birlikte yine bu memlekette icra etmiştir. Sonraları Macaristan Kralları dâima Vişgrad'da oturmaz oldular; lâkin Matyas Korvinus, hükümet merkezi olan Budin şehri kadar tezyinine i'tinâ ederek, kameriyelerle, heykellerle, çeşmelerle dolu bahçeler açtırdı. Macaristan ordularının muzafferiyetleri teşhir olunduğu günler, çeşmelerden halka kırmızı ve beyaz şarab dağıtılırdı.⁹⁹⁹ Kalenin kilisesinde mermer mihrâblar letafetçe Argonotların gümüş bo-rulanyla rekabet ederdi. Ahırlara içeriden mermer döşenmişti. Matyas Korvinus Vişgrad'da Papa ile Pâdişâhsın elçilerini kabul etti. Osmanlı elçisi Kral sarayının tezyinatından o kadar şaşırdı ki «Pâdişâh sana selâm eder» sözlerinden başka birşey söyleyemedi.¹⁰⁰⁰ Bu pek kısa söz Kral'ın hoşuna gitmediğinden bir daha mülakata kabulünü istemeksizin iade etti. Matyas Korvinus Vişgrad'a büyük imtiyazlar verdi. Lâkin ikinci Lui bu mevkii kadın aşçısına malikâne olarak bağışladı. Mohaç muharebesinden sonra Vişgrad ve Macaristan tacı, ikisi birden, Türkler'in eline düştü ve onlar da Zapolya'ya ihsan ettiler.¹⁰⁰¹ Bu prensin vefatında, Ferdi-nand'ın temellükü altına girdi.

Macaristan seferinin açılmasından evvel, Süleyman tarafından Ferdi-nand'a yazılmış olan mektupların hemen hepsi Vişgrad ile Ştulhveysen-burg'un lâdesine dâir idi. Budin müzâkerelerinde bu iki kale, Ferdinand'ın elçileri Salm ve Herberstain tarafından da talep olundu. Sultân Süleyman, Ştulhveysen-burg'u bizzat ele geçirmişti; Vişgrad'ın fethini Yahya Paşa-zâde Mehmed Paşa'ya tevdi etti. Mehmed Paşa, Ştulhveysen-burg'a yeni sancak-beği tâyin olunan biraderi Ahmed Beğ ile Segedin sancak* beği Derviş Mohaç sancak-beği Kaasım, Pozağa (Poejga) sancak-beği Mu-râd Beğ*İ

⁹⁹⁹ Oluhi, MacatfaMn KnUrtı T" «tMW1, stella, a.g.a, 14. Peçml, vara*: 86 ve 87.

¹⁰⁰⁰ «Caesar salutat», Olahl, a.g<-

¹⁰⁰¹ tttoanfi, 1, 16, Katona'd. 31, <. 442. Peçevl, varak: 87.

yardıma çağırarak beraber, Gran ve Budin yeniçerilerinin de yarısını alarak, Şişgrad'ı toparladığı bütün bu kuvvetlerle kuşattı. On gün süren ısrarlı bir müdâfaadan sonra, muhafız, askerleri serbest çekilebilmek şartıyla teslim oldu. Budin vâlisî, kalenin cesur kumandanı Piyer Amade'nin hayâtını güçlüklerle kurtarabildi.¹⁰⁰²

Mehmed Paşa, kazandığı muvaffakiyet üzerine, Tuna'yı geçip Neograd Palatınlığı'nın idare merkezi olan Neograd şehrine yürüdü. Beldenin muhafızları, o yaklaşınca kaçmış olduklarından, silâh almaksızın bu mevkiî zabtetti ve bir voyvodayı beğ sıfatıyîe ikaame etti.¹⁰⁰³ Neograd'dan Hatuan (Hatvan) üzerine yürüdü; oranın kumandanları Danc Kardeşler utanmadan Erlau'ya kaçmak üzere, memleketi ateşe verdiler. Mehmed Paşa Deli Kürd nâmında birini Hatuan'da muvakkaten voyvoda olarak bıraktı. Bir müddet sonra Pâdişâh, kahraman Markoçi'nin Erlau'daki akınlarına son vermek için Velî Beğ'i Hatuan'a sancak-beğî sıfatıyîe gönderdi.¹⁰⁰⁴ Ozura ile üçü de küçük Sarvis ırmağı sahili üzerinde kâin olup kumandanları Tomas Markoçi'nin uzun bir zaman Budin yolunu tehdîd etmiş olduğu Dumbavar, Dobregüz, Simonturnia kaleleri Osmanlıların eline düşmekte gecikmedi. Mehmed Paşa, Ozura'yı Mohaç sancak-beğî'ne verdi.¹⁰⁰⁵ Simontornia muhasarası esnasında Osmanlı askeri -Velika nâmında Iskalavon kalesini muhasara etmekte olan- Bosna ve Hersek sancak-beğleri Ulama ve Malkoç ile birleşmek emrini aldılar. Civardaki arazîlerden bu mevkiî koşup gelmiş olan köylüler Osmanlılar'ın gizli dostları Pilat'ın vaadleri üzerine¹⁰⁰⁶ muhafızları teslim olmağa zorladılar:

Velika'nın zabtından sonra Ulama ve Malkoç muharebeyi Isklavon-ay'dan Hırvatistan'a naklettiler. Ivoniça yakınında, Piyer Erdodi'nin zayıf bir muhafız kuvveti ile işgal etmekte olduğu Monoslon kalesini¹⁰⁰⁷ zabtettiller. Türklerin bu ilerleyişleri Agram piskoposunu Dombro ve Hazma kaleleri için endişeye düşürdü. Ulama ile Malkoç Varasdin kazasının -Sümsedvar'ın Öte tarafında uzanan ve «Sagoria», yâni «dağın arka tarafında» adıyla anılan-kısmını tamamen istilâ ettiler. Lunska arazîsine vardıkları zaman Kont Nikola Zirini'yi Hırvatlar'la, Kont Bilderştayn'ı İstiiyahlar ve Karintiyalılar'la

¹⁰⁰² Stella, a.g.e., 14. Peçevl, varak: 86, 87.

¹⁰⁰³ tstoanfl, kitap: 16. Katona, 21, s. 442. Peçevî, varak: 87.

¹⁰⁰⁴ Yine onlar.

¹⁰⁰⁵ Peçevl.

¹⁰⁰⁶ Peçevl, varak: 87. Katona'da, (21, s. 443) istoanfi: <a quodam Andrea cognamento Pilato, Liipi Sempcei ministro, <jui forte co profugerat, per-suasl.>

¹⁰⁰⁷ «Mons Claudfus, quem nostrl Monoslonem (Petho Monyoronem) vocant, arx haud procul ab Juanicza dissita.»

yol kesmeğe hazır buldular. Her iki taraftan bir mütâreke tensîb olundu ve bu mütâreke esnasında iki ordunun yiğitleri birbirlerini teke tek mübârezeye davet ettiler; Lâkin Ulama ile Malkoç, yeni imdâd alarak Hristiyanların üzerine ansızın atılıp dağıttılar. Zirini ve Bilderştayn Lunska kalesine doğru kaçtılar; birincisi bir köprüden geçtiği sırada altındaki hayvan vurulup, kendisi güçlkle kur-tulabildi; ikincisi tutulacağı esnada hendeklere atılarak, az daha ömrünü tamamlayacak iken sakalından tutup çıkardılar.

Türkler bu muvaffakiyetten sonra Dobiça ile Benaluka üzerine çekildiler.¹⁰⁰⁸ Lunska hezimetinin -Gran'dan çıkan Türkler üzerine Fran-suva Nyari tarafından Sala tarlalarında kazanılan- galebe ile Öcü alın-di. Osmanlı başbuğları Şa'bân, Kubâd, Ramazân, Nasûh¹⁰⁰⁹ müsâid bir gece esnasında, 400 yeniçeri ve 1.500 süvârî ile Tuna'yı geçmişlerdi; Sala kasabası istihkâmlarına merdiven kurdukları sıradaydı ki, kalenin muhafızları Melşiyor Blassa kumandası altında bir hurûc yaparak topçu desteğiyle Osmanlılar'ı çekilmeğe mecbur ettiler. Fransuva Nyari alelacele topladığı birkaç yüz piyade ve süvârî ile, zâten gece yürümekle yorulmuş olan Türkler'in arkasına düştü. Şiddetli bir muharebeden sonra oda-başı Hüseyin'in vefatı, muzafferiyeti Macarlar'a te'mîn etti. 500'den ziyâde Türk muharebe meydânında kalarak, ancak birkaç yeniçeri Gran'a kaçmağa muvaffak olabildi. Nyari, askerinin esîr almasını yasaklamış ve harbin talihi tamâmıyla kendi taraflarında yüz göstermedikçe yağmaya müsâade etmemişti.¹⁰¹⁰

Sultân Süleyman, Macaristan'ın idaresinde, Mehmed Paşa'ya at&zi meclisi reîsi sıfatıyla refakat etmek üzere defterdar Halil'i bırakmıştı. Halil, Macaris'in 12 sancağı¹⁰¹¹ için bir vergi defteri yapmıştır ki, 150 sene Budin eyâletinin yegâne mâlî kanunu olmuş ve Avusturya ile cereyan eden sulh müzâkerelerinin hepsinde «Defter-i Halîl» nâmıyla mühim bir konu olmuştur. Pâdişâh tarafından Halîl, Macaristan Vâlîsi Mehmed Paşa'ya karşı murakib hâlinde bulunarak, hazînenin menfaatlerine nezâret etmeğe

¹⁰⁰⁸ Katona'da, 21, 6. 446, î&toanfi.

¹⁰⁰⁹ tsoanfl bunları «Sabanus, Ct&atas, Raraadanus, Nassufus» diye yazar.

¹⁰¹⁰ Katona'da, 21, s. 447; 450, îstoanfi. (Nyarl'nin esir alınmasını men etmesi, ele düşenlerin öldürtume*) demektir. Mütercim)

¹⁰¹¹ O zaman bu 12 sancak şunlardı: Budin, Gran (İstoni-Belgrad), Ştuhlveysenburg, Mohaç, Fünfkirhen (Beç), Şikloş, Neograd, Hatvân, Siksard, Vespirim, Segedin, Çiçontorina; bu sancaklara İsklavonya, Pozaga, Semendire şehirleriyle bütün Sirmi ve Sırbistan'dan Volçetrin ilhak olunmuştu (Celâl-zâde târihinin mukaddiraesindeki istatistik hûlasaya müracaat.). III. Murad ve III. Mehmed zamanlandıdır ki, Siget, Kanije, Erlau (Eğri), Raab, yeni krallığa ilâve edilmiştir. Banat ile Transil-vanya'nın bir kısmı ayrı bir eyâlet (Tamişvar eyâleti) teşkil ettiler. Nasıl ki Bosna da Izvornik, Bosna, Kirka, Kûs, Hersek sancaklarından mürekkebe ayrı bir eyâletti. Hacı Kalfa'mn Macaristan Cografyası'na müracaat

memur idi. Defterdar, Ştuhlveysenburg sanca k-beği ve Macaristan Vâlîsi Mehmed Paşa'mn biraderi Ahmed Beğ'in teslîm şartları hilâfına kiliseleri yağma ve mukaddes vazoları almış olduğunu bâb-ı devlete bildirdi. Sultân Süleyman, derhâl, bu hususta tahkikat yapmak ve sahcak-beğini memuriyetinden azl ettikten sonra İstanbul'a göndermek üzere, Halil'in Ştuhlveysenburg*a gitmesini emretti. Halîl, Pâdişâh'm ta'-lîmâtı dâiresinde, hiç beklemeksizin Ahmed Beğ'in ilişmediği Macar Krallan mezarlarını bizzat açıp, taşlarını, asalarını, krallık alâmeti olan küreleri, bulduğu diğer altın ve gümüş kıymetli eşyaları aldı; ve fakat bunların hepsini büyük bir dikkatle hazîneye idhâl eyledi. Zapolya'nın kemiklerini «Tanrılarınızdan biridir*» diyerek şehrin hâkimine teslim etti. Hâkim bunu yeni bir tâbuta koyarak Ştuhlveysenburg'un hârici mahallesinde kâin Aziz Misel Kilisesi'ne defn ettirdi.¹⁰¹²

Şehzade Selimin Sabuhan Valiliğine Tayini

Yine bu 1545 seneşindedir ki, Sultân Süleyman Novi ve Senya ahâlîsi tarafından Nadin ve Orana arazisinde vukua getirilen akınlardan dolayı Venedik Docu'na yazılı olarak şikâyetlerini tebliğ etmiştir.¹⁰¹³

Sultân Süleyman, Macaristan seferinden dönüşünde ve oğlu Mehmed'-in vefatından biraz sonra, vilâyetlerin idaresi hususunda iki mühim değişiklik yapmıştır ki, ehemmiyetlerine binâen onları burada zikredeceğiz. Henüz 20 yaşında bulunan Konya valisi Şehzade Selîm, kardeşinin vefâ-tıyle boşalmış olan Saruhan eyâletine tâyin olundu. Pâdişâh'ın oğulları arasında vukua gelen memuriyet nakilleri, devletin diğer valileri arasında dâima olagelen değişikliklere kıyâs olunmamıştır. Şehzadelerin bulundukları valiliklerin ehemmiyeti arazîlerinin genişliğine göre değil, İstanbul'a mesafeleri i'tibâriyle hesâb olunmalıdır. Pâdişâhın oğullarından biri, payitahta en yakın bir vilâyete çağırıldığı zaman, yalnız babasının hayâtında değil, onun vefatından sonrası için bilhassa nazar-ı iltifata maz-har olduğuna delâlet eder. Çünkü bulunduğu yer i'tibâriyle taht için İstanbul'a

¹⁰¹² Wolf«ang de Bethlen, HfetortKum, kitap: 3, s. 418-420.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/218-224.

¹⁰¹³ Avusturya İmparatorluk ve Kraliyet Hanedanı Arşivinde bulunan Venedik evrakında, Türk yazışmaları (Sciitture turchesche), 2. Orada Sultan Süleyman'ın 952 Saferl tarihiyle Venedik Docu'na bir mektubu gö-rülOr ki, Husrev Beg'ln sancağında bir kariyenin tahribiyle 40 adam, 1.800 öküz, 300 koyun kaldırıldığından şikâyet edilmektedir. 954 Safer tarihli İkinci bir mektupta Padişah Nadin kalesi istihkamları İçin Venedik Docu'ndan dülgör ve duvarcı istiyor.

en kısa mesafeye sahip bulunmuş olur. İstanbul'a en yakın bulunan eyâlet - ki. Manisa'dır- o zamana kadar, pederinin kalbinde ve pederinin tahtının yanında birinci mevkîi tutan, Süleyman'ın en büyük şehzadesi Mehmed'de idi. Bu esnada (Mart 1544), kendisinden daha büyük olan Amasya valisi Mustafa'nın ve daha sonraları Karaman valiliğine tâyin edilen¹⁰¹⁴ Bâyezîd'in haklarına aykırı olmak üzere, Şehzade Selîm Manisa valiliğine getirildi. Manisa'da veba salgını hüküm sürdüğünden, Selîm, oraya hemen gitmedi; Keşiş Dağı'nın temiz havasını teneffüs etmek üzere bir müddet Bursa'da kaldı. Şehzade Saruhan valiliğine tâyin olunduğu sene içinde üç kızının dünyaya gelmesi saadetine nail oldu.¹⁰¹⁵

Rüstem Paşanın Sadareti

Yine bu esnada, onlardan daha az mühim olmayan bir tâyin vukua gelmiştir ki, bu da yeni bir vezîr-i âzam tayinlidir. Hadım Süleyman Pa-şa'nın azli, yaşından ziyâde (takriben 90 yaşında idi), vezîr-i âzamin uzaklaştırılmasıyla, onun makamını elde etmek veya hiç değilse bir derece yaklaşmak ümidinde bulunan vezir Husrev Paaş'nın bir entrikasından kaynaklanmıştır.¹⁰¹⁶ Vezîr-i âzamlık makamı, ikinci vezir Rüstem Paşa'ya verilmiştir ki, daha önce yazdığımız veçhile bu büyük iltifatı zevcesi Mihrimâh Sultân'dan ziyâde Rus asıllı olan kayın validesi Hürrem Sultân sayesinde kazanmıştı.¹⁰¹⁷ Rüstem Hırvat'tı. İbrahim Paşa'nın fevkalâde iltifatlara mazhar olduğu zaman Mohaç seferinden sonra birinci silâhdarlıktan emîr-i âhûr mansıbına çıkmış, daha sonraları Diyârbekir beğlerbe-

¹⁰¹⁴ «AUi 18 (Octobre 1546) passato mando (Solyman) in Sanzac-hat di Caramania, che vol dir Cilicia, il secondo figliuolo di questa Sultana chiamato Beyezeth, et retien appresso di si il terzo solo chiamato Gienger (Djihanghir), e gobbo et come dicono di natura ingenioso e faceto.» (Avusturya fmp. ve Kral. Hanedanı Arşivinde Velvik'in 5 Kânun-ı evvel 1546 tarihli, İstanbul'dan yazılmış rapru.

Venedik elçisinin yine bu arşivdeki 6 Teşrîn-i evvel 1546 tarihli raporunda dahî şunlar okunur: «Li giorni passati ma-mato di questa vita ile Signor di Bogdania, in loco del quale investito il magrior filo; il terzo giorno Sultan Bajezid uscito fuori di Constantinopoli per ander al suo Sangiac in Caramania in una citta detta Cnga presso Scandaloro; sono stati dati 20 gordon (bourses) di zechini a 10.000 per gordon.» Bu fıkra, yalnız tarihe müteallik olması itibariyle değil, ihtiva ettiği coğrafi ma'lûmât itibariyle de garibdir: Çünkü «Scandaloro»yu Konya yakınında gösterir; o halde bu şehrin İskenderun olması imkânsızdır.

¹⁰¹⁵ Usulî'nin Selim-name'si, varak: 14-17. bu üç sultan: Esma Sultan, Gevher Sultan, Şah Sultan idi. Usulî, bir sipahinin oğlu olduğu halde ulemeden o lduğu için, bu sıfatla Şehzade Selim refaketinde Konya'ya gitmiştir.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/224.

¹⁰¹⁶ Ali. Osman Efendi Hacı Kalfa, Tafevlntfî't-Tevfîrlı, s. 176.

¹⁰¹⁷ Ali, Defter-i VOzera'da vezir-i azam Ahmed Pasa münasebetiyle diyor H, cEl-Kissa, RÜstem Paşa'nın sadra gelmesi husûsî nisvân-ı iffet-nis&nun maksûdı oldu> Rüstem Kilise tuzlalarına, sahipti. Avusturya arşivindeki Türkiye yazışmalarında su ibare görülür: clnstrumento de la posseslon del- gran Vezir Rüstem concedute da* Serenlsslmo Sîgnor oolla dtehiara-zlone del confini.> İstanbul, 953 (1546).

ğiliğine ve nihayet vezârete nail olmuştu. Harbden başka birşeyden anlamazdı. İlim ve edebiyattan nasîbsîz ve bu hususta -her ikisi de târîh ile meşgul olan- halefleri îbrâhîm ve Lutfî Paşalardan farklı idi; ağır tabiatlı ve görünüşü şiddetli idi. Rüstem Paşa, şâirlerin amansız düşmanı olduğundan,¹⁰¹⁸ onlar da hicviyelerle intikam aldılar. Buna rağmen, alenen kendilerini himaye eden îbrâhîm Paşa gibi hareket edip de, hiçbirini astırmadı. Vezîr-i âzam Lutfî,, Paşa dahî şöhretli bir fakîh ve müverrih olmakla beraber, özellikle üslûblarıyla imtiyaza mazhar olan şâir ve naşirleri az severdi. Avrupa'da olduğu kadar Asya'da da meşhur olan «Hikâyât-ı Bîd-pây» (Beydabâ Hikâyeleri) mütercimi Sâlih-zâde Alâeddîn -tercümesi hayâtının yirmi senesine mâl olan- bu ahlâk mecmuasını takdim ettiği zaman Lutfî Paşa, mütercimin böyle şeylerle vaktini boşa harcadığı için hayret ettiğini, bir fıkîh mes'elesi ile iştigâl etse daha iyi yapmamış mı olacağım suâl etti. O vakit defter-emîni olup daha sonra nişancılığa yükselen müverrih Ramazân-zâde edebiyat hususunda vezîr-i azamdan daha bilgili olduğundan, Alâeddîn'in eserim 50 altına satın alarak Pâdişâhla arz etti. Sultân Süleyman o akşam kendi el yazısıyla mütercime bir berât gönderdi ki, bununla Bursa kadılığını tevcih ediyordu.¹⁰¹⁹ Ancak Alâeddîn hüner ve ikdamının mükâfatından uzun müddet istifâde edemiyerek, Şehzade Mehmed'in öldüğü sene vefat etti.¹⁰²⁰

Barbaros Hayreddin L'âşa'mn İrtihali

İki sene sonra, 4 Temmuz 1546'da, Dorya'mn korkunç rakibi Hayred-dîn Barbaros, şanlı mesleğini itmam etti,¹⁰²¹ na'sı, Beşiktaş'ta inşâ ettirmiş

¹⁰¹⁸ Ali, Rüstem Paşa'nını tercüme-i halinde ve Osman Efendi Hadikatü'l-Vüzera'da naklederler ki, Sultan Süleyman'ın, kerimesini Rüstem Paşa'ya vermeyi tasavvur ettiği sıralarda, vezirin düşmanları bir kalçasında cüzam bulunduğu söylentisini yaydıklarınran, Padişah hakikati anlamak için haremdeki sadık bendelerinden birini Rüstem Paşa'nın yanına koymuştu. Bu şahsın, bir gün vezirin elbisesinde bir bit görmesi (Şarklıların kanaatine göre cüzamlılarda bit bulunmayacağından) üzerine, Elhamdü'lüllah! Senin temizliğin sabit oldu; Padişah damadı olmağa layık olduğun ortaya çıktı diye bağırır. Hadikatü'l-Vüzera bu münasebetle şu beyiti yazar:

Olcak bir kişinin bahtı kavı, tali'i yar,

Kehlesi dahi mahallinde anun işe yarar.

¹⁰¹⁹ Lutfî, Hasan Çelebi, Tezkiretirş-Şuarâ, Belîğ-i Bursevî, s. 116. Belîğ, Ramazân-zâde'nin bu münasebetle «Elmasın kıymetini ancak kuyumcu bilir; başkaları ise onu cam sanır.» mealinde nazm yâhud îrâd eylediği beyitleri zikreder. Bu beyitler, Rama-zan-zâde tarafından, Rüstem Paşa'nın şâirler hakkında gösterdiği tahkir edici tavra dâir nazmedilmiş ve Hadikatü'l-Vüzera'da bahsedilmiş olan beyitler olmalıdır. Belîğ-i Bursevî Bursa Ulemâsı tercüme-i hallerinde Hasan'ın Tezkire-i Şuârâ'sından rivayet pek meşhur olan aşağıdaki beyitlerin dahi Hümâyûn-nâme sahibine âit olduğunu söyler:

Görmesen bir dem seni gam derd-nâk eyler beni Gayr ile görsem eğer gayret helak eyler beni.

¹⁰²⁰ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/225.

¹⁰²¹ Avusturya arşivindeki, Venedik Balyosunun Temmuz 1546 tarihli raporundan: cBarbarossa e morto questa

olduğu medrese yanına defn olundu. Türbesinin kubbesi hâlâ orada yosun ve sarmaşıklarla iç-içe olan lâtif bir yerde gözlere çarpmaktadır. Hayreddîn ancak 60.000 altın ve 2.000 köle bu aktı. Diğer esîrleriyle 60.000 altın oğluna te'mîn edebilmek için kölelerinden 800'ünü Pâdişâh'a vasiyyet ederek 200'üyle, borç olarak vermiş olduğu 30.000 dukayı vezîr-i azama bağışladı.¹⁰²²

İmparator Şarlken Ve Kral Ferdinand İle Anlaşma

Macaristan seferinin meşhur vak'alarını yazdıktan sonra ,bir müddet için çarpışmaları tatîl eden mütârekeden ve Sultân Süleyman'ın evvelâ Şarlken ve daha sonra Ferdinand ile akdetmiş olduğu iki anlaşmadan bahsetmemiz kalıyor. Bu hususlardaki müzâkerelerden müverrihlerin pek azı bahsetmiş ve bununla beraber büyük hatâlar yapmış oldukları için, bâzı tafsilâtını nakletmekliğimiz münâsib olur.

Muharebenin ikinci senesinden beri Gran Piskoposu Kral'ın bir vâîsi olmak sıfatıyla Vedezofi vâsıtasıyla Budin Vâîsi'ne¹⁰²³ müracaat ederek bir aylık bir mütâreke akdetmişti (Haziran 1544). Yine bu senenin nihayetine doğru Ferdinand -Hind Denizlerindeki çarpışmaların- durdurulmasını talep etmek üzere istanbul'a gitmekte olan- Portekiz elçisi Eoduardo Katanao'yu¹⁰²⁴ (Oboardo Cataneo) Osmanlı Devleti ile kendi nâmına bir sulh akdi için yetkili kıldığı gibi, ayrıca Erlau hâkimi Jerom Adorno'yu elçi sıfatıyla gönderdi. Adorno bu memuriyetinde Bo-lonya'nın asîl bir ailesinden olan Jan-Mari Malvezi nâmında bir İtalyan'ı kâtip bulunduruyordu.¹⁰²⁵ Şubat'ın son günü Edirne'ye vâsıl olarak, vezîr-i âzam Rüstem Paşa ile diğer vezirleri kısa sürede ziyaret etti. Onbeş gün sonra huzûr-ı şahaneye kabulü

notte passate alje ore tre; ha las-ciato al Signor 500 schiavi, ed 10.000 zecchini, tutu gli altri da 15 anni postl in Uberta, e 30.000 zechini sieno spesl per fabricare una mosûhea 10.000 zecchint a Mustafa suo nipote e genero, şano statî ritrovatî 35.000 zecchini et 5.000 aspri.»

¹⁰²² Veltovik'ın İstanbul'dan 5 Teşrî-i skî 1546 târihU roparo. Esfârül-Bî-har, v&rak: 27.

Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/226.

¹⁰²³ «Responsio Mehemetls (Budin valisi Mehmed Paşa) ad legationem Do-mini Locumtenentls (Gran piskoposu Pol Verantius) medio Joannis De-seuifl factam» Dezoifl (Deseuif i)'nin 1544 tarihli raporu.

¹⁰²⁴ «Plenipotencia pro Oboardo Cataneo Portugalliae oratore et Hieronyme Adurno Praeposito ecclesiae Agrensîs Internuntio nostro nobis dilectis, quos ad tractandum ac agendum cum Serenissimo et Potentissimo Principe Dpmîno Solimano Tur-carum Imperatore ordinavimus.» Viyana, 29 Kânun-ı evvel 1544. Adorno, 1545 senesinde vefat ettiğinden İstoanfi'nin hatâsı -ki Katona dahî (21, s. 533) hatırlatmıştır- kâfî surette sabittir. İstoanfi'nin zannına göre, Osmanlı Devleti nezdine «İnteroonce» unvânıyla ilk gönderilen elçi Adorno'dur.

¹⁰²⁵ Malvezi, Adorno'nun vefatını müteaklb Edirne'den dönmüştür. İsfcoan-fi'iün zannettiği gibi bir müddet orada, kalmış delildir

kararlaştırıldı; lâkin mülakatın vuku bulacağı günün gecesi vefat etti.¹⁰²⁶ Malvezi vezirler tarafından çağırılarak, Adorno'nun zehirlenerek değil, tabî bir ölümle vefat ettiğine dâir şâhid ettirildi. Ondan sonra, Rüstem Paşa elçinin böyle olmayacak bir zamanda vefatından dolayı teess flerini bildiren bir mektubu Mal-vezi'ye vererek, huzûr-ı hümâyûna kabul edilmeksizin dönmesine müsâade etti. Adorno ve Malvezi Viyana'dan ayrılmadan önce Ferdinand onların seyahat müddetleri boyunca çarpışmalarının durdurulması kaydıyla, Budin vâlisi Mehmed Paşa ile bir mütâreke akdettiği gibi, Macarlar ve Türkler arasında çekişme konusu olan d valar için Macarlar tarafından Siget, Komorn, Erlau (Eğri), Agram ve Türkler tarafından Budin, Peçuy, Velika, Yasberin şehirlerinde hus s  mahkemeler kurulması kararlaştırılmıştı (155).

Mehmed Paşa, Malvezi'nin dönüşünde Macarlar'ın taarruza başlama-dıkları müddetçe m t rekeyi devam ettirme e müsâid bulunduğunu te' etmişti.¹⁰²⁷

O sırada Worms'da bulunan Ferdinand sulh müzâkeresi için hukuk mezunlarından Nikola Sikko'yu¹⁰²⁸ derhâl elçi tâyin etti. İki h k metin Macaristan'daki memleketleri o zaman ne halde iseler öylece bırakılacaklardı; bu şartla Sikko «senelik hediye» nümâ altında Pâdişâh'a 10.000, vezîr-i azama 3.000, diğer vezirlerin herbirine 1.000 altın takdimini teklif etmeğe mezun idi.¹⁰²⁹ Ferdinand'ın Macaristan'daki askerinin kumandam Leonard Felis Budin valisiyle, Sikko'nun avdetine kadar m t rekenin temdidini imza etti (159). Bir taraftan da İmparator şarlken, Ferdinand'ın elçileriyle birlikte sulh müzâkeresi için Hollandalı Velvik'i İstanbul'a gönderdi.

Pozgay'in talimatı, 24 Mayıs 1545. Avusturya, arşivinde Siglamund Posgay'in raporu.

Sikko Osmanlı payitahtına giderken o kadar s r'atli davrandı M, raporuna nazaran yolda 10 hayvan  atlatmıştır.¹⁰³⁰ Velvik, Sikko'ya yazdığı

¹⁰²⁶ (155) Avusturya Arşivinde Mehmed Beğ ta'lim tı, 5 şubat 1545.

¹⁰²⁷ «Disse esso Bassa di Buda, ene da esso non mancharla di perseverar ĩn la tregua mentre ehe gli nostri non lo provocasno aile guerra, e con ctuesta conelusione io Giovan Maria Malvezzi son venuto a Vlenna «t fedelmente ho presentato tutte le scriltture di Vostra Maesta a] Magnifico et Generoso S. Leonardo di Felz.» Malvezi'nin raporu.

¹⁰²⁸ El i Nikola'nin terhl n mesi, 5 Mayıs 1545.

¹⁰²⁹ «Ľnstructio de his rebus, quas res Magnificus et nobllis Nicolaus Slecus doctor et orator noster fidelis nobis dllectus apud Sereniasimum et Po-tentissimum pr ncipem Domlnum Sultan Soliman Imperatorum ac Aslae et Graeciae illiusque primarlos Bassas et Consiliar los inlrascriptos nom ne nostro sununa ilde et dlligentia agere et traetare debet. Dat. in noatral Imp. dvitate Wormatlae di XXI mensia mali, A. D. 1545.»

¹⁰³⁰ «Adeo celerlter huc deiatos sum, ut decem eq ws in itenere interfeceriin, magni enim Intoderabiles Calores

mektuplarda kendisi gelmeden önce hiçbir şey kararla tırılmama-sım yazmı sa da, bu k ğıdlar Osmanlıların eline d  m  t . Fransız elçisi Montl k Ferdinand'ın sefirinin m   kerelerini sekteye u rattı ı gibi,¹⁰³¹ Veltvik de geldiğinde 10.000 altın teklifini takbih etmiş ise de, Sikko senelik vergi demek olan bu paradan başka Osmanlılar elinde bulunan esirlerden Valanten Török ile diğer birkaç asilzadeye   t kalelerin teslimi hakkında vezîr-i  zam tarafından yapılmış olan teklifler üzerine, bunlar için de taahhüd altına girme e mecbur olmuştu. Nihayet iki murahhas Edirne'de 10 Teşrîn-i s n  1545 tarihiyle 18 aylık bir m   reke-nâme imza ettiler ki, bu müddet zarfında İmparator ve Ferdinand, kat'  esaslar üzerine sulhu kararla tırmak üzere tam selâhiyetli yeni elçiler gönderecek idiler.¹⁰³²

Ferdinand 1544 senesinde, Adorno'nun sefaretinden evvel, Dezofi (De-seuffi) vâsitasıyla birinci ve 1545 senesinde Sikko'nun memuriyetinden evvel Pozgay vâsitasıyla ikinci defa olarak Budin valisiyle m   reke imzalamı tı. 1546 senesinde de Erasm   rer ile Sigismund Pozgay, Şarlken'in ve Ferdinand'ın elçisi Veltvik'in m   kere müddeti boyunca devam etmek üzere yeni bir m   reke imza ettiler. Baharda, Veltvik'in yakında geleceğini haber vermek için Ogrinovi  İstanbul'a gönderildi.¹⁰³³ Veltvik de, yazın ilk günlerinde Ratsibon'dan çıktı. Veltvik'e verilen talimat,¹⁰³⁴ o zamana kadar sulhun akdine başlıca engel teşkil eden hususları bertaraf etmesini, yâni Pâdişâh'ı Manyatlar'm zengin arazisinin terkedil-mesi talebinden ve para takdimi teklifiyle diğer iddialarından vazge irt-me e mümkün olduğu kadar çalışmasını bilhassa tavsiye etmekteydi. Osmanlı Devleti ise yalnız, evvelâ kendisine itaat edip de sonradan eski efendileri tarafına geçmiş olan Manyatlar'm emlâkini değil, Gran etrafında olup bu mevkiin muhasarası esnasında süvari tim rı olmak üzere tahsis olunan malik neleri istiyordu. Veltvik, her vezire senelik 1.000, vezîr-i azama 3.000, tercüman Yûnus Be 'e 500 atlın teklif etmeğe sel hiyetliydi. Dîvân, Valanten Török, Piyer Pereni, Brevek, Homonay arazisini yeniden meydana çıkardığı halde, sefir, bunların Ferdinand'ın tebasından olduklarını ve binâenaleyh zât-ı  ahane kendi

erant, ed ad nonam diem Julii huc veni, et postquam bis aut ter cum Rusteza et allis Bassts colloquutus essem  n durissimum carcerem conjectus sum, ubi per mensem ful, nec alta.ua sn-berat opea imperatorem Turohamm convenJendi, orator si quidem Gallus maxime mini adversabatur.  Sikko'nun İstanbul'dan 25 Ağustos tarihli raporu.

¹⁰³¹ Sikko Tercüman Kaasım Beg'i daha az muhataralı olmayan bir hasım bujmustur. Kaasım Beg yine bu 1545 senesi nihâyetinde vefat etmiştir. Venedik balyosu 14 Kanun-ı evvel tarihli raporunda onun hakkında şunları yazar: cCassambeg Dragomano e morto, l'era un gran rihaldo Inimlco del Christlanl.>

¹⁰³² Sikko'nun Edime'den 10 Ağustos 1545 tarihli mektubu.

¹⁰³³ Ogrlnovi 'e verilen ta'llmat. 19 Mart 1546.

¹⁰³⁴ K i Veltvik'in ta'Hm tı, Ratsibon, 1546.

tebeası üzerinde ne gibi hukuku mâlik ise, Kral'ın da onlar hakkında aynı haklara mâlik bulunduğunu bildirecekti.

Veltvik, yolculuk esnasında Tatar-Pazan'nda Montlök'ün halefi olan ve İstanbul'da dönmekte bulunan Fransız elçisi Aramont'a tesadüf etti. Türkler'in Macaristan ve Osmanlı Devleti arasında akdedilmiş mütârekeyi her gün ihlâl etmekte oldukları hakkında, birkaç defa görüşmelerde bulundu.¹⁰³⁵ Aramont, Osmanlı Devleti'nden 300.000 altın borç alma müzâkeresine me'mûr olduğu halde, buna muvafakat edilmeyip, her sene İskenderiye'den bir miktar güherçile almak müsâadesinden başka birşeye nail olamamıştı.¹⁰³⁶

Portekiz elçisi de memuriyetinde daha fazla başarılı olmadı. Çünkü Sultân Süleyman Osmanlı gemilerinin Hindistan denizlerinde serbest gezebilmesi için bir vergi ödenmesi hususunda Portekiz hükûmeti tarafından yapılan teklifi kat'iyen reddetti.¹⁰³⁷

¹⁰³⁵ Yûnus Beğ Aramont'un gidişinin sebeplerini elçiye şöyle anlatır:

Hora ho inteso meglio la causa di l'andata d'Aramont da Yunusbeg,» la qual e in effetto, che Mr. Monluc ha impedito nellacorte, che Aramont non habbi avuto ne lettere ne avisi d'importanza et sono stati guesti Signori in tanta colera per questo, che il ditto Aramont ne ha avuto a patir molti rechi-ochi et dicono chiaramente, chesi mostra ben che onn e ho-mo di cervvelio in la Corte di Francia, peich e per inimicitia particolare di dui servitori lassa il Redi Francia di avisare un suo principal amico e favorito; hora Mr. Tramont per ruinar il Monlue lettere di credenza dal Turcho et commandamento di bocha da Rustanbassa, eh el bebbi dire al Re di Francia suo Sgr. che quando il manda simili homini come Mo nluc, che li tagli la lingua o la testa, perehe in effecto l'anno passato furono dette da Monlue cose indegne tanto del G. Tr. quanto di Rustanbassa.» Veltvik'in 5 Teşrin-i sanî 1545 tarihli raporu.

¹⁰³⁶ VettvU'ia iBporu.

¹⁰³⁷ «Quanto aile cose di Portogal il Turcu non vuol intendere altra risoluzione con il Re, se non gli remetta e buitti li 3000 centari di specie, quali atre volte il Re ha riceputo in tributo dal Turche.» Veltvik'in 5 Teşrin-i sanî raporu. Aramont'un gidişinden sonra 1547 senesinde İstanbul'a gelen Fransız sefirleri Venedik sefirlerinin raporlarına göre şunlardır: 1) Kodin-yak («Alli 10 (Giugno 1546) gions qui Mr. Codognat») Bu sefir, ertesi senenin başlarında bir daha gelmiştir: «Mr. di Codog-nado huomo della ehristianissima Maestâ gionse quî in giorni 25 da Narenta.» (7 Kânun-ı sanî tarihli rapor). 2) Fûme. «Dapoi alli 28 (juin) gionto in questo luogo un gentiluomo francese nominato Mr. de Fûme, spedito da S.C. M. â questo Sr. con lettere credenziali, et qual ando alli 29 a visitazione del Bassa.» (9 Temmuz 1547 tarihli rapor). Elçi Aramont'un Ragusa'dan yirmidört günde ve 6 Nisan 1547 târihinde vâsıl olarak o ayın 12'sinde Pâdişâhın huzuruna kabul olundu (22 Nisan 1547 tarihli rapor). Ondan sonra «M. de Fûme part li 29 Agosto per andar in Ikalia». 7 Temmuz tarihli diğer bir raporda bir tskoçyah'nın İstanbul'a gelişine dâir şunlar okunur; «Sristo e seellerato Zuan Buriotto scuoto si e fatto Musulmano.»

Hayrullah Efendi Târîhi'nin Sultân Süleyman cildinin sonunda o zaman Osmanlı Devleti ile Fransa'nın münâsebetlerine, ittifaklarına ve elçilerine dâir yazdığı husûsî bir bahis aşağıya hulâsaten alınmıştır:

«I. Fransuva'nin cûlusunda bütün Fransa Nemçe memleketleriyle çevrilmiş olduğu gibi, Girit, Korfu adaları, Cenova, Floransa Umanları Şarlken'in donanmalarına toplanma yeri olmuştu. Şarlken Şark memleketleri üzerine de nüfuz etmek fikrinde bulunduğundan, Fransa hükûmeti Osmanlı Devleti'ne yaklaşmak lüzumunu hussetti. Görünüşte, Osmanlı memleketlerinin yıkılmış eski kavimleri hakkında bâzı ma'lûmât almak memuriye-tiyle gönderilen Monpeliye Piskoposu'nun İstanbul'da saray ile başladığı gizli muharebe Şark Hristiyanların da hoşnûd etmekte idi. Fransuva'nin Pavi muharebesinde Şarlken'e esir düşmesi üzerine Fransuva'nın validesi Sultân Süleyman'a birçok hediyelerle bir mektup göndermiş ise de, elçi Bosna hududunda Nem-çeliler tarafından öldürülerek hediyeler de alındı. Daha sonraları Macar asilzadelerinden Jan Frangipan İstanbul'a gönderilerek Fransuva'nin vâlidisiyle Sultân Süleyman arasında mektuplaşmalar olmuştur. (Bu mektuplar Hayrullah Efendi Târîhi'nden naklen metinde verilmiş, Fransuva'nin mektubunun 1525 Kâ-nun-ı evveli'nde takdim olduğu yine

Veltvik İstanbul'a vardığında rütbesine yakışan bir saygıyla kabul edilerek 20 çavuş ve çavuş-başı kendisini karşılamağa çıktı. Fakat evvelce Laçki'nin bir nevi mahbusluk hâlinde ikamet etmiş olduğu yere götürüldü, İstanbul'da ikametinin ilk haftalarında firari Rogandorfun gelişi, paşanın bir hastalığı, elçinin de ağır bir rahatsızlığı her türlü müzâkereye mâni oldu. Şarlken'in hassa askeri kumandanı ve Viyana müdâfiinin oğlu olan Kristof Rogandorf -ımparator'un ve Kraliçe Mari'nin ziyâde sahiplendikleri - zevcesiyle aralarında ortaya çıkan müşkilâtтан dolayı 8.000 duka altını

orada, naklen, yazılmışta);

Şarlken, kendi mütefiklerine, Fransuva'nın bu hareketini Hristiyanlar aleyhine bir hareket olmak üzere telâkki ettirmeğe çalıştığından, Fransuva 1526 Şubatı'nda hapisten çıktıktan sonra Osmanlı Devleti ile münâsebetlerini gizlemekle beraber, bir taraftan da bunun daha sağlamlaştırılmasına çalışırdı. Sonraları Sultân Süleyman tarafından Şarlken ve Ferdinand aleyhine harb ilân edilmiş (1532) ve Pâdişâh muharebeye giderken yolda Ferdinand tarafından gelen elçiyi iltifat olunmayıp, Fransa tarafından Şarlken aleyhine donanma istemek üzere gelen ej-çi iltifata nail olmuştu (Yirmiyedinci Kitap'a bakınız).

Venedik elçisinin bu hususta verdiği malûmata göre, 400.000' den fazla İslâm askerinin elçinin gelişini tebrik için yakkıkla-n meş'alelerden hâsıl olan ışık, Roma'nın şehri-âyinlerinden parlaktı.

Şarlken, Osmanlı ordusuna mukavemet gösteremedi. Sonraları Şarlken'in Afrika'ya taarruzu Hristiyanlar*! gayrete getirerek, Fransuva kınanmağa başlanılmışsa da, Fransuva, Lafore'yi mukim elçi olmak üzere İstanbul'a göndermiş ve Pâdişâh İran üzerine seferde bulunduğundan, bu elçi Tebriz'e kadar giderek 1536 Şubatı'nda evvelki muahedeyi tecdiden hatt-ı hümayûn almağa muvaffak olmuştur. O muahededen sonra Fransa Kralı'na «Pâdişâh» unvanı verilmiş ve bu unvan Fransızlar tarafından «ımparator» kelimesiyle tercüme olunmuştur. Cezayir Vâlisi Barbaros'un Sicilya ve Sardinya üzerine hücum etmesi Fransa elçisi tarafından talep edilerek, buna da müsâade olundu. Sultân Süleyman, I. Fransuva'ya yardımcı olmak üzere Avlonya'ya asker göndererek Ankona ve Otranto yollarıyla Napoli'ye yürümek üzere bulunduğu halde, Venedikli'nin tahminlerin hilâfına düşmanca hareket ettiği görüldü. Fransa ile akdedilmiş olan ittifaktan ise bir semere görülemeyip, Fransuva, Avrupa'nın galeyana gelmesinden dolayı Şarlken ile düşmanlığı bir kenara bırakmaya mecbur oldu. Bu haber, Pâdişâh'a aksettirilince öfkelenmesine yol açmış ve Fransa sefirine divân-ı hümayûnda tarzidlerde bulunulmuştur. Fransa, Osmanlı Devleti'ni gücendirmek istemediğinden Şarlken ile tekrar muharebeye girişti. Bunun üzerine İstanbul'dan husûsî bir mektup ile Fransa'ya dönp tekrar elçilikle Pâdişâh nezdine gelmekte olan Rankoni (Rinson) Şarlken'in iradesiyle Milin Vâlisi tarafından öldürüldü.

Bu elçinin öldürülmesi, elindeki talimatı alıp da Fransuva*-nın ne şekilde hareket ettiğini Avrupa'ya ifşa etmek ve Osmanlılar nezdinde nüfuz sahibi olan böyle bir adamı İstanbul'da bulundurmamak maksadına dayanıyordu. Bir Fransız vâlisi elçinin tehlikeye uğrayacağını hissederek, entrika ile talimatı elinden almıştı. Şarlken, ta'limâtı ele geçirememiş olması üzerine, kendisi bir talimat uydurarak neşretti. Öldürülen elçinin yerine de polis hizmetinde Polen tâyin olundu. Bu elçi Budin şehrinde zât-ı şâhâne ile buluşmuşur.

Berberiye'nin Şarlken'in eline geçen yerlerin geri alınmasının Hayreddin'e emredilmesi üzerine, Şarlken'in meşhur hezimetı vuku buldu. Bu sırada Fransız elçisi İstanbul'dan Fonten-blü'ya ve Fontenblü'dan İstanbul'a gidip gelmekteydi. Fransa Kralı bir muharebeye daha başlamak üzere donanma istemiş ve Sultân Süleyman «Sefiriniz Polen'in istid'âsı üzerine donanması mükemmelen mücehhez olduğu halde göndermeğe müsâade etdim, ve re'yinizden hârice çıkılmamasını kapdânlarım emr etdim. Muharebenin tamamlandığında iade ediniz, Şarlken'in hilesinden tehaffuz ile nâil-i galebe olmaksızın musâleha etmeyiniz.» mealinde mektup yazmıştır. Polen gemilerle Marsilya'ya gittiği zaman, Pâdişâh tekrar Macaristan'a gitmişti. Fransız ve Osmanlı donanması Nis şehrini vurup bazı sahilleri zabt ettikten sonra Tulün Tersânesi'nde kıslamıştır. Ertesi sene Osmanlı donanması 14.000 İtalyan esiriyle İstanbul'a gelmiştir.

Fransuva 1547 Martının 31'inde vefat etmişse de, halefi de onun Şark politikasında devam etmiştir.»

Cevdet Târihi'nin 1. cildi zeylinde «Sultân Süleyman asrında İbrahim Paşa tarafından divân-ı âlîde Fransa elçisine irâd olunan» bir resmî nutuk yazılıdır. Hayrullah Efendi Târihi'nin 139. s. nde bu nutkun mâhiyetine nazaran sadrazam İbrâhîm Paşa tarafından değil, Rüstem Paşa tarafından irâd olunmuş olması lâzım geleceği beyân ediliyor. Hâlbuki Cevdet Târihi'nde (c. 1, s. 41, 1309 basımı) nutkun, Sultân Süleyman'ın Şark seferinde bulunması cihetiyle İstanbul kaymakamı olan ikinci ve-zîr İbrâhîm Paşa tarafından irâd olunduğu yazılmıştır. Bu nutuk bahsi ve Sultân Süleyman'ın Fransa Kralı'na mektupları bundan sonraki cildde tafsîl olunacaktır.

alarak, eski efendisi aleyhinde Sultân Süleyman'a hizmetini arzetmeği gelmişti (27 Eylül 1545). Görünüşteki tavırları P di-ş h'a hoş görünerek, kendisini huzuruna kabul ve yevmi 100 akçe tahsis etti. Ancak Müslüman olmaktan çekinmesi, m srif ne alışkanlıkları, kumara ibtil sı, şarlken'in ve Ferdinand'ın elçisi hakkında muhataralı ol- ması muhtemel bir 'itib rı ortadan kaldırdı.¹⁰³⁸ Sıtmadan muzta-rip olan zât-ı şâhâne İstanbul'dan Edirne'ye gitti. Yine aynı hastalığa tutulmuş olan Velvik de Pâdişâh'ın arkasından gitti (18 Teşrîn-i evvel 1546).

14 Kânûn-ı evvel'de, Velvik resmî bir mülakatta şarlken ile Ferdik nand'ın altın ve gümüş kadehlerden mürettep hediyelerini Sultan Süleyman'a takdîm etti, sonra i'timâd-n melerini arz ederek kısa bir nutuk verdi ve memuriyetinin maksadı hakkındaki tafsilâtı belirten bir muhtıra verdi. Süleyman cevaben, bir sene önce kendisine vâki' olan teklifler hakkında müsâid bir cevap getirmişse, durumun düzeltilmesi için her türlü m şk  tm ortadan kaldırılacağını elçiye söyledi. Velvik, bu hususta vezirlerle görüşeceğini ifâde ettiğinden, Pâdişâh: « yle olsun» diyerek kendisine ruhsat verdi. Velvik, vezirlerle ilk mülakatında bir sene önce Hat-van'ın zabtı ve Kaasım Beğ'in İmparatorun arazîsinde akmlanyle m t rekenin ihlâl edilmiş bulunmasından şik yetle bulundu; lâkin vezirler bu hareketlerin mütâreke hakkında akdolunan mukavelenameye hiçbir hâlâ getirmediğini isb ta çalıştılar. Rüstem Paşa, Osmanlı Devleti t biyyetini kabulden sonra Ferdinand'm h k mranlığı altına geri d nm ş olan baronlardan bahsederek, bunların armaları işlenmiş ve balmumu üzerine basılmış m h rlerini ihtiva eden mektuplarının P diş h nezdinde mev-c d olduğunu söyledi. Velvik, bunların Ferdinand'a g nderdikleri mek-tuplardaki mumların daha yumuşak ve daha taze olduğu cevâbını verdi.¹⁰³⁹

¹⁰³⁸ «Il C. Regendorf arrivato qua alli 27 di Settem bre con un vento, come il portass le cose di tutta Christianit  sopra le soale - si ha slargato primo delle questione ch'egli ha conla sua doanna, la quale lui fu legiera di cervelio culpanda Tlm-deratore e la Regina Meria che a torto l'han diffesa, e che pen dispetto si e venuto a metter iu germbio di questo Gran Sig-nore, e che Sua Maest  veda li servici che li potra far havepdo lui tanti castelli in Austria.»

Kont Nikola D  Salem tarafından Kral Ferdinand'a 31 K n n-ı s n  1547 târihiyle yazılan ve sureti Milli T rih mecmuasının 4. sene sayısı, s. 140'ında dercedilmiş bulunan istirh m-n me buna  ddir. Rogendorf'un gelişi hakkında Venedik balyosu, h k metine ş yle yazar.

«Gionse in Constauntinopoli un Gentiluomo tedesehe noml-aton il Conte Christoforo Rgendr , Signre per quanto dice di 7 castelli d'Austria, si presento a Rostem, il quaie lo comman-de a Jonusbeg. Ha portato seco denari per la sonuna di 40,000 zecehini; fu basiar la man* al Signor alli 10 (Ottobre) una mesa ora, li ha fatto molto facile la presa di Vienna;» et dans une autre lettre du 5 janvie 1547. «Questo Conte Regendorf e venuno anch esso qui in Andrinopoli.»

Bu muhtelif vesikalar, Avusturya tmp. ve Kral. H n. Arşivi'ndedir.

¹⁰³⁹ «Dicendo che havevano mandato qua i loro sigllli in cera, io il rposl che la cera, qua havevano data a nol, era pi  fresca.»

Müzâkereler 10 aydan az sürmedi; halledilecek en büyük müşkil, Tüfk-ler'in evvelâ Tata ve Erlau (Eğri) 'yı ve bunlardan başka -Gran ve Ko-morn arasında kâin ve Defterdar Halil'in defterinde Osmanlı arazîsinden olmak üzere kayıtlı bulunup süvari timân olarak tahsis edilmiş bulunan- arazîyi ve nihayet -bir müddet Pâdişâhla emîr-güzâr olmak sıfatını kabul eden- Valanten TörÖk ve Pereni ile diğer Macar asîl-zâde-lerinin zengin arazîlerini talep etmekte oluşlarıydı. Nihayet Hazîran'ın 13'ünde Rüstem Paşa'nın konağında aşağıdaki esaslar dâiresinde bir ahid-nâme imzasına karar verildi:

Vezirler tarafından 11.000 duka altını olarak hesaplanan asilzadelerin arazîsi, senelik 5.000 altın tazminat mukabilinde Avusturya'ya terke-dilecekti. Pereni ve Török'ün mülkleri olan arazî senelik 10.000 duka mu-kabilinde iade olunup tâyin olunan timarlar için de senede 5.000 duka verilecek, velhasıl bir sene önce kararlaştırılan senelik 10.000 duka ile be-raber tamamı senelik 30.000 duka altınına balığ olacaktı. Bu akçe, muayyen vâdelerde günü gününe tediye olunmak şartıyla 19 Haziran 1547 târihinde bir anlaşma, daha doğrusu beş senelik bir mütâreke-nâme akdedildi ki, İmparator Şarl, Papa, Fransa Kralı, Venedik dahî buna dâhildi. Tasdiknamelerin mübadelesi 3 ay zarfında vuku bulacaktı.¹⁰⁴⁰

Veltvik, Malvezi ile Ogrinoviç'i İstanbul'da bırakarak ahidnâmenin bir nüshasıyla gitti. 1 Ağustos 1547 târihinde Şarlken, anlaşmayı Augsburg'da imzaladı.¹⁰⁴¹ Veltvik'in maiyyetindeki memurlardan Justi (Yus-ti) di Argento Eylül nihayetlerine doğru Şarl ve Ferdinand'ın tasdiknamelerini İstanbul'a getirdi. Argento, Malvezi ile birlikte azimetine ve bundan sonra Malvezi'nin İstanbul'da Ferdinand'm maslahatgüzarı sıfatıyla ikametine müsâade olunmasını istedi. Rüstem, Pâdişâh adına cevaben, Malvezin'in İstanbul'da kalıp anlaşmanın şartlarına riâyet için Ferdinand tarafından rehin olmak üzere telâkki edileceğini beyân etti. Bununla beraber, Sultân Süleyman, kendisi ahidnâme için Allah, Peygamber, ecdadının adlarına ve kılıcına yemm etmiş olduğu hald*, Şarl ve Ferdinand'm öyle husûsî bir surette yemîn etmemiş olduklarından korktuğu cihetle, bu şüpheyi izâle etmek

¹⁰⁴⁰ Avusturya hap. ve Kra. Hân. Arşivinde Veltvik'in raporu: «Jstructio de Us, quae egregli Joannes Mana Malvetus consiliar'us et Justus de Argento. Secretariis nostris fide! es nobis dilecti simul ambo vel alter corum apud Srenissimum et Potentissimum, Principem Donum Soley manum Imperatorem Turcharum Asiae ac Gracciae üUusque primarios Bassas et Consiliarios nomine nostro sununa fide et dülgentia agere et tractare debent.»

¹⁰⁴¹ «InteUigimus quomodo orator S.M.R. Regis fratris nostri quin<iuennales inducias pepigerit, et qua ratlone in iHis comprehensl simus una cum sacrosancto Impero et subditls nostrls, ita ut addere quoque faederl posslmus nobls Conjunctos et confaederatos Prncipes, et exigi a nobis contirmacionem et ratlfoationem.»

l zım geliyordu: L kin Hristiyan kralları tarafından ber-mut d  r d edilen: «Biz, imparatorca veyâhud kralca yem n ederiz» s zlerinin P di  h'ın yeminine muâdil olduğu hakkında Justi di Argen-to'nun ileri sürdüğü te'm n tı devlet tercümanı kâfi gördü.¹⁰⁴² 10 Te -r n-i evvel'de Malvezi ve Justi huzûr-ı  haneye kabul olunarak Pâdişâh kendilerine taltif edici birkaç kelime söyleyerek ruhsat verdi. İki gün sonra vezîr-i azama veda eltiler. Rüstem, anlaşmanın uzun süreli olamayacağı hakkında Fransızlar tarofından vâki olan if deyi tek ib etmenin kendilerine ait olduğunu söyledi; Ferdinand'm Papas Jorj Oti evi 'e pek çok i'timâd etmemesini ve onun Osmanlı Devleti aleyhine yazacağı mektupları Pâdişâh'a göndermesini ve Sultân Süleyman'ın da Ferdinand aleyhine yazılmış mektuplar için aym şekilde hareket edeceğini ilâve etti.¹⁰⁴³ Son söz olmak üzere eğer Rogandorf İmparatorun ve biraderinin eline düşecek olursa hayâtına ili ilmek lâzım gelmeyip, yalnız burnunun ve kulaklarının kesilmesini ifâde ettikten sonra,¹⁰⁴⁴ 30.000 duka tutarındaki senelik ödemeden r tma  it olan 3.000 dukadan başka, kendisi için av köpekleri ve d   anhr- Pâdişâh için mahir bir asma saat isi taleb ederek, bu saatyı hakkmd;; lâyık olduğu şekilde riâyet gösterileceğini vaad etti.

Müteakiben ahidname üzerinde altın Pâdişâh tuğrasını göstermesi  zerine Justi bu tuğranın nişancı tarafından çekilmiş olduğunu, İmparator  arl ve Kral Ferdinand'ın ise imzalarını kendi elleriyle yazmış olduklarını ileri sürdü.

İ te Macaristan muharebesi    sene m z kereden sonra birbirini takip eden    sefaret neticesinde bu şekilde sona erdi.¹⁰⁴⁵ İmparator  arl'ın birinci defa olarak dâhil olduğu bu ahidnâme, Avusturya'nın da -Osmanlı m verrihlerince vergi addolunan- senelik bir ödeme vaadiyle satın aldığı ilk

¹⁰⁴² Justi di Argen-to'nun «Osmanlı Padişahı N  zinde Sef ret-name»si.

¹⁰⁴³ Evvelki sef retn me.

¹⁰⁴⁴ Kezâlik, Rogandorf ve onun Türkiye'den gidişi hakkında Venedik balyosunun Beyogiu'ndan 9 T. evvel 1547 tarihli raporuna, b j ua.

¹⁰⁴⁵ Bu ahi d nâmenin gerek mündericâtı, gerek târihi hakkında bu güne kadar bütün m verrihlerde pek büyük karışıklık vardır. Istoanfi, 16, 19, Haziran târihini tâyin ederse de, Veltvik'in birinci memuriyetiyle ikincisini karı ırmak ve ahidnâmenin imzalanı  târihini 1547 yerine 1546 göstermek suretiyle büyük bir hatâ yapar. İkornda Son    Asrın Târihi eserinde (c. 3, s. 463) o hatâyı tekrarlar. Diplomasi Rehberi ise Struve'den naklen 1544 senesini göstermekle daha büyük hatâ i ler. Sag-redo ahidnâmenin tasdikini 12 yerine 9 Teşrîn-i evvel göstermekle, hakikate yakla mı  olursa da, naklettiği vesika doğru olmadığı gibi, onun kalemi altında bütün isimler tanınmaz h le geliyor: «D segretario suo di qualche conto nominato Boslo insiem con iGanes Marchese, au lieu de nominato Giusto insi-eme con Giovanni iMalvezzi.» Şarlken ve Ferdinand'ın tasdiknamelerinden -ki suretleri Avust. tmp. ve Kral. H n. Ar- lvi'nde mevcuttur- birincisi 1 Ağustos ve ikincisi 29 Ağustos tarihlidir. Venedik eVisinin raporu Lehistan Kralı'nın yine o sene zarfında gelmiş bir elçisinden bahseder: «Questi giornie giondo un moncio del Re di Polonia per giustific ar aleuni-dauni e her i con fini.»

anlaşmadır.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁶ Hammer, (Baron Joseph Von Hammer Purgstall), Büyük Osmanlı Tarihi, Üçdal Neşriyat: 3/226-232.